ÖLÜM İÇİN YER SERT
UÇMAK İÇİN GÖK UZAK
BELLENE

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

BELENE
ÖLÜM İÇİN YER SERT
UÇMAK İÇİN GÖK UZAK

YAZAR
TUFAN GÜNDÜZ

YTB YAYINLARI
TARİH VE KÜLTÜR KİTAPLARI

PROJE EKİBİ
MEHMET NEDİM ASLAN
FATME İNCE

ISBN
978-975-17-4746-4

YAYIN TARİHİ
OCAK 2021

GÖRSEL YÖNETMEN
AHMET SELİM SABUNCU

REDAKSİYON VE EDİTÖR
MEHMET NEDİM ASLAN
MEHTAP SABUNCU

GÖRSEL TASARIM VE UYGULAMA
EMİNE KOCAMAN - AYNASANAT

BASKI VE CİLT
KLASMAT MATBAACILIK VE KAĞITÇILIK AMBALAJ İNŞ. TUR. İTH. İHR. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
İvedik OSB Matbaacılar Sanayi Sitesi 1514 Cadde No: 42 Yenimahalle / Ankara
Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 49672

YTB
YAYINLARI

©TÜM YAYIN HAKLARI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI'NA AİTTİR.

YTB YAYINLARI: 8

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No. 145 PK.06520 Balgat / Çankaya / Ankara
Tel: 0312 218 40 00 Faks: 0312 218 40 49
info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

YTB
10.yıl

Sunuş

Bulgaristan'daki komünist rejim döneminde Bulgaristan Türkleri'ne uygulanan baskı ve zulümlerin kötü şöhretli sembolü olan "Belene Kampı" acı ve asla unutulmaması gereken bir hâtıra olarak zihinlerimizdeki yerini korumaktadır.

Avrupa kıtasında yaşanan ve yalnızca Bulgaristan'ın değil Türkiye'nin de tarihinde iz bırakan bu facia, insan haklarının pervasızca ihlâl edilmesinin yakın zaman örneklerindendir. Fakat aynı facia, Türklerin kimlik ve onurlarına olan düşkünlüklerini de bir kez daha ispatlamıştır.

Yirminci yüzyıl sona ererken Bulgaristan Türkleri'nin üzerine çöken yoğun karanlık, Türkiye Cumhuriyeti'nin soydaşlarını ve onlara karşı duyduğu sorumluluklarını açık şekilde görmesine engel olmamıştır.

Haksızlıklara bir son verilmesi için eldeki tüm araçlar, büyük bir gayretle, ülkemizce soydaşlarımız için seferber edilmiştir.

Neticede Belene Kampı'nın kapıları, en başta soydaşlarımızın iradeli direnişleri sayesinde sonsuza kadar kapanmıştır.

Bugün, bu dehşet kampının ruhlarımızda açtığı yaraları kapatırken; geçmişte yaşanan bu vahim hadisenin bir daha tekrarlanmaması adına gelecek nesiller için tarihe not düşülmesi ise elzemdir. İşte bu amaçla Türkiye ve soydaşlarımız yeniden el ele vermişler ve "BELENE - Ölüm İçin Yer Sert, Uçmak İçin Gök Uzak" isimli sözlü tarih çalışmasını hazırlamışlardır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın nezaretinde meydana getirilen bu önemli eserde anlatılan duvarlara ve o duvarların arasında zaman geçirmiş insanlara kulak vermek, uğruna türlü acılara katlanılsa da vazgeçilmeyen özgürlüğümüzün bir parçasıdır. Eserde dinlediklerimiz, öğrendiklerimiz ve hatırladıklarımız; gelecekte mirasımızı sahiplenecek olanlar için bir ders, bir ikaz; bizler için ise bir borç, bir minnettir.

Büyük bir görev bilinciyle bir araya getirilen sayfalar ve görüntüler, bizler için hüzün ve gurur vesilesi olurken, zulmün sorumluları ve destekçileri için ancak bir utanç kaynağıdırlar. Son yıllarda Bulgaristan'la sürdürmeyi önemsediğimiz iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin üzerindeki gölgeleri ayıklamaya da yardımcı olacağını düşündüğüm "BELENE - Ölüm İçin Yer Sert, Uçmak İçin Gök Uzak" eserinin, Balkan barışına ve tüm Balkan
Türklüğüne hayırlı olmasını dilerim.

Eseri, onur ve kimlik mücadelesinde hayatlarını kaybeden soydaşlarımıza ithaf eder, onların "bir arada yaşama" kültürüne yaptıkları katkıya duyduğum minnettarlığı aziz hâtıralarına arz ederim.

Mehmet Nuri ERSOY
Kültür ve Turizm Bakanı

Sunuş

Başkanlığımızın "Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı" (ABAP) kapsamında yürüttüğü çalışmalar aracılığıyla, "Soydaş ve Kardeş Topluluklarımızın" tarihî süreçte tecrübe ettikleri veya maruz kaldıkları önemli hadiselerin, yaşayan tanıkların ifadeleriyle kayıt altına alınıp arşivlenmelerini son derece önemsiyoruz.

Sözü edilen kayıtların akademik çalışmalara kaynak teşkil edecek şekilde hazırlanıp ulusal ve uluslararası kamuoyunun istifadesine sunulmasını, kültür ve tarih mirasımıza sahip çıkmanın yanısıra; Soydaş ve Kardeş Topluluklarımızla ilişkilerimizi canlı tutmanın da bir yolu olarak görüyoruz.

Bu itibarla 2019 yılında, Bulgaristan Türkü soydaşlarımızın Bulgaristan'dan zorunlu göçlerinin 30'uncu yılı münasebetiyle BELENE'ye yönelik de anma programlarından görsel faaliyetlere birtakım çalışmalar hayata geçirildi.

İlk olarak, YTB'nin iş birliği ve koordinasyonunda, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun İç Yapımlar Dairesi Başkanlığı tarafından Belene Kampı mağduru soydaşlarımızla video görüntülü mülakatlar yapıldı.

Ardından Şubat 2020 tarihinde, Başkanlığımız hizmet binasında "Bin Dokuz Yüz Seksen Dokuz Belene" isimli belgesel filminin galası gerçekleştirildi. Elinizdeki "BELENE – Ölüm İçin Yer Sert, Uçmak İçin Gök Uzak", işte bu çerçevedeki çalışmaların devamı niteliğinde bir eserdir.

Bulgaristan'daki meşum "Belene Kampı"nın mağdurlarıyla yapılan görüntülü mülâkatlardan oluşan eser, 1984-1989 yılları arasında soydaşlarımıza yönelik kültürel asimilasyon çabalarını, bugün ve gelecekte hiç kaybolmayacak bir somutluğa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

Böylelikle tarih ilminin ihtiyaç duyduğu "belge"leri Bulgaristan Türkleri özelinde eşsiz birer kaynak olarak sunarken, bu ilmin "ders verici" niteliğini de soydaşlarımızın azimli mücadelesini aktararak üstlenmektedir.

Soydaşlarımızın hafızasını Türkiye'nin hafızasına eklemekle iftihar eden YTB, "BELENE – Ölüm İçin Yer Sert, Uçmak İçin Gök Uzak" isimli eserle; dost, komşu ve müttefik Bulgaristan'ın demokrasisine de katkı sunulduğuna inanmaktadır.

Bulgaristan Türkleri başta olmak üzere, tüm Balkan Türklüğüne hitap edecek eserin hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Abdullah EREN
YTB Başkanı

Önsöz

Yeryüzünde insana ve insanlığa karşı her türlü zulüm, işkence, psikolojik baskı, beden ve ruh ezme, bilinç silme, tarihsizleştirme, mekândan ve zamandan soyutlama ve daha akla gelebilecek her türlü işkencenin yaşandığı bir coğrafyanın var olabileceğini kabul etmek mümkün olabilir mi? Olurmuş. Adı: Belene. Burası bir zamanlar dünyanın en uzak yeriydi. Belki de dünyada bir yer değildi.

Bulgaristan'da 1984-1989 yıllarında "Soya Dönüş" adı altında Türklere yönelik tarihsizleştirme, bilinç katliamı ve kültür kırımına karşı çıkanlar, mahkemeye bile götürülmeden Belene Adası'nın yolunu tuttuklarında buranın adını bile duymamışlardı. Oraya vardıklarında ise Tuna'nın etrafına saçtığı bolluk ve bereket yerine, cehenneme çevrilmiş bir yer bulmuşlardı.

Ocak soğuğuydu ve o büyük ırmak buz tutmuştu. Bu soğuk ve buz neredeyse 100 yıldır

Bulgaristan Türklerinin üzerine çöreklenmiş olan kara bulutları bile dondurmuştu. Artık ne gökten bir küçük merhamet damlası düşer, ne yerden bir umut filizi yeşerir olmuştu. Belene sadece cehennem kavramı ile anlatılabilirdi ama insan zihninin bunu anlayabilmesi için cehennemin somut halini görmesi gerekirdi.

Belene'nin tutuklular üzerinde yarattığı tahribat, Bulgaristan Türklerinin 1878'den beri yaşadığı dramın son şekliydi ve doğrusunu söylemek gerekirse Belene'ye kadar yaşanan süreç de cehennemden farksız değildi. Bundan dolayıdır ki Evlad-ı Fatihan'ın yetimlerinin ortak kaderi göç, katliam, sürgün, servet kaybı ve sahipsizlikten başka bir şey olmamıştı. 1878'den sonra Evlad-ı Fatihan için yer daima sert idi ve kendiliğinden ölmek yoktu. Gök ise daima uzaktı ve kanatlanıp uçmak, özgürlüğe kavuşmak mümkün değildi.

Bu çalışma; Belene'nin uzun öyküsünü canlı tanıkların ifadeleriyle anlatıyor. Çalışmanın ilk bölümünde; Bulgarlar için tam bir refah ve dinlenme süreci olan Türklerin hâkimiyetindeki Bulgaristan ele alınıyor. İkinci bölümde; Türkler için cehenneme çevrilen Bulgaristan ve üçüncü bölümde; Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov döneminde yaşanan bilinç katliamı ve kültür kırımına değiniliyor.

Okuyucu kitap boyunca sadece tarihi olayları değil, Belene cehennemini yaşayan kahramanların kendi ağızlarından öykülerini de bulacak. Onlar, kültür kırımına ve bilinç katliamına karşı çıkmakla kalmadılar, ortaya koydukları direnişle Bulgaristan'da Türklüğü yeniden ayağa kaldırdılar. Onların öyküleri, bütün bu zulümler arasında tarihe bırakılan küçük ayak izleri gibi dursa da, gerçekte sözlü tarihin en zengin örneklerini içeriyor. Bunların derlenmesi yazıya geçirilmesi ve burada yayınlanması ise gerçeklerin masala dönüşmesinin önüne geçiyor. Bu bakımdan elinizdeki kitap önemli bir sözlü tarih malzemesi de sunmuş oluyor.

Tufan Gündüz

İçindekiler

TÜRKLERİN BULGARİSTANI 15

Coğrafya 15
Tarih 29
Osmanlıların Gelişi 33
Bulgarlar 63

BULGARİSTAN'IN TÜRKLERİ 85

Yollarda Tükenen Ömürler 85
Yer Sert Gök Uzak 91
Vatan Neresidir? 95
Sular Durulunca 105
Bağımsız Bulgaristan 109
Balkan Savaşları Faciası 115
Komünizm Dönemi: Yeni Dönem Eski Uygulama 131

CEHENNEME ÇEVRİLEN BULGARİSTAN 151

Bilinç Katliamının İlk Mağdurları 157
Türklere Sıra Geliyor 163
Türkiye'nin Tutumu 175
Direniş 183
1989 Göçü 197
Dünyanın En Uzak Yeri: Belene Kamp Yeniden Faaliyete Geçiyor 207
Bitmeyen İşkence 211
Yolculuk 219
Toplama Kampı 223
Belene Yargılanıyor 239

DÖNEMİN TANIKLARIYLA BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN KİMLİK MÜCADELESİ 245

Ölüm için yer sert
Uçmak için gök uzak

TÜRKLERİN BULGARİSTANI

Coğrafya

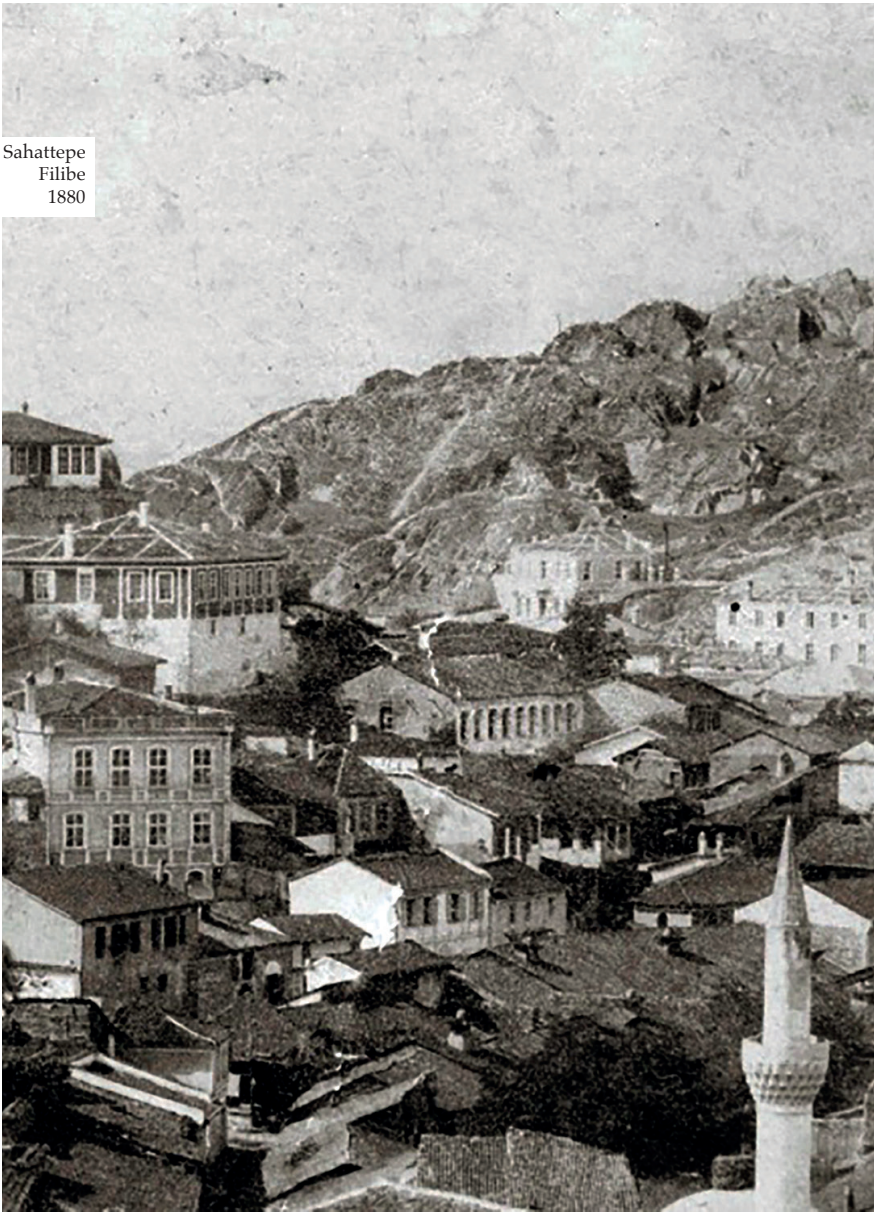

Sahattepe
Filibe
1880

1363'te Edirne'yi fethettiğinde Osmanlı Sultanı, Batı ve Kuzeybatı ufkunda duran ve Tuna Irmağı boylarına kadar uzanan geniş düzlüklerin yüzyıllar boyu kendi soyundan gelen hükümdarlarca idare edileceğini kolaylıkla tahmin edebilirdi. Edirne, Balkanları İstanbul'a bağlayan bütün ticarî ve askerî yolların toplandığı bir merkez durumundaydı. Tuna Irmağı boylarına doğru uzanan eski askerî yolların başında Plovdiv (Filibe) bulunuyordu.

Filibe, MÖ 342 yılından beri iskâna açık bir bölgeydi ve adını Makedon kral II. Filip'ten almıştı. Şehir, etrafını çevreleyen üç dağın arasında kurulduğundan Trimonitium adıyla da anılmıştı. Romalılar döneminde nüfus ve ekonomik bakımdan zenginleşen Filibe, yavaş yavaş güneyinde yer alan ovaya doğru genişlemişti. MS 444-447 yılları arasında Hunlar tarafından ciddi ölçüde tahrip edilen şehir, eski günlerine ancak yüz yıl sonra dönebilmişti. VII. yüzyılda Balkanlara doğru yayılan Slavlar, Filibe'nin etrafını yurt tutmuşlardı. Şehir, Bulgar Hanı Malamir (831-836) tarafından Tuna Bulgarları topraklarına dâhil edildi. Yüz yıl sonra ise yeniden Bizans hâkimiyetine girdi. Bundan sonra Bulgarlarla Bizans arasında sık sık el değiştiren Filibe, kalabalık Haçlı ordularının da önemli uğrak yeri olduğundan yağma ve talandan epey nasibini almış, giderek küçülüp bir sınır karakolu hâline gelmişti.

Filibe-Sofya karayolunun solunda kalan ve Filibe'ye yaklaşık bir günlük mesafede bulunan Pazarcık (Tatar Pazarı) şehri, Slav-Bizans savaşları ve Haçlı seferlerinin yarattığı tahribatın tesiriyle XIII. yüzyılda büsbütün boşalmış bir hâldeydi.

Pazarcık

Filibe'ye yaklaşık üç günlük mesafede Sofya bulunuyordu. Şehir, antik dönemlerde aldığı Serdica adını neredeyse XIV. yüzyıla kadar taşımış, bu yüzyılda şehirdeki Saint Sophia Kilisesi'nden dolayı adı "Sofia" diye anılmaya başlamıştı. Sofia şehri, Filibe'den farklı olarak sadece doğu-batı ticarî ve askerî yolunu kontrol etmiyordu; aynı zamanda Tuna kenarındaki Vidin'i, Ege kıyısındaki Selanik'e bağlayan yolun da kavşak noktasındaydı. Şehir Romalılar döneminde thema merkeziydi. Sofia şehri, Doğu Roma idaresine bırakıldıktan sonra da merkezî bir şehir olma özelliğini devam ettirmiş; 809 yılında Krum Han tarafından fethedildikten sonra Bulgar hâkimiyetine girmişti.

Filibe'den İstanbul'a doğru gelen yol, yarım günlük mesafeden sonra kuzey doğuya doğru çatallanıyor, Zağra ve Yanbolu (Yanbol) üzerinden Karadeniz'in liman kentlerinden biri olan Burgaz'a ulaşıyordu.

Sofya
1880

Kavimler Göçü esnasında tamamen tahrip olan şehir, Bizans tarafından yine aynı yerde, yeniden inşa edilmişti. Şehir, Osmanlı hâkimiyeti başlamadan önce ise Zagora adını almıştı. Bu isim Türklerin telaffuzunda Zağra'ya dönüştü ve bu son şekliyle meşhur oldu.

Eski Zağra
1876

Yol üzerinde bulunan Zağra, eski bir Trak şehriydi ve Romalılar zamanında Augusta Traiana, Bizans döneminde ise Eirenepolis adıyla anılmaktaydı. Burası Sredna Gora dağlarının eteğindeki düzlüklere kurulmuştu. Kavimler Göçü esnasında tamamen tahrip olan şehir, Bizans tarafından yine aynı yerde, yeniden inşa edilmişti. Şehir, Osmanlı hâkimiyeti başlamadan önce ise Zagora adını almıştı. Bu isim Türklerin telaffuzunda Zağra'ya dönüştü ve bu son şekliyle meşhur oldu zamanla "Eski Zağra" adıyla anıldı.

Voden Köyü
Yanbolu 1936

Zağra'dan doğuya doğru bir günlük mesafede bulunan Yanbolu da tıpkı Zağra gibi geniş bir düzlük üzerinde kurulmuştu. Şehir, 1049'da Peçenek-Bizans savaşına tanıklık etmiş, 1094'te bir süreliğine de olsa Kumanların elinde kalmıştı. Aşağı Bulgaristan havzasında önemli bir kaleye ve verimli topraklara sahip olan Yanbolu, 1304 yılında Bulgar Kralı Teodor Svetoslav şehri ele geçirinceye kadar Bizans'ın idaresinde kaldı. 1328'de Bizans orduları tarafından ağır bir tahribata uğrayan Yanbolu, 1332'de Ankiyalos şehriyle takas edilerek Bulgarlara bırakıldı. Bütün bu mücadeleler boyunca Yanbolu, nüfus bakımından epey zayıfladıysa da sağlam bir kaleye sahip olması sayesinde bölgenin en önemli garnizon merkezi durumunu daima muhafaza ediyordu.

Burgaz

Şehir, Romalılar döneminde limanı sayesinde gelişmeye başlamışsa da Kavimler Göçü esnasında Gotlar tarafından istila ve tahrip edilmişti. Burgaz'ın asıl gelişmesi ise buradaki kaplıcalar sayesinde Bizans hâkimiyeti döneminde olmuştu.

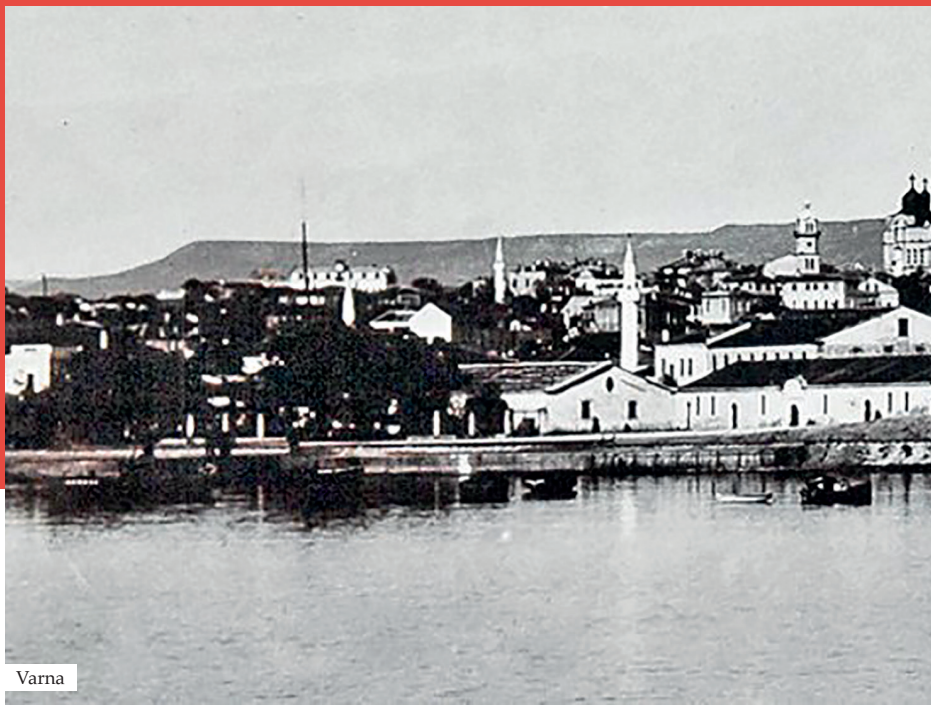

Varna

Yanbolu'yu Karadeniz'e bağlayan yolun son ucunda Burgaz (Burgas) şehri bulunuyordu. Burası antik dönemlerden beri önemli bir yerleşim yeriydi. Şehir, Romalılar döneminde limanı sayesinde gelişmeye başlamışsa da Kavimler Göçü esnasında Gotlar tarafından istila ve tahrip edilmişti. Burgaz'ın asıl gelişmesi ise buradaki kaplıcalar sayesinde Bizans hâkimiyeti döneminde olmuştu. Ne var ki Haçlı seferleri sırasında (1206) şehir bir kez daha tahribata uğradı, 1304'te Bulgar Kralı Teodor Svetoslav tarafından ele geçirildikten bir süre sonra Bizans devletine paralı askerlik yapan Katalan kuvvetlerince yağma edildi.

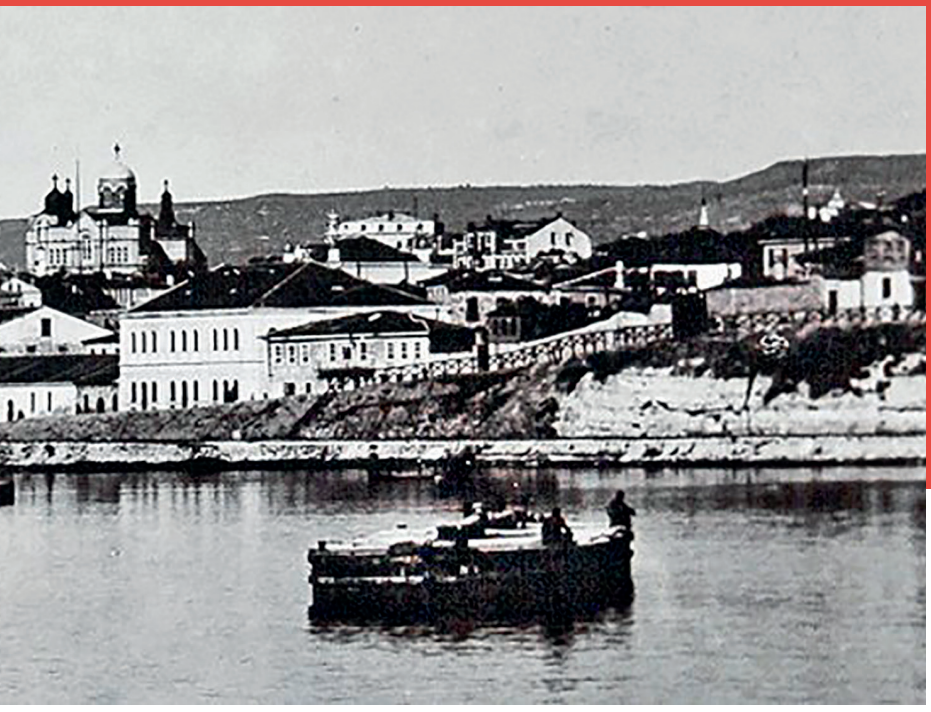

Burgaz'ın kuzeyinde yer alan önemli liman şehirlerinden biri de antik dönemlerden beri yerleşim yeri olan Varna idi. Şehir, VI. yüzyılda Odessos adıyla bir Yunan kolonisi hâline dönüşmesinden sonra, özellikle Orta Avrupa'ya açılan limanı ve ticaret yolu sayesinde yavaş yavaş büyümeye başlamıştı. VII. yüzyılda Slavlar tarafından doldurulan şehir, 790'da Tuna Bulgarlarının hâkimiyetine girmiş ve bunun üzerinden daha yüz yıl geçmeden Hristiyanlaşmıştı. XIV. yüzyıla kadar Bizans ile Bulgar krallığı arasında sık sık el değiştiren şehir bir ara Türklerin idaresinde kalmış ve Dobruca Prensliğinin bir parçası olmuştu.

Hezargrad her ne kadar kadim bir yerleşme merkeziyse de X. yüzyılın başlarında kuzeyden gelen Peçenek ve Uz baskıları sonucunda büyük ölçüde tahrip olmuş ve ahalisi dağılmıştı. Bulgarlar ve diğer Slavlar etrafa dağıldıktan sonra bölgenin şenlenmesi Osmanlıların gelişiyle oldu.

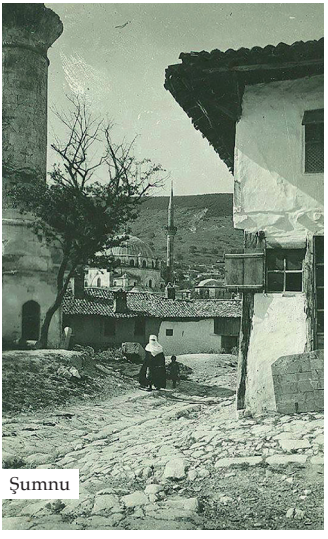

Şumnu

Varna'dan batıya doğru uzanan karayolu Şumnu, Hazergrad (Razgrad) üzerinden -Eski Cuma (Tırgovişte) şehrini güneyde bırakarak- Tuna kenarında yer alan Rusçuk'a ulaşırdı. Hezargrad-Şumnu-Varna hattının doğusunda kalan bölge Deliorman adını taşıyordu. Bu isim bölgedeki Kuman hâkimiyetinin bir hatırası olarak kalmıştı.

Şumnu (Şumen), Projma Çayı'nın iki yakasına kurulmuş küçük bir şehirdi. Doğu-Batı karayolunu denetleyen kalesi VI. yüzyılda Roma İmparatoru Justinianus tarafından müstahkem hale getirilmişti. VII. yüzyılda Tuna Bulgarlarının eline geçen şehir bir ara Bizans hâkimiyetinde kaldıysa da XII. yüzyılda II. Bulgar krallığına bağlanmış ve Osmanlılar gelinceye kadar onların önemli şehirlerinden biri olmuştu.

Şumnu'dan kuzeybatıya doğru ilerleyen yol üzerinde Romalılar döneminde inşa edilmiş olan Atribitus'un harabelerine iki kilometre mesafede Hezargrad/Razgrad şehri bulunuyordu. Burası her ne kadar kadim bir yerleşme merkeziyse de X. yüzyılın başlarında kuzeyden gelen Peçenek ve Uz baskıları sonucunda büyük ölçüde tahrip olmuş ve ahalisi dağılmıştı. Bulgarlar ve diğer Slavlar etrafa dağıldıktan sonra bölgenin şenlenmesi Osmanlıların gelişiyle oldu.

Razgrad

Hezargrad yolunun kuzey ucunda, Tuna Irmağı'nın güney kıyısında Rusçuk (Ruse) yer alıyordu. Rusçuk, Osmanlılar gelinceye kadar küçük bir köy görünümündeydi. Ancak Tuna boyunca sürüp giden yol üzerinde önemli bir geçiş noktasıydı. Aslında şehrin tarih içinde gelişememesinin sebebi ırmağın öte yakasında bulunan ve Osmanlıların Yergöğü adını verdikleri Giurgiu (günümüzde Romanya topraklarında) şehrin varlığı idi.

Rusçuk'un doğusunda yer alan Silistre (Silistra), Tuna Irmağı'nın kenarında bölgenin en stratejik ve zengin şehirlerinden biri olarak meydana çıkmıştı. Daha Romalılar zamanında önemli bir yer hâline gelmiş ve II. yüzyılda Scythia Minor bölgesinin merkezi yapılmıştı. V. yüzyılda önce Hunlar tarafından zapt edilen şehir, daha sonra Vizigotların eline geçmiş ve onlar tarafından baştan başa tahrip edilmişti. Bizans'ın eski surları yeniden ve daha müstahkem bir şekilde tamir etmesine rağmen, VII. yüzyılda şehir bu defa Avar ve Slavların işgaline uğramış ve yeniden tahrip edilmişti. Bu tarihten sonra bölgede Tuna Bulgarlarının varlığı görülmeye başlamış ve hükümdar Krum Han zamanında şehrin surları yeniden onarılmıştı. Şehir, Tuna kıyısında önemli bir geçiş noktası üzerinde yer aldığından kuzeyden gelen istilalara açık durumdaydı. Bu yüzden Silistre önce Ruslar, daha sonra Peçenek ve Uzların akınlarına uğradı ve hatta Peçenekler bir müddet şehri ellerinde tuttu. XI. yüzyılda Bizans idaresine geçen şehir, daha sonra II. Bulgar Krallığının hâkimiyetine girdi.

Ruscuk
Yeni Cami
1884

Rusçuk'tan batıya doğru ırmak boyunca ilerleyen yolun güneyinde, Tırnova ve Plevne şehirleri kalıyordu. Tırnova (Tırnovo)'nın geçmişi Roma dönemine kadar gitse de asıl önemini II. Bulgar devleti zamanında kazanmış ve bir süre bu devletin merkezi olmuştu. Plevne (Pleven) ise VII. yüzyılın başlarında Avar ve Slav saldırıları sonucu ortadan kalkmış olan eski Roma şehirlerinden Stragosa'nın devamıydı ve çok az nüfusa, ancak sağlam bir kaleye sahip bir yerleşim yeriydi. Yol üzerinde ise Ziştovi (Svištov) ile Niğbolu (Nikopol) arasında Tuna Irmağı ikiye ayrılıp birleşerek büyük bir ada meydana çıkarmıştı ki burası henüз yerleşime açılmamış, bataklıklarla dolu bir yerdi ve yüzyıllar sonra karşı kıyıda kurulmuş olan Belene köyünden dolayı "Belene Adası" diye anılacaktı. Hiçбir tarihi veya stratejik kıymeti bulunmayan bu ada yüzyıllar sonra el değiştirdiğinde, Türk fatihlerin Tuna boylarında kalan torunları için tam bir "cehennem adası" hâline getirilecekti.

Plevne

Silistre ve Rusçuk üzerinden gelip Tuna boyunca ilerleyen yol nihayet Vidin'e ulaşıyordu. Vidin, Slav-Avar istilası sonucu yıkılan Roma şehri Bononia'nın yerine kurulmuştu. X. yüzyılda Tuna Bulgarlarınca

Yol üzerinde ise Ziştovi (Sviştov) ile Niğbolu (Nikopol) arasında Tuna Irmağı ikiye ayrılıp birleşerek büyük bir ada meydana çıkarmıştı ki burası henüz yerleşime açılmamış, bataklıklarla dolu bir yerdi ve yüzyıllar sonra karşı kıyıda kurulmuş olan Belene köyünden dolayı "Belene Adası" diye anılacaktı. Hiçbir tarihi veya stratejik kıymeti bulunmayan bu ada yüzyıllar sonra el değiştirdiğinde, Türk fatihlerin Tuna boylarında kalan torunları için tam bir "cehennem adası" hâline getirilecekti.

Silistre

şehre müstahkem bir kale inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1003 tarihinde uzun bir kuşatmadan sonra Vidin, Bizans tarafından zapt edilmiş ve neredeyse 180 yıl Bizans hâkimiyetinde kalmıştı. Bundan sonra Macarlar ile Bulgarlar arasında önemli bir çatışma sahası olan Vidin sık sık el değiştirdi. XIV. yüzyılın başlarındaki Macar idaresi döneminde Ortodoks Bulgarlar, Katolikleştirilmeye çalışıldı ve bu sayede iki yüz binden fazla Bulgar mezhep değiştirmek durumunda kaldı.

Vidin; Tuna boyunca ve Tuna'ya paralel olarak doğu-batı yönünde uzanan askerî ve ticarî yolların birleştiği noktada olmasının yanı sıra, kuzey-güney istikametinde uzanan ve Sofya'ya bağlanan yolların da kavşak noktasındaydı.

Vidin

Tarih

Tuna boyunca uzanan geniş tarım arazilerine ve Tuna Irmağı tarafından âdeta doğal sınıra sahip olan topraklar, Roma döneminde "Moesia İnferior" olarak adlandırılmıştı. Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetinde kalan toprakların, VII. yüzyılın başlarından itibaren yeni sakinleri görülmeye başlandı. Bunlar, Attila'nın ölümünden sonra Karadeniz steplerine dönen Hunlar ile burada bulunan Ogurların karışımıyla ortaya çıkmış yeni bir Türk boyuydu ve karışmış anlamına gelen "bulgamak" fiilinden türetilmiş "Bulgar" adını taşıyorlardı. Bulgarların ilk yurtları Don ve Kuban Irmakları arasındaki korunaklı bölgeydi. Bulgarlar, önce Göktürklerden kaçan Avarların hâkimiyetinde kalmışlardı. Kubrat Han (584-642) zamanında bu hakimiyetten kurtuldularsa da bu defa Hazarların idaresini tanımak zorunda kalmışlardı. Kubrat Han'ın ölümünden sonra onun oğlu Asparuh eski yurtlarını terk ederek Tuna boylarına indi, VII. yüzyıldan itibaren ise Roma hâkimiyeti çoktan bitmiş olan Moesia İnferior'a girmeye başladı. Bu sıralarda Bizans'ın Müslüman Araplarla meşgul olması, onun hâkimiyetini güney ve batı yönlerinde genişletmesini kolaylaştırdı. Bununla birlikte aslında bölgeye yeni yeni inmeye başlamış olan Slav kabileleriyle de komşu olunmuştu. Bu komşuluk, onların bir yandan Bizans devletine karşı birlikte mücadele etmelerini sağlarken, diğer yandan yavaş yavaş birbirleriyle karışmalarına da imkân hazırlamıştı. Tuna Bulgarları; Krum Han (803-814) ve Omurtag Han (814-831) zamanlarında hâkimiyetlerini Sofya, Niş ve Belgrad'a doğru genişlettiler. Böylece doğu-batı ve kuzey-güney istikametinde yer alan ticarî ve askerî yolların denetimini bütünüyle ele geçirdiler. Ne var ki bu durum, onların dış dünya ile temaslarını daha fazla arttırsa da aynı zamanda Hristiyanlığın tesirine girmelerine de yol açtı. Balamir/Malamir Han zamanında (831-836) misyonerlik faaliyetleri ilk etkilerini göstermeye başladı. Kısa zaman sonra, Boris Han'ın (859-890) iktidarı döneminde Hristiyanlık resmî din hâline geldi. Böylece bir yandan Hristiyanlık, diğer yandan baskın Slav kültürünün tesiriyle Tuna Bulgarları Türklük özelliklerini kaybetmeye ve Slavlaşmaya başladı. Bulgarların kullandığı Türkçe zamanla unutuldu ve yerini büsbütün Slavcaya bıraktı. Dilin kaybolmasıyla Tuna Bulgarlarının kültürüne dair tüm özellikler de yavaş yavaş kaybolup, arkeolojik hatıralara karıştı. Onların kan akrabaları olan İdil Bulgarları ise aşağı yukarı aynı tarihlerde İslâmiyet'i kabul etmişlerdi.

Tuna Bulgarları; Krum Han (803-814) ve Omurtag Han (814-831) zamanlarında hâkimiyetlerini Sofya, Niş ve Belgrad'a doğru genişlettiler.

Krum Han

Bulgarların, Bizans hâkimiyeti altındayken pek de rahat bir dönem geçirdikleri söylenemez.

Bizans'ın baskıları sonucu iyice zayıflayan Tuna Bulgarlarının başına gelen en büyük felaket ise 1014 yılında Bizans İmparatoru II. Basileus'a yenilmeleri oldu. İmparator, ele geçirdiği 15 bin kadar savaş esiri askerin gözlerini oydurarak ülkelerine gönderdi, savaş meydanından kaçan Bulgar Hanı Samuel bu felaket karşısında dayanamayarak iki gün içinde öldü. 1018'den itibaren ise Balkanlarda Bizans hâkimiyeti dönemi başladı.

Bulgarların, Bizans hâkimiyeti altındayken pek de rahat bir dönem geçirdikleri söylenemez. Çünkü Bizans ilk iş olarak Bulgar köylüsünden tahsil ettiği aynî vergileri, nakdî vergilere dönüştürdü. Bunun meydana çıkardığı ayaklanmalar Balkanlarda geniş bir alana yayıldıysa da başarılı olamadı. Diğer taraftan Tuna'yı geçen Türk boylarından Peçenekler, Uzlar ve bunları takiben Kumanlar, Bulgarların yaşadığı yerlerde herhangi bir dirençle karşılaşmadan Edirne'ye kadar sokulabildi. Bunun yanı sıra Peçenek, Uz ve Kumanların bir bölümünün bugünkü Bulgaristan sahasının pek çok yerine yerleştikleri de vakidir.

Diğer taraftan Belgrad, Niş, Sofya, Filibe karayolu, Haçlı seferleri esnasında sıklıkla kullanıldığından bu bölgenin sağında ve solunda kalan yerleşik ahali Haçlıların eziyetine uğramakta, mal ve servetlerini Haçlı yağmacılara kaptırmaktaydı.

Bizans ile yıldızı bir türlü barışmayan Bulgarlar, 1185'te Tırnova çevresinde büyük bir ayaklanma başlattılar ve Kuzey Bulgaristan'ı baştan başa kontrolleri altına aldılar. Bu ayaklanmayı yöneten Asen ve Petar kardeşler Bizans'a karşı ilk ataklarında başarısız olunca, bu defa Kumanlardan yardım alarak dirençlerini arttırdılar ve nihayet 1187'de bağımsız bir ülkeye sahip oldular. Tarihte daha çok II. Bulgar Krallığı diye anılan bu dönem Osmanlıların gelişine kadar sürdü.

Osmanlıların Gelişi

Osmanlıların Edirne ufkunda belirmesi Balkan tarihi için yeni bir evreyi oluşturuyordu. Kuzeyden gelen Peçenek, Uz ve Kumanlardan farklı olarak, bu yeni hâkimler bölgeye aynı zamanda bir vatan olarak bakıyorlar ve fetihlerin ardından yeni yerleşimcileri bölgeye taşıyorlardı. Böylece stratejik iş birliği veya geçici ittifaklar yerine, kalıcı ve güçlü bir hâkimiyet anlayışını tercih ediyorlardı.

Osmanlıların 1353'te Gelibolu'ya geçişi, beyliğin kaderini değiştirdiği gibi Anadolu Türkleri için de yeni bir yerleşim alanı açmış oluyordu. Haddizatında bu sıralarda Anadolu Selçuklularının zaafından istifade eden yerel beyler, hâkim oldukları şehir ve kasabalarda kendi idarelerini tesis etmiş ve Anadolu'da neredeyse on beşten fazla beylik ortaya çıkmıştı. Bunların birbirleriyle zaman zaman ciddi düşmanlıklara ulaşan rekabetleri, Anadolu sahasında istikrar arayan Türkmen toplulukları için fazlaca güvensizlik yaratıyordu. Buna mukabil Osmanlılar, hızlıca Rumeli'deki yeni fetih sahası olan Gelibolu ve arka taraflarına sevk edilerek, hem hayvanları için sınırsız otlaklara, hem de yeni ziraat alanlarına kavuşuyordu. Onların buradaki -sanki Anadolu'daymış gibi- serbest hareketleri ve özgüvenli davranışları sadece Bizans'ı değil Avrupa'nın mutaassıp Hristiyan devletlerini de kızdırmaya yetiyordu. Bölgenin ilk fatihi olan Süleyman Paşa'nın Dimetoka'da Sırp ve Bulgar ordularını ağır bir mağlubiyete uğratmış olması bile onların sakin yaşamını değiştirmemiş, zafer sarhoşluğuna kapılmamışlardı.

I. Murat, bir yandan Edirne'deki Osmanlı varlığını sağlamlaştırırken, diğer yandan ünlü kumandanı Lala Şahin Paşa'yı Edirne yolu üzerindeki Filibe'nin fethine memur etti. Paşa, 1344'ten beri Bulgarların elinde bulunan Filibe'yi 1360'ta başlattığı akınlarla kısa süre içinde ele geçirdi. Böylece Trakya bölgesinin stratejik açıdan en önemli şehrinde Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş oldu.

GEÇMİŞTE BUGÜN
Feridun Fazıl Tülbentçi

Bulgaristan'ın fethi

563 yıl evvel bugün, 17 temmuz 1393 de Bulgaristanın eski başşehri Tırnovo'yu zaptetmiştik. Osmanlı Türklerinin 1355 den başlıyarak Balkanlara doğru süratle ilerledikleri sıralarda gerek Sırbistan ve gerekse Bulgaristan birbirleriyle mücadele halinde bulunuyorlardı. Bu mücadelenin sonu Bulgaristanın parçalanması ile nihayet buldu. 1365 de Macarlar, Vidini ele geçirdiler. Sırplar da 1363 de bize mağlûp oldular. 1371 eylûlünde Osmanlı Türkleri Sırp ordularını Çirmen meydan muharebesinde ikinci defa yenilgiye uğrattılar. Niş, 1375 de zaptedildi. Sırplar barış talebinde bulundular. Sırp despotu Lâzar, her yıl sultana otuz bin duka altını vermeği kabul etti.

Bulgarlar da sulh istediler. Bulgar Kralı Şişman, daha akıllıca hareket ederek vergiden kurtulmak için kız kardeşi güzel Mara'yi Sultan Birinci Murada verdi. (Hammer ve Halkendil ise kralın, kız kardeşini değil, kendi kızını verdiğini yazarlar). Bu suretle Balkanlarda sükûn kısmen iade edilmiş oldu.

Padişah Edirne sârayına çekildi. Aradan yıllar geçti. Lâzar, Türklere asker ve vergi vermek suretiyle memleketi dahilinde itibarını bozmuştu. Bunu tekrar yükseltmek çarelerini aradı. Türklere karşı bir ittifak vücuda getirdi. Bulgarlar da bu ittifaka girmeğe ha-

daha evvel davrandı. Veziriâzam Çandarlı Ali Paşayı Bulgaristanın istilâsına memur etti.

Çandarlı Ali Paşa Balkanları geçti. Şumnu, Pravadi ve diğer şehirler alındı. 1389 yılında Tırnovo da zaptedildi. Biraz sonra Şişman kayıtsız şartsız teslim oldu. Fakat karısı ve çocukları ile padişahın karargâhına getirildi. Affa uğradı. Tırnovo ile beraber diğer şehirler de kendisine iade edildi ve vergiye bağlandı.

Birinci Kosova meydan mu-

kan Sultan Yıldırım Bayezit Macarların, Bulgar Kralı il gizlice muhaberelerde bulun duğunu öğrendi. Esasen artık istiklâli kalmamış, Bulgarista meselesini halletmek istiye Bayezit, şehzadesi Süleyma Çelebinin kumandasına bir o du verdi. Süleyman Çelebi, 1 temmuz 1393 de Bulgaristanı payitahtı olan Tırnovo'yu tek rar zaptetti. Artık Bulgarista ortadan kalkmış ve bir Türk eyaleti olmuştu. Bulgaristan yüzlerce sene öyle idare edil di.

Yukarıda Tırnovo'nun resm

Buna mukabil Avrupa'da Türklerin ayak sesleri çoktan duyulmaya başlamıştı. İhtimal ki Süleyman Paşa'nın vakitsiz vefatı, Bizans'ı ve Sırp-Bulgar ittifakını bir süreliğine memnun etmişti. Her ne kadar Türkler, sıklet merkezini Anadolu olarak kabul etse de Trakya ve Balkanları en kolay yayılma ve yurt tutma sahası olarak görüyordu. Bu noktada ilk iş olarak Bizans ile Avrupa'nın kara bağlantısını koparmak gerekiyordu.

Edirne'nin fethi Osmanlılara, Bizans ile Balkanların irtibatını kesme imkânı verdiği gibi, Doğu Avrupa'yı İstanbul'a bağlayan tüm askerî ve ticarî yolların denetimini de sağladı. Bununla birlikte Osmanlılar, Bizans'ın İstanbul'a hapsedilmesinin verdiği rahatlıkla batı yönündeki fetihlerinde önemli kolaylıklar elde etti. Bizans ise Türklerin Trakya topraklarına yerleşmesinden dolayı o kadar derin bir utanç yaşıyordu ki bu büyük düşmanlarını hiç olmazsa Balkan uluslarının üzerine yönlendirmekle kendini bir süreliğine de olsa avutmuş sayıyordu.

I. Murat, bir yandan Edirne'deki Osmanlı varlığını sağlamlaştırırken, diğer yandan ünlü kumandanı Lala Şahin Paşa'yı Edirne yolu üzerindeki Filibe'nin fethine memur etti. Paşa, 1344'ten beri Bulgarların elinde bulunan Filibe'yi 1360'ta başlattığı akınlarla kısa süre içinde ele geçirdi.

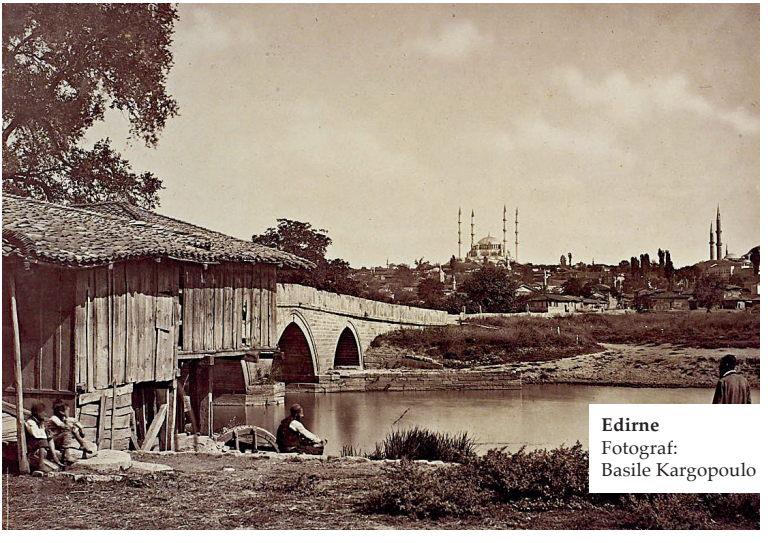

Edirne
Fotograf:
Basile Kargopoulo

Fetihlerin en belirgin yönü, ahaliye yerinde kalması kaydıyla can ve mal güvenliği garantisi verilmesiydi. Böylece herhangi bir göç yaşanması ve Türk korkusuyla etraftaki köy ve kasabaların boşalmasına mani olunuyordu.

Filibe Şehri'nin panoraması - Salt Araştırma Arşivi

Böylece Trakya bölgesinin stratejik açıdan en önemli şehrinde Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş oldu. Vidin-Sofya ve Dimetoka-Selanik hattının da ele geçirilmesiyle Sofya büsbütün korumasız hâle geldi. Diğer taraftan Sofya'ya, Osmanlı bayrağını beklemekten başka bir çare de bırakılmamıştı. Çünkü açıkça belliydi ki Filibe'nin fethiyle Türklere Sofya kapıları çoktan açılmıştı. Ancak Lala Şahin Paşa, Sofya'ya doğru ilerlemek yerine Filibe'nin kuzeydoğusunda kalan Zağra'ya yöneldi ve ciddi bir direniş görmeden şehre hâkim oldu. Bu arada Evrenos Bey de Gümülcine'yi fethetmişti.

Edirne kısa zaman içinde, Meriç ve Tunca Irmaklarının suladığı düzlükleri, geniş ormanlık alanları ve İstanbul'un omuzunun başında önemli ticaret hacmi nedeniyle Osmanlılar için yeni bir başkent adayı hüviyetine kavuştu. 1365'te Osmanlı sarayı Edirne'ye taşındı ve bu şehir İstanbul'un fethine kadar Osmanlı devletine başkentlik yaptı. Bu sayede şehir, önemli bir askerî garnizon ve Balkan seferlerinin güçlü bir dayanağı hâline geldi.

Edirne

Fetihlerin en belirgin yönü, ahaliye yerinde kalması kaydıyla can ve mal güvenliği garantisi verilmesiydi. Böylece herhangi bir göç yaşanması ve Türk korkusuyla etraftaki köy ve kasabaların boşalmasına mani olunuyordu. Bununla da kalınmıyor, Filibe ovasında çeltik ekimi ve pirinç üretimi başlatılıyor, köylülere yeni kazanç kapıları açılıyordu. Bununla birlikte Saruhan (Manisa ve çevresi) bölgesinden getirilen Türkmenler, bir yandan şehir ve kasabalara yerleştirilip sanat ve zanaatla meşgul olurken, diğer yandan yeni köyler kurmak suretiyle ziraat hayatının bir parçası durumuna geliyorlardı. Bunlardan küçükbaş hayvancılığı devam ettirmek isteyenler ise Yörük namıyla köy ve kasabalara yakın yaylak ve kışlaklarda iktisadî faaliyetlerini devam ettiriyorlardı. Bu sırada deniz nakliyat vasıtaları yeterli olmadığı için Türkmenlerin sevkiyatında Venedik gemilerine ihtiyaç duyulmuş ve onlara bu işin karşılığı olarak yüklü miktarda altın ödenmişti.

Böylece yeni tip fetih ve iskân metodu Balkan fetihlerinin ana ilkesi hâline getirilmekte, fethedilen bölgeler derhal Türk nüfus ile güçlendirilerek âdeta yeni bir vatan yapılmaktaydı. Artık sadece fetih değil, vatan yapma süreci de başlamış oluyordu.

Bu sıralarda Bulgar Kralı Aleksandr'ın gücü iyice zayıflamış, devlet idaresi oğullarının birbirleriyle çekişmeleri yüzünden çıkmaza girmiş ve kralın verdiği emirler sarayın dışına çıkamaz hâle gelmişti. Bundan dolayı, Türklerin fetih arzusu içindeki kuvvetlerine karşı yapabilecekleri tek şey ittifaklar peşinde koşmaktı. Kralın iki oğlundan biri olan Sracimir, Tuna kenarında önemli bir şehir olan Vidin'e yerleşmişti.

Diğer oğlu III. Şişman her ne kadar Filibe'ye yakın bir mahalde, Tırnova'da bulunuyorsa da herhangi bir direnç göstermekten oldukça uzaktı. Bunlar saray duvarlarından dışarıya doğru baktıklarında artık uzak ufukların değil, sadece gözle görebildikleri tepelerin -şimdilik- kendilerine ait olduğunu biliyorlardı. Böyle kalsa bile belki iyi olabilirdi ama yaşlı Kral Aleksandr'ın 1365'te ölümü üzerine zayıf Bulgar devleti onun oğulları arasında hemen paylaşıldı. Sracimir, Vidin'i kendisine merkez yaparken III. Şişman Sofya'da kral oldu.

Yeni tip fetih ve iskân metodu Balkan fetihlerinin ana ilkesi hâline getirilmekte, fethedilen bölgeler derhal Türk nüfus ile güçlendirilerek âdeta yeni bir vatan yapılmaktaydı.

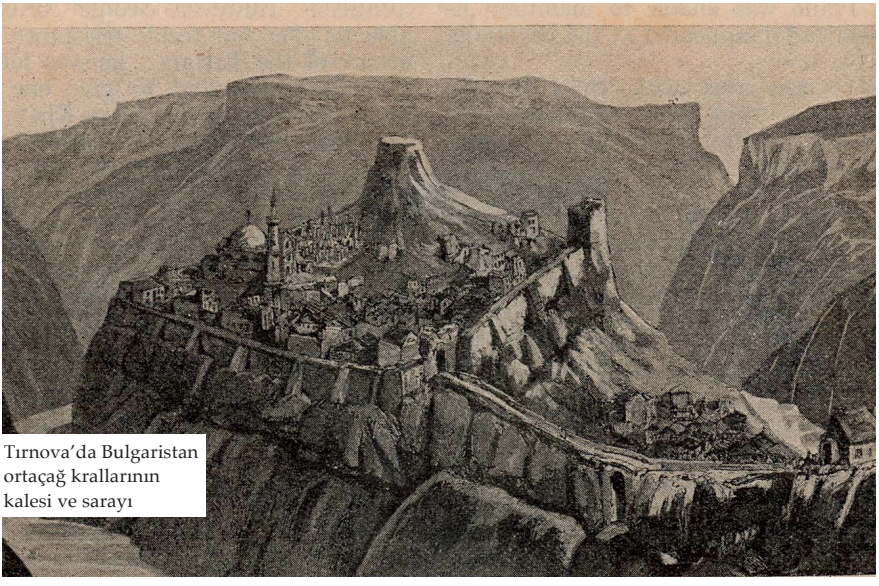

Tırnova'da Bulgaristan ortaçağ krallarının kalesi ve sarayı

Aslında bu gelişme sadece Osmanlılar açısından değil, Büyük Macar Krallığı hayali kurmakta olan Kral Ludwig (Layoş)'i de sevindiren bir gelişmeydi. O, fırsatı değerlendirip Sracimir'in üzerine yürüdü, yolu üzerindeki Belgradçık ve Lagan'ı aldıktan sonra Vidin'i ele geçirdi, Sracimir'i esir aldı. Böylece Tuna kıyısında kıymetli bir merkezi ele geçirmekle Bulgaristan üzerindeki niyetini de açığa vurmuş oluyordu. Hatta bununla kalmayıp Papa'yı yeni bir Haçlı seferi düzenlemesi için ikna etmeye çalıştı. Bu iki gücün çabalarıyla 1 Temmuz 1366'da Osmanlılara karşı büyük bir Haçlı Seferi düzenlenmesi yolunda ortak bir karar alındı. Aynı yıl bazı Haçlı birlikleri Gelibolu'yu ve çevresini ele geçirdi ama bu hamlelerin etkisi uzun boylu olmadı.

Bu sıralarda Timurtaş Paşa, Zağra'dan doğuya doğru ilerleyerek Yanbolu'yu aldı. Böylece Timurtaş Paşa, Karadeniz kıyısındaki önemli bir liman kenti olan Burgaz'a biraz daha yaklaşırken, Lala Şahin Paşa da Sofya güzergâhında bulunan İhtiman ve Samakov'u fethedip Sofya üzerindeki baskıyı arttırdı. Lala Şahin Paşa, İhtiman kasabası kendiliğinden teslim olduğu için buraya dokunmadı. Samakov'da ise büyük bir Sırp direnişiyle karşılaştığından fetihten sonra buradaki kaleyi yıktırdı. Samakov her ne kadar eski demir madeni ocaklarına sahipse de asıl gelişmesini Türkler geldikten sonra göstermeye başladı. Öyle ki yüz yıl sonra kasaba görünümüne kavuştu. Buraya Osmanlılar demircilik mesleğinden anlayan Macar ve Boşnakları getirip yerleştirdi. Bu sayede etrafta bunların isimlerini taşıyan yerleşim yerleri oluşmaya başladı. Keza gerek kasabada gerekse etrafında, Anadolu'dan gelen Türk yerleşimciler kuvvetli bir nüfus gücü oluşturdu. Bu yüzden tarihçiler arasında Samakov'un gerçek kurucularının Türkler olduğu yolunda genel bir kanaat oluşmuştur.

Öte yandan 1368'de Sultan Murat da Karadeniz kıyısındaki Süzebolu (Sozopol)'yu alarak Burgaz'a kadar yaklaştı. Bununla kalmayarak Süzebolu yakınlarındaki Karinabad (Karnobat) kasabası ele geçirildi. Yine hiç vakit kaybetmeden bölgeye Türkmen nüfus aktarıldı ve bölgedeki sipahilere tımarlar dağıldı. Bir yılı bulmadan Vize, Hayrabolu ve Kırkkilise (Kırklareli)'de Osmanlı hâkimiyeti tesis edildi. Böylece Osmanlılar, Edirne-Sofya ve Edirne-Burgaz ticarî ve askerî yolunu tamamen kontrol altına aldı.

Bulgaristan'ın güneyine hâkim olan Kral Şişman, Osmanlı ilerleyişini durduracak güce sahip olmadığının pekâlâ farkındaydı. Bu yüzden stratejisini değiştirerek Osmanlı hanedanıyla hısımlık bağı kurmayı seçti ve kız kardeşi Maria ile I. Murat'ın evlenmesini sağladı. Elbette Osmanlılara vergi de verecekti. Bu yeni ittifak sayesinde Kral Şişman, Osmanlı ve Ulah/Eflak askerleriyle birlikte Vidin'deki kardeşi Sracimir'in üzerine yürüdüyse de başarı elde edemedi. Dahası bu evlilik sayesinde kurulan barış da uzun sürmedi. Kral Şişman, Lala Şahin Paşa'nın Bulgaristan'ın güney kesimlerine akınlara başlayacağından endişe duymaya başladı. 1371'de Sırplardan aldığı destekle Osmanlıların üzerine yürüdüyse de Samakov yakınlarında Lala Şahin Paşa'ya ağır bir şekilde yenildi.

Balkanların beceriksiz krallar elinde olduğu müddetçe kolaylıkla Osmanlıların eline geçeceğini düşünen Macar Kralı Layoş (Ludwig), Balkanları ele geçirme hevesini dizginleyemeyip, 1371'de Osmanlı topraklarına doğru harekete geçti. Yukarı Makedonya'da Sırplarla birleşip Edirne üzerine yürüdü. Meriç Irmağını geçerken herhangi bir Türk direnişiyle karşılaşmaması, onda büyük bir özgüven yarattığından şehre doğru tedbirsizce yaklaştı. Bu sırada Bursa'da olan I. Murat, kendisi savaş hazırlıklarını tamamlayıncaya kadar düşmanın harekâtının izlenmesini istedi. Bu işle görevlendirilen meşhur kumandan Hacı İlbeyi, Meriç Irmağı'nı geçmiş olan Macar ve Sırp ordusunun tedbirsiz davranışını onlara pek pahalıya ödetti. Az bir kuvvetle üç koldan düşman ordugâhına gece baskını yapıp, ordunun neredeyse tamamını kılıçtan geçirdi. Kaçmaya çalışanların büyük bölümü Meriç Irmağı'nda boğuldu. Macar Kralı Ludwig (Layoş) kendisini güçlükle kurtarabildi.

Sırp Sındığı Savaşı

Osmanlı kaynaklarının Sırp Sındığı (Sırp Kıran) adını verdikleri bu yüksek muzafferiyet, Macarları Avrupa'da yeni ittifak arayışlarına iterken Sırp prensleri ve Bulgar Krallığı Osmanlılara bağlılığı kabul edip, yıllık vergi göndermeye razı oldu. Artık Osmanlıları Balkanlarda tutabilecek güçlü bir direniş kalmamış görünüyordu.

Bu yeni durum Osmanlıların, Balkanlardaki hâkimiyetini güçlendirdiği gibi yönetici sınıfa geçen Hristiyanlar ve onların ahalisi arasında İslâmiyetin yayılmasını da kolaylaştırdı.

Takip eden yıllarda Osmanlı Sultanı, Balkanların fethini yeni bir stratejiye bağladı. Osmanlı ordusunu Serez-Selanik ve Batı Bulgaristan hattına doğru iki kısma ayırıp Çandarlı Hayreddin Paşa ile Evrenos Bey'i Serez istikametine; Lala Şahin Paşa'yı da Batı Bulgaristan üzerine fethe memur kıldı. Evrenos Bey; Buri, Avret Hisarı ve İskeçe'de Osmanlı hâkimiyetini tesis etti. Hayreddin Paşa da Karaferye, Kavala, Drama ve Zihne'yi ele geçirdi. Uzun bir uğraştan sonra Serez de düştü. Buralara yine Anadolu'dan getirilen Türkmenler iskân ettirilip, bölge hızlı bir şekilde Türkleştirildi.

Lala Şahin Paşa, Köstendil havalisinde birçok yeri ele geçirdi. I. Murat ise Bulgar Kralının üzerine yürüyüp onu yeniden itaat altına aldığı gibi, üç yıllık vergiyi de peşin olarak tahsil etti. Üstelik Osmanlı devletinin talebi hâlinde Bulgar ordusunun destek vereceği şartını da kabul ettirdi. Bu sıralarda Lala Şahin Paşa vefat edince onun yerine Timurtaş Paşa beylerbeyi yapıldı.

Timurtaş Paşa'nın beylerbeyliği dönemi, Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin tesisi ve devamlılığı bakımından yeni bir kapı araladı. Paşa, Osmanlıların eline geçen bölgelerdeki Hristiyan kökenli yerel idarecileri ve askerleri kendi yerlerinde bırakıp onlara tımarlar verdi. Böylece onları hem Osmanlı ordusunun, hem de idari yapının bir parçası hâline getiriyordu. Bu yeni durum Osmanlıların, Balkanlardaki hâkimiyetini güçlendirdiği gibi yönetici sınıfa geçen Hristiyanlar ve onların ahalisi arasında İslâmiyetin yayılmasını da kolaylaştırdı. Bu uygulama zamanla genişletilip Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan ve Bulgaristan'ın her tarafına yayıldı. Osmanlılar artık yeniçeri ocağı için devşirilen gayrimüslim çocukların yanında, devşirme sistemine dâhil olmayan ama Osmanlı askerî-idarî sisteminin içinde fiilen yer alan Hristiyanlara da kapılarını açmış oluyordu. Üstelik onları hem kendi topraklarında bırakıyor, hem de idareci sınıfına yükseltmiş oluyordu. Fetret dönemlerinde Balkanlarda ciddi sıkıntılar yaşanmamasının sebebi de buydu. Bu yeni hamleler Osmanlıların Rumeli'deki gücünü sabitlerken, Anadolu'daki işlerin düzene konulması için vakit ayrılmasına da imkân hazırlamıştı.

Çandarlı Ali Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı ordusu, 1388'de Şumnu önlerinde belirince, ahali kendiliğinden gelip şehrin anahtarını Çandarlı Ali Paşa'ya teslim etti.

Sofya Camii

Bu sayede neredeyse on yıllık bir dinlenme dönemine giren Osmanlılar, Anadolu beylikleri ile olan anlaşmazlıkların kimini savaş, kimini anlaşma ve hısımlık kurma yoluyla çözdükten sonra Rumeli'de yeniden hareketlendiler.

1385'te Sofya Osmanlı hâkimiyetine alındı. Böylece Kuzey Doğu Avrupa'yı İstanbul'a bağlayan ticaret yolunun en önemli kavşağı ele geçirilmiş oldu. Ancak Sultan bununla yetinmeyerek Niş'i kuşattı ve uzun bir mücadeleden sonra şehre girildi. Böylece bir yandan Vidin yolu büsbütün kapatılırken, diğer yandan Morova üzerindeki Osmanlı baskısı arttırıldı. Durumdan endişeye kapılan Sırp despotu Lazar, Osmanlılara yüklü miktarda vergi vermeye razı oldu.

Bütün bu gelişmeler esnasında 1388'de, Kula Şahin Paşa idaresindeki Osmanlı ordusunun Ploşnik'te Boşnak Kralı Tvrtko'ya yenilmesi Balkan ülkelerinde büyük bir heyecan yarattı. Bu heyecanı hemen Osmanlı aleyhtarı bir Haçlı seferine döndüren Sırp despotu Lazar; Macar, Boşnak, Hırvat ve Leh askerlerinden meydana gelen büyük bir orduyla Osmanlıların üzerine yürüdü.

Durumu dikkatle takip eden I. Murad, Bulgar Kralını böyle bir ittifaktan ayırmak için Bulgaristan üzerindeki baskıyı arttırdı. Çandarlı Ali Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı ordusu, 1388'de Şumnu önlerinde belirince ahali kendiliğinden gelip şehrin anahtarını Çandarlı Ali Paşa'ya teslim etti. Aslında bu tavır yıllardır sürüp giden Bulgar-Macar-Sırp-Ulah çekişmelerinin şehirde yarattığı bıkkınlığın bir sonucuydu. Osmanlılar şehre herhangi bir zarar vermedikleri gibi, şehrin surlarını tamir ettirmek ve içerde bir muhafız birliği bulundurmaktan başka bir şey yapmadılar. Buna karşın Şumnu fetihten elli altı yıl sonra, 1444'te gerçekleşen Haçlı seferleri sırasında geniş ölçüde tahrip edildi.

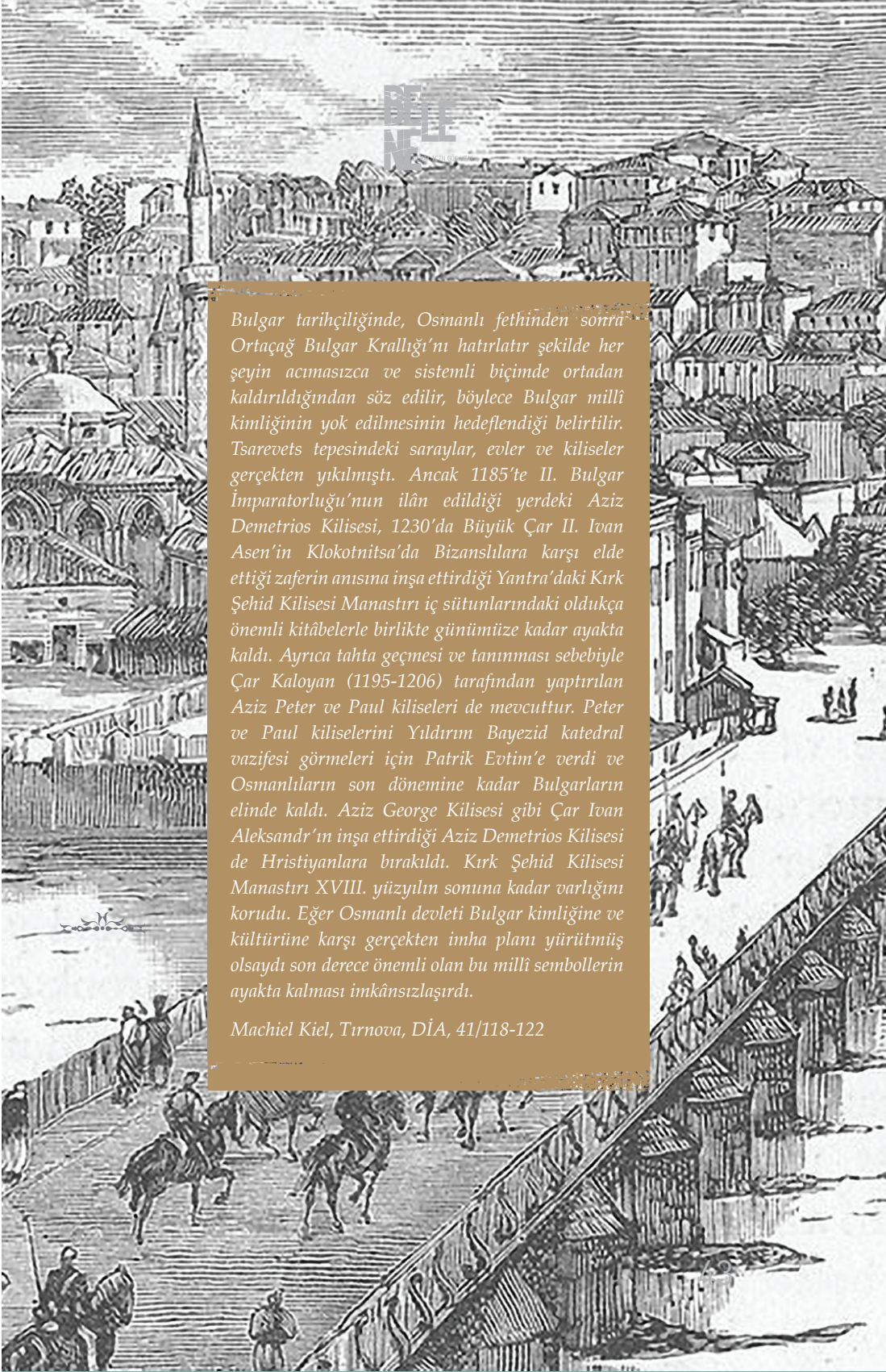

Bulgar tarihçiliğinde, Osmanlı fethinden sonra Ortaçağ Bulgar Krallığı'nı hatırlatır şekilde her şeyin acımasızca ve sistemli biçimde ortadan kaldırıldığından söz edilir, böylece Bulgar millî kimliğinin yok edilmesinin hedeflendiği belirtilir. Tsarevets tepesindeki saraylar, evler ve kiliseler gerçekten yıkılmıştı. Ancak 1185'te II. Bulgar İmparatorluğu'nun ilân edildiği yerdeki Aziz Demetrios Kilisesi, 1230'da Büyük Çar II. Ivan Asen'in Klokotnitsa'da Bizanslılara karşı elde ettiği zaferin anısına inşa ettirdiği Yantra'daki Kırk Şehid Kilisesi Manastırı iç sütunlarındaki oldukça önemli kitâbelerle birlikte günümüze kadar ayakta kaldı. Ayrıca tahta geçmesi ve tanınması sebebiyle Çar Kaloyan (1195-1206) tarafından yaptırılan Aziz Peter ve Paul kiliseleri de mevcuttur. Peter ve Paul kiliselerini Yıldırım Bayezid katedral vazifesi görmeleri için Patrik Evtim'e verdi ve Osmanlıların son dönemine kadar Bulgarların elinde kaldı. Aziz George Kilisesi gibi Çar Ivan Aleksandr'ın inşa ettirdiği Aziz Demetrios Kilisesi de Hristiyanlara bırakıldı. Kırk Şehid Kilisesi Manastırı XVIII. yüzyılın sonuna kadar varlığını korudu. Eğer Osmanlı devleti Bulgar kimliğine ve kültürüne karşı gerçekten imha planı yürütmüş olsaydı son derece önemli olan bu millî sembollerin ayakta kalması imkânsızlaşırdı.

Machiel Kiel, Tırnova, DİA, 41/118-122

Sultan Yıldırım Bayezid Han

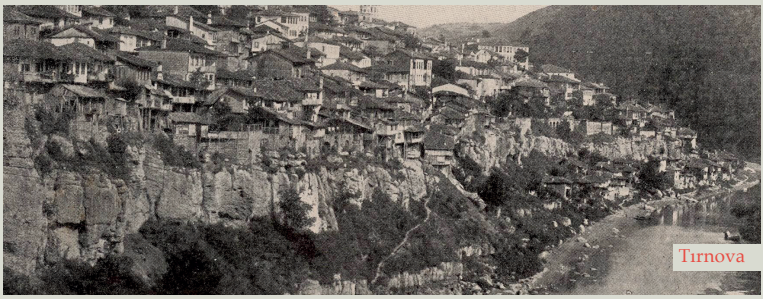
Tırnova

Aynı yıl Tırnova, Çandarlı Halil Paşa tarafından herhangi bir direnişle karşılaşılmadan alındıysa da Kral Şişman'ın affedilmesi üzerine geri verildi. Ancak Çandarlı, akınlarına devam ederek Silistre'yi ele geçirip Tuna Nehri'ne dayandı. Bu durum Tuna Nehri'nin güneyinde kalan toprakları, bir nevi kuzeyden çevirme harekâtıydı. Bunu tamamlar nitelikte Niğbolu ve Hezargrad da Osmanlı hâkimiyetine alındı. Silistre bir süre Eflak baskısı altında kalmışsa da Yıldırım Bayezid döneminde bir Türk şehri olarak gelişmeye devam etti.

1389'da cereyan eden Kosova Savaşı, Osmanlıların mutlak galibiyetiyle sonuçlandı. Sırp Kralı son nefesini savaş meydanında verdi. Ne var ki Osmanlı Sultanı I. Murat da tedbirsiz davranışının bedelini hayatıyla ödedi, savaş alanını dolaşırken bir Sırp tarafından şehit edildi.

Bundan sonra tahta geçen Yıldırım Bayezid, babasının Balkanlarda takip ettiği bağlı prenslikler ve tampon devletler politikasını hemen değiştirip "doğrudan hâkimiyet" politikasına yöneldi. 1392'de Macar Kralı Sigsmund'un Bulgarların hâmisi gibi hareket etmeye başlaması ve Bulgar Kralı Şişman'ın bunu Osmanlılara karşı güçlü bir ittifaka dönüştürmeye çalışması Yıldırım Bayezid'in hemen dikkatini çekmişti. Böyle bir birlikteliğin meydana getireceği mahzurları görerek Bulgar Krallığını ortadan kaldırmaya karar verdi. Bu işle görevlendirilen Şehzade Süleyman Çelebi üç ay gibi bir zaman zarfında Tırnova'yı ele geçirdi. Şehirdeki soyluların bir kısmı ortadan kaldırıldı. Şehre Türkler ve Rumlar getirilerek yerleştirildi. Tsarevets tepesinde bulunan bazı yapılar yıktırıldı, kalede bulunan kilise ise camiye çevrildi ve fetih camisi oldu. Sonraki yıllarda şehirdeki pek çok yapı tamir gördüğü gibi Tırnova, yavaş yavaş bir İslâm şehrine doğru dönüşmeye başladı. Şehir, 1444'teki Haçlı Seferi sırasında tahrip edildiyse de Haçlıların elinden geri alındıktan sonra kısa zaman içinde eski hâline kavuştu.

Çar Ivan Aleksander

Bulgaristan'ın fethiyle Osmanlılar, Macarlarla komşu oldular ve onların Balkanlara yönelik politikalarının doğrudan hedefi haline geldiler. Ancak Osmanlıları ilgilendiren temel konu, Macarlarla komşu olmaktan çok yeni yurtlarının imarı ve iskânı meselesiydi.

1395'te III. Şişman'ın öldürülmesiyle Bulgar krallığı büsbütün sona erdi Şişman'ın oğlu Aleksandr, İslâmiyeti seçip Osmanlı devletinin hizmetine girdi. Samsun'da ve Manisa'da sancak beyliği vazifelerinde bulundu. Manisa'dayken Börklüce Mustafa ile giriştiği mücadele esnasında öldü.

Bulgaristan'ın kuzeybatı ucunda, Tuna Irmağı kenarında stratejik bir konumda bulunan ve Bulgar Krallığının diğer yarısına hâkim olan Sracimir'in merkezi olan Vidin ise Niğbolu Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyetine girdi. Sracimir Bursa'ya getirildi. Ona bağlı askerler ise Osmanlı ordusunda sipahi, Martolos veya Voynuk olarak görev aldı. Bunlar, dinlerini değiştirmeleri yolunda hiçbir baskıya uğramadıkları gibi, dinî ibadetlerini yerine getirme hususunda bazı kolaylıklara da mazhar oldular. Üstelik bu yeni durum geçici olmadı; Fatih Sultan Mehmet zamanında bile Vidin bölgesindeki Osmanlı askerleri arasında Hristiyan Bulgar askerlerinin varlığı devam etti.

Öte yandan Bulgaristan'ın fethiyle Osmanlılar, Macarlarla komşu oldular ve onların Balkanlara yönelik politikalarının doğrudan hedefi haline geldiler. Ancak Osmanlıları ilgilendiren temel konu, Macarlarla komşu olmaktan çok yeni yurtlarının imarı ve iskânı meselesiydi. Bu maksatla yollar ve geçitler hızlı bir şekilde tamir edilip yeniden ticarî hüviyetine kavuşturulurken, kırsal alanlar ve şehirler Anadolu'dan getirilen Yörüklerle şenlendirilmeye başlandı.

Yollar ve geçitler hızlı bir şekilde tamir edilip yeniden ticarî hüviyetine kavuşturulurken, kırsal alanlar ve şehirler Anadolu'dan getirilen Yörüklerle şenlendirilmeye başlandı.

Yörükler

Yörük tabiri, Türkmen adının yanında Anadolu'da oluşmuş bir tabirdi ve doğrudan konargöçer hayat tarzını tarif etmek için kullanılıyordu. Bu yaşam tarzına sahip olup Kızılırmak yayının doğusunda kalanlar ise Türkmen adıyla anılıyordu. Bu yönüyle Yörükler, Türkmenlerin Batı Anadolu'da aldığı isimden başka bir şey olmadığı gibi bazen Orta ve Güney Anadolu konargöçerleri için Maraş Yörükleri, Kayseri Yörükleri gibi isimler de kullanıyordu. Osmanlı vergi hukukuna göre bir Yörük (veya Türkmen) yerleşik hayata geçtiği zaman Yörüklükten (veya Türkmenlikten) çıkardı ve doğrudan "Türk" diye anılırdı. Bu değişim sadece yaşam tarzına bağlı vergi düzeni ile ilgili bir hususdu.

Rumeli'ye sevkedilen Yörükler Rodoplardan Istranca Dağlarına, Tuna boylarından Makedonya'ya kadar geniş bir alana yayıldılar. İklimin uzun mesafelerde konup göçmeye izin vermemesi, yağışlı ve soğuk havaların erken gelmesi gibi sebeplerle kısa mesafeli konargöçerliğe mecbur kaldılar. Bu hayat tarzı onların hızla yerleşik düzene geçmelerini sağladı. Öyle ki XVII. yüzyılın sonlarına doğru yörüklük edenlerin oranı, toplam nüfusun neredeyse yüzde 15'ine kadar düşmüştü. Buna mukabil her bölgede sadece Türklerin yaşadığı binlerce köy ve kasaba doğdu. Bazı şehir ve kasabalarda ise Türkler ve Bulgarların ortak yaşamı başladı. Böylece Bulgarlar, herhangi bir dinî zorlamayla karşılaşmaksızın sadece Osmanlı ordusunda değil; ziraat, ticaret, zanaat gibi pek çok sahada Türklerle birlikte varlıklarını sürdürmeye devam ettiler.

Yörükler

Bölgedeki Yörükler; Rumeli Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Tanrıdağı Yörükleri, Selanik Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri ve Vize Yörükleri diye anılıyorlardı.

Bulgaristan sahasında en geniş alana yayılan Yörük grubu Naldöken Yörükleriydi. XV. yüzyılda Yanbolu havzasına gelen Naldöken Yörükleri; sonradan Eski Zağra, Filibe, Sofya, Prevadi, Ahyolu, Akça Kızanlık, Aydos, Cisr-i Mustafa, Çernova, Çirmen, Dobruca, Edirne, Hasköy, Hırsova, İhtiman, İzladi, Lofça, Niğbolu, Silistre, Şumnu, Tatar Pazarı, Tekfur Gölü, Varna, Yenice-i Kızıl'a kadar yayılmışlardı.

Nüfus gücü ve askerî katkıları bakımından en önemli grup Tanrıdağı Yörükleriydi. Bunların adını ne suretle aldıkları hususu açık olmamakla beraber, Tekfurdağı (Tekirdağı) adının bir türevi olduğu yolundaki görüşler makul görünmektedir. Bununla birlikte adlarını Rodop Dağlarındaki Tanrıverdi Dağı veya Dimetoka yakınlarındaki Tanrı Dağı adlı yerlerden de almış olabilirler.

Öte yandan bunlara Karagöz Yörükleri de denilmekteydi ki bu ismin niçin verildiği hususu tam belli değildir. Muhtemelen bu yörük grubuna beylik eden kişiden ilhamla böyle söylenmiş olmalıdır. Tanrıdağı Yörükleri, Bulgaristan'dan başka Makedonya ve Yunanistan'a kadar uzanan geniş bir sahaya yayılıyorlardı. Bu yerler Ahyolu, Akça Kızanlık, Rusçuk, Çırpan, Dobruca, Filibe, Niğbolu, Hezargrad, Rus Kasrı, Silistre, Şumnu, Tırnova, Karinabad, Varna, Yeni Karasu, Eski Zağra ve Yeni Zağra idi.

Yörükler aynı zamanda Makedonya sahasındaki Hacıoğlu Pazarı, Hasköy, Hatun İli, Hırsova, Karacadağ, Tekfur Gölü, Uzunca, Kızılağaç, Gümülcine, Drama, Dimetoka, Ferecik, İpsala, Keşan, Kavala, Kelemeriye ve Demirhisar'da yaylayıp kışlıyordu.

Her ne kadar daha çok Selanik ve çevresi ile günümüz Makedonya'sında yayılmış gibi görünseler de Selanik Yörüklerinin önemli bir bölümü Bulgaristan sahasında dolaşıyordu. Bu yerler Akça Kızanlık, Çernova, Filibe, Hırsova, Karadağ, Prevadi, Silistre, Şumnu, Tatar Pazarı, Tırnova, Yanbolu, Varna, Yenice Varna ve Zağra idi.

Makedonya ve Yunanistan sahasının kalabalık konargöçerlerinden olan Kocacık Yörüklerinin bazı kolları Filibe, Hırsova, Rus Kasrı, Yanbolu, Karinabad, Varna, Silistre, Dobruca, Şumnu, Prevadi Aydos ve Ahyolu kazalarına kadar yayılmışlardı. Makedonya bölgesinde Üsküp, Nökeric ve İştib bölgesini yurt tutmuş olan Ofçabolu Yörükleri de Tatar Pazarı, Filibe, Silistre, Tırnova, İhtiman ve Yanbolu'ya kadar dağılmışlardı.

Vize Yörükleri ise daha çok Trakya bölgesinde, Burgaz, Dimetoka, Edirne, Vize, Pınarhisar, Çorlu, Hayrabolu, Keşan ve çevresinde kalmışlardı. Bunlardan bir kolun Rusçuk'a kadar ulaştığı görülmektedir.

Yörükler

XVI. yüzyılın ortalarında Yörüklerin toplam nüfusunun, 177 bin 25 vergi nüfusu olduğu görülmektedir ki bu ortalama 600 bin kişiden fazla bir nüfusa tekabül etmektedir. Yörük nüfus gücünün yüz yıl sonra neredeyse tamamen yerleşik hayata geçtiği ve ancak çok az bir bölümünün konargöçerliğe devam ettiği tespit olunmaktadır.

Yörükler konargöçer gruplar olmakla beraber, Osmanlı seferleri esnasında gerek ordunun lojistiği, gerekse yardımcı hizmetler bakımından en çok müracaat edilen zümreyi oluşturuyordu. Bu yönüyle onlar aynı zamanda askerî sınıf muamelesi görüyor ve seferlere iştirak ediyorlardı.

Rumeli Yörükleri; bulundukları bölgeye veya başlarında bulunan reislerinden birinin adına göre anılıyordu. Bu husus onların sefere gitmeleri, muhasebelerinin görülmesi veya merkezî hükûmet ile yazışmalarında kolaylıkla ayırt edilmelerini sağlamaktan başka bir amaç taşımıyordu. Elbette her grubun idare şeklini ve yükümlülüklerini belirleyen bir kanunnameyi içeren vergi defterleri de bunlara verilen isimlerle düzenleniyor, defterin bir sureti de Yörük beylerine veriliyordu. Bunlardan anlaşıldığına göre Yörükler seferlerde "Eşkinci" adıyla teşkilatlandırılmış ve "Ocak" adıyla gruplandırılmışlardı. Bu ocaklar başlangıçta yirmi dörtlü gruplandırılıyordu ve bir eşkincinin yirmi tane yamağı bulunuyordu. Eşkinci sefere gitmediği zaman nöbet sırası gelen "Çatal" eşkinci olur ve sefere katılırdı. Ocağı meydana getiren fertlerin sayıları zaman içinde otuza kadar çıkarılmışsa da Yörük nüfusunun türlü sebeplerle azalmasından dolayı bir eşkincinin yamak sayısı beşe kadar düşmüştü.

Yörüklerin başında Yörük Beyi (Mir-i Yörükan) veya Yörük Subaşısı denilen bir kişi bulunuyordu. Keza sefer esnasında Yörüklerin başında Serasker adıyla bir Çeribaşı yer alıyordu. Bu seraskerler ya da çeribaşıları, genelde birbirine yakın yerlerdeki ocaklardan sorumluydular ve emirleri altındaki ocaklarla birlikte sefere katılırlardı. İster Eşkinci, ister yamak olsun sefere giderken silahlarını kendileri temin ederlerdi ve genellikle yanlarında cebe (zırh), mızrak, ok, yay, kılıç ve kalkan bulundururlardı.

Askerî sınıf sayılmalarının doğal bir neticesi olarak Yörükler, bulundukları bölgenin asayişinden de sorumluydular. Bunlar; derbent hizmeti, yani geçit yerlerinin muhafazası, kale ve hisar muhafızlığı ile onların bakım ve tamiri, ordu için at yetiştiriciliği, ok ve yay imalatı, sefer güzergâhının bakımı, emniyeti gibi pek çok vazifeyi de yerine getirirlerdi.

Rumeli Yörükleri sayısız miktarda küçükbaş hayvana sahiptiler. Bu yönüyle İstanbul başta olmak üzere Rumeli'deki büyük şehirlerin et, süt, peynir, yün gibi hayvansal ürün ihtiyacı onlar tarafından karşılanıyordu. Keza şehirlerde yün dokumacılığı ve dericilik sanayinin gelişmesi de onlar sayesinde olmaktaydı. Hemen hemen her şehirde görülen debbağhânelerin varlığı Yörüklerin varlığı ile paralel gelişmekteydi.

Bulgaristan'a yerleşen Türkler sadece konargöçerlikle iştigal etmiyorlar, şehir hayatına da hızlı bir şekilde adapte oluyorlardı. Bu sayede Silistre, Varna, Tırnova, Şumnu, Filibe, Zağra, Yanbolu gibi belli başlı şehirlerin nüfus yapıları hızla değişti. Türk ve Bulgar nüfus sayıca eşit hâle geldiği gibi, ticaret ve tarım alanında birlikte faaliyet göstermeye başladılar. Bütün hayatlar yavaş yavaş iç içe giriyordu.

Edirne-Sofya kara yolunun en önemli durağı olan Filibe, daha XV. yüzyılda tipik bir Türk-İslâm şehri kimliğine bürünmüş ve Niğbolu'dan sonra en büyük şehir merkezi durumuna gelmişti. Şehirde Bulgarlardan başka az miktarda Yahudi ve Ermeni cemaat de bulunuyordu. Fetihlerin genişlemesiyle sınır bölgesinden uzaklaşan ve dolayısıyla dış saldırılardan emin hâle gelen Filibe'de zanaat ve ticaret bir hayli gelişme göstermişti. Dokumacı, ayakkabıcı, duvarcı, derici, kuyumcu, kürkçü, halıcı gibi esnaf gruplarına ait yüzlerce dükkân buluyordu.

Bulgaristan'a yerleşen Türkler sadece konargöçerlikle iştigal etmiyorlar, şehir hayatına da hızlı bir şekilde adapte oluyorlardı.

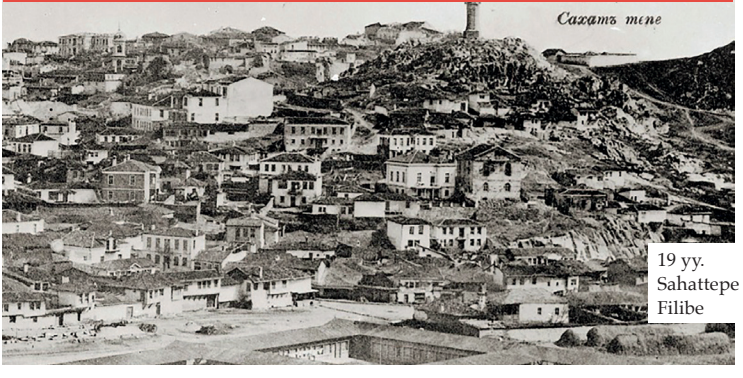

19 yy. Sahattepe Filibe

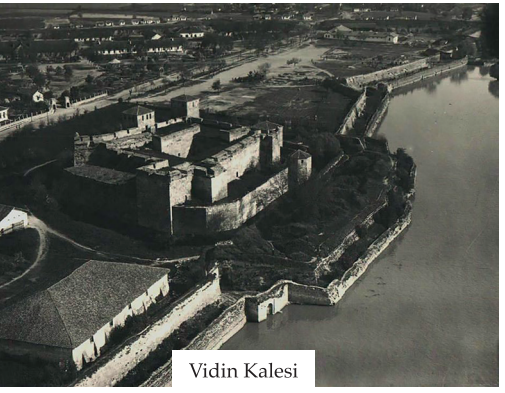
Vidin Kalesi

Keza kürk ve ipek ticareti ile meşgul olan tüccar da vardı. XVI. yüzyılda Filibe'de otuz üç Müslüman mahallesinin yanında, beş Hristiyan ve bir Yahudi mahallesi yer almaktaydı. XVIII. yüzyılda da şehir bütün canlılığı ile büyümüş ve görkemli bir görünüme sahip olmuştu. Bu dönemde kırsal alanda ve dağlarda yaşayan Bulgarlar yavaş yavaş şehre sokulmuş, pek çok zanaatı ele geçirmişlerdi. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise şehir Türk, Bulgar, Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşan kozmopolit bir görünüme kavuşmuştu.

Filibe'nin güneyinde, Gümülcine yolu üzerinde yer alan Çirmen sancağındaki Hasköy kazasına bağlı olan Kırcaali, Türklerin fetihleri esnasında doğmuş olan şehirlerden biriydi. Muhtemelen küçük bir hayvan barınağı veya bir mezra görünümünde olan bu alan, Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın akıncı beylerinden Kırca Ali'nin mezarının bulunması sebebiyle, hem bir ziyaretgâh hem de bir yerleşim yerine dönüşmüştü. Sadece burası değil Hasköy'e bağlı elli dört köyden sadece iki tanesi gayrimüslimdi ve diğer elli iki köy yine ilk defa, Türkler tarafından kurulmuş ve yerleşime açılmıştı. XIX. yüzyıla doğru Hasköy kazasındaki köy sayısı iki yüz otuz üçe çıkmakla birlikte, bunların yüzde 63'ü Müslüman Türk köylerinden meydana geliyordu.

Tuna kenarında önemli bir stratejik konuma sahip olan Vidin, Edirne-Filibe-Sofya ve Niş üzerinden gelen ticaret yolunun yeniden canlanmasıyla ekonomik bakımdan hızla gelişmeye ve nüfus çekmeye başlamıştı.

Fatih Sultan Mehmet'in saltanatının ilk yıllarında şehirde yüz elli dört hâne Müslüman nüfusa karşılık, yüz seksen yedi hâne gayrimüslim nüfus bulunuyordu. Bu rakamlar XVI. yüzyılın sonuna doğru neredeyse eşitlenmişti ve XVII. yüzyılda şehirdeki Müslümanlar yirmi üç mahallede oturuyordu.

Kazıklı Voyvoda

Tuna kenarında önemli bir merkez olan, ancak korunaksız bir mahalde bulunan Silistre'de, küçük bir askerî garnizon ve bu garnizonda bir miktar yeniçeri, kale muhafızı ve Yörük bulunuyordu. Bununla birlikte XV. yüzyılın ortalarında Silistre'nin Türk ve Bulgar nüfusunun başına gelen ilk ve en büyük felaket, şehrin Eflak Voyvodası Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda)'in saldırısına uğraması ve neredeyse ahalisinin tümünün kılıçtan geçirilmesiydi. Fatih Sultan Mehmet'in Vlad'ı bertaraf etmesinden sonra bölge huzura kavuşmuş, Silistre ve Dobruca yeniden toparlanma dönemine girmişti.

XVI. yüzyılda küçük bir kasaba görünümünde olan Silistre'deki on sekiz mahalleden, sadece beş tanesi Türkler tarafından meskûn olmasına rağmen, yüz doksan üç vergi hânesiyle nüfus üstünlüğü Türklerdeydi. Bunların bir kısmı Anadolu'dan, muhtemelen Karaman bölgesinden bölgeye yollanmışlardı. Bulgarlar ise on üç mahallede sadece yüz altmış vergi hânesine sahiptiler. XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise Türk nüfusunun baskın bir şekilde arttığı ve bölgenin büsbütün bir Türk-İslâm şehri hâline geldiği görülmektedir. Silistre'nin köylerinin neredeyse yüzde 80'i Türkler tarafından şenlendirilmişti. Bulgar köyleri ise Tuna boyunca sıralanmıştı. Bunun yanı sıra şehrin iktisadî bakımdan güçlenmesi Yahudi ve Latin (Dubrovnikli) tüccarın uğrak yeri olmasını sağlamıştı. Anadolu Ermenilerinden bazıları da ticaret amacıyla buraya kadar gelmiş ve yerleşmişlerdi.

Rusçuk

Silistre'nin batısında ve yine Tuna Irmağı'nın kenarında yer alan Rusçuk şehri ise küçük bir köy iken Osmanlıların gelmesiyle hızla büyümeye ve tipik bir Türk-İslâm şehrine dönüşmeye başlamıştı. Ne var ki 1462'de Eflak Voyvodası Vlad Tepeş'in saldırısı sonucu, şehirdeki altı binden fazla Türk ve Bulgar katledildi. Fatih Sultan Mehmet'in gayretleriyle yeniden onarılan şehirde, katliamdan on yedi yıl sonra sadece dört Müslüman hânesi görülüyordu. Buna mukabil şehir, iki yüz otuz dokuz Hristiyan hânesiyle tam bir Bulgar kasabasına dönüşmüştü. XVI. yüzyılın sonlarında ise nüfus dengesi yeniden kurulmuş, beş yüz otuz iki Hristiyan hânesine karşılık beş yüz yirmi beş Müslüman hânesine ulaşmıştı. Bunun yanı sıra Rusçuk'un kırsal alanları da Anadolu'dan gelen Türkmenler tarafında iskân olunmuştu. Bunların çoğu Kalender Çelebi ayaklanmasına (1527/1528) destek veren Türkmenlerdi. Dolayısıyla kırsal alanda Türk nüfusunda belirgin bir güçlenme vardı. Öyle ki XIX. yüzyıla gelindiğinde bölgedeki nüfusun neredeyse yüzde 80'ini Türkler meydana getiriyordu.

Doğu Avrupa'yı İstanbul'a bağlayan yol üzerinde son derece stratejik bir konumda bulunan Sofya, Osmanlı idaresine geçtiği ilk yıllarda ciddi bir değişim göstermemişti. Bunun sebebi 1444 yılındaki Haçlı seferi sırasında işgale uğramış olmasıydı. Ancak Osmanlı hâkimiyetinin bölgede güçlenmesinden sonra Sofya yavaş yavaş eski görkemli günlerine dönmeye başladı. Üstelik Orta ve Batı Anadolu'dan şehre gelip yerleşen Türkler sayesinde Sofya tipik Osmanlı şehri haline geldi. 1530'da yapılan sayımlarda, şehirdeki otuz iki mahalleden on sekizi Türklerden oluşuyordu. Bu mahallelerde sadece sanat ve zanaat erbabı değil eski akıncılar da oturuyordu. Kısa zaman sonra Türklerin meydana getirdiği mahalle sayısı yirmi yediye yükselmişti. Keza şehrin gelişmesine paralel olarak Yahudi ve Frenk mahalleleri de doğmuştu.

Banyabaşı Camii Sofya

Köstendil

Bu sonuncular Dubrovnik'ten veya İstanbul'dan gelen tüccarlar tarafından kurulmuştu. Şehirdeki toplam nüfusun yüzde 75'i Türklerden meydana geliyordu.

Sofya XVII. yüzyılda beylerbeyilik merkezi haline geldikten sonra Paşa Sancağı oldu. Bu sayede idareci sınıfa mensup çok sayıda görevli şehre yerleşti. Ancak Sofya'nın asıl özelliği ticaret merkezi olmasıydı. Şehirdeki dükkân sayısı bine yaklaşmaktaydı ve bu yönüyle tüccarın ana uğrak noktasıydı.

Sofya'nın güneyinde kalan Köstendil ise 1395'de Osmanlı hâkimiyetine girmişti. Fetret döneminde bölgedeki Bulgarların ayaklandığı ve ayaklanmanın bastırıldığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bundan dolayı isyana katılan Bulgarlar buradan çıkarılmış, yerlerine Türkler yerleştirilmişti. XVI. yüzyılda Köstendil merkezinde Türkler çoğunluğu oluşturmakla birlikte taşrada aynı durum söz konusu değildi. Köstendil ile Samakov arasında yer alan Dupniçe (Dupnitsa) kasabası da Türkler tarafından iskân edilen yerler arasındaydı. Ne var ki buradaki Türk nüfusu, Bulgar nüfusunun ancak yüzde 25'ine tekabül ediyordu.

Köstendil'in doğusunda Dupniçe'den sonra gelen ve fethedildiği tarihlerde yıkılmak üzere olan bir kaleye sahip olan Samakov'da kalabalık bir Bulgar nüfus bulunuyordu. Fetihle beraber bölgeye gelen Türkler hem Samakov'a hem de etrafındaki köylere yerleşmeye başladılar. Samakov, Osmanlı devlet adamlarının kurduğu vakıflar sayesinde ekonomik anlamda da gelişme gösterdi. Bu sayede yavaş yavaş toparlanan kasabadaki altı mahalleden ikisinde Türkler yaşıyordu. XVI. yüzyılın ortalarında özellikle Anadolu'dan gelen Yörüklerin de yerleşmesiyle nüfus oranları dengelenmiş, yüzyılın sonunda ise Türk ve Müslümanların nüfusu Hristiyanları bir hayli geçmişti. Bundan dolayı Samakov tipik bir Osmanlı kasabasına dönüşmüştü. Etrafındaki demir madenleri şehrin en önemli gelir kaynağı durumundaydı.

Bulgar krallığına başkentlik yapmış olan Tırnova'da ise XV. yüzyılın sonlarına doğru beş yüz dört hâne vergi nüfusunun yüz otuz iki hânesini Türkler meydana getiriyordu. XVI. yüzyılın başlarında yapılan sayımlarda ise nüfus aşağı yukarı birbirine eşitlenmişti.

Üstelik şehir, ekonomik gelişmesine paralel olarak yabancı tüccarların da uğrak yeri olmuş, Dubrovnikliler de buraya yerleşmeye başlamıştı. Elbette şehir yavaş yavaş bir İslâm şehri hüviyetine de bürünmüş; mahallelerde yükselen minarelerin yanı sıra tekkeler, imaretler şehrin mimari yapısını belirgin şekilde değiştirmişti. Bu değişim, Bulgarlar üzerinde olumlu tesir yapmış olacak ki bazı aileler din değiştirerek Müslüman olmuşlardı. Bunlar Müslümanlarla hemen kaynaşmışlar, hatta bazıları çeşitli dinî vakıf ve imaretlerde görev bile almışlardı.

Osmanlı kaynaklarında pek görülmese de XVI. yüzyıl sonlarında Tırnova'da Bulgarların isyan ettiğine ve Osmanlı ordusunun bunu kanlı bir şekilde bastırdığına, şehirdeki Hristiyan mahallelerinin yerle bir edildiğine dair bir iddia vardı. Ancak bu iddianın doğruluğunu Osmanlı vergi defterlerinde de ispat etmek mümkün görünmemektedir. Dönemin arşiv kayıtlarında Hristiyanların nüfus güçlerini koruduklari gibi, yeni mahalleler açtıkları da anlaşılmaktadır.

Yanbolu kasabası ise burada tesis edilen vakıflar sayesinde hızla gelişme imkânı bulmuştu. Önce, Şeyh Noktacızâde Mehmet'in burada yaptırdığı cami ve tekkenin etrafında bir Türk mahallesi doğmuştu. Vezir Atik Ali Paşa'nın yaptırdığı bedesten ise ticarî hayatın gelişmesini sağladı ve şehir yavaş yavaş tam bir Türk

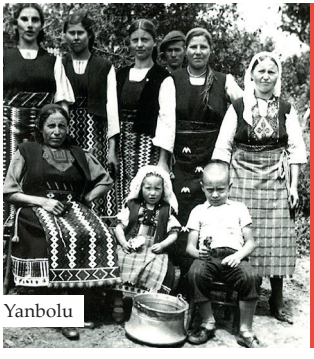
Yanbolu

XVI. yüzyılın başlarında üç yüz altı vergi hânesinin, sadece yirmi sekizi gayrimüslimlerden oluşuyordu. Yanbolu'nun taşrasında kurulan yüze yakın köyün tamamı Türklerden oluşuyordu ve Türkçe isimler taşıyordu.

şehrine dönüşmeye başladı. Öyle ki XVI. yüzyılın başlarında üç yüz altı vergi hânesinin, sadece yirmi sekizi gayrimüslimlerden oluşuyordu. Yanbolu'nun taşrasında kurulan yüze yakın köyün tamamı Türklerden oluşuyordu ve Türkçe isimler taşıyordu. Şehirdeki Müslüman nüfusun yoğunluğu sebebiyle üç tane Cuma kılınır cami bulunuyordu. XVII. yüzyılın başlarında Yanbolu'daki gayrimüslimlerin oranı yüzde 25'e ulaşmış olmakla birlikte, bunların ezici çoğunluğu Osmanlı hizmetindeki Voynuklardan oluşuyordu. Bu Voynukların savaş esnasında Osmanlı ordusunda akınlara katılmak, düşmanın durumu hakkında bilgi toplamak gibi görevleri vardı. Barış zamanında ise geçit yerlerini korumakla vazifeliydiler.

Yanbolu XVII. yüzyıl boyunca da gelişmeye devam etmiş, Evliya Çelebi buraya uğradığında üç binden fazla evi, yüzlerce dükkânı, han ve bedesteni ile Yanbolu'yu müreffeh bir şehir olarak bulmuştu. Şehir bu özelliğini, takip eden yüzyıllarda da devam ettirmişti. Şehrin zanaat hayatı bir hayli gelişme göstermişti. Öyle ki şehirde çanak çömlek, keçe, deri ve kaba kumaş üretimi çok meşhurdu. Helvacılık, bakırcılık, balcılık, tekstil gibi zanaatlar şehrin ticaret hacmini hayli yükselttiğinden yabancı tüccarın da fazlaca uğradığı bir yerdi.

Eski Zağra (Stara Zagora) fetihten hemen sonra Türkler tarafından şenlendirildiğinden yani yeniden kurulduğundan, XVI. yüzyılın sonuna kadar şehirde hiç gayrimüslim aile bulunmuyordu. Bahsi geçen yüzyılın son çeyreğinde ise gayrimüslimler sadece bir mahallede toplanmışlardı.

Yeni Zağra (Nova Zagora) veya Yenice Zağra'da da durum bundan pek farklı değildi. Türk nüfus baskın bir şekilde Yeni Zağra'yı da doldurmuştu. Üstelik bu üstünlük sadece şehirde değil kırsal kesimde de açıkça görülüyordu. Öyle ki yeni Zağra'ya bağlı yirmi altı köyden sadece bir tanesi Hristiyanlardan oluşuyordu.

Balkan fetihleri esnasında bir akıncı üssü durumunda olan Karinabad kasabası, fetihten sonra buraya yerleştirilen Yörükler sayesinde tam bir Türk şehri görünümüne bürünmüştü. Etrafındaki köyler de yine Yörükler tarafından şenlendirilmişti. XVI. yüzyılın başlarında şehrin sekiz mahallesinin tamamı Türklerden oluşuyordu. Etrafındaki köylerde ise ancak yüzde 15 nispetinde Hristiyan nüfus bulunuyordu. Şehir ekonomik bakımdan gelişmesine paralel olarak yavaş yavaş gayrimüslimlerden de göç almaya başlamışsa da onlar hiçbir zaman kayda değer bir sayıya ulaşamamışlardı.

1393'te Osmanlı hâkimiyetine giren Plevne, 1444'te Haçlı saldırıları sırasında etrafındaki köylerle birlikte ağır bir tahribata uğramıştı. Bölgenin kaderi II. Bayezid'in Plevne ve çevresinde bulunan yirmi kadar mezrayı Mihaloğlu Ali Bey'e mülk olarak vermesiyle değişmeye başladı. Ali Bey, etraftaki Türk ve Bulgarları Plevne'ye yerleşmeye teşvik etti. Yahudi göçmenleri gelip yerleşmeleri için davet etti. Boş kalmış olan mezraları şenlendirerek köye dönüştürdü. Buraya yerleşenleri her türlü vergiden muaf tuttuğu gibi kurduğu vakıflarla şehrin imarına katkıda bulundu. Bu sayede kısa zaman içinde büyüyen Plevne, köy görünümünden çıkıp 1516 yılında Türk, Bulgar ve Yahudilerin birlikte yaşadığı bir kasaba haline geldi. Elbette hem merkezde hem de köylerde Türk nüfus baskın bir şekilde çoğunluğu oluşturuyordu. Yüzyılın sonunda ise Plevne, ticarî bakımdan güçlenmiş büyük bir şehir görünümüne kavuşmuştu.

Plevne, Eflak saldırıları sonucu XVII. yüzyılda kısmen tahrip olurken, kırsal alandaki Hristiyanların neredeyse tamamı Eflak'a götürüldü. Aynı yüzyılın ortalarında buradaki Bulgar nüfusu, Türklerin sadece yüzde 10'una tekabül ediyordu. Şehirdeki nüfus dengelerinin değişmesi ancak XIX. yüzyılda mümkün olabildi ve özellikle dışardan gelenler sayesinde Bulgar nüfus Türk nüfusu geçti.

Osmanlı idaresine geçtiği ilk yıllarda sadece bir askerî garnizona sahip olan Şumnu, 1444'teki Haçlı saldırıları sırasında bütünüyle tahrip edilmiş, garnizonundaki askerlerin tamamı öldürülmüştü. Haçlı istilası bertaraf edildikten sonra şehir tamir görmek yerine, harabelerin yanında yeniden yükselmeye başladı. Bu esnada şehirdeki Türk nüfus son derece azdı. Anadolu'dan getirilen Türkmen aşiretlerin bölgeye yerleştirilmesiyle, bölgedeki Türk varlığı güçlendirildiyse de nüfus dengesi ancak XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulabildi. Otuz yıl sonra ise şehirde Türk ve Müslüman nüfus belirgin bir üstünlüğe ulaştı, XVIII. yüzyıl boyunca gelişerek tipik bir Türk-İslâm şehrine dönüştü. Şumnu gerek etrafındaki köyleri gerekse şehrin ekonomik bakımdan gelişmeye müsait olması sayesinde daima gelişme gösterdi ve nüfus yapısını korudu.

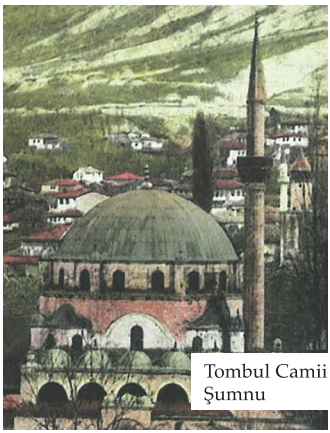
Tombul Camii
Şumnu

Şumnu Türküsü

Bu Şumnu'nun içlerinde izin mi kaldı
Bu Şumnu'nun güzellerinde gözün mü kaldı

Aman be Hasan deli Hasan bu Şumnu'da kalmadın
Bunca da güzelini sevdin de Hasan birisini almadın

Bu Şumnu'nun içlerinde suntur hamamı
Bu Şumnu'nun güzellerinin yoktur dini imanı

Aman be Hasan deli Hasan bu Şumnu'da kalmadın
Bunca da güzelini sevdin de Hasan birisini almadın

Bu Şumnu'nun içlerinde koşu yolları
Bu Şumnu güzellerinin kar beyazdır kolları

Osman Pazarı (Omurtag)'na gelince; ilk devir Osmanlı kaynaklarında Alakilise olarak geçen ve zamanla Osman Pazarı adını alan bu küçük kasaba, Tanrıdağı Yörüklerinin yerleşme sahası olduğundan ahalisinin tamamı Yörüklerden meydana geliyordu. Buraya bağlı köylerin biri hariç tamamı yine Türklerle meskûndu ve her biri Türkçe yer adı taşıyordu.

Osman Pazarı (Omurtag) ile Şumnu yolu üzerinde olan Eski Cuma kasabası da XVI. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuştu.

Şumnu ile Varna arasında yer alan Yenipazar (Novi Pazar), XVI. yüzyılda kurulmuş bir Türk yerleşim yeriydi. Etrafındaki köylerin de en az otuz tanesi Türkler tarafından kurulmuştu.

1393'te Osmanlı hâkimiyetine giren Varna şehrindeki ilk Türk varlığı, 1444'teki Haçlı saldırısı sırasında tamamen ortadan kaldırılmıştı. Bu olayın yarattığı dehşetle etraftaki Türk köyleri de tamamen boşalmış, ahalisi güvenli bölgelere kaçmıştı. Ancak aynı yıl kazanılan Varna zaferi ile bölgede Osmanlı varlığı kalıcı hâle geldi, yıkılan ya da boşalan köylere Türkler yerleştirildi. Üstelik bölge, büyük Yörük gruplarının dolaştığı saha olduğundan burada kuvvetli bir Yörük teşkilatı da kurulmuştu.

İbrahim Paşa
Camii Razgrad

XVI. yüzyılın başlarında Varna şehir merkezindeki Türkler, nüfusun ancak yüzde 20'sini oluşturuyordu. Yüzyılın sonuna doğru şehir nüfusunda ciddi bir büyüme meydana gelmişse de nüfus oranları fazla değişmemişti. Her ne kadar 1605'te Rus Kazaklarının saldırısı sonucu kalede bulunan iki bin Türk katledildiyse de Varna ve çevresindeki Türk varlığı artarak devam etti.

Hezargrad veya Razgrad şehri ve taşrası fetihten sonra yavaş yavaş Türklerle doldu. Bu sayede şehir merkezine gelinceye kadar etrafta çok sayıda Türk köyü doğdu. Bunlar arasında Şeyh Bedreddin'in sufîlerince kurulan köyler de bulunuyordu. Bu esnada bazı Bulgar köylerinde de İslâmiyet yayılma göstermiş ve Hezargrad'ın batısındaki birkaç köy Müslüman olmuştu.

Hezargrad'ın bir şehir olarak gelişmesi ise İbrahim Paşa'nın Abrittus harabeleri yakınındaki ırmak kıyısında cami, medrese, kervansaray, hamam ve dükkânlar inşa ettirmesiyle olmuştur. Bu yapıların idamesi için kurulan vakıflar şehre ekonomik bir kaynak yarattığından, burası hızla göç alma ve yerleşmelere sahne oldu. Ahaliye vergi muafiyetleri tanınması da nüfus akışını hızlandırdı. Burası ilk Osmanlı kayıtlarında Yenice veya Yeni Hezargrad şeklinde anılmaktaydı. Şehir başlangıçta tamamen Türklerle meskûn iken zamanla etraftaki Hristiyan köylerden de göç alarak karışık bir nüfus yapısına sahip oldu.

Tuna kıyısında mühim bir kaleye sahip olan Niğbolu, Osmanlıların eline geçtikten sonra da stratejik özelliğini devam ettirdi. Bölgeye sevk edilen Türk yerleşimciler sayesinde Türk varlığı kuvvetlendirildi. Ayrıca kale içinde oturan Bulgarlar, devlet hizmetine alınmak suretiyle Osmanlı ordusuna destek kuvveti yapıldı. XVI. yüzyıl başlarında şehirde Müslüman nüfus yüzde 35 düzeyindeydi. Aynı yüzyılın sonuna doğru ise Türk nüfusu bir hayli artmış, Hristiyanlarla eşit hâle gelmişti. Ayrıca Niğbolu'da İtalya ve İspanya'dan sürülen Yahudiler de bulunuyordu ve neredeyse büyük bir mahalle oluşturmuşlardı. Keza bir de ticaret amacıyla bulunan Dubrovnikli kolonisi vardı ve Yahudiler gelinceye kadar güçlü bir tüccar sınıfı meydana getirmişlerdi.

Niğbolu 1595'te Eflak Voyvodası Mihai Viteazul tarafından ağır bir tahribata uğratıldığı gibi ahalisinin büyük bir bölümü de katledildi. Bu tahribattan sonra şehir eski mamur günlerine dönmekte bir hayli zorlandı. Müslüman nüfus büyük ölçüde eridi. Bulgarların bir kısmı ise Katolikliği seçtiğinden şehirde cami, havra ve Ortodoks kilisesinin yanı sıra bir de Katolik kilisesi açıldı. Evliya Çelebi, 1651'de şehre uğradığında on dokuz cuma camii, yedi mescit, yirmi medrese, üç hamam, tüccarlar için yedi han ve tek parça bir bedesten saymıştı.

XVII. yüzyılın sonunda kısmen gelişmeye başlayan Niğbolu'da, Müslüman nüfus sayıca gayrimüslimlerin iki katına çıkmıştı. Ne var ki bu defa da Rus saldırıları yüzünden şehir yine ciddi nüfus kayıplarına uğradı ve Türk nüfus yavaş yavaş erimeye başladı.

Bulgarlar

1363'ten itibaren Osmanlı hâkimiyetine giren Bulgarlar, gerek kırsal kesimde gerekse şehir ve kasabalarda Türkler ile iç içe bir hayat sürüyorlardı. Şehirlerde ticarî hayatın bir parçası oldukları gibi, sahip oldukları çeşitli zanaat dallarıyla da şehir ekonomisinin bir parçası durumundaydılar. Kırsal alanda ise klasik tarım ile meşgul oluyorlardı. Bazı köylerde Türklerle karışık halde yaşıyorlardı. Onların, köylerin dağlık alanlarında bulunmasının Osmanlı idare tarzıyla hiçbir ilgisi yoktu. Zira Osmanlı idare sisteminde, ahalinin ekonomik bakımdan zayıf alanlarda tutulmasına yönelik bir politika olmadığı gibi, onların ekonomik faaliyetlerine devam etmesi ve devlete olan mali yükümlülüklerini yerine getirmesi temel prensipti. Kaldı ki güven ortamı tesis edildikçe Bulgarların büyük köylere, kasaba ve şehirlere yaklaştıkları, oralara yerleşip yeni iktisadî kaynaklara sahip oldukları da tarih içinde gözlenmektedir.

Bulgarlar, Ortodoks mezhebinde olmaları hasebiyle Rum Milletinden sayılmış ve dinî bakımdan Fener Patrikhânesi'nin idaresine bırakılmıştı. Bununla birlikte Ohrida Piskoposluğu da bütün Bulgaristan'ın Başpiskoposluğu unvanını muhafaza etmişti.

1363'ten itibaren Osmanlı hâkimiyetine giren Bulgarlar, gerek kırsal kesimde gerekse şehir ve kasabalarda Türkler ile iç içe bir hayat sürüyorlardı.

Osmanlılar, Bulgarların dinî durumlarına ve hayatlarına herhangi bir müdahalede bulunmuyorlardı. Ne var ki Fener Rum Patrikhânesi'nin dinî eğitim anlayışı, Bulgar etnik yapısına ve inancına saygı göstermek ve eşit eğitim imkânlarından faydalandırmaktan öte, onların dilini ve kültürünü ortadan kaldırıp Rumlaştırma politikası üzerine kurulmuştu. Osmanlı merkezî yönetiminin, gayrimüslimlerin dinî idarelerine müdahale etmeme, onları kendi içlerine serbest bırakma anlayışı da Patrikhâne'nin işini epeyce kolaylaştırmaktaydı. Elbette sadece Bulgarlar değil, Arap Ortodoksları da benzer bir tehditle karşı karşıyaydılar ve her ne kadar sık sık şikâyetlerini dile getirseler de Osmanlı yönetiminin bu sorunu çözmeye yanaşacağına dair inançları bulunmuyordu.

Patrikhâne'nin Bulgarları Rumlaştırmaya çalışmasının iki temel sebebi vardı. İlki; Patrikhânenin vakti geldiğinde Osmanlılara karşı direnecek ciddi bir kuvvetin sadece Rumlardan teşekkül edeceğini ancak bunun maksadın temini için yeterli gelmeyeceğini düşünmesiydi. Bu noktada Slav kökenli Bulgarların etnik farklılığından dolayı ikna edilmeleri zor olabilirdi ve ihtiyaç duyulduğunda ittifaka yanaşmayabilirlerdi. İkincisi ise; Rumların yayılma sahası olarak gördükleri Bulgaristan'da, Bulgarları rakip bir kavim olmaktan çıkarmak istemeleriydi ve mezhep kardeşliği bu noktada ciddi bir katkı sunabilirdi. Ayrıca, Bulgarların Rumlaştırılması politikasını kolaylaştıracak bazı yeteneklere de sahiptiler. Örneğin, Rumların payitahtta önemli mevkiler işgal etmeleri ve imtiyazlı durumda olmaları kendilerinin kültürel gelişmelerinin yolunu açmıştı. Üstelik Rum kökenli tüccarlar Sofya, Varna, Vidin, Filibe gibi şehirlerde ciddi bir mali güce sahip oldukları gibi ticari hayatı tamamen tekellerine almış görünüyorlardı. Kısacası Rumlar hem kültürel hem de ekonomik bakımdan Osmanlı Ortodokslarının en güçlü etnik grubuydular ve bunu her yönüyle kendi lehlerine kullanmayı başarıyorlardı.

Balkanları dolaşan batılı seyyah veya devlet adamlarının Bulgarlara hiç dikkat etmemesi, Rumlaştırma politikasının sonucu gibi görünse de aslında Osmanlı idaresindeki Bulgarların hem etnik bir yığın olarak hareket etmeleri hem de yabancı misyonlarla iş birliği yapmak gibi bir eğilimlerinin olmamasıyla ilgiliydi. Haddizatında Bulgarlar Osmanlı idaresine girdikten sonra en büyük eziyeti 1444 yılında cereyan eden Haçlı Seferleri sırasında Katolik dünyadan ve Vlad Tepeş'in saldırıları sırasında Eflaklılardan görmüşlerdi.

Osmanlı idare sisteminde, ahalinin ekonomik bakımdan zayıf alanlarda tutulmasına yönelik bir politika olmadığı gibi, onların ekonomik faaliyetlerine devam etmesi ve devlete olan mali yükümlülüklerine yerine getirmesi temel prensipti.

Osmanlı idaresi Bulgarlar için tam bir dinlenme, toparlanma, nüfus gücünü yenileme, istikrar ve huzur dönemiydi.

Bundan dolayı, Osmanlı idaresi onlar için tam bir dinlenme, toparlanma, nüfus gücünü yenileme, istikrar ve huzur dönemiydi. Merkezî hükûmet, dinî idareyi Patrikhâne'ye bırakmış, bundan başka idarenin Bulgarları büsbütün yok sayması veya görmezden gelmesi söz konusu olmamıştı. Keza, Osmanlılar tarafından hiçbir zaman etnik Rum Milletiyle karıştırılmadıkları ve kendilerine doğrudan Bulgar milleti denildiği de resmî vesikalardan anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Bulgarların etnik bir varlık olarak uyanmaları; Osmanlı idaresine karşı bir memnuniyetsizlikten değil, kendileri ile aynı etnik kökten gelen Sırpların ve yine aynı mezhebe mensup oldukları Rumların "alaycı, görmezden gelen, küçümseyen, yok sayan" tutumlarından kaynaklanmıştı. O zamana kadar etnik bir uyanışa sebebiyet verecek olayların meydana çıkmaması da esasında Osmanlıların bir engellemesi sonucu değildi. Bulgarlar daha çok köylerde yaşıyorlardı ve şehirlerde Bulgar kültürünü yansıtacak veya ruh verecek yapılar ve kurumlar meydana getirmekten oldukça uzaktılar. Bulgar diliyle eğitim aldıkları manastırlar ve kiliselerde öğrendikleri şeyler daha çok dinî mevzulardı. Rum Patrikhânesi dinî eğitime o derece hâkim durumdaydı ki 1767'de Ohrida Başpiskopusluğu'nu kaldırdığı gibi, 1800'de kilise ve manastırlarda yapılan Bulgarca eğitimi de bütünüyle yasakladı. Yunanca dinî kitapların okunmasını zorunlu hâle getirdi. Hatta Tırnova'daki büyük katedralde bulunan Bulgar diliyle yazılmış tüm kitapları yaktırdı. Bulgar diliyle ayin yapmayı bile yasakladı, buna cesaret edenler üzerinde yüksek bir baskı uyguladı. Tamamen dinî saiklerle yapılıyormuş gibi göründüğünden, Osmanlı yönetimi bütün bunları "Hristiyan tebaanın kendi aralarındaki bir mesele" olarak değerlendirmiş ve onlara karışmamayı yeğlemişti.

Rum ve Sırpların, "Çarsız, patriksiz, tarihsiz, aşağılık bir milletten geldiğini öne sürerek Bulgarları sürekli aşağılamasını" içine sindiremeyen

Küçük Kaynarca Antlaşması

Papaz Paisii'nin 1762'de Bulgar tarihini kaleme alması ve dar imkânlarla bunu çoğaltıp dağıtması Bulgar uyanışının başlangıcı sayılmaktadır. Yine belirtmekte fayda var ki bu uyanış, Türk idaresine karşı bir direniş değil, Rumlaştırmaya karşı bir tepki mahiyetindeydi. Nitekim Paisii'nin kitabını okuyanlar, bunun Bulgarların şan ve şerefine, Yunanlıların mahvına sebep olacak bir eser olduğu kanaatine sahip olmuşlardı. Bulgar rahiplerden Sofroni (1735-1815) ise daha çok Bulgar köylülerinin sefalet içinde olduklarına dikkat çekerek konuyu siyasî bir zemine taşımıştı.

Aslında, kitaplarda dile getirilen ve sonradan Bulgar milliyetçiliğine temel teşkil eden hususlar ile Bulgarların büsbütün uykuda olduğu tezi de sağlam delillere dayanmamaktadır. Çünkü 1595'te Bulgarların çıkardıkları isyanın başarısızlığı, onları büsbütün kaderine razı olmuş bir ulus görünümüne de sokmamıştı. 1688'de Avusturya ordularının Tuna boylarına sokulmaları Bulgarları heyecanlandırmış ve Osmanlılara karşı büyük bir isyan başlatmışlardı. Bu isyan, her ne kadar bastırılmış olsa da Türklerde derin bir korkuya sebep olmuş ve Osmanlı devletinin daha güvenli bölgelerine doğru ilk göç hareketlerini de tetiklemişti. Daha kötüsü, İmparatorluğun askerî bakımdan en güçlü olduğu bir sahada "kendini güvende hissetmeme" duygusu Türkler arasında yayılmaya başlıyordu. Görünürde sessiz, sahipsiz ve köylü uykusu içinde olduğu ileri sürülen Bulgarlar ile hâkim unsur durumunda olan Türk ve Müslümanların duyguları yer değiştiriyordu. Yine de onların aslî koruyucuları Katolik Avusturyalılar değil Ortodoks Ruslar olacaktı ve bu bilincin gelişmeye başlaması için çok beklemeye gerek kalmamıştı. Ruslar 1700 yılında Karadeniz kıyılarına ulaşmanın yanı sıra Osmanlıları Balkanlardan büsbütün atma politikasını benimsemişlerdi.

1774'te Osmanlılarla imzaladıkları Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Balkan şehirlerinde konsolosluk açma hakkını elde etmeleri Slav milliyetçiliğinin yayılması için elverişli bir ortam sağlamıştı. Bulgarlar da Slavlaşmış olmaları hasebiyle bu yeni dalganın açık tesiri altındaydılar. Bununla birlikte onların evvel emirde Rumlaşma ya da kendini Rum milletinden sayma anlayışı henüz kırılabilmiş değildi ve bunun izalesi için büyük bir düşmana ihtiyaç vardı. O da elbette din ve soy kardeşliği bulunmayan, hâkim unsur olan Osmanlılar olacaktı. Yine de kabul etmek gerekir ki Bulgar milliyetçiliğinin Rumlaştırma karşıtlığından, Osmanlı/Türk düşmanlığına evrilmesi de Rusya'nın Balkan faaliyetlerinin bir sonucu olarak meydana geldi.

Ruslar, Balkanlara inme politikasını kuvveden fiile döndürdüklerinde, milliyetçilik duygusu yeni yeni gelişmekte olan Bulgarları eğitilebilir, yetiştirilebilir ve yönlendirilebilir bulmuşlar ve 1828'de Tuna'yı geçer geçmez Bulgar köylülerinin desteğini sağlamak için hızlı bir propagandaya başlamışlardı.

XVIII. yüzyıl sonlarındaki bu gelişmelere paralel olarak ticaretle meşgul olan ve kendisini Rum Milletinin bir parçası sayan Bulgar tüccarlarda da belirgin bir dönüşüm görülmeye başlandı. Çorbacı diye de anılan bu tüccar sınıf İstanbul, İzmir, Selanik gibi imparatorluğun kozmopolit şehirlerinde; Viyana, Moskova, Bükreş gibi Avrupa başkentlerinde kuvvetli bir Bulgar kolonisi oluşturmuşlardı. Bu dış temaslar Bulgarlık bilincinin gelişmesine büyük katkı sağladı. tüccarlardan Aprilov tarafından Gabrova'da açılan ilk Bulgar okulunu, Doğu Rumeli'de Yunanlılar tarafından işletilmekte olan okulların Bulgarlaştırılması akımı takip etti. Peyderpey açılan okulların sayısı zamanla bin beş yüzü geçti. Bundan başka Rusya'daki okullara pek çok Bulgar öğrenci gidiyor ve tahsilini tamamladıktan sonra ülkeye geri dönüyorlardı. Rus okulları yeni bir Bulgar nesli yaratmak için canla başla çalışıyordu.

Bu yeni eğitim öğretim faaliyetlerinin bir diğer uzantısı da Bulgarların İstanbul'daki orta ve yüksek tahsil mekteplerine gelmeleriydi. Bu aynı zamanda İstanbul'da oluşmaya başlayan Bulgar kolonisine de bağlı

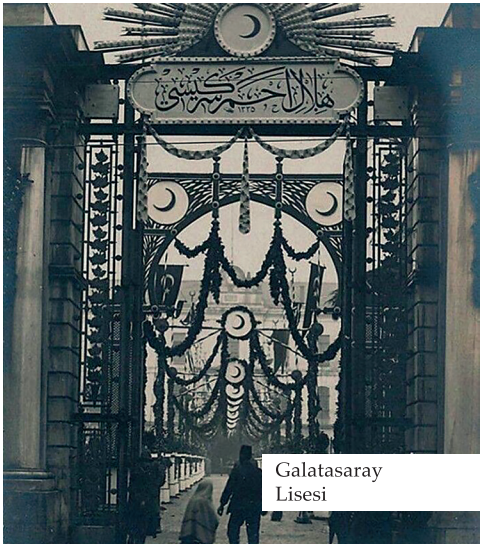

Galatasaray Lisesi

Varlıklı Bulgar aileler çocuklarını Bulgar okullarına göndermek yerine, İstanbul'daki okullara yollamayı tercih ediyorlardı.

bir gelişmeydi. Aslında XIX. yüzyıla kadar İstanbul'un sadece Çarigrad (Çar'ın şehri/Başkent) olarak adını duyan Bulgarlar bu defa hem yerleşmek hem de tahsil görmek için gelmeye başlamışlardı. Üstelik bu yeni dönem Osmanlı idaresinin, tebaanın sosyo-ekonomik gelişimini sağlamak ve devleti yeniden örgütlemek gayesiyle Tanzimat için hazırlık yaptığı bir döneme denk gelmişti.

Öte yandan varlıklı Bulgar aileler çocuklarını Bulgar okullarına göndermek yerine, İstanbul'daki okullara yollamayı tercih ediyorlardı. XIX. yüzyıl başlarından, Bulgar Prensliği kuruluncaya kadar geçen süre zarfında Galatasaray Lisesi, Robert Koleji, Bebek Fransız Katolik Lisesi Bulgarların tercih ettiği okullardandı. Yükseköğrenim için ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk-ı Şahâne Bulgar öğrenciler tarafından kabul görüyordu. Bulgaristan'ın özerklik döneminde, 1887- 1894 ve 1894-1899 yıllarında üç defa başbakanlık görevinde bulunan Konstantin Stoilov ile 1899-1900, 1900-1901 yılları arasında iki defa başbakanlık görevinde bulunan Todor İvançov Robert Koleji'nden; 1887-1894 yılları arasında başbakanlık yapan Stefan Stambalov ise Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuşlardı.

Ayrıca Robert Koleji'nden mezun olan on, Galatasaray Lisesi'nden mezun olan beş, Tıbbiye'den mezun olan dört ve Bebek Fransız Katolik Koleji'nden mezun olan iki kişi hükûmet içinde bakan olarak görev almışlardı. Bu yönüyle İstanbul'daki okullar Bulgar aydınlanmasının temelini teşkil etmekle kalmamış Bulgaristan'ın bağımsızlık sürecinde doğrudan etkin olmuşlardır.

Sultan; Bulgar Eksarhlığı'nın (Dini Önderlik) kurulmasına ve Patrikhâne'den bağımsız hareket etmesine izin verdi.

Tanzimat'ın ilanı, Bulgarların Rum Patrikhânesi'nden ayrılmaları açısından önemli bir dönüm noktasıydı. Bununla birlikte İstanbul'da artık ciddi sayılabilecek bir etkinliğe sahip olan Bulgarlar, 1845'te Osmanlı Sultanına Patrikhâne'nin Bulgarlara yönelik -artık onlar tarafından kabul görmeyen- politikalarının önüne geçilmesi, İstanbul'da dinî işler hususunda temas noktası olması için bir Bulgar temsilci bulundurulması gibi taleplerini ilettiler. Bu istekleri kabul görmediyse de onlar kararlarından vazgeçmeyerek hükûmet makamlarını aşındırmaya devam ettiler. Öte yandan Bulgar milliyetçileri Rum Patrikhânesi'nin Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki faaliyetlerini engellemeye başladılar. Dahası, taleplerinin kabul edilmesi için İstanbul'daki Rusya temsilciliği önünde gösteriler yapıp Çar lehine sloganlar bile attılar. Neredeyse yirmi yıl boyunca Patrikhâne'den ayrılmak ve kendi bağımsız kiliselerini kurmak isteyen Bulgarlar, nihayet 1870 yılında bu arzularına kavuştular. Sultan; Bulgar Eksarhlığı'nın (Dini Önderlik) kurulmasına ve Patrikhâne'den bağımsız hareket etmesine izin verdi. Eksarhlığın dini sorumluluk bölgesi; Rusçuk, Silistre, Şumnu, Tırnova, Sofya, Vraca, Lofça, Vidin, Niş, Şehirköyü, Köstendil, Samakov, Velisa, Varna, Ahyolu, Misivri, İslimye, Süzebolu, Filibe olarak belirlenmişti. Ayrıca Bulgar Eksarhı İstanbul'da ikamet edecekti.

Stefan Stambalov

Eksarhlığın faaliyet alanı müstakbel Bulgaristan'ı tarif etmekteydi ve bağımsızlık yolunda ciddi bir yol kat edilmiş olunuyordu. Bu yönüyle Bulgar milliyetçileri önemli bir zafer kazanmış sayılırdı. Bâb-ı Âli'nin bu sonuçları tahmin edememiş olmasını anlamak güç gibi görünse de muhtemelen Rum faaliyetlerine karşı Bulgarları bir denge unsuru olarak kullanmayı düşünmüş olmalıydı. Hâlbuki Bulgarların tarihten intikam alma hırsları çoktan Türklere yönelmişti ve bunu Rusların desteği ile kolayca gerçekleştireceklerine inanıyorlardı.

Ruslar; 1828'de Yunan isyanına destek vermek amacıyla Tuna Irmağı'nı geçtiğinde, Rus ordusunda Mamarçef adlı Bulgar kökenli bir yüzbaşı ve emrinde beş yüz kadar Bulgar gönüllü bulunuyordu. Mamarçef'in hayali, hazır Ruslar da gelmişken büyük bir ayaklanma çıkarmaktı ama Ruslar Edirne Antlaşması'yla çekilince, onun da hevesi kursağında kalmıştı. Aynı hevesle bir grup Bulgar tüccar (Çorbacı), çekilmemeleri yönünde Ruslara ricaya gitmişlerse de onlar da bir netice alamamıştı. Mamarçef, 1835'te Tırnova'da yeniden ayaklanma çıkarma teşebbüsünde bulunduysa da yine bir netice alamadığı gibi yakalanıp hapsoldu.

Bulgarların tarihten intikam alma hırsları çoktan Türklere yönelmişti ve bunu Rusların desteği ile kolayca gerçekleştireceklerine inanıyorlardı.

Bulgar Eksarhı İstanbul

Osmanlı Sultanı II. Mahmut, Bulgaristan'da cereyan eden hadiselere karşı duyarsız olmadığını göstermek amacıyla 1837'de Varna, Rusçuk, Şumnu ve Silistre'yi içine alan bir seyahate çıktı. Hatta, bu seyahatinde bölgedeki ayanlara ve temsilcilere seyahatin gayesini "imar-ı mülk ve himaye-i ahali ve raiyyet niyet-i hayriyesi" olarak tanımlayıp devlet adamlarına "siz dahi ona göre hareket ve memur olduğunuz umurda sadakat edesiniz" diye tembihatta bulundu. Ne var ki Bulgaristan olayları, sultanın seyahatine rağmen durgunluk göstermedi. 1841'de Niş'te çıkan ayaklanma Rusya'nın müdahalesine kadar giden bir süreçte bastırılabildi ama bu defa Vidin'de büyük bir ayaklanma meydana geldi. İsyancılar görünürde vergi meselelerini bahane ediyorlardı. Gerçekte ise Bulgar milliyetçiliği bir zafer için hazırlık peşindeydi ama bir kez daha fark etmişlerdi ki güçlü bir destek -bilhassa Rusya desteği- olmadan başarmaları imkânsızdı. Bununla birlikte Ruslar da Panslavizm politikası çerçevesinde Bulgarları ilgi alanları içine çoktan almışlar, çeşitli yollarla Bulgarların arasına karıştırdıkları adamları aracılığıyla Osmanlı karşıtlığını körükler olmuşlardı. Keza Sırbistan'dan da Bulgar milliyetçiliğini kuvvetlendirecek destekler daimi surette geliyordu. Hatta Romanya ve Sırbistan'a yerleşmiş olan Bulgar komitacılar, Bulgaristan'da karışıklık meydana getirmek için her türlü imkâna sahiptiler.

Sultan II. Mahmut

Osmanlı devletinin yeniden yapılanma süreci içinde olduğu ve dâhili ve haricî sorunlarla boğuştuğu bir zamanda, 1849'da Vidin'de bir ayaklanma patlak verdi. Ayaklanmacılar Sırbistan tarafından gelmişler, kendilerine destek amacıyla on bin kadar Sırp askerinin yola çıktığı haberini yaymışlardı. Halkı galeyana getiren bu hadise Bâb-ı Âli'nin erken müdahalesiyle sona erdirildiyse de bir yıl sonra yine Vidin'de büyük bir ayaklanma başladı ve kısa zaman içinde Belgradçık, Lom ve Kula nahiyelerine sıçradı.

İsyancılar ilk önce devlet memurlarını ve bölgenin ileri gelenlerini hedef aldı. Görünürde subaşılar, vergi tahsildarları, köy ağaları ve mültezimlerin haksız uygulamaları isyana sebep olmuştu. Lakin katliamların masum Türk ve Müslüman ahaliye yönelmesi, isyancıların müstakbel Bulgar devleti hayalinde tek bir Türk'e bile tahammül edemeyeceklerini göstermekteydi. Bununla birlikte Bâb-ı Âli, isyanın bastırılması için görevlendirilen Rıza Paşa'ya; "lüzumundan fazla kuvvet kullanılmamasını, ahalinin boş yere incitilmemesini, işlerin suhuletle çözüme kavuşturulmasını, lüzumsuz olarak bir ferdin bile burnunun kanamamasını" mahsusen tembih etmişti. Ancak Osmanlı ordusu bölgeye gelmeden önce Vidin'deki ayan ve ileri gelenler, kendi imkânlarıyla teşkil ettikleri gönüllü birliklerle isyancılara baskınlar yapıp bölgeyi temizlemeye başladılar. Nihayet isyancılar sayıca çok fazla olmalarına rağmen dağınık hareket ettiklerinden baskınlara ortak cevap veremediler ve kısa zamanda başarısızlığa uğradılar. Rıza Paşa'nın ordusu ulaştığında isyanın etkisi büyük ölçüde azalmıştı. Dağlık alanlarda henüz yatışmamış olanlar ordunun gelişiyle birlikte, Sırbistan tarafına kaçanlar ise uzun müzakerelerden sonra af dileyip isyanı sonlandırdılar. İsyan sırasında geniş destek aldıkları Rusya bu defa da beklediği başarıyı elde edememişti. Ne var ki cin artık şişeden çıkmış ve Bulgar komitaları yeni bir ayaklanma için hazırlığa çoktan girişmişlerdi.

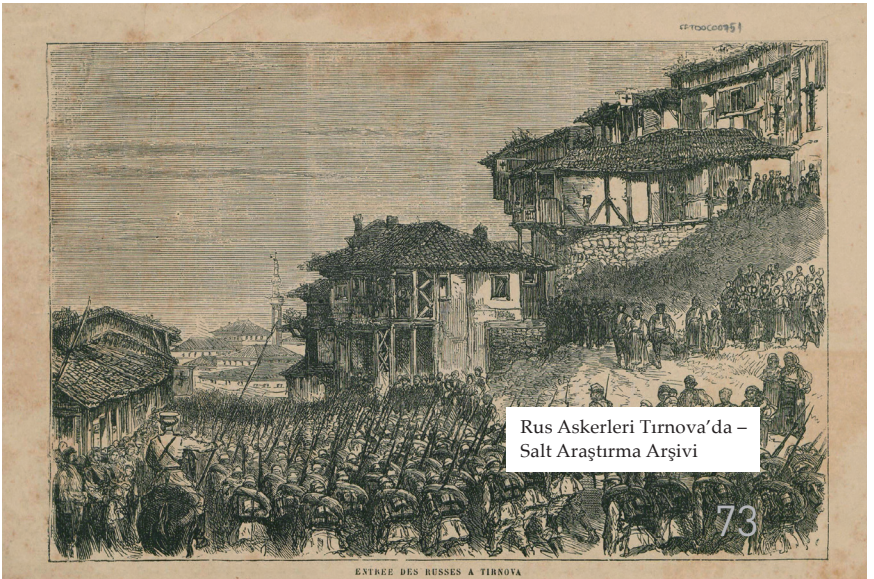

Rus Askerleri Tırnova'da – Salt Araştırma Arşivi

Ne var ki 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi her şeyi değiştirdi.

Öte yandan 1864 yılında Osmanlı mülkî idaresinde yapılan köklü bir değişiklikle eyalet sisteminden vilayet düzenine geçilirken Vidin, Niş, Silistre ve Sofya Eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilayeti teşkil edildi. Bu yeni gelişme haddizatında bölgedeki Osmanlı otoritesini hissedilir ölçüde güçlendirmişse de Bulgar komitacılarının işlerini yavaşlatmaktan öteye geçmedi.

1875'te patlak veren Hersek isyanı nedeniyle, Osmanlı ordusunun Bosna-Hersek'te meşgul olması Bulgar komiteleri için yeni bir fırsat doğurdu. İsyancılar 2 Nisan 1876'da dört bölgede birden isyan başlatırken, yerli Türklerin ve Müslümanların milis kuvvetler meydana getirerek kendi bölgelerini savunmaya geçmeleri üzerine başarılı olamadılar. Ne var ki 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi her şeyi değiştirdi. Ruslar, 27 Haziran 1877'de Tuna'yı geçtikten sonra kendilerine sınırsız bir sadakatle bağlı gibi görünen ama gerçekte bağımsızlık hayali ile yanıp tutuşan komitacıların da desteği ile hızla ilerlemeye başladılar. Ziştovi, Niğbolu, Sofya, Lofça, Tırnova gibi şehirler ve Şıpka Geçidi gibi stratejik mevkiler birer birer Rus ordusunun işgaline uğradı.

Lofça

Rus ordusunun Tuna Vilayetinde, şehir, kasaba ve köyleri işgal altına aldığı sırada tamamen göz önünde cereyan eden ama kimsenin görmediği olaylar yaşanıyordu: Türk katliam ve tehciri.

Osmanlı ordusunun Plevne'deki üstün direnişi kırıldıktan sonra bütün Tuna vilayetinde artık sadece Rus kumandanların ve onların işbirlikçisi Bulgar komitacıların sözü geçer oldu. Bulgar işbirlikçilerin verdiği büyük destek Rusların Edirne'ye kadar sokulmalarını kolaylaştırmıştı.

Rus ordusunun Tuna vilayetinde şehir, kasaba ve köyleri işgal altına aldığı sırada, tamamen göz önünde cereyan eden ama kimsenin görmediği olaylar yaşanıyordu: Türk katliam ve tehciri. Bütün bunlar, esasında Rusların Osmanlı devleti ile bir savaşa girişmeden önce 16 Kasım 1876'da Bulgaristan İdarî Teşkilatı adlı komisyonun çalışmalarına dayanıyordu. Prens Vladimir Aleksandroviç Çerkaski'nin başkanlığında oluşturulan komisyonun amacı savaş sonrası Bulgarlara hediye edilecek olan devletin idarî yapısını belirlemekti. Bu yönüyle komisyon Tuna vilayetinde yapılacak tüm faaliyetlerin planlayıcısı durumundaydı. Elbette yeni idari düzenin en önemli problemlerinden biri Bulgaristan'daki nüfus oranlarının Türk ve Müslümanlar lehine bir durum arz etmesiydi. Bu yüzden nüfus dengelerini Bulgarlar lehine değiştirecek eylemlere ihtiyaç vardı ve görünüşe göre savaş onlara büyük kolaylık sağlayacaktı.

Elbette yeni idari düzenin en önemli problemlerinden biri Bulgaristan'daki nüfus oranlarının Türk ve Müslümanlar lehine bir durum arz etmesiydi. Bu yüzden nüfus dengelerini Bulgarlar lehine değiştirecek eylemlere ihtiyaç vardı ve görünüşe göre savaş onlara büyük kolaylık sağlayacaktı.

(Rus askerlerine ateş ettikleri gerekçesiyle idama götürülen altı Türk)

Sokaklar iki taraflı Bulgar hunharları ile hınca hınç dopdolu idi. Yerler ise Kur'an-ı Kerim yaprakları ve parçaları ile kaplanmıştı; ayak basacak yer bulamıyorduk. Fırsat buldukça bu mübarek yaprakları alır, manasından ümit verici haberler bulmaya çalışır, ceplerimize koyardık. Bulgarların kimi bize baş sallar ve elleriyle asılacak ve kesileceğimizi işaret ederlerdi.

Karagöz Alanı denilen meydanda üç araba yaralı Bulgar'a tesadüf olundu. Yanlarında iki bölük intikamcı askeri duruyordu. Bizler geçerken inleyip sövmeye başladılar. Hiddetle üzerimize tüfek çevirdiler.

Artık sağ kalma ümidimiz kalmadığından abdestli bulunmadığımıza üzülüyorduk. Tövbe ve istiğfar edip devamlı kelime-i şehadet getirmeye başladık. Böyle korku ve haşyet içinde yeis ve dehşetle idam yerine geldik.

O biçareler vücutlarından kanlar akarak yalvarırlar, Bulgarlara hitaben, "Komşular, bizde silah kaldı mı? Kime ne vakit silah attık, hanginize fena bir söz söyledik? Niçin böyle yalan ve iftira ile bizi astırıyorsunuz? Yazık değil mi, hiç insafınız yok mu?" dedikçe hain, gaddar Bulgarlar cevap bulamayıp put gibi sessiz, hareketsiz dururlardı.

Hakikaten bu mazlumlar öteden beri kendi işleriyle meşgul, kimseyi incitmemiş ırz ehli adamlardı. Silah attılar sözü sırf Müslümanlara intikama vesile olsun diye uydurulmuş bir yalandı.

İnsafsızlar zavallıların göğüslerine kunduralarıyla şiddetle basarak eza ve cefa ettiler. Hakaret ederek birer birer çekip saçaklara astılar. Allah cümlesine rahmet eylesin.

Bu şehitler arasında Sinekoğlu Hacı Halil Ağa ile onun yeni evli genç oğlu Mustafa ve Ramazan-ı şerif için gelmiş talebe-i ulûmdan bir Laz hoca da vardı. Baba oğul yemek yerlerken Bulgarlar ansızın kapıyı kırıp girmişler. Para ve eşyalarını aldıktan ve türlü ezalar ettikten sonra bir de iftira ederek astırdılar.

Şehitler yukarı çekilinceye kadar kendilerini kaybetmemiş idiler. Onların bu hallerini görünce ölüm bana öyle tatlı geldi ki sağ olarak döneceğime esef etmeye başladım.

Hüseyin Raci Efendi, Zağra Müftüsünün Hatıraları/Tarihçe-i Vaka-i Zağra, neşr. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul (tarihsiz), s. 100-102.

Balkan tarihi için yüz karası olan bu katliamlar esnasında çok sayıda Türk köyü tamamen haritadan silindi. Sağ kalanlar ise can havliyle güvenli topraklara doğru çekilmeye başladı. Aslında uluslararası camia da dâhil olmak üzere herkesçe görülen şey Bulgar komitacıların bir etnik temizliğe giriştiği ve Türksüz ve Müslümansız bir Bulgaristan yaratma arzusunu gerçekleştirmek üzere harekete geçtikleriydi. Bu hususta, yüzyılın başlarında Yunanistan'da uygulanan Türk katliamları örnek alınmış gibi görünüyordu. Bütün dünya Yunanlıların; 1821'de Atina, Mora, Tripoliçe ve diğer yerlerde gerçekleştirdikleri katliamlarla, neredeyse tamamen Türksüz ve Müslümansız bir Yunanistan yaratmasına şahit olmuştu. O zaman hadiseleri izlemekle yetinenler şimdi de susuyorlardı. Bulgar ve Rus ordularının birlikte gerçekleştirdiği katliamlardan sağ kalanlar ya kurtuluş ümidiyle Osmanlı ordusunu bekliyor yahut karamsarlık içinde Edirne yolunu tutuyordu. Bu korkunç katliam ve tehcir, Tuna vilayetinde nüfus dengelerinin ciddi oranda değişmesine yol açtığı gibi müstakbel Bulgaristan'ı da azınlık sorunlarıyla daha az meşgul edecek hâle getiriyordu. Batı kamuoyu ise bu katliamları, bir yıl önceki Bulgar isyanı sırasında Osmanlıların isyancılara karşı acımasız davranmasının intikamı olarak görme gibi süflî bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve vicdanlarını rahatlatmaya çalışmıştır.

Balkan tarihi için yüz karası olan bu katliamlar esnasında çok sayıda Türk köyü tamamen haritadan silindi. Sağ kalanlar ise can havliyle güvenli topraklara doğru çekilmeye başladı. Aslında uluslararası camia da dâhil olmak üzere herkesçe görülen şey Bulgar komitacıların bir etnik temizliğe giriştiği ve Türksüz ve Müslümansız bir Bulgaristan yaratma arzusunu gerçekleştirmek üzere harekete geçtikleriydi.

1876'da, Bulgar katliamları başlamadan az önce Fransa'nın Rusçuk Konsolosu Aubert, 6 Ekim tarihli raporunda Edirne ve Tuna vilayetinde 1 milyon 120 bin Müslüman'a karşılık, 1 milyon 130 bin Bulgar bulunduğunu yazmıştı. Keza Rus yazar ve araştırmacı Tepov'a göre ise Edirne ve Tuna vilayetlerinde; 1 milyon 715 bin 995 Bulgar'a karşılık, 2 milyon 425 bin 454 Bulgar olmayan yani Türk, Müslüman, Yahudi, Ermeni, Çingene bulunuyordu. Bulgarların sayıca üstün oldukları şehirler, Vidin, Tırnova ve Sofya sancaklarıydı. Yani anlaşıldığı üzere muhayyel Bulgar devletinin kurulacağı topraklarda halkın sadece yüzde 42'si Bulgarlardan oluşuyordu ve bu durumda etnik Bulgar ulusuna dayanan bir devletin doğuşu zor görünüyordu Bu durumda ya Türklerden arındırılmış bir devlet kurulacak veya iki milletli bir devlete razı olunacaktı. Ne Bulgarların beş yüz yıllık komşuları olan Türklere tahammülü, ne de Rusların Balkanlarda uzak veya yakın gelecekte yeni bir Türk direncine rızası vardı. Bu yüzden savaş zamanı katliamlar yaparak etnik temizliğe girişmek ve bunu açıktan yaparak olayı dehşet gösterilerine dönüştürüp büyük bir korku yaratmak, maksadın temininde önemli bir işleve sahipti. Mamafih ne Ruslar, ne de Bulgarlar katliamlarını gizlemediği gibi henüz ulaşılmayan bölgelerde de yarattıkları korkuyla göçü de tetiklemişlerdi. Bu esnada işgal altına alınan bölgelerde ahalinin elindeki bıçaklar dâhil tüm silahları toplamaları, insanları tümüyle savunmasız bırakmak amacını güdüyordu. Bu uygulamada Bulgarlar, Rus ordusuna bağlı asker (iş birlikçi) sayıldıklarından Bulgarların silahları alınmıyordu. Dahası bir şehir veya kasabada Türklerin elinde

Anlaşıldığı üzere muhayyel Bulgar devletinin kurulacağı topraklarda halkın sadece yüzde 42'si Bulgarlardan oluşuyordu ve bu durumda etnik Bulgar ulusuna dayanan bir devletin doğuşu zor görünüyordu.

Harmanlı Katliamı

bulunan silahlar toplanırken veya silahlı direnişte bulunduğu gerekçesiyle Türkler kovuşturulurken, jandarma elbisesi giydirilen ve bu yolla silahlandırılan Bulgar komitacılardan istifade ediliyordu. Onlar da katliam, yağma, soygun, gasp, taşınmaz mallara el koyma gibi tüm savaş suçlarını korkusuzca işliyorlardı. Örneğin 1877 yılında Eski Zağra'da tam bir yağma ve talan yaşanmış, on bir gün içinde bin yüzden fazla Türk katledilmişti ki bu günlük yüz kişinin sebepsiz yere öldürülmesi anlamına geliyordu. Keza öncü Rus kuvvetleri olarak görev yapan Don Kazakları, girdikleri köylerde tüm ahaliyi kılıçtan geçirmekten geri durmuyorlardı. 1877 yılının Temmuz ayında Tırnova'dan kaçan altı yüz - yedi yüz kadar Türk toplu olarak katledilirken, Ağustos ayında Ferdice-Kızanlık yolu üzerinde kadın, çocuk ayırt edilmeksizin öldürülen yüzlerce Türk'ün cesedi bulunmuştu. Yine aynı aylarda güvenli bölgelere sığınmak için yola koyulan Türk muhacirler yolda yakalanıp öldürülmüş; Şumnu, Eski Zağra, Tunca Vadisi, Bali Efendi Boğazı gibi yol ve geçitler katledilen muhacirlerin cesetleriyle dolmuştu.

1878 yılının Ocak ayında Rus birlikleri Harmanlı mevkiinde hareket halinde olan ve sayıları kırk bin ilâ yüz bin arası olarak tahmin edilen yirmi bin arabalık bir muhacir kitlesini imha etti. Dağlara kaçabilenler de soğuğun şiddetinden donarak öldü. Sayısız örneklerle dolu olan bu etnik temizlik hareketi artık tam bir soykırıma dönüşmüştü.

1864 Cenevre Sözleşmesi

Osmanlı devletinin, 1864 Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olarak Rusların sivil ahaliye zarar verdiği ve katliamlar yaptığı yolunda Avrupa başkentlerinde yaptığı girişimler de katliamı ve muhacereti durdurmaya yetmiyordu. Rus ve Bulgarların mütemadiyen ve sistemli bir şekilde yaptığı mezalim, Avrupalı konsoloslar tarafından rapor edilinceye kadar da Osmanlı devletinin girişimleri inandırıcı bulunmamıştı. Ne var ki artık Tuna vilayeti tam bir harabeye dönüşmüş, istiladan ve katliamdan nasibini almayan hiçbir yer kalmamıştı. Bazı hesaplamalara göre 500 bine yakın Türk ve Müslüman öldürülmüştü.

Muhacirler buldukları her türlü araçla ve gidilebilecek her türlü yolla güvenli bölgelere ulaşmaya çalışıyorlardı. Aslında bu da tam bir belirsizlikti. Rus ve Bulgarların yarattığı dehşet o kadar etkili olmuştu ki güvenli bölge sayılabilecek olan Edirne, Kırklareli, Vize, Pınarhisar ahalisi bile korkudan sağa sola kaçışmışlardı. 93 Harbi diye bilinen bu savaşlar esnasında bir milyondan fazla Türk ve Müslüman muhacir durumuna düşmüştü.

1878'de mütareke imzalandığında Batı Trakya'da ve Rodoplarda 150 bin, Şumnu'da 200 bin, Makedonya'da 300 bin, İstanbul'da ise 387 bin muhacir bulunuyordu. Yollar, beller, dağlar, tepeler, kıyılar, köşeler âdeta muhacir kaynıyordu. İstanbul'da camiler, meydanlar, avlular, duvar dipleri muhacir yatakları olmuştu. Sadece Ayasofya'da 10 bin muhacir barınmaya çalışıyordu. Şumnu Belediyesi nüfusunun kat kat üstüne çıkan muhacirlere yeme içme imkânı vermekten çok uzaktı ve tam bir çaresizlik içinde kalmıştı. Makedonya'ya sığınanlar ise Yunanistan'ı hareketlendirmiş ve Yunanistan'ın sınıra asker göndermesine sebep olmuştu. Rodoplarda ve Trakya'da kalanlar da Gümülcine, Kırcaali, Hasköy (Haskovo), Gabrova, Mestanlı (Momçilgrad) ve İskeçe civarında başlarını sokacak nereyi bulduklarsa onun altına sığınmışlardı.

Ayastefanos Antlaşması

Bu yetmezmiş gibi kış soğuğu, tifüs ve kolera da muhacirlerin yakasına yapışmıştı. Öyle ki sadece Edirne'de 16 binden, Gümülcine'de 20 binden fazla muhacir hastalıktan ölmüştü. Hem yerel belediyelerin hem de Bâb-ı Âli'nin, muhacirleri perişanlıktan kurtarmak için sınırlı yardımları oluyorsa da tek çarenin onları yurtlarına geri döndürmek olduğunu herkes biliyordu.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde (93 Harbi) Osmanlıların ağır mağlubiyeti, hem Rusları hem de Bulgarları amaçlarına epey yaklaştırmıştı. Ruslar Kafkaslarda ve Balkanlarda tüm emellerine kavuşurlarken, Bulgarlar da bağımsızlık yolunda en büyük adımı attılar.

Rusya ile 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması "Büyük Bulgaristan"ı kurmayı başarmıştı. Ancak bu antlaşmanın Avrupa devletlerinin menfaatlerini gözetmeden hazırlandığı için yürürlüğe girmesi mümkün olmadı. Antlaşma, Balkanlar üzerinde Rusları âdeta rakipsiz bir hâle getirdiğinden Berlin Konferansı'nda Türk-Rus harbinin sonuçları bir kez daha değerlendirildi. 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın, Bulgaristan'ı Osmanlı devletine tâbi bir prenslik hâline getirmesiyle Büyük Bulgaristan hayali suya düştü. Bulgarların bağımsızlık beklentisi kâğıt üzerinde otuz yıl kadar gecikmiş görünüyordu. Oysa Bulgarlar, Ruslar Tuna'yı geçer geçmez bağımsız hareket etmeye başlamışlardı bile.

Berlin Antlaşması'yla Tuna ile Rodoplar arasındaki bölgeye çekilen Bulgar Prensliğinin (Bulgaristan Emareti) başlıca şehirleri Sofya, Niğbolu, Ziştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça ve Tırnova idi.

Varna Türküsü

Varna gibi kale yoktur
İçinde timarı çoktur
Varna'ya imdat yoktur
Biz Varnalıyız ağalar
İmdat Varna'ya

Varna Galata'ya bakar
Arasında dere akar
Gemiler Varna'yı yakar
Padişahlar imdat Varna'ya

Varna'nın etrafı deniz
Varna'yı sardı domuz
Verin tabyalara omuz
Biz Varnalıyız

Varna'nın etrafı keriz
Kapudan paşa der biz biriz
Karpuz gibi gülle serperiz
Biz Varnalıyız

Varna'nın etrafı bağlar
İçinde seçme çaylar
Analar evladını eğler
Biz Varnalıyız

Varna'nın kalesi taştır
Gözümden akanlar yaştır
Kafir! Osmanlılar baştır
Biz Varnalıyız

Düşman ve kafir Moskof
Denizden ve karadan
Yağmurdan sık gülleyi saçar
Korkar Osmanlı toplarından
Ve Moskof hücumdan kaçar
Biz Varnalıyız

(Anonim)

Yeni antlaşma ile Filibe, İslimye, Eski Zağra, Tatar Pazarı, Burgaz ve Hasköy Bulgar Prensliğinin idare sahasından çıkarılarak Doğu Rumeli vilayeti adıyla doğrudan Osmanlı devletine bağlandı. Ancak bu vilayete tayin edilecek olan vali, Hristiyan olacaktı. Bulgaristan Prensliği sınırları dâhilinde kalan Türklerin hakları ise antlaşma ile garanti altına alınmıştı.

Neticede Büyük Bulgaristan olmasa da Bulgar Prensliğinin tesisi de amaca müteallik sayılırdı ve artık bağımsızlık yolunda en büyük adım atılmıştı. Bundan sonra geriye "beş yüz yıllık boyunduruk" efsanesinin oluşturulması ve Bulgaristan'daki etnik arındırmanın şekil değiştirmesi kalmıştı. Bulgaristan Prensliğine emanet edilmiş olan Türklere gelince, onların can ve mal güvenliklerini sağlamaktan başka hiçbir düşüncesi yoktu. Çünkü savaş sırasında yeterince korkuya kapılmışlardı ve yeni yönetimin onlardaki bu korkuyu izale edecek herhangi bir girişimi de bulunmuyordu.

BULGARİSTAN'IN TÜRKLERİ

Yollarda Tükenen Ömürler

Akıncı Türküleri

Tuna boylarında sıra selviler
Tan yeri estikçe sessiz ağlarmış;
Gül bahçelerinde baykuşlar öter;
Şu viranelikler eski bağlarmış.

Namazgâh bir otluk, kalmamış taşı;
Çeşmelerden akan, kanlı gözyaşı...
Orda bir güzel var, çatılmış kaşı;
Ak alnına kara çatkı bağlarmış...

Kırık minarelerden duyulmaz ezan...
Hep ocaklar sönmüş, devrilmiş kazan.
Bir inilti duydum, sandım bir ozan;
Sesime ses veren karlı dağlarmış.

Söğüt dallarında hasta serçeler
Eski akın destanını heceler.
Tuna ağlıyormuş bazı geceler;
Göğsünde kefensiz şehitler varmış.

Bozulan bağların üzümü acı;
Asi köle kesmiş eski haracı;
Yine yedi kral giymişler tacı,
Şahin yuvasını kargalar basmış.

Haydi eski ozan, al sazı ele,
Düşmanlar içine düşsün velvele;
De ki: Hor bakmayın bu durgun sele
O, yetmiş bir kavme akın çıkarmış...

Fuad Köprülü

Osmanlı yönetimi Berlin Antlaşmasıyla Bulgaristan'ı kendisine bağlı bir prenslik hâline getirdiğinde, Türk ve Müslüman ahalinin en fazla 400 bini güvenli bölgelere ve İstanbul'a ulaşabilmiş, İstanbul'dan Anadolu'ya sevk edilmeyen muhacirler için teneke mahalleler doğmuştu. Bir şekilde Anadolu tarafına geçmiş olan muhacirler ise yüzyıllar önce ayrıldıkları yurtlarına, atadan ve dededen kalan bütün mal ve servetlerini kaybetmiş yeni yerleşimciler olarak geri dönmenin dramı içinde kavruluyorlardı. Bunlar esasında tarihten koparılmış vaziyetteydiler ve yüzlerce yıllık hatıralar Tuna boylarında, Arda kıyılarında, Rodoplarda, Deliorman'da feleğin rüzgârıyla savrulup gitmişti. Bereket versin artık güvendeydiler ve hiç olmazsa nesillerini devam ettirme imkânına yeniden kavuşmuşlardı.

Oysa güvenli bölgelere ulaşamayan yüzbinlerce muhacir yollarda kalmış, Bulgaristan Prensliği ile Osmanlı devleti arasına sıkışmıştı.

Bir şekilde Anadolu tarafına geçmiş olan muhacirler ise yüzyıllar önce ayrıldıkları yurtlarına, atadan ve dededen kalan bütün mal ve servetlerini kaybetmiş yeni yerleşimciler olarak geri dönmenin dramı içinde kavruluyorlardı.

Osmanlı devlet adamları, bu insanları güvenli bölgeye taşımak yerine, onların eski yurtlarına dönmelerinde ısrarcı davrandı. Bunun temel nedeni; devletin -Bulgaristan'ı kaybedilmiş bir toprak olarak görmemesi bir yana- muhacir akınıyla baş edecek durumda olmamasıydı. Ne var ki Berlin Antlaşması sırasında, Türk ve Müslüman ahalinin mal ve emlâkini koruyan ifadelerin antlaşma metnine konulması, Bulgaristan'ın kaybedildiği gerçeğinin kabul edildiğinin açık işaretiydi. Bu husus Türk ve Müslüman ahalinin hukukunu garanti altına alarak müstakbel bir problemde müdâhil olmayı göze aldığını gösteriyorsa da gerçekte Osmanlı devleti hiçbir zaman müdahale edecek gücü kendinde bulamadı. Nitekim muhacirlerin Doğu Rumeli'ye ve Bulgaristan'a döndürülmeleri konusunda Rusya'dan her türlü garanti alınmasına rağmen, Bulgarların Türkleri yerinden etme, yıldırma ve geri dönüşlerini engelleme hususundaki gayretleri devam ediyordu. Rusya ise suret-i haktan görünüp Bulgarların işlerini kolaylaştırmaktan başka bir şey yapmıyor, her türlü garantiye rağmen Bulgarları cezalandıracak bir girişimde bulunmuyordu.

Osmanlı devletinin temel arzusu, Doğu Rumeli'de iskânı temin edip oradaki nüfus gücünü ve oranını artırmaya çalışmaktı. Ancak Bulgaristan'a bırakılan bölgelerde olduğu gibi, burada da güven kaybı yaşanmaktaydı ve Bulgarlar daha prensliğin kuruluşunun ilk aylarında bile Doğu Rumeli'yi kendi toprakları saymaya başlamışlardı.

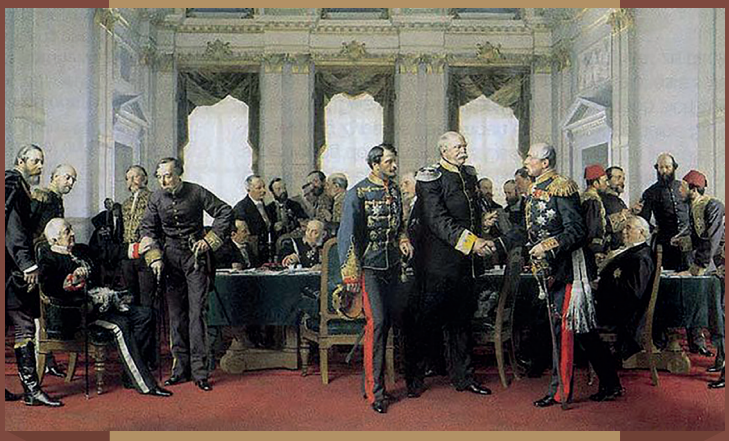

Bulgaristan'da hukuk-i umumiyenin esası âtide muharrer maddelerden ibarettir. Bulgaristan'da ihtikaf-ı din ve mezhep hiç kimse için hukuk-ı mülkiye ve politikiyeden istifadede ve hidmet-i umumiye ve memuriyet ve şerefine nailiyette veya her nerede olur ise olsun icra-yı hırfet ve sanatta naehil tutulmaklığa ve mahrum edilmekliğe sebep addolunamayacaktır.

Bulgaristan'da yerliler ve ecnebilere serbestî ve icra-yı ayin ve mezhep temin olunarak gerek cemaat-ı muhtelifenin silsile-i meratip üzere tertibinde ve gerek rüesa-yı ruhaniyetiyle olan münasebatında ika-yı mevani olunmayacaktır.

Berlin Antlaşması, Madde 5.

Yer Sert
Gök Uzak

Berlin Antlaşması'ndan sonra kurulan "Karma Muhacir Komisyonu" temmuz ayından itibaren çalışmaya başladı. Haklarında herhangi bir suç isnat edilmemiş olmak kaydıyla, eski yurtlarına dönme arzusunda olan muhacirlere komisyona müracaat etmeleri halinde yol tezkeresi veriliyordu. Bunlar içinde Bulgarlar tarafından şikâyet edilenler olursa, Bulgar idaresi onları öz yurtları yerine başka bir mahale gönderip göndermemekte serbestti. Berlin Antlaşması'ndan sonraki iki ay içinde 6 bin kadar muhacir yurtlarına döndü. Bunlara dönüş için yol yardımı yapıldı, pasaportları ücretsiz hazırlandı ve pul vergisinden muaf tutuldu. Dönüşü tren veya vapurla yapmak isteyenlere indirimli biletler temin edildi.

Ne var ki dönmek o kadar da kolay görünmüyordu. Öncelikle Bulgaristan Emareti, nüfusun yeniden dengelenmesine sebep olacak olan dönüş yolunu kapatma arzusundaydı. Keza Rusların, Balkanlarda sadece Slavlardan oluşan bir devletin kurulmasına bu kadar iyi imkânlar hazırlamışken Türklerin eski yurtlarına dönmelerine asla rızaları yoktu. Şimdi bu iki güç bir kez daha "Türksüzleştirme" konusunda hemfikirdiler ve muhacirlerin düzenli bir şekilde dönmelerinin yolunu kapatmak için her türlü teklifi peşin olarak reddediyorlardı. Bulgar yöneticilerin bu uğurda gözleri o kadar dönmüştü ki; onların bir ulusu gözlerini kırpmadan yok edebilecekleri kaygısına kapılan Fransa Konsolosu, Türklerin şimdilik sürgünde kalmalarının onların hayatları için daha evlâ olduğunu rapor etmişti.

Bulgar Prensliğine geçici olarak vekâlet eden Rus General Mikhail Dondukov-Korsakov, Türklerin eski yurtlarına dönmelerinin engellenmesine temel gerekçe olarak, bazı muhacirlerin Bulgarlara karşı şiddet uygulamalarını gösteriyordu. Ancak kimlerin suç işlediğine dair ortada bir bilgi yoktu. Bunun belirlenmesi için muhacir listelerinin önceden kendilerine verilmesini, şiddet suçuna karışmış olanların kabul edilmeyeceğini, önceden dönmüş olanların tespiti hâlinde bunların sürgün edileceğini bildiriyordu. Daha ironik olanı ise muhacir durumuna düşürülmüş olan Türklerin, eski yurtlarına dönebilmeleri için yerli Bulgarlardan kefil bulmalarının istenmesiydi. Zaten Bulgarların yağma

Aleksandr Battenberg

ve kıtaline maruz kalmış Türklerin, Bulgar kefil bulması eşyanın tabiatına aykırıydı. Bu durumda köyleri, arazileri ve malları yerli Bulgarların işgaline ve yağmasına uğramış olan Türklerin eski yurtlarına uzaktan bakmaları bile mümkün görünmüyordu. Bazı bölgelerde ise yüzyıllardır ne Bulgar ne de Bulgar çizmesi görülmüştü. Şimdi kimin kime kefil olacağı hususu, meselenin çözümsüzlüğü için bulunmuş en akıllıca çözümdü. Bu yüzden Ruslar da hemen bu fikre sarılıp, geri dönen muhacirlerin suça karışmayacaklarına dair Bulgar kefil bulmalarını ön şart haline getirdi. Tüm diplomatik girişimlere rağmen Bulgaristan'a dönüş yolu bir türlü açılmıyordu. Bir şekilde dönmeyi başaranlar ise köyünü veya kasabasını yerinde bulamıyor yahut yakalanıp bir başka mahale sürgüne gönderiliyordu.

1879 Nisan'ında, Alman asıllı Aleksandr Battenberg'in Bulgaristan Prensliğinin ilk prensi olarak seçilmesinden sonra Ruslar, Bulgaristan'ı terk edince Bâb-ı Âli'nin diplomatik girişimleri ve Avrupalı devletlerin baskısı ile muhacirler için geri dönüş yolu açıldı. Muhacirler yavaş yavaş da olsa yurtlarına dönmeye başladılar. Her türlü zorluğa rağmen 1880 yılına kadar yaklaşık 100 bin Türk Doğu Rumeli'ye geri döndü. Türkleri bekleyen önemli problemlerden biri eski yurtlarına döndüklerinde evlerini, bağ ve bostanlarını, tarlalarını yerinde bulamamalarıydı. Yerli ya da Sırbistan, Trakya ve Makedonya'dan göç etmiş olan Bulgarlar, Türkler tarafından kısa süreliğine terk edilen köylere gelip yerleşmiş, Türklerin mal ve mülklerini ele geçirmiş, sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi yeni bir hayat kurmuşlardı. Gerek yurtlarına dönen Türklerin, gerekse Bâb-ı Âli'nin "malların iadesi" hususundaki girişimleri hiçbir sonuç vermediği gibi Bulgar Hükûmeti bu durumu kendi açısından kazanca çevirmeye çalışıp, savaş sırasında muhacir duruma

93 Harbi ve devam eden çatışmaları boyunca neredeyse 1 milyon 350 bin kişi muhacir durumuna düşmüştü.

düşen Bulgarların mallarına karşılık olarak takas edilmesini önerdi. Oysa Osmanlı devleti muhacir durumuna düşen Bulgarların geride kalan mal ve mülklerini koruma altına almış, onlar döner dönmez de olduğu gibi iade etmiş ve ekonomik faaliyetlerine devam etmelerini sağlamıştı.

93 Harbi ve devam eden çatışmaları boyunca neredeyse 1 milyon 350 bin kişi muhacir durumuna düşmüştü. Bunlar arasında 80 bin Bulgar, Trakya'dan ayrılıp Doğu Rumeli'deki Türklere ait arazi ve köylere yerleşti. Tıpkı bunun gibi Makedonya'dan 15 bin, Sırbistan'dan da 40 bin Bulgar yine Türklere ait yerlere kondu. 42 bin Bulgar Edirne çevresine geri dönüş yaparken, 1880 yılının sonuna kadar Türk topraklarına yerleştirilen Bulgarların sayısı 95 bini buldu.

Buna mukabil 1880 yılının sonuna kadar Doğu Rumeli'ye yaklaşık 100 bin Türk dönebildi. Dağınık şekilde ve peyderpey dönüşler yapıldığı için tam sayı hiçbir zaman bilinemedi. Diğer taraftan en az 500 bin Türk ya savaş ve çatışmalar sırasında ya da göç yollarında Bulgar komitacıların baskınlarıyla öldürüldü. Soğuk havanın tesiri, kolera, tifo, tifüs gibi salgınlar yüzünden ölümler hiçbir zaman durmadı. 19. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan bu insanlık dramından tartışmasız bir şekilde en çok etkilenenler Türklerdi ve ortaya çıkan korkunç tablo ise şuydu: Savaş öncesi Bulgaristan'ı meydana getiren topraklarda genel nüfusun en az yüzde 40'ını oluşturan Türkler, savaş sonrası bölgedeki nüfuslarının ancak yüzde 16'sını muhafaza edebilmişlerdi. Buna rağmen Varna, Eskicuma, Hezargrad, Rusçuk, Silistre ve Şumnu'daki Türk varlığı Bulgar nüfusa nazaran hâlâ güçlü durumdaydı. Bununla birlikte bir yıl önce hâkim sınıf olan Türkler, sınırların değişmesiyle bir anda azınlık konumuna düşmüşlerdi. Bu çok korkunç bir psikolojik travmaydı ve Türklerin bu durumu içine sindirmesi kolay görünmüyordu.

Vatan Neresidir?

Türkü

İçinizden biriydim
Karlar gibi eridim
Anadilim Türkçe için
Hapislerde çürüdüm

Gide gide yoruldum
Sular gibi duruldum
Üzülme anneciğim
Türkçem için vuruldum

Kırcaali'nin Koşukavak
(Krumovgrat) bölgesinden
şair Süleyman Yusuf Adalı
tarafından derlenen türküler

Bulgaristan'da kalan veya göç yolundayken eski yurtlarına dönen Türkler için durum karmakarışıktı. Türkler; 93 Harbi ve öncesinde yaşanan katliam, gasp, soygun, tehdit ve yurdundan etmelerin yarattığı büyük korkuyu henüz aşamamışken, birdenbire yeni bir idarenin tebaası olmuşlardı. Üstelik bu idare yüzlerce yıllık İslâm idaresinin aksine Hristiyandı; kendi gelenekleri, örf ve adetleri, kanunları ve idare tarzları vardı ve bunları hemen yürürlüğe koymuşlardı. Türkler bu yeni idare tarzının şoku ile karşı karşıyaydılar.

Esasında savaş ve çatışmalar yüzünden Türklerin önemli bir bölümünün muhacir olmasına rağmen, tarım arazilerinin büyük bölümü yine onların elindeydi. Bu sayede Bulgarlara nazaran önemli bir ekonomik güç olarak durmaya devam ediyorlardı. Ancak geri dönenlerin başka bölgelere sürgün edilmeleri, eski mal ve mülklerine el konulması gibi eylemler yüzünden sermaye el değiştirmeye ve Türkler hızla fakirleşmeye (doğrusu fakirleştirilmeye) başladı.

Bulgar Prensliği, nüfus gücü epey azalmış olan Türkleri yıldırma politikasından henüz vazgeçmiş sayılmazdı. Yerli ahalinin Türklere karşı uyguladığı tehdit, yıldırma ve korkutma politikalarına sürekli destek olunuyor, zaten silahsızlandırılmış olan Türk köylülere yönelik sıkıyönetim tedbirleri alınıyor, ihbar üzerine yargılamalar ve cezalandırmalar yapılıyor hülasa en az beş yüz yıldır o topraklarda yaşayan Türkleri yurtlarından etmek için her türlü gayret sarf ediliyordu. Berlin Antlaşması'nda, Müslümanların da diğer unsurlar gibi haklara sahip olacağı vurgusu yapılmış olmasına rağmen, daha ilk uygulamalarda onların sıradan bir azınlık grubun sahip olabileceği haklardan bile mahrum bırakıldığı gözleniyordu.

Vilayetlerdeki memuriyetlere -bilinçli olarak- sadece Bulgarlar alınıyordu. Hatta daha önceden memuriyette bulunan Rum ve Türkler azledilerek, yerlerine yine Bulgarlar yerleştiriliyordu. Bundan dolayı antlaşma hükümlerine aykırı olarak, Türkçe ve Rumca dillerinde de yayınlanması gereken resmi ilan, tebligat veya kararnameler sadece Bulgarca neşrediliyordu. Bu durumda Türkçe kendiliğinden yasaklanmış oluyordu. Keza Türklerin Bulgaristan parlamentosundaki temsil kabiliyeti sadece 13 vekil ile sınırlandırıldığı gibi köy ve beldelerde muhtar sıfatıyla hemen hiç temsilci bırakılmıyordu.

Türk Milleti şöyle der imiş:
İlli millet idim, ilim şimdi hani, kime il kazanıyorum, der imiş. Kağanlı millet idim, kağanım hani, hangi kağana işi gücü veriyorum der imiş. Öyle deyip Çin kağanına düşman olmuş. Düşman olup kendisini tanzim edemediğinden yine teslim olmuş.

Bunca işi gücü verdiğini düşünmeden, Türk Milletini öldüreyim, kökünü kurutayım der imiş. Yok olmaya gidiyormuş.

Orhun Abideleri,
Bilge Kağan Yazıtı,
Doğu Cephesi

Bütün bunlar yaşanırken Türklerin tahammül gücünü kıran bir mesele daha ortaya çıktı: Bulgar Hükûmeti 1879 ve 1880'de, 19-32 yaş aralığındaki Türk ve Müslümanların da askere alınmasını kararlaştırdı. Bu gelişme zaten ekonomik olarak çökmüş ve geçimini sağlayamaz hâle gelmiş olan Türk ailelerin iş gücü üretecek erkek nüfusunu kaybetmesi ve bu suretle onların tam anlamıyla açlığa mahkûm edilmesi demekti. Diğer taraftan yüzyıllar boyu Osmanlı devletinin Balkanlardaki aslî askerî gücü olan Evlad-ı Fatihan bu defa asla benimsemediği bir yapının askeri durumuna geliyordu. Asıl müşkülat; yeni talim sistemi, yeni askerlik anlayışı veya yeni tip askerî üniformalar değildi. Zorluklar saymakla bitmeyecek durumdaydı. Örneğin Türkler, Bulgar ordusunda görev aldıklarında ilk sorun yemek meselesiydi. Türkler, Bulgarlar gibi beslenme alışkanlığına sahip değildi ve dinî bakımdan bunu temin etmek de mümkün görünmüyordu. Çünkü Hristiyanlar açısından normal olan domuz eti yemek, Türkler için haramdı ve domuz etinin hemen her yemeğin içinde bulunması ihtimali vardı. Bunu telafi etmek adına Türkler için başka bir kazan kaynatılması ve yemeklerin ayrılması gerekirdi. Bu durumda da askerliğin temel ilkesi olan eşitlik anlayışı kendiliğinden bozulur ve ayrıştırıcı bir dile kavuşurdu. İkinci olarak ibadet imkânlarının temini gerekirdi ki daha şimdiden Müslüman kimliğine karşı düşmanca tutum izleyen hükûmetin askerde ibadet özgürlüğü tanıması imkânsızdı. Bunların aşılması mümkün olsa bile bir başka önemli sorun daha vardı: Bulgaristan, Türklerin nazarında uğrunda savaşı göze alabileceği, şehit veya gazi olacağı bir vatan sayılabilir miydi? Bulgaristan vatan kabul edilirse düşman kimdi? Bunların cevabı çok açıktı. 1880 yılında yapılan arazi sayımları sırasında Türkler, vatandaşlık sütununu "Osmanlı tebaası" diye doldurmuşlardı. Kendisini hâlen "Osmanlı tebaası" olarak gören bu kitlenin askere alındığında Osmanlı/Türklük aleyhtarı askerî marşlar söylemeleri, Osmanlı sınırında gözetleme yapmaları ve düşman diye öğretilen kan kardeşlerine karşı sipere yatmaları kolay hazmedilecek bir durum gibi gözükmüyordu.

Türkler henüz Osmanlı sınırlarının dışında kalmayı ve Bulgarların merhametine terk edilmiş olmayı hazmedememişken, Türklerin şimdi de Müslüman bile olmayan bir ülkeyi vatan kabul etmeleri imkânsızdı. Üstelik askere alınıp, büyük düşman olarak görülen Osmanlı devletine karşı sınır muhafızlığına soyunmak akılla izah edilecek bir husus değildi. Şu hâlde Bulgaristan'da kalan Türkler için vatan kavramında değişmeyen tek nokta Osmanlı Sancağının gölgesinde kalan topraklardı. Orada güven ve selamet, hak, adalet ve saygı; burada ise ikinci sınıf vatandaşlık, haksızlık, adaletsizlik, güvensizlik ve nihayet can ve mal korkusu vardı. Dahası Bulgar Hükûmeti bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak yerine yıldırma siyasetini ana politikası hâline getirmişti. Bulgar memurların Türklere yönelik sarf ettiği; "Her türlü yola başvurarak sizi yok etmemizi istemiyorsanız, mallarınızı terk ederek göç etmelisiniz. Aksi hâlde mal ve mülklerinizi Bulgarlarla paylaşmak ve Bulgarlaşmak zorunda kalacaksınız" sözlerinin arasına sıkışmış olan "Bulgarlaşmak" tabiri yüzyıllar boyu sürecek olan Türksüzleştirme politikasını tam anlamıyla tarif etmekteydi ve Türklerin karşı karşıya kaldığı durumu açık bir şekilde özetlemekteydi. Aslında Belene'nin öyküsü 1878'den itibaren çoktan başlamıştı.

Türksüzleştirebilmek için atılan ikinci büyük adım mülksüzleştirmek idi. Savaş ve kıyım ile baş edemeyip güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalan Türklerin geride bıraktıkları ev, arazi, tarla ve mallar, Bulgarlar tarafından hemen gasp ve yağma edilmişti. 1877'de Grandük Nikola; köyünü terk edenlerin mülkiyet hakkını kaybedeceğini duyurmuş, Türklerden boşalan köy ve mahallelere yerleşen Bulgarlar hukuksuz bir şekilde "yeni sahipler" durumuna gelmişlerdi.

Mal ve mülklerinizi Bulgarlarla paylaşmak ve Bulgarlaşmak zorunda kalacaksınız" sözlerinin arasına sıkışmış olan "Bulgarlaşmak" tabiri yüzyıllar boyu sürecek olan Türksüzleştirme politikasını tam anlamıyla tarif etmekteydi ve Türklerin karşı karşıya kaldığı durumu açık bir şekilde özetlemekteydi.

Bu hukuksuzluğu gidermek için Berlin Antlaşması'nın 12. Maddesinde; "Türklere ait malların geri dönülmesi hâlinde koşulsuz iadesi ve sahiplerinin dönmemiş olsalar bile mallarını üçüncü şahıslara kiralayabileceği" öngörülmüştü. Ne var ki tatbikatta bu şartlar hiçbir anlam ifade etmiyordu. Pek çok Türk köy ve mahallesinde hak aramak için gerekli koşullar olmadığı gibi Bulgar Hükûmeti 1879'da göçmen durumuna düşmüş olan Türklerin mülklerini kamulaştırma kararı aldı. Buna göre sahipleri üç yıl içinde dönmeleri hâlinde tazminatlarını alabileceklerdi. Ne var ki bu dönüşler vaki olsa bile -mülkün kendilerine ait olduğunu ispat etmeyi başaranların-mülkleri zaten değerinin çok altında kamulaştırılmış olduğundan ellerine dişe dokunur bir para geçmesi söz konusu bile değildi. Üstelik bu tazminatın da bir kısmını belediyeye vergi olarak ödemek durumunda kalıyorlardı.

Bir muhacirin geride bıraktığı mülkünün kendisine ait olduğunu ispatı ise neredeyse imkânsızdı. Çünkü hükûmet tapu onayları için belediyeleri ve Çorbacıları (Bulgar Tüccar) yetkili kıldığından Türk'ün mülkünü işgal etmiş olan bir Bulgar'ı yerinden oynatmak hükûmet politikalarına aykırıydı. Dahası muhtarlardan alınması gereken tapu yerine geçecek mülkiyet onayı veya sertifikalar için talep edilen harçlar (rüşvet) o arazinin yarı bedelini bulmaktaydı. Hele hele bir Türk'ün mülkün kendisine ait olduğunu kanıtlaması için bir Bulgar'ın şahitliğine ihtiyaç duyması ise tam anlamıyla hükûmet kurnazlığıydı ve bir Türk'e kefil olacak Bulgar da zaten işgalci durumdaydı. Sonuçta mülkünü kurtarmaya çalışan bir Türk'ü sadece bunlar beklemiyordu. Eski defterler açılıyor, vergi kayıtları çıkarılıyor, türlü bahanelerle yeniden borçlandırılıp mülklerine haciz işlemleri uygulanıyor ve nihayet mülk sahibi hapse atılarak konu kapatılıyordu.

Aslında Belene'nin öyküsü 1878'den itibaren başlamıştı. Türksüzleştirebilmek için atılan ikinci büyük adım mülksüzleştirmek idi.

Muhacirlik Türküsü

Edirne ovasında
Serpildim kaldım
Arçlıyım tükendi
Evlâdı sattım
O viran babamı
Yolda bıraktım
Edirne ovasında
Naneler biter
Nanenin kokusu
Cihana yeter
Ah, şu muhacirlik
Ölümden beter

(Anonim)
Hayriye Süleymanoğlu
Yenisoy, Türkiye Dışındaki
Türk Edebiyatları Antolojisi,
8, Bulgaristan Türk Edebiyatı,
Ankara, 1997, 116.

Bu dramatik duruma rağmen Bâb-ı Âli'nin meseleleri hâlâ görüşmeler yoluyla çözmeye çalışması ise kimin işine yarayacağı belli olmayan zaman kazanma çabalarından öteye geçmiyordu. Nitekim Bulgar Hükûmetinin arazileri eski sahiplerine iade hususunda tanıdığı üç yıllık zamanın dolmasından sonra en fazla bir yıllık bir uzatma elde edilmiş, bu da zaten muhaceret felaketini yaşamış olan Türklerin hiçbir işine yaramamıştı. Bâb-ı Âli'nin sık sık Berlin Antlaşması hükümlerini hatırlatması ise zaten dikkate alınmıyordu.

Öte yandan, Osmanlı hâkimiyeti çekilirken hâlâ ayakta olan ve gözle görülebilen 2 bin 356 cami ve mescit, 142 medrese ve darülkurra, 273 mektep, 42 imaret, 174 tekke-zaviye, 116 han, 113 hamam-kaplıca-ılıca, 27 türbe, 24 köprü, 75 çeşme, 3 sebil, 26 kervansaray ve saray, kale, hastane, kütüphâne, saat kulesi, bedesten ve benzer yapılar olmak üzere 3 bin 400'den fazla eser bulunuyordu. Bunların 2 binden fazlasının vakıf geliri ve arazisi vardı.

Sofya

Bulgar Hükûmeti, şehir ve kasabalarda Türklüğe ve Müslümanlığa dair iz ve işaretleri ortadan kaldırmak için sistemli bir yol daha bulmuştu. Şehirleri güzelleştirme, tamir, yol genişletme, park alanı açma gibi bahaneler; cami, medrese, imaret, çeşme, köprü gibi yapıları ortadan kaldırmak ve vakıf eserlerine ve arazilerine el koymak için geçerli sebeplerdi. Bu çerçevede bütün şehir ve kasabalarda sembolik olarak birkaç yapı bırakılıyor, geriye kalanlar ya yıkılıyor ya da başka bir işleve çevrilerek özünden koparılıyordu. Bu yapıların üzerinde bulunduğu veya sahip olduğu vakıf malları ise kamulaştırılıyordu. Bu amaçla Sofya'da 44 camiden sadece biri ayakta bırakılmıştı. Keza Tırnova'da yine sadece bir cami kalmıştı. Tahribat o kadar ileri seviyedeydi ki Çırpan kazasında park yapma bahanesiyle Müslüman mezarlığı bile yerinden sökülmüştü.

Türklere yönelik sistematik yıldırma faaliyetleri muhacirlerin geri dönüş yollarını kapattığı gibi henüz göç etmemiş olanlarda da göç eğilimini artırdı. Bu yüzden on binlerce Türk yine yollara düştü. 1879-1880 yıllarında 22 binden fazla Türk, Vidin ve Varna'dan hareketle deniz yoluyla İstanbul'a ulaştı. Keza 1879'da Edirne yolunda 30 bin göçmen bulunuyordu. Bâb-ı Âli'nin karşı çıkmasına rağmen 1883'te en az 50 bin kişi daha göç yoluna koyulmuştu.

Bütün bu hengâme arasında 1885'te, Bulgar Prensliğinin Doğu Rumeli vilayetini ilhak ettiğini ilan etmesi, müstakbel Bulgar devletinin hayallerini gerçekleştirme konusunda adım adım ilerleyişini gösteriyordu. Bu yeni ilhak, Bulgar Prensliğinin sınırlarını biraz daha genişletirken Türklerdeki korkunun yayılmasını da tetikledi. Bâb-ı Âli ise meseleyi yine diplomatik yollarla çözmeye çalıştı.

Bulgar Hükûmeti, şehir ve kasabalarda Türklüğe ve Müslümanlığa dair iz ve işaretleri ortadan kaldırmak için sistemli bir yol daha bulmuştu.

Sular
Durulunca

Balkan harplerine kadar geçen süre zarfında göç hareketleri nispeten zayıflasa da hiçbir zaman durmadı. Bu yüzdendir ki Bulgaristan Türkleri için muhacirlik gündelik hayatın bir parçası hâline geldi ve kanıksanır oldu. Ancak geride kalanlar yeni yönetime alışmak ve hasar tespitini tam olarak yapmak durumundaydılar.

Göçlerden sonra kalanların nüfusu 1887'de 676 bin 215 olarak açıklanmıştı ve bu rakam genel nüfusun yüzde 21'ini oluşturuyordu. Beş yıl sonra 1892'de, bu sayı 643 bin 258'e düştü. Sekiz yıl sonra yani 1900 yılında ise sayı yine 643 bin 300'de kaldı ancak Türklerin genel nüfus içindeki oranı yüzde 17'ye kadar gerilemişti. Öyle ki 1893-1902 yılları arasında Bulgar makamlarının izahına göre 70 bin 603 kişi Osmanlı topraklarına göç etmişti. 1905 sayımlarında ise sayı kırk bin kişi daha azalarak 603 bin 867'ye düştü. 1910 yılında da Türk nüfusun genel nüfus oranına göre bir değişme olmadı. Bunun görünür sebebi mütemadiyen sürüp giden göçlerdi. Bununla birlikte Bulgar makamlarının Türk ve Müslümanların sayısını açıklarken özensiz davranmaları veya sayıları eksik göstermeye çalışmaları da ihtimal dâhilinde idi. Çünkü Balkan faciasına rağmen 1920 yılı istatistiklerinde Türklerin nüfusunun en az 80 bin kişi arttığı ve 690 bin 734'e ulaştığı görülmektedir. Ne var ki sayısal artış, oransal artışla paralel değildi ve genel nüfus içindeki temsil gücü yüzde 14'e kadar gerilemişti.

Öte yandan, göçler iki gerçeği tam olarak ortaya çıkarmıştı. Birincisi, Türkler mal ve servetlerini kıyaslanamayacak ölçüde kaybetmişler ve son derece fakir bir topluma dönüşmüşlerdi. İkincisi ise savaş sırasında Türk toplumunun okur yazar, öğretmen, âlim ve aydın tabakasının neredeyse tamamı göç etmiş, geride okur yazar olmayan cahil bir sınıf kalmıştı. Zaten on yıldan beri süren savaş ve muhaceret dalgaları esnasında mektepler boş kalmış, eğitim öğretim verilemez hâle gelmişti. Sular durulduğunda, Türkleri ayakta tutacak ana tabakanın muhaceret seline kapılıp gittiği, geride ise tamire muhtaç bir insan yığını kaldığı görüldü. Şimdi geride kalanlar ne pahasına olursa olsun kendilerini geliştirmek durumundaydılar. Bu defa yine gök uzak, zemin sert idi.

93 Harbi öncesi bütün Tuna vilayetinde 1800 civarında iptidaî, medrese ve rüştiyeden en az 1500'ü yakılıp yıkılmıştı. 1885'te eğitim öğretim yavaş yavaş düzene girmeye başladığında iyi kötü 1300 civarında ilkokul

yeniden faaliyete geçti. Ancak yeni düzende Türk okulları özel azınlık okulları statüsünde olduğu için temel sorun bu okulların yaşatılmasıydı.

Osmanlı eğitim sisteminde okullar bir vakfa bağlıydı ve masrafları o vakıf tarafından karşılanırdı. Ne var ki Bulgar Prensliğinin toprak reformu uygulamaları ve Bulgarların vakıf mallarını işgal etmeleri gibi sebeplerle vakıfların varlığı ortadan kalktığı için okulları idame ettirecek güç tükenmişti. Bu yüzden okulların açık kalması, öğretmen temini ve öğretmenlerin maaşlarının karşılanması sadece Türkler tarafından finanse edilmek zorundaydı. Yine de her türlü zorluğa rağmen 1886'dan itibaren okullar açılmaya başlandı. İlkokulda eğitim dili sadece Türkçeydi. Ortaokuldan itibaren Bulgarca dersler başlıyordu.

Silistre

Okulların yoğunlaştığı bölgeler Türk nüfusun hâlâ yoğun olarak bulunduğu Silistre, Rusçuk, Hezargrad, Varna ve Şumnu vilayetleriydi. Batı Bulgaristan'a doğru gidildikçe hem nüfus hem de okullaşma seyrekleşiyordu. Bununla birlikte 1894'te yayınlanan istatistiklere göre faaliyette olan Türk ve Müslüman okulları 1284 civarındaydı. Yaklaşık 72 bin çocuk okula gidiyordu ve bunların yarıya yakını kızlardan oluşuyordu. Öte yandan ortaokul sayısı sadece 16 adetti ve burada 550 civarında öğrenci bulunuyordu. Hâlbuki okul çağındaki çocuklar bu rakamların en az iki katıydı. Ne var ki Türklerin yakasına yapışmış olan yoksulluk, çok hevesli olunmasına rağmen bütün çocukların okula gitmesine mani oluyordu.

Aslında temel sorun sadece bina yokluğu değildi. Öğretmenlerin büyük bölümü sadece okuma yazma öğretebilecek kapasitedeydi. Doğruyu söylemek gerekirse öğretmenlerin 700 kadarı ilkokul mezunu, 550 kadarı ise medreseyi bitirmişti. Rüştiye mezunu ise sadece 135 kişiydi. Dahası öğretmen maaşları Bulgar ve diğer azınlık öğretmenlerine nazaran on, on beş kat daha düşüktü ve bu maaşlar Türk toplumu tarafından ödendiği için öğretmenlik neredeyse gönüllülük esasına dayanıyordu. Okul başına sadece bir kitap bulunuyordu. Eğitim araç ve gereçleri daha önceden yağmalanıp Bulgar okullarına taşındığı için her nasılsa yağmadan kurtulan iki adet küre ve yetmiş sekiz haritadan başka okullarda hiçbir şey yoktu. Bulgar Hükûmetinin okullara yardımı ise belki birkaç harita satın alacak miktardaydı. Oysa aynı hükûmet Ermeni, Rum ve Yahudi okullarına Türk okullarına nazaran on dört, on beş kat daha fazla yardım yapmaktaydı. Örnek olması bakımından; 1894 yılında Türk okullarına 208 leva yardım yapılmışken, Bulgar okullarına 2485, Rum okullarına 3007, Yahudi okullarına ise 5074 leva yardım gönderilmişti.

Bâb-ı Âli, mevcut dengesizliği ortadan kaldırmak için okullara ders araç ve gereçleri yardımında bulunduğu gibi Rüştiye mektebinde görev alan öğretmenlerin maaşlarını da ödedi. Hatta bazı Türk vatandaşları Bulgaristan'a giderek öğretmenlik bile yaptı. Ancak bütün bunlar Bulgar makamlarında ciddi rahatsızlıklara yol açtığından, öncelikle yabancı uyrukluların prenslik sınırları dâhilinde öğretmenlik yapmasını yasakladı. Buna karşın Genç Türklere mensup pek çok aydın Bulgaristan'ı önemli bir faaliyet sahası olarak seçti. Burada çıkardıkları gazetelerde Türk azınlığın haklarını savunarak, onların hayatta kalma mücadelesine geniş destek verdiler.

Bütün olumsuzluklara rağmen Türk okulları 1908 yılına kadar Türklerin denetiminde kalmayı başardı. Bu husus onların karşı karşıya bırakıldığı "Bulgarlaştırma" politikasına karşı millî bir direnç sergilemelerinin bir neticesiydi. Eğitim ise bu millî direncin temel dayanağı durumundaydı. Bulgaristan'ın bağımsız olmasından sonra çıkarılan yasalarla, okullarda Bulgar Hükûmetinin kontrolü başladı.

Bağımsız Bulgaristan

Bulgar Kralının Türkiye'yi ziyaretine dair resimler

Zat-ı hazret-i padişahiyi ziyaret etmek üzere Dersaadete gelen Bulgaristan Kralı Ferdinand hazretleri- Salt Araştırma Arşivi

ذات حضرت پادشاهیی زیارت ایتمك اوزره درسعادته كلان بلغارستان قرالی فردیناند حضرتلری

S. M. le Roi de Bulgarie, Ferdinand qui vient de visiter Constantinople.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından bir süre sonra Bulgar Prensliğinin bağımsızlığını ilan etme girişimleri Bâb-ı Âli tarafından dikkatli izlense de diplomatik alanda herhangi bir durum düzeltmesi yapma imkânı bulunmuyordu. Üstelik Bâb-ı Âli Bosna-Hersek ve Girit konularında da çaresizlik içindeydi.

Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Osmanlı devleti ve Boğazlar üzerinde iş birliği içine girdiği açıkça gözleniyordu. Hatta boğazlardan geçiş hususunda Rusya'ya destek olunması halinde, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakına ve Bulgaristan'ın bağımsız olmasına Rusya'nın karşı çıkmayacağı yolunda fikir birliği oluştuğu dedikodularını duymayan kalmamıştı.

Bu fırsatı çok iyi değerlendiren Bulgar Prensliği, 5 Ekim 1908'de Bulgar Krallığı'nın kurulduğunu duyurarak bağımsızlığını ilan etti. Bulgar Prensi Ferdinand çar unvanı aldı. Bulgarların otuz yıldır fiilen yürüttükleri bağımsız hareket şimdi gerçeğe dönüşmüş oldu.

Zat-ı hazret-i padişah ile kral hazretlerinin Hürriyet-i Ebediye Tepesine muvasalatları – Salt Araştırma Arşivi

Bâb-ı Âli'nin, bağımsızlığı önlemek için elinde askerî müdahale seçeneği yoktu. Bağımsızlık bildirisinden iki gün sonra toplanan Kamil Paşa Kabinesinin Harbiye Nazırı bir gerçeği itiraf etmişti: Osmanlı devletinin Bulgaristan'a müdahale edebilecek yeterlilikte ordusu yoktu ve bir çatışma meydana gelmesi halinde ordu savaşamayacak durumdaydı. Aslında bu itiraf Osmanlı devletinin nasıl tükendiğinin göstergelerinden biriydi. Bu yüzden Osmanlı devletinin tek kozu olan diplomatik girişimler de bir sonuç vermedi. Bâb-ı Âli, Bulgar Krallığını tanımak zorunda kaldı. Bulgaristan'da kalan Osmanlı devletine ait mülk ve vakıfların tesviyesi için gönderilen Osmanlı heyetinin yetersiz ve tecrübesiz oluşu da Bulgarların işine yaradı. Neredeyse hiçbir şey Osmanlıların lehine çözülemedi ya da zaman içinde Bulgarların lehine döndü. Neyse ki Bâb-ı Âli 19 Nisan 1909'da Bulgar Krallığı ile imzaladığı İstanbul Protokolüyle, Bulgaristan'da kalan Türklerin mülk ve vakıflarına dair bazı taahhütler aldı. Protokol; "Bulgar Krallığındaki Türklere din ve mezhep özgürlüğü tanınması, Bulgar çoğunluğun sahip olduğu siyasî ve medenî haklara sahip olunması, camilerde Osmanlı Halifesi adına hutbe okunması, vakıf mallarının iadesi hususunda komisyon kurulması, müftülüklere dokunulmaması" gibi hükümler içeriyordu. Öte yandan Bulgar Krallığı, Osmanlı devletine ödemesi gereken borçlarına karşılık, Osmanlı devletinin Rusya'ya ödeyeceği borcunu üstlendi. Böylece en azından borçlar konusu somut olarak çözülmüş oldu.

Bulgaristan'ın bilcümle memâlikinde Bulgar tebaasından bulunan Müslümanlar an-asl Bulgar olan tebaanın haiz oldukları aynı hukuk-ı mülkiye ve siyasîyeyi haiz ve serbestî-i vicdana, hürriyet-i dinîyeye ve ayin-i dinînin alenen icrası hususunda serbestiyete malik olacaklardır. Müslümanların âdatına riayet olunacaktır. Zat-ı hazret-i padişahînin nam-ı nami-i hilafetpenahilerinin hutbelerde zikrine devam olunacaktır. El-yevm teessüs etmiş olan veya atiyen teessüs edecek bulunan Cemaat-i İslâmiye ile anların silsile-i meratip itibariyle teşkilatı ve emvali tanınacak ve mazhar-ı riayet olacaktır. Cemaat-ı mezkûre bilâ mevâni kendi rüesa-yı dinîyelerine tabi bulunacaktır.

1913/İstanbul Antlaşması, Madde 8.

Kral Ferdinand Hazretleri'nin Sirkeci'ye muvasalatı – Salt Araştırma Arşivi

19 Nisan 1909'da imzalanan İstanbul Protokolü, kısmen bir rahatlama yarattı. Türk azınlığı; okul, vakıf, cemaat örgütleri, müftülük, gelenek ve görenekler bakımından bir serbestlik elde etti. Hatta Bulgar Krallığı azınlık hakları hususuna saygı göstermeyi de üstlenmiş oldu. Ancak bu geçici bir seraptı ve bir süreliğine de olsa Türklerin Bulgaristan'a uyumunu sağlayabilecek avantajlara sahipti.

Balkan Savaşları Faciası

LES PRÉPARATIFS DE GUERRE EN BULGARIE. — Un train de réservistes. — *Phot. D. Karastoïanoff.*

Bulgaristan'da savaş hazırlıkları – Salt Araştırma Arşivi

İşler tam da düzene girmeye başladı derken Balkan Savaşlarının patlak vermesi, Bulgaristan Türklerini yine acı ve kederli günlerle baş başa bıraktı. Özellikle savaş alanlarına yakın bölgelerde yaşanan katliamlar Osmanlı topraklarına doğru yeni bir göç hareketini başlattı. Bulgar komitacılarının mermileri bu defa sınır boylarındaki Türklerin üzerine boşaldı. Buna Makedonya ve Yunanistan'da yaşanan katliamlar da eklenince Balkan Savaşları yine bir Türk kıyımına dönüştü.

Balkan Savaşları yine bir Türk kıyımına dönüştü. Türkler yine yollara düştüler.

Balkan-Harbi muhacirleri İstanbul'da

Türkler yine yollara düştüler. Bununla birlikte Makedonya ve Yunanistan'dan akan büyük göç dalgası içinde Bulgaristan'dan gelen muhacirlerin sayıları tam olarak öğrenilemedi. Ancak daha elim bir vaziyet Bulgaristan'ın kuzey sınırında meydana geldi. Bulgaristan ve Romanya arasında yapılan antlaşma ile Türklerle meskûn olan Tutrakan (Turtukaya), Silistre, Balçık, Pazarcık ve Kurtpınar (Tervel) bölgelerindeki pek çok köy ve kasaba Romanya'ya bırakıldı. Bu işlemle birlikte 165 bin Türk Romanya'ya devredilmiş oldu ki bu durum onların ikinci defa tâbiyet değiştirmesi anlamına geliyordu. Böylece Türklerin bir kısmı yine hiç istemeden başka bir devletin azınlığı durumuna düştü.

Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın Osmanlı devleti ile aynı ittifakın içinde yer alması Türkleri bir süre rahatlattı. Savaş sonrası Bulgaristan'ın imzaladığı Neuilly Antlaşması'na Türklerin ve diğer azınlıkların haklarını muhafaza eden maddeler konulması Türk varlığının uluslararası camia tarafından da tanındığı anlamına geliyordu.

Neuilly Antlaşması'nda Bulgaristan'daki azınlıklarla ilgili hükümler:

Madde 50: *Bulgaristan, doğum, milliyet, dil, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin Bulgaristan'ın bütün ahalisinin hayat ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz olarak korumayı yükümlenir. Bulgaristan'ın bütün ahalisi, kamu güvenliğine ve iyi ahlaka ters düşmeyen iman, din ve inançlarını apaçık veya özel olarak yerine getirme hakkına sahiptir.*

Madde 53: *Bütün Bulgaristan vatandaşları yasa önünde eşittirler ve ırk, dil veya din ayrılığına bakılmaksızın aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar. Medeni ve siyasal haklardan yararlanma, özellikle kamu görevlerine alınma veya çeşitli mesleklerde ve işlerde çalışma bakımından din, inanç ve mezhep ayrılığı hiçbir Bulgar vatandaşına zarar veremez. Bulgar vatandaşlarının gerek özel ve ticari işlerinde, gerek din, basın veya her türlü yayın konusunda ve gerekse açık toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmalarına hiçbir kısıtlama konamaz. Bulgar Hükûmeti resmi bir dil kabul etmiş olsa bile, Bulgar vatandaşlarının Bulgarcadan başka bir dili mahkemeler önünde gerek sözlü, gerek yazılı olarak kullanmalarına gereken kolaylıklar gösterilir.*

Madde 54: *Irk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşları, diğer Bulgar vatandaşlarının fiilen ve hukuken yararlandıkları aynı muamelelerden ve güvencelerden yararlanırlar. Azınlıklardan olan Bulgar vatandaşları özellikle, masrafları kendilerince karşılanacak hayır kurumları, dinî ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer eğitim kurumları açmak, bunları yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve serbestçe ibadet etmek bakımından eşit haklara sahip olacaklardır.*

Madde 55: *Eğitim öğretim konusunda Bulgar Hükûmeti, Bulgarcadan başka bir dil konuşan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda yaşadıkları kent ve bölgelerde Bulgar vatandaşlarının çocuklarına ilkokullarda kendi dillerinde eğitim öğretim verilmesi için gereken kolaylıkları sağlar. Irk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda bulundukları şehir ve bölgelerde, eğitim, din ve hayır amacıyla devlet ve belediye bütçeleriyle diğer bütçelere konmuş olan kamu fonlarından bu azınlıklara da adil bir pay ayrılır.*

Madde 57: *Bulgaristan; işbu bölümdeki maddelerin, ırk, din veya dil azınlıklarından olan kişileri etkilediği ölçüde uluslararası nitelikte yükümlülükleri olduğunu ve bu hükümlerin Milletler Cemiyetinin güvencesi altına alınmasını kabul eder »*

Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Ankara 1986, s. 374-376.

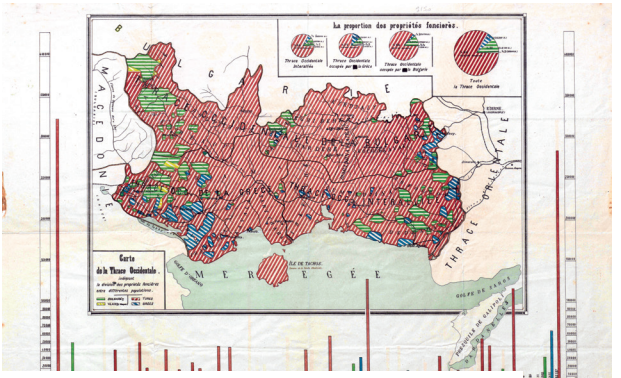

Balkan Savaşları sonucunda Bulgar ve Yunan işgali altına giren topraklardaki nüfus dağılımını gösteren harita

Savaş sonunda Bulgaristan'ın kendisini tamire girişmesi esnasında Türk varlığına yönelik politikalarını esnetmesi ve Neuilly Antlaşması'na sadık kalması Türklerin özelikle eğitim alanında yeni atılımlar yapmasına imkân tanıdı. 1919'da Türk okullarında görev yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla "Devlet Türk Öğretmen Okulu" açıldı. Hükûmetin Türk okullarına kaynak sağlaması ve bütçeden pay ayırması okullaşmayı hızlandırdı. Öyle ki birkaç yıl içinde okul sayısı 1712'ye kadar yükseldi. 1920'de hükûmete gelen Çiftçi Partisi lideri Alexander Stamboliyski'nin serbestlik politikası Türklerin her alanda rahatlamasını sağladı. Türkler Milli Mücadele'ye destek vermek amacıyla kendi aralarında topladıkları paraları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla Türkiye'ye yolladılar. Hükûmetin eğitim alanındaki reformları Türk okullarını da etkiledi ve okullarda Bulgarca eğitim verilmesi zorunluluğu kalktı. Çiftçi Partisi, Mustafa Kemal ile görüşüp Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin geliştirilmesi yolunda adımlar bile attı. Mustafa Kemal, "Türkiye'ye karşı istilacı bir niyeti olmayan Bulgaristan'la kolay anlaşmaya varabiliriz. Balkanlarda bize dost bir millet lazımdır ve bu itibarla Bulgar milleti coğrafî, siyasî ve iktisadî bakımlardan ihtiyaçlarımıza en iyi cevap vermektedir. Halklarımız arasında dostluk hem bizi hem de sizi daha güçlü ve bağımsız yapacaktır" diye açıklama yaparak niyetini ortaya koydu. Ancak bu sıcak ilişkiler dönemi uzun sürmedi. 1923'te askerî darbe sonucu Stamboliyski Hükûmeti düştü. Yerine gelen

Tsankov Hükûmeti başlangıçta Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine pek sıcak bakmadı. Ancak Türkiye olmadan Balkanlarda varlığını güçlendirmenin imkânsızlığının da farkında olduğundan yavaş yavaş da olsa iyi niyetli yaklaşmaya gayret gösterdi.

Türkiye'nin Millî Mücadele'yi başarılı bir şekilde sonlandırması ve Lozan Antlaşması'nda ciddi başarılar elde etmesi Bulgaristan Türklerinde de heyecan uyandırmıştı. Bunun bir yansıması olarak Eskicuma'da İnkılap, Eski Zağra'da Altın Yıldız, Niğbolu'da İleri, Plevne'de Kamer, Pravadi'da Çelik, Rahova'da Atilla, Hezargrad'da (Razgrad) Gençlerbirliği, Rusçuk'ta Yıldız ve Terakki, Varna'da Hilâl, Vidin'de Turan ve Tenvir-i Efkâr, Vraca'da

Ömer Özgür arşivi

Hasan Kavanozoğlu arşivi

Gayret, Yeni Pazar'da Rumeli, Ziştevi'de Kuvvet ve Ziştovi'de Balkan adlarıyla spor kulüpleri doğdu. Bunlar Bulgaristan Türklerinin bir yandan sosyal entegrasyon konusunda iyi niyetini gösteriyor, diğer yandan Türk tarihine ve kültürüne bağlılıklarını ortaya koyuyordu. Zira kulüp isimleri; Atilla, Altın Yıldız, Hilal, Kamer, Turan isimleri doğrudan Türk kültüründen ve tarihinden bilinçli olarak seçilmiş isimlerdi.

Aslında bunda yadırganacak bir durum da yoktu. Zira Türkçe öğretim ve Türkiye sevdası Türkçü bir duygu bütünlüğünü meydana çıkarmıştı. Her ne kadar siyasal bir amaç güdülmediyse de spor kulüpleri birliği için seçilen isim de "Turan" adını taşıyordu.

ANADOLU TOPRAĞI

Senelerce sana hasret taşıyan
Bir gönülle kollarına atılsam.
Ben de, bir gün, kucağında yaşayan
Bahtiyarlar arasına katılsam.

Bu bakımsız, en kuytu bir bucağın
Bence İrem Bağı gibi güzeldir.
Bir yıkılmış evin, harâb ocağın,
Şu heybetli saraylara bedeldir.

Kadîr Mevlam, eğer senden uzakta
Bana takdir eylemişse ölümü;
Rahat etmem bu yabancı toprakta,
Cennette de avutamam gönlümü.

Anladım ki: Sevda, gençlik, şeref, şan...
Asılsızmış şu yalancı dünyada.
Hasretinle yâd ellerde dolaşan
Hızır'ı bulsa yine ermez murâda.

Yalnız senin tatlı esen havanda
Kendi milli gururumu sezerim.
Yalnız senin dağında, ya ovanda
Başım gökte, alnım açık gezerim.

Hürüm derim, eskisinden daha hür,
Zincirinle bağlansa da ayağım.
Şimdikinden daha ferah görünür,
Zindanında olsa bile durağım.

Bir gün olup kucağına ulaşsam,
Gözlerimden döksem sevinç yaşını.
Sancağının gölgesinde dolaşsam,
Öpsem, öpsem toprağını taşını!

Orhan Seyfi Orhon
(Bu şiir bir dönem Bulgaristan Türklerinin dilinden düşmemiştir)

Hasköy Turan Cemiyeti – Burhan Aytekin Arşivi

Turan dernekleri, Bulgaristan Türk gençliği tarafından Türk aydınlanması için de önemli bir araç hâline gelmişti. Vidin ve Varna'dan yayılan aydınlanma, eğitme, güçlendirme ve geliştirme fikirleri hızla bütün Bulgaristan'ı sarmıştı. Hemen her yerde Turan dernekleri kurulmuş ve bu tür faaliyetler Turan çatısı altında yürütülmeye başlanmıştı.

Bütün bu tür güzel gelişmelerin yanı sıra Türk göçü son derece azalmış olmasına rağmen bir türlü sonlanmıyordu. Bununla birlikte gerçekte Türkiye, göçlerin mütemadiyen devam etmesi hâlinde Bulgaristan'daki Türk varlığının zayıflayacağını bildiğinden göç fikrine karşıydı. Ancak sürekli kapıya dayanan göçmenleri almamazlık edemiyordu. Bunun yanı sıra Bulgar Hükûmeti de ekonomik bakımdan Türklerin göçünü doğru bulmuyor ve onları göç fikrinden caydırmaya çalışıyordu. Ancak aşırı milliyetçi bazı grupların (Rodna Zaştita ve Trakya Komitesi gibi) Türklere yönelik cinayetlere varan yıldırma politikalarına da açıktan karşı çıkmıyordu. Bilal Şimşir'in deyimiyle, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç, hızını yavaşlatmış olsa da ince ince akan bir su gibi devam ediyordu" ve bu husus iki hükûmet arasında ciddi bir sorun olarak duruyordu. Çünkü göçmenler düzensiz hareket ediyor, geride bıraktıkları mal ve emlâka dair işlemlerini takip edemiyor, zayıf mali güç ile gelince Türkiye'de ekonomiye katılmaları güçleşiyor ve perişan bir hayata düçar oluyorlardı. Bunlara mani olmak amacıyla 1925 yılında Bulgaristan ile imzalanan dostluk antlaşmasına ek protokol konularak göç konusu bir düzene sokuldu. Buna göre iki hükûmet de Türk ve Bulgar azınlıkların haklarına saygı göstermeyi vaat ediyor, Neuilly ve Lozan'da azınlıklar için alınan kararların Türkiye ve Bulgaristan'da karşılıklı olarak geçerli olduğuna dair imza koyuyorlardı.

"Ekalliyetlerin himayesine dair (Neuilly) muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kâffesinden Bulgaristan'da mütemekkin Müslüman ekalliyetlerini ve (Lozan) muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kâffesinden de Türkiye'de mütemekkin Bulgar ekalliyetlerini istifade ettirmeği iki hükûmet birbirine karşı taahhüt eder. (Noyyi) ve (Lozan) muahedenamelerinden her birine vazıülimza devletlerin ekalliyetlere müteallik olarak haiz oldukları bilcümle hukuku mütekabilen Bulgaristan Türkiye'ye ve Türkiye de Bulgaristan'a karşı tanır.

Haşiye: Lisanı mâderzadı Bulgarca olan gayri müslim Türk tebaası Bulgar ekalliyetine mensub addolunacaktır."

1925 Antlaşmasının ek protokolü

1925 Antlaşması bir yandan iki ülke arasında karşılıklı güven ve dostluk ortamını geliştirirken, diğer yandan Türkiye'ye yapılan göçleri de bir nizama kavuşturdu. Böylece göçmenler Bulgaristan'dan ayrılmadan önce mal ve mülklerini serbestçe satabiliyor, satışı sonraya kalan gayrimenkullerini iki yıl içinde elden çıkarmak için mühlet kazanıyorlardı. Böylece Türkiye'ye belli bir mali güç ile geldiklerinden ekonomik hayata daha hızlı katılıyor ve devlete yük olmuyorlardı. Aynı şekilde Bulgar makamları da göçü kontrol altında tuttuğundan, özellikle tarım sahasında işgücü kaybına uğramamış oluyordu.

Ortamın iyice yumuşadığı bir dönemde 1928'de, Türkiye'deki harf inkılabı Bulgaristan Türklerini de etkiledi. Türkler Osmanlı alfabesini kullanmaya devam ediyorlardı ve bunu hem dinî metinleri okumak hem de Osmanlı/Türkiye bağlarını devam ettirmek için bir araç olarak görüyorlardı. Harf inkılabı karşısında önce nasıl bir yol izleyeceklerini tartıştılar. Osmanlı alfabesi ile birlikte yeni Türk alfabesinin de okutulmasını savunanlar oldu ama sonunda yeni Türk alfabesine geçişe karar verildi. Türkiye Elçiliğinin ve Türk Öğretmenler Birliği'nin gayretleriyle Bulgar makamlarından izin alındı. Hatta Bulgar Kralı, "Bu Atatürk'ün davasıdır, varsın bizdeki Türkler de bundan faydalansın" diyerek desteğini ortaya koydu. Ancak ders araç ve gereçlerinin değiştirilmesi gerekiyordu. Elçiliğin, Türkiye'den kitap gönderilmesi yolundaki müracaatlarına rağmen 1928/1929 eğitim yılında kitap gönderilemedi. Bu yüzden Türkler yine kendi imkânlarını kullanarak güç bela birkaç kitap bastırarak, yarım yamalak da olsa yeni harflerle eğitime başladılar. Gazeteler de bu yeni duruma hızla adapte oldu. Bazıları eski ve yeni harflerle birlikte yayınlarını bir süre devam ettirdi, bazıları ise doğrudan yeni harflerle çıkmaya başladı.

Atatürk yeni harfleri öğretirken Kayseri 20-Eylül-1928

Türkü 1930'lu yıllarda Balkanlardan yapılan göçler esnasında yakılan bir göç türküsü.

İstanbul'un üzümü
Çekemedim sözünü
Ben vatanımdan çıkarken
Yumdum iki gözümü

Binmem tirene binmem

Kara koyun meleme
Yüreğimi dayleme
Anam, bubam, kardeşim
Yavrum deyip ayleme

Binmem tirene binmem

Kara kara karınca
Karıncaya varınca
Ben komşuları özledim
Dillerine varınca

Binmem tirene binmem

Riza Mollov, Bulgaristan Türkler'inin Halk Şiiri, Sofya, 1958, 143-144.

Bu olumlu gelişmeye rağmen, perde arkasında Türk okullarının azaltılma girişimleri her yönüyle devam ediyor, çok sayıda okul kapatılarak arazi ve emlâkine el konuluyordu. Örneğin, 1922'de 1712 olan Türk okulu sayısı, 1929'da 949'a düşmüştü. Bu öylesine sistemli bir çalışmaydı ki 1937'de okul sayısı 545'e kadar geriledi. Bunun yanı sıra Türkçe dersleri ortaokullarda bütünüyle kaldırıldı, ilkokullarda ise iyice azaltılarak haftada beş altı saate kadar indirildi.

Basın yayın organları da aynı baskı ve yıldırmadan nasibini alıyor ve Türkçe yayın yapan gazeteler bir bir kapanıyordu. Türk aydınları arasında eski yazı-yeni yazı tartışması, ileri-geri tartışmasına dönüşmüştü ve Bulgar makamları yeni harfleri destekler görünse de gerçekte tutucu kesimle iş birliğini tercih ediyor ve Türkiye ile kültürel bağların kurulmasını geciktirmeye çalışıyordu. Bu husus aslında Türk çocuklarını ve ahaliyi olabildiğince cahil bırakma gayretinden başka bir şey değildi. Zaten Türk çocuklarının ancak yüzde 15'i okula gidebiliyor, gidenler de eski-yeni harf tartışmalarının arasında eziliyordu. Daha kötüsü Türk okullarının kapatılması çocukları Bulgar okullarına mecbur bırakıyordu. Türk makamlarının üst düzey girişimlerine verilen olumlu cevaplar tabanda hiçbir zaman yerine getirilmiyor ve faşizan baskılar alttan alta devam ettiriliyordu. Keza Türkçe yer adlarının değiştirilmesi programı da uygulamaya konulmuş ve bu program 1934 yılında geniş ölçüde tamamlanmıştı. Bulgar makamları Türklüğe dair tüm izleri silmek için yeni bir programı uygulamaya koyduklarını açıkça belli ediyordu. Bütün bunlara itiraz eden Türkler ise ya sürgüne gönderiliyor ya da hapse tıkılıyordu. Gerekçe de hazırdı: Türkiye lehine casusluk! Aslında bu durum inkâr politikalarına dönüşün açık belirtisiydi ve Türk azınlığı yine zor yıllar bekliyordu.

1922'de 1712 olan Türk okulu sayısı 1929'da 949'a düşmüştü. Bu öylesine sistemli bir çalışmaydı ki 1937'de okul sayısı 545'e kadar geriledi. Bunun yanı sıra Türkçe dersleri ortaokullarda bütünüyle kaldırıldı, ilkokullarda ise iyice azaltılarak haftada beş-altı saate kadar indirildi.

Irktaş ve dindaşlar! ...

Mal ve yurt kolay ele geçmez.
Aba ve ecdadından kalan sevgili
yurdunuzun kıymetini biliniz.
Bunlar elden çıktıktan sonra tekrar
ele geçmez. Son pişmanlık fayda
etmez Hicret etmek düğüne gitmek
değil, ateşten gömlektir, afettir...

Kamçı gibi akıp gitme
Etrafını yıkıp gitme
Ey Türkoğlu, dede ilin
Ellere bırakıp gitme

Dedelerin sürdü, ekti
Bu il için neler çekti
Yüzlerce yıl silah elde
İl uğruna kanlar döktü

Deliorman Gazetesi'nde
yayınlanmıştır.
Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri,
s. 209.

Bulgaristan'dan göç eden Türkler

1925 Antlaşmasında, göçlerin belirli bir standarda kavuşturulmasıyla birlikte, her yıl ortalama 10 bin Türk, göçmen olarak Türkiye'ye gelip yerleşiyordu. 1925-1934 yılına kadar 110 bin 189 kişi Türkiye'ye göç etmişti. Bu durum nüfus verilerine de yansımış, 1926'da 789 bin 296 olan Türk nüfusu genel nüfusun yüzde 14'ünü oluştururken, 1934 sayımlarında bu sayı 821 bin 298 yükselebilmiş ancak genel nüfusa oranı yüzde 13'e gerilemişti. Stratejik olarak yanlış giden ve hem Bulgaristan Türklüğü hem de Türkiye aleyhine olan bu insan akışına Bulgaristan Türk aydınları şiddetle karşı çıkıyorlardı. Her ne kadar Bulgaristan'ın Türklere karşı uyguladığı muamelelerde bir değişiklik olmamışsa da beş yüz yıllık Türk vatanı olan topraklar elden çıkıyor, Türk direnci kırılıyor, atadan dededen kalan yurtlar yavaş yavaş harabeye dönüşüyordu. Göçün, göç eden kişi için bir felaket, bir afet olduğu her vesile ile ifade ediliyordu. "Taş yerinde ağırdır" sözünü herkes biliyordu ne var ki yer yine sertti. Türk aydınlarının gayreti ve Türk gazetelerinde yer alan "göç edilmemesi" yönündeki ısrarcı telkinlere rağmen muhaceret II. Dünya Savaşı'na kadar devam etti ve son beş yılda (1934-1939) 97 bin kişi Türkiye'ye göç etti. Savaş yıllarında göç hızı kesildiyse de ince ince akmaya devam etti. 1940-1946 yılları arasında yaklaşık 17 bin kişi yerini yurdunu terk edip Türkiye'ye geldi.

Komünizm Dönemi: Yeni Dönem Eski Uygulama

8 Eylül 1944'te Bulgaristan'ın SSCB askerleri tarafından işgalinden bir gün sonra (9 Eylül) gerçekleşen hükûmet darbesiyle, sosyalist Vatan Cephesi yönetime el koydu. Bakanlıklara ya komünistler ya da komünizm sempatizanı olanlar getirildi. 10 Eylül'de Sovyet tankları Sofya'ya girdiğinde her taraf orak-çekiçli kırmızı bayraklarla donatılmış, büyük zafer takları kurulmuş, sokaklar komünist militanlar tarafından tutulmuştu. Şehre giren tankların üzerinde Sovyet ve Bulgaristan bayrakları dalgalanıyor, ahali yumruklarını havaya kaldırarak Sovyet askerlerini destekliyordu. Gerçekte Bulgaristan yeni bir rejime hazırlanıyordu ve Vatan Cephesi köylü-komünist bir iktidar kurmayı düşünüyordu.

Vatan Cephesi, 18 Kasım 1945'te yapılan seçimleri geniş bir halk desteğiyle kazanınca, orduda ve yönetimdeki anti-komünistleri temizlemeye öncelik verdi. 8 Eylül 1946'da ise cumhuriyet ilan edildi. Bir buçuk ay sonra yapılan seçimleri yine Vatan Cephesi kazandı ve Sovyet yetiştirmesi Georgi Dimitrov devlet başkanlığına getirildi.

Ülke genelinde komünist rejimin tesisi yolunda faaliyetlere girişildi. Zaten nüfusunun ekseriyeti köylü olan ve geçimlik tarım ile uğraşan Bulgaristan'da ilk iş olarak tarım sahalarının kollektifleştirilmesine girişildi ve bu çerçevede irili ufaklı tüm tarım arazileri ortak ve planlı kullanıma dönüştürüldü. Sanayileşme hamleleri, yeni fabrikaların açılması ve ülkenin hızla SSCB'ye bağımlı bir devlet hâline gelmesi de beklenen gelişmelerdendi.

Bütün bunlar arasında yeni rejimin Türk azınlığı ile özel olarak ilgilenmesi de dikkatten kaçmıyordu. Gazetelerde eski ve yeni rejim karşılaştırması yapılıyor, faşistlerin Türklere yönelik baskı döneminin sona erdiği ve Türkleri özgür günlerin beklediği ifade ediliyordu.

Vatan Cephesi'nin Türkçe yayın organı Işık'tan yorumlar:

"Geçen faşist idaresinin bütün memlekete yaptığı fenalıklarla beraber, biz Türklere de yaptığı fenalıkların en büyüğü, bizi anadilimizi konuşmaya bırakmaması idi. Her nerede olursa olsun iki Türk bir araya gelip de kendi anadilini konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Çünkü faşistlerden korkuyorlardı. Eğer onların Türkçe konuştuğunu duysaydı, 'Çingenece' konuşmayın diyordu. Buna Türkler itiraz edecek olsalardı karşılarına 'Milleti Müdafaa' kanunu çıkardı; her yerde biz Türklere bir mahkûmiyet havası esiyordu. Bu 21 sene içinde (1923 - 1944) bizi belki ortadan da kaldırmaya hazırlanıyorlardı. Mekteplerimizi kapatıyordu, Çar fermanıyla verilen mektep tarlalarını bile alıyordu. Münevver muallimlerimizi memleketi terke mecbur ediyordu. Buna biz Türkler büyük bir sabırla tahammül ediyorduk. Elimize alacak bir Türkçe kitap, bir Türkçe gazetemiz yoktu. Âdeta dilimizi ve milliyetimizi unutuyorduk. Fakat... Vatan Cephesi idareyi eline aldığı zaman her vatandaşa müsavi hak verdi ve bütün gayri kanuni kanunları kaldırdı. O vakit biz Türkler de biraz nefes aldık, öz anamız gibi Vatan Cephesinin boynuna sarıldık... Çünkü bize, anadilimizi konuşmamıza müsaade etti, mekteplerimizi açarak Türkçe okumamıza müsaade etti. Biz Türkler, bunu takdir ediyoruz ve Vatan Cephesi Hükûmetine teşekkür ediyoruz. Vatan Cephesi Hükûmetinin daha kuvvetli ve daha sağlam olması için çalışacağız."

"Geçen hükûmetlerin ve idarelerin Türklere karşı kullandığı siyaset, Türk gençliğini kör cahil bırakmaktı. Her ne kadar Türk gençleri ilerlemek istiyorlardıysa da bir manevra ile onları gene cahil bırakıyorlardı. Bulgaristan'ın bazı yerlerinde bir kolaylık bulup jimnazi veya üniversite bitiren bir Türk genci çıkıyorduysa ona ya iş vermezlerdi yahut da onu casus (şpiyon) diye memleketi terke mecbur ediyorlardı. Bilhassa son 21 senelik karanlık ve korkulu devrede gençlerimiz sokaklarda gezemez oldular. Her Türk genci faşistlerin gözlerinde birer dikendiler…"

Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s. 168-169.

Komünistlerin ilk zamanlar Türklerin desteğini almak için eski/yeni propagandasına sığınmaları ve Türklere özgürlükler vaat etmeleri aslında hiçbir heyecan uyandırmamıştı. Çünkü tarım alanlarının kollektifleştirilmesi, çoğunluğu ziraatçi köylü olan Türklerin ellerindeki bir avuç toprağın da kaybedilmesi anlamına geliyordu ve bu durum Türklere refah getirmekten çok uzaktı. Zaten sürekli kaybetmeye alışmış olan Türklerin bu yeni gelişmeden derin endişeye kapılmaları mümkündü. Yine de Türkler arasında Vatan Cephesini destekleme eğilimi belirdi. Böylece hiç olmazsa eğitim, vakıf malları ve dinî serbestlik hususlarında bazı taleplerini karşılayabileceklerini umuyorlardı.

Komünistlerin ilk zamanlar Türklerin desteğini almak için eski/yeni propagandasına sığınmaları ve Türklere özgürlükler vaat etmeleri aslında hiçbir heyecan uyandırmamıştı.

Beklendiği gibi olmadı tabi. Zaman geçtikçe işin aslı da ortaya çıkmaya başladı. Önce Türk okullarının devletleştirilmesinin faydaları üzerine üstü kapalı tartışmalar başlatıldı. Okulların öğretmen temini başlı başına sorundu ve artık büsbütün kanıksanmıştı. Ancak daha önemli bir sorun vardı. Türk okullarının müfredatı Bulgar okullarına denk sayılmıyordu ve bir Türk'ün yükseköğrenime devam edebilmesi için Bulgar okullarında okutulan derslerde de başarılı olması gerekiyordu. Bu da yükseköğrenim yollarının kapanması demekti. Dahası bir Türk çocuğunun herhangi bir sanat dalında sertifika sahibi olabilmesi için de yine diploma denkliği gerekiyordu. Böylece Türkler, mesleki faaliyetlerin de dışına itiliyor ve neredeyse vasıfsız personel durumuna

Safiye Yurdakul Aile Albümü

27 Eylül 1946'da Türklere ait bütün okullar devletleştirildi. Buna paralel olarak Türk okullarına ait tüm mal varlıkları, tarlalar, araziler ve sandıklar da devlete geçti.

geliyordu. Parlamentoda devletleştirme konusu açıldığında bütün konu denklik meselesinde düğümleniyor ve okulların devlete geçmesi halinde bu sorunun çözüleceği savunuluyordu. Bununla birlikte bu sorunun çözümünün bir süreliğine de olsa sonraya bırakılması kamuoyunda tartışmaların önünü bir süre kesti. Hatta okulların iyileştirilmesi için 60 milyon levalık bir bütçe bile ayrıldı. Rakam büyük görünse de aslında devrin şartlarında dişe dokunur bir meblağ değildi. Yine de hükûmetin faydalı işler yapacağı mesajı kuvvetli bir şekilde verilmiş oldu ve nihayet aynı yıl 27 Eylül 1946'da, Türklere ait bütün okullar devletleştirildi. Buna paralel olarak Türk okullarına ait tüm mal varlıkları, tarlalar, araziler ve sandıklar da devlete geçti. Böylece Neuilly Antlaşması'na ve Bulgaristan ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan tüm antlaşma ve protokollere aykırı bir durum ortaya çıktı. Fakat Bulgar Hükûmeti okulları iyileştirmek adı altında bunları dikkate bile almıyordu.

Gerçekten de takip eden yıllarda Türk okullarında göreceli bir iyileşme görülmeye başlandı. Türklere yönelik eğitim devlet eliyle devam ettirildiği gibi okul ve öğretmen sayılarında ciddi bir artış meydana geldi. 1943 yılında 424 olan Türk özel okulu, devletleştirme işleminden sonra geçen dört yıl içinde 1199'a yükselmiş, keza maaşı Türk azınlık tarafından karşılanan 871 öğretmen devlet hizmetine alındığı gibi sayıları da 3037'ye çıkarılmıştı. Benzer bir durum öğrenci sayılarında da gözleniyordu. 1943'te yaklaşık 37 bin olan öğrenci sayısı 1950'de 100 bini aşmıştı.

« ... Bulgaristan Türklerinin murahhasları Bulgar başşehrinde toplanmışlar ve bazı siyasi kararların yanı sıra kendi insani ve milli haklarına dair birtakım talepler tespit etmişlerdir. Bulgaristan Türklerinin verdikleri siyasi karar, Vatan Cephesine girmek kelimeleriyle hülasa edilebilir. Görülüyor ki Bulgaristan'daki Türkler, Bulgar vatanına karşı vazifelerini anlamakta... Bulgar hürriyetperverlerinin yanında yer almaktadırlar... Fakat buna mukabil, Bulgaristan Türkleri de insani ve milli haklarına, lisan, kültür ve dinlerine hürmet edilmesini talep ediyorlar ki bundaki hakları inkâr kabul etmez. Sofya'da toplanan Bulgar Türkleri murahhasları tarafından ileri sürülen bu dilek geçmişteki Bulgar politikacıları için en büyük mahkûmiyet kararıdır. Sabit oluyor ki, bugüne kadar Bulgaristan'da yaşamak talihsizliğine düşmüş Türkler en taarruz kabul etmez insanlık haklarından mahrum bırakılmışlardır... Fakat şimdi Bulgarya Türkleri seslerini yükseltmişlerdir. Onlar yeni Türk alfabesinin ve Bulgar mektep usullerinin Türk mekteplerinde kabulüne müsaade verilmesini istiyorlar... Türkler için lise açılmasını istiyorlar. Muallim yetiştirecek mektepler istiyorlar. Müslümanların dini reisinin başka bir dine mensup Bulgarlar tarafından tayininden vazgeçilerek Müslümanlar tarafından seçilmesi usulünün tatbikini istiyorlar... Şu taleplere bakılarak diyebiliriz ki: Bulgar Hükûmetinin Türkleri istedikleri alfabeyi kabul etmekten ve mekteplerini modern usullere göre yenileştirmekten menettiği, Türkleri geri, aciz ve fakir bir halde yaşamaya mahkûm etmek için cahil bıraktığı demek doğru imiş. Asıl Bulgaristan'da altı yüz bini geçen Türklerin bir lise tahsili bile göremedikleri hakkındaki şikâyetleriniz demek doğru imiş. Bulgaristan Türklerinin muallim yetiştirecek mekteplerden bile mahrumiyeti kendileri aleyhinde tatbik edilen Bulgar siyasetinin ne kadar hainane olduğunda şüphe bırakmıyor. Bulgarların Müslüman dininin reisini bile kendileri tayin ettikleri görülürse artık din, vicdan, dil ve kültür hürriyeti namına Türkler için bir hak tanıyıp tanımadıkları meselesi kendiliğinden aydınlatılmış olur. Bugün Türklerin, Bulgaristan'da 'paria' halinde yaşadıkları işte sabit. Şimdi haklarını istiyorlar. Bu da sabit. Fakat bu haklar teslim edilecek midir? ... Bundan sonrası için haklarımıza hürmet edilecektir denilse ne çıkacak? Bulgaristan'daki Türk haklarının kâğıt üzerinde yahut sadece sözde kalmayarak fiile çıkarılacağına ne ile emin olacağız? Mazi istikbal hakkında emniyet değil, ancak şüphe telkin ediyor.

Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin, 2.1.1945
Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s. 176-177.

İşin doğrusu, Bulgar yönetimi açısından Türk çocuklarının komünistleştirilmesi öncelikli hedeflerden biriydi. Bu yol, onların Bulgar halkına entegrasyonu açısından önemli bir adım olabilirdi. Üstelik Türkiye ile kültürel bağlarının koparılması ve yeni bir nesil meydana getirilmesi sağlanabilirdi. Bunları gerçekleştirebilmek için Türk okulları en etkili vasıtaydı. Bu yüzden yumuşak bir geçiş yapılıyor, okullarda yine Türk öğretmenler ve Türkçe yerli yerinde duruyordu. Hatta Azınlık Okulu tabiri bile değişmemiş sayılırdı, gerçekte ise Bulgarlaştırma okullardan başlıyordu.

Öte yandan sosyalizmle barışık Türk edebiyatı da gelişmeye başlamıştı. Yerli yazarlar tiyatro, şiir, hikâye, roman gibi edebiyatın pek çok alanında kendini gösteriyordu. Bunların eserlerinin basılmasının yanı sıra Türkiye kökenli yazarlardan -özellikle sosyalist görüşleri benimsemiş olanlardan- yapılan seçkiler de yayınlanıyordu. Bu arada sosyalist propagandaya destek sağlamak için Bulgar ve Rus edebiyatından seçilmiş eserler Türkçeye tercüme ediliyordu.

Türkçe edebiyat eserlerine hasret kalmış olan Türk toplumu için eserlerin muhteviyatından çok, niceliği önemliydi. Yani Türkçe millî idi ve kaynağı ve muhtevası ne olursa olsun asimilasyonun önündeki en büyük direnç noktası olarak duruyordu. Bununla birlikte okulların devletleşmesi psikolojik direncin kırılmasında büyük etki yaratmıştı. Artık Türkler tarım sahalarını kaybettikleri gibi şimdi de çocuklarını kaybetme durumuyla karşı karşıya kaldığını düşünüyorlardı. Bu husus sadece komünistleşmek olarak algılanmıyor, aynı zamanda Bulgarlaşmakla eş anlamlı tutuluyordu.

Öte yandan Türkleri endişeye sürükleyen başka sebepler de vardı. Yeni rejime geçiş döneminin yarattığı özgürlük ortamıyla Türklere yönelik uygulamaları eleştiren ve iyileştirmeler yapılması için sâfiyâne girişimlerde bulunan, yazı yazan, haber yapan veya toplantılar düzenleyip Türk azınlığı aydınlatmaya çalışan aydınlar tutuklanıyor, pek çoğunun akıbeti belli bile olmuyordu. Seslerini duyurabilecekleri ya da dertlerini anlatabilecekleri, hak arayabilecekleri makamlar birer birer yüzlerine kapanıyordu. Türkler için yer yine sert ve gök yine uzaktı. Artık her gün Türk Konsolosluğu'na gidilip muhaceret için izin isteyenlerin sayısı hızla artıyor, her gün Türk makamlarına yüzlerce mektup gönderiliyordu. Böylece, zaten nüfusu gerilemekte olan Türk azınlığı için yine göç yolları gözükmeye başlamıştı.

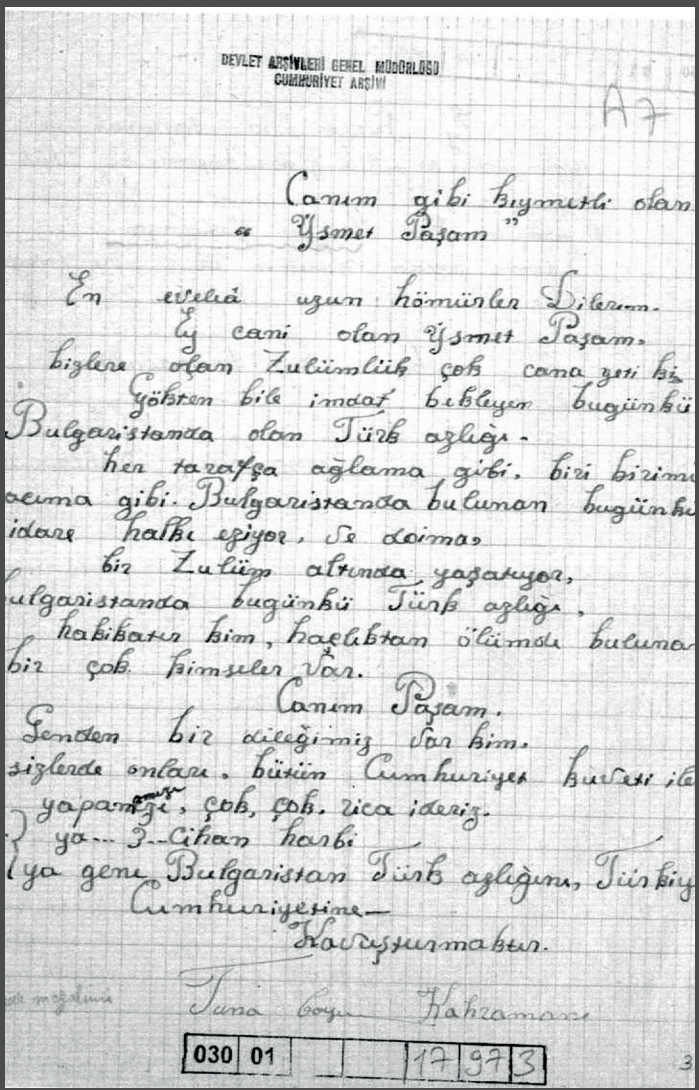

Cumhurbaşkanı
İsmet İnönü'ye mektup

Bu arada, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı esnasında İtalya veya Almanya'ya ait esir kamplarında tutulan Türk ve Müslümanların ülkeye kabulü hususunda aldığı kararların içinde, Balkan ülkelerinden gelecek göçmenlere dair kararların da bulunması göç fikrini yeniden ateşlemişti. Kararda; Balkan ülkelerinden gelecek olan göçmenlerin müracaatlarının sonraya bırakılması, ancak serbest göçmen vizesi ile gelecek olanların kabulüne yer verilmişti. Bunun anlamı; bir kişi kendi ekonomik şartlarını kendisi temin etmesi vaadiyle, yani ülkeye herhangi bir yük olmaması şartıyla Türkiye'ye göç edebilirdi. Bu durumda Türkiye'deki akrabalarından teminat gösterebilir veya kendisi mali gücünü ispat ederek vize talep edebilirdi. Bu kararlar, her ne şekilde olursa olsun bu yükün altına girmeyi kabul eden Türkler için bir engel teşkil etmediği gibi Türk Konsolosluğu'na yapılan başvurular artarak devam etti. Elbette bunun bir de Bulgaristan tarafı bulunuyordu. Bulgar makamları da Türklere muhaceret vizesi vermek durumundaydı ve buna yanaşmaya pek de gönüllü durmuyorlardı. Her iki yaklaşım da göç baskısını artırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

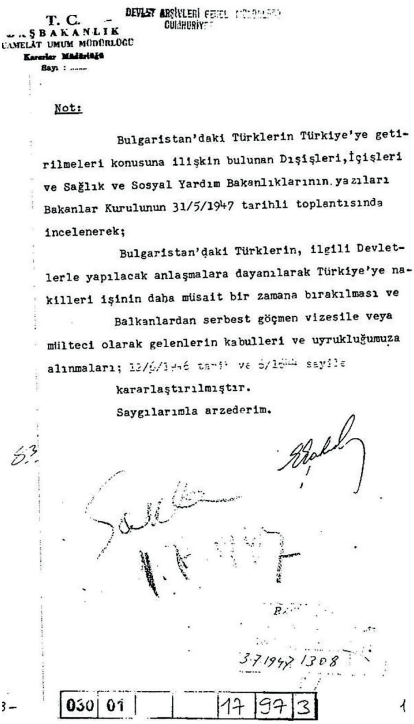

T. C.
...ŞBAKANLIK
UAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Sayı : .....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET

Not:

Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye getirilmeleri konusuna ilişkin bulunan Dışişleri,İçişleri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarının yazıları Bakanlar Kurulunun 31/5/1947 tarihli toplantısında incelenerek;

Bulgaristan'daki Türklerin, ilgili Devletlerle yapılacak anlaşmalara dayanılarak Türkiye'ye nakilleri işinin daha müsait bir zamana bırakılması ve

Balkanlardan serbest göçmen vizesile veya mülteci olarak gelenlerin kabulleri ve uyrukluğumuza alınmaları; 13/6/1946 tarih ve 6/12644 sayılı

kararlaştırılmıştır.

Saygılarımla arzederim.

3/7/1947 1308

030 01 17 97 3

Bulgar yönetimi açısından tüm bu gelişmelerinin sebebi Türkiye'ydi. Bu yüzden Bulgar Hükûmeti 1949'da birden bire tutum değiştirip her müracaat edene göç vizesi vermeye başladı. Ancak vize alanlar her türlü çıkış hazırlıklarını yapmış olmalarına rağmen Türkiye'ye geçemediklerinden, büyük bir yığılma meydana geldi. Bunlar Bulgaristan ile ekonomik ve duygusal bağlarını da bütünüyle kopardığından ciddi bir işgücü kaybı ortaya çıkmıştı. Üstelik kalabalık bir grubun boşlukta beklemesi hem siyasî hem de ekonomik bir krizin doğmasına yol açmak üzereydi. Göç baskısını "Türkiye'nin provokasyonu" olarak yorumlayan Bulgar Hükûmeti 1950'de sert bir nota vererek, Türkiye'yi hasat zamanı göç propagandası yaparak tarım sektörüne zarar vermekle, 1925 tarihli İkamet Antlaşmasına aykırı olarak vize başvurularını yavaşlatmak veya vize alanları ülkeye kabul etmemekle suçladı. Kendilerinin 250 bin kişiye vize vermeye hazır olduklarını ve Türkiye'nin de bunları hemen kabul etmesini istedi.

Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden Adıman Ailesi, Rusçuk 1937

Gerçek şu ki Bulgaristan'ın bu kadar kalabalık bir kitleyi ülke dışına çıkarması apaçık "Türksüzleştirme" politikasının diriltilmesinden ibaretti. Üstelik bunu, Türkiye'nin Kore'ye asker gönderdiği bir zamana denk getirerek siyaseten Sovyetlere destek veriyor ve bir nevi Türk ekonomisini zarara uğratıyordu. Hakikaten Türkiye 250 bin kişilik bir muhacir grubunu birkaç ayda yerleşik hayata geçirip ekonomiye kazandıramazdı. Türk makamları yıllık ancak 20 bin ilâ 30 bin göçmenin iskânının başarılı bir şekilde tamamlanabileceği görüşündeydi. Böyle olması hâlinde Bulgaristan'daki bütün Türklerin kabul edilmesi ve sorunun kökten çözülmesi gibi yine stratejik bakımdan son derece sakıncalı bir görüş bile hükûmet çevrelerinde dile getirilir oldu. Buna mukabil Bulgaristan

İbrahim Dikme (Kaşifoğulları) ailesinin göçmenlik için çekilen fotoğrafı - 1951 Susuz köy

göç konusunun üç dört ay içinde çözülmesini ve ülkenin sakinleşmesini arzu ettiğinden, meselenin yıllara yayılmasına karşı çıkıyordu. Hükûmetlerin birbiriyle çekişmesi ve ilişkilerin gerilmesi arasında Türkiye'ye muhacir akını da başladı.

1950-1951 yılları arasında gelen göçmenler hızlı bir şekilde önceden belirlenen bölgelere yerleştirildi. Hatta hükûmet, göçmenlerin kendi kendini finanse etmesi kararından vazgeçerek herkesi iskânlı göçmen olarak kabul edip iskân masraflarını da bütçeden karşıladı. Bu süreç içinde 154 bin 393 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştı. Elbette şunu da belirtmek gerekir ki göçmenlerin sadece yüzde 2,5'i Bulgaristan'daki mallarını gerçek değerinde, yüzde 63'ü gerçek değerinin çok altında satabilmişti. Göçmenlerin yüzde 27'si ise mallarını hiç satamamış perişan bir vaziyette ülkeden ayrılmıştı.

Kasım Hasan Aile Albümü

Bulgaristan tarafı, göçmenlerin arasına vizesiz veya sahte vizeli kişilerle birlikte kendi ülkelerinde istemedikleri Çingeneleri de sokmaya başlayınca, Türk Hükûmeti geçişleri bir süreliğine durdurdu. Bulgaristan da bunu bahane ederek 30 Kasım 1951'de göçü kesin olarak durdurduğunu açıkladı. Görünürde Türkiye'yi göçü teşvik etmekle suçluyorlardı ama gerçekte Türklerin göç yoluna koyulmasıyla Bulgaristan tarımı çökme noktasına gelmişti.

Türklerin Bulgaristan'dan bütünüyle çıkmasının yaratacağı ekonomik zorluğu kestirmek hiç de zor değildi. Henüz toplam Türk nüfusunun yüzde 20'si bile göçe katılmamışken, ortaya çıkan ekonomik kriz bunu apaçık göstermişti. Göçlerin devam etmesi belki Bulgaristan'ın prenslik hâline geldiğinden beri takip ettiği millî bir politika olmasına rağmen, realitede bunu uygulama sahasına koymak siyasî ve ekonomik bakımdan Bulgaristan'ın çöküşünü hazırlayabilirdi ve zaten zayıf ekonomik dengeleri olan devletin belini doğrultmasını daha da güçleştirebilirdi. Bununla birlikte Türk azınlığı defterini nasıl kapatacakları konusu, karşılarında önemli bir problem olarak duruyordu ve anlaşıldığına göre yeni bir yöntem izlemeleri gerektiği hususunu tartışmaya başlamışlardı.

Safiye Yurdakul Aile Albümü

Bunun iki temel yolu gözüküyordu. İlki; Türklerin zihnindeki vatan ve bayrak kavramlarını değiştirmek, Bulgaristan, Bulgar Vatanı, Bulgar Bayrağı temalarını güçlendirmekti. Bunun en kolay yolu da artık devletleşmiş olan Türk okullarındaki ders kitaplarına nüfuz ederek Türklüğü ve Türkiye'yi

Anaokulu öğretmeni Aynur Kaya (Dikme) Türk öğrencileri ile 1983

çağrıştıracak metinleri ortadan kaldırmaktı. İkincisi ise komünist anlayışı hâkim kılmaktı. Bu da daha anaokulundan itibaren verilecek eğitimle komünizmi öğretmek, içselleştirmek, benimsetmekle olabilirdi. Her iki yolda da Türklere yönelik propagandanın ana ekseni "Ankara değil Sofya" ilkesine dayanıyordu ve ders kitaplarında da ana tema buydu artık. Her ne kadar Türkçe ders kitaplarında bu hususu işlemeye ve her konuyu sosyalizme, komünizme, yoldaşlığa, Sovyetlere, Bulgaristan vatanına bağlasalar da Türk yazarların eserlerinden faydalanmak durumundaydılar. Bu da Türk öğrencilerde dolaylı da olsa Türk milliyetçiliği fikrinin doğmasına sebep oluyor, Türklüğe dair direnci arttırıyordu.

Bulgar makamları sosyalist Türk gençliği yetiştirmenin bir yolu olarak, Azerbaycan tecrübesinden faydalanmayı umduklarından oradan Türk uzmanlar getirip Türk azınlığın eğitim durumunu incelettiler. Sorunun içler acısı olduğunu ortaya koyan Azerbaycanlı eğitimciler Türklerin eğitiminin iyileştirilmesi için raporlar hazırladılar ve hatta bu durumdan Sovyetleri de haberdar ettiler. Onların tavsiyesiyle ortaokul, lise ve sadece Türk çocukları için pedagoji enstitüleri açıldı. 1953'te Sofya Üniversitesi'nde Türk öğrencilerine yönelik Tarih, Türkçe ve Matematik bölümleri faaliyete geçti. Bunlar için Azerbaycan'dan öğretim üyesi bile getirildi. Ancak Azerbaycanlı eğitimciler (ki hepsi Türk'tür) Bulgaristan'ın beklentisinin aksine Türkler arasında milliyetçilik duygusunun kuvvetlenmesinde ciddi tesirler yarattılar. Bu husus fark edilince onların görevleri de hemen sonlandırıldı.

1954'te Vılko Çervenkov'un yerine geçen Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olan Todor Jivkov, ılımlı politikaların değişmesi ve daha katı uygulamalara dönülmesini düşünüyordu. Onun da etkisiyle, Türk çocuklarına Türkçe verilen eğitimin her şekilde Türklük duygusunu ayakta tuttuğunu düşünen komünistler, bunun üstesinden gelmenin yolunu yine okulları kapatmakta gördü. 1958/1959 eğitim-öğretim yılından itibaren Türk okulları ile Bulgar okulları birleştirildi. Bu arada Sofya Üniversitesi'nde açılan bölümler de kapatıldı. Bütün dersler Bulgarcaya döndüğü için Türk yazarların eserlerinden istifade etmeye gerek de kalmamış oldu. Artık sistematik bir Bulgarlaştırma dönemine girildi. Bulgaristan Türkleri açısından faşist yönetim ile komünist yönetim arasında bir fark kalmamıştı.

1956 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türklerin nüfusu 650 binden fazlaydı. Pomaklar ve Çingeneler hanesine yazılan Türklerle birlikte bu rakam bir milyonu buluyordu. Böyle bir kitlenin kısa zaman içinde Bulgarlaştırılmasının sadece vatan, bayrak, sosyalizm, birlik ve beraberlik gibi soyut kavramlar üzerinden gerçekleşmesi mümkün görünmüyordu. Üstelik geçmiş yıllardan kaynaklanan bir kan davası hafızalardayken ve Türkçe eğitimin kaldırılmış olmasının meydana getirdiği derin güvensizlik varken Türklerin Bulgarlaşması mümkün değildi. Gerçi sosyalizmi millî ülkü olarak benimsemiş Türk yazarlar tarafından, Türkiye aleyhtarlığı körükleniyorsa da bunların hiçbir tesiri bulunmuyordu.

AA

1963'te Türkiye aleyhtarlığının doruğa çıktığı dönemde, beklenmedik bir gelişme meydana geldi. Binlerce Türk bir anda Türk konsolosluklarına dilekçe vererek Türkiye'ye göç etmek istediğini bildirdi. Bulgar makamlarının da beklemediği bu gelişme kısa zamanda genişleyerek 1964 yılında dilekçe verenlerin sayısı 400 bini buldu. Türkler yine hareketlenmişler ve Bulgaristan'ı terk etmeye hazırlanıyorlardı. Buna mukabil Bulgar yönetimi yeni bir göç dalgasından korkuyor ve her yolu deneyerek Türklerin dilekçe vermelerine mani olmaya gayret ediyordu. Bulgar ekonomisi yine derinden sarsılmak üzereydi. Bu durum Balkanlarda sosyalizmin sonunu getirebilirdi. Aslında komünist yönetim kendi içinde ciddi bir çelişki ile karşı karşıyaydı. Bir yandan Türklerin bütün haklarını kısıtlıyor, Bulgarlaştırma politikası izliyor ve Türkleri canından bezdiriyor, diğer yandan onların Bulgaristan'ın ve sosyalizmin sadık vatandaşları olmasını bekliyordu. Üstelik ezdiği bu kitle Bulgaristan tarımının en önemli dayanağıydı ve köylü sınıfını teşkil ediyordu.

Todor Jivkov - 1972

1962 yılında Başbakan olan Todor Jivkov açısından da durum pek iç açıcı değildi. O ikiyüzlü bir politika takip ederek bir yandan sanki Türklere hiçbir şey olmamış gibi davranıyor; diğer yandan Türkiye'yi göçü teşvik etmekle suçluyordu. Jivkov'a göre Bulgaristan Türkleri, Türkiye'ye göç etmek suretiyle refahı değil felaketi seçiyorlardı. Jivkov, Bulgaristan Türklerini seven (!) biri olarak buna müsaade edemezdi. Ona göre Türkler, doğup büyüdükleri yerleri ve sosyalizmin sağladığı imkânları bırakıp yabancı bir ülkede evsiz barksız ve perişan bir hâlde kalamazdı. Türkler için hayat sahası Bulgaristan'dı ve Türkiye'ye göç, onların geriye kapitalizmin iğrençliğine, insafsızlığına ve köleliğine dönmesi demekti.

TARİHİ BAHİSLER

Göçmen Akını Münasebetiyle

Bulgaristan'dan Gelen Göçmenler

Ecdat itibariyle Menşeleri Nedir?

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin hakiki miktarını resmi Bulgar istatistiklerinden öğrenmek mümkün değildir. Bu istatistikler Türk nüfusunu daima olduğundan az ve noksan göstermekte ve bunda şüphesiz bir kasti maksus takip etmektedir. Nihâyet son defa hiç ikiyüz etmiyen Türk'ten bahsedilmiştir ki hakiki miktar bunun üç misli kadar yüksek bir yekûn tutmaktadır.

YAZAN :

ALİ KEMAL BALKANLI

Eski Bulgaristan gazetecilerinden

BUGÜN, sağ ve çoluk kudutlarımın sağının çoluklarına göçmeni bakıp barındırmak milli bir vecibe olarak bilkisel ve vatandaşlar tarafından benimsenmiştir. Hükumetçe yayınlanmış gündeliklerinden beserek yaptığı bağışlardan başlayan yardım yarışı derece derece yükselerek milyonları aşmakta ve bir çok asil hareketlerle milletimiz, damarlarındaki kanda mevcut ülkevî esasını ihbar eylemektedir.

Aşağıya, müddet, devam etmiş bir tasma ve yayılmadan sonra yine sarılar boynuna asayişinde doğru, cahilmiş bir milletin bir çok fertleri bu göç sonunu tatmış, nasıl veya yakın milletlerin tesiriyle yurdunu bırakıp hicret etmiştir. Bugün, hangisinin sonunda sopa'da Rumeli yakasında, Mora'da, Boma'da, Tuna dönümde savaşmanın veya oradan gelip bu yurda sığınmanın kimseler yoktur?.

☆

MİKTARLARI:

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin hakiki miktarını resmî Bulgar istatistiklerinden öğrenmek mümkün değildir. Bu istatistikler Türk nüfusunu daima olduğundan az ve noksan göstermekte ve bunda şüphesiz bir kasti maksus takip etmektedir. Nitekim son defa bize ehlileş Türk'ten bahsedilmiştir ki, hakiki miktar bunun üç misli kadar yüksek bir yekûn teşkil etmektedir.

Bulgaristan'daki Türk azınlığının hakiki miktarını ikinci Cihan Harbinden önce yedi - sekiz yüz bin arasında tahmin edilmiştir. Bulgarlar bu rakamı altıyüz binden yukarı çıkarmamışlardır. Bu miktara bir kaç yüzbine halîç olan bedbaht Pomakları da ilâve edersek Müslüman azınlığın bir milyona baliğ yuvarlak bir rakam olarak kabul edebiliriz.

MENŞELERİ:

Bulgaristan Türklerinin menşeleri tamamen Anadolu'ya rast olmak üzere muhtelifdir. Bunları bir takım menşeyh vedasında olmak üzere doğrudan doğruya Hırsasan'dan, bir kısmı da Timur istilâsı yüzünden muhaceret edip Türkistan'dan gelerek bu havalîye iskân edilmişlerdir. Bulgaristan'ın bir çok Anadolu beylikleri arasında bir çok Osmanlı devletine katılmış bulunmuş dolayısiyle bu memleketle yaşayan Türk azınlığının ekseriyetle eski bir tarihi vardır. Hemmer gibi pek lehimize de olmayan tarih vesaikimin bu fadesine nazaran bile Türkler, Rumeli fethi bulunmadan çok önce bu havalîye geçmişler. İlk akınlar ve ilk Rumeli'ye yerleşmeler kestiye bu ülkede nüfus tarafgirdir. Osmanlılar arasından fethe başlandığı sırada bu diyarda kimseşmişler. Ardından gelen gibi değinel. Türk beylikleri döküntülerinden Türk unsurunu teşkil ediyorlar. Bu tarihlerde yerleşmiş olan Türklerin miktarı da hayli eski bir Türk osmanlı mevcudiyetine son verilmesi için hasım olmuştur. Tuna boylarına iskân edilmiş ve bugünkü Dellorman Türklerinin bir kısmı bu suretle vücuda gelmiştir.

Kırcalı havalisi dağlarının menşe itibariyle Alanya "Alâiye, eivarı bulundan olduğu bu menşeleri halkı tarafından mütevattır. Filibe havalisine pek çok Konyalı nüfus yerleştirildiği de sabittir. Filibe'de bilenditeyağcıları, Pazarcık ve Pestre'de Kavalıvarılıları gibi eski tarihi ailelerle meşhur Mobse kahramanı Bali Beyin bahsi Yahya Paşa oğlu Mustafa. Bey gibi sevenin türbeleri Osman Baba, Bali Efendi, Sinir Baba, Demir Baba gibi meşayihin merkezleri bize Bulgaristan Türklerinin menşei hakkında fikir veren müdellel vesikalardır.

Tarihi açıkın: Koca Sinan Paşa Usmanova'ya, bir camii, medreseler, kervansaray ve hamam inşa ettirerek imar etmiş ve bir rayza Yahsakhad (Kuleshamam) dan ikiyüz kadar aile iskân etmiştir. Damat Siyavüş Paşa, Ulubere ilmeinde bir yol geçit noktasını muhtesem bir köprü, camî, kervansaray, hamam ve çeşmeler inşa ettirerek bir kasabacık haline getirmiş ve buraya iskân ettiği Harmandalı aşiretine isafeten Harmandalı adını vermiştir.

Köy ve kasaba isimleri de bize orada sakin olanların menşei hakkında bir fikir verebilir. Bulgaristan'ın muhtelif yerlerinde "Serahanlı, köyleri vardır. Tarih'in beyanına göre Saruhan Bey ilğinin fethinden sonra Menteşe havalisindeki dağlarda yayılan Süleyman Şahın resâfindeki Türkmen aşireti Rumeliye nakledilmiştir. Bugünkü Serahanlı köyleri bunların ahfadıdır. Son sakinlara kadar bulgarcada Sarım Bey adı verilen ve Filibe - Sofya demiryolu üzerinde mahsullar toprakla bulunup mühimce bir istasyon olan kasabacığın bakikî adı "Saruhan Beyi. dir. Sebhi, Salihler, Mestçeli, Elmalı, Yenicli, Karahisarlı, Akpınar, Sorgunlu... gibi köy isimleri bu gibi menşeilerin Anadolu'daki köy veya mıntakalarının hatıralarıdır.

MİLLÎ KARAKTERLERİ:

Menşe itibariyle Anadolu Türklerinden ayrılıp bulunmadığını ispata çalışılan Bulgaristan Türklerinin milli karakteri bilhassa son derece dindar olmalarıdır ki zerre bile azalmamıştır. Üç gerek asırlık mahkûmiyet boyun eğmiş etrafındaki temessül tezahürlerine daha mukavim yapmıştır.

Bunun netîcesi olarak, bir iki müstesnâ adı hâdiseyi müstesna, Bulgar kutiyle evlenen Türk gencleri ve Bulgara giden Türk kızı hemen yok gibidir. Eski parti hükümetleri Türk unsurunu eşkıyalık fırsatları vermiştir. Bu meyanda Çörçi Parvikova büyük müsamedeklerdikleri olmuştur. Bir ara, Bulgaristan'da mevcut Türk mekteblerinin sayısı bin ilâvelerle mualîm adedi ise bin yediyüz kadarı bulmuş, bütün eden türkçe gazeteler yirmiye baliğ olmuş ve aileleri, köy ve kasabada kitaplar, okuma yazıları ve cemiyetler kurulmuştur. Türk muallimlerinin her sene kongre akteden bir birliği, her Türk köy ve kasabasında mektebi ve cemaati İslâmiye emeklemeleri, bir kâhe Vakıflar müdürlüğü, bir Başmüftülüğü, kaza ve sancak müftülükleri mevcut bulunduğu gibi ortaokul mektebinde bulunan türkçe muallimleri, de köylere kadar sokulmuş bulunuyorda, ayrıca Sumuda tâlî ve ilî derecede bir medreseciliğinin ve ayrı şehirde Çörçiler namında kıpkıp okuya bir papazın bir darülmuallimi, Türk ve İslâm kültürünün neşrleri olmuştur.

Mevzuun daha bir çok şeyler yazacak kadar geniş bir mîsaadesi olduğu muhakkaktır. Onlar bir de kardeş olarak bağrımızın başarken Anadolulu ve Rumeli gibi nifak doğuran söz ve sihirlerinden sakınalım. Onlar dinde ve artık bugün de Anadolu'nun asil Türk unsurunun evlâdı olmuştur. Rumeli onların da, biz'im de Cedidlerimizin yattığı memleketleri bir mezar olarak bendeniz böyle kanlarımızda yaşıyorlardır.

Anayatana boy geldiniz sağ kardeşler!..

Ali Kemal Balkanlı

SALT ARAŞTIRMA

Salt Araştırma Arşivi

Başbakan bununla kalmayarak göç dilekçesi verenleri şiddetle eleştiriyor, onları Türkiye'ye göç konusunda kışkırtıcılıkla suçluyor ve yargı önüne çıkarmakla tehdit ediyordu. Hâlbuki asıl sorun ne sosyalizm ne kapitalizmdi. Israrla görmezden gelinen husus; 1950/1951 göçü esnasında vize aldığı hâlde, Bulgaristan'ın birdenbire sınır kapılarını kapatması üzerine göç edemeyen ama o zamana kadar ailesinin yarısı veya akrabaları göç etmiş olan ve sayıları neredeyse 80 bini bulan bir kitleydi. Bunlar ellerindeki mal ve mülklerini sattıklarından ciddi bir ekonomik kayba uğramışlardı. Daha da önemlisi bir veya birkaç gün gecikme yüzünden sınırı geçememişler, aileleri parçalanmış, yuvaları dağılmıştı. Bu defa göç isteğini tetikleyen ana sebep buydu. Ne var ki Bulgar yönetimi bu hususu dikkate almıyor, Türklerin vize taleplerini derhal geri çeviriyordu.

Türkiye açısından ise durum tamamen insani açıdan ele alındığından, ailelerin birleştirilmesi için yeni bir gayret başlamıştı. Dışişleri Bakanlığı; akrabaları veya yakınları Bulgaristan'da kalan göçmenlerin taleplerini değerlendirmeye alıyor ve Sofya'daki Türk Büyükelçiliğine, yeniden göç izni verilmesi hâlinde onlara vize önceliği verilmesini tembihliyordu. Hatta bu yolda işleri kolaylaştırmak için bir de akraba listeleri yolluyordu. Hükûmet nezdinde girişimler ise büsbütün sonuçsuz kalıyordu.

Toparlamak gerekirse, kesin olarak şunlar söylenebilir: Bulgaristan Türkleri bugün topyekûn Bulgarlaştırılıp yok edilmektedir. Bu Bulgarlaştırma politikası, rejimin özelliğine uygundur. Yani totaliter rejimin total bir asimilasyon politikasıdır. Total asimilasyon politikası, Türk cemaatini çok yönlü olarak kavrar ve toptan eritmeyi amaç güder. Bu politikanın özellikle kültürel ekonomik ve sosyal alanlardaki uygulaması çok daha açık olarak göze batar. Eğitim Bulgarlaştırılmıştır. Türk kültürü söndürülmek üzeredir. Ekonomik asimilasyon tamamlanmış ve Bulgaristan Türkleri paryalaştırılmıştır. Sosyal asimilasyon hızla devam etmektedir. Bu hızlı gidişle, Bulgaristan Türkleri, bir veya iki kuşak sonra varlıklarını kaybedeceklerdir.

Dünya Gazetesi, 23-28 Ağustos 1966.

1956 sonunda Bulgaristan'da 1.151.706 Müslüman vardı. Bunun 865.945'i Türktü.

19 Şubat 1946'da Bulgar komünist lideri ve Başbakan Georgi Dimitrov, Sofya askerî öğrencileri önünde:

-Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlara hükmettiği geçmiş zamanın izlerini tamamıyla silmeliyiz, demişti. Daha 1946/47 ders yılında devletleştirilen Türk okullarının Bulgarlaştırılması yolunda Türkçe derslerin sayıları azaltılmaya başlanmış, 1950/51 ders yılında Türkçe dersler sayısı yarıya indirilmiş, 1953/54 ders yılında Türkçe ancak haftada iki saat bir yabancı dil gibi üstünkörü öğretilmeye başlanmıştır. 1957/58 ders yılında ise Bulgar okulları ile birleştirilmiştir. 1960 istatistiklerinde Bulgaristan'da 112.733 Türk öğrencisi bulunduğu, bunların 111.933'ünün yalnız Bulgarca eğitim gördüğü, geriye kalan 800 Türk çocuğunun yarı Bulgarca, yarı Türkçe okuduğu açıklanmıştır. 28 Mayıs 1962'de Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkof bir Türk köyünde;
- Bulgaristan Cumhuriyeti artık çok milletli bir devlet değildir, demiştir.

Bu, bir milyona yakın Türkün burnumuzun dibinde yok edilişi faciasının bir bölümünden ibaret!"

Dünya Gazetesi, 23-28 Ağustos 1966.

Nihayet 1966 yılı yazında Bulgaristan Dışişleri Bakanı Başev'in Türkiye'yi ziyaret etmesiyle sorun, çözüm yoluna doğru evrilmeye başladı. Türk ve Bulgar heyetlerinin Sofya'da ve Ankara'da gerçekleştirdikleri uzun müzakerelerden sonra Türkiye Hükûmeti 24 Şubat 1968'de sorunun anlaşma ile sonuçlandığını duyurdu. Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov'un Türkiye ziyareti sırasında (20-26 Mart 1968) anlaşmanın imzası da gerçekleştirildi.

Her ne kadar anlaşma parçalanmış aileleri ve yakın akrabalarını kapsıyorsa da gerçekte evlenmiş kardeşleri ve kardeş çocuklarını, teyze, hala ve amcaları kapsamıyordu. Aradan geçen zaman içinde çocukların büyüyüp evlenmeleri, onların aile ve yakın akraba tanımının dışına çıkmaları olarak yorumlanmıştı.

İki Türk kızını anne ve babasından ayırıp rehin tutuyorlar

Kanarya ile Sevda'ya Bulgar eziyeti

Zeynel LÜLE
STRASBOURG

AVRUPA Konseyi, Üye Olmayan Ülkeler Komisyonu üyeleri, önümüzdeki ay Bulgaristan'a yapacakları ziyarette, "**iki rehine Türk kızının**" izini arayacaklar. Eylül ayında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde görüşülmesi beklenen raporun hazırlığı amacıyla 13-18 Temmuz tarihleri arasında Bulgaristan'a yapacakları ziyarette görüşecekleri binlerce Türk soydaşımızın yanı sıra halen Almanya'da bulunan gözü yaşlı **Yahova** ailesinin Bulgaristan'da zorla alıkonan kızları **Sevda** ve **Kanarya**'nın oturdukları Blagoevgradsko'ya gidecekler.

"KIZIM REHİN"

Almanya'da bulunan akrabalarının çağrısı üzerine gerekli makamlara başvurduklarını belirten anne **Havus İbramova Yahova** ile baba **Sait Hüseyinov Yahova**, kızları **Sevda** ve **Kanarya**'nın (ismi değiştirilerek **Kamilla** oldu) Bulgarlar tarafından "**rehin**" olarak alıkonduğunu, kızlarının durumundan endişeli olduklarını, Avrupa Konseyi yetkililerine bildirdiler. Halen Almanya'da bulunan kız kardeşi **Münevver Erman**'ın yanında kalan anne **Havus İbramova** ile eşi **Sait Hüseyinov**, kızlarının durumundan haberdar olamadıklarını, 18 yaşındaki **Sevda** ile 16 yaşındaki **Kanarya**'nın Blagoevgradsko'da bir okulu gittiklerini Konsey yetkililerine bildirdiler.

ANNE - BABA: *Yahova'lar Almanya'dalar...*

REHİN KIZLAR: *Sevda (solda) 18 yaşında ve öğrenci...Kanarya'nın adını Bulgar, Kamilia yapmış. Her ikisinden de haber yok*

İlk planda 3 milyar
Göçmenler için Ankara'da zirve

Taşınmaz malların da (zaten sadece evleri vardı) satışı mümkündü ancak bunu da değerinden satmaları neredeyse imkânsızdı. Şöyle veya böyle sorun yine Türklerin aleyhine çözülmüş, malını mülkünü terk etmeye hazır ve bir çul ile Türkiye'ye gelmeyi bile büyük bir servet sayan Türkler yine sınırın öbür tarafında kalmıştı. Türk basınında çıkan haberler, röportajlar, duyurular, yorumlar hiçbir işe yaramadı. O kadar ilginç şeyler oluyordu ki akrabası daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan Tatar bir aile, bu defa Türklük tanımının dışına çıkarılıyor ve göç etmesine müsaade edilmiyordu. Güya artık Tatarlar, Türk etnik grubundan sayılmıyor, Tatar etnik grubu altında tanımlanıyordu.

"Akrabalarımız Türkiye'de. Göç kimleri tutuyorsa dilekçe yazdılar bizi istediler. Türk Hükûmeti vize verdi. Şimdi Bulgarlar diyorlar ki: Siz Türk değilsiniz, Tatarsınız, gidemezsiniz. Biz doğduk, büyüdük, Türküz, Türkçe konuşuruz, Müslümanız. Tatar nasıl Türk olmaz, anlayamadık. Türk Konsolosluğuna geliyoruz. Korkmayın bizde Tatar yoktur. Herkes Türk'tür diyorlar. Bulgaristan'da eskiden Türk sayılırdık ya, bu Tatar modası da yeni çıktı."

Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s. 335.

Her türlü olumsuzluklara rağmen Türkler, günlük üç yüz kişiyi aşmamak üzere sınır kapılarına gelmeye başladılar. Bu defa muhacirler "serbest göçmen" statüsünde olduğundan, onların iskân ve iaşe işlerine hükûmet karışmıyor, göçmenler yakın akrabaları tarafından yerleştiriliyordu.

Görünürde 25-30 bin arası göçmen kitlesinin Türkiye'ye giriş yapacağı bekleniyor ve bütün hesaplar buna göre yapılıyordu. Ne var ki on yıllık süreç içinde ince ince akan Türk ırmağı 130 bin kişiye dayandı. Bu rakamlar her ne kadar Bulgaristan'da kalan Türklerin yüzde 10'u nispetindeyse de Türkiye için zorluklar demekti. Ancak Türkiye'nin bu akışa dur diyeceği de yoktu.

Bulgar makamları; göçün çığırından çıkmakta olduğunu fark edip yine kapıları kapattı ve göç vizesi vermemeye başladı. 1972'de Devlet Başkanı olan Todor Jivkov açısından Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ni çok uluslu bir devlet olmaktan çıkarmak ve Türk sorunundan tamamen kurtulmak için artık yeni bir programı uygulama zamanı gelmişti.

CEHENNEME ÇEVRİLEN BULGARİSTAN

1984 yılının kışında, Bulgaristan'ın güney kesimlerindeki Türk köylerinde kapılar sert bir şekilde dövüldü. Köyü kuşatan Bulgar polisi, Türklerin köy muhtarının evinde toplanmasını istiyordu. Komünist yönetimin bu tür uygulamalarına alışkın olan Türk köylüleri her zamanki sakin tavırlarıyla muhtarlığın yolunu tuttular.

Oraya vardıklarında ise onları aslında hiç şaşırmayacakları bir sürpriz bekliyordu. Önlerine uzatılan listeden Bulgarca bir ad ve soyad seçmeleri isteniyordu. Bu uygulama sadece bir kültürün değil, etnik bir ulusun topyekûn kırıma uğratılması anlamına geliyordu. Bulgar yönetimi buna "Yeniden Doğuş" adını vermişti ve bu proje yüz yıldır süregelen Türk kültür kırımının son aşamasıydı. Görünen o ki bunun bir ötesine geçilerek, etnik dönüştürmeye gelmişti sıra.

1984 yılının kışında, Bulgaristan'ın güney kesimlerindeki Türk köylerinde kapılar sert bir şekilde dövüldü.

Bu uygulamalardan haberdar olan başka köylerdeki Türkler, Bulgar polisi ve askeri gelmeden köyleri terk edip dağlara çekiliyor, isim değiştirme işini olabildiğince geciktiriyorlardı. Ne var ki çetin kış şartları yüzünden dağlarda barınmak imkânsız olduğundan yeniden köylerine dönen insanlar, bu defa kendilerine uzatılan evrakı ağır baskılar altında imzalamak durumunda kalıyorlardı. Bulgar yönetimi bu tür direnişleri önceden tahmin etmiş olacak ki kampanyanın başlangıcını kış aylarına denk getirmiş, aile fertlerinin bir arada olmasını temin etmek için de okulların sömestir tatiline girmesini beklemişti. İsim değiştirme kampanyasına karşı çıkanlara, önce karakolda fizikî ve psikolojik şiddet uygulanıyor sonra çoğu zaman mahkeme süreci yaşanmadan hapis veya sürgün günleri başlıyordu. Türkler için artık her şey çığırından çıkmaya başlamıştı. Şimdi sadece tahammülün derecesi konuşulabilirdi.

Türkler'in açlık grevleri yayılıyor

DİYARBAKIR (hha)

BULGAR yönetiminin Türk azınlığı adlarını değiştirme yolunda aldığı kararı poretesto amacıyla açlık grevi yapanların sayısı 15'e yükseldi.

İngiliz yayın kuruluşu BBC öncek[i] gece, Bulgaristan'ın Deliorman yöresinde Silistre'ye bağlı Dulova Köyü'nde oturan **Nurhan İbrahimoğlu** ile **Remzi Süleyman Necimoğlu** adlı kişilerin de açlık grevine başladığını bildirdi. **İbrahimoğlu** ve **Necimoğlu,** açlık grevinde olanların sudan başka bir şey almadıklarını, haleylemcilerin sağlık durumunun iyi olduğunu anlattı. Bulgar güvenlik güçlerinin eylemcilere henüz hiç bir müdahalede bulunmadığını kaydeden iki eylemci, Yukarıbohçalar köyünde de beş Türkün açlık grevinde bulunduğunu, eylem yapanların sayısının 15'e ulaştığını söylediler.

İsim değiştirme kampanyasına karşı çıkanlara önce karakolda fizikî ve psikolojik şiddet uygulanıyor, sonra çoğu zaman mahkeme süreci yaşanmadan hapis veya sürgün günleri başlıyordu.

Jivkov'a telgraf

aruk ERBAŞLI
STANBUL, (Hürriyet)

BULGARİSTAN'da baskı altında tutulan Türklerin başlattıkları gösteriler sırasında, askerlerinin açtığı ateş sonucu ölenlerin, yeinin çok üzerinde olduğu öğrenildi. Ankara'a ulaşan haberlerde, Ölen Türklerin sayısın 30'un üzerinde olduğu bilgileri yer alırken, Bulgaristan'daki Türk liderleriyle temasta lan, Türkiye'deki dernek yetkilileri çeşitli bölgelerden aldıkları haberlere dayanarak ölü sayının 100'e yaklaştığını ileri sürdüler.

JİVKOV'A TELGRAF

Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Başkanı **Mehmet Çavuş** tarafından Bulgaristan Devlet Konseyi Başkanı **Todor Jivkov**'a çekilen protesto mesajında ise şöyle denildi:

"Bulgaristan Türkleri 5 yıl sabırlı olmaya çalıştı. Fakat işkence ve baskıla ölüm ve sürgünler tahammül edileme hale gelince, Dobruca, Deliorman ve Ro dop Türkleri 'Ya ölüm, ya özgürlük' ina cıyla direnişe geçtiler. Komünist ülkele de 'Glasnost' un uygulandığı bir dönemd Bulgaristan Türklerinin haklı direnişin karşı Bulgar hükümetince cephe açılmı tır. Devlet Terörünün mimarları er ge bunun hesabını verecek ve akıtılan kan lar yerde kalmayacaktır."

ÖLEN TÜRKLERİN KİMLİĞİ

Bulgaristan'da öldürülen Türkler'den a ları belli olanlar şunlar:

Tahir Celilov Halilov (32), **İzzet A Osmanov** (31), **Hasan Salıev** (35), **Mel met Salıev Rasidov** (36), **Necip Salıe** (38), **Mehmet Salıev** (50)

40'a yakın yaralıdan ikisinin adları iş **Bilal Süleymanov** (39), **Kadir Aliev Ra simov** (38) olarak saptandı.

Mesut Yılmaz: "Gelişmeleri dikkatle izliyoruz"

Bütün bunların, azınlık haklarının ötesi

İsim değiştirmeyi kabul edenlerin de temel gerekçesi bunun kâğıt üstünde kalacağı, kendileri için bir anlam ifade etmediğiydi. Hakikaten bazı kişiler kendilerine verilen isimleri hatırlamıyor, gerek duyulduğunda aile fertlerinden birine yeni adının ne olduğunu soruyor, bunun dışında aile içinde veya Türkler arasında kendi öz isimleriyle anılmaya devam ediyorlardı.

Daha önce de ifade edildiği üzere, "Bulgaristan'ın sadece Bulgarlardan ibaret bir ülke olduğu" fikri Bulgar Prensliğinin kuruluş dönemlerinde ortaya çıkmış bir düşünceydi. Bunun kuvveden fiile geçmesini sağlayan ilk aşama, Türklük ve İslâmiyet'e ait kurumların yok edilmesiydi ve çoğunluğu savaş ve çatışma dönemlerinde olmak üzere cami, medrese, külliye, imarethane gibi yapılar bilinçli bir şekilde ortadan kaldırılmış toprak reformu adı altında vakıflar devletleştirilmişti.

Fatme İnce aile albümü

Bulgar Prensliği kurulur kurulmaz Bulgaristan'da Türkçe yer adlarının değiştirilmesi işine girişilmiş ve Türkçe adların neredeyse tamamı Bulgarca isimlerle değiştirilmişti. Böylece ilk hamlede bir bilinç kaybı yaratmak, eskiye ya da tarihe dair tüm somut ve soyut varlıkları ortadan kaldırmak amaçlanıyordu. Bu yolla "Bulgaristan'ın Bulgarların vatanı olduğu, Türklerin buraya sonradan geldiği ve isimleri değiştirdiği, şimdi yeniden eski isimlere dönüldüğü" fikri işleniyordu.

Hâlbuki Türkler daha 4. yüzyıldan itibaren Tuna'nın güneyine inmeye başlamışlardı ve o esnada Bulgar ulusu henüz oluşmamıştı bile. Bulgar tarihçileri, bölgeye gelen Türklerle Slav unsurlarının karışımından ortaya çıkan Bulgar ulusunun kanındaki Türklük izlerini inkâr edebilmek için "Probulgar" gibi garip ama onlar için sihirli bir kelimeyi de icat edebilmişlerdi. Ne var ki Karadeniz'in kuzeyinden gelip Tuna'nın güneyine yani bugünkü Bulgaristan'a inen Hun, Bulgar, Kuman, Uz ve Peçenek gibi Türk topluluklarının bölgeye bıraktıkları ayak izlerini de kapatmaya imkân bulunmadığından -Osmanlılardan ayırmak için- onlara "Türk" diyorlardı.

Keza Bulgar tarihçiler Bulgaristan'daki mevcut Türk varlığı için de "Osmanlı Türkleri" tabirini kullanıyor ve onların 14. yüzyılda geldikleri, kolonizasyon

yöntemiyle çeşitli bölgelere yerleştikleri, emperyalist ve sömürgeci bir yapının unsuru oldukları ve nihayet Asya'ya dönmeleri gerektiği tezini işliyorlardı. İşte bu noktada yerleşim yerlerinin adının da yine bu Türkler tarafından vaktiyle değiştirildiğini, şimdi yeniden eski adlara dönüldüğünü savunuyorlardı.

Oysa Türk kültüründe isim verme geleneği Bulgar tarihçilerin iddialarını yalanlamaktadır. Bu çerçevede Türkler tarih boyunca karşılarına çıkan dağ, ova, bayır, mıntıka her ne olursa olsun öncelikle eski adlarını Türkçe telaffuza uygun hâle getirmek koşuluyla (Filibe - Plovdiv, Şumnu - Şumen, Plevne - Pleven ve daha binlercesi gibi) muhafaza etme yoluna gitmişler, kendileri bir yerleşim yeri oluşturdularsa ona Türkçe isim vermişlerdi. Bu noktada Türkçe olan yer isimleri, o yerlerin doğrudan Türkler tarafından kurulmuş olan yerleşim yerleri olduğunun açık göstergesiydi.

Yer isimlerinin değiştirilmesi kısa vadede sonuç vermezdi aslında. Çünkü yerel ağızlarda eski isimlerin kullanılması devam ederdi. Bununla birlikte uzun vadede eski isimler unutulur ve bilinç kaybı yaratma teşebbüsü başarıya ulaşırdı. Keza bu çalışmanın paralelinde Bulgarcaya girmiş olan binlerce Türkçe kelimenin (Türkçe vasıtasıyla giren Arapça ve Farsça kelimeler de Türkçe olarak sayılmaktadır) ayıklanması ve "Bulgar Dilinde Sadeleşme Projesi"nin başarıyla yürütülmesi gerekiyordu. Bu yöndeki

Fatme İnce aile albümü

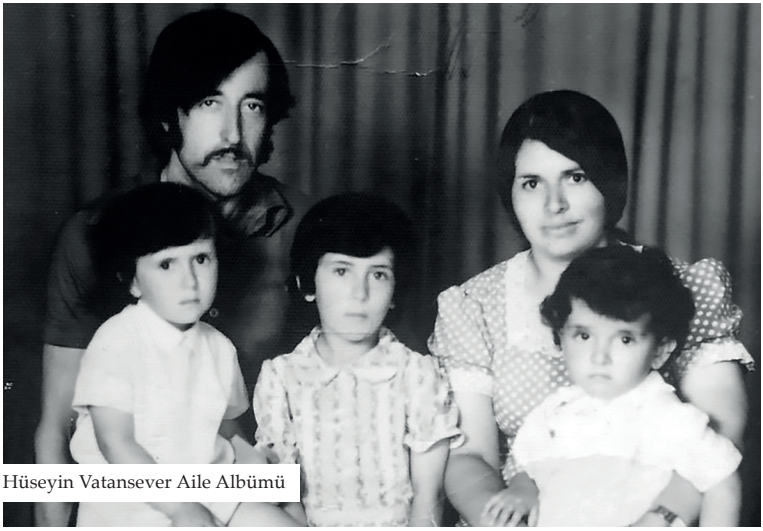

Hüseyin Vatansever Aile Albümü

çalışmalara daha Bulgar Prensliği kurulur kurulmaz başlanmışsa da en verimli dönem 1930'larda yaşandı. On binden fazla Türkçe kelime Bulgarcadan çıkarılarak yerine Slav dillerinden kelimeler alındı.

Bu bilinç katliamının ileri aşaması ise isim ve din değiştirme projesiydi. Türklerin göçe zorlanarak nüfus kırımına uğratılmasıyla, Türksüz ve Müslümansız Bulgaristan hayalinde ciddi ilerlemeler kaydedilmişti. Buna rağmen Türkler, Bulgaristan'da hâlâ en güçlü azınlık grubunu oluşturuyordu. Bu noktada Türklerin bütünüyle ülke dışına çıkarılması ve sorunun kökten çözülmesi imkân dâhilinde değildi. Çünkü böyle bir işlemin gerçekleşmesi Bulgaristan ekonomisinin çökmesine sebep olurdu ve göçler esnasında meydana çıkan ekonomik krizler de bunu açıkça göstermişti. Geriye sadece Türkleri ve Müslümanları Bulgarlaştırmak kalıyordu. Bu da ancak tarihi değiştirmek, dil, din ve kültürü ortadan kaldırmak ve etnik hafızayı yok etmekle mümkün olabilirdi. Bununla birlikte nüfus bakımından Bulgaristan'ın en büyük gücü olan Türklerin dil, tarih ve kültür açısından Bulgarlardan farklı olması tarih kırımına karşı güçlü bir direniş meydana getiriyordu. Bulgar akademisi yeni bir tarih yaratmakla meşgul olurken, birinci hedef olarak Pomaklar seçildi.

Bilinç Katliamının İlk Mağdurları

Pomaklar, bugün Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Türkiye ve Makedonya'ya dağılmış bir topluluktur. Ukrayna Slavcasını konuşurlar.

Pomakların etnik kimliği tartışmalı bir konudur. Bulgar tarihçiler onların Bulgar kökenli olduklarını ve zorla Müslümanlaştırıldıklarını savunur. Yunanlılar onların Rum, Sırplar ise Sırp kökenli olduklarını ileri sürer. Hâlbuki onların dil hazinesinde yüzde 30 Ukrayna Slavcası, yüzde 25 Kuman/Kıpçak Türkçesi, yüzde 20 Oğuz Türkçesi, yüzde 10 Nogay Türkçesi ve nihayet yüzde 10 nispetinde de Türkçe aracılığıyla taşınan Arapça kelimenin bulunması, onların Kuman kökenli bir Türk topluluğu olduğu tezini daha kuvvetli hâle getirmektedir. Slavca kelimelerin payının yüksek olması Kumanların neredeyse 200 yıl boyunca Ukrayna steplerinde dolaşmış olmalarıyla ilgili olmalıdır.

Pomaklar, Hanefi mezhebindendir. Gelenek ve görenek bakımından Türkiye Türkleri ile neredeyse tam bir benzerlik gösterirler.

Pomaklar; Bulgaristan Prensliğinin kurulmasından sonra Müslüman olmalarına rağmen Türklerden ayrı bir dil kullandıkları için yoğun bir Bulgarlık propagandasına maruz kaldılar. Bulgar yönetimi bununla kalmayarak, 1912'de Osmanlıların Balkanlardan bütünüyle çekilmesinden de istifade ederek 200 bin Pomak'ın Türk ve İslâm isimlerini Slav/Bulgar isimleriyle değiştirdi ve hepsini zorla Hristiyanlaştırdı. I. Dünya Savaşı sırasında baskılar nispeten kalkınca Pomaklar eski isimlerine yeniden kavuştu. Ancak bu da çok uzun sürmedi. 1923'te isim değiştirme ve Hristiyanlaştırma programı yeniden başlatılınca Pomaklar yine ilk hedef haline geldi. Rodina (Vatan) Cemiyeti adı altında kurulan dernekler vasıtasıyla Pomakların Türk ve İslâm kültür dairesinin dışına çıkarılması için yoğun bir propaganda faaliyeti başlatıldı. Hristiyanlaşamayan Pomaklar; Bulgar kıyafetleri giymeleri, Bulgar adını kabullenmeleri, kendilerini Türklerden ayırmaları ve Müslüman-Bulgar olarak tanımlamaları yönünde telkinlere maruz kaldı. Nihayet 8 Temmuz 1942'de Bulgar Millet Meclisi'nin, Pomakların isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmeleri yolunda kanun çıkarmasıyla 70 bin kadar Pomak'ın isimleri değiştirildi.

1944'te Komünistlerin iktidarı ele geçirmesinin yarattığı geçici özgürlük de çok sürmedi. Komünistler de azınlıklar konusundaki eski politikaları aynen devam ettirdi. 1970-1974 yılları arasında Pomakların isimleri yine değiştirildi.

Pomakların bir bölümü 1978'den itibaren Türkiye'ye göç etmiştir.

Tarihsizleştirme politikasının ilk kurbanları olan Pomaklar; Rodoplar, Pirin ve Vardar Makedonyası bölgelerinde yaşayan ve Ukrayna Slavcası konuşan bir topluluktu. Onların dil bakımından Türklerden farklı olmaları Bulgar yönetiminin "zorla Bulgarlaştırma" teorilerine uygun düşmüş ve bu yüzden "Bulgarlaştırma" uygulamasının ilk kurbanları olarak seçilmelerine sebep olmuştu.

Bulgarlara göre esasında Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların tamamı, Osmanlıların zorla Müslümanlaştırdığı Bulgarlardı ve onları yeniden aslî dinlerine ve kültürlerine döndürmek gerekiyordu. Böylece Pomakların Bulgar kökenli olduğu yolundaki yayınların yani tarihsizleştirmenin yeni bir adımı olarak, Bulgarlaştırma evresine geçiliyordu.

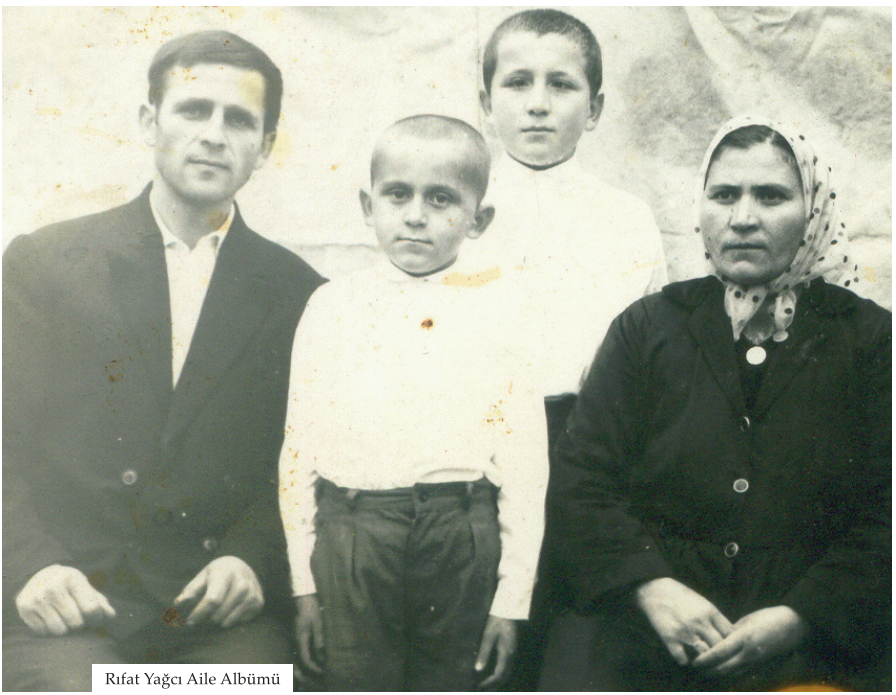

Rıfat Yağcı Aile Albümü

Pomak Adil'in hikâyesi:

1907'de dünyaya geldiğimde babam ve annem bana Adil ismini vermişler. 1912'de küçük bir çocuk iken adım zorla Boris olarak değiştirilmiş. 1914 yılında Müslüman-Türk isimlerimizin geri alınmasına izin verildi ve ben tekrar Adil oldum. 1939 yılında ise Asen adı verildi. 1945 yılında yeni sosyalist hükûmeti döneminde tekrar Adil ismine kavuştum. 1970 yılı asimilasyonu sonucunda yeni adım Vladimir oldu. Altı kez isim değiştirdim. Bu çilenin, bu rezaletin sonu yok mu?

Emin Atasoy, Asimilasyon Çemberinde Bulgaristan Müslümanları, İstanbul 2018, s. 34.

1912-1913 yıllarında Pomaklara karşı kitlesel bir isim değiştirme kampanyası yapıldı. En az 200 bin Pomak şeklen Hristiyanlaştırıldı. Ancak Pomaklar kiliseye gitmemeye özen gösterdikleri gibi çocuklarını vaftize de yanaşmadılar. Köy papazlarının merkezi hükûmete bu yolda yaptıkları şikâyetler de hiçbir işe yaramadı. Pomaklar, sahipsiz kalmalarının etkisiyle derin bir sessizliğe büründüler.

Bu durum uzun sürmedi. 1913 yılının sonlarına doğru Bulgar Hükûmeti bu Hristiyanlaştırma işinden aniden vazgeçip Pomakların isimlerini iade etti. Böylece onlar Müslüman kimliğine yeniden kavuşmuş oldu. Ne var ki Bulgar yönetiminin onları Bulgarlaştırma hevesleri hiçbir zaman sönmedi. 1942 yılında yeniden isim değişikliği uygulamasına gidildi ve neredeyse 60 bin Pomak'ın ismi Bulgar ismiyle değiştirildi. Birkaç yıl sonra komünistlerin iktidara gelmesinin yarattığı ilk özgürlük ortamında 1945'te, Pomaklar yeniden eski isimlerine kavuştular. Fakat bu da uzun sürmedi. Onlara Müslüman isimlerini iade eden komünist yönetim 1959'da yeniden eski uygulamalara döndü ve binlerce Pomak'ın ismini Bulgar isimleriyle değiştirdi. Nihayet 1971-1974 yılları arasında katı asimilasyon politikası neticesinde tüm Pomakların isimleri değiştirildi. Komünist rejimin çökmesinden sonra, 1991'de Pomaklar tarihi ve kültürel isimlerine yeniden kavuştular.

Türklere Sıra Geliyor

Bulgarlar, Türkleri genel bir tehdit olarak görmekten hiçbir zaman vazgeçmemişler, konuyu kökten halletmeyi devletin ana politikası haline getirmişlerdi.

Diğer taraftan benzer bir program Türklere yönelik de uygulamaya konulduğunda, Türkler bunu ilk başta ciddiye almamıştı. Doğrusu derin bir tarih, güçlü bir kültüre sahip olan Türklerin gülünç bir propagandanın konusu olacağını kimse tahmin edemiyordu. Ne var ki Bulgar yönetimi, meselenin gülünç olmasından ziyade sonucuna odaklanmış durumdaydı, Türk köylerini kuşatıp, kapılarını dövmeye başladıklarında Türkleri bir gecede Bulgarlaştıracaklarına inanıyorlardı.

Çünkü gözle görülen durum şuydu: Türkler, 1975 sayımlarında 731 bin 835 kişi ile Bulgaristan nüfusunun yüzde 8,4'ünü (gerçek rakamların yüzde 10'un üzerinde olması gerekiyor) oluşturuyordu ve nüfus projeksiyonlarında bu oranların daimi surette Türkler lehine değişeceği anlaşılıyordu.

Üstelik Bulgarlar, Türkleri genel bir tehdit olarak görmekten hiçbir zaman vazgeçmemişler, konuyu kökten halletmeyi devletin ana politikası haline getirmişlerdi. Rejim ne olursa olsun ya da iktidarda kim bulunursa bulunsun aynı politika sert ya da yumuşak bir şekilde tatbik ediliyordu.

Jivkov yönetimine, en güzel cevabı tarih veriyor

İşte, Bulgarlar'ın "Yok" dediği harita

1956 ve 1965 BULGAR NÜFUS SAYIMINA GÖRE TÜRK NÜFUSU

Aziz UTKAN *ANKARA, (Hürriyet)*

BULGARİSTAN'ın, Paris'te başlayan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği (AGİK) İnsanı Boyut Toplantısı'nda, ülkede Türk asıllıların yaşadığını inkâr etmesi üzerine, Türkiye, elindeki tarihi belgeleri, dünya kamuoyunun gözü önüne seriyor. Bulgaristan'ın bu tutumu, Ankara tarafından, **"Kendi içinde çelişkileri olan, çirkin bir yalan"** diye nitelenmiyor.

Bulgaristan'la 20 yıl önce yapılan Göç Anlaşması'nda açıkça, **"Türk asıllı Bulgar vatandaşları"** sözü edilirken, Sofya yönetiminin şimdi bunu inkâr etmesi, ülkesine yönelik Türk tahriklerden söz etmeye başlaması

Türkiye tarafından, **"Her di tatörlüğün başvurduğu, uc propaganda yolu"** olarak nımlanıyor. Türkiye ile Bulgaris arasında, (Devamı Sa.21, Sü.7

Sovyet bakışı

17. sayfada

Öte yandan bu politikaların uygulanmasında, Doğu Blokunda çökmeye yüz tutan sosyalizm için yeni arayışlara girilmesinin de doğrudan veya dolaylı etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Leonid Brejnev'in 1982'de ölümünden sonra SSCB lideri olanı Yuri Andropov'un, bağları gevşemekte olan Sovyet Cumhuriyetlerini yeniden toparlamak için ortaya attığı "Birleşik Homojen Sovyet Sosyalist Ulusu" fikrinin Bulgaristan'da "Homojen Sosyalist Bulgar Ulusu" fikrine ilham olduğu ya da zaten var olan fikri ateşlediği anlaşılmaktadır. Öyle ki 1980-1983 yılları arasında uzun bir çalışma yapıldığı ve katı asimilasyon için hazırlıkların tamamlandığına dair güçlü emareler bulunmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın derin bir gizlilik içinde yürütüldüğü; Devlet Başkanı Todor Jivkov, Bulgaristan Meclis Başkanı Georgi Djagarov, Bulgar Bilimler Akademisi üyeleri Panteley Zarev ve Angel Balevski, Vatan Cephesi lideri Penço Kubanski, Politbüro üyesi Milko Balev, İçişleri Bakanı Dimitar Staynov, Dışişleri Bakanı Petar Mladenov, Bulgaristan Komünist Partisi İdeoloji İşleri Sorumlusu Stoyan Mihaylov'dan başka kimsenin plana vakıf olmadığı ve bu ekipten dışarı asla bilgi sızmadığı anlaşılmaktadır.

Planlamacılar, hayallerindeki "Tek Uluslu Bulgaristan" fikrinin önündeki en büyük engel olarak Türkleri görüyor ve onları, yönlerini Türkiye'ye dönük durmakla suçluyorlardı. Hâlbuki bu durum tamamen Türklerin güvenlik kaygılarından kaynaklanıyordu. Bu durum, Bulgar yönetimlerinin yıllardır Türklere yönelik uyguladığı ayrıştırma, sosyal ve psikolojik şiddet, katliam, gasp, mala el koyma, yağma, sürgün, kırım ve göç ettirme politikalarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı.

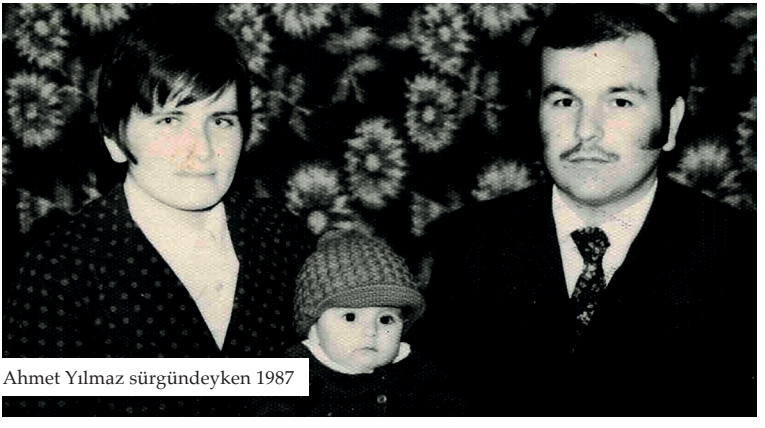

Ahmet Yılmaz sürgündeyken 1987

Fatme İnce Aile Albümü

Todor Jivkov için takıntı hâline gelen "Türk sorunu" sadece bunlarla sınırlı değildi. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra uluslararası camiada dışlanmaya çalışılan, askerî ve ekonomik ambargolarla bunalan, anarşi ve terör kıskacına giren, devlet kurumları çalışılamaz hale getirilen ve askerî darbeyle bilhassa Avrupa kamuoyunda sevilmeyen ülke konumuna düşürülen Türkiye'de, 1983'ten itibaren görülen ekonomik gelişmeler bölge açısından dikkat çeker hâle gelmişti. Bu durum Türkiye'de bulunan akrabaları kanalıyla tüm gelişmeleri dikkatle takip eden Bulgaristan Türklerinin anavatana ilgilerini her zaman canlı tutuyordu.

Meselenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlardan kaynaklandığını görmezden gelen Jivkov yönetimi için asıl tehlike Türk nüfusunun hızla artmasıydı ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Bulgaristan'a yönelik yeni bir "Kıbrıs Davası" çıkabileceğiydi. Hâlbuki Kıbrıs sorunu ile Bulgaristan Türkleri konusunun birbiriyle uzak veya yakın ilgisi yoktu. Üstelik Türkiye, Bulgaristan Türkleri konusuna yıllardan beri -ne yazık ki- sadece "göç ve göçmen" meselesi olarak bakıyordu.

Todor Jivkov'a göre Türkler aynı zamanda baskın bir şekilde İslâm kültürünü de taşıyor ve yaygınlaştırıyordu. Bu da uzak gelecekte Bulgaristan'ın kimliğine ve kültürüne zarar verebilirdi. Buna Pantürkizm ve Panislâmizm tehdidi de eklenince Jivkov'un takıntısı daha da artıyordu. Çünkü Jivkov, Türkiye'nin dış politikada Pantürkçü bir eğilime girdiğine inanıyor, bunun Bulgaristan Türkleri arasında bölücü, milliyetçi, turancı düşünceleri yaygınlaştırdığını düşünüyordu. Görünüşe göre Jivkov, Türk varlığını ulusal tehdit olarak görmekte ısrar ediyordu. Bundan dolayı yıllardır işlenen "Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" tezine sarılmak Jivkov açısından kökten çözüm yolunda önemli bir araç sayılabilirdi.

Behiç Günalan Arşivi

"Soya Dönüş" ya da "Yeniden Doğuş Süreci" ciddi bir iddia taşıyordu. Neredeyse yüz yıldır sadece Türk oldukları için katliam ve kırıma uğrayan, Türkiye'ye göç etmeleri hususunda teşvik bile gören Bulgaristan Türkleri, bundan böyle köken itibarıyla Bulgar sayılıyordu. Artık Bulgar etnik efsanesi içinde zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlar olarak yerlerini alacaklar, yeniden Bulgar adını alarak bir tür yeniden doğuş süreci yaşayacaklardı. Bu son bir bilinç katliamı teşebbüsüydü ve Jivkov yönetimi bu konuda başarıya ulaşabilmek için gözünü tamamen karartmıştı. Elbette bununla kalınmayacak ve Türklük ve İslâm'a dair tüm izlerin ortadan kaldırılmasıyla tam bir "kültür kırımı" gerçekleşecekti.

Bu çerçevede Bulgaristan Komünist Partisi'nin hazırladığı raporlar, Jivkov'un politikasının ana eksenini oluşturmaya yardım ediyordu. Raporlarda; "*Bulgaristan'ın tek uluslu bir devlet olarak şekillenmesi ve öyle kalması gerektiği, Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinin hiçbir zaman sönmediği ve bu yüzden Bulgaristan'ı kendi vatanları gibi benimsemedikleri, bunun gerçekleşmesi için Türklük bilincinin sarsılması ve Bulgar kökenli oldukları fikrinin güçlendirilmesi, Bulgar milleti kavramının tüm azınlıkları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve Türkler için Bulgaristan Türkleri, Türk asıllı Bulgar vatandaşları gibi tabirlerin kullanımının terk edilmesi, onların Türkiye Cumhuriyeti Türklerinin kan akrabası olmadığı fikrinin ısrarla işlenmesi gerektiği"* bildiriliyordu. Bütün bunların gerçekleşmesi için Türklerin ad ve soyadlarının Bulgar adlarıyla değiştirilmesi de öneriler arasındaydı. Ancak bunun riskli, uygulanması zor ve bazı sorunları ortaya çıkarabileceği de hatırlatılmaktaydı. Böylece Jivkov, Komünist Parti'nin de tam desteğini almış oluyordu.

Şükrü Korkmaz Aile Albümü 1980

Tedavüle konulan yeni tarih tezinde aksayan yerler de yok değildi. Zorla İslâmlaşmış/Türkleşmiş Bulgarlar konusu Bulgar akademisini de ikiye bölmüş gibiydi. Bazı Bulgar akademisyenlerin de dile getirdiği üzere, aslında genel Bulgar etnik yapısı içinde istatiksel bir anlam bile ifade etmeyecek derecede yani sayıya gelmeyecek kadar az, lokal veya ferdî İslâmlaşma olmuşsa da hiçbir zaman şiddete dayalı toplu İslâmlaşmaya dair izler yoktu. Osmanlı arşiv belgelerinin bu hususta son derece açık kayıtlar içerdiği muhakkak olmasına rağmen, politik beklentiler akademiyi etkisi altına almış ve yönetimin azınlık politikalarına yönelik yayınlar yapması sağlanmıştı. Bu durumda sahte belge veya kaynak üretmek durumunda kalmışlar, kaynağı belli olmayan rivayetlere sımsıkı sarılmışlardı. Bunlardan biri de 1668'de Çepino'da Bulgarların zorla Müslüman yapıldığına dair Papaz Metodi Draginov tarafından kaleme alınan bir kronikti. 1870 yılında güya gün yüzüne çıkarılarak yayınlanan bu kroniğin her nasılsa orijinali kaybolmuştu. Eserin dil, zaman ve metot bakımından orijinal olmadığı akademik camia tarafından kabul edilmektedir. Bahsi geçen kroniğin 19. yüzyılda yazılmış olabileceği, bunun eski metinleri edebi usulle, sanki bir gerçekmiş gibi yeniden yazmasıyla tanınan Stefan Zahariev tarafından kaleme alınmış olduğu bile ileri sürülmüştür.

Şükrü Altay öğrencileriyle 1980

Bu noktada, Osmanlı kaynaklarının büsbütün görmezden gelinmesi ise dikkat çekicidir. Hâlbuki Osmanlı yazışma sistemi 17. yüzyılda tamamen sistematik hale gelmiş, her türlü resmi yazı ve onların suretleri özenle korunmuştur. Böyle bir durumda ister toplu ister ferdî olsun İslâm'a geçişler titizlikle kayda alınırdı. Bunun sebebi o kişi veya ailenin hukukî statüsünün değişmesinden kaynaklanıyordu. Böylece vergiye tabi oldukları hususlar değişiyor, bölgedeki idarecilerin ek vergiler almasının da önüne geçiliyordu. İslâmlaşma bir tür hukuki statü değiştirme anlamına geliyordu. Ne var ki temel amaç bir gerçeğin ifşasından çok politik kararlara tarihi zemin oluşturmak olduğundan Osmanlı arşiv kayıtlarına bakılmasına hiçbir zaman ihtiyaç duyulmuyordu. Gerçekte, Müslüman olmaya karar veren kişi en az iki şahit ile kadıya müracaat eder, huzurda kelime-i şehadet getirir, hangi Müslüman ismiyle anılmak istediğini bildirirdi. Kadı da bunu sicil defterine kaydederdi. Bundan sonra kayıtlara o kişinin baba adı yerine sadece Allah'ın kulu anlamında Abdullah yazılırdı. Durum böyle olduğu hâlde-sanki Bulgarlar Müslüman olmak için kadıya dilekçe vermiş gibi- Türklerden Bulgarca isim verilirken dilekçeler alınması da bir tür tarihle hesaplaşma gibi görülmekteydi.

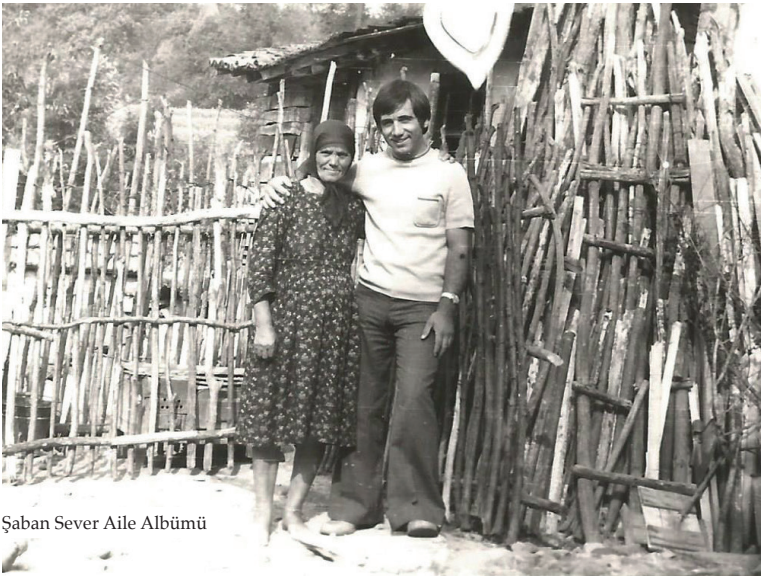

Şaban Sever Aile Albümü

İsim değiştirme kampanyasının örnekleri Kırcaali, Smolyan (Paşmaklı) ve Haskovo (Hasköy)'da karma evlilik yapmış olan aileler üzerinde denendi ve bu esnada yaklaşık 50 bin Türk'ün adı değiştirildi. Hemen ifade etmek gerekir ki geleneksel olarak -ve çoğunlukla dinî gerekçelerle- Müslüman kızlar, gayrimüslim erkeklerle evlenmiyorlardı. Karma evlilikler Türk veya Pomak erkeklerin Bulgar kızlarıyla yaptıkları evliliklere dayanıyordu. Bu yüzden ilk evre gayet kolay bir şekilde atlatılmıştı. 1984'ün ikinci yarısından itibaren başlayan ikinci evrede, hedef doğrudan Türk aileler olduğu için asıl kıyamet o zaman kopacaktı ve Bulgar yönetimi her şeyi göze almış durumdaydı.

Bütün bu faaliyetlere neredeyse yüz yıldır okullarda işlenmekte olan "Beş Yüz Yıllık Boyunduruk" tezi de eklenince Türklere karşı kamuoyunun da desteği alınmış olunuyordu. Böylece bir yandan Türkleşmiş olan Bulgarlar yeniden kendi soylarına döndürülürken, diğer yandan beş yüz yıllık boyunduruğun intikamı da alınıyordu. Nitekim Todor Jivkov 18 Ocak 1985 tarihinde gerçekleşen parti toplantısında yaptığı konuşmada bu konuyu da gündeme getirerek; "Bulgaristan Türklerinin, beş yüz yıllık boyunduruğun bir sonucu olarak asimile olan Bulgarlar olduğu" görüşünü ileri sürmüştü. Buna göre Türkler aslında "Türk millî bilincine sahip Bulgarlar" idi. Jivkov bu meseleye o kadar çok inanmış görünüyordu ki 1912-1913 yıllarında yapılan isim değişikliklerinden vazgeçilmesini, dönemin yönetiminin ihanetine bağlamış, keza komünist rejiminin başlangıçta Türklere özgürlük verdiğinden yakınmış, kendilerinin sadece isim değiştirdiğini dinî yapıya müdahale

AA

AA

etmediklerini bildirmişti. Baştan sona hiçbir gerçeği yansıtmayan konuşmasının son bölümünde ise isim değiştirmeden çok, Bulgarların ismi değiştirilenleri gerçek kardeşleri olarak görüp görmeyeceklerinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Bu ifade isim değiştirmeye karşı direnen Türkleri de açıkça tehditten başka bir şey değildi. Bununla birlikte bu tür yaklaşımların toplumsal karşılığının olup olmadığı da hiçbir zaman anlaşılamamıştır. Çünkü Bulgar kamuoyu da yüzyıllar içinde bu politikanın gerçekliğine inanmış olmalıdır. Değilse, Bulgarların beş yüz yıldır birlikte yaşadığı Türklere ve Pomaklara karşı yürütülen acımasız asimilasyon, ayrımcılık, dışlama, psikolojik ve fizikî baskı, sürgün etme ve imha politikalarına karşı derin bir sessizliğe bürünmesini nasıl açıklayabiliriz? Bu soru daima makul bir cevap beklemektedir ve Türklerin olduğu kadar Bulgarların da vicdanını sızlatıyor olmalıdır.

Öte yandan, Türkiye'nin Bulgaristan'da meydana gelen olaylara yönelik ilgisinin artmaya başlamasına bir tepki olarak, güya bazı aydın ve sporcular Bulgaristan Türkleri adına Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal'a iletilmek üzere bir açık mektup kaleme aldılar. Bu mektupta, "yeni isimlerini gönüllü olarak aldıklarını, kendilerinin zaten Bulgar olduklarını ve şimdi özlerine döndüklerini" bildiriyorlar, "Türkiye'nin kendi iç meseleleriyle uğraşmasını ve Bulgaristan'ın iç işlerine karışmamasını" istiyorlardı.

Bu bildiriye imza koyanlar arasında okul müdürü, müftü, gazeteci, doktor, sporcu gibi saygın meslek sahipleri vardı. Bildirinin dünya kamuoyunu yanıltmaya yönelik olduğu kısa zaman sonra ortaya çıktı. Nitekim çok geçmeden bildiride imzası olan Naim Süleymanoğlu (Naum Şalamanov) Avustralya'daki müsabakalar esnasında Türkiye Büyükelçiliği'nden sığınma talep etti ve kısa sürede Türkiye'ye getirildi. Onun bu eylemi, daha önce açıklanan bildirinin dünya kamuoyunu yanıltmaya yönelik olduğunu ortaya koymakla kalmadı aynı zamanda Bulgaristan'ın Türklere yönelik katı asimilasyon politikasının ve Bulgaristan'ın uluslararası camiaya karşı aldatıcı tutumunun meydana çıkmasını da sağladı. Bulgar yönetimi dünya spor camiası için efsane olan bir kahramanı kaybetmekle kalmamış, uluslararası alanda da rezil olmuştu.

NAİM SÜLEYMANOĞLU'NUN TÜRKİYE'YE KAÇIŞI

1986 yılında Melbourne'de düzenlenen halter şampiyonasında Bulgaristan adına yarışan Naim Süleymanoğlu kafileden kaçarak Türk Konsolosluğuna sığındı. Doğu Bloku ülkelerinden kaçışlar her zaman görülebilirdi ama bu sıradan bir iltica değildi.

1967 yılında Bulgaristan'ın Mestanlı kazasına bağlı Ahatlı köyünde doğan Naim Süleymanoğlu'nun akranlarına göre önemli bir özelliği vardı. Çelimsiz biri olmasına rağmen vücut ağırlığının üstünde kaldırışlar yapabiliyordu. Bu halin fark edilmesiyle 9 yaşında halter sporuna başladı. 1982 yılında Brezilya'da düzenlenen Dünya Gençler Halter Şampiyonasında iki altın madalya ile dünya şampiyonu olduğunda henüz 15 yaşındaydı. Üstelik en genç rekortmen unvanını elde etmişti. 1986 yılında Melbourne'de düzenlenen Dünya Halter Şampiyonası'na gelinceye kadar 63 defa rekor kırmış, 1984, 1985 ve 1986 yıllarında dünyada yılın haltercisi seçilmişti.

O yıllarda Bulgaristan yönetimi, yerli Müslümanların gelişmiş sosyalist topluma kültürel entegrasyonu adı altında Bulgarlaştırma politikası uyguluyordu. Ülkede Türkçe, Türk Kültürü ve İslâmi unsurlar yasaklanmış Türklere yönelik geniş bir isim değiştirme kampanyası başlatılmıştı. Bu kapsamda Naim Süleymanoğlu'nun da adı değiştirilerek Naum Shalamanov yapılmıştı. Bulgarlaştırma politikalarının zirveye çıktığı 1984-1986 yıllarında Türkiye, Bulgaristan'ı sert şekilde eleştiriyordu.

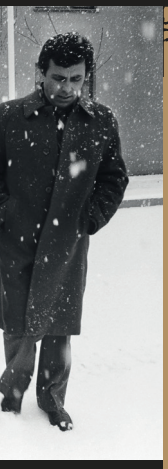

Bu açıdan Naim'in başarıları sadece spor değil politik açıdan da önemliydi. Çünkü o Bulgaristan'daki Türk topluluğunun da simgesi durumundaydı ve onun başarıları Bulgaristan'daki Türk varlığına moral etkisi yaratıyordu.

1986 Melbourne Dünya Halter Şampiyonası'na katılan Bulgar sporcular arasında bulunan Naim Süleymanoğlu aniden ortadan kayboldu. Bütün gizli servislerin ve polislerin aramalarına rağmen izine rastlanılamıyordu. Gerçekte ise o Melbourne'de yaşayan Türklerle daha önceden irtibat kurmuş, kaçış planlanmış ve sessizce gerçekleştirilmişti. 11 Aralık 1986'da onun Türk Konsolosluğunda olduğu ve Türkiye'den iltica talep ettiği duyuruldu. Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu büyük bir politik kriz yaratmıştı. Şimdi onun iltica talebinin kabul edilmesi ve Türkiye'ye getirilmesi gerekiyordu. Dönemin başbakanı Turgut Özal'ın da bizzat gayretleriyle Naim, Türkiye'ye doğru yol çıktı. 17 Aralık 1986'da Yeşilköy Havaalanına indiğinde coşkun bir kalabalık onu bekliyordu.

Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye iltica etmesi, Bulgaristan'da Türklere yapılan zulmün dünya kamuoyuna duyurulması açısından önemli bir hamleydi. Bulgar makamları onun ilticasını uluslararası terör olarak nitelendiriyor ve isim değiştirme kampanyasına büyük darbe vurduğunu savunuyordu. Asimilasyona karşı direnişin sembolü olan Naim Süleymanoğlu, Türkçe adına yeniden kavuşmuştu ama onu asıl bekleyen şey halterdeki başarılarını Türkiye adına devam ettirmesiydi.

1988 Seul Olimpiyatları yaklaşırken Bulgaristan, Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye adına yarışmalara katılmasına izin vermeye yanaşmıyordu. Bu gelişme Naim'in spor hayatının sonu demekti. Türkiye önce Bulgaristan'a yönelik sert eleştirilerini kısmen yumuşattı. Ardından Başbakan Turgut Özal'ın girişimleriyle Bulgaristan'a bir milyon dolar ödenerek Naim'in Türkiye adına yarışması için izin alındı. Böylece onun sekiz buçuk yıl sürecek olan rekorlar ve şampiyonluklar serisinin önü açıldı.

1988 Seul, 1992 Barselona ve 1996 Atlanta olimpiyatlarında şampiyonluk kürsüsü Naim Süleymanoğlu'na aitti. Dünya ve Avrupa Halter Şampiyonalarında ise rakip tanımadı. Halteri bırakana kadar 3 olimpiyat, 7 Dünya ve 6 Avrupa Şampiyonluğuna ulaşmış; 46 defa dünya rekoru kırmıştı. Ama asıl başarısı Bulgaristan'daki Türklerin sesini dünyaya duyurmuş olmasındaydı.

Tufan Gündüz, Büyük Olayların Kısa Tarihi, İstanbul 2018, cilt 1, s. 212-214.

NAiM

T.C. ZİRAAT BANKASI
T.C. ZİRAAT BANKASI
NAİM

Türkiye'nin Tutumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin hafızası 1878'den beri Bulgaristan Türklerine yapılan baskı, zulüm, katliam ve göç ettirmeler hususunda çok doluydu. Buna mukabil Türkiye Cumhuriyeti sorunun ortadan kalkması konusunda, Türklerin topyekûn göç etmesini temel çözüm olarak görmüştü. Bu stratejik hatanın yüz yıl boyunca tekrar edilmesi anlaşılır gibi durmamaktadır. Keza Türkiye'nin, kendisine karşı açıktan düşmanlık beslediği her şekilde belli olan Bulgaristan gibi küçük bir ülkeyi gözünde niçin çok büyüttüğü hususu da ayrıca tartışılmalıdır. Bu mesele herhâlde iki kutuplu dünyada Komünist Blok'un ve dolayısıyla Sovyetlerin düşmanlığından çekinilmesiyle açıklanabilir. Değilse nüfus, ekonomik, politik ve askerî güç bakımından Türkiye'nin çok gerisinde kalmış olan bir ülkeye karşı tedbirli davranılması ve hatta tehdit etmekten bile kaçınılması izahtan vareste kalmaktadır.

1983 yılı sonbaharında Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi olarak tayin edilen usta hariciyeci Ömer Engin Lütem; Başkan Jivkov, Başbakan Filipov, Dışişleri Bakanı Mladenov ve Meclis Başkanı Stanko Totodorov'a yaptığı nezaket ziyaretleri esnasında Bulgaristan Türklerinin hem Türkçe hem de Bulgarca biliyor olmaları sebebiyle iki ülke arasında köprü vazifesi görebileceğini söylemiştir. Bu esnada muhataplarının onu sessiz sedasız dinlemeleri, olumlu ya da olumsuz herhangi bir yorumda bulunmamaları, hatta görüşmeler esnasında Bulgaristan'daki Türklere dair bir ifadeye yer vermemeleri Lütem'in dikkatini çekmiştir. Kendisinin de vuzûhiyetle

Türkiye Cumhuriyeti'nin hafızası 1878'den beri, Bulgaristan Türklerine yapılan baskı, zulüm, katliam ve göç ettirmeler hususunda çok doluydu.

Tam 6 yıl, Sofya'da Türkiye'yi temsil eden Büyükelçi Ömer Engin Lütem, zulmü ilk kez HÜRRİYET'e anlattı:

"Türkler, Bulgar usulü cenaze töreniyle gömülen ölüleri, gece mezardan çıkarıp yeniden gömüyordu."

'Bulgar cehennemini benden dinleyin'

AZINLIKLARA BASKI "Bulgarlaştırma işlemine Pomaklar'dan başladılar. 1973-75'te yüzlercesinin ismi değiştirildi. Sıra Çingeneler'e geldi. 1984'te de Türkler'e çengel atmaya başladılar..."

DİRENENLER ÖLDÜRÜLDÜ "Çatışmalarda kaç kişinin öldüğünü söyleyemem. Uluslararası Af Örgütü'nün hazırladığı rapor, 100 soydaşımızın öldüğünü kaydediyor. Bu, minimum rakamdır..."

BULGARLAŞTIRMA BAŞLADI "İsim değiştirmekle kalmadılar. Cenazelerin, Müslüman usulüyle gömülmesi ve sünnet yasaklandı. Türkler karşı çıktı, ama Bulgarlar şiddete başvurdular." 11 sayfa

KLER Bugüne kadar Bulgaristan hakkında çok ma Büyükelçi Ömer Lütem, ilk kez resmi ağızdan, dehşet verici boyutlarda olduğunu açıkladı...

vâkıf olduğu üzere bu tutum, aslında uygulamaya konulacak olan "bilinç katliamı" politikasının ayak sesleridir ve yeri gelip sorulduğunda aslında Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye göç ettiği, geride kalanların ise Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğu yalanına hazırlıktır.

Gerçekten 1984 yılının başlarında Kırcaali bölgesinde sistemli bir isim değiştirme kampanyasının yürütüldüğüne dair haberler gelmeye başladığında Bulgar kamuoyu kaynakları derin bir sessizliğe bürünmüştü. Gariptir ki Türk Büyükelçiliği'nin bu yoldaki raporlarına rağmen Ankara Hükûmeti de aynı sessizliğe ortak olmuştu. Aslında durum çok da anlaşılmaz değildi. Türkiye; Bulgaristan'ın iki ülke arasındaki köprüleri yıkmaya yönelik bu teşebbüsünü tek başına mı tasarladığı, yoksa Sovyetler Birliği tarafından mı yönlendirildiği sorusuna cevap arıyordu. Tam da bu sıralarda Sovyet Lider Gorbaçov'un 1985'teki Bulgaristan ziyaretinde Jivkov, isim değiştirme politikasından uzun uzun bahsetmiş, Gorbaçov ise sessiz kalmayı, hiçbir yorum yapmamayı tercih etmişti. Görünürde Gorbaçov, bu politikayı tasvip etmemiş ama karşı da çıkmamıştı. Aslında o tarihlerde Gorbaçov liderliğindeki Sovyetlerin daha önemli işleri vardı ve Doğu Bloku'nun çatırdamakta olduğunu herkes pekâlâ biliyordu.

Ömer Engin Lütem'in anlattığına göre; Ankara Hükûmeti 11 Ocak 1985 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Sedat Güneral aracılığıyla konuyu doğrudan Jivkov'a götürdüğünde, Jivkov isim değiştirme kampanyası ile ilgili iddiaları reddettiği gibi dostluk, barış, sınırdaşlık iş birliği gibi sihirli şeylerden bahsetti. Üstelik toprak talepleri olmadığı gibi gereksiz konulara bile girdi. Nihayet inkâr konuşmalarının arasına eğer Türkiye de kabul ederse 200 bin, 300 bin kişiyi içine alacak kapsamlı bir göç anlaşmasına razı olabileceğini de sıkıştırdı.

Zulmün ikinci adresi
BULGARİSTAN
Hafızanın Konuğu
ÖMER LÜTEM
Kritik görevlerde 32 yıl
"RAKAMLARI AÇIKLAYAMAM"
TÜRKİYE BULGARİSTAN

Bu cevaplar Türk heyetinde, isim değiştirme kampanyasının sona ermese de yavaşlayacağı hissini uyandırmıştı. Fakat beklenildiği gibi olmadı. Jivkov yönetimi, Türk azınlık üzerindeki baskıları arttırmakla kalmadı, Bulgarlaştırma ve asimilasyon kampanyasını Deliorman bölgesine doğru genişletti.

Türkiye Büyükelçiliği'ne ulaşan şikâyetler bir yana, Bulgaristan Türkleri konusunda hassas olan Türk kamuoyuna ulaşan bilgiler basında geniş yankı bulmaya başladı. Bunun üzerine hükûmet, 22 Şubat 1985'te Bulgaristan'a bir nota vererek iki ülke arasındaki sorunların göç anlaşması da dâhil olmak üzere dışişleri bakanları nezdinde görüşülmesini istedi. Aslında Türkiye hâlâ ilişkileri germek istemiyor ve ılımlı bir tutum izliyordu. Bundan dolayı örneğin isim değiştirme ve katı asimilasyon gayretlerine hiç değinmiyor, sadece kapsamlı göç konusunu dile getirerek Türkleri alabileceğini belirtiyordu. Elbette Bulgaristan bu notayı reddetti.

Sofya'ya 12'nci nota

Aziz UTKAN / ANKARA, (Hürriyet)

TÜRKİYE, Bulgaristan yönetimi tarafından, bu ülkedeki Türk temsilciliklerine karşı başlatılan güdümlü gösterileri, dün sert bir şekilde protesto etti. Türkiye'nin gelişmelere olan duyarlılığını ve tepkisini dile getiren bir protesto notası, dün Sofya'da, Bulgar makamlarına iletildi.

Böylece Türkiye'nin, Türk azınlığıyla ilgili olarak son bir ay içinde Bulgaristan'a verdiği çeşitli konulardaki nota sayısı, 12'yi buldu.

İki ülke arasındaki gerilime ilişkin, **Hürriyet** muhabirinin sorularını yanıtlayan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi **İnal Batu, "Bulgaristan' da meydana gelen nümayişler karşısında, Bulgaristan'a bugün bir protesto notası verilmiştir. Notada, bu ülkede mevcut temsilciliklerimizin güvenliğinin sağlanması ve korunmaları da istenmiştir"** dedi.

Mehmet Türker'in ailesi Viyana'da kaldıkları kampın bahçesinde 27 Mayıs, 1989

Bundan sonra Türkiye, yeni bir politikayı uygulamaya koydu. Bulgaristan ile ekonomik ve kültürel ilişkileri azaltmak, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçü konusunda gayret sarf etmek ve konunun uluslararası camiada tartışılmasını sağlamak bu yeni politikanın ana eksenini oluşturuyordu. Buna karşı Bulgaristan, Avrupa kamuoyunun Komünist Blok'a karşı tedirginliğinden istifade ederek Türkiye'yi açıktan tehdide bile müracaat etti.

Büyükelçi Ömer Engin Lütem'i Dışişleri Bakanlığına çağırarak Türkiye'yi kışkırtıcı olmakla suçladılar ve Türkiye'nin tutumunu bu şekilde sürdürmesi hâlinde Bulgaristan üzerinden Avrupa ülkelerine transit geçiş yapan Türk vatandaşlarının araçlarına müdahalede bulunacaklarını ima eden bir nota vermek istediler. Büyükelçi, Bulgaristan'ın böyle bir uygulamaya gitmesi hâlinde Türkiye'nin de Boğazlardan geçen Bulgar gemilerine benzer bir müdahalede bulunabileceğini ima edip notayı reddetti.

Tenzile ve Feyzullah Yücetürk
Aile Albümü

Bütün bu krizler esnasında Bulgar yönetiminin baskısı altında ezilen Türkler, isimlerini bir bir kaybetmeye devam ediyorlardı. Hayat o kadar çekilmez hale gelmişti ki trende yolculuk yapmak, bir beldeden diğer bir beldeye gitmek, belediyede, devlet dairelerinde, bankalarda ve okullarda Türk ve Müslüman isimleriyle işlem yapmak büsbütün imkânsızdı.

Türklerin isimlerinin değiştirilmesi, görünüşte Bulgarlaşmanın gerçekleştiği anlamına geldiği için Türkçe yayın yapmak, Türkçe konuşmak, Türkçe müzik dinlemek, geleneksel Türk kıyafetleri giymek, sünnet yaptırmak, dinî vecibeleri yerine getirmek gibi insana özgü temel hak ve hürriyetlerin yasaklanması da Bulgarlaşmanın tamamlayıcısı olarak uygulandı.

Sefer Oral ve Hasan Ocaklı

Konu o kadar çığırından çıkmıştı ki evlerde Türkçe konuşulması bile yasaklanmıştı. Dahası sünnet yaptırmak insan vücuduna saldırı olarak nitelendirildi ve kesinlikle yasaklandı. Bununla kalınmayarak ilkokul öğretmenleri aracılığıyla sünnet çağındaki çocukların fizikî kontrolü yapılmaya başlandı. Hastanelerde Türkçe isimle kayıt yaptıranların dosyaları ortadan kaldırılıp, kronik rahatsızlığı olanların temel sağlık hizmetlerinden bile yararlanmaları engellendi. İnsan haklarına, temel hak ve hürriyetlere, tarihe, kültüre, edebiyata ve dile yapılan müdahalelerin ardından sıra ölülere ve mezarlıklara geldi. Müslüman mezarlıklarıyla Hristiyan mezarlıklarının birleştirilmesi bahanesiyle Türklerin mezarlıkları ortadan kaldırıldı, mezar taşlarındaki Türkçe isimler bile kazındı.

Müslüman mezarlıklarıyla Hristiyan mezarlıklarının birleştirilmesi bahanesiyle Türklerin mezarlıkları ortadan kaldırıldı, mezar taşlarındaki Türkçe isimler bile kazındı.

Hasan Dönmez ve ailesi

Türklere karşı uygulanan katı asimilasyon politikasına karşı Türk ahali de büsbütün sessiz kalmadı. Türkiye ile Bulgaristan arasında karşılıklı söz düellosu, nota teatileri, gerginlikler ve krizler sürüp giderken Bulgaristan Türkleri de hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya ve zayıf direniş halkalarını güçlü bir zincire döndürmeye gayret ediyordu. Türkçe konuşmak veya geleneksel Türk giysileri ile dolaşmak Türklerin yoğun olduğu köy ve kasabalarda bütünüyle denetlenemediğinden geleneksel yaşam gizli saklı da olsa sürdürülüyordu. Her ne kadar isim konusunda direnç sürmekteyse de mecbur bırakılıp Bulgar ismi alanlar da zorunlu olmadıkça yani devlet dairesine işi düşmedikçe ve devleti temsil eden makamlarla muhatap olmadıkça, yeni isimlerini kullanmaya yanaşmıyorlardı. Hatta insanların pek çoğu yeni adını bilmiyordu.

İnsanların pek çoğu yeni adını bilmiyordu.

Mehmet Türker Aile Albümü

Düşünce, Vicdan, Din ya da İnanç Özgürlüğü Dâhil İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere Saygı

Katılan Devletler ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkes için düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüğü dâhil, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterir. Her biri insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan doğan ve bu kişiliğin özgür ve tam gelişmesi için temel olan kişisel, siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve öteki hakların etkin biçimde kullanılmasını güdüleyerek özendirir. Bu çerçeve içinde katılan devletler, bireyin, tek başına ya da başkalarıyla birlikte kendi vicdanı uyarınca din ya da inancını açıklama ve uygulama özgürlüğünü tanır ve ona saygı gösterir. Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan katılan Devletler, bu azınlıklardan olan kişilerin yasa önünde eşitlik hakkına saygı göstererek onlara insan hakları ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanmaları için tam fırsat tanır ve bu amaçla bu alandaki yasal çıkarlarını korur. Katılan Devletler, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının, kendileri ve tüm devletler arasında dostça ilişkiler ve iş birliğinin gelişmesini sağlamak için gerekli barış, adalet ve refahın temeli olduğunu görüşüyle bu hak ve özgürlüklerin evrensel önemini tanır. Karşılıklı ilişkilerinde insan hakları ve temel özgürlüklere sürekli saygı göstererek, Birleşmiş Milletlerle iş birliği dâhil, bu hak ve özgürlüklere evrensel ve etkin olarak saygı gösterilmesini özendirmek için birlikte ve ayrı ayrı çaba gösterir. Bireyin bu alanda bilgili olmak hakkını ve hak ve ödevlerine göre davranmasını kabul eder. Katılan Devletler, insan hakları ve temel özgürlükler alanında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaç ve ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine uygun olarak davranır. Bu alanda, ötekilerin yanı sıra bağlı olabilecekleri Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri dâhil uluslararası belgeler ve sözleşmelerde konmuş olan yükümlülüklerini de yerine getirir.

Helsinki Sözleşmesi 1975.

Direniş

1984 yılında bilinç katliamı ve kültürel asimilasyon kampanyasının uygulamaya konulmasıyla birlikte Türk köylerinde birbirinden bağımsız ama zayıf direnişler görülmeye başladı. Emin Atasoy'un tespitlerine göre ilk gösteriler Mart ayı içinde Komuniga köyünde yapıldı ve Bulgarlaştırma politikalarını protesto etmek amacıyla bir Hristiyan tabut yakıldı. Bununla kalınmayıp bir buçuk ay kadar sonra yani 1 Mayıs öncesinde isim değiştirme sürecini eleştiren bildiriler dağıtıldı. 27 Mayıs gecesinde, Cebel ilçesine bağlı Gölcük (Lebed) ve Havazlı (Şterna) köylerinde göndere Türk (Türkiye) bayrakları çekildi ve uzun süre dalgalandırıldı.

24 Aralık 1984'te Kırcaali'nin merkezinde ve bazı köylerinde isim değiştirme ve Bulgarlaştırma kampanyasına karşı büyük bir protesto yürüyüşü yapıldı. Ne var ki Bulgar güvenlik güçlerinin kalabalığın üzerine rastgele ateş etmesi sonucu biri bebek (Türkan bebek) olmak üzere yedi kişi şehit edildi, çok sayıda kişi yaralandı. Henüз 18 aylık olan Türkan Bebek (Türkan Feyzullah)'in şehadeti, Türkleri yıldırmak veya korkutmak yerine Türkler arasındaki direniş azmini daha da kuvvetlendirdi. Birkaç gün geçmeden yine aynı bölgede on binden fazla Türk gösteri yürüyüşü yaptı.

1984 yılında bilinç katliamı ve kültürel asimilasyon kampanyasının uygulamaya konulmasıyla birlikte Türk köylerinde birbirinden bağımsız ama zayıf direnişler görülmeye başladı.

Artık direnişe katılsın veya katılmasın Türklerin en çok adını duyduğu yer Belene'ydi ve orada ne olup bittiği konusunda konuşmaya kimsenin cesareti yoktu.

Gösteriler köy ve kasabalarda hızla yayıldı. Kazan (Kotel)'a bağlı Yablanovo (Alvanlar)'da ahali üç gün boyunca köye girmeye çalışan polis ve askerî güçlere karşı direndi. Ne var ki bu direniş esnasında bir kişi daha şehit düştü. Erkeklerin neredeyse tamamı tutuklanıp işkenceden geçirildi. Yirmi kişi mahkemeye bile çıkarılmadan Belene Adası'na gönderildi. Artık direnişe katılsın veya katılmasın Türklerin en çok adını duyduğu yer Belene'ydi ve orada ne olup bittiği konusunda konuşmaya kimsenin cesareti yoktu.

Mümin Muratoğlu, Şaban Sever Bobov Dol sürgündeki arkadaşlarıyla 1987

Öte yandan Belene Kampı'nın yetersizliğinden dolayı, İslimye (Sliven), Filibe ve Eski Zağra bölgesinde tutuklananların daha çok il emniyet müdürlüklerinde tutulması, cezaevi bulunan yerlerde ise doğrudan cezaevlerine gönderilmesi emri verilmişti. Buna mukabil Hacıoğlu Pazarcığı (Tolbuhin), Silistre, Varna, Hezargrad (Razgrad), Eski Cuma (Tırgovişte), Şumnu bölgelerinde tutuklananlar doğrudan Belene'ye gönderiliyorlardı. Başka bir uygulama da cezasını çekenlerin kendi köylerine veya şehirlerine dönmelerine izin verilmemesiydi. Bu durumda olanlar hemen hemen hiçbir Türk'ün bulunmadığı etnik Bulgar köy ve kasabalarına sürgüne yollanıyor ve çoğunun ailesiyle irtibatı büsbütün kesiliyordu.

Bütün bu gösteriler ve direnişler sürüp giderken bir dizi terör hadisesi meydana geldi. Bunlardan biri 30 Ağustos 1984'te Filibe (Plovdiv) tren istasyonunda meydana gelen bir patlamada yirmi altı kişinin yaralanmasıydı. Yaralılar arasında iki de Türk bulunuyordu. Asimilasyon kampanyasının başlangıcında böyle bir terör faaliyetinin meydana gelmesi son derece dikkat çekiciydi ve eylemi Türklerin yaptığına dair genel bir kanaat oluşuvermişti.

22 Kasım 1984'te ise Kirlik (Benkovski) köyünün kilisesi bomba atılmak suretiyle tahrip edildi. Bunun faillerinin Türkler mi, yoksa protestoları provoke etmeye çalışan Bulgar istihbarat birimleri mi olduğu anlaşılamamıştı. Bir başka olay ise 9 Mart 1985'te Bunovo tren istasyonunda meydana geldi. Sofya'dan Burgaz'a giden hızlı trenin kadın ve çocukların bulunduğu vagonunda patlayan bir bomba yedi kişinin ölümüne, dokuz kişinin de yaralanmasına sebep oldu. Bu olay basına, "kimliği belirsiz kişilerce konulan bomba" diye yansıdıysa da Bulgar polisi ve istihbaratı potansiyel suçlu olarak Türklerin peşine düşmüştü bile. Onlara göre bu olayın failleri, Türkiye tarafından eğitilmiş olan Türk teröristlerdi.

Aslında kim tarafından tezgâhlandığı ve uygulamaya nasıl konulduğu hakkında net bir bilgi bulunmuyorsa da görünen o ki her türlü terör faaliyeti Türklere yönelik baskı ve şiddetin dozunu arttırmaktan, "Soya Dönüş" adı altında gerçekleşen isim değiştirme kampanyasını meşrulaştırmaktan öteye geçmiyordu. Üstelik Bulgar polisi, istihbarat örgütü ve mahkemeleri Türklere karşı daha da acımasız hâle geliyor ve fizikî ve psikolojik şiddeti iyice ağırlaştırıyordu. İsim değiştirmeye karşı direnen Türkler için dayak, sürgün ve hapis en hafif ceza sayılıyordu. Ufukta Belene Kampı vardı ve Türkler orayı yavaş yavaş doldurmaya başlamışlardı.

Arda'dan Tuna'ya teller germeli
Nasıl nice Belene'ye varmalı
Aslan Memed'imiz yatağa düşmüş
Hâl-i hatırını varıp sormalı

Arda'dan Tuna'ya teller gerilmez
Bir gecede Belene'ye varılmaz
Boşuna tepmeyin yolları anam
Kuş olsan da Belene'ye girilmez

Hayriye Süleymanoğlu
Yenisoy, Türkiye Dışındaki
Türk Edebiyatları Antolojisi,
8, Bulgaristan Türk Edebiyatı,
Ankara, 1997, 122.

Bulgar istihbaratı uzun takiplerden sonra 1987 yılında Bunovo saldırısı ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle Saffet Recep, Emin Mehmet Ali, Abtulla Çakır adlı Türk kökenli üç kişiyi yakaladı. Bunlar 25 Nisan 1988 tarihinde yapılan kapalı bir mahkemeyle ölüm cezasına çarptırıldı ve beş ay sonra idam edildi.

Bunovo saldırısı başta olmak üzere terör faaliyetleri, Bulgar basını tarafından hemen ajitasyona dönüştürüldü. Özellikle kadın ve çocuklar meselesi ön plana çıkarılarak Türklerin potansiyel suçlu gibi görülmeleri, aşağılanmaları, ötekileştirilmeleri ve hatta isim değiştirmiş olsalar bile dışlanmaları yolunda kamuoyu oluşturuldu. Ajitasyon o kadar güçlüydü ki hiç kimse yüz yıldır baskı altında tutulan ve izlenen bir toplumun üyelerinin eş zamanlı terör faaliyetleri konusunda nasıl organize olduklarını, bombaları nereden temin ettiklerini ve çoğu korunaklı yerlere nasıl yerleştirdiklerini sorgulamadı. Hatta teröristlerin bir türlü bulunamayışıyla da kimse ilgilenmedi. Nihaî amaç, "Türklerin tehlikeli teröristler, Bulgaristan'a ihanet eden hainler ve güvenilmez komşular oldukları" imajını kuvvetlendirmekti.
Nitekim etnik Bulgarların çoğunun Türklere yapılan eziyet ve zulümleri makul görmesini izah edebilecek başka işaretler bulunmamaktadır.

Göç, Bulgar'ın emri
Röportaj: Gülder KIZILDEMİR
2
İsim değiştirme, sünnet yasağı, badet baskısı, zulüm sınırsız...
ÜÇ YILLIK İŞKENCE Emine Nine, oğlu Ulvi Mehmetof için az gözyaşı dökmemiş. Küçük yaşta "Ben Türk'üm" diye tutturmuş Ulvi. Yaşı büyüdükçe, "Bulgaristan'daki Türk nüfusun resmi kayıtlarda gösterilenden çok olduğunu" iddia etmeye başlamış. Ver elini Belene... yıl hapiste yatmış, işkence görmüş, taş kırmış, taş şımış, dayak yemiş. "Onca ezaya, cefaya rağmen Türk günü satmadı benim oğlum" diyor gururla Emine Nine
'Kuranlarımızı gömüp de geldik'
● Küçük Eda, dedesinden Kuran okumayı öğrenmiş. Kapalı perdelerin arkasında, gizli gizli en küçük sesiyle okumuş yıllarca. Hafız olmak istiyor Eda. Kuranların evlerden toplanıp yakıldığı, okuyanların dövüldüğü bir ortamda yüksek sesle, bağıra bağıra, korkmadan Kuran okumak demek, özgürlük demek çünkü...
● "Biz Türkiye'ye göçmek istemiyoruz, bura kalıp haklarımızı almak istiyoruz" demiş de, derdini anlatamamış Hayriye Süleymanı "Madem Bulgar vatandaşı değil, Türk'sünü gidin haklarınızı Türkiye'de isteyin bakalım demişler. "Haydi, sallanmayın, toplayın bağ larınızı..." diye bağırmış Bulgar zalimleri

Türkler, "bilinç katliamı" ve "kültür kırımı" kampanyasının başlamasından itibaren gördükleri polis, istihbarat ve askerî güç elemanlarının fizikî ve psikolojik şiddetinin ilk şokunu kısa zamanda atlattılar. Bütün bu yaşananlar, onlarda Türklük ve Müslümanlık bilincini daha da kuvvetlendirdiği gibi dine ve milliyete dair değerlere daha fazla sahip çıkmalarını sağladı. Dil, kültür, gelenek ve göreneklere daha sıkı sarıldılar. Artık her şey bir ölüm kalım meselesi hâline gelmişti.

Diğer taraftan Türk aydınları direnişi örgütlemek amacıyla gizli dernekler kurmaya başladılar. 1984 yılından itibaren çoğu birbirinden habersiz yirmi sekiz gizli dernek faaliyete geçmişti. Elbette Bulgar istihbaratı da bu derneklerin peşine düşmüş, kurucularını ve üyelerini takibe girişmişti.

Zeynep Zafer'in tespitlerine ve tanıklıklarına göre, bunlardan biri Kırcali'ye bağlı Benkovski (Killi) köyünde Mehmet Hüseyinov'un 1985 yılının Ocak ayında kurduğu "Uzunkış Derneği" idi. Dernek Türklere yönelik asimilasyon politikalarına karşı faaliyet yürütüyordu. Dernek bir yıl sonra terörü desteklemekle suçlandı ve derneğin yüz üyesi tutuklandı. Bunlardan Mehmet Hüseyinov'un da içinde bulunduğu dokuz kişi ağır cezalara çarptırıldı ve bu kişiler 1990'da ancak serbest kalabildi.

Uzunkış Derneği'nin kuruluşundan üç ay sonra "Benkovski Grubu" ortaya çıktı. Bunlar kırk kişilik bir gruptu ve Uzunkış Derneği gibi insan hakları savunuculuğu yapıyorlardı. 1986'da dernek üyelerinin çoğu tutuklandı. Sekizi hapis cezasına çarptırıldı, on altısı Belene Adası'na sürgüne gönderildi.

Ömer Özgür Aile Albümü

1985 Mart veya Nisan ayında Razgrad (Hezargrad) bölgesinde "Türk Kurtuluş Hareketi" ve "Kuzeydoğu Bulgaristan Müslüman Türklerinin Dayanışma Derneği" adıyla iki dernek ortaya çıkmıştı.

İsmail Ulubey Asparuhovo köyünde sürgünde

Bunların en önemli özelliği asimilasyon sürecinde tutuklanan, hapsedilen veya Belene Kampı'na sürgüne gönderilen Türklere dair listeler hazırlayıp uluslararası yayın organlarına ve insan hakları kuruluşlarına ulaştırmaya çalışmaktı. Bunlar da derhal deşifre edilip polis takibine alınmış, çok geçmeden Türk Kurtuluş Hareketi'nin Şumnu şubesi çökertilmiş, dernek ile bağlantılı yirmi yedi kişi tutuklanmıştı. Bununla birlikte Bulgar istihbaratı aynı bölgede birbirinden bağımsız en az yirmi grubun daha faaliyet gösterdiğini tespit etmişti. Bunlardan biri de Mahmuzlu köyünde on yedi gencin kurduğu "Türk Kurtuluş Birliği" adlı örgüttü. Örgüt; Razgrad (Hezargrad), Silistre, Hacıoğlu Pazarcığı (Tolbuhin), Şumnu ve Varna vilayetlerinde faaliyet göstermiş, çeşitli boykot ve gösteri çağrılarında bulunmuştu.

1985'te gazeteci Halim Pasajov öncülüğünde kurulan gizli dernek tarafından; Türkçenin kullanımında özen gösterilmesi, çocukların Türklük bilinciyle yetiştirilmeleri ve rejime hiçbir şekilde yardım edilmemesi yolunda çağrılar yapılıp bildiriler dağıtıldı.

Nazife Sever – Şaban Sever Aile Albümü

Şumnu'ya bağlı Pet Mogili (Beştepe) köyünde öğretmenlik yapan Demir Davidov da "Türk Kurtuluş Örgütü"nü kurarak asimilasyona karşı faaliyetlere başlamış ama kısa sürede fark edilerek öğretmenlikten atılmış ve başka bir köye sürgün edilmişti.

Bu tür örgütlenmelerin en etkililerden biri de Varna'da Necmettin Hak tarafından kuruldu. "Türk Millî Partisi" veya "Bulgaristan Türklerinin Kurtuluş Partisi" daha sonra "Hak ve Özgürlükler Hareketi" olarak şekil değiştirdi.

Bu örgütler vasıtasıyla; kovuşturmalar, takipler, baskılar, tutuklanmalar ve sürgünler yaşayan Türklerin asimilasyon politikalarına karşı direnişi canlı tutuluyordu. Örgütler faaliyetlerinde tecrübe kazandıkça asimilasyona karşı direnç de güçlenmişti. Şeklen isim değiştirmelerin sonuna doğru gelinse de gerçekte Türkler ilk şoku atlattıktan sonra Türkçe konuşmaya, Türk ve Müslüman geleneklerini yeniden ifa etmeye başladılar.

Bu örgütlerin; Bulgaristan yönetimi tarafından ihlal ve gasp edilen temel insan hak ve özgürlüklerinin temini yolunda gösterdiği sivil direniş, asla terör boyutuna tırmanmamıştır. Bu örgütlerin, tüm suçlamalara rağmen haklarında somut hiçbir kanıt bulunmadığını da ilave etmek gerekir. Keza onların kısıtlı imkânlarla dağıttıkları bildiri ve broşürlerin, bazen gönüllüler tarafından örgütlerin bilgisi dışında çoğaltılarak dağıtıldığını biliyoruz. Bu ikinci grubun da örgütsel faaliyetlerle suçlanarak sürgün, hapis ve nihayet Belene Kampı'na gönderildikleri de tarihe önemli bir kayıt olarak düşülmelidir.

Öte yandan 1988 yılında, Türklere karşı uygulanmakta olan kültür ve tarih kırımının haksızlığına tahammül edemeyen bir grup Bulgar aydın, "Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği"ni kurdu. Türkler için bir milat sayılabilecek bu gelişmenin en önemli tarafı yapılan uygulamalardan vicdanlı Bulgar aydınlarının bile rahatsız olduğunun ortaya çıkmasıydı.

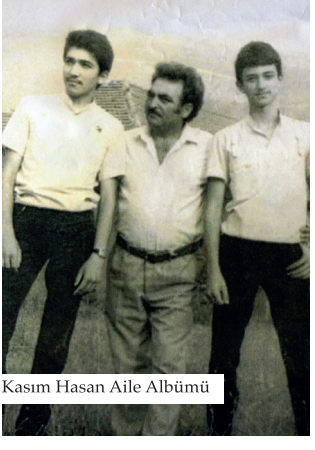
Kasım Hasan Aile Albümü

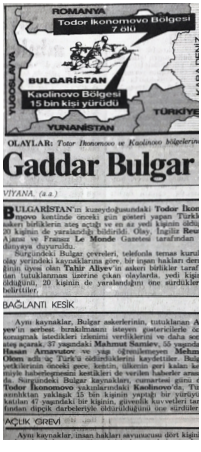

Bu gelişmeler üzerine, asimilasyona karşı direndikleri için Mihaylovgrad'da sürgünde bulunan Zeynep İbrahimova Mustafova (Zeynep Zafer), İbrahim İbrahimov Mustafov (İbrahim Zafer), Yusuf Hüseyinov Babeçki (Yusuf Babekoğlu), Vahide Hüseyinova Babeçka (Vahide Babekoğlu) ve Kemal Hüseyinov Babeçki (Kemal Babekoğlu) bizzat kendi öz isimleriyle Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği'nin Mihaylovgrad temsilcileriyle bağlantı kurup, derneğin faaliyetlerine iştirak ettiklerini duyurdular. Batılı yayın organlarına Türkçe isimleriyle röportaj vererek, Türklerin çektiği sıkıntıları uluslararası camiaya duyurmaya çalışan bu gençler derhal Bulgar istihbaratının dikkatini çekti, onların yabancı gazetecilerle temasını önlemek amacıyla Mihaylovgrad'daki sürgünlerine son verildi. Buna rağmen, bu gençler Hollandalı gazeteci Alain Chevaleri ile röportaj yapmayı ve sorunların Avrupa basınında yer almasını başarmışlardı. Yine Bulgar yönetiminin her türlü engelleme çalışmalarına rağmen bu dernek vasıtasıyla Türklerin karşı karşıya kaldıkları tüm sorunlar Batı basınında yer almıştır.

1989 yılına gelindiğinde, "Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği" ne yönelik baskıların ve tutuklamaların artması üzerine Filibe'de yaşayan şair Petir Manolov'un açlık grevine başlaması meseleyi yeni bir boyuta taşıdı. Türklerin geniş destek verdiği bu gelişme "nöbetleşe açlık grevi" şeklinde bir süre daha devam etti. Bütün bu olaylar yaşanırken 5 Ocak 1989'da Şumnu'da bir grup Türk, Bulgar makamlarına müracaat ederek Bulgaristan'dan ayrılmak istediklerini bildirdi. Kısa zaman sonra aynı dilekçeler önce Kırcaali'de, daha sonra Bulgaristan'ın diğer kentlerinde verilmeye başlandı. Artık göç fikri yeniden canlanmıştı ve önüne geçilemez bir sele dönüşmek üzereydi. Bunun verdiği cesaret, asimilasyon politikalarını da yerle bir etmeye yetmişti.

Ömer Özgür Aile Albümü

Artık Bulgaristan'ın her yerinde Türkler kendi hayatlarına dönüyor, Türk usulü düğünler yapılıyor, dini ritüeller korkusuzca yerine getiriliyordu. Bulgar yönetimi göç konusunu gizli gizli tartışmaya başlamıştı bile.

"Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği" nin tüm Bulgaristan'a yayılan etkin faaliyetleri, kahraman Türk aydınlarının sesini duyurmak için gösterdiği olağanüstü gayretler, Hür Avrupa Radyosu, Deutche Welle, Türkiye'nin Sesi Radyosu gibi haberleşme araçlarınca yapılan yayınlar, Bulgaristan'daki Türk direnişinin daha da kuvvetlenmesini sağladı. Kimi öğretmen, kimi işçi ya da memur, kimi aile babası veya anne olan binlerce aydın ve onlara korkusuzca destek olan yüzbinlerce Türk, miting meydanlarında, açlık grevlerinde, yürüyüş ve gösterilerde müthiş bir birliktelik gösteriyorlardı. Bunlar arasında bulunan Zeynep İbrahimova Mustafova (Zeynep Zafer) ve Gülten Osmanova adlı Türk kadınları, mitinglerin baş kahramanları hâline gelmiş, Bulgar istihbaratını bile takipten bıktırmışlardı.

Haddizatında 1989 yılının Mayıs ayında cereyan eden büyük gösteriler, yüzlerce Türk'ün tutuklanmasına, hapis ve sürgüne yollanmasına sebep olduysa da zaten ipleri kopmuş olan "bilinç katliamı" ve "kültür kırımı" politikasının artık hiçbir şekilde işleyemeyeceğini de gösterdi. İsim değiştirme ve zorla eritme politikalarına karşı çıkıp türlü zulüm ve işkencelere maruz kalanlar ise gelecek nesillerin, bir gün gelip tarih sayfalarını karıştırdıklarında ataların direncine dair hiç olmazsa birkaç satırlık bir şey bulmalarını arzu ediyorlar, tarihe bir iz, bir işaret bırakmak istiyorlardı. Ancak direnişçi kahramanlar beklentinin ötesinde bir başarı ile sadece eritme politikasını değil, bunun baş aktörü Todor Jivkov'u da yendiler.

Hasan Çetin Aile albümü 1981 Yablanovo düğün takı töreni

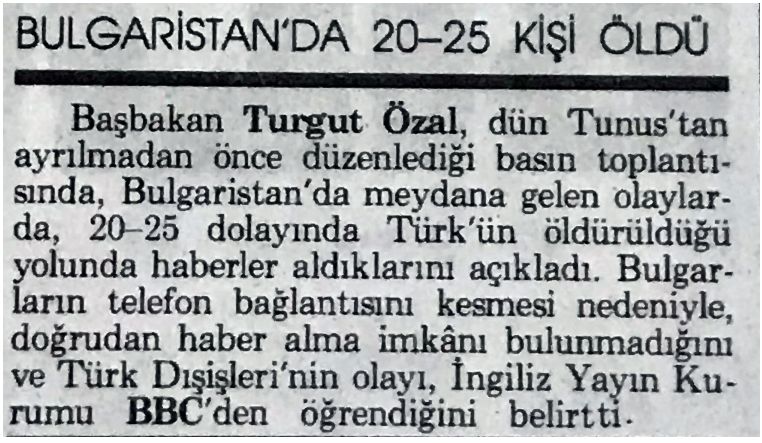

BULGARİSTAN'DA 20–25 KİŞİ ÖLDÜ

Başbakan **Turgut Özal**, dün Tunus'tan ayrılmadan önce düzenlediği basın toplantısında, Bulgaristan'da meydana gelen olaylarda, 20–25 dolayında Türk'ün öldürüldüğü yolunda haberler aldıklarını açıkladı. Bulgarların telefon bağlantısını kesmesi nedeniyle, doğrudan haber alma imkânı bulunmadığını ve Türk Dışişleri'nin olayı, İngiliz Yayın Kurumu **BBC**'den öğrendiğini belirtti.

Bulgaristan Devlet Başkanı ve tüm bu anlatılanların baş sorumlusu olan Todor Jivkov, asimilasyon politikasındaki başarısızlığını yeni bir fırsata çevirmenin yolunu da bulmuştu. Ona göre en az 300 bin Türk sınır dışına çıkarılmalıydı. Bu rakam veya daha fazlası, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun belinin kırılması ve yakın ve uzak gelecekte Bulgaristan genel nüfusu içinde Türk nüfusunun yüzde 10'un altına düşürülmesi demekti. Aslında Türklere yönelik bütün zulümlerden her şekilde fayda temin edilmiş olunuyordu. Bu noktada, "madem Türk nüfusunun en az 300 bin kişilik bir oranından kurtulmak hedefleniyordu da niçin bunca zulüm ve eziyete maruz kaldılar?" diye sormak gerekiyor. Ancak Bulgar Mahkemeleri Todor Jivkov'un yargılanması esnasında bu soruyu sormayı hiç akıl etmedi.

Sınır dışı edilen Türkler Viyana yollarında - Mehmet Türker Arşivi

Todor Jivkov'un, Türklerdeki göç taleplerinin başlaması üzerine görüşleri:

"Biz büyük göç psikozunun eşiğindeyiz. Bu psikozu nasıl değerlendirmeliyiz? Bizim böyle bir psikoza ihtiyacımız var, iyi bir fırsat çıktı. Ben, sır olarak sakladığımız bir şey söyleyeceğim. Eğer biz bu halktan 200-300 bin kişiyi sınır dışı etmezsek, 15 yıl sonra Bulgaristan artık olmayacak. Bulgaristan Kıbrıs veya ona benzer bir şey olacak.

Önemli olan Türklerin sınırı açıp açmayacaklarıdır. Kamuoyu baskısı altında şimdi birkaç günden beri onlar sınırı açıyor. Ancak bu durum 10-15 günden fazla sürmez. Belki de devam eder. İnşallah devam eder. Göç etmek istiyorlarsa tam desteğimizi alırlar. Eğer köyde müzik grubu yoksa başka köylerden bunları sağlarız ve Türkleri müzikle uğurlarız."

Zeynep Zafer, 1984-1985 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları, 1989 Göçü, Bulgaristan'da 1984-1989 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç, Editörler Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, İstanbul 2012, s. 230.

1989 Göçü

1988 yılında Bulgar Büyükelçiliği önüne konulan siyah çelenk - Tufan Gündüz Arşivi

AA

Bulgaristan yönetiminin insan hakları ilkelerinin tümünü korkusuzca ihlal etmesi ve Türkiye'ye karşı açıkça tehdit kampanyaları yürütmesi, Türkiye'yi başlangıçta tereddüt içinde bırakmıştı. Öğrenilmesi gereken birinci soru, Bulgaristan'ın, Türkiye'nin de karşı çıkmayacağı bir göç anlaşması yapmak yerine asimilasyonu niçin seçtiğiydi? Diğer konu ise Bulgaristan'ın bu hususta tek başına mı, yoksa Sovyetler Birliği'nin desteği ile mi ani politika değişikliğine gittiğiydi?

Türk diplomatların bu soruların cevabını bulmaları uzun sürmedi. O dönemde Bulgaristan'da Büyükelçi olarak zorlu bir görevi üstlenmiş olan Ömer Engin Lütem'in tanıklıkları ve tespitlerine göre; Bulgaristan Doğu Bloku'nun ana politikalarının dışında hareket ediyordu ve Sovyetlerden destek aldığı hususu belirsizdi. Gerçi kısa bir süre SSCB liderliği yapan Çernenko, tasvip ediyormuş gibi görünse de son Sovyet lideri Gorbaçov'un destek verdiğine dair hiçbir işaret bulunmuyordu. Muhtemelen o yıllarda kendi iç sorunlarıyla boğuşan SSCB konunun bir çatışma unsuru hâline getirilmesinden özenle kaçınmıştı ama isim değiştirme süreci tamamlandığı için de Bulgaristan'a politika değişikliğine gitmesini de telkin etmemişti. Keza Doğu Bloku ülkeleri de Bulgaristan'a ne karşı çıkıyor ne de Bulgaristan'ı destekliyordu. Başlangıçtaki tereddütlerini ortadan kaldıran ve gelişmeleri dikkatle takip eden Türkiye, ince bir diplomasi takip ederek

meseleyi bir doğu-batı çatışması gibi yansıtmaktan özenle kaçınma kararındaydı. Bu noktada Türkiye'nin hesabı, meselenin bir güvenlik sorunu olmaktan çok, Bulgaristan'da yaşanan olayların doğrudan insan hakları sorunu olduğu tezini işlemek ve bu yolla Avrupa ülkelerinin desteğini almaktı. Nitekim bu yolda önemli başarılar da elde etti. Avrupa'dan alınan destekler Bulgaristan'ı tam anlamıyla köşeye sıkıştırmadıysa da hiç olmazsa insan hakları kuruluşlarının harekete geçmesinde etkili oldu. Ne var ki İslâm dünyasının takındığı tavır Türkiye için tam bir hayal kırıklığı oldu. Pek çok Müslüman ülke Sovyetlerden çekindiklerinden dolayı, konuya layıkı veçhile eğilmediler ya da olan biteni önemsemediler. Hatta Filistin Kurtuluş Örgütü, Suriye ve Yemen, Bulgaristan'ın görüşlerine destek bile verdi. Türkiye son çare olarak İslâm Konferansı Örgütü aracılığıyla meseleyi anlatmaya ve en azından ikna olmaya müsait ülkelerin desteğini almaya çalışmıştır ki Türk diplomatları burada da önemli başarılar elde etti. ABD ise etkili olmasa da Türkiye'ye destek verdiğini açıkladı.

1980 askerî darbesinin yarattığı olumsuz havaya rağmen Türk diplomatlarının uluslararası kuruluşlar nezdindeki girişimleri, şahsî gayretleri ve yılmaz çabaları sayesinde kısmî başarılar elde edildi. Her ne kadar Bulgaristan üzerinde herhangi bir tesir uyandırmadıysa da NATO'da, Bulgaristan'ı kınayan karar çıkarıldı. Keza Parlamentolararası Birlik'te de konunun uzun uzadıya anlatılma imkânı bulundu. Avrupa Ekonomik Topluluğu her zamanki Türkiye karşıtlığıyla, konuyu Ermeni meselesi ve Türkiye'de insan hakları ihlali gibi açmazlara getirip üzerinde durmadı bile. Bunun aksine, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nde verilen uğraşlar az da olsa Avrupa ülkelerinin desteğinin elde edilmesini sağladı. Hatta Federal Almanya Dışişleri Bakanı Hans

Hasan Çetin 1989 yolculuk öncesi

Dietrich Genscher, "Türk azınlığa yapılan ayrımcılığa son verilmesi" çağrısında bulundu. Bulgaristan'ın bütün eleştirilere verdiği cevap standarttı: "Bunlar (Türkler/Müslümanlar) Osmanlılar zamanında zorla Müslüman yapılan Bulgarlardır, şimdi kendi soy köklerinin farkına vardılar, gönüllü olarak isim değiştiriyorlar." Elbette bu açıklamaya kimse inanmıyordu.

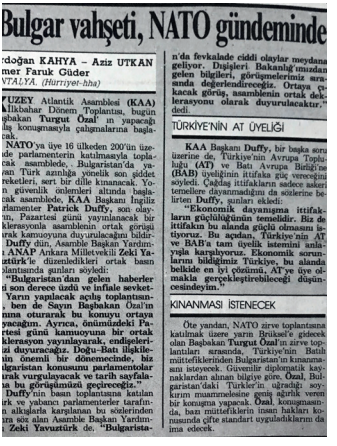

Bulgar vahşeti, NATO gündeminde

...doğan KAHYA – Aziz UTKAN
...mer Faruk Güder
...VTALYA. (Hürriyet-hha)

...UZEY Atlantik Asamblesi (KAA) ...lkbahar Dönem Toplantısı, bugün ...başkan Turgut Özal' ın yapacağı ...laş konuşmasıyla çalışmalarına başla...cak.

...NATO'ya üye 16 ülkeden 200'ün üze...de parlamenterin katılmasıyla topla...cak asamblede, Bulgaristan'da ya...nan Türk azınlığa yönelik son şiddet ...reketleri, sert bir dille kınanacak. Yo...n güvenlik önlemleri altında başla...cak asamblede, KAA Başkanı İngiliz ...rlamenter Patrick Duffy, son olay...arı, Pazartesi günü yayınlanacak bir ...klerasyonla asamblenin ortak görüşü ...rak kamuoyuna duyurulacağını bildir...

...Duffy dün, Asamble Başkan Yardım...ı ANAP Ankara Milletvekili Zeki Ya...ztürk'le düzenledikleri ortak basın ...lantısında şunları söyledi:

"Bulgaristan'dan gelen haberler ...i son derece üzdü ve infiale sevket...Yarın yapılacak açılış toplantısın...a, ben de Sayın Başbakan Özal'ın ...nına oturarak bu konuyu ortaya ...yacağım. Ayrıca, önümüzdeki Pa...rtesi günü kamuoyuna bir ortak ...klerasyon yayınlayarak, endişeleri...zi duyuracağız. Doğu-Batı ilişkile...in önemli bir döneminde, biz ...lgaristan konusunu parlamentolar ...rak vurgulayacak ve tarih sayfala...a bu görüşümüzü geçireceğiz."

...Duffy'nin basın toplantısına katılan ...rk ve yabancı parlamenterler tarafın...n alkışlarla karşılanan bu sözlerinden ...ra söz alan Asamble Başkan Yardım...Zeki Yavuztürk de, "Bulgaristan'da fevkalade ciddi olaylar meydana geliyor. Dışişleri Bakanlığımızdan gelen bilgileri, görüşmelerimiz sırasında değerlendireceğiz. Ortaya çıkacak görüş, asamblenin ortak deklerasyonu olarak duyurulacaktır," dedi.

TÜRKİYE'NİN AT ÜYELİĞİ

KAA Başkanı Duffy, bir başka soru üzerine de, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu (AT) ve Batı Avrupa Birliği'ne (BAB) üyeliğinin ittifaka güç vereceğini söyledi. Çağdaş ittifakların sadece askeri temellere dayanmadığını da sözlerine belirten Duffy, şunları ekledi:

"Ekonomik dayanışma ittifakların güçlülüğünün temelidir. Biz de ittifakın bu alanda güçlü olmasını istiyoruz. Bu açıdan, Türkiye'nin AT ve BAB'a tam üyelik istemini anlayışla karşılıyoruz. Ekonomik sorunlarını bildiğimiz Türkiye, bu alanda bekleide en iyi çözümü, AT'ye üye olmakla gerçekleştirebileceği düşüncesindeyim."

KINANMASI İSTENECEK

Öte yandan, NATO zirve toplantısına katılmak üzere yarın Brüksel'e gidecek olan Başbakan Turgut Özal'ın zirve toplantıları sırasında, Türkiye'nin Batılı müttefiklerinden Bulgaristan'ın kınanması isteyecek. Güvenilir diplomatik kaynaklardan alınan bilgiye göre, Özal, Bulgaristan'daki Türkler'in uğradığı soykırım muamelesine geniş ağırlık veren bir konuşma yapacak. Özal, konuşmasında, bazı müttefiklerin insan hakları konusunda çifte standart uyguladıklarını da ima edecek.

İslâm Konferansı Örgütü'nde yaşananlar ise Türkiye'yi en çok uğraştıran konulardan biri oldu. Sovyet güdümündeki İslâm ülkeleri, Türkiye'nin tezlerini engelleme girişiminde bulundularsa da uzun uğraşlardan sonra Bulgaristan'a Temas Grubu gönderilmesine razı oldular. Bundan sonra Bulgaristan bir süre engelleme ve geciktirme gayretlerine girişti ancak İslâm ülkeleriyle ticarî ve siyasî ilişkilerini zora sokmamak adına Temas Grubu'nun ülkeye gelmesine izin verdi.

Behiç Günalan Arşivi

Ancak bu defa diplomatik inceleme tiyatrosu sahneye konuldu. Temas Grubu, sadece Bulgaristan'ın planladığı gibi hareket etmek ve yine onların yönlendirdiği kişilerle mülakat yapmak zorunda kaldı. Bununla birlikte Temas Grubu, mülakat yaptıkları kişilerin hâllerinden memnun görünmelerini ve Türkiye'yi suçlayıcı konuşmalar yapmalarını ciddiye almadı. İstanbul'da Naim Süleymanoğlu gibi sembol isimlerle de görüştükten sonra Türkiye'nin görüşlerini tam olarak yansıtan bir rapor hazırladı. Bu arada Sovyet yanlısı İslâm ülkelerinin raporun yayınlanmasını engelleme ve en azından geciktirme çabalarına rağmen rapor 1988'de yayınlandı.

Öte yandan Türkiye, Bulgaristan ile makul bir temas kurabilmek için açık kapı bulmaya çalışıyordu. Aslında açık kapı da vardı. 1969'da imzalanan Ailelerin Birleştirilmesi Antlaşmasında yer alan, Bulgaristan'da kalan ve Türkiye'deki birinci derece akrabalarının yanına gelmeye çalışan Türkler konusu yeniden gündeme getirilerek diplomatik temasların kurulması sağlandı. Bu konu zamanla Aysel (Özgür) adlı bir kız çocuğunun hikâyesinin etrafında gelişmiş olsa da hiç olmazsa Türkiye bir gedik bulmuş ve bunun etrafında Bulgaristan ile gizli görüşmelere başlamıştı.

Aysel'in Türkiye'ye göç etmiş olan ailesine kavuşma hikâyesi ünlü yazar Sevinç Çokum tarafından "Yeniden Doğmak" adıyla senaryolaştırılıp TRT'de dizi film hâlinde yayınlanmaya başlanınca, film Türk kamuoyu üzerinde beklenenden öte bir tesir uyandırdı. Dizinin daha ikinci bölümü gösterilmişken neredeyse tüm ülke Aysel olayına ve Bulgaristan Türklerinin çilesine odaklandı. Aslında bundan bir süre önce Belene Kampı'nı anlatan dört bölümlük "Belene" adlı bir dizi daha yayınlanmış ve Türk kamuoyu meselelerin farkına varmaya başlamıştı. Ancak "Yeniden Doğmak"

Aysel Özgür

Bulgar zulmünü anlatan "Belene", bu gece ekranda
TV'de vahşet
İSYAN: Bulgarlar Belene Adası'na sopladığı Türklere, Hitler'i aratmayacak işkenceler yaptı. Sonra yükseltmek istiyen

dizisinin küçük bir çocuğun dramına odaklanmış olması her şeyi büsbütün değiştirmişti. Öyle ki hiçbir dizi daha başlar başlamaz politik bakımdan bunun kadar etkili olamadı. 27 Aralık 1987'de 3. bölümün yayınını bekleyen Türk kamuoyu onun yerine o yıllarda popüler olan "Mavi Ay" dizisinin yayınını görünce tam bir şok yaşadı. TRT bunu teknik arıza olarak açıklamıştı ancak gerçek kısa zaman sonra anlaşıldı. Bulgaristan, dizinin yayından kaldırılması karşılığında Aysel'i Türkiye'ye göndermeyi önermiş, Türkiye de bunu kabul etmişti. Bir hafta sonra 30 Aralık 1987'de Aysel, kırmızı beyaz elbisesiyle Atatürk Havaalanı'na indi. Annesinin "Yavrum!" çığlığı tüm Türkiye tarafından gözyaşları içinde izlendi. Ülke bundan sonra Bulgaristan'dan gelecek her türlü çığlığa daha hassas davranmaya başladı.

Bu olayın Bulgaristan Türkleri üzerinde yarattığı etki ise Türkiye'nin hangi şart altında olursa olsun, kendilerinin arkasında olduğu hissiyatını kuvvetlendirmiş olmasıydı. Hakikaten 1988'den itibaren giderek güçlenen direnişin 1989'da zirveye ulaşmasında da bu duygu hâkimdi.

"Ailelerin birleştirilmesi" yolunda yapılan gizli görüşmelerde Bulgaristan tarafı, ekonomik ve siyasî sorunların giderilmesi gibi ek konuları gündeme getiriyordu. Hatta Jivkov'un 1988'de Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e -asimilasyon uygulamalarını dışarda tutmak kaydıyla- iki ülke arasındaki ilişkileri normale döndürme teklifi, Türkiye tarafından dikkate bile alınmadı. Türkiye ana konudan uzaklaşmamak için masaya getirilen teklifleri müzakere konusu yapmayınca, görüşmelerden bir netice çıkmaz oldu.

AA

13 Haziran 1989'dan itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye vizesiz olarak 369 bin 839 Türk giriş yaptı. Bunların Bulgaristan'da kalan mallarının çoğu yağmalandı veya belediyeler tarafından gasp edildi.

Jivkov yönetimi, "bilinç katliamı" politikasının başarısızlığını görmüş olmasına rağmen, ısrarlı tutumunu sürdürerek kendi görüşlerinden taviz vermemeye çalışıyordu. Bununla birlikte Bulgaristan'daki Türklerin önemli bir bölümünün Türkiye'ye göç etmesiyle, asimilasyon politikasındaki başarısızlık, nüfus politikaları açısından başarıya dönüşmüştü. Jivkov, bir nevi ölümü gösterip sıtmaya razı etmişti.

Nihayet 9 Mayıs 1989'dan itibaren, talep eden Türklere pasaport verilmeye başlandı. Bu kıvılcım birdenbire pasaport talebinde patlamaya yol açtı. 29 Mayıs 1989'da Devlet Başkanı Todor Jivkov, sınırları açtığını, Türkiye'nin de sınırlarını açması gerektiğini duyurdu. Buna mukabil Başbakan Turgut Özal ise Türkiye sınırlarının zaten açık olduğunu, Bulgaristan'ın da aynı şekilde davranmasını istedi ve kapsamlı bir göç anlaşması yapılmasını önerdi. Bu karşılıklı mesajlar bir anda yüzbinlerce Türk'ün sınır kapısına dayanmasına yol açtı. 13 Haziran 1989'dan itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye vizesiz olarak 369 bin 839 Türk giriş yaptı. Bunların Bulgaristan'da kalan mallarının çoğu yağmalandı veya belediyeler tarafından gasp edildi.

Behiç Günalan Arşivi

Aslında Türkiye hazırlıksızdı ve böylesine büyük bir göç dalgası karşısında tecrübesiz ve yeteneksizdi. Yüzyıllardır Türk ve Müslüman göçmenlerin hedef ülkesi durumunda olan ve yıllık 10 bin ilâ 20 bin göçmeni tolere edebilen Türkiye, şimdi 300 binden fazla insanı yerleştirmek ve hızlı bir şekilde ekonomiye kazandırmak zorundaydı. Üstelik böyle giderse Bulgaristan boşalmak üzereydi. İki ay kadar sonra vizesiz girişlerin yolu kapatıldı, konsolosluklara 'bin kişi sınırı' getirildi. Gerek bu uygulamalar, gerekse 10 Kasım 1989'da Jivkov'un devlet başkanlığından devrilmesi Türklerin göç taleplerinin hızla azalmasını sağladı. Aslında Bulgaristan'da rejim çatırdamaya başlamış ve yeni ufuklar görünür olmuştu. Bütün bunlar arasında Belene Adası'na sürgüne gönderilmiş olanlar, bütün acılarıyla birlikte geleceğe bakmaya çalışıyorlardı. Unutulan hiçbir şey yoktu aslında. Tek tesellileri, hayatlarından koparılan, acıyla ve işkenceyle doldurulan yıllarının karşılığında Türk ve Müslüman olarak yaşamayı başarmış olmalarıydı.

AA

Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı zulmün gelebileceği son noktaya imza atan Todor Jivkov 1911'de doğmuştu. 1948'de Bulgaristan Komünist Partisinin merkez komite üyeliğine dâhil olan Jivkov, 1954'de 1. Sekreter, 1962'de Başbakan ve 1971'de Devlet Başkanı olmuştu. Onun zamanında Bulgaristan ekonomisi üç defa iflas etmiş, tarım ve sanayi çökmüş, hazine sık sık yağmalanmış ve ülke tam bir borç batağına saplanmıştır. Ancak onu tüm dünyada şöhret sahibi yapan eylemi Türk ve Müslüman azınlığa yönelik yürüttüğü asimilasyon politikalarıydı. Soğuk savaşın getirdiği şımarıklıkla gözünü karartıp gemi azıya almış bir şekilde, bir gecede insanların ırk, soy, sop, kültür ve dinî bağlarını değiştirebileceğini zannetmiştir. Asimilasyon politikasındaki başarısızlığını bu defa yüzbinlerce Türk'ün ülkeden çıkarılmasını sağlayarak telafi ederek yine kendi adına başarıya tahvil etmiştir. Böylece her iki durumda da Türk etnik gücünün kırılmasında başarılı olmuştur.

10 Kasım 1989'da görevini bırakmak zorunda kaldıktan bir süre sonra ülkeyi zarara uğratmak, hazineyi yağmalatmak, Türklerin isimlerini zorla değiştirmek ve göçe zorlamak gibi suçlardan mahkemeye çıkarılmış, yargılama devam ederken ölmüştür.

Ondan geriye yüzbinlerce Türk ve Müslümanın hatıralarında zulüm, işkence, sürgün ve göçe zorlanmadan başka bir şey kalmadı.

Dünyanın En Uzak Yeri: Belene

Kamp Yeniden Faaliyete Geçiyor

Bulgaristan ile Romanya'nın sınırını belirleyen Tuna Irmağı, küçük bir kara parçasını ortasına alarak Persin Adası'nı oluşturur. Siyasi sınırların Bulgaristan tarafına bıraktığı bu ada, Persin adından çok hemen karşısındaki Belene kasabasının adıyla anılır. Bulgaristan'da komünist yönetim kuruluncaya kadar herhangi bir kıymeti bulunmayan bu ada, 1949 yılında rejim muhalifliği ile suçlananların sürgün edildiği bir çalışma kampı ve cezaevine dönüştürülünce, Bulgaristan'da yaşayan herkesin âdeta korkulu rüyası olur.

Bulgaristan'da komünizmin tesis edilmesinden sonra, 1959 yılına kadar süren ilk dönemde kooperatifleşmeye karşı çıkanlar, rejime muhalefet edenler "halk düşmanları" Belene'de tutulmuşlardı. Bu dönemde tam olarak kaç kişinin kapatıldığı belli değilse de 1953 yılına kadar kadın ve erkeklerden oluşan en az 9 bin 933 kişinin adaya sürüldüğü ve kamplarda çalıştırıldığı tespit olunmuştur.

Aslında komünist yönetim, kendilerine karşı her ne surette olursa olsun direnç gösterenlerin veya muhalefet edenlerin cezasız bırakılmayacağı geleneğini tatbik ediyordu ve bu hususta hiç de tavizkâr değildi. 1959'da son mahkûmların da salınmasıyla bir süreliğine kullanım dışı kalan Belene Kampı, 1970'te Pomaklara uygulanan isim değiştirme politikası esnasında yeniden açıldı. 1984'te Türklere yönelik isim değiştirme ve bilinç katliamı sürecinde ise ada, direnişçiler için toplama kampına dönüştürüldü. Eski gelenek yani "itirazın cezasız kalmayacağı" anlayışı yine tedavüle konulmuştu.

Ahmet Atalay Aile Albümü

1985'in ilk aylarında buraya 200-300 kadar Türk getirildi. Bunların çoğu herhangi bir mahkemede yargılanmamış ve henüz ceza almamışlardı. Kendilerinin bildiği tek suçları, asimilasyon ve isim değiştirme kampanyasına açıktan itiraz etmiş olmalarıydı. Bulgar makamlarına göre bu yeterli sayılabilirdi aslında ama işi hukukuna uydurmak için "Türkiye adına casusluk, aşırı milliyetçi faaliyetler, kamu düzenini bozmak, halkı isyana teşvik etmek" gibi pek çok suçlamayı sıralayabilirlerdi. Ne var ki hiçbir suçlama Belene Adası'nın şartları kadar ağır değildi ve burası insana yönelik en ağır suçların işlendiği, psikolojik ve fizikî şiddetin normalleştirildiği bir yerdi.

Belene Toplama Kampı'na getirilenler arasında memur, işçi, doktor, öğretmen, sanatçı gibi çok çeşitli mesleklere sahip olanlar vardı. Bunların çoğu hakkında ciddi bir suç veya suçlama bulunmuyordu. Hatta bazıları sadece yanlış zamanda yanlış yerde bulunmalarının talihsizliğini yaşıyordu. Örneğin tutuklular arasında çobanlık yaparken köylüleri uyandırmak amacıyla boru çalan bir çoban bulunuyordu. Onun talihsizliği, köyün Bulgar polisi ve askeri tarafından sarıldığından habersiz bir şekilde, köylüleri uyandırmak ve onların hayvanlarını vakitlice salmaları için boru çalmaktı. Polisler borunun köylülerin kaçması için uyarı amacıyla çalındığını iddia etmiş ve zavallı çobanı da bu yüzden tutuklamışlardı. Keza tutuklular arasında hiçbir mesele hakkında konuşmamış, sessiz kalmış, sadece kendi işine gidip gelen kişiler de bulunuyordu. Bunlar da "şimdiye kadar sessiz kaldıklarına göre kesin bir iş çeviriyorlar" şüphesiyle tutuklanıp Belene'ye gönderilmişlerdi.

Belene Adası tahta köprü

Bitmeyen İşkence

Belene'ye gönderilmeden önce yaşanan tutukluluk ve sorgulama hâlleri, çoğu zaman Belene Adası'ndaki zulüm ve işkenceden daha ağır geçiyordu. Burada yapılan sorgulamalar bazen aylarca sürüyor, tutuklulara "Türkiye bağlantısı, göç etme arzusunda olup olmadıkları, kimlerle haberleştikleri, organizasyon içinde olup olmadıkları, milliyetçilik duyguları" gibi yüzlerce soru soruluyordu.

Emniyete götürülmek aslında tam bir belirsizliğin içine gömülmek gibiydi. Tutukluların hemen hepsi kendilerine bir haksızlık yapıldığına, birkaç gün içinde ailelerine kavuşacaklarına inanıyorlardı. Ancak bu beklenti zaman içinde kayboluyor, bu defa sorgulama, dayak, karanlık, soğuk, açlık, hastalık ve nihayet ölüme kadar uzanan bir dizi işkencenden sağ çıkma savaşına dönüşüyordu.

Tutukluların bizzat yaşadıklarına ve tanıklıklarına göre bazen dayak faslı yere serilmiş olan bir Türk bayrağı üzerinde veya Türkiye'yi gösterir bir harita önünde başlıyordu. Tahta veya demir sopalar, tüfek dipçikleri veya tabanca kabzalarıyla âdeta bir kemik kırma yarışı yapılıyordu. Dar hücrelere inen merdivenler ve hücre duvarları tutukluların kanları yüzünden sürekli ıslak kalıyordu. Üstelik bunlar yine tutuklulara temizletiliyordu.

Faik Gökay Aile Albümü

Sıtkı Muallim - Açlık Grevi sonrasında Filibe Hastanesinde

Dayağa dayanmak bir avantaj sayılmazdı. Çünkü bu defa psikolojik direnci kırmak için ağır işkenceler başlıyordu. Kırcaali'ye bağlı Çeşimvarlı köyünden Mehmet Hacıoğlu yediği dayak ve gördüğü işkenceler yüzünden ölmek üzereyken serbest bırakılmıştı. Orada yaşadıklarını; *"On polis, beni on saat dövdü. Sürüne sürüne ağabeyime gittim. Hastaneye gitsem kabul etmeyeceklerdi. Eve götürdüler. Köydeki evde yaşlılar, 'Bunun tek tedavisi deri,' dediler. Biz de evdeki iki koyunu kestik, vücudumun tamamını hiç beyaz kalmayacak şekilde sardık. Yetmedi, komşu köyden bir koyun daha aldık. Bu şekilde on beş gün deriye sarılı olarak durdum. Leş gibi kokuyordu"* diye anlatmaktadır.

Dayak ve işkencenin boyutları sınırsızdı. Şiddet o kadar ağır geçiyordu ki insan vücudunda ağır hasarlar bırakıyordu. Gölcük köyünden Remzi Yılmaz, böbreklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı; *"O gün beni tekrar nezarete attılar. İki saat sonra tekrar sorguya götürdüler, sonra yine dövdüler. Tek hatırladığım merdivenlerden yuvarlanıyordum. Öyle dövdüler ki biri bir kolumdan, diğeri öbür kolumdan tutarak nezarete attılar. Ben uyandığımda Mehmet Camcı vardı yanımda, onun kucağında uyandım. Orada iki gün boyunca sorgu ve dayak gördüm. Ben yediğim dayaklardan yirmisekiz gün kan işedim, Bir buçuk ay sırtüstü yatamadım, sinir sistemim bozuldu."*

Keza, Sabri İskender de böbreklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını anlatıyor: *"Ben, Sliven'de tutuklu olduğum Emniyet Müdürlüğü'nde yüz on bir gün çok ağır bir vaziyette kaldım. Bu süre içinde o kadar işkence gördüm ki on dokuz gün sorgulama oldu. Beş gün de fiziki işkence gördüm. Yani dayaktan ayaklarıma kadar her tarafım patlıcan gibi olmuştu. 'Ben burada böyle öleceğim, beni salın artık'*

"On polis, beni on saat dövdü. Sürüne sürüne ağabeyime gittim. Hastaneye gitsem kabul etmeyeceklerdi. Eve götürdüler. Köydeki evde yaşlılar, 'Bunun tek tedavisi deri,' dediler. Biz de evdeki iki koyunu kestik, vücudumun tamamını hiç beyaz kalmayacak şekilde sardık."

dedim. 'Hayır, burada öleceksin' dediler. Onlar işkence yaparken, ben dişlerimi sıkardım. Çünkü biliyorum ki kendimi gevşek bırakırsam kesinlikle böbreklerim buna dayanmayacak."

Ağır işkence görenlerden biri olan Halil Kahraman da ölümle burun buruna gelince bölgedeki askerî hastaneye sevk edilmiş, burada on altı gün boyunca komada kaldıktan sonra kendine gelebilmiş ve uzun bir tedavi süreci yaşamıştı.

İçeride yaşanan fizikî ve psikolojik şiddetin başka bir boyutu, dışarda kalmış olan tutuklu ailelerine uygulanıyordu. Büyük bir kasaba görünümünde olan Bulgaristan şehirlerinde, ahalinin birbirini tanıyor olması kayıpların daha kolay bulunabileceğini düşündürüyordu. Buna rağmen; akşam saatinde evinden alınan bir Türk, aynı şehirdeki emniyet müdürlüğüne götürüldüğü hâlde, tutuklanan kişiden günlerce, haftalarca, hatta aylarca haber alınamıyordu. Hatta bazı ailelerin yakından tanıdıkları emniyet mensuplarından kayıplarının bulunması yolunda aracı olmalarını rica etmeleri de bir sonuca ulaştırmıyordu. Durum o kadar aşağılayıcıydı ki aileler bazen alaycı yaklaşımlarla da karşı karşıya kalıyorlardı.

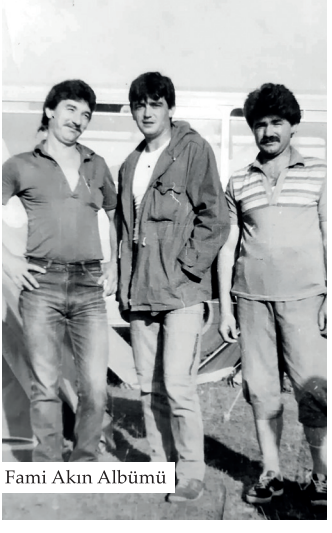
Fami Akın Albümü

Kırcali'den Neziha Şafak, eşinin Sofya Emniyeti'ne götürülmesinden sonraki çaresizliğini şöyle anlatıyor: *"Eşim Sofya'da üç ay boyunca kalmış. Sofya, 4. bölge hücre evlerinde kaldığını söylüyordu. Bu arada defalarca emniyete gittik, babamı emniyete sokmadılar. Soracağımız kimse yoktu, sığınacağımız hiç kimse yoktu. Şikâyet edeceğimiz bir merci yoktu. Kimi kime şikâyet edeceksin? Babamı emniyetin önünden kovalıyorlardı. Bir gün, zar zor, 5 dakika emniyet müdüründen randevu alabildim. İçeriye girdiğimde alaycı bir şekilde bana, 'Sen burada ne arıyorsun? Sen rahatına bak. Eşinin durumu çok iyi, altı*

beyaz çarşaf, üstü beyaz çarşaf,' dedi." Oysa eşi Necahattin Şafak aynı binanın sorgu katında ağır bir işkenceden geçiyordu. Neziha Şafak ancak beş ay sonra eşini Belene Adası'nda bulabilmiş ve zar zor yapılan görüşmede onun saçlarının döküldüğüne, sarardığına ve işkence izlerinin belirgin bir şekilde göründüğüne tanık olmuş.

Psikolojik şiddetin bu boyutuna tüm aile maruz kalıyordu. Aile fertlerinden birinin tutuklanması hâlinde eşler veya kardeşler de işlerini kaybediyordu. Bu durumda yeni bir yaşam savaşı başlıyordu. Önceden öğretmenlik, muhasebe uzmanı veya herhangi bir devlet kurumunda masa başında çalışan bir kadın eşi tutuklandıktan sonra işten çıkarılıyordu. Niçin işten çıkarıldığı hususu çabuk öğrenildiğinden, gündelikçi olarak dahi olsa iş sahibi olması imkânsız hale geliyordu. Bu yüzden tarım sahasında aşağı yukarı kimsenin tercih etmediği seracılık, tütüncülük gibi zor işlere yönelmek durumunda kalıyorlardı. Hasan Kavanozoğlu'nun kızı Muzaffer o günlere dair; "*Kötü günler bizim için de başlamıştı. Babamın öğretmen olduğu köyün lojmanından atıldık, evsiz barksız kaldık. Mestanlı'ya taşınmak zorunda kaldık. Bizim ilk kiraladığımız ev, bildiğiniz araba garajıydı. Onun içine bir tane musluk takmışlar, önde bir balkon var. Annem ucuz diye orayı tutmak zorunda kaldı. Ben on iki, kardeşim ise dokuz yaşındaydı. Kar kış demeden, okula gidip geldik şehirden köye. Birçok mağdur ailenin eşleri de işsiz kalmıştı, çocuklar da zorluk içerisindeydi. Mesleği olduğu halde yetişkinleri işe almıyorlardı. Annem çok iyi bir terziydi. Babam hapse gitmeden önce annem öğrencilerine gelinlik bile dikerdi. Nereye müracaat ettiyse, hiçbir yerde iş bulamadı annem. Çünkü o hapishanede yatan birinin eşiydi. Bulgar Hükûmeti hepimize suçlu gözüyle bakıyordu, sadece babalarımıza değil, eşlere de çocuklara da*" diye anlatıyor o günleri.

Fehim Karaduman ve Hasan Işık Sürgünde - Köstendil Kasabası 1988

Keza eşi tutuklanan Kırcaali'den Hafize Kahraman anlatıyor; *"Beş sene, bize sanki beş asır gibi geliyor. Çok zor günlerdi. Eşim içerde eziyet gördü, biz dışarda eziyet gördük. Beni işe almadılar. İşten kovdular. Kimse cesaret edemedi beni işe almaya. Herkes korktu bizden. Bir tek seralarda işe alınıyorduk, çünkü orada kimse çalışmak istemiyordu. En sonunda, seralara işe başvurdum. Serayı karı-koca işletiyordu. Onlar da almak istemedi beni. Karısı almak istemedi ama kocası, (görüşmeye ağabeyimle gitmiştim) ağabeyimin hatırını kıramadı ve işe aldı. Haftada iki ya da üç gün, duruma göre hastalık varsa zehir atıyorduk. Kimse çalışmak istemediği için dört seneden fazla mecburen orada çalıştım. Orada da çok baskı vardı. Orada Bulgar isimlerimizi kullanmamız isteniyordu."*

Belene'ye gönderilen Yusuf Ayyıldız'ın oğlu İbrahim de haksız yere mesleğini kaybedenlerden biriydi: *"Ben bir yıllık öğretmendim. 15 Ocak 1985'te, beni ve kardeşimi işten uzaklaştırdılar. Bize, 'Bulgar yasalarının 31. maddesine göre tarım ve inşaat işinin dışında bir çalışma hakkınız bulunmamaktadır' denildi. Ayrıca ilçe dışına çıkma yasağı koydular. Her ilçe dışına çıkmamız gerektiğinde haber ediyorduk, döndükten sonra geldiğimizi tekrar onlara bildiriyorduk"* diye anlatıyor yaşadıklarını.

Ali Çöl ve eşi Selime Çöl

Tutuklular arasında bulunan Fehim Işık'ın eşi Fatma Işık de benzer bir hayat mücadelesinin içindeydi. *"Çocuklarım okuduğu için ben iki yerde birden çalışıyordum. Hem tütünde çalışıyor, hem de bir yemekhanede bulaşık yıkıyordum. Yemekhane, belediyeye bağlı bir yerdi. Belediyeden birileri, 'Bunun kocası bizim için değil, Türkiye için çalışıyor, bunu işten çıkarın' demiş. Bunun üzerine beni işten çıkardılar. Dört çocuğum var, hepsi okuyordu, dersleri çok iyiydi. Çocuklarımı okuldan atmadılar ama onları dışladılar, çocuklarının psikolojisi bozuldu. Beni işten çıkarmışlardı ama ben terziydim. Gece dikiş dikip, gündüz de tütünde çalışıyordum. Bu şekilde iki üç sene devam ettik. Kızımın okulunda, eşimi seven öğretmenler vardı. Durumumuzun çok kötü olduğunu görüyorlardı. Kızımı, okulun kütüphanesine işe aldılar. Ama işe girdikten iki ay sonra, belediyedeki Bulgarlar kızımı da işten çıkarttılar. Kızım boşta kaldı. Beş altı ay sonra bir tekstil fabrikasında işe başladı. Bu esnada iki oğlum da askere gitti, onlara gönderecek hiç param yoktu. Askerliklerini çok zor geçirdiler. Çok zor günler geçirdik eşim yokken. Yazın yine iyi de Bulgaristan'da kışın çok sert geçiyor, kar çok oluyor, odun yok, kömür yok. Tek başıma idare etmeye çalıştım."*

Benzer bir durum, okula gitmekte olan çocuklar için de geçerliydi. Babası tutuklanmış, sorgulanmış veya Belene'ye gönderilmiş olan bir çocuk için okul hayatı çekilmez oluyordu. Öğretmenleri tarafından ayrımcılığa maruz bırakılmaları hemen diğer öğrencilere sirayet ediyordu. Hasan Kavanozoğlu tutuklandığında henüz on iki yaşında olan kızı Muzaffer (Orova); *"Babam bir köye sürgün edildi. Biz de babamın yanına gittik. Daha sonra bizi oradaki okula kaydettirmek zorunda kaldılar. Kocaman bir okulda iki Türk çocuğu vardı, ben ve kardeşim. O yıllarımı unutamam. "Pis Türkler", "Ne zaman gideceksiniz?", "Bizim okulumuza gelmeyin" diyorlardı. Derslerde konu Osmanlı ise neredeyse bize öldürecek gibi bakıyorlardı. Gerçekten de o dönem, okuldan da okula gitmekten de nefret etmiştim. Benim kimya öğretmenim vardı, beni babamla suçluyordu. Ben ne kadar doğru cevaplar versem de bana düşük notlar veriyordu. Biz sokağa çıktığımızda hiç Türkçe konuşmadığımız halde sokakta, evimize ceza makbuzları geliyordu."* diye anlatıyor yaşadıklarını.

Yolculuk

Tutuklananlardan, kimlerin Belene Kampı'na gönderileceği kararının, ne şekilde ve neye dayanılarak verildiği belli değildi.

Türklerin; Kırcaali, Mestanlı, Sliven, Sofya gibi şehirlerin Emniyet Müdürlüğü binalarının bazen altıncı katında, bazen bodrum katında gördükleri fizikî ve psikolojik şiddetin etkisi o kadar büyüktü ki Belene'ye gönderilme tehdidi yaşam umudu olarak görülüyordu. Olhamrili köyünden Fami Akın günlerce yediği dayağın etkisiyle artık öldürüleceği endişesine kapılmışken Belene adını duyunca mutlu olmuştu: *"Gece oldu, çıkardılar karşımdaki arkadaşı, benden yirmi yaş büyüktü. Onu bir dövdüler, beni dövmüşten beter oldum. Ama nasıl bağırtmak, ama nasıl sopa. Sabaha kadar dinledim seslerini. Ondan sonra da beni çektiler. Birinci akşam öyle geçti. Gündüz sorguya alıyorlar, gece sopa çekiyorlar, yedi gün boyunca, gece on iki, birden sonra, her gece dövdüler. Bu sopa her gün devam etti. Yine bir gün geldiler dövmeye başladılar, gözümü revirde açtım, doktor gelmiş, kendimi kaybetmişim. Kaç saat yattığımı bilmiyorum. Yerde yattım, üç gün bana ne ekmek, ne su verdiler, üç günden sonra beni sorgulayana, 'Ben üç gündür su içmiyorum, konuşacak halim kalmadı, yanıyorum' dedim. Bana su uzattı. Ekmek aklıma gelmiyor, sopayı yiyip doyuyoruz haliyle. Sonra bir sabah ellerime kelepçeleri taktılar. Oradan koydular arabaya doğru Kırcaali'ye. Mestanlı'da yemiş olduğum sopaların etkisini Kırcaali'de gördüm. İdrarımdan kan gelmeye başladı. Bir gece böbrek krizi tuttu beni. Doktor getirdiler, doktor bana hemen bir iğne yaptı, başka da bir şey yapmadı. O kadar soğuk. Yerde yatıyoruz, üstümüze bir şey yok. 'Senin elbiselerin nerede?' dediler. Gittim, elbiseleri koyduğumuz yerden aldım. O akşam o kadar sevindim, o kadar hayal kurdum ki sabah gideceğim diye. Sabah oldu yok, akşam oldu yok, ertesi gün oldu yok. Allah Allah o zaman beni öldürmeye götürecekler dedim. O zaman ölüm korkusunu ilk defa yaşamaya başladım. 8 Mart'ta, sabahın beşinde indirdiler beni. Bir baktım aşağıda sekiz kişi. Hepimizi kelepçelediler, koydular bir arabaya. Takır takır takır takır gidiyoruz. Haydi Belene'ye. Belene'yi duyunca, öldürmeye götürmediklerini anladım, rahatladım"* diye anlatıyor yaşadıklarını.

Tutuklananlardan, kimlerin Belene Kampı'na gönderileceği kararının, ne şekilde ve neye dayanılarak verildiği belli değildi. Verilen kararlar, daha çok bölge emniyet müdürlerinin şahsî kararı gibi görünüyor. Ancak onların bu cesareti, kampların açılış amacından aldığı açık. Çünkü uzun yıllardır kullanılmayan kamp, kültür kırımı ve asimilasyon politikalarının uygulanmasıyla eş zamanlı olarak hükümet kararıyla açılmıştı.

Bununla birlikte, bir mahkeme kararı olmaksızın sürgün yapılamayacağından, hükümet görünürde olaylara müdahale etmiyor, yerel yöneticiler de tutukluları mahkemeye çıkarmaksızın Belene Kampı'na gönderiyordu. Zaten tutuklulara avukat tutma, savunma yapma ve muhakeme olma haklarının verilmemesi de bu keyfiliği daha açık bir şekilde göstermektedir.

Kırcaali, Mestanlı, Sofya, İslimye (Sliven) Emniyet Müdürlüğü binalarında korkunç işkencelere maruz kalan tutukluların, kamyon kasalarında gözleri bağlı bir şekilde bilinmeyene doğru çıktıkları yolculuğun hedefinde Tuna Irmağı'nın ortasında yer alan Belene Adası vardı. Türklerden bazıları Belene adını duyduğunda, burasının bir sürgün yeri olduğunu, kendilerine kiralık bir ev verilip orada tutulacaklarını zannediyordu. Bazıları ise Belene'yi haritada bile bulamazdı.

Kırcali'nin Ratinki köyünden Nazif Uzunoğlu; *"Ayakkabılarımı, elbiselerimi çıkarıp atletle bıraktılar. Orada, benden önce getirilen iki üç arkadaş daha vardı. İki akşam nezarethanede kaldık. Daha sonra sabah altıda bizi kaldırdılar ve bir katafalta bindirip, nereye gittiğimizi söylemeden yola çıkardılar. Dışarıda kar kış... Yola çıktık, git Allah git... Ben o zamana kadar, Belene Adası'nın Bulgaristan'da nerede olduğunu bilmiyordum"* diye anlatıyor yaşadıklarını.

Hasan Atasoy için de durum aşağı yukarı aynıydı. Ancak o yolculuk esnasında tutuklulardan birinin ölümüne de tanık olmuştu: *"Bir gün bizi aldılar, dışarı çıkarıp bir cipe bindirdiler, altı kişiydik, hepimiz kelepçeliydik, üst üsteydik, nefes alamıyorduk. Gittik gittik gittik, yorulduk yorulduk yorulduk. Nereye gittiğimizi biz de bilmiyoruz. Ne zaman ki cip durunca bizi yere indirdiler. Beş kişi indik, altıncı kişi yolda ölmüştü. Bugün kim olduğunu bilmiyorum. 'Burası neresi biliyor musunuz? Burası Tuna'nın kıyısı. Buradan içeri gideceksiniz, burası küçük bir Belene kasabası' dediler. İçerde de Belene Adası varmış."*

Mehmet Zafer de nereye götürüldüğünü bilmeyenler arasındaydı; *"Çok sıkıntılı bir süreç yaşadıktan sonra, bir akşam emniyetin nakil aracıyla Kırcaali'ye götürdüler. İki gece Kırcaali'de kaldım. Oradaki şartlar daha ağırdı. Beni tek kişilik hücreye kapattılar. İki gün sonra sabah bizi çıkardılar, dört kişiydik, bir nakil aracına bindirerek götürdüler. Hava soğuktu, nereye gittiğimizi bilmiyorduk. Herkes birbirine bakıyor ama konuşamıyordu. Tuna boyunda olduğumuzu anladık."*

Sanatçı Rasim Özgür'ün yolculuğu da son derece dramatikti. Onun da işkence günlerinden sonra çıkarıldığı yolculuğun nasıl biteceği konusunda hiçbir fikri yoktu, kurtulmuş olmaya sevinemiyordu bile.

"O işkenceler bitti, bizi çıkardılar ve kapalı arabalara koydular. Nereye gittiğimizi bilmiyoruz. Uzun süre gece yolculuğu yaptık. Zaman zaman duruyorduk, polisler otomatik silahlarıyla oynuyorlardı. Biz de her an kurşuna dizileceğiz korkusu yaşıyorduk. Tir tir titriyorduk, çok soğuktu. Sıcaklık, sıfırın altında 29 dereceye düştü. Ben bir ceket, bir gömlekleydim. Benden daha hafif giyinenler de vardı. Kimi nasıl buldularsa, öyle yakalayıp getirmişler. Sonra Plevne'ye vardık. Bunu da benzin almaya girdiklerinde, Plevne plakalarını görünce anladık. Bizi büyük ihtimalle Romanya'ya götüreceklerini söyledim. Çünkü o sırada Jivkov, Romanya'ya Çavuşesku ile görüşmeye gitmişti. Bir anlaşma yaptıklarını ve bizi oraya süreceklerini düşündüm. Soğuktan korunmak için birbirimize sarılarak uyumuşuz. Uyandığımda Tuna'yı geçiyorduk. Belene ismini ve adasını bilmiyordum. Belene ile ilgili hiçbir fikrim yoktu. Aslında cennet gibi bir yerdi ada. Ama içinde cehennemi de barındıran bir ada. O kadar korkunç şeyler vardı ki."

Belene Toplama Kampı

Toplama Kampı

Tutukluların ilk toplanma yeri Belene kasabasıydı. Bulgaristan'ın değişik yerlerinden getirilen tutuklular, adadaki cezaevine nakledilmeden önce burada bir iki gün kalıyor, böylece yolda olanların da ulaşması sağlanıyordu. Belli bir sayıya erişildikten sonra adaya geçiliyordu.

Tutuklular koğuşlarına gönderilmeden önce üzerlerindeki altın veya gümüş yüzük, kolye, saat, çakmak gibi değerli eşyalar teslim alınıyor, sonra hepsi çırılçıplak soyundurularak bir süre soğukta ayakta bekletiliyordu. Böylece hem utanç duygusu üzerine kuvvetli bir baskı uygulanıyor, hem de kişilik hakları eziliyordu. Baskılar insan onurunu o kadar alçaltıyordu ki tutuklular arasında intihara teşebbüs edenler oluyordu.

Tutuklulardan Fami Akın; *"8 Mart 1985 yılında vardık. Soğuk. Hiç unutmuyorum, belki yarım saat anadan doğma bekledik. Niye beklettiler o soğukta bilmiyorum. Sonra koydular bizi hücrelere. Bir baktım yatak var, dedim 'Yatakta mı yatacağız?', 'Evet' dediler. Oooo burası cennet ya. Ben hapse değil, cennete girdim sandım. Ben arkadaşlara dedim ki "Ben burada yirmi sene kalırım, bu işkenceden çıktıktan sonra ben kırk dört gün hayat görmedim, ölüm bekledim"* diye anlatıyor.

Belene mağdurlarından Halil Öztürk de benzer bir hikâyeye sahip; *"O mevsim her taraf buz tutmuştu, köprüden adaya geçemedik. Bizi helikoptere doldurup karşıya geçirdiler. Belene Adası'nda normal bir cezaevi vardı, bizi o cezaevinin bekçi kulübesine götürdüler. Orada soydular, havanın soğuğu kemiklerimize kadar işliyordu. Düşünmekte bile zorlanıyorduk. Birer birer içeri almaya başladılar. Çıplak bekledik, sonra giyindik, gardiyanlar bizi sıraya soktu. Ana giriş kapısından girdik, birkaç tane bina vardı. İkinci kata çıkarmadan önce polis bize birer battaniye verdi. Burada bir odaya sekiz kişi koydular. Tahtadan yapılmış ranzalar vardı, üstüne saman ve branda konmuştu. Pencereler tahtayla kapatılmıştı. Tahtaların arasından içeri kar sızıyordu. Dışarıdan geldiğimiz için ilk başta sıcak geldi. Ama sonra soğuğu hissettik. Bunun üzerine ikişer ikişer sırtlarımızı dayayarak, sekiz kişi bir arada yattık. Bu şekilde bir buçuk, iki ay idare ettik."*

Belene mağdurlarından Süleyman Türksöz de bu tabloyu yaşayanlardandı; *"Ben Belene'ye gönderildiğimde otuz üç yaşındaydım. Yirmi beş kişi kadar kapalı bir arabayla gittik. Oraya gidince bizi anadan doğma soydular, kar, fırtına, üzerimizde köpekler havlıyor, askerler kalaşnikoflarla bekliyordu. Gardiyanlar bize terörist gibi davrandılar. İçeriye girdiğimizde, altı kişilik odalarda tahta ranzalar*

Bulgaristan üzerinde uluslararası baskıların artması ve Belene'de yaşananlarla ilgili bilgilerin ortaya saçılmasıyla birlikte, çalışma kampı da faal duruma getirilerek bir tür "karartma" yapılmaya çalışıldı.

vardı. Döşek, soba, kalorifer yoktu. Camlar buz tutmuştu, bütün gece uyuyamadık. Sonradan öğrendik ki Tuna Nehri buz tutmuş."

Tutuklular adaya geldikleri andan itibaren onlara sürekli *"kemikleriniz burada kalacak"* deniliyordu. Alaycı sözlere küfürler karıştırılıyor, direnç gösterenler hemen cezalandırılıyordu. Adada iki büyük alan bulunuyordu. Bunlardan biri cezaevi, diğeri çalışma kampı olarak kullanılıyordu. İlk tutuklular gelmeye başladığında çalışma kampı henüz açılmamıştı. Bulgaristan üzerinde uluslararası baskıların artması ve Belene'de yaşananlarla ilgili bilgilerin ortaya saçılmasıyla birlikte, çalışma kampı da faal duruma getirilerek bir tür "karartma" yapılmaya çalışıldı.

Cezaevi şartları son derece ilkeldi ve bir insanın hayatını idame ettirme imkânı son derece kısıtlıydı. Bir süredir kullanılmadığı için koğuşlar yaşanılmaz haldeydi. Değil temizlik ve hijyen, bunları çağrıştıran kelimeler bile buraya uğramamıştı. Isınma imkânı yoktu, battaniyeler eski ve kullanılamayacak haldeydi. Tutuklular kış ortasında donmamak için koğuşun ortasında toplanıyor, birbirlerine sarılarak ısınmaya çalışıyorlardı. En az bunun kadar berbat olan bir başka durum ise tuvalet meselesiydi. Bir tutuklu tuvalet ihtiyacını gidermek istediğinde, nöbetçi eşliğinde dışarı çıkıyor ve kendisine doğrultulmuş bir namlunun ucunda hacetini gidermek zorunda kalıyordu. Bu durum zaten tehdit altında olan tutuklularda sebepsiz yere öldürüleceği endişesi yaratıyordu.

Tahsin Ferhatoğlu'nun *"Belene'de bir kova, bir de plastik şişede buz tutmuş bir su vardı. 24 saatte bir çıkarıyorlardı tuvalete. Gardiyanların biri kapıda, biri de içeride tuvalette başımızda duruyordu"* diye başladığı hikayesini Göçenler köyünden Ahmet Alpay tamamlıyor; *"Odalar kapalıydı. Yedi sekiz kişinin dahi yaşaması zor olan bir koğuşta yirmi kişi kalıyorduk. Koğuşta nefes almak zordu ama en zoru ve en ağırı, insan onurunu zedeleyen şey yirmi kişinin ihtiyacını gidermesi için kapının arkasına konulan büyük plastik bir kovaydı. Maalesef ihtiyacımızı o plastik*

Bazı tutukluların dosyasına, "Milliyetçi, Belene'de kalması onun üzerinde hiçbir etki yapmadı. Aşırı milliyetçi pozisyonunda durmaya devam ediyor. Belene Adası'nda itaatsizliği teşvik ediyor, insanları kışkırtıyor" gibi notlar düşülmekteydi.

kovaya yapmak zorunda kalıyorduk. İşte bu bize yapılan fiziksel ve ruhsal baskıların ötesinde, insanlığa yapılacak, insan onurunu zedeleyecek en kötü unsurdu."

Aslında bu düşüncelerinde haksız da sayılmazlardı. Çünkü daha adaya ayak basar basmaz nasıl bir cehenneme geldikleri anlaşılıyordu. Dahası adaya dair hafızalarda kalanlar, buraya daha önce getirilen mahkûmların pek çoğunun öldürüldüğü şeklindeydi.

Nitekim ilerleyen günlerde kampın avlusunda gider kanalı açarlarken bir metrelik çukurlarda çok sayıda insan kemiğine rastlamışlardı. Keza bazı taşların üzerinde 1970 yılında adaya sürülen ve buradayken ölen/öldürülen Pomakların isimleri yazılmıştı.

Türkler, cezaevine getirilmiş olmalarının amacına uygun olarak iki tür sorguya tabi tutuluyorlardı. İlki örgütsel faaliyet suçlamasıydı; bu amaçla tutuklunun örgütsel faaliyetleri, yazdığı yazılar, dağıttığı broşürler, direnişçilerle bağlantıları, Türkiye ile ilgili görüşleri gibi suç unsuru bulmaya yönelik uzun bir sorgulama yapılıyordu. İkincisi ise; milliyetçi fikirlerden vazgeçip geçmediği, isim değiştirme politikasını benimseyip benimsemediği gibi sorulardı ki bunda da alınan cevaplar üzerinden cezaevinin caydırıcı olup olmadığı test ediliyordu.

Elbette her iki sorgulama biçiminin de haksızlığa uğradıklarına güçlü bir şekilde inanan tutuklular için bir anlamı yoktu. Kaldı ki oraya getirilenlerin tamamına yakını milliyetçi duyguları güçlü kişilerdi ve Belene'de gördükleri şiddetin boyutu ne olursa olsun bu duygularından vazgeçmezlerdi. Bu yüzden bazı tutukluların dosyasına, "Milliyetçi, Belene'de kalması onun üzerinde hiçbir etki yapmadı, aşırı milliyetçi pozisyonunda durmaya

devam ediyor. Belene Adası'nda itaatsizliği teşvik ediyor, insanları kışkırtıyor" gibi notlar düşülmekteydi.

Tutukluların Belene'ye niçin getirildikleri, niçin tutuklandıklarına dair sorulara aldıkları cevap da belliydi: "Önleyici tedbir aldık!" Bu cevap bile Bulgar yönetiminin Türkleri potansiyel suçlu olarak gördüklerinin en açık deliliydi. Buna karşın tutuklular da işi alaya almaya başlamışlardı. Belene mağdurlarından Gültekin Karaman'ın anlattığına göre Eski Cuma'ya bağlı Karlıköylü (Kıralevo) Mustafa Kurt'a "UNESCO Bulgaristan'a baskı yapabilir mi?" diye sorduklarında "Ben adamı tanımıyorum, hiçbir şey diyemem" diye alaylı bir cevap vermişti. Aynı şekilde, Razgrad'a bağlı Zincirli Kuyucuk köyünden Aliş Yanar, "Soya Dönüş Politikası hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorduklarında "Ben henüz altı aylık bir bebeğim, konuşma ve yazma bilmiyorum" diye cevaplamıştı. Bu tür mülakatların sonuçları hakkında uzun uzadıya raporlar tutuluyordu. Kamptaki tutuklulardan Deli Mümin adlı elektrik teknisyeni bir tutuklu, işi iyice deliliğe vurduğundan dikkatlerden kaçmayı başarmış, kampın elektrik işleriyle meşgul olmuş ve bu sayede raporlara ulaşacak kadar işi ilerletmişti. Onun sayesinde diğer tutuklular hem raporların mahiyetini hem de aralarına sokulan istihbarat elemanlarını öğrenme imkânı bulmuşlardı.

Cezaevi şartları o kadar ağırdı ki buraya yaklaşık on beş kilometre mesafedeki çalışma kampı Mayıs ayına doğru açılınca tutuklular biraz nefes almışlardı. Çünkü cezaevinin hem amacı hem de şartları tutukluların ölümü tek seçenek olarak kabullenmelerini amaçlıyordu. Buna mukabil kampın açılması ölüm ve öldürülme duygusunun ortadan kalkmasına ve yaşama tutunmalarına imkân vermişti. Yine de psikolojik ve fizikî şiddetin sonuna gelmiş sayılmazlardı.

Tutukluların, Belene'ye niçin getirildikleri, niçin tutuklandıklarına dair sorulara aldıkları cevap da belliydi: "Önleyici tedbir aldık!" Bu cevap bile Bulgar yönetiminin Türkleri potansiyel suçlu olarak gördüklerinin en açık deliliydi.

Belene Ağıdı

Şu Tuna'nın ortasında
Kanlı da Belene
Seksen dörtte mezar oldu
Türk'üm diyene

Ah Belene Belene
Kanlı da Belene
Sürgünlere oldun sen
Zanlı Belene

Şu Tuna'nın ortasında
Kayıklar gezer
Zalim polis, sürgünü
Kurşuna dizer.

Ah Belene Belene
Kanlı da Belene
Sürgünlere oldun sen
Zanlı Belene

Sürgün yerdi dipçiği
Hep omuzlara
Şehit teni verilirdi
Yem domuzlara

Ah Belene Belene
Kanlı da Belene
Sürgünlere oldun sen
Zanlı Belene

Şu Tuna'nın suları
Akar hem çağlar
Sürgünün anası
Yaz tutar ağlar

Ah Belene Belene
Kanlı da Belene
Sürgünlere oldun sen
Zanlı Belene

Kaynak: Hasan Rodoplu
Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 8, Bulgaristan Türk Edebiyatı, Ankara, 1997, 122

Tutuklular, cezaevinden çalışma kampına sevk edildiğinde burası harabeye dönmüş durumdaydı. Tutukluların barınması için hiçbir düzenleme yapılmamıştı. Gariptir ki bu görüntü tutuklularda öldürülmekten kurtuldukları kanaatini kuvvetlendirmişti. Kendi aralarında yaptıkları yorumlara göre, Bulgar yönetiminin niyeti onları doğrudan toplama kampına göndermek olsaydı, burasını çoktan hazırlamış olurlardı. Yıllardır kullanılmayan binaların yıkılmaya yüz tutmuş olması da onların sadece cezaevinde tutulmalarının düşünüldüğünü gösteriyordu. Ancak şimdi her ne olduysa Bulgarların tutumu değişmiş, çalışma kampı fikri ortaya çıkmıştı. Bütün bu değişikliklerin nedenlerini çözmek için çok da zihin yoracak durumda değildiler.

Aliş Yanar sürgünde arkadaşlarıyla

Kampın bulunduğu binada daha önce tavuk beslendiği için her taraf tavuk gübresi doluydu ve kokuya dayanmak mümkün değildi. İlk iş olarak temizlik yapıldı ve etraf az da olsa yaşanılacak hâle getirildi. Kireçle her taraf boyandı, tutukluları kampın içinde tutacak olan tel örgüler yine tutuklular tarafından yeniden çekildi ve yine kendilerini gözetleyecek olan görevliler için küçük aralıklarla gözetleme kuleleri inşa edildi. Bütün bunlar onların öldürülmekten kurtuldukları kanaatini kuvvetlendiriyordu. Yine de hemen hemen hepsi bu ani değişikliğin sebebini çözmeye çalışıyordu. Hâlbuki aynı dönemde Belene Kampı'nın varlığı Türkiye'de de duyulmuş ve dünya kamuoyunu aydınlatıcı bilgiler geçilmeye başlanmıştı.

Bulgaristan yönetimi Belene Kampı'nın varlığını başlangıçta inkâr etse de üzerindeki baskıları kaldıramamış, her ihtimale karşı kampı gözetim altına almıştı. Hatta tutuklular helikopterle kampa gelip bazı incelemelerde bulunan bir general bile görmüşlerdi. Ancak onlar, bu değişikliklerin kendi hayatları bakımından büyük anlam ifade ettiğinin farkındaydılar. En azından tuvalet konforuna kavuşmuş olmaları bile onların yaşama tutunmaları için önemli bir gelişmeydi.

Tutukluların, cezaevinden çalışma kampına geçtikten sonraki şartları biraz daha düzelmiş olmalı ki ailelerine sağ ve selamet oldukları yolunda mektup yazmalarına izin verildi. Onlara özellikle "sağlıklı" olduklarını yazmaları tembih ediliyordu. Böyle bir mektubun yazılması, aileler için ziyaret kapısını da açmak demekti. Nitekim kısa bir zaman sonra ilk ziyaretçiler gelmeye başladı. Elbette bu gelişme, ziyaretçiler açısından da olağanüstü bir duygu seli demekti. Aylarca eşinden, kardeşinden veya babasından haber alamayan insanlar bir anda kendilerine ulaşan bir mektupla dünyaya yeniden gelmiş gibi oluyor, sevdikleriyle yirmi dakikacık bile olsa görüşüyor -bazen birkaç dakikayı geçmiyordu-, onların sağ ve salim olduklarına kani oluyorlardı. Ne var ki konu bununla kapanmıyordu. Aile fertlerinden birinin Belene'de sürgünde olduğu haberi hemen yayılıyor, hain suçlamalar, göz hapsinde bulundurmalar ve nihayet işten çıkarmalar başlıyordu. Belene Adası'ndan taşan psikolojik işkenceler, köyünde ayakta durmaya çalışan aile fertlerine kadar ulaşıyordu.

Belene Toplama Kampı

Belene Ağıdı

Belene dedikleri
Cehennemdir cehennem
Babam, ben görmeden gitti
Şimdi de ölmüş annem

Rodoplar'dan Belene
Uzak mıdır yakın mı?
Allahım, bu ne gördüğüm
Cehenneme akın mı?

Tuna yüce bir ırmak
Arzum hep sana varmak
İsterim de varamam
Dört yanım demir parmak

Ey Belene Belene
Kan kusuyorsun yine
İnsan düşmeye görsün
Senin namert eline

Belene dedikleri
Bir ölüm adası dar
Ben ölsem bile burada
Arkamda gelenim var

(Anonim)
Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 8, Bulgaristan Türk Edebiyatı, Ankara, 1997, 122.

Türkçe konuşmaya başlayınca veya Türkçe bir kelime sarf edince gardiyanlar görüşmeyi hemen kesiyorlardı.

Aliş Yanar sürgündeyken ailesinin ziyareti

Aileler en çok yiyecek ve elbise getiriyorlardı. Yiyeceklerin bir kısmının kampa sokulmasına izin vardı. Elbiseler ise kamp dışında, yani çalışma bölgesine götürülerken ve getirilirken giyilemiyordu. Sadece istirahat saatlerinde elbise giymelerine izin vardı. Bu görüşmeler esnasında aileler kendi aralarında Türkçe konuşamıyorlardı. Kaldı ki tüm konuşmalar gardiyanlar tarafından dinleniyordu. Yaşlı anne babaların çoğu Türkçe'den başka bir dil bilmiyordu. Keza bebeklik çağındaki çocuklar da babalarına Türkçe sesleniyorlardı. Aralarında ister istemez Türkçe konuşmaya başlayınca veya Türkçe bir kelime sarf edince gardiyanlar görüşmeyi hemen kesiyorlardı. Yiyecek ve giyeceklerin ne kadarının kampa götürüleceğine de gardiyanlar karar veriyordu. Keza görüşme süreleri ve zamanlaması da tamamen insafa terk edilmişti. Bundan dolayı bazı görüşler, camlı bölmenin iki tarafında hiç konuşmadan duran ve çaresizce birbirini seyreden kişilerin gözyaşlarıyla dolu sahnelerine dönüşüyordu.

Maruflar köyünden Yusuf Türkoğlu; *"Belene'ye ailem geldiğinde, cezaevi şartlarına göre camın arkasından görüştük. Fakat benim annem Bulgarca bilmez. Nasıl anlaşacağız? Türkçe konuşmak yasak. Orada ne konuşacağız? Bakıp bakıp ayrıldık. Bizim büyüklerimiz, dedelerimiz tek kelime Bulgarca bilmezler Bulgar bölgesi olmadığı için"* diye anlatıyor annesi ile yaptığı görüşmeyi. Ahmet Alpay yine de bir çözüm yolu bulmuştu: *"İşten döndükten sonra görüşme odasına geldik. Karşımda eşim, annem ve babam vardı. Anne ve babam Bulgarca bilmiyordu. Kendileri ile Türkçe konuşmak istedim ama Türkçe konuşmak yasak olduğundan dolayı konuşamıyordum. Sadece el işaretleri ile konuştuk. Sonra yanımda bir köylüm vardı. Köylüme dedim ki, "Sen yüksek sesle Bulgarca konuş, sen yüksek sesle Bulgarca konuşurken ben annemle Türkçe konuşabileyim." O yüksek sesle konuşmaya başladı o konuşurken ben de kısık sesle annemle, babamla bir iki cümle konuşabildim."*

Ahmet Kitapçı Ailesi 1984

Oysa Halil Kahraman'ın annesi gibi bakıp bakıp gidenler de vardı: *"Türkçe konuşmak yasaktı. Annem Bulgarca bilmiyordu. Gözyaşları içerisinde bakıp bakıp gidiyordu."* Keza henüz bir aylık çocuğunu Türkçe sevdiği için görüşmesi sadece bir dakika sürmüş Ömer Özgür'ün. Bazen bir küçük *"Hoş geldin"* ifadesi bile görüşmelerin kesilmesi için yeterli sayılıyordu.

Cemil Birtane sürgünde çocukları ile 1987 Karbintsi Vidin

Bazı aileler, Belene Toplama Kampı'nda tutulduğunu öğrendikleri yakınları için görüşme talep ettiklerinde de durum farklı değildi. Bazen kamp yönetimi kendilerinde böyle bir tutuklunun olmadığını söyleyerek ziyaretçiyi geri çeviriyor yahut son dakikaya kadar bilgi vermiyordu.

Evladından haber alamayan ya da onların bir hücrede işkenceye maruz kaldığını öğrenen anne babalar için dünya tam bir cehenneme dönmüştü. Öyle ki evladına dair hiçbir iz bulamayan ve onun işkence altında tutulduğunu hisseden Belene mağdurlarından Dr. Seydali Aliş (Akgün)'in anne ve babası göğüslerini beyaz tülbentle sımsıkı -canlarını acıtıncaya kadar- bağlayarak oğullarının çektiği çileyi anlamaya çalışmışlar ve belki bu yolla onun acısını hafifleteceklerini düşünmüşlerdi. Yer her yerde sert ve gök yine her yerde uzak kalıyordu. Dr. Aliş, Belene'den kurtulduğunda ne yazık ki annesinin elini değil mezar taşını öpebilmişti. Belene Kampı'nda Türkçe konuşmak ve Türk isimleriyle hitap etmek yasaktı. Bununla birlikte kampın kapıları akşam sekizde bütünüyle kilitlendiğinden tutuklular kendi aralarında serbestçe Türkçe konuşabiliyordu. İşte o zaman bazen Türkçe şiirler okunuyor, türküler söyleniyor, vatan, millet ve tarih üzerine uzun konuşmalar yapılıyordu. Geceler bir tür eğitime dönüşüyordu. Ahmet Alpay anlatıyor; *"Hiç unutmuyorum, rahmetli İsmail ağabey dedi ki, Gençler ben yıllardan beri Türklük için mücadele ettim, Türklüğü korumak, Türk kültürünü korumak için mücadele ettim ama sizin gibi gençleri gördükten sonra, şimdiye kadar yaşamış olduğum bütün acıları unuttum. Artık bayrak sizindir. Siz bu bayrağı taşıyacaksınız."* Bu ve benzer fikirler, tutukluların hiç olmazsa psikolojik direncini güçlendiriyordu.

Bazen de bir tartışma ya da bir gerilim ortamında gardiyanların önünde veya gardiyanların yüzüne karşı Türkçe konuştukları da oluyordu ki bu husus onların asla sinmediklerini gösteriyordu. Aslında hemen hepsinin, bir gün orada yaşananlara dair dünya kamuoyunun sessiz kalmayacağı yönünde ümitleri vardı. Özellikle İslâm dünyasının güçlü devletlerinin duruma müdahale edeceği ve bu yaptıklarından dolayı Bulgaristan'a sert yaptırımları uygulayacaklarını hayal ediyorlardı. Ne var ki hiçbir şey onların düşündüğü gibi değildi ve Bulgaristan konusunda İslâm dünyasının kör ve sağır olduğu, sadece Türkiye'nin canla başla meseleyi dünyaya anlatmaya çalıştığı gerçeğini Belene Kampı'ndan ayrıldıktan çok sonraları fark edeceklerdi. Ne olursa olsun Türkiye'nin bir gün gelip kendilerini kurtaracağı yolundaki inançları tamdı. Öyle ki Belene mağdurlarından Eski Cuma'ya bağlı Krepçe köyünden Kamil, tutuklulardan seksen beş kişiyle birlikte Bobov Dol Hapishanesi'ne götürülmek için kamyonlara bindirilirken kendilerini izleyen gardiyanlara doğru yumruğunu havaya kaldırmış ve *"Türk ordusu buraya gelecek! O zaman hesabınızı yapın, kaçacak delik bulamayacaksınız!"* diye bağırmıştı.

Ali Ormanlı ve ailesi 1978'de Türkiye'ye göç vizesine başvuru fotoğrafı

Ne var ki hiçbir şey onların düşündüğü gibi değildi ve Bulgaristan konusunda İslâm dünyasının kör ve sağır olduğu, sadece Türkiye'nin canla başla meseleyi dünyaya anlatmaya çalıştığı gerçeğini Belene Kampı'ndan ayrıldıktan çok sonraları fark edeceklerdi.

Kampa sonradan getirilen televizyonu sadece haber saatinde açabiliyorlardı. Zaten tek resmi kanalı izlemek durumunda oldukları için haberlerde de sadece mutlu Bulgar ulusuna ve kuvvetli Bulgar devletine dair bilgiler akıyordu. Elbette komünizme dair ne bulup buluşturdularsa o da haberlerin akışında vardı. Bunlar dışında haber programlarında Türklere yönelik asimilasyon politikalarından veya Türklerin direnişinden söz etmeleri beklenmiyordu zaten. Bu yüzden kampta televizyon seyretmeye de pek hevesli değillerdi. Dışarda olup bitenleri öğrenmenin tek yolu toplama kampına yeni gelen tutuklulardı. Onlar âdeta müjdeci gibi karşılanıyor ve dışarda neler olup bittiğine dair bilgiler toplanmaya çalışılıyordu. Mestanlı'dan Cevdet Semercioğlu, eski radyo parçalarından bir radyo yapmış gizlice onu dinliyor ve haberleri arkadaşlarına ulaştırıyordu; *"Ben elektronikçi olduğum için gardiyanlar bana eski radyo getiriyorlardı. Ben onlardan havya, lehim istiyordum. Bazılarına, 'Tamir olmaz' diyerek, getirilen malzemelerle çalışan bir radyo yaptım kendime. Varnalı Ali diye bir arkadaşımız vardı, Ali ile beraber nükleer santralinde çalışıyorduk. Seksen, yüz metre yüksekliğinde binaya tırmanıyorduk. Radyoyu oraya gizledik. Orada İstanbul Radyosu'nun haberlerini dinliyorduk. O sırada gardiyanlar sayım yaptı, eksik olduğunu gördüler. Gardiyanların bakmadığı zaman biz sessiz bir şekilde merdivenlerden inerek arkadaşların arasına giriyorduk. Dinlemiş olduğumuz haberler, bizim moralimizi çok yüksek tutuyordu. Haberler, arkadaşların arasında hemen yayılıyordu. Akşamları adaya gittiğimizde, haberi duyan diğer arkadaşlar bizim bildiğimiz haberleri bize anlatıyorlardı. Eğer haberlerde Bulgaristan Türklerinden söz edilmezse, o zaman moraller bozuluyor, cenaze kalkmış gibi oluyordu"* diye anlatıyor o günleri.

Besim Batmaz ve ailesi

Kampta fotoğraf makinesi, kalem ve defter bulundurmak da yasaklar arasındaydı. Yine de kampta yaşananlara dair iz bırakmak isteyenler türlü yolla bir kalem elde ediyor, buldukları herhangi bir defter, kâğıt parçası hatta sigara kâğıdının arkasına bile önemli gördükleri olaylara dair notlar yazıyorlardı. Defter bulacak kadar şanslı olanların kimi hatıralarını, kimi şiirlerini kaleme alıyordu. Çalışma sahasına giderken bir yolunu bulup resim çektirenler bile olmuştu. Ressam Rasim Özgür ise Belene'de yaşananları ölümsüzleştirmenin yolunu duvarlara resim çizmekte bulmuştu. *"Ben orada ilk kez işe çıktığımda bir sütunun üstüne portre yaptım. Bizim boyacıların yanında çalışan bir bayan vardı, bana kâğıt getirdi. Ona da bir portre yaptım. Ondan sonra kıyafetlerimizin içine sokarak, kâğıtları içeri götürdük. Kimi koğuşlarda, kimi iş yerinde öğlen arası portreler yapıyordum. Epey bir portre yaptım arkadaşlara. O portreleri dışarı çıkarmam da büyük şans oldu"* diye anlatıyor.

Kamptan kaçmak zorlu bir işti. Yine de Tuna Irmağı'ndan Romanya tarafına geçmeyi akıl edenler de yok değildi. Ama Romanya'nın da komünist bir ülke olması sebebiyle, yakalandıklarında iade edilecekleri korkusuyla buna da teşebbüs etmekten vazgeçiyorlardı.

Kampta çalışmak tutuklular için bir nimet gibi karşılanıyordu. Aşırı milliyetçi fikirlere sahip olanlar ve isim değiştirme faaliyetleri sırasında direnç gösterenler, diğerlerini de etkiler korkusuyla çalışma sahasına götürülmüyorlardı. Bu ikinci grup *"potansiyel bozguncu"* olarak görüldüğünden diğer tutuklularla mümkün olduğunca görüştürülmüyorlardı. Diğer yandan çalışma alanına giderken sayılmak, araçlardan inince sayılmak, öğleyin sayılmak, akşam dönüşte sayılmak, gardiyanların şüpheli veya keyfi uygulaması sonucu sayılmak, sürekli sayılmak bıktırıcı bir hâle bürünse de bir tutuklunun güneşi görmesi için en iyi vesileydi. Üstelik öğle yemekleri kampta verilenlerden daha iyiydi ve hiç olmazsa çalışmanın mükâfatı olarak daha iyi bir yemek yeme imkânı buluyorlardı. Çalışma sahasına giderken ince çizgili mavi bir iş elbisesi giymek zorundaydılar. Buna mukabil kampta bulundukları esnada kendi şahsi kıyafetlerini giyebiliyorlardı.

Tutuklular daha çok odun kesme, mısır tarlasında çapa yapma, inşaat işlerinde çalışma, bataklıkta ağaç kesimi veya drenaj yapımı gibi işlerde çalıştırılıyorlardı. Bütün bu işlere karşılık olarak ücret ödeneceği söyleniyordu. Bunun sebebi Belene Kampı'na getirilenlerin gerçekte bir mahkeme süreci bile yaşamamış, yani belli bir ceza almamış olmalarıydı. Bundan dolayı dış dünyaya karşı burasının bir çalışma kampı olduğu imajı verilmek isteniyordu. Ancak ödeme günü geldiğinde yatak ücreti, su ücreti, yemek ücreti gibi türlü bahanelerle kesintiler yapılıyor ve tutuklular borçlu çıkarılıyordu.

Belene'de tutuklu kalanların sayısı için, genel olarak 517 rakamı verilmekteyse de orada bizzat bulunanların iddiasına göre bu sayı 700'den fazlaydı. Tutukluların tamamı Türklerden oluşuyordu. Ayrıca yedi Pomak sünnetçilik yaptığı suçlamasıyla Belene'ye gönderilmişti. Bir ara üç Bulgar tır şoförü de kampa getirilmiş, birkaç gün sonra tekrar ayrılmışlardı. Bunun gibi Türk tutuklulardan bazıları otuz, kırk gün kaldıktan sonra serbest bırakılıyor, onlardan geriye *"ajan oldu"*, *"isim değiştirmeyi kabul etti"*, *"iş birliği yaptı"* gibi dedikodular kalıyordu. Hâlbuki bu tür uygulamaların, tutukluların psikolojik direncini kırmaya yönelik oyunlar olduğu çok açıktı. Bununla birlikte Bulgar istihbaratı tarafından tutukluların arasına katılan ve bir süre onlarla birlikte kalan kişiler de yok değildi. Bunlar genellikle tespit ediliyor ve dışlanıyorlardı. İşin en ilginci ise bazı istihbarat görevlilerinin tutuklu kaldıktan bir süre sonra yaşanılan dramın etkisinde kalıp Türk tarafını

seçmesiydi. Kırcaali Emniyet Müdürü, adamlarını kendilerine benzettikleri gerekçesiyle Belene Kampı'ndaki Türklere duyduğu kızgınlığı sürekli dile getiriyordu.

Belene Toplama Kampı'na dair Türkiye ve Batı basınında sürekli haberler çıkması uluslararası kamuoyunda Bulgaristan'ı cevap veremediği sorularla baş başa bırakıyordu. Bu tür baskılara dayanamayan yönetim ilk iş olarak cezaevini boşaltmış ve tutukluları çalışma kampında toplamıştı. Ancak bunlar meseleyi hafifletmeye yetmiyordu. Üstelik SSCB'de liderliğin Gorbaçov'a geçmiş olması, büyük ağabeyin desteğinin bütünüyle kalkmasına yol açmıştı. Dahası Gorbaçov'un başlattığı *"Açıklık ve Yeniden Yapılanma"* politikası Doğu Bloku ülkelerinde demokrasi seslerinin yükselmesine zemin hazırlamıştı. Böyle bir ortamda Bulgaristan'ın Belene'de yapılanları örtbas etmesi mümkün görünmüyordu. Nihayet 1986 yılının Aralık ayında kampın kapatılmasına karar verildi. Tutuklular üç kategoriye ayrıldı. Birinci kısım serbest bırakılıp doğrudan evlerine gönderildi. Bir kısmı Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerine sürgüne yollandı. Geriye kalanlar ise Bobov Dol Toplama Kampı'na nakledildi. Sürgüne yollananlar gittikleri yerlerde –ki Türklerin hiç yaşamadığı köy veya kasabalardı- tam bir dışlanmışlık yaşadılar. Bazıları sürgünde bulundukları köy veya kasabalara her şeyi göze alıp ailelerini de getirdi. Bobov Dol Kampı ise Belene'den çok farklı değildi. Sadece Belene'nin adı sürekli telaffuz edildiği için küçük bir adres değişikliği yapılmıştı.

Tutuklular geride acı hatıralar bırakarak Belene'den ayrılırken geldikleri ilk gün teslim ettikleri yüzük, saat, kolye gibi kıymetli eşyalarının geri verilmesini isteyince gardiyanlar bunları vermeye yanaşmadılar. Tutuklular tüm itirazlarına rağmen bu hususta herhangi bir ilerleme de sağlayamadılar. Gerçek şuydu ki gardiyanlar, tutukluların nasıl olsa öldürüleceğini düşündüklerinden değerli eşyalara el koymuşlardı. Böylece Belene son olarak aile hatıralarını bile yutmuştu.

Şükrü Korkmaz aile albümü 1984

Belene Yargılanıyor

Bütün uluslararası hukuk kurallarının çiğnendiği, insana dair bütün hakların ihlal edildiği böyle bir süreci, tarih ne gördü ne de yazdı. Bulgaristan Türklerinin alın yazısı olan göç, âdeta onların gölgesi olup hiçbir zaman ayak uçlarından ayrılmadı.

Son yüz elli yıl içinde Bulgaristan'da yaşanan göç ettirme, katliam, zulüm, işkence, hak ihlali, kültürel ve etnik kırım, asimilasyon ve bilinç tahribatı gibi insanlığa karşı işlenen suçlar için küçük bir mahkeme kurulsa, herhâlde ne iddia makamının olayları anlatmaya gücü yeter ne de savunmanın kendisini tarih ve insanlık önünde aklamaya cesareti olurdu. Bütün uluslararası hukuk kurallarının çiğnendiği, insana dair bütün hakların ihlal edildiği böyle bir süreci, tarih ne gördü ne de yazdı. Bulgaristan Türklerinin alın yazısı olan göç, âdeta onların gölgesi olup hiçbir zaman ayak uçlarından ayrılmadı.

Bulgaristan Türklerine yapılan zulmü tevil edecek hiçbir yaklaşım makul görünmüyor. Örneğin prenslik döneminde beş yüz yıllık boyunduruktan kurtulmanın kin ve nefreti diye açıklanan her türlü kötü fiilin, krallık döneminde de devam etmesi belki tarihi devamlılık diye açıklanabilirdi. Peki, Bulgaristan Cumhuriyeti'nin her adımının prenslik dönemi uygulamalarının devamı olmasına ne diyebiliriz? II. Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelen sosyalistlerin kurduğu Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin birkaç yıllığına yaratılan özgürlük ortamını bıçak gibi kesip, prenslik dönemi uygulamalarından bile daha ileri düzeyde zulüm ve eziyete yönelmesini makul bir şekilde açıklayabilecek izah tarzı var mı?

Bulgaristan Türklerine uygulanan baskı ve zulümlerin geldiği son nokta olan Jivkov döneminin, sadece Türkler değil uluslararası camia tarafından da kabul görmediği ortada. Todor Jivkov'un mahkemeye çıkarılmasına rağmen, Türklere karşı işlediği nefret suçundan dolayı yargılanmaması, suçlanmaması ve hatta sorgulanmaması ise tarihe utanç notu olarak düşüldü. Ancak bu tür nefret suçlarında zaman aşımı olmadığı da bir gerçek.

Türklere karşı işlenen tüm suçlara karşı duyarsız kalan komşuların ise komünist rejim sona erdikten sonra Belene Kampı'nda kalan Bulgar kökenli

vatandaşların hatırası ile hemhâl olunca, Türklerin ıstırabını anlamaları ve Türklere karşı işlenen insanlık dışı suçları telin etmeleri de en azından bir teselli gibi durmaktadır. Keza 1984-1989 döneminde bilinç katliamı ve kültür kırımı politikalarının acımasızlığına dayanamayıp Türklerin hakkını savunan Bulgar şair ve yazarların da hakkını teslim etmek gerekiyor. Aynı şekilde rejimin baskısından korkup, komşularına yapılan zulme açıkça karşı çıkamasa da onlara hiç olmazsa bakışlarıyla destek veren, bazen saklayan ya da ihbarcılık yapmayı kendine yediremeyen temiz kalpli Bulgar ailelere de bir vefa borcu bulunuyor.

Belene, esasında (1877-1878) ile başlayan Bulgaristan Türklerinin dramının geldiği son nokta oldu. 1949'da "halk düşmanları" diye cezalandırılan antikomünistler, 1970'de isim değiştirmeye karşı çıktıkları için cezalandırılan Pomaklar da dâhil tüm Bulgaristan vatandaşları Belene adını anmak istemiyor artık. İlk mağdurları vefat ettiği için çocukları ve torunlar ile mağduriyeti bizzat yaşayanlar yılda bir kez adayı ziyaret ederek, yabani otlar, çalılar ve bakımsız ağaçlar arasındaki harabe binalara, çürümeye yüz tutmuş tel örgülere bakıp acılarını tazeliyor, o günleri bir daha yaşamamak için Tanrı'ya dua ediyorlar. Otlarla kaplanmış patikalarda kaybettikleri sevdiklerinin ayak izlerini arıyorlar. Tuna Irmağı'nın sakin sularına gözleri takılıyor, kaybettikleri bedenlerin hangi çalıya takılıp kalmış olabileceğini düşünüp sanki hâlâ orada olabilirlermiş gibi boş gözlerle kıyıları tarıyorlar.

Oysa Tuna'nın derin suları, üzerinde taşıdığı hatıraların ezikliği içinde etrafında olan bitene tanıklıklarını anlatamayacak kadar sırlarla dolu, sessiz

1970'de isim değiştirmeye karşı çıktıkları için cezalandırılan Pomaklar da dâhil tüm Bulgaristan vatandaşları Belene adını anmak istemiyor artık. İlk mağdurları vefat ettiği için çocukları ve torunlar ile mağduriyeti bizzat yaşayanlar yılda bir kez adayı ziyaret ederek, yabani otlar, çalılar ve bakımsız ağaçlar arasındaki harabe binalara, çürümeye yüz tutmuş tel örgülere bakıp acılarını tazeliyor; o günleri bir daha yaşamamak için Tanrı'ya dua ediyorlar.

Yaşanan acıların tarihin bir köşesinde unutulup gitmemesi için acılar yeniden dile getiriliyor ve bir daha yaşanmaması için insanlığın gözü önüne seriliyor.

ve sakin akışını sürdürüyor. Ölüp kurtulabilmek için yerin sert, uçup kurtulabilmek için göğün uzak olduğu dünyanın en ücra köşesindeki bu adada yaşanılan facialarını cesaretle anlatabilecek tek tanık olan Tuna, sessizliğe bürünüp tüm hatıraları Karadeniz'in azgın sularına taşıyor, karışıyor ve kayboluyor.

Oysa hiç kimsenin bilmediği bir konu var: Belene'de yaşanılan hiçbir şey unutulmaya mahkûm değil. Bir zaman Belene'de tutuklu bulunanların ruh dünyasında saklanan karanlık ve acılarla dolu sahneler, hâlâ uykuları bölüyor; hâlâ zehirli bir tümör gibi tüm acısıyla birlikte zihinlerle yaşamaya devam ediyor. Şimdi gelecek nesillerin bunları birer efsane gibi dinlememesi ve gün gelip unutmaması için yazıya dökülüyor. Yaşanan acıların tarihin bir köşesinde unutulup gitmemesi için yeniden dile getiriliyor ve acıların bir daha yaşanmaması için insanlığın gözü önüne seriliyor. Böylece en azından vicdanlarda kurulacak olan mahkemelerin bütün bunların yeniden yaşanmaması için güçlü bir hüküm vermesi gerekecek. Böylece dünyanın kaybolmuş tüm kamplarında yaşanan veya yaşanmakta olan insanlık dramlarına da yine bir insan olarak geçit verilmemiş olacak.

Gök kubbenin altında cereyan eden her facianın yazılabileceği ve nesiller ötesine taşınabileceği gerçeği bize başka bir cesaret de verir. Belki de kalem, Tuna kadar ketum olmaz ve belki kâğıt utancından kıpkırmızı olur. Yine de ne kalemin sırları saklamasını, ne de kâğıdın başkalarının suçundan dolayı utanıp kıpkırmızı kesilmesini bekliyor Belene mağdurları. Onların tek dileği mahkemenin bu dünyada görülmesi ve hesapların bu dünyada sorulması. İşte o zaman hem kalemin rahatlayacağı, hem kâğıdın rengini kaybetmeyeceği bir gerçekle dünya yeniden kurulur, çiçekler kendi renginde açar ve gökyüzü maviliğine yeniden kavuşur.

Onların tek dileği mahkemenin bu dünyada görülmesi ve hesapların bu dünyada sorulması.

Sofya Adliye Sarayı 15.01.2019

BE
BELE
NE

DÖNEMİN TANIKLARIYLA BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN KİMLİK MÜCADELESİ

MUHACIR KÂĞIDI
BELEME

Adobe Photoshop 2020 ile aç

ADEM ÖZKAN

1948 Bulgaristan doğumluyum. Bulgaristan'daki adım Adem Hüseyin Mustafa Türkiye'de ise Adem Özkan.

1984 yılında Bulgaristan'daki Türk azınlığa yapılan baskılar çekilmez hâle gelmişti. Adım adım Türk ve İslam kültürü baskı altına alınmaya başlamıştı. Türk müziği yasaklanmış, Türkçe gazete ve dergilere kısıtlama getirilmiş, okullarda Türkçe eğitim-öğretim kaldırılmış, isimler değiştirilmiş, Türkçe konuşmak dahi imkansız hale gelmişti. Sünnet yapmak yasaklandığı gibi insanlar çocuklarını düğünsüz evlendiriyordu. Geceleyin mezar taşlarımız bile kırılıyordu. Çok değerli bir şair Ömer Osman Erendoruk bir şiirinde şöyle yazmıştı: "Bulgaristan'da Türkçe doğmak, Türkçe yaşamak, Türkçe ölmek bile yasak hâle gelmiştir." Kısacası o dönemlerde Bulgaristan bizler için açık bir cezaevini andırıyordu.

O zamanın şartlarında, bu baskılardan kurtulmanın tek çaresinin anavatan Türkiye'ye göç etmek olduğuna inanmıştım. O nedenle Türkiyeli bir dostuma, kendi ailemin ve iki akrabamın isim ve doğum tarihlerini içeren ve Türkiye'ye göç etmek istediğimi belirten bir mektup yazdım. O zaman haberleşme özgürlüğümüzün de kısıtlı olduğuna inanıyordum, mektupların okunacağını biliyordum. Benim mektubumu da okumuşlar ve geri çevirmişler. Bu mektup nedeniyle ifademi almak için beni emniyete çağırdılar. Sorgulama sırasında emniyet görevlileri tarafından çok kötü şekilde dövüldüm, kısa aralıklarla 24 saat dayak ve ifade verme baskısına maruz kaldım. Her yanımın dayaktan mosmor olduğunu eve gelince görebildim. Ezik ve çürüklerden kurtulmak

için deriye sarıldım. Sorgulamadan çıktıktan sonra 1 Kasım 1984 tarihinde, sözü edilen mektup bahanesiyle hem ben hem de eşim öğretmenlik mesleğinden alındık. İfadem alındıktan sonra bana köyden çıkmama cezası verildi. Ev hapsi, Belene'ye götürüldüğüm güne kadar devam etti.

14 Aralık 1984 tarihinde, Krumovgrad (Koşukavak) ilçesi yöneticileri, yirmi civarında cip dolusu silahlı polis eşliğinde gelip beni evden aldı ve muhtarlıkta zorla ismimi değiştirdi. Bu esnada köyümüz boşalmıştı. İnsanlar gecelerini ormanda geçiriyorlardı, benim çocuklarım ve ailem de ormana kaçmıştı. Eve geldiğimde ailem ve bilhassa çocuklarım, "Baba, nasıl engel olmadın bizim adlarımızın değiştirilmesine, nasıl izin verdin?" diye beni suçlamışlardı, onların ağlamalarını hiç unutamıyorum.

İsmim değiştirildikten sonra 2 Ocak 1985'te beni tutukladılar. Evimde didik didik arama yaptıktan sonra beni cipe bindirip Krumovgrad (Koşukavak) Karakolu'na götürdüler. Onların beni götürmek için getirdiği araca binmeden önce kızım bana sarıldı, "Baba gitme, sakın gitme, seni bir daha göremeyeceğiz" dedi. Sanki onun içine doğmuştu. Hiçbir hukuki süreç yaşamadan, avukat tutamadan ve yargılanmadan kapalı cezaevi arabasıyla Belene Toplama Kampı'na götürüldüm. Belene'ye hareket etmeden önce o dönemin emniyet müdürü bana, "Şimdi seni Belene'ye gönderiyorum. Oradan dönmek sana bağlı -eğer tamam ben Bulgar oldum artık, bunu tamamen canı gönülden kabulleniyorum, beynimi değiştirdim artık ben Bulgar ırkından bir Bulgar vatandaşıyım- diye bana mektupla bildirirsen, ancak o zaman döneceksin evine" dedi ve cezaevi arabasına bindirilmemi emretti.

Çok değerli bir şair Ömer Osman Erendoruk bir şiirinde şöyle yazmıştı: "Bulgaristan'da Türkçe doğmak, Türkçe yaşamak, Türkçe ölmek bile yasak hâle gelmiştir."

Belene'ye hareket etmeden önce, o dönemin emniyet müdürü bana, "Şimdi seni Belene'ye gönderiyorum. Oradan dönmek sana bağlı -eğer tamam ben Bulgar oldum artık, bunu tamamen canı gönülden kabulleniyorum, beynimi değiştirdim artık ben Bulgar ırkından bir Bulgar vatandaşıyım- diye bana mektupla bildirirsen, ancak o zaman döneceksin evine" dedi ve cezaevi arabasına bindirilmemi emretti.

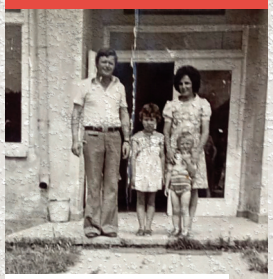

Adem Özkan'ın uzun yıllar görev yaptığı ve görevden alındığı okul önünde

Arabada toplam dokuz arkadaştık. Nihayet sözünü ettiğimiz Belene Cezaevi'ne geldik. Burada çok kötü şartlar altında yaşadık, bize yargısız, ağır ceza rejimi uygulandı. Soğuk ve karanlık hücrelere konulduk. Bir haftaya yakın aç tutulduk, üç buçuk ay boyunca ne banyo yapabildik ne de tıraş olabildik, kirden, saçtan, sakaldan insan kılığından çıktık, birbirimizi tanıyamaz hâle geldik. Bir ara küçük koğuşlara üçer kat yatak koyarak bizi havasız bıraktılar. Ben hayatımı, kaldığım koğuşta bulunan bir metrekare boşluğa borçluyum. Çünkü bu bir metrekare boşlukta devamlı spor yaptım.

Belene'de insan sağlığına zararlı; balık kılçığı, balık kafası, domuz kulağı çorbası gibi yemekler veriyorlardı. Beş ay boyunca ne ben ailemden ne de ailem benden haber alabildi. Türklerin yaşadığı bölgeleri sindirmek için Belene'ye gönderilenler hakkında "öldü" haberleri yaydılar. Bu tür söylentiler ailelerimizi ve çocuklarımızı son derece üzüyor ve hastalanmalarına neden oluyordu. Burada kaldığım sürece Sofya'dan, Kırcaali'den ve Koşukavak'tan gelen emniyet mensuplarının psikolojik baskılarına maruz kaldık. Bana orada baskı yapılırken, evde kalan eşime de "Kocanı Bulgarlığı kabullenmesi için ikna edeceksin, yoksa çürüteceğiz onları Belene'de" diyerek baskı yapmışlar.

11 Temmuz 1986 tarihinde Belene Adası'ndan çıkarıldım ve eve gönderildim. Yani Belene

> **Türklerin yaşadığı bölgeleri sindirmek için Belene'ye gönderilenler hakkında "öldü" haberleri yaydılar. Bu tür söylentiler ailelerimizi ve çocuklarımızı son derece üzüyor ve hastalanmalarına neden oluyordu.**

Cezaevi'nde yargısız olarak on sekiz ay dokuz gün kaldım. Eve geldiğimde yine Koşukavak Emniyet Müdürlüğü'ne çağırıldım ve gözaltında tutulmaya devam edildim. Sonrasında ise Kırcaali ilini terk etmeye zorlandım, Hasköy ili Vıglarovo (Kömürcü) köyüne yerleştim. Nüfusunun büyük bir bölümü Bulgar asıllı olan bu köyde de çeşitli manevi baskılara maruz kaldım. Bana Bulgaristan'da en ağır gelen olay takma isimlerimizdi. İsimlerimiz değiştirilmeye başlandığı zaman "Ben artık öğretmenlik yapamam" diyordum. Ben o Ayşelere, Ahmetlere, Mehmetlere Bulgar isimleriyle hitap edemezdim. Belene cezası, maaş alamamak, vesaire bunlar bana vız gelirdi. Benim için en büyük ceza, benim adımı kullanamamam, Türk çocuklarına, öğrencilerime Bulgar adlarıyla hitap etmem olacaktı. Çok şükür, çocuklara bu şekilde hitap etmek zorunda kalmadım. İsimleri geri alma yasası çıkınca ilk işim ailemin Türkçe isimlerini geri almak oldu.

Son olarak şunu belirtmeyi de üzerimde bir borç bilirim her zaman. Devletimiz Türkiye Cumhuriyeti, Türk milleti bize beklentilerimizin bile üzerinde sahip çıktı. Eşimle beraber yeniden öğretmenliğimize kavuştuk, çocuklarımızı okuttuk. Şimdi de emekliliğimizin tadını çıkarmaya çalışıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'ne ne kadar teşekkür etsek azdır.

AHMET ALPAY

Ben Ahmet Alpay. 8 Şubat 1961 yılında, Bulgaristan'ın güneyinde, Rodop Dağları'nın doğusunda küçük bir köy olan Göcenler (Çayka) köyünde dünyaya geldim. Köyümüz Kırcaali ilinin Mestanlı ilçesine bağlı bir köydür. Askerliğimi bitirdikten sonra Sofya Teknik Üniversitesi'nin sınavlarını kazandım ve okula başladım.

1984 yılının sonunda köylerin basılıp, isimlerin zorla değiştirilmesi olayları hız kazanmıştı. Bir Türk genci olarak ben de bu olaylara ilgisiz kalamazdım. Diğer Türk öğrencilerle bir araya gelip yapılanların haksızlık olduğunu kendi aramızda konuşup, paylaştık ve kamuoyu oluşturmak için elçiliklere telefon etmeye, yazılar yazmaya başladık. Bu şekilde Türk halkına yapılmakta olan asimilasyonu yurt dışında duyurmaya çalıştık.

1984 yılıydı, 26-27 Aralık'ta Mestanlı'da büyük olayların yaşandığı haberini aldık, bu haberi aldıktan sonra, üniversite öğrencisi otuz kadar arkadaş toplanıp gece trenine binerek yaşamış olduğumuz bölgelere, Mestanlı ve Kırcaali'ye gittik. Sürekli takip edildiğimiz için yaptığımız faaliyetlerle ilgili emniyetin bilgisi vardı. Tutuklandım ve bir hücreye atıldım. Yetmiş beş gün hücrede tutuklu kaldım. Yetmiş beş günün, belki de kırk günü sorguya tabi tutuldum. Hücre; bir buçuk metre genişliğinde, iki metre uzunluğundaydı. Hücrede üzerine döşek konulmuş tahtadan yapılmış bir yatak vardı, havasız, loş bir odaydı. Nefes almak çok zordu. Sorgulama sırasında bana şiddet uygulandı. İlk aşamada tahta parçasıyla ellerime, avuçlarıma, omuzlarıma ve kafama vuruldu. Daha sonra inşaat demiri kullanıldı, yine

ellerime, avuçlarıma, sırtıma, omuzlarıma vuruldu. Ben bir hafta boyunca içinde yemek verilen o plastik tası ellerimle tutamadım. Kollarım, omuzlarım şişmişti. Bu organizasyonları kendi başımıza yaptığımıza inanmak istemediklerinden dolayı, dış ülkelerle özellikle Türkiye ile bağlantımız olup olmadığını araştırıyorlardı. Fakat böyle bir bağlantımız yoktu, bizim tepkimiz kendi aramızda gelişmiş ve kendi fikirlerimizle ortaya çıkmıştı. Benim Türkiye'den gelen gazetecilerle görüştüğümü söylüyorlardı fakat böyle bir görüşme hiçbir zaman olmamıştı. 23 Mart'ta, Selattin, Mithat ve beni başka bir yere nakledeceklerini söylediler. Daha sonra da Belene'ye götürdüler. Biz zannediyorduk ki bizi Belene şehrine götürecekler, orada bir kiraya yerleştirip, iş verecekler, sabah akşam imza atacağız. Fakat bizim düşündüğümüz gibi olmadı.

Yetmiş beş gün hücrede tutuklu kaldım. Yetmiş beş günün, belki de kırk günü sorguya tabi tutuldum. Hücre; bir buçuk metre genişliğinde, iki metre uzunluğundaydı. Hücrede üzerine döşek konulmuş tahtadan yapılmış bir yatak vardı, havasız, loş bir odaydı. Nefes almak çok zordu.

Adaya girdikten sonra araçla yaklaşık dört beş kilometre yol aldık, sonra hapishanenin önünde bizi indirdiler. Kar yağıyordu, hava çok soğuktu. 25 Mart 1985 yılıydı. Biz hapishanenin önünde kendimizi bulunca çok şaşırdık, hapishanede tutulacağımızı bilmiyorduk. Hapishanenin etrafında dikenli teller vardı, dikenli teller arasında köpekleri, gardiyanları gördük.

Kapının önünde beklerken, bizi şaşırtan bir olay oldu. Hapishane binasının

Üniversite arkadaşları ile Vitoşa Dağı'nda

pencerelerinden bizi tanıyan arkadaşlarımız çıktı. İsmimizle, "Ahmet, Selattin, Mithat, korkmayın biz buradayız" diye bağırdılar. Bizim için şaşırtıcı bir olaydı. Çünkü yetmiş beş gün hiç kimseyle görüşmemiş, dış dünyayla hiçbir bağlantımız olmamış, olaylarla ilgili hiçbir haber alamamıştık. Sonra içeriye girdiğimizde bizi bir hücreye kapattılar. Hiç unutmuyorum, rahmetli İsmail Ağabey, (kendisi ölüm cezası almış, daha sonra yirmi yıla mahkum edilmiş, on üç yıldır hapishanede yatan bir ağabeyimiz) dedi ki; "Gençler ben yıllardan beri Türklüğü ve Türk kültürünü korumak için mücadele ettim ama sizin gibi gençleri gördükten sonra, şimdiye kadar yaşamış olduğum bütün acıları unuttum. Artık bayrak sizindir, siz bu bayrağı taşıyacaksınız." Yemekler kötüydü, daha çok adada yetişen sebzelerle yapılan yemekler veriliyordu, bunları da zorla yiyorduk. Bizim için acı soğan ve kuru ekmek çok lezzetli bir yemek olmuştu. Gardiyanların tavırları bizim haletiruhiyemizi daha da bozmak için planlanmıştı. Birçok defa gardiyanların, "Bize fırsat verilse, bu otomatik silahlarla hepinizi öldürürüz" dediklerine şahit oldum. Odalar kapalıydı, yedi sekiz kişinin dahi yaşaması zor olan bir koğuşta yirmi kişi kalıyorduk. Koğuşta nefes almak zordu ama en zoru ve en ağırı, insan onurunu zedeleyen şey yirmi kişinin ihtiyacını gidermesi için kapının arkasına konulan büyük plastik kovaydı. Maalesef ihtiyacımızı o plastik kovaya yapmak zorunda kalıyorduk. İşte bu, bize yapılan fiziksel ve ruhsal baskıların ötesinde insanlığa yapılan, insan onurunu zedeleyecek en kötü unsurdu.

Gardiyanların tavırları bizim haletiruhiyemizi daha da bozmak için planlanmıştı. Birçok defa gardiyanların, "Bize fırsat verilse, bu otomatik silahlarla hepinizi öldürürüz" dediklerine şahit oldum.

Anavatana geldiğimiz ilk günlerde eşimle

Tutuklanarak Belene'ye gönderildim ancak niye tutuklandığım bana söylenmedi. İtiraz hakkım, avukat tutma hakkım yoktu, bilgi de vermediler. Belene'de aylar sonra yapılan toplantılarda "Bizi niye tutukladınız?" diye sorduk. Bize, İçişleri Bakanlığı'nın 49. maddesine göre tutuklandığımız söylendi yani "önleyici tedbir" olarak bizi tutuklamışlar. Herhangi bir şey yaptığımızdan dolayı değil, yapabilme potansiyelimizin olduğundan dolayı tutuklanmışız.

Ailelerimizin durumuna gelirsek; ben eşimle Sofya'da çok kısa bir süre yaşadım. Yeni evlenmiştik, yanıma gelmişti, yaklaşık iki ay kadar beraber yaşadık ve ben tutuklandım. Tutuklandıktan sonra eşim beni aramış fakat hiçbir bilgiye ulaşamamış. Daha sonra üniversiteli arkadaşlarımdan nerede olduğumu öğrenmiş ve benim tutuklu olduğum yere ziyarete gelmiş. Ama ziyaret mümkün değildi, çünkü bizim dış dünya ile irtibatımız sıfırdı. Köydeki annem ve babam benim tutuklandığımı öğrendikten sonra çok üzülmüşler, kahrolmuşlar. Çünkü o dönemki totaliter rejim, tutukluların yakınlarının moralini bozmak için kara propaganda yapıyordu. Tutuklananların Belene Adası'na götürüldüğü, adadan kaçmaya teşebbüs edenlerin öldürüldüğü söyleniyormuş.

Belene Adası'nda kaldığımız sürede yakınlarımızla haberleşme, telefon etme, mektup yazma iznimiz yoktu. Tutukluluğumun yüz kırkıncı gününde yakınlarımıza mektup yazma imkanı verildi.

Ahmet Alpay arkadaşlarıyla

Ben yakınlarımla yaklaşık beş ay sonra görüşebildim. Annem, babam, eşim ve akrabalarım görüşe gelmişlerdi, sabah işe çıktığımızda bizi kapının önünde bekliyorlardı. Görüşme odasında eşim, annem ve babam vardı. Anne ve babam Bulgarca bilmiyordu, kendileri ile Türkçe konuşmak istedim ama Türkçe konuşmak yasak olduğundan dolayı konuşamıyordum.

Sonra yanımda bir köylüm vardı, köylüme dedim ki "Sen yüksek sesle Bulgarca konuş, sen Bulgarca konuşurken ben annemle Türkçe konuşabileyim." O yüksek sesle konuşmaya başladı, arkadaşım konuşurken ben de kısık sesle annemle, babamla bir iki cümle konuşabildim. Aramızda file vardı, gardiyanlar başımızdaydı. O anları hiç unutamıyorum, çünkü özgürlüğün ne olduğunu işte o zaman çok iyi anlamıştım. Özgür ve hür olmanın insan onuruna en çok yakışan unsurlardan biri olduğunu gördüm.

Ben toplam dokuz ay kadar tutuklu kaldım ve sonunda 25 Eylül 1985'te serbest bırakıldım. Bir süre sonra, tutukluluk yaşayanlar ve isim değiştirme olaylarında aktif faaliyette bulunanlar sınır dışı edilmeye başladı. Ailem beş nüfustan ibaretti. Ben, eşim, bir buçuk yaşında çocuğum, annem ve babam. Sofya'ya geldik, bizi İsveç'e gönderdiler. Sofya'ya gelmeden önce, Mestanlı Emniyeti'nde benim diplomamı ve askerlik cüzdanımı aldılar. Ama benim gayem, Stockholm'e değil, Türkiye'ye gitmekti. O zamanki Yugoslavya'ya girdik. Belgrad'da sabah trenden indikten sonra büyükelçiliğe gittik. Allah razı olsun, büyükelçilikteki görevliler bizimle ilgilendi ve bizi Birleşmiş Milletler'in mülteci kampına yerleştirdi. Kampta yaklaşık beş gün kaldıktan sonra İstanbul'a geldik. Yıllar sonra Bulgaristan'a gittiğimde, annemin, babamın benim ve eşimin alın teriyle elde etmiş olduğumuz eşyalarımızın talan edildiğini gördük.

Yaşadıklarımın, üzerimde derin izleri var. O kabusu unutamıyorum, ailemin yaşadıklarını da unutamıyorum. O karanlık günlerde yaşamış olduğumuz sıkıntılar bazen rüyalarıma giriyor. Çünkü silinmesi mümkün olmayan acılar yaşadık ve ben var oldukça hafızamda kalacaktır yaşadıklarım.

AHMET ATALAY

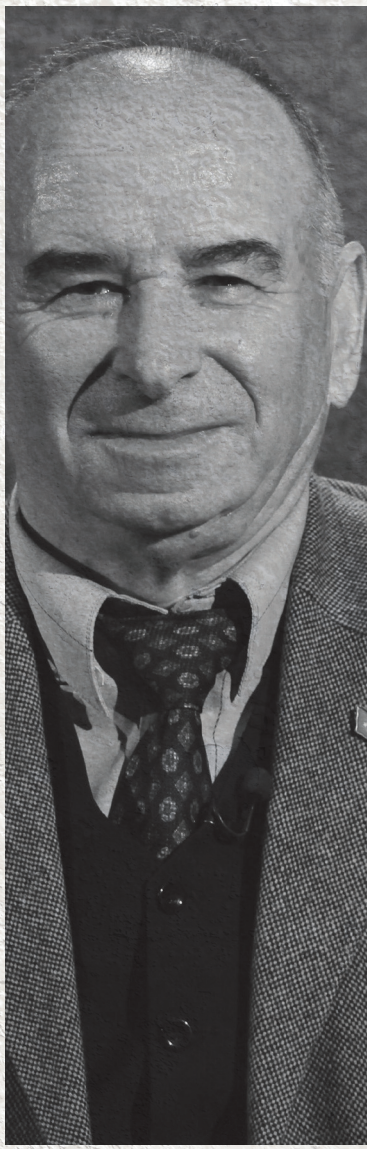

İsmim Ahmet Atalay. Bulgaristan'ın Kırcaali ilinin Mestanlı kasabasında, 2 Aralık 1953 yılında dünyaya geldim. Muhafazakar bir ailede yetiştim, babam imamdı, dedem hafız. Bizler de o kültürle büyüdük. Milli, manevi değerlerimize önem veren bir aileyiz. Ailemizde Türklüğümüz, dinimiz hep ön plandaydı. Atalarımızdan gelen gelenek, görenek, örf ve adetlerimize bağlıydık, bunu otuz altı sene memleketimizde yaşattık. Atalarımız beş yüz sene önce Konya bölgesinden gelmiş. Bulgar devletine bağlıydık, hırsızlık bilmeyiz, uğursuzluk bilmeyiz, gayet sade, temiz bir vatandaş olarak ömrümüzü geçirdik, eğitildik, öğretildik fakat başımıza hiç beklenmedik şeyler geldi. 1970'lerde Pomaklarla başlayan, sonra Romanlarla devam eden isim değiştirme olayları en sonunda bizim bölgeye de geldi, limon gibi sıkıldık.

26 Aralık'ta Mestanlı'da olayları protesto etmek için toplandık. Orada "asimilasyona karşı" olduğumuzu dünyaya haykırdık. Ben en öndeydim, kol kola girerek olayları protesto ettik, belediye binasına yürüdük. Biz Türkler asırlardır hür yaşamışız, baskıya gelemeyiz. Varlığımızı sürdürmek için gösteriler yaptık. Bu olaylardan birkaç gün sonra evimize gelerek arama yaptılar. Dedemizden kalan Türkçe-Arapça Kur'an-ı Kerim'i aldılar. Emniyete kelepçelenerek götürüldüm. Bana yönelik suçlamalar, "aşırı milliyetçi, aşırı inkılapçı, aşırı dinci" olduğum şeklindeydi, suçum buydu. Bir gece sonra yirmi dört arkadaşımla birlikte kapalı bir kamyona bindirilerek Belene'ye gönderildik.

Belene'ye geldikten sonra anadan doğma soydular bizi, sonra birer tulum verdiler. Daha sonra, battaniye deposu

> Bulgar devletine bağlıydık, hırsızlık bilmeyiz, uğursuzluk bilmeyiz, gayet sade, temiz bir vatandaş olarak ömrümüzü geçirdik, eğitildik, öğretildik fakat başımıza hiç beklenmedik şeyler geldi.
> Bana yönelik suçlamalar, "aşırı milliyetçi, aşırı inkılapçı, aşırı dinci" olduğum şeklindeydi, suçum buydu.

gibi bir depoya sekiz kişi tıktılar, ranza gibi tahtaları koymuşlar, yatak, yorgan bir şey yok, sadece bir battaniye verdiler. Bize "öl artık, yaşama" diyorlardı. Ben otuz yaşlarındaydım ama orada daha yaşlı ağabeylerimiz vardı.

Belene'ye vardıktan sonra, Kırcaali'den gelen güvenlikten sorumlu bir albay beni çağırdı. Önüme, Türkleri gösteriye davet eden kağıtlar çıkardı, hazır bir belge. Ben kağıtlara baktım ve böyle bir şeyi yazmadığımı söyledim, bana imza attırmak istedi, ben de atmadım. Bunun üzerine, kaval kemiğime bir tekme vurdu, ben ağrıdan eğildim. "Sen Belene'de çürüyeceksin" dedi. Ben de "Yazmadığım bir şeye imza atmam" dedim. Bunlar bizi buraya yok etmeye getirmişlerdi. İkişer kişi yatacaktık, ben Killi'den bir arkadaşla yattım. Tuna'yı buz tutmuş, eksi otuz derece soğuk. Soba diye bir şey yok, ölüme mahkum gibiyiz. Orada sekiz gün durduk. Sabahları balık kafasından yapılmış buz tutmuş bir çorba ve ekmek getirdiler. Daha sonra normal koğuşlara götürüldük. Hiç olmazsa orada yatak, battaniye, yastık vardı. Tuvalet için de bir kova konulmuştu. Beş ay kaldım, tıraş yok, dişin başın ağrımış, bakan soran, ilgilenen yok. Belene'de çok sivrisinek vardı. Bu sineklerden korunmak mümkün değildi. Beynimin çukur çukur kaynadığını hissediyordum. Artık alınlarımızdan soksa bile hissetmez duruma geldik. Yirmi sekiz ay belirsiz bir zamandı, ne zaman çıkacağımız belli değildi. Resmen hem arındırma politikası yapıldı hem de beş yüz senenin intikamı alındı, içlerinde beş yüz senelik bir eziklik vardı, halen de var, dünya durdukça gider bu eziklik.

Yıllarca tarih kitaplarında, filmlerde Türkler Osmanlı'nın beş yüz senelik hakimiyeti dolayısıyla kin, nefret, düşmanlıkla anıldı. Biz bunlara okulda, kışlada, iş

yerlerinde tanık olduk, yaşadık. Yine de bizler, düğünlerde, eğlencelerde, şiirlerde, şarkımızı, türkümüzü söyleyerek kültürümüzü yaşatmaya çalışıyorduk.

Adadayken, bizi dünyadan gizlemek için yirmi kilometre uzaklıktaki, Zastava diye bir yere götürdüler. Böylelikle, hapishanede kalan arkadaşlarla bizim ilişkimizi tamamen kopardılar. Zastava'nın adı ikinci öbek olarak geçiyor. Lavabo yok, su yok, kapı üstümüzden kilitleniyor, gardiyan iki yüz metre uzakta, bağırsan duymaz. Orada ister öl, ister kal. Hafta içi bizi Belene'deki atom santraline işe çıkarıyorlardı, yirmi kilometre açık kamyon üzerinde gidiyorduk. İkinci öbekten sonra sürgün başladı. Yaklaşık seksen kişiyi Bobov Dol'a getirdiler. Orada ben toplam yirmi sekiz ay kaldım, sonra serbest bırakıldım. Bir gün belediye, Belene'de kalanları toplantıya çağırdı. Belediye binasında isteklerimiz olup olmadığı soruldu. Bize, "Türkiye'ye gitmezseniz size ev, yer, iş, aş, araba, ne gerekiyorsa vereceğiz, yeter ki burada kalın" denildi. Bizim Bulgaristan'da toplum olarak ne itibarımız ne onurumuz ne gururumuz kalmıştı. Tek isteğimiz Türkiye'ye gitmekti. Belene'ye gidenler, asıl acıyı çekenler bizlerdik. Bardak kırılmıştı artık, bunun toplanmasına imkan yoktu. Türkiye'ye geldikten sonra yaşadıklarımın psikolojik etkileri üç yıl kadar sürdü. Halen rüyalarımda tutukluyum yaşadıklarım derin hafızamda duruyor, artık ölünce benimle mezara gider.

Ahmet Atalay ve ailesi

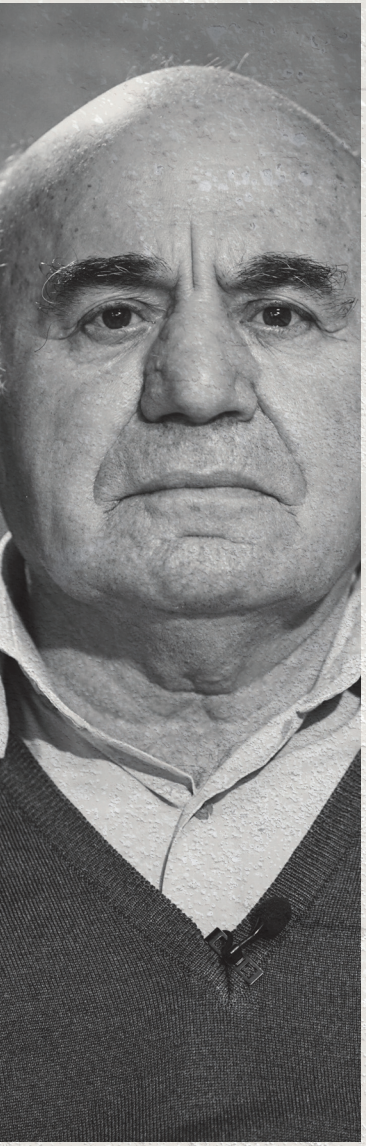

AHMET KARABEKİR

İsmim Ahmet Karabekir. Bulgaristan'ın Kırcaali sancağına bağlı bir köyde doğdum. İlk ve ortaokulu köyümde, liseyi Yenipazar'da bitirdim, sonra Kırcaali Öğretmen Enstitüsü'nde okudum.

Bulgaristan'da 1969'dan sonra Pomaklara yönelik asimilasyon politikası başlamıştı. Pomakları döverek, isimlerini zorla değiştiriyorlardı, Pomaklar yüksek, dağlık bölgelerde yaşadıkları için yaşanan olaylar Türklerin yaşadığı bölgelere fazla yansımıyordu. Sonunda 27 Ocak 1984'te Bulgarlar, bizim isimlerimizi de değiştirmek için köyümüzü bastı. İsimlerinin değiştirilmesini istemeyen köy halkı kaçıyordu. Gece insanlar kaçmasınlar diye polis köyümüzü sardı. Sonra isimlerimizi zorla değiştirdiler, karşı geleni dövüyorlardı. Türk gençlerini ezmek, Türklüğü unutturmak için baskı yapıyorlardı.

Sabah okula gittim, saat sekize doğru beni tutuklayarak bir odaya getirdiler. Odada bir masa vardı, masanın üzerinde iki silah ve isimleri değiştirmek için kullandıkları kalın bir kitap duruyordu. Bana o kitaptan bir isim seçmemi istediler. Ben epeyce direndim ama sonunda bir isim seçmek zorunda kaldım. Sonrasında isim değiştirme olaylarının üzerine gitmeye başladım. Yazılar yazıyor, Bulgaristan'dan geçen Türk tır şoförlerine mola yerlerindeki tuvaletlerde yazdığım yazıları veriyordum. Böylece Bulgaristan'da yaşanan olayları Avrupa ve Türkiye'ye anlatmaya çalışıyordum.

İsimlerimizin değiştirilmesinin ikinci gününde, okul müdürü olan Bulgar kadın gelerek yeni isimlerimizi istedi.

Ben bu duruma çok sert tepki gösterdim, o gün beni biraz hırpaladılar. 2 Ocak'ta okulda ikinci ders biter bitmez kollarımın arasına girerek beni evime götürdüler. Evde bir buçuk saat her tarafı aradılar ve sonra beni doğrudan Kırcaali'ye götürdüler, orada soruşturma başladı. İçeriye girdiğimde iki genç polis üzerime yürüdü, yanlarında da iki Türk vardı, ikisinin de ağzı burnu kan içindeydi.

Bir akşam koğuşta kaldım, ertesi sabah kapalı bir arabayla Belene'ye gönderdiler. Belene'ye geldiğimde hava çok soğuktu. Önce hapishanenin bir odasında çırılçıplak soyarak beni dışarıya attılar. O akşam beni yerleştirdikleri odanın camları sac ile kapatılmıştı, yataklar çok pisti, odada iki battaniye vardı, çarşaf, yastık, soba yoktu. O kadar soğuktu ki sabahları kalktığımda bacaklarıma masaj yaparak ısınıyordum. Yemek vermeye geldiklerinde ellerimizi arkamıza koyarak yüzümüzü duvara dönüyorduk. Yemekler yenilecek gibi değildi, verdikleri yemeğin içinde ilaç olduğunu biliyorduk. Bizi üç ay boyunca hiç banyoya götürmediler. Sonra tutuklananların sayısının artması nedeniyle bizi başka bir yere naklettiler. Orada bizi hamama götürdüler, bize on dakika süre verdiler ama beş dakika sonra sıcak suyu kestiler. Bulgar polisi çok eğlendi, bizimle alay etti.

Bir gün gardiyan elinde bir gazeteyle geldi, "Hocam bak, Naim Süleymanoğlu ne demiş?" diyerek gazeteyi gösterdi. Gazetede, Naim'in "Ben Bulgarım" dediği yazıyordu. Ben de gardiyana, "Bu doğru değil, bize nasıl eziyetle bu işleri yaptırdıysanız, Naim'e de aynısını yaptırmışsınız" dedim. Gardiyan bağırdı çağırdı gitti.

Beşinci aydan sonra bizi 1949'dan sonra tutuklananlar için yapılmış bir binaya götürdüler. Orada diğer hapis yatan arkadaşlarla görüşmeye başladık. Gıdalar aynı şekilde bozuktu, domuz eti getiriyorlardı. Bir gün otuz üç arkadaşı toplayarak Zastava denilen bir yere götürdüler. Biz orada açlık grevine başladık.

Türk gençlerini ezmek, Türklüğü unutturmak için baskı yapıyorlardı.

Sonra bizleri dağıtarak geldiğimiz yere geri götürdüler. Biz kampa döndüğümüzde, arkadaşların tırlara doldurularak sürgüne ve Bobov Dol'a götürüldüğünü öğrendik. On beş gün sonra beni de Mihaylovgrad'ta bir Bulgar köyüne sürgüne gönderdiler. Köydeki Bulgar vatandaşlar beni gördükçe benden uzaklaşıyorlardı ancak üç ay sonra köydeki bazı insanlarla konuşmaya başladım. Zaman geldi, geçti, beni sürgünden köyüme gönderdiler ama peşimi hiç bırakmadılar.

Buraya gelmeden önce pasaportum önce Avusturya'ya çıktı, buna ben razı olmadım Türkiye'ye gitmek istedim, öyle de oldu. Türkiye'ye geldik.

Öğretmen Ahmet Karabekir

AHMET ÖZDEMİR

Benim ismim Türkiye'de Ahmet Özdemir, Bulgaristan'da Ahmet Osman Osmanov. Bulgaristan'da ne zaman ki Todor Jivkov yönetime geldi, Türklere kötü bakılmaya başlandı. Türkçe okumak, gençlerin camiye girmesi yasaklandı, dinimizi yok saydılar, ölüleri sandıkla gömdüler, sünnet, mevlit yasak, bayram, kurban yasak, başladılar bizi dinimizden uzaklaştırmaya. Önce yavaş yavaş Pomakların adlarını değiştirdiler, sözde onlar Bulgardan dönmeymiş. Sonra da sıra bize geldi. "Biz Müslümanız, biz Bulgar, Hristiyan olamayız" dedik. Bütün halkın durumu çok kötüydü, silahla, polisle isimler değiştiriliyordu. Halk öyle bir tedirgindi ki 26 Aralık'ta bazı arkadaşlarımız grev yapma kararı aldı. 1944 senesinden beri halkımız asimilasyona karşı grev yaptı. Grevler, Mestanlı'da, Cebel'de, Benkovski'de yani Killi'de oldu.

Ben çok ünlü bir oto kaportacıydım, vilayette üç kişiydik, bizi orada tanımayan kimse yoktu. Evi aradılar, evde Kuran-ı Kerim, Kur'an'dan yazılar, dualar, Türkçe kasetler buldular. Bunun üzerine beni önce Mestanlı'da hücrede tuttular sonra Kırcaali'ye, oradan da yedi sekiz kişiyi kelepçeleyerek haydi Belene'ye gönderdiler. Ben Belene'ye Mayıs'ın 14'ünde gittim. Belene'ye varınca inanın ağladım. "Ben ne yaptım da bu iş başıma geldi?" diye o kadar üzüldüm ki. Oraya gidince arkadaşlar bizi karşıladılar. Üzüntümüz sevince döndü. Belene biliyorsunuz mapushane, burası Bulgaristan'daki en kötü kamp. Orada yaklaşık altı ay kaldıktan sonra, Mestanlı'dan savcı geldi, birer birer bizi çağırarak Bulgarlığı, Hristiyanlığı kabul edip etmeyeceğimizi anlamak için yokladı.

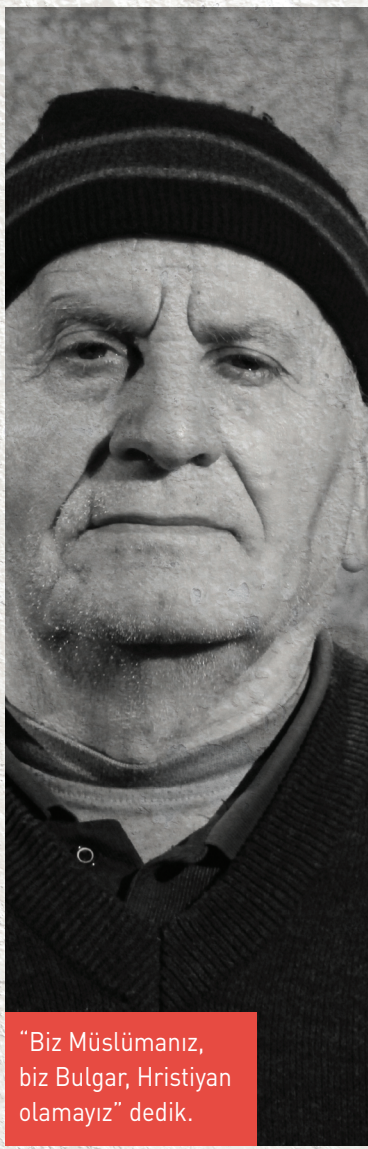

"Biz Müslümanız, biz Bulgar, Hristiyan olamayız" dedik.

Belene'deyken benimle birlikte otuz kişi kadar hasta grubundaydık. Geri kalan sağlamlar inşaatlara işe gidiyordu. Mahpusun yardımcısı bir binbaşı bize resmen söyledi: "Burada hepinizi öldüreceğiz. Siz ya Hristiyanlığı kabul edeceksiniz ya da buradan ölünüz bile çıkmayacak, burada kalacaksınız" dedi. Ben de, "Biz burada kurt avlusunda kuzuyuz, ne istiyorsanız yaparsınız ama dünya bizim arkamızda, bir de Türkiye var arkamızda, ötesini siz düşünün artık" dedim. "Biz 1944 senesinde idareyi ele aldıktan sonra on dört bin kendi vatandaşımızı öldürdük. Sizin karınca kadar esameniz olmaz, sizi de öldüreceğiz" dedi. Bulgaristan Hükûmeti öyle bir yalan uydurdu ki dünyaya karşı, Bulgaristan Türklerinin kendi rızasıyla adlarını değiştirdiğini söyledi, bütün dünyayı inandırdı buna. Allah'ın izni, Türkiyemizin desteği, beş yüz on yedi kişinin direnişiyle buralara gelebildik. İnşallah Allah bizimledir. Devletimizin arkası yere gelmesin, çok şükür Allah'a rahatımız yaşamımız iyidir.

> Belene'ye varınca inanın ağladım. "Ben ne yaptım da bu iş başıma geldi?" diye o kadar üzüldüm ki.

Şair şöyle demiş: "Yırtarak dinimizden yamadık dünyamızı. Nitekim, din de gitti, vatan da gitti elimizden. Ne mutlu bu kişiye zulme karşı çıktı. Din ve vatan uğruna hayatını yıktı." Biz bu kişilerdeniz.

Ahmet Özdemir ve ailesi 1975

ALİ MUTLU

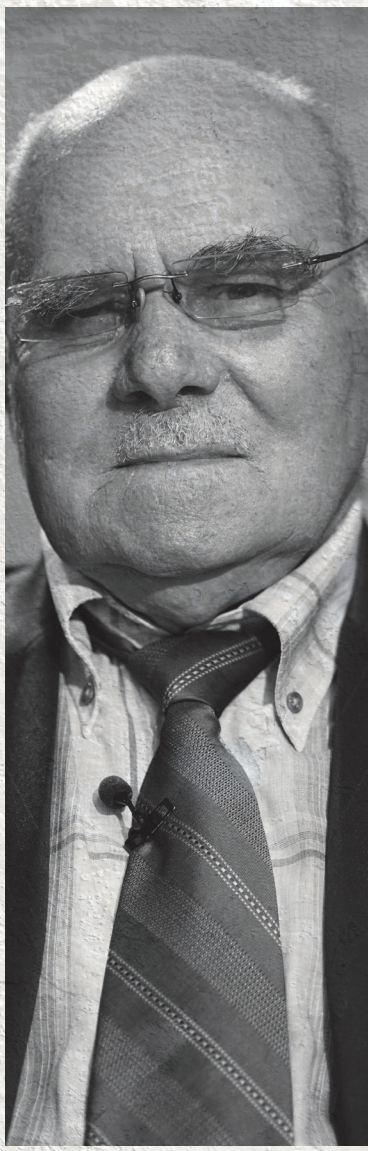

İsmim Ali Mutlu. 1948 yılında Razgrad sancağı Yonkovo köyünde doğdum. 28 Ocak 1985'te isimlerimizi değiştirmek için köye geldiler. Ben de babam ile soykırım meselesinin nasıl çözüleceğini konuşmak için doğduğum köye gitmiştim. Eve girmemle polislerin evi basması bir oldu, zaten polisler arkamdaymış. Beni Razgrad'a götürerek köye niçin gittiğimi sordular. Bana, "Sağa sola gitmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Beni tartaklamak için bahane arıyorlardı, aynı gece hepimizi muhtarlığın önüne topladılar ve isimlerimizi değiştirdiler.

Ertesi gün işe varınca bel ağrılarımdan dolayı hastaneye gittim ve iki ay hastanede kaldıktan sonra taburcu oldum. Eve vardığımda polisler beni kapının önünde bekliyorlarmış. Hemen eşyalarımı almamı istediler, yanıma 500 leva ve çamaşır aldım. Beni Razgrad'a götürürlerken yolda, "Sen nereye gideceğini duymuşsundur, sen Belene'ye gidiyorsun çünkü siz zamanında bir buçuk milyon Ermeni'yi, bir buçuk milyon Yunan'ı kırmışsınız, şimdi sıra size geldi" dediler. Razgrad'da bir otobüse bindirerek önce Rusçuk'a, oradan Plevne'ye sonra da Belene'ye vardık. Belene'ye gidince üzerimde ne varsa masanın üzerine koymamı istediler. 500 leva paramın 20 levasını bana vererek geri kalanını aldılar. Sonra camları boyalı bir binaya götürdüler. Orada bir süre kaldıktan sonra ikinci öbeğe gittim.

Belene'de ailemle bir sene üç ay boyunca sadece bir kere görüşebildim. Oysa ailem en az otuz kere beni görmek için yola çıkmış ama ya yolda ya da adaya geldikten sonra geri çevrilmişler. Bize ailemizden gelen yiyecek paketlerini ancak bozulduktan sonra veriyorlardı, hepsi

küflenmiş, bozulmuş olarak gelen yiyecekleri atmak zorunda kalıyorduk. Bana yapılan eziyetleri aileme de yapmışlar, çocuklarım defterlerinin etiketlerine Bulgar adı yerine Türk adlarını yazdıkları için okuldan atılmışlar.

Bana yapılan eziyetleri aileme de yapmışlar, çocuklarım defterlerinin etiketlerine Bulgar adı yerine Türk adlarını yazdıkları için okuldan atılmışlar.

Mahkemeye çıkarılmak için Jivkov'a kadar dilekçe yazdım ama hiçbir karşılık gelmedi. Biz de açlık grevlerine başladık, bunun üzerine bizi mart nisan ayları gibi Zastava'ya götürdüler, sanırım altmış yetmiş kişi vardık. Orası sanki yılan yuvasıydı, o kadar yılanın gerçek olduğuna inanasım gelmiyordu. 6 Mayıs 1986'da Vratsa (İvraca)'nın bir köyüne sürgün edildim. Vratsa'da demokratik ilk örgütü kuranlardan biriyim ben. Ama ben sürgünde olduğum için ismim bir yerde geçmedi. Dilekçeleri toplayarak geceleri örgüte götürdüm, belki kırk kere Hür Avrupa Radyosu, Deutsche Welle, Amerika'nın Sesi Radyosu'nda canlı konuşmalar yaptım, bununla gurur duyuyorum.

Ali Mutlu

Vratsa köyünde sürgündeyken sabah akşam imza attırıyorlardı. Köyü terk etmeye hakkım yoktu, bir seferinde komşu köyde yakaladılar beni, 150 leva ceza yazdılar. Haziran 1987'de beni sürgünden serbest bıraktılar. Örgütümüz; Hür Avrupa Radyosu ve Deutsche Welle radyosu vasıtasıyla barışçıl yollarla tüm Bulgaristan halkını 20 Mayıs'ta mitinge davet etmişti. 19 Mayıs sabahı sivil bir polis gelerek, "Bugün saat on altıya kadar Bulgaristan'ı terk etmek zorundasın" dedi. Pasaportlarımızı hazırlamışlar. Büyük

oğlum askerlik çağındaydı "Oğlunun ya askerliğini ödeyeceksin ya da oğlun burada kalacak" dediler. Ben de hiçbir şey ödemeyeceğimi, oğlum kalırsa ülkeyi terk etmeyeceğimi söyledim. Askeriyedeki adam, "Bu adamı defedin başımdan, bu adamla anlaşılmaz" dedi. Turist olarak beni Avusturya'ya göndereceklerini söylediler. Ailecek arabaya bindik, Rusçuk'a kadar polis eşliğinde gittim, Viyana'da rahmetli Özal'ın gönderdiği uçağa binerek anavatanımıza göç ettik. Gazeteciler de vardı yanımızda. "Aranızda İstiklal Marşı'nı bilen var mı?" diye sordular. Benim küçük oğlum dokuz yaşındaydı. "Ben biliyorum" dedi. Çocuğum bir okudu İstiklal Marşı'nı, o görüntüleri TRT vasıtasıyla tüm Türkiye izlemiş. 1994'te Bulgaristan'a gittiğimde evimde iğne bile bulamadım, evi tamamen boşaltmışlardı.

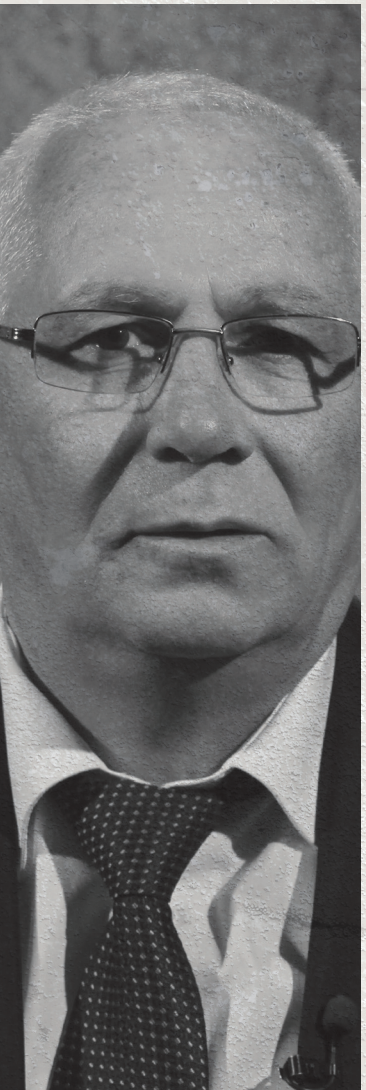

ALİ YILDIZ

Ben Ali Yıldız. Türkiye'ye, Bulgaristan'ın Koşukavak şehrinden göç ettim. Ortaokulumu köyümüzde, liseyi Veliko Tırnova'da bitirdim, askerliğimi Burdurca'da yaptım sonra Sofya'da işe başladım.

Biz Yunanistan sınırına yakın bir köydendik. Bizim bölgemizde çoğunlukla Pomaklar yaşardı, büyük bir sülale olduğumuz için bize "Sizin neneniz Pomak" dediler, yani isim değiştirmelere üç yüz kişilik, dört yüz kişilik Koşukavak'ın dağ köylerinden başladılar. Eylül ayında Sofya'da çalışırken ailemi alıp Şumen (Şumnu)'e götürdüm. İsimlerimizi değiştirmemek için altı ay Şumen'de bir köyde kaldık. Çünkü önce bizim gibi büyük sülalelere saldırı yapıldı. Mestanlı'da kalkışma olduktan sonra bizim ismimizi değiştirebildiler. İsimlerimizi değiştirerek Türkü yok etmek istediler. "Siz Bulgar ırkından türemişsiniz" deniliyordu. Türklüğümüzü kaybetmemiz için çalıştılar.

Ben şoförüm, Sofya'dan Şumen'e giderdim. Bir gün yolu kestiler. "Bugünden sonra Türk adı taşımayacaksın, sana şu adı veriyoruz" dediler. İsmimin değiştirilmesini istemediğim için tutuklanarak Koşukavak'a getirildim. Emniyette bir hafta kaldıktan sonra evde göz hapsine alındım, bir sene kadar göz hapsinde tutuldum, sonra yine tutuklandım. Koşukavak Emniyeti'nde on beş gün kaldım, orada beni çok dövdüler, beni dövmelerinin sebebini anlatayım: Bizim aile, 1948 senesinde Razgrad Çerkovna köyüne sürgün gönderilmiş. 1950'de göç olurken bizimkiler Kapıkule'ye kadar gelmiş ama kapılar kapanınca köye geri dönmek zorunda kalmışlar. O zamandan beri

komünist iktidarın bize karşı bir alerjisi var. Ben hiçbir şeye kalkışmadım sadece ismimi değiştirmedim bir de ailemi Şumen'e götürmemdir nedeni.

Koşukavak Emniyeti'nde tutulduktan sonra Belene'ye gönderildim. Belene'ye gönderilen arkadaşlarımızın çoğu öğretmen, doktordu. Subayın biri, yüksek bir merdivene çıkarak isimlerimizi ve kaç yıl ceza aldığımızı okudu, sanki hakim karşısına çıkmış gibiydik. Ondan sonra bize siyah bir elbise giydirip götürdüler, siyah bir de battaniye verdiler. Avukat tutup tutmayacağımız falan sorulmadı bize.

Belene'deyken üç ayda bir müfettişler gelir soru sorarlardı bize. Biz de "Bulgaristan'da yaşamak istemediğimizi, Türkiye'ye gitmek istediğimizi" söylerdik. Bizi sorgulayanlar çoğunlukla Koşukavak'tan gelirdi. Sorguya tek tek alırlardı, içeride kimin ne konuştuğunu bilemezdik. Bir gün hepimizi hapishanenin meydanına topladılar. Türklerin, Osmanlıların onlara neler yaptığını anlattılar. Selattin arkadaşımız, "Osmanlı, her gün bir Bulgar kesseydi bugün siz olmayacaktınız" dedi. Beş yüz kişi bir kalktık ayağa, adam söylediği lafı da unuttu.

Belene'de gardiyanların kötüsü de vardı, iyisi de. Bir gardiyan, yaşadığımız yere yuva yapan kırlangıcın yuvasını yıkıp, gözümüzün önünde yavrularını öldürdü. Gözünü kırpmadan yavruları öldüren adam bizi de düşünmeden öldürürdü. Yavrunun biri yerde sağ kalmış, arkadaşın biri onu bir tahtanın üzerine alıp büyüttü.

Belene'de ailemle dört ayda bir görüşebiliyordum. Oğlum annesinin kucağında, "Babama gideceğim" diye çok ağlardı. Annelerimiz babalarımız Bulgarca bilmediği için görüşmemizi hemen keserlerdi, Türkçe konuşmamız yasaktı. Belene'de; iki yıl, iki ay, on bir gün kaldım, bu süre içinde beş yüz

İsimlerimizi değiştirerek Türkü yok etmek istediler. "Siz Bulgar ırkından türemişsiniz" deniliyordu. Türklüğümüzü kaybetmemiz için çalıştılar.

kişiden, son kırk yedi kişi kalmıştık. Ben çıkarken benden sonra kalanlar da oldu. Oradan çıkma sebebim açlık grevi yapmış olmamdı. On altı gün açlık grevi yaptım. Sonra bizi sürgüne göndereceklerine söz verdiler.

Önce yine tutuklu olarak Mihaylovgrad'a (Montana) gönderdiler, orada üç akşam kaldıktan sonra Lom kasabasına gittik, sonra da beni Rahova diye bir köye gönderdiler. Sürgün gittiğimde ailem altı ay sonra yanıma gelebildi. Açlık grevi yaptığımızda yazdığımız dilekçeleri bütün dünya duymuştu. Belene Kampı'nı kapatmak için bizi sürgüne gönderdiklerini düşünüyorum. 1988'in Eylül ayına kadar sürgünde kaldım.

Sürgünden sonra beni Avusturya'ya göndermek istediler. Çoluğuma çocuğuma pasaport verdiler ama anneme, babama, neneme vermediler. Ben de direnerek "Gitmeyeceğim" dedim, bunun üzerine gidişim bir hafta ertelendi. Sonra rahmetli Özal kapıyı açınca Türkiye'ye giriş yaptım. Acı günler unutulur mu? Unuttuk desem yalan olur, bu günler unutulmaz. Oturup da arkadaş arkadaşa, erkek erkeğe ağladığımız çok oldu, ne olacak bizim bu halimiz diye?

Acı günler unutulur mu? Unuttuk desem yalan olur, bu günler unutulmaz.

ALVAN KÖYBAŞI

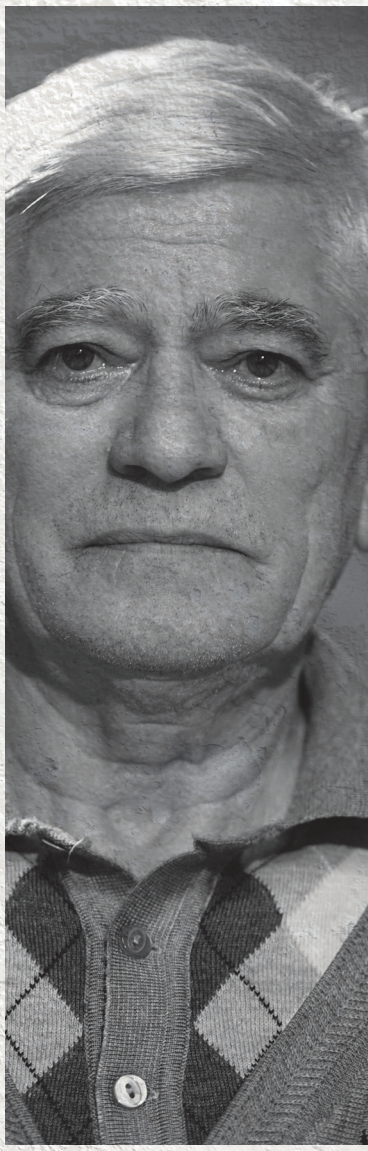

Ben Alvan Köybaşı. Bulgaristan Yablanovo köyü doğumluyum. Orada ismim Alvan Mehmet Köybaşıoğlu'ydu.

17 Ocak 1985'te köyün içinde iğne atsan yere düşmez bir kalabalık vardı. 18 Ocak'ta polis arabaları köyümüze girdi, onların ellerinde silahları, bizim elimizde ise sopalar vardı. Biz köyümüzü korumak için üç gün boyunca köyün girişinde ateş yakmıştık ama asker köyü sarmıştı. Bizi belediyenin yanına topladılar. "Şimdi gidip dinlenin, kendinize güzel bir isim seçin" dediler. Kabul etmeyenleri, "Siz Türksünüz, hadi gelip kurtarsın sizi Türkiye" diye dövdüler.

Bizi otobüse doldurarak Sliven şehrine götürdüler ve emniyete kapattılar. Sanırım otuz iki kişi bir odadaydık. "Suçumuz ne?" diye sorduğumuzda bize, "Siz suçunuzu biliyorsunuz" cevabı aldık. Ellerindeki kalın lastik hortumlarla kırk beş gün dövdüler bizi. Türk olduğumuz için çok dayak yedik. Sonra hepimizi toplayıp yola çıkardılar. Nereye gittiğimizi bilmiyorduk, yolda Belene'ye gittiğimizi anladık. Belene'ye varınca hepimizi birinci öbeğe indirdiler. Orada bizi beşer kişi koğuşlara soktular, içerde sadece bir döşek vardı, yediğimiz içtiğimiz balık kafası çorbasıydı, işimiz çok zordu.

Sonra bir gün eşyalarımızı toplamamızı istediler. Biz eve gideceğimizi düşünürken, bizi Bobov Dol'a götürdüler. Orada askerler ve köpeklerle bizi işe götürüp getirdiler. Biz de açlık grevi yapmaya karar verdik. "Ya ölüm ya kurtuluş" düşüncesiyle greve başladık. Grevde düşeni götürüp Sofya'ya serum takıp, birkaç gün sonra geri

getiriyorlardı. Sofya'dan biri geldi, "Çocuklar bakın siz kazandınız ama bugün Bulgaristan'da sizin sonunuz yok, bundan vazgeçin, beklemek zorundasınız" dedi. Biz grevden vazgeçerek bekledik. Sonra yavaş yavaş arkadaşları çıkarmaya başladılar ama nereye götürdüklerini bilmiyorduk. İki üç kişi kalmıştık Bobov Dol'da. Sonra ben de Bobov Dol'un tepesinde bir daireye çıktım. Orada çalışmaya başladım, çok az para veriyorlardı. Sonunda bir gün beni karakola çağırdılar ve "Süren doldu" diyerek serbest bıraktılar. Köyde beş altı ay durduktan sonra Türkiye'ye geldik.

17 Ocak 1985'te köyün içinde iğne atsan yere düşmez bir kalabalık vardı. 18 Ocak'ta polis arabaları köyümüze girdi, onların ellerinde silahları, bizim elimizde ise sopalar vardı.

ATİYE ÖZGÜR
(Ömer Özgür'ün eşi)

Adım Atiye Özgür. 1984 yılında evlendim, evlendikten bir yıl sonra kızım doğdu. Aynı yıl isimlerimizi değiştirmeye başladılar. Bu olaylara karşı tepki göstermek için toplantılar yapılıyordu. Eşime, "Sen gitme toplantıya, çocuğumuz küçük, kızım bir aylık" dedim. Eşim, "Ne olursa olsun ben gideceğim" dedi. Toplantının üzerinden yaklaşık on gün geçti, kapıya gelerek eşimi sordular, eşim hemen toparlandı, apar topar giyindi, gidiş o gidiş. Bana, eşimi nereye götürdüklerini söylemediler. Bir ay kendisinden haber alamadım. Mestanlı Emniyeti'ne gittim. "Benim küçük bebeğim var, benim eşimi götürdünüz, ondan haber alamıyorum" dedim. "Senin eşinin ne işi var burada? Eşin burada değil. Sen git evine çocuğuna bak" dediler. Oradan büyük bir üzüntüyle ağlayarak çıktım. Eşimden hep haber bekledim. Sonradan duydum ki eşim Belene'deymiş.

Sonra mektup geldi, beni Belene'ye görüşmeye çağırdılar. Bindik arabaya gittik Belene'ye. Kampın kapısına geldik, "Süresi geçti, görüşemezsiniz" dediler. Eşimle o zaman görüşemedik ve eve döndük. Sonra yine ziyaret olduğu haberi geldi, yine gittik. Eşimle ancak beş dakika görüşebildim. Kızım yaklaşık yedi aylıktı. Eşim aldı çocuğu kucağına Türkçe sevdi, birkaç kelime konuştuk, hemen eşimi toparlayıp götürdüler. Eşim Belene'ye gidince maaşımız, paramız olmadı. Kayınvalidemle köyde tütün ektik, ineğimiz, tavuğumuz vardı, sıkıntıyla geçinmeye çalışıyorduk. Zorluklarla, sıkıntılarla geçti hayatımız.
Eşim, kuzenim Selattin ile birlikte dokuz ay sonra eve

döndü. Eylül ayıydı. Biraz durdular ama sonra çalışmak mecburiyetinde kaldılar. Tütün ektik. Eşim Sofya'da on beşliğe gidiyordu yani on beş gün çalışıyor, on beş gün gün evde duruyordu. Sonra bir tane oğlum oldu. Bana oğlumun adını Bulgarca koymamı söylediler. Ben, "Bulgarca isim koyamam, benim oğlumun ismi Mehmet" dedim. Bana, "Bulgar ismini koyacaksın, eğer koymazsan seni hastaneden bırakmayız" dediler. Sonra mecburen şimdi hatırlayamadığım bir isim koyduk ve aldık çocuğu çıktık hastaneden. Hayatımız böyle sıkıntılı, stres içinde geçti.Sonra bize dediler ki: "Artık gideceksiniz bu ülkeden." Bize üç gün mühlet verdiler, eşyalarımızı toparladık geldik Kapıkule'ye. Bayrağı görünce çok heyecanlandım. Zaten vatanımızı, Türkiye'mizi çok seviyorduk. Çok sevindik, öyle bir heyecanlandım ki hiç unutamam yani. Belene'den sonra eşimin sinirleri bozuldu. O günlerden eşimin vücudunda bazı sıkıntılar kalmış, bunlar seneler geçtikten sonra patlak verdi. Eşim iki üç kere sinir tedavisi gördü, Bulgar yaptı bize bunları.

BASRİ TATA

Adım Basri Tata. Razgrad sancağının bir köyünde doğdum. Babam Türkçe öğretmeniydi, otuz sekiz sene öğretmenlik yaptı. Amcalarım vardı, amcamın biri yazar Sabri Tata.

Tarım mekanizasyonu bölümünde okudum. Razgrad'a yakın bir köyde çalışıyordum. O gün, hurdaya çıkan sivaş makinesini atölyenin içine çekmiş uğraşıyordum. O sırada polis olduğunu söyleyen biri geldi. Ellerimi kelepçeleyerek beni Razgrad'a getirdiler. Orada iki gün bodrumda kapalı kaldım. Sonra havadan sudan bir sebep bularak beni Belene'ye götürdüler. Babamı benden bir ay önce Belene'ye götürmüşlerdi. Konserve fabrikasında sağlık memuru olarak çalışan bir arkadaşım vardı, giderken bana büyük bir poşet ilaç verdi. Hapishaneye girişte polisler her şeyime baktı ve "Çok ilaç getiriyorsun, bizim eczanemizde bu kadar ilaç yok" dediler. Babam yaşlıydı, zor yürüyordu. Ben de "Babam burada tutuklu, 78 yaşında, ona hangi ilacın lazım olacağını bilmiyorum, bunların hepsi onun için" dedim. Oradaki sağlık memurunu çağırdılar, gelen sağlık memuru hem Sabri amcamın hem de benim oğlumun sünnetçisi çıktı. O da ilaçların babam için olduğunu söyleyince, ilaçları içeri almayı kabul ettiler. Ben de o ilaçları sağlık memuru Kerim'e teslim ettim. Bütün ilaçlar darp edilen arkadaşlar için kullanıldı. Belene'de babamla ikimizi bir odaya koydular. O ranzanın altında ben üstünde yattım. Yüz yirmi kişilik bir grubu işe göndermek için ayırdılar ama babamı işe çıkarmadılar. Ben işe çıktığım için öğle yemeğinde kavanozla yoğurt veriyorlardı. Ben de bu kavanozu babama götürüyordum. İlk gün işe çıktığımda bir polis çantalarımızı

Belene'de babamla ikimizi bir odaya koydular, o ranzanın altında ben üstünde yattım.

kontrol etti ve çantamda kavanozu görünce, kavanozu taş duvara çarptı. Sonra arkadaşlar isyan ettiler ve kavanozdaki yoğurdu babama götürdüğümü söylediler. Onlar da bir daha kavanozu kırmadı.

Bir gün bizi dışarı çıkarıp dizdiler. "Kimin tahsili varsa öne çıksın" dediler. Ben de çıktım, arkadaşların çoğu öğretmendi. Ben standart dışı bir fabrikada çalışıyordum. İki tane de sivil teknisyen vardı. "Bize lazım olan adam işte bu" dediler. Beni yüz yirmi kişinin başına koymak istediler. Ben de "Şimdi daha kötü birinin eline düşeriz, herkes perişan olur" diye düşünerek kabul ettim. Yüz yirmi kişiyi organize etmem gerekiyordu, bu işin içinden başarıyla çıktım. Ailemin Belene'ye gelmesi çok zor oluyordu. Ayda bir defa pazar günleri görüşebiliyorduk. Sonra beni sürgüne gönderdiler. Farelerin gezindiği bir evde kaldım, babam ve Sofya'dan amcam sık sık yanıma geliyordu. Burada iki seneyi tamamladım. Sonra Türkiye'ye sınır dışı edildim. Pasaportumda, Avusturya'ya gideceğim yazılmıştı. Bükreş-Viyana trenine bilet aldım. Topladık bavullarımızı, Bükreş'ten Viyana'ya gittik, Avusturya'nın Türkiye Büyükelçiliği'ne sığındık. Oradan da Türkiye'ye geldik.

Kazım Tata ve Basri Tata

BESİM BATMAZ

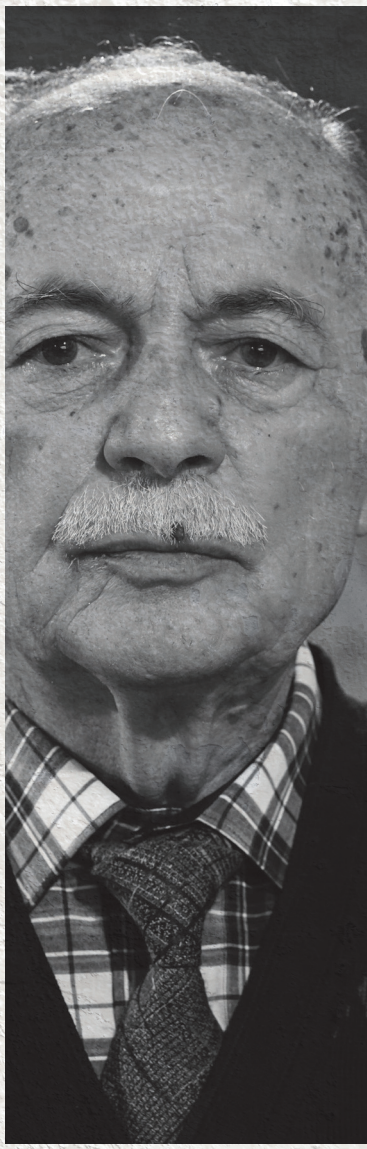

Ben Besim Batmaz. 1935 yılında Kırcaali'nin Karalar köyünde doğdum. Bulgaristan'da, 1981-1982 yıllarında Türk köylerine baskınlar yaparak isimlerimizi değiştirmeye başladılar. Biz siyasetten anlamadığımızdan dolayı başımıza bunların geleceğini bilmiyorduk. Ama hakkımızı aramak için mücadele ettik.

29 Aralık 1984 yılında Kırcaali'de toplandık ve sessiz yürüyüşe başladık, kırma, dökme, kavga yok, sessizce hak arama mücadelesine kalkıştık. Sokaklarda insanlar adeta seller gibi akıyordu. Ancak bu kalkışma bize ağır geldi. Kırcaali Emniyet Müdürlüğü tarafından yürüyüşe katılanların fotoğrafları tek tek çekilmiş, katılanları toplamaya başladılar. Beni pazar yerinden alarak merkeze götürdüler, yolda kelepçe takmak istediler ama ben karşı çıktım. Kelepçesiz emniyete gittim, dördüncü kata çıktık. Orada altı kişi duvara karşı dizilmiş bekletiliyordu. Resimlerimizi çekerek, kelepçe taktılar ve altı kişiyi birbirimize bağlayarak arabaya doldurdular. Yola çıktık, kış günüydü, hava soğuktu, kar yağıyordu. Belene kasabasına geldik. Ağaç köprünün üzerinden geçerek birinci öbeğe geldik. Bizi soğukta soyarak beklettiler. İçeriye girdiğimizde yaşama ümidi doğdu içimize. İkinci kata yerleştirdiler, odada ranzalar vardı, üç gün yemek verilmedi, sadece su içebildik. Ailemle beş buçuk ay sonra görüşebildim. Ben sekiz ay boyunca sürekli kapalı kaldım. Arkadaşları polis nezaretinde köpeklerle işe götürdüler, ben işe gitmedim. İkinci öbeğe gidince de sürekli kapalı kaldım, akşama kadar revirde kilitleniyordum.
Belene'ye mahkeme kararı olmadan, sorgusuz sualsiz kapatıldık. Niye burada olduğumuzu sorduğumuz zaman,

"Siz kendinizi bilirsiniz" diyorlardı. Arkadaşlar açlık grevi yaptı, ben doktor olduğum için onlara yardım ediyordum. Grevlerin sonrasında devlet artık bizleri Belene'den çıkarmak zorunda kaldı. Kuzey Bulgaristan'ın Türk yaşamayan bölgelerine gönderildik. Beni de Mihaylovgrat'ta (Montana) gümrük müdürlüğüne getirdiler. Gittiğim köyde bana harç karıştırıp tuğla taşıma işi verdiler. Belene'de; bir yıl, üç ay, on yedi gün, sürgünde; iki sene, altı ay kaldım. Sorgusuz, yargısız tutuklandım. "Sizin hiçbir şeye hakkınız yok, siz vatandaş bile değilsiniz" diyorlardı. 8 Ağustos 1988'de serbest bırakıldım diye sevinirken iş bulamadım. İş arıyorum iş yok, aş arıyorum aş yok. Mecbur kaldım değişik yerlerde çalışmaya. Sonra bir arkadaşım sahip çıktı bana. Okulun kaloriferleri bozulmuş, orayı temizlemek için beni işe çağırdı. Biraz çalıştım orada. Bu böyle devam etti. Bir gün bize üç saat süre vererek ülkeyi terk etmemizi istediler. Gitmek için taksi bile bulamadım. Arkadaşın biri, "Sen benim babama hayat verdin, bin benim arabama" dedi. Allah razı olsun bizi getirdi. Yolda gelirken polis beni yine emniyete alarak yedi saat boyunca sorguladı. Diplomamı alarak, dört parça yapıp çöpe attı. Sonunda Kapıkule'ye geldik, orada dört saat daha sorguya tutuldum. Sonrasında Kapıkule'den geçtim.

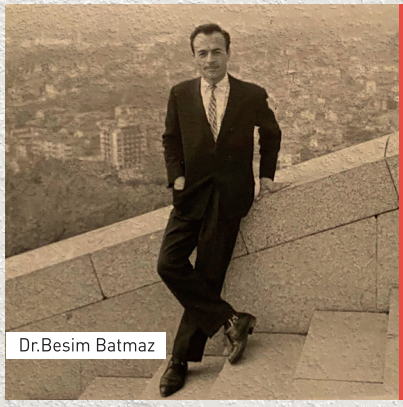

Dr.Besim Batmaz

29 Aralık 1984 yılında Kırcaali'de toplandık ve sessiz yürüyüşe başladık, kırma, dökme, kavga yok, sessizce hak arama mücadelesine kalkıştık. Sokaklarda insanlar adeta seller gibi akıyordu. Ancak bu kalkışma bize ağır geldi.

CEVDET SEMERCİOĞLU

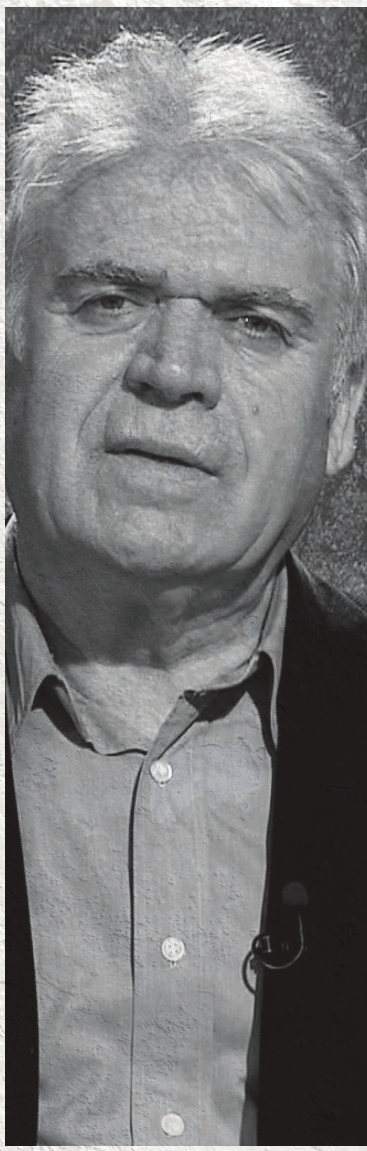

Ben Cevdet Semercioğlu. 1955 yılında Mestanlı'da doğdum. Çocukluğum kasabamızda geçti. Orada okudum, büyüdüm. Benim babam öğretmendi. Mahallemizdeki ilk radyo bizim evimizdeydi. Babam Türkiye'den haberleri dinleyip, komşularla müzakere ederdi, çok küçük yaşta o tür ortamlardaydık biz. Demokrat görüşlü bir ailenin çocuğuyum. Liseyi bitirdikten sonra Filibe'de elektronik okudum.

Babamızdan aşılanmış ki millî duygularımız epey gelişmişti. Bazen bu duygularımız üst seviyeye çıkıyordu ve biz de ona göre pozisyonumuzu alıyorduk. 1983-1984'te isim değiştirme kampanyaları başladığında biz çok itiraz edemedik. İçimizde fırtınalar kopuyordu ama dışarıya yansıtamıyorduk. Çünkü komünist rejim vardı, baskı altında yaşıyorduk. Gün geldi isimlerimiz değiştirilmeye başlandı. O zaman kasabanın ileri gelenleri, "Sadece karışık ailelerin isimleri değişecek" diye konuşuyordu ama öyle olmadı. O zaman bizim Mestanlı'da gösteriler yapıldı. Ben de onların arasında olduğum için alıp götürdüler beni de Belene'ye. Şans eseri çok iyi insanlarla tanıştım orada Atatürkçü insanlar, yazar Ömer Osman ağabey ve Şükrü ağabey bizi epey şekillendirdi. O zaman otuzlu yaşlarındaydım, çok gençtim. Daha önceden hapis yatmış ağabeylerimizin konuşmaları da bizim moralimizi çok yüksek tutuyordu. Bulgarlar bizi korkutmak istiyorlardı ama bizim siyasi görüşlerimiz orada sanki okul bitirmiş gibi şekillendi.

İlk önce aralık ayında amcamı götürdüler Belene'ye. Sonra 6 Mart'ta eve gelerek beni aldılar. İki gece

Bulgarlar bizi korkutmak istiyorlardı ama bizim siyasi görüşlerimiz orada sanki okul bitirmiş gibi şekillendi.

Belene'de ilk banyomuzu kırk dört gün sonra yaptık. Cinayet işleyen, hırsızlık yapanlarla aynı banyoyu paylaşıyorduk. İlk onlar yıkanıyordu, sıcak su bitince biz de soğuk suyla yıkanmak zorunda kalıyorduk.

Mestanlı'da kaldık, oradan da 8 Mart'ta arkadaşlarla Belene'ye yola çıktık. Dışarısı eksi otuz dereceydi. Biz o kadar soğuğa alışık değiliz güneyde olduğumuz için. O kadar soğuktu ki soğuğa bakmıyorduk ama yüreğimizde korku vardı. Neyse orada hapishane elbiselerini giydik. Bir odada on beş kişiydik, iki katlı ranzalar vardı. Özellikle yemek konusunda çok zorlandım. Her odada yarım çuvala yakın soğan vardı, sabahları adam başına çeyrek ekmek veriyorlardı, bütün gün soğanla ekmek yiyorduk. Bu haftalarca sürdüğü için hepimizin midesi o kadar kötü duruma geldi ki, bir gün hiç unutmuyorum, bize çok az helva verdiler, hepimiz çok mutlu olduk. Belene'de ilk banyomuzu kırk dört gün sonra yaptık. Cinayet işleyen, hırsızlık yapanlarla aynı banyoyu paylaşıyorduk. İlk onlar yıkanıyordu, sıcak su bitince biz de soğuk suyla yıkanmak zorunda kalıyorduk. Belene'de uzun yıllardır çalışan eski gardiyanlar vardı, onlar çok ırkçıydı. "En ufak bir emir gelsin hepinizi öldürürüz" diyorlardı. Orada gizli, su altında giden kanallar varmış, öldürdükleri insanları kanallardan Tuna Nehri'ne atıyorlarmış. Böyle çok kötü dönemler geçmiş.

Bizi Belene kasabasına işe getirip götürüyorlardı. Ben elektronikçi olduğum için gardiyanlar bana eski radyo getiriyorlardı, ben de tamir etmek için onlardan havya, lehim istiyordum. Bazılarına "tamir olmaz" diyerek, getirilen malzemelerle çalışan bir radyo yaptım kendime. Varnalı Ali diye bir arkadaşımız vardı, Ali ile

> O dönemde yaşayan herkes, eşlerimiz, çocuklarımız çok sıkıntılar çekti. Bizlere iş vermiyor, baskı yapıyor, korkutuyorlardı. Bizim psikolojimiz orada çok yıprandı. Bütün hayatımız boyunca o sıkıntıları yaşadık.

beraber nükleer santralinde çalışıyorduk. Yaklaşık yüz metre yüksekliğinde bir binaya tırmanıyorduk. Oraya gizlediğimiz radyodan, İstanbul radyosunun haberlerini dinliyorduk. Dinlemiş olduğumuz haberler bizim moralimizi çok yüksek tutuyordu. Haberler arkadaşların arasında hemen yayılıyordu. Eğer haberlerde Bulgaristan Türklerinden söz edilmezse o zaman moraller bozuluyor, cenaze kalkmış gibi bir hava oluyordu.

Cezalandırılan kişiler Zastava'ya götürülüyordu. Orada hasta olanların dışında herkes çalışıyordu. Bize çok küçük bir ücret, aylık 25-30 leva arası para veriliyordu. Ondan da çarşaf, elektrik, su parası kesiliyordu. Bize çok az para kalıyordu. Arada bir, bizim bölgelerden dedektifler gelerek bizi sorguya çekip, Bulgar olduğumuza dair belge imzalatmaya çalışıyordu.

Ailemle birkaç ayda bir görüşme yapabiliyorduk. Bir gün hiç unutmuyorum. Benim ikinci çocuk dünyaya gelmişti. Hapse girdiğimde kızım iki - üç aylıktı. Sıra bana geldi diye içeriye girerken, "Senin görüşmen yok, kim getirdi seni buraya" dediler. "Gardiyan getirdi" dedim. "Yanlışlık var, sen iki ay önce görüşmüşsün, görüşme yapamazsın" dediler. Çıktım dışarıya baktım eşim, çocuğum orada. Başka bir gardiyan baktı bana, beni çağırdı kimseye belli etmeden, onu takip eden kimsenin olmadığından emin olduktan sonra, "Gel buraya şuradan git çağır eşini" dedi. Orada kızımı ilk defa gördüm. Gardiyanın insafına kalmıştım, baktım kızım büyümüş.

Belene'den belki bin insan gelip geçti, en son orada kırk dokuz kişi kaldık. Ben Belene'de on beş ay kaldım, 1986 yılında hapisten çıktım, eve geldim. Evim kasabanın en son kısmındaydı. Evimin hemen arkasında yüksek gerilim direkleri vardı. Eve geleli üç beş gün geçmemişti, sabah uyandım bir baktım direkte büyük Türk bayrağı asılı. "Eyvah yandık, beni yine alacaklar içeriye" diye düşündüm. Akşama kadar bu bayrağı indiremediler, kimin astığını bulmaya çalıştılar. On beş gün sonra bayrağı asan çocuğu yakaladılar. "Kumaşı nereden aldın? Bayrağı sen mi diktin?" diye sorgulamışlar. İnanır mısınız döverek öldürdüler çocuğu.

Biz Türkiye'ye ilk gelenlerdeniz. Belene'de yatanları sınır dışı ediyorlardı ama Türkiye'ye değil, Avrupa'ya gönderiyorlardı. Yugoslavya'da trenden inerek Türk Elçiliğine gittik, orada bir hafta kadar kaldık. Konsolosluktan sonra bizi uçakla Türkiye'ye getirdiler. Biz her şeyimizi bırakarak çıktık evden, bir kuruş para da alamadık yanımıza. Hiçbir tecrübemiz yok, yurt dışına çıkmışlığımız yok. Demir perdenin içinde yaşıyorduk. "Nereye gidersek gidelim, buradan kurtulalım" diyorduk.

O dönemde yaşayan herkes; eşlerimiz, çocuklarımız çok sıkıntılar çekti. Bizlere iş vermiyor, baskı yapıyor, korkutuyorlardı. Bizim psikolojimiz orada çok yıprandı. Bütün hayatımız boyunca o sıkıntıları yaşadık. Şimdi en ufak bir lafı kaldıramıyoruz, sinirleniyoruz. Sonra pişman oluyoruz sinirlendiğimize ama yapacak bir şey yok.

CEYLAN KARACA
(Fahri Tekulus'un kızı)

Adım Ceylan Karaca. Belene mağduru Fahri Tekulus'un kızıyım. Babamın Bulgaristan'daki ismi Fahri Tahir Ramazan. Benim adım evli olduğum için Ceylan Karaca olarak geçiyor. Türkiye'ye 1989 yılında göç ettik. 1985 yılında isimlerimiz değiştiğinde çok büyük bir travma yaşadık ama ondan önceki en büyük travma babamın 3 Ocak'ta polisler tarafından emniyete götürülmesi ve ondan yaklaşık beş ay hiç haber alamamamızdı. Babamın nerede olduğunu bilmememiz bizi çok yıprattı. Ben de tam o yıllarda 1985'te buluğ çağımda, on beş yaşlarındaydım. Babam gidince, annem bana iki ay boyunca serum takmak zorunda kaldı. Geceleri hiç uyuyamıyordum, sürekli kabus görüyor, uyanıyor, babamı sayıklıyordum, babamı sürekli rüyamda görüyordum. Bu süreci çok ağır geçirdim.

Sonra bir gün babamdan haber aldık. Birileri Belene'den gelmişti, babam orada nasıl bulmuşsa tuvalet kağıdını not kağıdı olarak kullanmış ve bize bir not yazmıştı. Onun el yazısını hemen tanıdım, çok güzel el yazısı vardı, çünkü kendisi bulmaca yapıyor, şiir yazıyordu. Babam, "Ben iyiyim, beni merak etmeyin kendinize iyi bakın" diye yazmıştı. Hayatta olduğunu öğrenince bir rahatlama yaşadık. Böylelikle süreç başladı ve 1989'deki göç olayı gerçekleşene kadar devam etti.

Babam Belene'deyken onu iki kere görebildim. Görüşme sırasında babamla kesinlikle yalnız kalamadık, yanımızda hep gözetmenler vardı. Babam da biz de çok

Geceleri hiç uyuyamıyordum, sürekli kabus görüyor, uyanıyor, babamı sayıklıyordum, babamı sürekli rüyamda görüyordum. Bu süreci çok ağır geçirdim.

üzgündük. Yaşadığımız o kısacık anları ifade etmem burada yetersiz kalır.

Bu arada ben üniversiteyi kazandım. Fakat annem tek maaşla beni okutamayacağını söyledi. Rahmetli babaanneciğim, "Kızım kazanmışsın, ben emekli maaşımı sana vereceğim seni okutacağım" dedi. İki sene onun sayesinde okudum.

Babam sürgüne gönderildiğinde iki katlı eski bir evin, ikinci katında tek başına kalıyordu. Tren garının hemen arkasındaydı evi. Tuvalet, lavabo dışarıdaydı. Babam orada çalışıyordu ama maaş alıp almadığını bilemiyorum. Bunu annem bilir, ben hiç sormadım. Babam sürgündeyken annem onun yanına her ay gidiyordu, giderken çanta dolusu erzak götürüyordu. Ben Filibe'de okuyordum, bana uğrayıp oradan da babama geçiyordu. Babamın sürgün olması aile olarak hepimizi çok etkiledi, babama en çok ihtiyacım olduğu anlarda yanımda yoktu.

1988'de babam geldi, tabi hiçbir yerde iş bulamıyordu. Sonunda evimize yakın bir maden fabrikasında vardiyalı iş buldu. Sonra da onu kovdular ülkeden. Bulgaristan 24 saat süre içinde ülkeyi terk etmelerini istedi, Mayıs'ta ailem göç etti. Ben evli olduğum için Bulgaristan'da kalmıştım. Sonra biz de şartlarımızı çok zorladık, pasaport çıkardık ve ağustos ayında Türkiye'ye geldik, birbirimize kavuştuk. Yaşadıklarımın psikolojik etkileri, benim üzerimde halen devam ediyor. Çünkü anı olarak çok büyük bir yara. Onun tamiri, iyileşmesi yok. Ne olursa olsun o asla yok olmuyor. Yaralarımın izleri çok derin, kurcaladıkça kanıyor.

Fahri Tekulus, kızı Ceylan Karaca ve eşi Naime Tekulus

DURANCA ORMANLI
(Ali Ormanlı'nın kızı)

Ben Duranca Ormanlı. Bulgaristan'ın Sliven ilinden, Belene mağduru Ali Ormanlı'nın kızıyım. Çocukluğumdan itibaren yani kendimi bildim bileli, Türkler ve Bulgarlar arasında yaşanan ayrımın farkındaydım. Büyüklerimden her zaman duyardım: "Biz Türküz, Bulgar değiliz" diye. Evimizde Türkçe, okula gidince Bulgarca konuşuyorduk. Böyle zor bir yaşantımız vardı. Babam öğretmen ve antrenör, annem ise ev hanımıydı.

Anaokuluna başladıktan sonra bu ayrımı daha net görmeye başladım. Hayatımda her zaman, bizim Türk olduğumuz için ikinci sınıf vatandaş, Bulgarların ise üstün ırk olduğu, onlar karşısında susmamız gerektiği söylendi. Ama Bulgarların bize yönelik her türlü kin ve öfke dolu ifadeler kullanması serbestti. Lise döneminde olayları daha net anlamaya başladım. Tarih kitaplarında Türkleri, Osmanlıyı o kadar kötü anlatıyorlardı ki!

Ben çocukluğumda babamın sürekli olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etme çabasını hatırlıyorum. Babam pasaport almaya çalışıyor, vize peşinde koşturuyor, maddi olarak yatırımlarını o şekilde yapıyordu. Beni üzen şeylerden biri de hiçbir zaman benim bir yuvam, evim, odam olmadı. Ev yapmaya kalkıyorduk, göç olacak diye inşaatı durduruyorduk. Yani, hiçbir zaman oraya ait olamadık.

Ocak 1984 olaylarında ben Sliven şehrinde hemşirelik okulunda ikinci sınıf öğrencisiydim. İnsanların isimlerinin değiştirildiği, baskılar yapıldığı söylentileri üzerine

ben de otobüsle köyüme gittim, babam karşıladı beni. "Burada bazı olaylar olacak kızım, sen hemen geri dön, aldığımız duyumlara göre işkenceler yaşanacak, benden haber almadan okula da gitme, bir yerlerde saklan" dedi. Babam; Türkiye'den ya da Avrupa'dan destek gelene kadar annemin, benim ve kardeşimin ormanda ya da başka bir yerde saklanmamızı istedi. Beni ilk otobüsle şehre geri gönderdi, bir daha da babamı Belene Kampı'nda gördüm. Olayların hemen ertesi günü babam tutuklandı. Aylarca babamdan haber alamamıştım, onları tutuklayarak emniyete getirmişler. Ben o dönemde okula da gitmedim, sabahtan akşama kadar "Babamdan haber alabilir miyim?" diye bekliyordum.

Aylarca sonra babamın Belene Toplama Kampı'na nakledildiğini duydum. Belene'ye ilk ziyaretimizi yaptık, ben babamı gördüğümde tanıyamadım, babamın saçları bembeyaz olmuştu, rengi mosmordu, dişleri dökülmüştü, babam sanki benim babam değildi. Ben başladım ağlamaya ama onlar o kadar inanmışlardı ki davalarına, babam bana, "Sen böyle düşmanın yanında ağlarsan ben ziyareti keserim" dedi.

Babam, Belene Toplama Kampı boşaltıldığı zaman Vratsa ilinin bir köyüne sürgün edildi. Orada babamı ziyarete gidiyorduk, diğer yakın köylerde de aynı davadan sürgün olanlar vardı. Babam ve arkadaşları gece olunca

Hayatımda her zaman, bizim Türk olduğumuz için ikinci sınıf vatandaş, Bulgarların ise üstün ırk olduğu, onlar karşısında susmamız gerektiği söylendi.

Belene'ye ilk ziyaretimizi yaptık, ben babamı gördüğümde tanıyamadım, babamın saçları bembeyaz olmuştu, rengi mosmordu, dişleri dökülmüştü, babam sanki benim babam değildi. Ben başladım ağlamaya ama onlar o kadar inanmışlardı ki davalarına, babam bana, "Sen böyle düşmanın yanında ağlarsan ben ziyareti keserim" dedi.

Her şeyin sonunda "Suçumuz neydi?" Bu kadar acıları yaşamaya, bu kadar zulüm görmeye, insan mı öldürdün, katil misin, hırsızlık mı yaptın, cinayet mi işledin, vatana ihanette mi ettin? Bunlardır zorbalık, işkence yapılacak suçlar. Hiçbirisi değil, Türk olmak, Müslüman olmak, Hristiyan bir ülkede Türk olarak yaşamak. Bunda bizim suçumuz var mı? Ben soruyorum, insanın doğarken annesini, babasını, dilini, dinini, ırkını seçme şansı var mı?

Duranca Ormanlı - Yablanovo Hıdrellez 1982

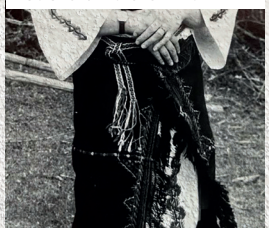

birbirlerine pusula veriyor, bir noktada buluşarak bir sonraki adımda neler yapılması gerektiğini tartışıyorlardı. Bu arada ben okuldan mezun olmuş, hastanede çalışmaya başlamıştım. Bir gün yine ziyarete gittiğimizde, babamın arkadaşlarıyla toplanarak Türklerin haklarını korumak için bir örgüt kurduğunu öğrendim. Bu örgütte bana da görev verildi. Benim görevim, insanları bilinçlendirerek bu örgüte üye olmalarını sağlamaktı, propaganda yaparak, dilekçe topluyor ve örgüte iletiyordum. Hür Avrupa Radyosu'nda konuşma yapmam için beni yönlendiriyorlardı. Elbette bunlar şimdi anlattığım gibi kolay şeyler değildi, emniyetten sürekli takip ediliyordum, çalıştığım yere sürekli baskın yapılıyordu. Ben topladığım dilekçeleri hastaların dosyalarının içinde saklardım, polisler arama yapar ama hiçbir şey bulamazlardı. Bir oluşum içinde olduğumuzun farkındalardı ve bilgi toplamaya çalışıyorlardı. Daha on dokuz, yirmi yaşındaydım, korkuyordum. "Senin sonun kadın hapishanesi" diye tehdit ediyorlardı. Haftada bir sorguya gidiyordum, korkunç olaylardı.

Daha sonra örgüt ilerledi, insanlar çoğaldı. İnsanların bu yaşananları kabul etmeyeceği belliydi. 20 Mayıs 1989'da büyük bir yürüyüş planlanıyordu, ayaklanacaktı bütün Türk halkı. Bu yürüyüşü örgütlemek için benim gibi çalışan yüzlerce, binlerce insan vardı.

Biz son kez babamın yanına ziyarete gittik, gittiğimizde babam orada yoktu. Her yeri soruşturduk ama öldü mü, hayatta mı? bir türlü öğrenemedik. Örgütten babamın arkadaşları ile konuştuk. "Biz arkadaşımızın kaybolduğunu Türkiye ve Avrupa'ya duyuracağız" dediler.

20 Mayıs'a gelmeden 18 Mayıs gibi polis arabası eve gelerek bizden üç dört saat içinde ülkeyi terk etmemizi istedi. Ben, annem, kardeşim vardı ama babamın nerede olduğunu bilmiyorduk. Pasaportlarımızı verdiler, hemen birer tane bavul alarak Yugoslavya'ya gitmek üzere trene bindik. Yugoslavya'ya gittikten sonra bizi iterek ormanlık, zifiri karanlık bir yerde trenden indirdiler, bizi öldüreceklerini düşündük. Sonra bir araca bindirilerek tekrar Sofya'ya döndük. İki üç gün kaldıktan sonra Sofya'da Türk Konsolosluğuna ulaştık, durumu anlattık. Orada kendimi güvende hissettim, bize babamı bulma sözü verdiler. Konsolosluğun aracıyla trene bindik 24 Mayıs 1989'da Türkiye'ye giriş yaptım.

Her şeyin sonunda "Suçumuz neydi?" Bu kadar acıları yaşamaya, bu kadar zulüm görmeye, insan mı öldürdün, katil misin, hırsızlık mı yaptın, cinayet mi işledin, vatana ihanette mi ettin? Bunlardır zorbalık, işkence yapılacak suçlar. Hiçbirisi değil, Türk olmak, Müslüman olmak, Hristiyan bir ülkede Türk olarak yaşamak. Bunda bizim suçumuz var mı? Ben soruyorum, insanın doğarken annesini, babasını, dilini, dinini, ırkını seçme şansı var mı?

FAMİ AKIN

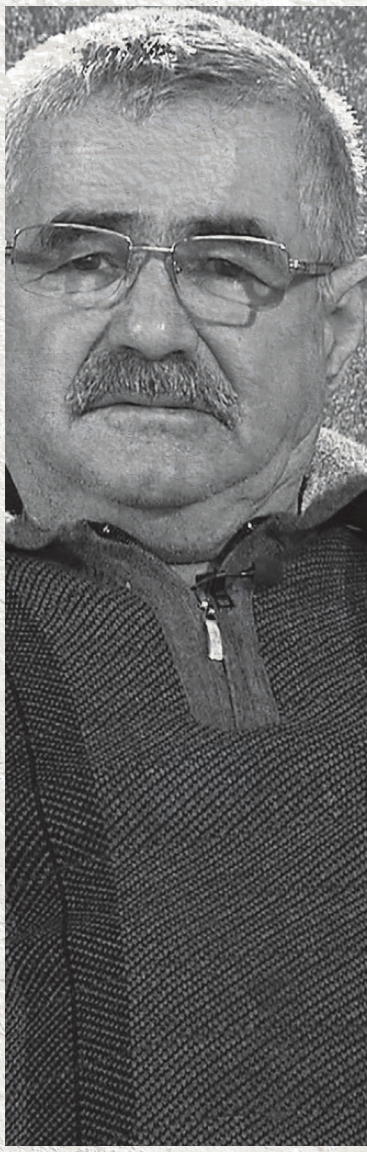

İsmim Fami Akın. 17 Ağustos 1953 yılında Olhamurlu köyünde doğdum. Sekizinci sınıfa kadar köyümüzde okudum. Sonra iki yıl Koşukavak Meslek Lisesine devam ettim. Şoför olarak oradan mezun oldum. Bu arada 1968-78 göçmenleri Türkiye'ye gidiyordu. Babam Türkiye'ye gidenlerden birinin evini aldı, biz de Mestanlı'ya indik ve orada 1968-1971 yılları arasında şoför olarak çalıştım. 1972'de evlendim, 1973'te kızım dünyaya geldi, aynı sene askere gittim. 1975'te askerliğim bitince kamyon şoförü olarak Mestanlı'da işe başladım. 1984'e kadar çalıştım. Çok iyi değildi hayatımız, çok da kötü değildi.

1984'te Pomakların adlarını değiştirmeye başladılar, biz de aramızda başladık konuşmaya. "Bize bir şey olmaz, bizim arkamızda Türkiye var, bize dokunamazlar" diyorduk.

Babam 1983'te öldüğünde, mezarının başına gelerek babamın Bulgarca anılmasını istediler, biz buna razı gelmedik. Bize orada taktılar, başladılar bizi hor görmeye taa 1984 yılının Aralık ayına kadar. O zaman insanlar bomba gibi patlamaya hazırdı. İki kişi yan yana gelse isimlerimizin ne zaman değiştirileceği konuşuluyordu. Biz de dört beş arkadaş her akşam toplanıyorduk. Arkadaşın biri dedi ki "Biz Türkiye'ye, Avrupa'ya sesimizi duyuralım, yaşadıklarımızı anlatalım." Bunu nasıl yapacaktık? Köylere giderek halkı toplamaya karar verdik.

Ayın 26'sında öğle yemeğine eve gelmiştim. Hanım balkona çıkarak bana seslendi. Allah seni inandırsın, gökyüzü aşağı inmiş "Bu insanlar nereden geldi, Ne oluyor burada?" Çocuklara, "Toplanın gidiyoruz" dedim. Bir

1984'te Pomakların adlarını değiştirmeye başladılar, biz de aramızda başladık konuşmaya. "Bize bir şey olmaz, bizim arkamızda Türkiye var, bize dokunamazlar" diyorduk.

Küçük kızımı sınıfın önüne çıkararak, "Bunun babası Belene'de yattı, bunun babası darbeci, devlete karşı gelenlerden biri de bunun babası" diyerek ağlatmışlar.

gittik tanklar, tüfekler. Belki bir saat sürdü çatışma. Sonra çevik kuvvet geldi Kırcaali'den, silahlar patır patır patır biz kaldık ateşin ortasında. Çocukların biri kucağımda biri yerde, ben tankın önündeyim, çok kötü oldum. Yarım saat sürmeden bizi tohum gibi dağıttılar. Hiç kimse olduğu yerde kalmadı, iki kişi yan yana duramadı. Mestanlı'da bunlar yaşandı.

Ertesi gün işe gittiğimde, herkesin teker teker emniyete toplandığını duydum. Halkın kasabada nasıl bir araya geldiğini araştırıyorlarmış. Beraber olduğumuz üç kişi tutuklandı. Sıranın bana geleceğini biliyordum. Ben artık elbiselerimle yatıyordum çünkü tutuklamaya gece geliyorlardı. 24 Ocak'a kadar bekledim ama ne çektiğimi bir Allah bir de ben bilirim. 24 Ocak'ta sabah işe gittim. Arabayı hazırladım, yağına, suyuna baktım. Hemen iki sivil polis, şak girdi koluma, bacaklarımı yerden kesti. "Ne oluyor?" diyene kadar beni arabanın içine atarak doğru emniyete götürdüler. Orada beni bir güzel dövdüler, ben ne yaptığımı bilemez durumdaydım. Apar topar götürdüler beni hücreye. İçerisi kan, pislik, ışık çok az, insan anca görebiliyor. İçeri girdim, ölüyordum, akşama salarlar diye düşündüm. Birinci akşam öyle geçti. Gündüz sorguya alıp, gece sopa çekiyorlardı. Yedi gün boyunca gece on ikiden sonra dövdüler. Bir sabah gözümü revirde açtım,

kendimi kaybetmişim, doktor gelmiş. Kaç saat yattığımı bilmiyorum. Üç gün bana ne ekmek ne su verdiler, üç günden sonra beni sorgulayana, "Ben üç gündür su içmiyorum, konuşacak halim kalmadı, yanıyorum" dedim, bana su uzattı. Ekmek aklıma gelmiyor, sopayı yiyip doyuyoruz haliyle.

Sonra bir sabah ellerime kelepçeleri takıp arabayla doğru Kırcaali'ye. Mestanlı'da yemiş olduğum sopaların etkisini Kırcaali'de gördüm. İdrarımdan kan gelmeye başladı. Kırcaali'de işkenceler biraz azaldı ama sorgu fazlalaştı. Sabah, öğle, akşam hep sorgu sorgu sorgu... 8 Mart'ta sabahın beşinde indirdiler beni, bir baktım aşağıda sekiz kişi, hepimizi kelepçelediler, koydular bir arabaya. Takır takır takır takır gidiyoruz, haydi Belene'ye. Belene'yi duyunca, öldürmeye götürmediklerini anlayıp rahatladım.

Gittik Belene'ye. 8 Mart 1985 yılıydı. Soğuk, hiç unutmuyorum. Belki yarım saat anadan doğma bekledik. Niye beklettiler o soğukta? Bilmiyorum. Sonra koydular bizi hücrelere. Bir baktım yatak var. "Yatakta mı yatacağız?" "Evet" dediler. "Oooo burası cennet ya, ben bu işkenceden çıktıktan sonra burada yirmi sene kalırım, ben kırk dört gün hayat görmedim, ölüm bekledim" dedim. Benim hanım Belene'de olduğumu, ben üç ay sonra mektup yazınca öğrendi. Belene'de altı ay kaldım, bu sürede ailemle iki üç kere görüştüm. Belene'de yemekler berbattı. İçinde kurtçuklar olan siyah ekmek veriyorlardı. Çalışmaya çıkarsak güzel ekmek vereceklerini söylediler biz de çalışmaya gittik. Böyle aç susuz sekiz ay geçti. Akşamları yattığımızda büyük büyük böcekler üşüşüyordu başımıza, o kadar kötüydü ki battaniyenin altında zor duruyorduk. Orası berbattı berbat, yaşanacak gibi değildi. Ben şükrediyorum Allah'ıma, nasıl sağ kalmışım.

Akşamları yattığımızda büyük büyük böcekler üşüşüyordu başımıza, o kadar kötüydü ki battaniyenin altında zor duruyorduk. Orası berbattı berbat, yaşanacak gibi değildi. Ben şükrediyorum Allah'ıma, nasıl sağ kalmışım.

Eylül ayında Belene'den beni serbest bıraktılar. Oradan Mestanlı'ya geldim, emniyette bana, "Sen mesleğinde çalışamazsın" dediler, ben başka işte çalıştım. Hanım postanede çalışıyordu, ben yokken eşimin iş yerindeki pozisyonunu indirmiş, maaşını azaltmışlar. Küçük kızımı sınıfın önüne çıkararak, "Bunun babası Belene'de yattı, bunun babası darbeci, devlete karşı gelenlerden biri de bunun babası" diyerek ağlatmışlar. Bu olaylardan en çok çocuklar ve hanım etkilendi. Biz yedik sopayı geçti. Biz ne yapmışız? Biz devlete karşı bir şey yapmadık ki. Biz mücadele ettik adımızı değiştirmesinler bir de bizim Müslümanlığımıza engel olmasınlar diye. Devlete bir şey yapmadık ki!

Bazı şeyleri çoluk çocuğa anlatamadım. O zamanlar kızım beş yaşındaydı, o yaştaki çocuğa işkenceyi anlatamam ki doğru olmaz. Şimdi anlatıyorum, kızım başlıyor ağlamaya. "Baba bunları siz mi yaşadınız?" diyor. Yaşadık maalesef.

O günleri hayatta unutmam, ama bazı şeyler siliniyor. Bazı şeyleri çoluk çocuğa anlatamadım. O zamanlar kızım beş yaşındaydı, o yaştaki çocuğa işkenceyi anlatamam ki doğru olmaz. Şimdi anlatıyorum, kızım başlıyor ağlamaya. "Baba bunları siz mi yaşadınız?" diyor. Yaşadık maalesef.

FATMA IŞIK
(Fehim Işık'ın eşi)

Adım Bulgaristan'da Fatma Hüseyin Ali. 1952 doğumluyum. 1967'de evlendim, eşimle bütün zorluklara beraber yürüdük. 1978'de eşim Kırcaali'nin bir köyüne yüksek tahsilli öğretmen olarak atandı, orada kendimize bir ev aldık. Dört tane çocuğumuz var. 1984 senesinde adımızı değiştirmek için çok zorladılar. "Bulgaristan'da Türk yok. Burada herkes Bulgar'dır" dediler. Ama eşim bunlara "Evet" demedi. Bize de evde, "Siz canınızı sıkmayın, ben sizin başınızdayım. Biz adımızı değiştirmeyeceğiz" diye konuştu.

Biz okula çok yakın oturuyorduk. Eşim bir gün öğle üzeri okula gitti, bir saat geçmedi üç polis eşimi ellerinde kelepçe takılı şekilde eve getirdi. Ben çocuklarla evdeydim, eşimi o şekilde görünce çok korktum. Eşimi önce evin ikinci katına çıkardılar, o katta eşimin kütüphanesi vardı, bütün kitapları devirdiler, ne aradıklarını anlamadım. Sonra birinci kata inerek bana "Eşin yazdığı tarihi bilgileri nereye sakladı?" dediler. Ben de öyle bir şeyden haberim olmadığını söyledim. Ondan sonra eşimi dışarı çıkararak polis arabasına bindirdiler. Gidiş o gidiş. Birkaç gün geçti, eşimin nerede olduğunu öğrenemedim. Belediyeye giderek haber almaya çalıştım ama bana, "Eşin ne zaman imzayı atacak, adını değiştirecek, işte o zaman eşinden haber alabilirsin" dediler.

Belediyeye giderek, haber almaya çalıştım ama bana, "Eşin ne zaman imzayı atacak, adını değiştirecek, işte o zaman eşinden haber alabilirsin" dediler.

Beş ay geçti, eşimden hiç haber alamamıştık, altıncı ayda bir mektup geldi. Kardeşlerimle beraber Belene'ye görüşmeye gittik. Orada her şey çok sıkıydı,

eşimin yüzünü bile iyi göremiyordum, sadece sesini duyabiliyordum. Yine de eşimin iyi olduğunu, sağ olduğunu gördüm. Ama çok bozuktu eşim, evden gittiği gibi değildi, biz de çok üzüldüğümüz için fazla konuşamadık.

Belene'den döndük. Çocuklarım okuduğu için hem tütünde çalışıyor hem de bir yemekhanede bulaşık yıkıyordum. Yemekhane belediyeye bağlı bir yerdi. Belediyeden birileri, "Bunun kocası bizim için değil, Türkiye için çalışıyor, bunu işten çıkarın" demiş. Bunun üzerine beni işten çıkardılar. Beni işten çıkarmışlardı ama ben terziydim, gece dikiş dikip, gündüz de tütünde çalışıyordum. Bu şekilde üç sene devam ettik. Dört çocuğumun hepsi okuyordu, dersleri çok iyiydi, çocuklarımı okuldan atmadılar ama onları dışladılar, çocuklarımın psikolojisi çok bozuldu. Kızımın okulunda eşimi seven öğretmenler vardı. Durumumuzun çok kötü olduğunu görüyorlardı, kızımı okulun kütüphanesine işe aldılar. Ama işe girdikten iki ay sonra belediyedeki Bulgarlar kızımı da işten çıkarttı. Kızım boşta kaldı, beş altı ay sonra bir tekstil fabrikasında işe başladı. Bu esnada iki oğlum da askere gitti. Onlara gönderecek hiç param yoktu. Askerliklerini çok zor bitirdiler. Çok zor günler geçirdik eşim yokken. Yazın yine iyi de, Bulgaristan'da kışın çok sert geçiyor, kar çok oluyor, odun yok, kömür yok, tek başıma idare etmeye çalıştım. Beni birkaç defa polis dairesine çağırarak sorguladılar. "Görüşmeye eşinin yanına gidiyor musun,

Beni birkaç defa polis dairesine çağırarak sorguladılar. "Görüşmeye eşinin yanına gidiyor musun, ne konuşuyorsunuz, imza atmayacak mı, sizi düşünmüyor mu, sizi sevmiyor mu, sen neden imza atması için onu ikna etmiyorsun?" diye beni tehdit ettiler.

Çocuklarım yurtdışına çıktılar ama psikolojileri hala bozuk, düzelemediler, yine de binlerce şükür Allah'ıma.

ne konuşuyorsunuz, imza atmayacak mı, sizi düşünmüyor mu, sizi sevmiyor mu, sen neden imza atması için onu ikna etmiyorsun?" diye beni tehdit ettiler. Ben de "Benim eşim eğitimli, benden akıl alacak değil. Ben eşimin işine karışamam" diyordum.

Sonra eşim Belene Adası'ndan çıkarak sürgüne gitti. Onun yanına daha sık gitmeye başladık. İlk gittiğimde onu tanıyamadım, evden çıkarken saçları siyahtı ama gördüğümde saçları bembeyaz olmuştu. Orada da bir sene altı ay durdu. Eşim eve döndüğünde elde avuçta bir şey yoktu, eşimin kendi işini yapmasına izin vermediler. Eşim uzaklara, inşaatlarda çalışmaya gitti, bir sene inşaatlarda çalıştıktan sonra Türkleri sınır dışı etmeye başladılar. Eşimin sınır dışı edileceğimizden hiç haberi yoktu. Bir gün polis dairesine çağırdılar. Orada, iki güne kadar Türkiye'ye göndereceklerini söylemişler, biz hiç hazır değildik, ne varsa doldurduk arabaya yola çıktık. Allah'a şükür Kapıkule'yi geçtik. Buraya gelir gelmez ben Gaziemir'de bir tekstil fabrikasında işe girdim. Aynı fabrikadan da emekli oldum. Hep asgari ücretle çalıştık ama çok şükür evimizi de yaptık. Burada bir kötülük görmedik. Çocuklarım yurtdışına çıktılar ama psikolojileri hala bozuk, düzelemediler, yine de binlerce şükür Allah'ıma.

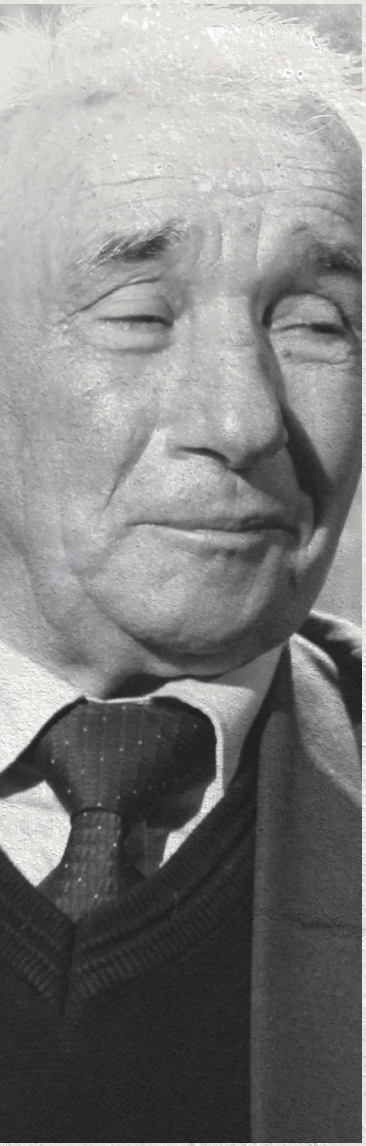

FEHİM IŞIK

Ben Bulgaristan'ın Murgovo köyünde 1942'de dünyaya geldim. Benim dedelerim Konya'dan gelmiş. Ben ilkokul ve ortaokulu orada okudum ve yüksek başarıyla bitirdim. Sonra Kırcaali'de pedagoji okulunda ilkokul öğretmenliği için dört sene okudum ve köyüme öğretmen oldum.

Todor Jivkov iktidara geldiğinde, "Bir Millet, Bir Devlet, Bir Dil" politikasını benimsemişti. Bu sloganın altında Türkleri yavaş yavaş Bulgarlaştırma hareketi başladı. 1982-1983 yıllarında Türk köylerinde toplantılar yapıldı. Önce öğretmenlerle görüştüler, o zaman ben onları tenkit ederek, "Bir millet, bir devlet, bir dil olamaz. Biz Türk'üz ve Türk kalacağız" dedim.

26 Aralık 1984'te okulda coğrafya dersi verirken beni müdürün odasına çağırdılar, orada tutuklayarak eve götürdüler. Evimi aradılar ama ne aradıklarını ben de bilmiyordum. Ama ben Türklerin tarihini yazmıştım. Evde bir şey bulamayınca beni Kırcaali'ye götürerek, hücreye attılar. Hücrede bir battaniye ile bir hafta kapalı kaldım. 3 Ocak'ta, ellerimiz kelepçeli olarak bir cipe bindirdiler, beş kişiydik cipte. Sabah altıda yola çıktık, akşam saat onda Belene'ye vardık. Bize iki gün sonra, tavuk tırnaklarından, balık kafalarından yaptıkları çorbayı verdiler. Yemeklerde ilaç varmış, bende unutkanlık başladı, hafızam gitti. Burada yediğimiz yemeklerin etkisi sonradan çıktı. Pencereler kapalıydı, karanlıktı ve dışarıyı göremiyorduk. Her on metrede bir kurt köpeği vardı. Sonra bizi insan sağlığına zararlı atom santralinde çalıştırdılar. Bir gün bizi Tuna'nın doğuya doğru bölümünde, birinci

öbekten beş kilometre uzaktaki ikinci öbeğe götürdüler. Orada yemekler biraz daha iyiydi, beş yüz yirmi kişiydik. Birinci senenin sonunda, ikinci öbekten bizi on kişi ayırarak Belene'nin kuzey kısmında, bataklığın içinde, sınır bekçi binası olan Zastava'ya götürdüler. Romanya sınırında bir bataklık kenarıydı Zastava, sivrisinek doluydu. Orada altı ay kaldım ve kötü koşulları protesto etmek için açlık grevi yaptım. Zastava'ya getirilenlerin hepsi yüksek tahsilliydi.

26 Aralık 1986'da bizi oradan alarak sürgüne gönderdiler. Dört kişiydik, beni cipe bindirerek Kuzey Bulgaristan'da partizan bir Bulgarın evine bıraktılar, öteki arkadaşları ise başka yere götürdüler. Sonra iş aramaya başladım. Belediyeye gittim, belediye başkanı yerinde yoktu, sekreteri ile görüştüm. "Ben açım, bana iş bulun" dedim. Bana baktı baktı, "Sen inek sağabilir misin?" dedi. "Sağarım" dedim. Birkaç gün sonra inek sağmaya başladım. Makine ile inek sağıyordum, başka işim yoktu. Bir buçuk sene sürgünde, iki yıl da Belene'de kaldım, üç buçuk sene hep kapalıydım, ailemle görüşmedim.

Sonra eve geldim, öğretmenlik yapmama izin vermediler, Kuzey Bulgaristan'da inşaatlarda çalıştım. Döndükten sonra, Bulgaristan'dan ilk çıkan bendim. Eve gelince toplandık, zaten fakirdik, fazla bir eşyamız yoktu. İzmir'e geldik, orada Karabağlar'da on altı sene öğretmenlik yaptıktan sonra emekli oldum.

Tarih öğretmeni Fehim Işık öğretmen olduğu sınıfta

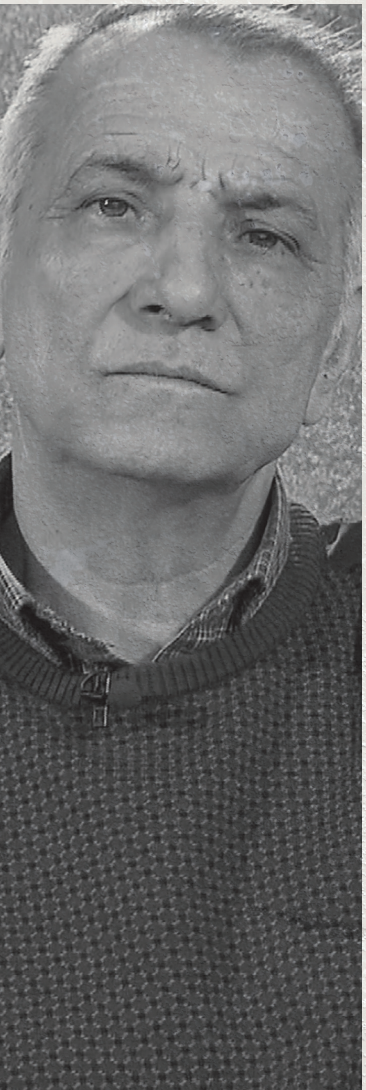

FEHİM KARADUMAN

İsmim Fehim Karaduman. 30 Ocak 1956 yılında Kalfalar (Minzuhar) köyünde doğdum. Ortaokulu köyümde, liseyi Kırcaali'de bitirdim.

1984 senesinde isim değiştirmeler sebebiyle bir kalkışma oldu. Ben de köyde grupların önündeydim. Bu kargaşa geçtikten sonra birer birer emniyete çağırmaya başladılar. Bir gün iki arabayla, dört polis geldi, beni apar topar arabanın içine atarak Killi merkeze getirdiler. Orada dört beş saat tuttuktan sonra, birkaç arkadaşla beraber Kırcaali merkeze götürdüler. Sonra sabah erkenden bizi arabaya bindirdiler, nereye gittiğimizi sorduk ama cevap alamadık. Bir süre sonra kendimizi Belene Adası'nda bulduk. Kapıda silahlı güçler ve köpekler bizi bekliyordu. Apar topar içeri attılar bizi, orada bir hafta kaldık. Bize verdikleri yemeği hayvanlar, domuzlar yemez. Verilen ekmeklerin içinden kurt çıkardı. Bize, "Size bunlar bile çok" dediler. Biz bu küflü, kurtlu ekmekleri aç kalmamak için yemek zorunda kaldık. Beş altı ay böyle geçti.

Sonra, otuz beş kişiyi Romanya sınırında Tuna'nın yanında, kırk beş senedir açılmamış Zastava adında bir cezaevine götürdüler. Bize verdikleri su sapsarıydı, biz suyu sobada kaynatsak bile o renk kaybolmuyordu. Bunun üzerine, "Bize iyi bir su getirmezseniz açlık grevine başlayacağız" dedik. Böylece bize iyi su getirdiler. Oradayken hiçbir yerden haber alamazdık. Ailemle görüşmek için dört ay bekledim.

Orada bir süre kaldıktan sonra, beni Bobov Dol'a götürdüler. Bir seneden fazla zamanım orada geçti, sonra

> **Bize verdikleri yemeği hayvanlar, domuzlar yemez. Verilen ekmeklerin içinden kurt çıkardı. Bize, "Size bunlar bile çok" dediler. Biz bu küflü, kurtlu ekmekleri aç kalmamak için yemek zorunda kaldık.**

da sürgüne gönderildim. İlk başta, sivil hayata geçeceğim, insan göreceğim diye sevindim. Ama düşündüğüm gibi değildi, gittiğim köy bana cezaevini arattı. Çünkü cezaevinde arkadaşlarım vardı ve sağlamdık, birbirimize güvenirdik, köyde hiçbir yere çıkamazdım. Sabah akşam imza veriyordum. Sürgünde o kadar zor günlerim geçti ki Belene Kampı'nı aradım. Kendi milleti de o kadar korkmuş ki Bulgaristan idaresinden, gündüzleri kimse bana selam vermezken, gece olunca herkes selam verir, yardım ederdi. Sürgünden sonra köyüme döndüm, orada da hiç rahatım olmadı. Sonra da apar topar sınır dışı edildim. Yaşadıklarımı düşününce hala uykularım kaçıyor, yaşadıklarım aklımdan çıkmıyor.

Fehim Karaduman'ın Belene'de yaptığı el emeği ürünler

GÜLKAN KESKİN (Şemsettin Özgür'ün kızı)

İsmim Gülkan Keskin. Bulgaristan'daki ismim Gülkan Şemsettinova. Babamın adı Şemsettin Şabanov, burada ismi Şemsettin Özgür olarak geçiyor.

29 Aralık 1984 yılında, Bulgaristan'ın asimilasyon politikası ile tanıştığımda henüz on yaşında bir çocuktum. Bir gün iki sivil polis evimize gelerek, evi boşaltmamızı istedi. Annem, ben ve kız kardeşim evden ayrıldık. Babam polislerle birlikte evde kaldı. Akşamüstü eve döndüğümüzde evi tanınmaz halde bulduk. Babam da evde yoktu. Evdeki Atatürk portresi yırtılmış, paramparça edilmişti, bundan anladık ki işler iyiye gitmeyecek.Babam iki gün sonra eve döndüğünde, onun bir gözaltı süreci yaşadığını öğrendik, babamın ismini zorla değiştirmek istemişler, ismini değiştirmeden oradan çıkamayacağını söylemişler. O dönemde, nasıl olduğunu bilmediğimiz yeni isimlerimiz verilmişti bize. Onu da babam döndüğünde öğrenmiş olduk. Babam bir maden fabrikasında önemli bir görevde çalışıyordu. Sabah yönetim toplantısında, işletme müdürü tarafından Osmanlı dönemini kötüleyen bir konuşma yapılmış. Babamın Osmanlı döneminde Bulgarlara yönelik sözde zulümlere yönelik itirazları olmuş. Bu konuşmadan bir saat sonra babam, sivil polisler tarafından iş yerinden alınmış. Hemen o akşam annem, bağlı bulunduğumuz ilin emniyet müdürlüğüne gitti ve babam ile ilgili bilgi almak istedi. On beş gün kadar hiç haber alamadık babamdan. Sonra bir polis yakınımız vasıtasıyla, babamın Belene Adası'na gönderildiğini öğrendik. O güne kadar hiç böyle bir adanın

varlığından haberimiz yoktu, oraya neden gönderildiğini de bilmiyorduk.

Altı yedi ay sonra Belene'ye babamla görüşmeye çağrıldık. Belene Adası, yaşadığımız bölgeden yedi saat uzaklıktaydı. Orada görüş saatini beklerken, talihsiz bir olay daha yaşadık. Kız kardeşim çocuk parkında oynarken, üzerine salıncak devrildi ve ayağı kırıldı. Orada sağlık polikliniğine götürdük, bize, "Siz Kırcaali nüfusuna kayıtlısınız, neden buradasınız?" dediler. Biz Belene'de bir görüşümüz olduğunu ve burada beklediğimizi söyledik. Bunun üzerine tedavi etmeyi reddederek bizi oradan gönderdiler. "Siz, devletle ters düşmüş bir kişinin çocuklarısınız, size hiçbir şekilde acil müdahale yapılamaz, buradan ayrılın" dediler. Oysa kardeşim yedi yaşında bir çocuktu. En yakın tam teşekküllü hastane bizden seksen kilometre uzaklıktaki Plevne Devlet Hastanesi'ydi. Bu hastaneye taksiyle ulaşmak zorunda kaldık. Oraya gittiğimizde yine aynı şekilde tedaviyi reddederek, "Siz burada tedavi olmayı hak etmiyorsunuz" dediler. Yaklaşık beş saat sürdü çocuğun ayağının alçıya alınması. Tedavi sonrası, babamla sadece on dakikalık bir görüş hakkı verildi. Çok iyi hatırlıyorum, babam yaklaşık beş metre uzaklıkta bir camekanın arkasındaydı. Sesimizi zar zor duyurabiliyorduk, böyle hayal alemi gibi bir görüşme yapabildik. Babam çok mutsuz, üzgün görünüyordu ve

29 Aralık 1984 yılında, Bulgaristan'ın asimilasyon politikası ile tanıştığımda henüz on yaşında bir çocuktum.

Şemsettin Özgür ve Saniye Özgür

zayıflamıştı. Daha sonradan öğrendik ki ağır işkencelere maruz kaldığı için sağlığı ve psikolojisi ciddi anlamda zarar görmüş.

Babam 7 Mart 1985 yılında Belene Adası'na gönderilmiş, onu da daha sonra resmi evraktan öğreniyoruz. Babam Haziran 1986'ya kadar orada tutuldu, sonra da zorunlu olarak sürgüne gönderildi.

Babam Belene Adası'nda yaklaşık olarak on üç ay tutuklu kaldı. Bize anlattıklarına göre; kış aylarında beton raflar üzerinde yatırılmış, hiçbir şekilde battaniye verilmemiş, ağır hücre hapsinde tutulmuş. Verilen yemeklerin kimyasal içerikli olması nedeniyle yemek yedikten sonra iki üç saat kendine gelememiş, domuz eti yemeye zorlanmış ve travmatik olaylar yaşamış.

Babamın bulunduğu hücrede sadece iyi eğitimli, Bulgaristan'ın yüksek eğitim görmüş topluluğu bulunuyormuş. Babamdan, kendilerine yönelik sistematik olarak yıldırma ve bastırma politikası yapıldığını öğrendim. Babam bu grubun, toplumu yönlendirebileceği ve ayaklandırabileceği endişesiyle Belene'ye bilinçli olarak gönderildiğini söyledi. Babam Belene'ye gittikten sonra annem çalışarak, biz iki kız kardeşin eğitimini devam ettirdi. Küçük bir kasabada olduğumuz için, okullarda bariz olarak fişlenmiştik. Babamın bu durumu kısa sürede duyuldu çevremizde. Bulgar isimlerimizin verilmesinden bir hafta sonra, okulda öğretmenim beni nöbetçi yapmıştı. Nöbetçi olan öğrenci, her ders başında önce üç ismini söyler, daha sonra sınıfın bütünüyle ilgili bilgi aktarırdı. Ben bir hafta sonra, bana kim tarafından, nasıl verildiğini bilmediğim Bulgar ismimi telaffuz etmek zorunda kaldım. Öğretmenimiz sınıfa dönerek dedi ki; "Bundan sonra bu arkadaşınızın ismi bu. Bu isim dışında herhangi bir isimle hitap ederseniz, disiplin cezasına maruz kalacaksınız." Ben Gülkan

Babam çok mutsuz, üzgün görünüyordu ve zayıflamıştı. Daha sonradan öğrendik ki ağır işkencelere maruz kaldığı için sağlığı ve psikolojisi ciddi anlamda zarar görmüş.

iken bir hafta sonra Snejana olarak çağrılmaya başlandım.

On üç ay sonra babam, Sofya'ya yakın bir maden kasabası olan Bobov Dol'a zorunlu sürgüne gönderildi. Orada da sabah akşam emniyete imza vererek, şehirde olduğunu ispatlamak zorundaydı. O dönemde kendisini iki kere ziyaret ettik. Çalıştığı madenin ağır kimyasal işletmeciliği olan bir maden olduğunu yıllar sonra öğrendik. Orada da toplamda iki buçuk yıl kadar kaldı, yani babam 1988 yılının Haziran ayına kadar sürgündeydi.

Babam sürgünden döndükten sonra hem eski işine geri dönemiyor hem de hiçbir işe kabul edilmiyordu. Yaklaşık beş ay kadar iş bulamadı. Daha sonra evimize yakın bir spor kompleksinde kasıtlı olarak verildiğini tahmin ettiğim hizmetli görevi verildi babama. Babam da şartlar ekonomik olarak bizi zorladığı için, o görevi kabul etmek zorunda kaldı. Orada da yaklaşık dört ay kadar

Ben bir hafta sonra, bana kim tarafından, nasıl verildiğini bilmediğim Bulgar ismimi telaffuz etmek zorunda kaldım. Öğretmenimiz sınıfa dönerek dedi ki; "Bundan sonra bu arkadaşınızın ismi bu. Bu isim dışında herhangi bir isimle hitap ederseniz, disiplin cezasına maruz kalacaksınız." Ben Gülkan iken bir hafta sonra Snejana olarak çağrılmaya başlandım.

Bobov Dol sürgün kasabasında

çalıştıktan sonra bir sabah evimize yine polisler geldi. Mayıs ayının 20'si gibiydi, babam evde değildi ve hemen emniyete gelmesi isteniyordu. Babama, Bulgaristan'ı ailesiyle birlikte kişi başı birer valizle 24 saat içinde terk etmesi için süre tanınmıştı. Hiçbir maddi kaynak almadan, yani elde avuçta ne varsa onunla ayrılmak zorunda kaldık. Apar topar hızlıca toparlanıp, trenle Avusturya'ya, oradan Yugoslavya'ya sonra da Türkiye'ye geldik.

Sonrasında, babam bir iş bağlantısı nedeniyle Sakaryalı bir iş adamına tercümanlık yapmak üzere Bulgaristan'a gitti. Bu iş adamının Bulgaristan'da bir yatırımı olacaktı. Resmi yazışmalar, evraklar, başvurularla ilgili Bulgarca bilen birine ihtiyacı vardı. Bir tanıdık vasıtasıyla babama ulaştılar. Babam iyi niyetle, yardım amaçlı onunla birlikte Bulgaristan'a gitti. Aradan geçen yaklaşık on beş yirmi gün sonra bir yakınımız telefon açtı ve babamı trafik kazasında kaybettiğimizi söyledi. O iş adamı ile birlikte toplam üç kişinin kazada öldüğünü öğrendik. Arabanın, Filibe yolunda bir tırla çarpıştığını söylediler. Ama kazaya dair en ufak bir detay yoktu. Ne zaman ne şekilde olduğunu bilemedik. O zaman komünist rejim iktidarda olduğu için babamın cenazesini teslim alamadık, cenazeye gitmemize de izin verilmedi, Bulgaristan'a giremedik. Babam orada bulunan uzak akrabalarımız ve komşularımız tarafından sessiz sedasız defnedildi. Ölümüyle ilgili hala şaibeler duyuyoruz. Bununla ilgili hiçbir aydınlatıcı bir süreç yaşamadık. Dolayısıyla, kaybıyla ilgili o dönemin komünist rejimini sorumlu tutuyorum. Yaşadıklarımızı unutmak mümkün değil. Ben on yaşında, kız kardeşim altı yaşındayken bunlara maruz kaldık. Tam bir travma ile hayata atıldık.

GÜLNAZ KARABEKİR

İsmim Gülnaz Karabekir. 1958 Bulgaristan doğumluyum. 1984 yılının Aralık ayında Kırcaali'de çalışıyordum. Bir gece vardiyasından çıktığımda Kırcaali'yi polisler ve askerler sarmıştı, çok korkunç günlerdi. Hemen kız kardeşimin yanına gittim, gittiğimde kız kardeşim ağlayarak isimlerinin zorla değiştirildiğini söyledi. "Bu böyle kalmayacak, her şey düzelecek" diye kardeşimi teselli ederek eve gittim.

İsim değiştirmelere karşı Mestanlı'da büyük yürüyüşler olduğunu duymuştuk, biz de bir şeyler yapmalı, tepki göstermeliydik. Bunun üzerine arkadaşlarla bir araya gelerek Kırcaali'de yürüyüş yapmaya karar verdik. Halkı toplantıya çağırmak için küçük pusulalar, bildiriler yazdık, herkes kendi köyünde bu bildirileri dağıttı. Kız kardeşim daktilo ile iş yapıyordu, onun daktilosunu alarak bildirileri çoğaltıyor, gizli olarak dağıtıyorduk. Bu pusulaları benim hazırladığımı ve dağıttığımı kimse bilmiyordu. Bildiride, "Tüm Türkleri ayın 26'sında parti binası önünde toplanarak yürüyüş yapmaya" çağırdık.

26 Aralık 1984 yılıydı. Kırcaali'ye gitmek için otobüslerin hiçbiri bizi almadı, çoğumuz taksiyle gittik. Biz oraya vardığımızda Bulgar polisi bizden önce gelmiş ve önlem almıştı, iki Türk bir araya gelemiyor, toplanamıyorduk. O gün sesimizi duyuramadık, daha Sonra Türkler toplanmaya ve az da olsa "Biz Türküz" diye haykırmaya başladı.

1985 yılı 13 Ocak'ta kahvaltı ederken sivil polisler ailemin evine geldi. "Gülnaz kim?" diye sordular. Ben de

"Gülnaz benim" dedim. Evi aradılar. Ben başka bir evde kirada kalıyordum, kız kardeşime polisten önce giderek evi temizlemesini, pusulaları yok etmesini söyledim. Polis benim evime geldiğinde hiçbir şey bulamadı ama beni tutukladı. Bir ay hücrede kaldım, 13 Ocak'ta girdim, 13 Şubat'ta hücreden çıktım. Beni 18 Nisan 1985'te mahkemeye çıkardılar, mahkemede bir yıl altı ay hüküm giydim. Sonra beni Sliven Kadın Hapishanesi'ne götürdüler.

Hapisten çıktıktan sonra köyde işe başladım, Kırcaali'ye, Haskovo'ya gitmem yasaktı, her gün işte olduğuma dair imza attım. Yaşadığım köy ile çalıştığım yer arası üç kilometreydi. Bir gün gittiğimde iş yerine Türk bayrağı asılmıştı, bayrağı görünce çok sevindim, kim olduğunu bilmiyorum ama onu asan arkadaşa çok teşekkür ediyorum. Bu olay üzerine beni yine ifadeye çağırdılar. "Bu bayrağı ben asmadım ama bilin ki biz çok kalabalığız" dedim. Bana çok kızdılar. Orada çalışan bütün arkadaşları sorguladılar. Bulgaristan'da Türk olmak o zamanlarda çok zordu.

1989 yılında bazı arkadaşları sınır dışı etmeye başladılar. Bizim köyden de beni sınır dışı etmek istediler. "Ben yalnız hiçbir yere gitmem, ailemle giderim, beni nereye götüreceğinizi bilmeden yola çıkmam" dedim. Beni kardeşimle sınır dışı ettiler. Kardeşim evliydi, iki çocuğu vardı, çocukların ikisi de küçüktü. Sonra Türkiye'ye gelerek, Gebze'ye akrabalarımızın yanına geldik. Ahmet (Ahmet Karabekir) ile daha önceden tanışıyorduk, sonra evlendik, Türkiye'de mutluyuz, "Ne Mutlu Türküm Diyene!"

Gülnaz Karabekir 1978

HAFİZE KAHRAMAN
(Halil Kahraman'ın eşi)

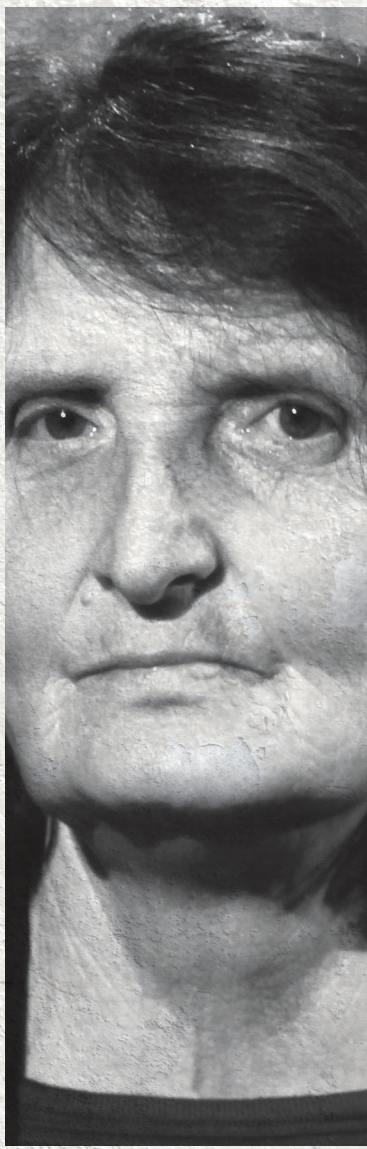

İsmim Hafize Kahraman. 1956 senesinde Kırcaali'de doğdum. Evliyim, iki kızım var.

İsimlerimizi değiştirmeye parça parça, sessizce başladılar. Köylere gece baskın düzenliyorlardı. İsim değiştirmeler Haskovo'ya yaklaşınca, kocam ve arkadaşları köyleri gezerek, halkı örgütlediler. 26 Aralık günü saat birde meydanda toplanacaklardı ancak insanlar bu saatten daha erken toplanınca, karakoldakiler olayı fark ederek asker yığdı. Daha erken patladı olay. Ertesi gün insanlar dağlardan gelerek yine toplandılar, çok kar vardı. Olayların birinci ve ikinci günü tutuklamalar oldu, üçüncü gün kocamı da tutukladılar. Olaylardan sonra eşim tutuklanmasın diye biz evde kalmadık, ablamlarda kaldık. Ablamın evinin altında gizli bir yer vardı, tutuklamaya geldiklerinde eşim oraya saklanacaktı. Ama eşim işe gitmek zorundaydı. İşe gidince eşimi yakaladılar. Sonrasında ondan üç ay haber alamadık, sağ mı ölü mü bilmiyorduk. Kızlarım her gün, babalarından mektup gelecek mi diye bekliyordu. Üç ay sonra eşimden mektup geldi. "Kocanız bizim yanımızda" diye yazıyordu. Öylece anladık sağ olduğunu.

Dört ay sonra görüşme izni verdiler bize, üç ayda bir onu görmeye gidiyorduk. Başımızda, ne konuştuğumuzu dinlemek için sürekli bir polis duruyordu. Yarım saat ancak görüşüyorduk. Öylece geçti beş sene ama beş sene bize sanki beş asır gibi geldi. Çok zor günlerdi. Kızlarım çok eziyet gördü okulda. Kasabada sadece

benim kızlarım tutuklu bir babanın kızıydı. Onlar çok baskı gördü öğretmenlerinden. Eşim içerde eziyet gördü, biz dışarda eziyet gördük. Beni işe almadılar, işten kovdular, kimse cesaret edemedi beni işe almaya, herkes korktu bizden. Bir tek seralarda işe alınıyorduk, çünkü orada kimse çalışmak istemiyordu. En sonunda, ben de bir serada çalışmak için başvurdum. Serayı karı koca işletiyordu. Karısı almak istemedi ama kocası, (görüşmeye ağabeyimle gitmiştim) ağabeyimin hatırını kıramadı ve beni işe aldı. Dört seneden fazla orada çalıştım. Orada da çok baskı vardı, Bulgar isimlerimizi kullanmamız isteniyordu. Benim içimden söylemek gelmiyordu. Bana "Bulgarca konuşun" diyorlardı ama seralarda çalışanların yüzde 99'u yaşlıydı ve Bulgarca bilmiyorlardı. Ben de onlara Bulgarca konuştukları için kızıyordum. Beni şikayet etmişler. Toplantı yaptılar ve beni tehdit ettiler. "İnsanların Bulgarca konuşmasına izin vermiyormuşsun. Bulgar isimlerini kullandırtmıyormuşsun. Böyle giderse sen de kocanın yanına gidersin" dediler. Ben de "Kocamın bir suçu yok. Kocam kendi kimliği, kendi adı için gitti. Ben de bu yüzden gideceksem, gitmeye hazırım" dedim. "O zaman çağırın karakoldan gelip tutuklayıp götürsünler" dediler. Benim bir Bulgar komşum vardı, aynı apartmanda oturuyorduk. O komşum bana sahip çıktı, yoksa beni de tutuklayacaklardı. Onlar komşuma, "Sen

Kızlarım çok eziyet gördü okulda. Kasabada sadece benim kızlarım tutuklu bir babanın kızıydı. Onlar çok baskı gördü öğretmenlerinden. Eşim içerde eziyet gördü, biz dışarda eziyet gördük.

Ondan üç ay haber alamadık, sağ mı ölü mü bilmiyorduk. Kızlarım her gün, babalarından mektup gelecek mi diye bekliyordu. Üç ay sonra eşimden mektup geldi, "Kocanız bizim yanımızda" diye yazıyordu. Öylece anladık sağ olduğunu.

onu eğitmek için sorumluluğu üstüne alıyor musun, bunu eğitebilir misin?" dediler. Komşum da "Bırakın onu ben eğitirim" dedi. Kadının sorumluluğu altında beni bıraktılar. Sonra kadın bir gün gelip de demedi ki "Sen yanlış yoldasın."

Sonradan ben baskıya dayanamadım, oradan ayrılarak başka iş yerine geçtim. Orada çok baskı yoktu, rahattı, insanlar Türkçe konuşabiliyorlardı. Bu sefer de "Sen baskı yapmıyorsun, senin iş yerinde Türkçe isimler kullanılıyor" diye müdürü işten çıkardılar.

Belene'de yatanlar, hapiste yatanlardan daha erken çıkıyorlardı dışarı. Onları sınır dışı etmeye başlamışlardı. Ülkeyi sanki gönüllü olarak terk ediyormuşuz gibi bir dilekçe doldurttular. Öylece Türkiye'ye geldik. Kocam hapisteydi, yedi ay sonra o da geldi. O gelince sanki omuzlarımdan büyük yük kalktı, çok hafifledim. O dönem çok kötü, karanlık bir dönemdi. Allah bir daha göstermesin. Hatırlamak istemiyorum o dönemi.

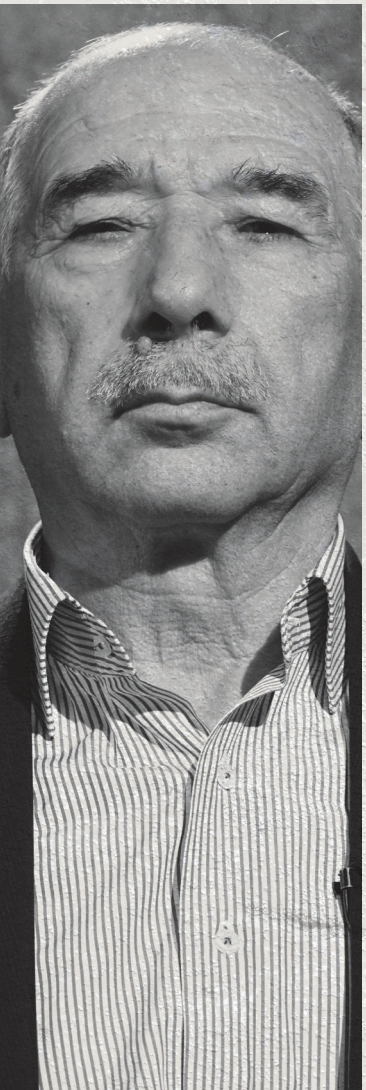

HALİL İBRAHİM KAYA

İsmim Halil İbrahim Kaya. Bulgaristan'daki ismim Halil İbrahim Dikme. 20 Eylül 1947'de Kırcaali ilinin Bergovni köyünde dünyaya geldim.

Bizim köydeki hayatımız dağda, ormanda, gündüzleri hayvanlarımızın peşinde ve tütün tarlalarında çalışarak geçti. 1984 yılında "karışık aileler" bahanesiyle insanları ezip geçtiler. Sanki Kırcaali ili, Bulgaristan'daki başka bir devletmiş gibi davranıyorlardı. Ben öğretmenlik yaptığım Lenkov köyünde, eşim ve çocuklarımla dokuz sene kaldım. Kaldığımız ev 1951 senesinde göç etmiş köylülerden birinin eviydi. Evimizin arka penceresinde merdiven pencereye sürekli dayalı dururdu. Olur da dışarıdan müdahale edilirse, adlarımızı değiştirmeye kalkarlarsa kaçabilelim diye. Bütün dünyanın önünde Türkleri, Müslümanları ezmeye devam ettiler.

19 Aralık 1984'te bir sabah erkenden kalktım. Köyümüz büyük bir köy değildi ama silahlı polisler ve tanklarla sarılmıştı. Eşimle ikimiz çantalarımızı aldık, okula gittik. Aradan bir saat geçti, eli silahlı iki polis öğretmenler odasına geldi. İki tane de Bulgar öğretmen vardı. Polisler, Türk öğretmenleri muhtarlığa götürdü. "Bizi niçin götürüyorsunuz?" diye sordum. Bana, "Sana hesap mı vereceğim? Siz Bulgarsınız, sizin isimlerinizi değiştirmeye gidiyoruz" dedi. Ben de oradaki bir taşın üzerine otururak, "Siz beni buradan ancak silah zoruyla kaldırırsınız" dedim. Onlar da beni kalkmaya zorlamadılar. Sonra aşağıdan başka bir polis grubu geldi. Kırcaali'nin yakınında baraj inşaatı vardı, bana "Barajda çalışan işçilerin adlarını değiştirdikten sonra gelip seni ayağımın altına alacağım" dedi. Ben de "Eğer bir buçuk milyon insanı benimle bitirebileceksen elinden geleni yap" dedim.

Bütün dünyanın önünde Türkleri, Müslümanları ezmeye devam ettiler. Elbette çıkışımız tesadüf olmadı, burada asıl rolü oynayan anavatan Türkiye'ydi. Bu kadar insan Belene'de kapalı tutulacak da Türkiye bilmeyecek! Elbette Türkiye biliyordu olanları ama dünya da baskı yaptı Bulgaristan'a.

Okula geri döndüm. 7 Ocak 1985'te yine silahlı polisler geldi, o sırada okul tatildi. Beni alarak bir ciple Kırcaali'ye götürdüler. Orada yaklaşık dört gün kaldım ama hiç sorguya çekilmedim. Betonun üzerinde yattım, günde bir dilim ekmek ve tuzlu peynir getiriyorlardı. Beşinci gün başka bir polis çağırarak, "Seni gün görmeyen yere götüreceğiz, hazır ol" dedi. Zaten eşyam yoktu, tutuklanacağımı da biliyordum, yanımda az miktarda para taşıyordum, onu da aldılar. Beş arkadaş ile birlikte, ensemizde silah dayalı şekilde Belene'ye götürüldük.

Hava çok soğuktu. Tuna'nın donması nedeniyle o akşam bizi kampa götüremediler, bir spor salonunda beş arkadaş birbirimize sokularak kaldık. Ertesi gün buzu kırarak bizi adaya geçirdiler. Hepimizi camları siyaha boyalı bir odaya koydular, döşek yoktu, yerler betondu, birer battaniye verdiler. O odada on beş gün kaldık. Bir dilim ekmek, biraz peynir getirdiler. On beş gün sonra bizi cezaevi koğuşlarına götürdüler. Ranzalarda üç kişi üst üste yatıyorduk. Dayak, dövme yoktu ama her saat gelip sıraya dizip yoklama yapıyorlardı. Bu böyle çok uzun sürdü. Orada yaklaşık dört ay kaldım.

Benim çocuklarım o zaman küçüktü, biri altı, diğeri dokuz yaşındaydı. Eşim savcıya, polise gitmiş, eşime benim Türkiye'ye kaçtığımı söylemişler. Sonra yine sormak için gittiği bir gün, "11 Mayıs'ta eşinle Belene'de görüşebilirsin" demişler. O tarihte eşimle on dakika görüşebildim. Belene'de hepimize sert

davranıyorlardı. Orada on kişi açlık grevi yaptık. Bizim diğerlerine örnek olmamamız için bizi eskiden kaldığımız cezaevi koğuşlarına götürdüler. Sonra bir sivil polis gelerek, "Açlık grevini bırakırsanız şartlarınızı yerine getireceğiz" dedi. Biz, Türkiye'ye ya da başka bir Avrupa ülkesine gitmek istediğimizi söyledik. Onlar bunu kabul etmediler ama Bulgar köylerine sürgün edebileceklerini söylediler. 4 Eylül 1986 sabahı hoparlörden isimlerimizi okuyarak bizleri çağırdılar. Sonra bizden kira, elektrik, su parası istediler. Benim 400 levam vardı, buna rağmen çıkarken ben onlara borçlu kaldım. Elbette çıkışımız tesadüf olmadı, burada asıl rolü oynayan anavatan Türkiye'ydi. Bu kadar insan Belene'de kapalı tutulacak da Türkiye bilmeyecek! Elbette Türkiye biliyordu olanları ama dünya da baskı yaptı Bulgaristan'a.

Sürgüne gönderilen beş kişiydik. Kelepçelenerek polis arabasına bindirildik, bizi Montana'ya götürdüler. Bana, "Seni hiçbir köy kabul etmiyor" dediler. Ben de "Bu köylüler beni nereden tanıyor, ben ne yapmışım, ben öğretmenim" dedim. Diğer arkadaşlar köylere gitti, ben orada kaldım. Sonra 9 Eylül sabahı gelerek, "Seni bir köy kabul etti" dediler. Beni alıp götürdüler ve elli sene önce yıkılmış bir evde kalacağımı söylediler. Belene'den tanıştığım gazeteci İslam Beytullah adlı arkadaşımla birlikte kaldık. Beni orada bir

Belene Adasına götürülmeden önce öğrencileri ile birlikte. Visallar köyü (Nenkovo) 1984

Bize dünyanın gözü önünde yapılanlar dünyanın hiçbir ülkesinde yapılmamıştır. Dünyanın gözü önünde bir buçuk milyon Türk'ün, Müslümanın ismini değiştirip tutuklamak.

fabrikada işe başlattılar. Verdikleri para 40 levaydı. Yirmi altı ay sürgünde, yirmi ay da Belene'de kaldım, toplam kırk altı ay.

Bize dünyanın gözü önünde yapılanlar dünyanın hiçbir ülkesinde yapılmamıştır. Dünyanın gözü önünde, bir buçuk milyon Türk'ün, Müslümanın ismini değiştirip tutuklamak. Biz Belene'de beş yüz on yedi kişiydik ama cezaevlerinde kaç kişi olduğunu bilmiyorum. Dört sene az değil, gençliğimizi oralarda bitirdiler.

Daha sonra beni 12 saat içinde çocuklarımla beraber Viyana'ya gönderdiler. Türkiye Büyükelçiliğinin yardımıyla uçakla Türkiye'ye geldik. Bugün çok şükür hayattayız, Türklüğümüzü koruyabildik. Türkiye'miz olmasaydı oralarda belki binlerce kişiyi öldürürlerdi.

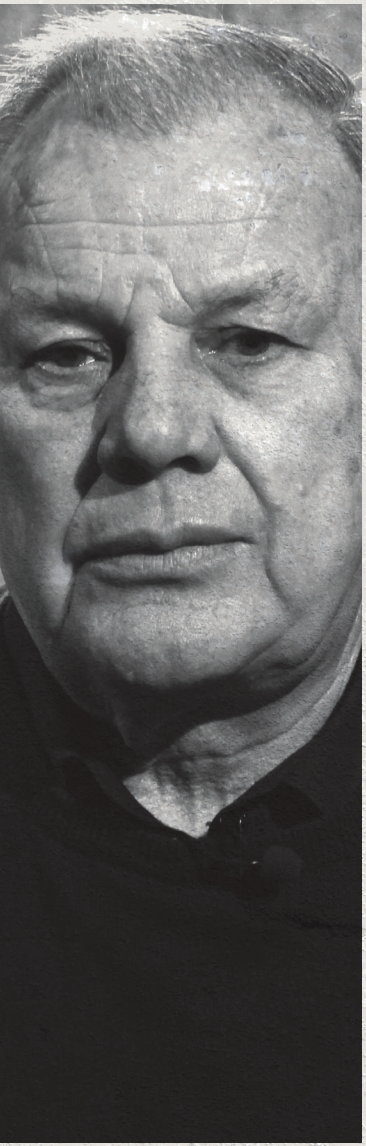

HALİL KAHRAMAN

Ben Halil Kahraman. 30 Ocak 1952 doğumluyum. 1972 yılında Kırcaali'de meslek okulunu bitirdikten sonra üç arkadaş Türkiye'ye kaçma teşebbüsünde bulunduk. Dereköy civarında yakalanarak bir yıl cezaevinde kaldık.

1982 yılı geldiğinde Bulgaristan'da Roman kardeşlerimizin isimlerini değiştirdiler. Biz de tedirgindik, zaten 1972'den beri bu olayları takip ediyorduk. Bu gidişata "dur" demenin zamanının geldiğini düşünerek, dört arkadaş bir araya geldik ve olayların istişaresini yaptık. Nasıl tedbirler alacağımız konusunda hemfikir olduk. Bu arada Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı bölgelere, el yazımız belli olmasın diye cetvelle Türkçe bildiri yazarak dağıtıyorduk. Sanki o yıl doğa da bize karşıymış gibi hava çok soğuktu, karlıydı. Buna rağmen, 26-27 Aralık'ta Mestanlı Meydanı, köylerden kasabalardan gelenlerle doldu, taştı. Karakışın soğuğunda, iki gün iki gece direndik ilk şehitlerimizi verdik.

Mestanlı Lisesinin önündeki parkın içinde, on altı yaşındaki genç Mümin, katil bir milis tarafından vuruldu. Hayranlar köyünün girişine ateş yakılarak milislerin girişi engellenmek istendi. Ancak milisler, zırhlı araçlarla gelerek oradaki halkı dağıttı. Orada da üç şehit verildi. Bu direnişler sırasında, milisler zırhlı araçların içinde çekim yaparak, yürüyüşün ele başının kimler olabileceğini araştırmışlar. 27 Aralık akşamı, iki arkadaşım, Necip ve Abdullah Veli tutuklanarak karakola götürüldü. Ben de olup biteni takip etmek için ayın 29'unda iş yerine gittim. Tarım

Kar maskeli sopacılar beni dövdü, komaya girmişim, yürüyemez hale geldim. Beni askeri hastaneye götürmüşler. On altı gün sonra kendime gelmişim. Bu işkencelere rağmen, Allah'a şükür olsun, bugün hala hayattayım. Cezaevinde, Bulgar isimlerimizi yazdığımız tabelaları, göğsümüzde taşımamız isteniyordu. Biz bunları yapmadık, taşımadık, karşı koyduk.

Kooperatif binasının üçüncü katında çalışıyordum. Sabah işe gittiğimde kapı kilitliydi, anahtarım vardı. Anahtarla açarken biri "Senin adın Halil mi?" dedi, dönüp bakınca keleşin dipçiğiyle kafama vurdu ve ben yere düştüm. Beni vuranı tanıdım, Mestanlı'da görev yapan bir subaydı, yanında da takviye güçleri olan yabancı milisler vardı. Orada beni dövdüler, sonra da ibret olsun diye ellerimi arkadan bağlayıp, ayaklarımdan tutup, merdivenlerden sürükleyerek emniyet binasına götürdüler. Orada da aşırı işkence gördüm. Mestanlı Emniyeti'nde bir gün kaldıktan sonra, oradan Kırcaali Emniyeti'ne götürüldüm. Kırcaali'den de bir cipe bindirdiler, nereye gittiğimi bilmiyordum. Şoför, milis, bana otomatik silah dayayan, hepsi kar maskeliydi. Artık orada aklıma çocuklarım geldi, beni infaza götürdüklerini sandım. Kendimi, Sofya Yüksek Yargılama Merkezi'nde hücrede buldum. Orada elbiselerimi çıkardılar, askeri gömlek ve pantolon vererek tek kişilik hücreye attılar. Sorguya çağırıldığımda, sırtım hücrenin kapısına dönük, çenem duvara dayalı, ayaklarım yine duvara dayalı duruyordum. Sonra yargıcın yanına götürüldüm, yargıç Ermeni asıllı bir Bulgardı. Sorgulayan kişinin elinde de bir sopa vardı, gelir gelmez sopayla kafama ayak kemiklerime vurmaya başladı. Sonra yine sorguya çağırıldım. Bu sefer hiç görmediğim bir işkence odasına koydular beni. Yine kar maskeli sopacılar beni dövdü, komaya girmişim, yürüyemez hale geldim. Beni askeri hastaneye götürmüşler. On altı gün sonra kendime gelmişim. Bu işkencelere rağmen, Allah'a şükür olsun bugün hala hayattayım.

Sorgulamadan sonra beni Eski Zağra Cezaevi'ne gönderdiler. Burası, siyasi mahkumların kaldığı bir cezaevi. Cezaevinin içinde mobilya üretiyorlardı, biz

de orada çalıştırılıyorduk. Cezaevinde, Bulgar isimlerimizi yazdığımız tabelaları göğsümüzde taşımamız isteniyordu. Biz bunları yapmadık, taşımadık, karşı koyduk. Greve başladık. Greve başlar başlamaz yaklaşık yedi kişi, on dört gün cezaevi hücresine atıldık. Arkadaşlarımız da açlık grevi yaparak bize destek verdi. Sorgulama süresinde hiç ailemle görüşme imkanım olmadı. Cezaevine ilk gönderildiğimde, üç ayda bir kırk dakika, camın arkasından telefonla görüştüm. İki tane çocuğum vardı, onlara bir kere sarılıp koklayamadım. Türkçe konuşmak yasaktı, annem Bulgarca bilmiyordu, gözyaşları içerisinde bana bakıp bakıp gidiyordu.

14 Ocak 1990'da cezaevinden çıktım. Ailem, eşim, çocuklarım 1989 senesinde sınır dışı edilmişti. Eve geldiğimde kapı kırıktı, çocukların okuldaki çalışmalarını görünce göz yaşlarımı tutamadım. Sonra Mestanlı'ya geldim ve emniyete giderek pasaport için müracaat ettim. Saat on birde başvuruda bulundum, on ikiyi çeyrek geçe pasaportumu verdiler. Buraya geldiğimde, milli eğitimin atölyesinde eğitmenlik yaptım, dükkan açtım, emekli oldum. Allah'a şükürler olsun, hayattayım.

HALİL ÖZTÜRK

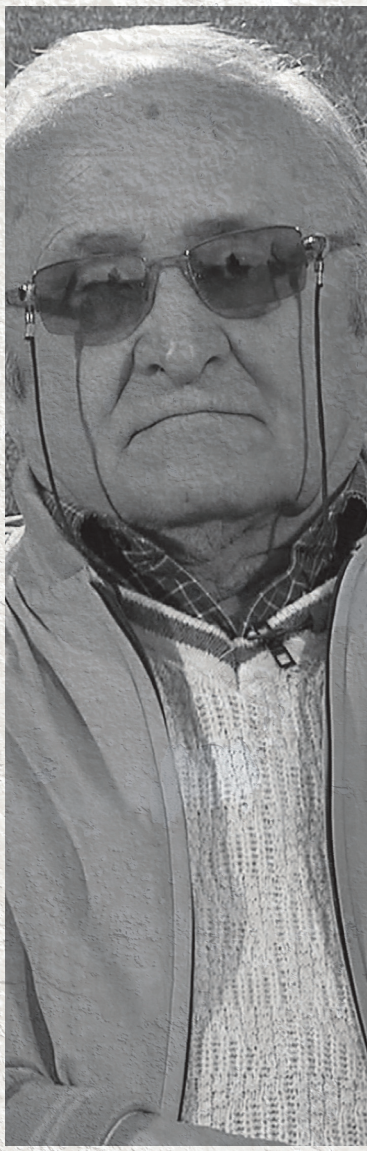

Adım Halil Öztürk. Babamın adı Sabri, annemin adı Hafize. Mestanlı Hayranlar (Gruevo) köyünde doğdum. Hayranlar köyü, 26-27 Aralık 1984 olaylarında en fazla şehit veren köydür.

Benim Belene maceram 2 Ocak 1985 yılı akşamı başladı. 26-27 Aralık'ta Mestanlı Emniyeti güçleri, Gruevo köyüne gece baskın düzenledi. Bu baskında köy halkı birleşerek, köyün girişine barikatlar kurdu ve köye girişlere izin vermedi. Ancak o zaman ellerinde hemen hemen hiçbir şey olmayan halkın üzerine silahlarla ateş açıldı, sonuç olarak iki kişi olay yerinde yaşamını yitirdi, yedi kişi yaralandı. Bir köylümüz de daha sonra emniyette öldürüldü, yani toplam üç kişiyi kaybettik.

Bu olaylarda ben hiçbir zaman için Türklüğümü belirtmekten kaçınmadım, tam tersi Türk olduğumu üstüne basa basa söyledim. Belene'ye götürüldükten sonra yapılan sorgulamalarda, "Sen Türk milliyetçisisin" denilerek suçlandım. Ben bunu inkar etmiyorum ki, herkes kendi ülkesinin milliyetçisidir, milliyetçiliğin, ırkçılığa dönmemesi önemlidir.

Annem yalnız oturuyordu, ben de ailemle Mestanlı'da oturuyordum. Hava çok soğuktu. Annemle görüştüm ve Mestanlı'ya döndüm. Evimiz sekizinci kattaydı, merdivenlerden çıkarken, baktım emniyetten bir görevli var. Onunla daha önceden tanışıyorduk. "Bana emir verildi, sizin evde arama yapacağım" dedi. "Buyurun arayın" dedim. Her tarafı aradılar. Sonuçta bir şey bulunamadı. Sadece buldukları Kur'an-ı Kerim için tutanak tuttular.

Evim, emniyet müdürlüğüne iki yüz metre mesafedeydi. Beni emniyete getirerek bir odaya kapattılar. Odada bulunan uzun bir masanın her tarafının kan olduğunu gördüm. Benden önce o odada insanlara işkence edildiğini anladım. Orada kaç gün kaldığımı bilmiyorum. Yaşlı bir polis beni çıkardı, ben de sorgulanacağımı ve serbest bırakılacağımı düşündüm. Bana, "Gözlüklerini ve saatini çıkar, ayakkabılarının bağcıklarını sök" dedi. Her tarafımı yokladı, bunları bir kesekağıdının içine koydu. "Gel benimle" dedi. Kapıdan çıktık, önce birinci bodruma indik. Sonra üçüncü sığınağa en alta indik, beni bir odaya aldılar, odaya bir parmak ışık sızıyordu. İçeride biri vardı, beni tanıdı, "Halil seni de mi getirdiler? Bunlar bizi sopadan, dayaktan öldürecekler" dedi. Ben yere oturdum, ıslaktı, Sabri Ağayla sohbet ettikten sonra, korkmadım desem yalan olur. O ıslaklık kanmış.

Ertesi gün beni alıp sorguya götürdüler. Salonda masa vardı ve başında ilçe emniyet müdürü oturuyordu. Bir de Mestanlı Emniyeti güvenlik şefi vardı. Masanın ucuna bir kağıt bir kalem bırakılmış. "Bu evrakı oku, incele" dediler. Evrakta, "Ben ve ailem Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan bütün anlaşmalarda, Türkiye'ye göç etmeyeceğime taahhüt ederim" diye yazıyordu. Kağıdı imzalamayacağımı, çünkü iki çocuğum ve eşim adına karar veremeyeceğimi, onların istikbali olduğunu söyledim. Yanımda polisler duruyordu, "Bu arkadaşı aşağı götürün orada beklesin" dediler. Birkaç gün sonra yine çağırdılar. "Düşündün mü?" dediler. Ben de, "Bunu imzalamıyorum" dedim. Sonra beni bir emniyet arabasına bindirdiler ve Kırcaali'ye götürdüler. Emniyetin birinci katında bulunan bir odaya sekiz kişi kapattılar. Ne olup biteceği hakkında hiçbir bilgimiz yoktu. Sabah olunca bizi anadan doğma soyarak bir duvarın kenarına dizdiler. Hayatımda ilk ve son defa öldürüleceğim korkusunu yaşadım. Öldürseler de kim bizi arayıp soracak? Sivil polisler yoklama yaptıktan sonra üzerimizi giyindik. Sonra bizi bir emniyet arabasının tavanına kelepçelediler. Yola koyulduk, hiç kimsenin gözünden yaş gelmedi ve kimse sitem etmedi, saatlerce gittik, Belene'ye ulaştık.

Belene Adası, Tuna Nehri'ni ikiye ayırır. Biri Romanya tarafında, biri Bulgaristan'da kalır. O mevsim her taraf buz tutmuştu, köprüden adaya geçemedik.

Bizi helikoptere doldurup, karşıya geçirdiler. Bizi orada soydular, havanın soğuğu kemiklerimize kadar işliyordu, düşünmekte bile zorlanıyorduk. Sonra bizi ikinci kattaki bir odaya sekiz kişi koydular. Tahtadan yapılmış ranzalar vardı. Üstüne saman ve branda konmuştu. Pencereler tahtayla kapatılmıştı. Tahtaların arasından içeri kar sızıyordu, hava çok soğuktu, ikişer ikişer sırtlarımızı dayayarak sekiz kişi bir arada yattık. Bu şekilde iki ay idare ettik.

Sabah ilk defa sıcak çorba geldi, köpeklere verilen yağı ararsın. Birer ekmek parçası verildi, hava çok soğuk olduğu için ekmek donmuştu, bir parça koparamazsın ekmekten. Ekmeği yemek için ekmeği vücudumuzda ısıttık. Açlık insana her şeyi yaptırıyor, karın altından bitki köklerini temizleyerek yediğimiz günler oldu. Belene'de tutuklu olduğumuz zamanlarda bütün Bulgaristan'da isimler değiştirilmişti. Bir süre sonra bir grup arkadaşı, Belene Emniyet Müdürlüğü'nün lojmanlarının yapımında çalıştırmak için inşaata götürdüler, beni ise bir fabrikanın yapımında ve devlet hastanesinin inşaatında çalıştırdılar. Avukat tutma hakkımız kesinlikle yoktu. Belene'de de emniyetteki sorgularda da, "Sizin kemikleriniz burada kalacak" dediler. Sürekli psikolojik baskı yapıldı. Sonra bizi mapushaneden ayıracaklarını, başka bir cezaevine götüreceklerini söylediler. O binanın temellerinde

> Görüşmelerde Türkçe konuşmak yasaktı, Bulgarca konuşmamız gerekiyordu. Annem tek kelime Bulgarca bilmezdi, görüşme sırasında, birbirimize bakıp bakıp ağlıyorduk.

Bu olaylarda ben hiçbir zaman için Türklüğümü belirtmekten kaçınmadım, tam tersi Türk olduğumu üstüne basa basa söyledim. Belene'ye götürüldükten sonra yapılan sorgulamalarda, "Sen Türk milliyetçisisin" denilerek suçlandım. Ben bunu inkar etmiyorum ki. Herkes kendi ülkesinin milliyetçisidir, milliyetçiliğin, ırkçılığa dönmemesi önemlidir.

insan kemikleri duruyormuş. Çünkü adaya komünistler geldiği zaman yalnız bize değil, bizden önce Türklere olsun, Makedonlara olsun, kendi vatandaşları Bulgarlara olsun bu rejimin muhaliflerine olsun, son derece gaddarca baskılar yapmışlar. Bizi o binalara yerleştirdiler. Kısa bir süre sonra bizi yakınlarımızla görüştüreceklerini söylediler. Görüşmelerde Türkçe konuşmak yasaktı, Bulgarca konuşmamız gerekiyordu. Annem tek kelime Bulgarca bilmezdi, görüşme sırasında, birbirimize bakıp bakıp ağlıyorduk. 1986 yılının başına kadar böyle devam etti. 30 Ocak'ta bir liste çıkardılar. Seksen beş kişilik bir grubu kamyonların arkasına bindirerek, Zastava denilen bir yere götürdüler. Zastava'da şartlar daha kötüydü, Belene'den at arabalarıyla yemek getiriliyordu. Orada çoğunlukla odun kesiyorduk, yapacak başka bir şey yoktu.

Haziran ayına doğru, kamptakileri sürgüne gönderdiler. Bizi de seksen beş kişi doldurdular atları taşıdıkları büyük araçlara, Sofya'dan Bobov Dol'a götürdüler. Bobov Dol, güneybatı Bulgaristan'da, kömür madenlerinin olduğu bir bölge. Orada ben yine cezaevine girdim, diğerlerinin çoğu sürgüne gitti. Orada da durum değişmedi. 1987 senesinin Ramazan Bayramı'nda on kişiyi bir minibüse koyarak, bölgenin en büyük tuğla fabrikasının olduğu Bagrentsi köyüne bıraktılar. On beş ay kadar orada kaldım. 26 Ağustos 1988

yılında Köstendil Emniyet Güvenlik Şefi geldi ve beni serbest bıraktı. Sonra bana akşama kadar Bulgaristan'ı terk etmem için süre verdiler. Hanım kendini yere vurdu, "Ben istemem, ben oğlumu bırakamam" diye ağladı. Bunun üzerine emniyet müdürlüğüne giderek bir gün izin istedim. Oğlum, "Siz giderseniz, benim de Türkiye'ye gitme şansım olur ama siz kalırsanız ben de gidemem" diyerek annesini ikna etti. Önce Belgrad'a gittik ve Türk Büyükelçiliğine sığındık. Sonra da Avrupa'dan gelen diğer arkadaşlarla birlikte Belgrad'dan uçakla İstanbul'a geldik. Şükür yaşıyoruz.

Şu anda benim en büyük üzüntüm, en büyük kederim Bulgaristan'daki Türklerin geleceğidir. O dönem yaşadıklarımı unutamıyorum. Ama kendi çektiğimden çok, geleceğe yönelik endişelerim beni üzüyor.

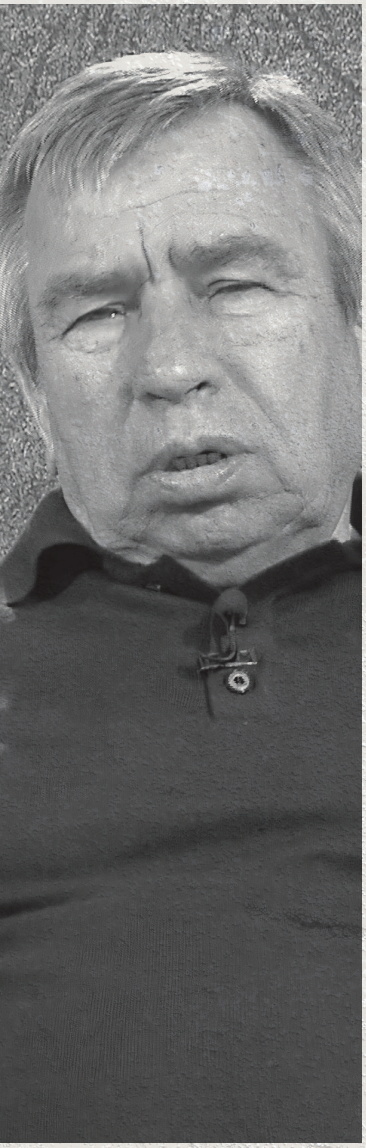

HARUN ABİLOĞLU

Ben Harun Abiloğlu. Bulgaristan'ın Dobriç ilinin köyündenim. 1971'de Şumnu'da üniversiteye başladım. O yıllarda okuduğum üniversitede Türk Filolojisi vardı. Benim üniversiteye girdiğim yıl bu bölümü kaldırdılar. Üniversite rektörü bizleri toplayarak, "Siz artık bu bölümde okumayacaksınız" dedi. Biz buna karşı koyduk ama sonuç alamadık. Sonunda okuduğumuz bölümü değiştirmek zorunda kaldık. Ben mesela kimya bölümüne geçtim, arkadaşların kimi matematik, kimi fizik bölümüne geçti. Daha o zamanlar biz bu çileleri çekmeye başladık.

1985'e kadar hayatımız daha iyiydi ama 1984 yılı Aralık ayında isim değiştirmeler başladı, Benim ismimi Ocak 1985'te Plevne ilinde değiştirdiler.Bizlere seçmemiz için bir isim listesi verdiler, ben de listeden Türkçe'ye yakın bulduğum için "Fidan" ismini seçtim. Doğduğum yerin muhtarı bir Bulgar kadınıydı. Benim seçtiğim "Fidan" ismini görünce, "Bu olmaz, bu Türk adı" demiş ve bana sormadan adımı "Hristo" olarak değiştirmiş. Ben bunu kabul etmedim ama yapacak bir şey yoktu, çalışmak zorundaydım, işe gitmek zorundaydım, bir yerlerde ismimi yazdırmak zorundaydım. Bulgar isimlerimizle yaşamaya devam ettik ama Türklüğümüzü hep korumaya çalıştık.

Emniyet müdürlüğünde altmış beş gün tutuklu kaldım. Benim en zor günlerim emniyet müdürlüğünde geçirdiğim bu atmış beş gündür. Gece gündüzün belli olmadığı karanlık bir hücrede gaddarca disiplin uygulanıyordu. Gardiyan elindeki copla sürekli dövüyordu.

Türk toprağına ayak basınca toprağı öptüm, bir taraftan vatana geldiğim için seviniyor, diğer taraftan bu eziyetten kurtulduğum için ağlıyordum.

Suçumuzun ne olduğunu bilmeden, mahkeme görülmeden bizi orada tuttular. Bana, "Yüksek tahsillisin, senin halka örnek olman, halkı ikna etmen gerek. -Biz eskiden Bulgardık ama Osmanlı bizi Türk yaptı, biz de şimdi özümüze dönelim- şeklinde halkla konuşmalısın" dediler. "Benim dedem de babam da Türkçe konuşuyordu, ben kendimi Türk hissediyorum ve Türklüğümle gurur duyuyorum, ben böyle bir konuşma yapamam, kimsenin önünde böyle bir şey söyleyemem, ben bunlara inanmıyorum" dedim. Ben köyde öğretmenlik yapıyordum, emniyette kaldığım iki ay boyunca işe gidemediğim için beni öğretmenlikten attılar.1985 Nisan ayında Belene Adası'na geldim. Belene'de beş yüz on yedi Türk vardı. Bu Türklerin çoğu Kırcaali tarafındandı. Belene'de şartlar çok zordu, yirmi otuz kişi ranzalı bir odada yatıyorduk. Gardiyanlar kurt köpekleriyle bekliyordu bizi, oradan kaçmak imkansızdı. Ailemle Belene'ye geldikten kırk beş gün sonra görüşebildim. Mektup yazarken bizi Bulgar adımızla yazmaya mecbur bıraktılar, biz yazmaya çekiniyorduk ama eşime nasıl olduğumu bildirmem gerekiyordu. Yemek Allah'ın nimeti ama hayata tutunmak için kalitesiz, kötü yemekleri yemek zorunda kaldım. Orada, insanlara ancak ölüm döşeğinde yardım ediyorlardı, hepimiz Allah'a emanet yaşıyorduk.

Harun Abiloğlu ve ailesi

Belene'de yaklaşık sekiz ay kaldım, 1985 yılı Kasım ayının sonlarında beni serbest bıraktılar.

Sadece Bulgar ismimle iş bulabiliyordum ama artık gururum kırılmıştı, Türkçe konuşamıyor, konuşsak bile gizli konuşuyor, yakalanırsak para cezası ödüyorduk. İster istemez onların dediklerini yaptık ama evimizde mutlaka Türkçe konuştuk. Çocuklarım altı ve sekiz yaşlarındaydı, onların anadili Türkçe'ydi ve biz evde sadece Türkçe konuştuk.

31 Mayıs 1989 yılında üç dört polis beni köyden alarak karakola götürdü. Orada, birkaç saat içinde eşyalarımı hazırlamamı istediler. Gerçekten de birkaç saat sonra eve gelip eşyalarımı bir cipe yükleyerek beni Dobriç'e götürdüler. Yaklaşık yüz elli kişi vardık, eşim ve çocuklarım yanımda yoktu. Hepimizi Türk sınırına getirdiler. Türk toprağına ayak basınca toprağı öptüm, bir taraftan vatana geldiğim için seviniyor, diğer taraftan bu eziyetten kurtulduğum için ağlıyordum. İstanbul'da kız kardeşim vardı, sağ olsunlar onlar beni karşıladı. Onun yanında beş ay kadar kaldım, sonra eşim ve çocuklarım yanıma geldi, onların gelmesiyle hayatımız normalleşti. Sağ olsun rahmetli Özal bizi çok iyi karşıladı. Türk Hükûmeti bize eski işlerimizi verdi, öğretmenlik mesleğimize kavuştuk. 2009 yılına girdiğimde Türkiye'de öğretmenlikten emekli oldum.

HASAN ATASOY

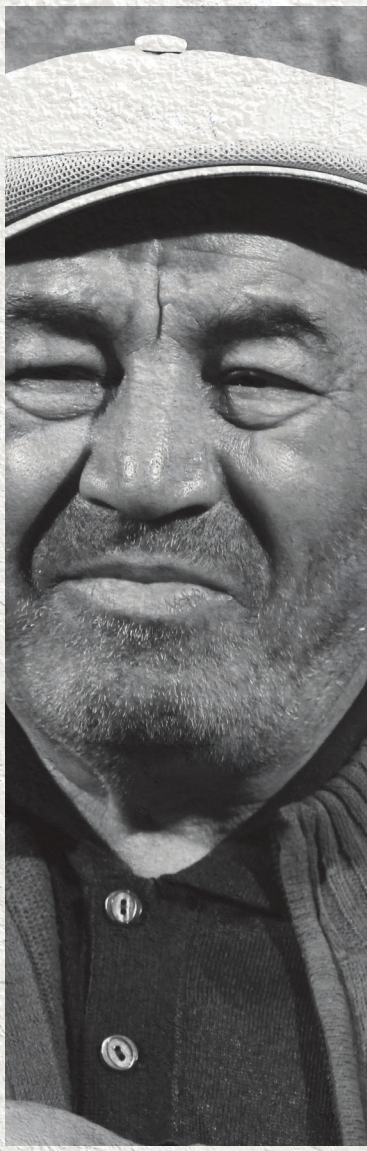

Adım Türkiye'de Hasan Atasoy. Bulgaristan'da ise Hasan İlyasov Bekirov. O yıllarda Türklük tanınmıyordu. Kuzey Bulgaristan'da isimleri değiştirmeye başlamışlardı, bize de sıra geliyordu. Gece gece geldiler evlere. Herkes uyuduğu zaman kapılara geliyor, açmayanların kapılarını kırıyorlardı. Bir teröristin evini basar gibi evlerimizi bastılar. Bize, "Burada Türk yok, siz artık Türk değilsiniz" dediler. Hepimiz korkmaya başladık, nereye gitsek, ne yapsak? diye düşünüyor, gizli gizli "Bizim halimiz ne olacak? Türkiye'den bir ses gelir mi?" diye konuşuyorduk. Türk mahalleleri çaresizdi. Her an, her gece baskın yapılacak korkusuyla çoluk çocuk tedirgindik. "Ben Türk oğlu Türk'üm, ben bu yaşıma kadar bu ismimle yaşadım, sizin verdiğiniz isme razı değilim" diyenleri dayaktan geçiriyor, ellerinden tutarak zorla imza attırıyorlardı.

Bu olayların üzerine mektuplarla, ev telefonlarıyla gizli gizli Deliorman'da, Türklerin yaşadığı köylerde örgütlendik. Mestanlı'ya 26 Aralık 1984 senesinde, Razgrad'tan, Varna'dan, Şumnu'dan, Burgaz'dan, Türklerin yaşadığı bölgelerden çok insan geldi, meydan sımsıkı insanla doldu taştı, kara bulut gibi oldu. Biz o günü bekliyorduk, haber alıyorduk, yeminli bir parolamız vardı. Herkesin içinde sert bir poyraz esiyordu. Meydanda ben başladım bağırmaya: "Jivkov Pinochet!" Herkes başladı, "Todor Jivkov, Pinochet!" diye bağırmaya. Bunun üzerine otomatik silahlarla havaya ateş açtılar. "Dağılın, defolun evinize gidin" diye bağırıyorlardı. Biz de "Ne yapacaksanız şimdi yapın, evlerimize gece baskın yapmayın" diye bağırdık. Başladılar, herkese rastgele coplarla saldırma-

ya. O gece sokaklardaki insanları dağıttılar. Kaçan kurtuldu, kaçamayanı yere düşürüp, dövdüler. Hatta orada küçük bir çocuğu, bir gelinin kucağında öldürdüler. Ben madenciyim, maden ocağında 26 Aralık 1980'de elimi kaybettim, bu sefer 26 Aralık 1984'te gece evimin kapısını kırdılar, beni alıp götürdüler. Emniyette ne kadar süre kaldığımı bilmiyorum, orada sorguya çekildim, çok dayak yedim.

Türk mahalleleri çaresizdi. Her an, her gece baskın yapılacak korkusuyla çoluk çocuk tedirgindik. "Ben Türk oğlu Türk'üm, ben bu yaşıma kadar bu ismimle yaşadım, sizin verdiğiniz isme razı değilim" diyenleri dayaktan geçiriyor, ellerinden tutarak zorla imza attırıyorlardı.

Bir gün bizi aldılar, dışarı çıkarıp bir cipe bindirdiler, altı kişiydik, hepimiz kelepçeliydik, üst üsteydik, nefes alamıyorduk. Gittik gittik gittik, yorulduk yorulduk yorulduk. Nereye gittiğimizi biz de bilmiyoruz. Ne zaman cip durunca bizi yere indirdiler. "Burası neresi biliyor musunuz? Burası, Tuna'nın kıyısındaki Belene kasabası" dediler. Biz tahtaların üzerinde yürüyerek adaya geçtik. Adaya girişte bir yazı asılıydı: "Buraya giriş var, çıkış yok" Sonra bizi aldılar, hücrelere götürdüler. Hücrenin kapısında "Ölüm Mahkumu" yazıyordu. İçerisi buz gibi, soğuk, kış, soba yok. Hücrede ne kadar durdum hatırlamıyorum, bilmiyorum. Sonra bir gün geldi bizi dışarı çıkardılar. Bizden sonra yirmi beş kişi daha geldi arkamızdan, yaklaşık otuz kişi olduk. Bulgar gardiyanlar bize, "Buranın altı insan kemikleriyle dolu" diyorlardı.

Belene'de iki kış, bir yaz, toplam on dokuz ay kaldım. Dışarıda kargalar özgür, biz içeride kapalıydık. Kalabalık büyük odalarda kalıyorduk. Domuzlara götürecekleri yemek artıklarının üzerine ekmek koyarak bize veriyorlardı, biz bunları yemek zorunda kaldık. Sopanın yorgunluğu ve açlık bizi mahvetti. Sonraları ekmek bollaştı, soğan yiyerek açıldık, o soğanlar hepimize iyi geldi. Kış günleri eli ayağı tutana toprak işi yaptırdılar. Orada açlık grevi

"Burası neresi biliyor musunuz? Burası, Tuna'nın kıyısındaki Belene kasabası" dediler. Biz tahtaların üzerinde yürüyerek adaya geçtik. Adaya girişte bir yazı asılıydı: "Buraya giriş var, çıkış yok"

de yaptık. Belene'de bize suçumuzun ne olduğu söylenmedi.

Sonra bir gün Türklerin yaşamadığı bir bölgeye sürgüne gönderdiler. Bu süre içinde ben ailemle hiç görüşemedim. Benim iki kızım, bir oğlum var. Çocuklarım okuldan atılmıştı, ne zaman ki sürgün edildim, çoluk çocuk oraya geldi de görüştük, orada ev kiraladık. Ama her gün, orada olduğuma dair iki kere imza atmam gerekiyordu. Sürgünde, devlete ait çalışmayan bir dükkan önerdiler bize, dükkanın üstünde de evimiz vardı. Geldi geçti bu yıllar.

Bir gün emniyetten çağırdılar, aceleyle Mestanlı Emniyeti'ne gittim, bana orada bir kimlik verdiler. "Sana üç gün süre veriyoruz, derhal ülkeyi terk edeceksin, ister yalnız git, istersen çocuğunu al yanına. Biz sana iki ülke gösteriyoruz ya İsveç ya Avusturya dediler. O sırada, Türkiye kapısının açıldığını duyduk, Türkiye'ye gideceğimiz için çok sevindik. Çoluğumla çocuğumla doğrudan Kapıkule'ye gittik, 1989 yılı Haziran ayında Türkiye'ye giriş yaptık.

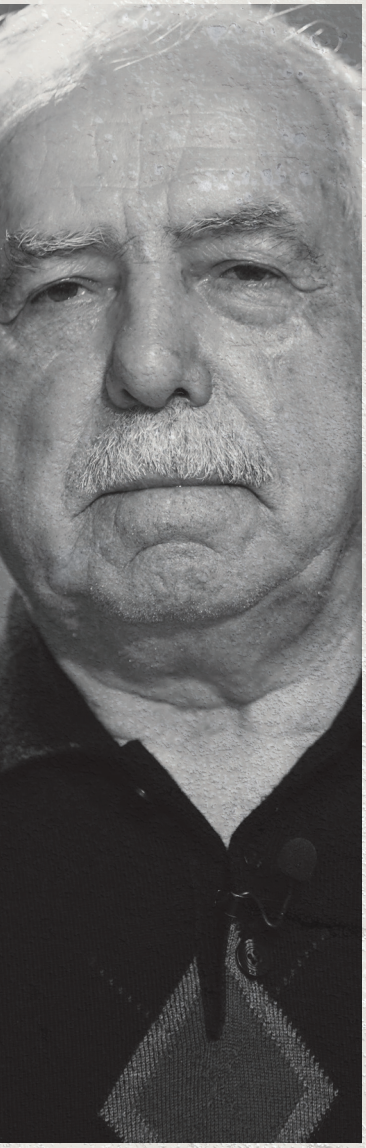

HASAN DÖNMEZ

Ben Hasan Dönmez. Bulgaristan'ın Sliven ili Yablonovo köyünde doğdum. Bulgaristan'da adım Hasan Kazım Kocamustafa.

1984 yılına geldiğimizde, Kırcaali'de bazı olayların yaşanmaya başladığını işitiyordum. Ben inşaat ve hayvancılık işleriyle uğraşıyordum, sekiz bin tavuğum vardı, onlara ilaç almam gerekiyordu, bunun için yola çıktım, polisler beni yoldan çevirdi. Köyden dışarı çıkarmadılar beni, piliçler 500-600 gram olduktan sonra ölmeye başladı, ilaç almam gerekiyordu ama hiçbir yere gidemiyordum.

17 Ocak 1985'te polisler, otobüs dolusu askerler kalaşnikoflarıyla, köpekleriyle köyü bastı. Köyümüz altı bin nüfusluydu. Köyün ortasında biz bunları karşıladık. En öndeydim, üzerimize tazyikli su sıktılar, insanlar kaçışmaya başladı, attıkları plastik mermiyle bazı insanlar yaralandı. Köyün ortasındaki kültür merkezine insanları topladılar. Kaçan kaçtı, ben de toplananların arasındaydım. İnsanları üç gruba ayırdılar. Önce çocukları aradan çıkardılar, sonra "Komünist Partisi'ne üye olanlar da çıksın" dediler. Onlar kendilerini biliyordu, onlar da aradan çıktı. Sonra başladılar insanları tutuklamaya. Muhtarlık dediğimiz, kültür binasındaki geniş bir salona doldurdular bizi. Silahsız sivil polisler bizi dövmeye başladı, sonra da bizi kelepçeleyerek otobüslere doldurdular. 19 Ocak'ta tutuklanarak Sliven Emniyeti'ne götürüldüm. Emniyetin kapısından içeriye kadar, ellerinde silahlarıyla polisler tünel yapmışlardı, biz bu tünelden geçerek girdik emniyete. Aralarından geçerken bize

17 Ocak 1985'te polisler, otobüs dolusu askerler kalaşnikoflarıyla, köpekleriyle köyü bastı.

Burası Belene, kemikleriniz burada çürüyecek.

tekmelerle vuruyorlardı. Bizim köyden çok insan tutuklandı. Önce bizi bir Bulgarın evinde, tahtadan yapılmış bir garajın içine soktular. O geceyi orada geçirdik, sonra emniyetin içine aldılar, yine büyük bir salona soktular, daha sonra da arabalara bindirerek başka yere götürdüler. Hava çok soğuktu, sekiz on kişi sırt sırta vererek oturuyorduk üşümeyelim diye. 3 Mart'a kadar orada kaldık. Beni o tarihte kelepçeleyerek bir katafalka koydular. Belene'ye doğru yola çıktık. Tuna donmuştu, buzların yüksekliği on beş metreyi buluyordu. Bizi indirdiler ve yan yana dizerek, "Burası Belene, kemikleriniz burada çürüyecek" dediler. Belene'de yediğimiz, sıcak su içinde iki balık kafası ve kuru ekmekti. Birkaç gün geçtikten sonra, sivil kıyafetlerimizi çıkartarak mapus elbisesi giydirdiler. Elbiselerimizi toplayınca "Biz buradan çıkamayız artık" diye düşündüm. Aklım evdeki piliçlerdeydi, yedi sekiz bin pilicim vardı benim, çok masraf yapmıştım.

Bir süre sonra kampa helikopterler inmeye başladı, ertesi gün kapı açıldı, içeriye bir gazete attılar. Gazeteyi açtım, baktım ki Gorbaçov başa geçmiş. Gorbaçov başa geçince biz oradan çıktık. Kısa bir süre sonra bizi banyoya götürmeye başladılar, bir iki gün geçmeden de kapıları açtılar, "Bundan sonra odaların kapıları açık, herkes birbiriyle görüşebilir" dediler. Biz bir kucaklaşma yaşadık.

İki ay geçti, nisan ayı gibiydi, yaklaşık otuz kişiyi işe götürmek için çıkardılar. Belene içinde atom santrali inşaatı ve büyük emniyet binası yapılıyordu. Biz bu emniyet binasının inşaatında çalıştık. Gardiyanlar ellerinde silahlarla etrafımızda geziyordu. Elinden inşaat işi gelmeyenleri tarlalara çalışmaya götürdüler, kampta sadece hastalar kalıyordu. Sonra ailelerimizle görüşmemize izin vermeye başladılar, yakınlarımızdan ufak tefek para alabiliyorduk.

1986 yılının kışı geldi, kışın işe çıkarmıyorlardı, kamyonla soğan geliyordu, herkese soğan soydurdular. O kış da öyle geçti. Bizi karda odun toplamaya götürdüler. Ormanın içinde üç metre derinlikte, üstü kapaklarla örtülmüş kuyular gördük. Bu kuyularda insanları yaban domuzlarına vererek öldürmüşler.

1986 Nisan ayının 17'si geldi. Bize "Herkes eşyasını hazır etsin" dediler, topladık eşyalarımızı, köprüden geçtik, merkezde bir tırın içine doluştuk. Ne yapacağız, nereye gidiyoruz, bilmiyoruz. Vratsa'ya yakın bir ilçeye vardık, onun emniyetine girdik. Yine büyük bir salona soktular. Bize, "Siz Belene'den çıktınız, şimdi sizi birer kişi köylere dağıtacağız, üç yıl bu köylerde kalacaksınız" dediler. Beni aldılar orman içinde bir köye götürdüler. Muhtarlığa gittim, muhtar

Keşke yirmi sene Belene'de dursaydım da o köyde kalmasaydım. Orada öyle bir sıkıntıya, öyle bir bunalıma girdim ki. Yerli halka bizi çok kötü anlatmışlar, halk bana öyle ters davranıyordu ki çocuklar bile bana hayvana bakar gibi bakıyordu.

Hasan Dönmez ve ailesi. 1987 yılında sürgün olduğu evin önünde çekilmiş fotoğraf

"Elektriğini, suyunu, kiranı ödeyeceksin, köyden dışarı çıkmayacaksın, günde üç kere imza atacaksın" dedi. Keşke yirmi sene Belene'de dursaydım da o köyde kalmasaydım. Orada öyle bir sıkıntıya, öyle bir bunalıma girdim ki. Yerli halka bizi çok kötü anlatmışlar, halk bana öyle ters davranıyordu ki çocuklar bile bana hayvana bakar gibi bakıyordu. Orada inşaat işleri yaptım, çalışınca moralim biraz düzeldi.

1989 Nisan ayı geldi, üç sene geçmişti. Merkezden polisler gelerek cezamın bittiğini, eve giderek toplanmam gerektiğini söylediler. 1989 Nisan ayının 20'sinde sürgünden eve döndüm. Bir cuma günüydü. Cumartesi günü eve polis gelerek, bir sonraki gün ilçe emniyetine çağrıldığımı söyledi. "Pasaportunuz hazır, sınır dışı ediliyorsunuz" dediler. Birer bavul hazırladık, akşam on bir trenine bindik, sabah Edirne'deydim. Çok şükür geldim, çok memnunum hayatımdan, memleketimden.

Ormanın içinde üç metre derinlikte, üstü kapaklarla örtülmüş kuyular gördük. Bu kuyularda insanları yaban domuzlarına vererek öldürmüşler.

HATİCE ATASOY
(Selattin Aziz Atasoy'un eşi)

Ben Belene mağduru, Selattin Aziz Atasoy'un eşi Hatice Atasoy. Emin-Embiye Terzioğlu çiftinin, üç kızından en büyüğüyüm. İlköğrenimimi, doğduğum Sindelli köyünde bitirdim, lise ve yükseköğrenimimi Kırcaali'de tamamladım.

Sevdiğim eşimle 1987'de evlendik. Benim için eşim çok değerlidir ve benim gurur kaynağımdır. Çünkü yaşadıklarımız hep ortaktı, onun yaşadıklarının bazılarını ben de yaşıyordum. Davamız belliydi. Her genç kızın, güzel bir düğün hayalidir, isteğidir ama bize bu hak verilmedi, bu hak elimizden alındı. Düğün yaparak evlenemedik, onların isteği doğrultusunda Bulgar müziğiyle, Bulgar gelenek ve göreneklerine uygun bir düğün yapmak için zorlandık. Böyle bir düğün yapmayı da biz istemiyorduk. Davetiyeler bile basılmıştı, bütün düğün hazırlıkları yapılmıştı, annem ve babamın benim mürüvvetimi görmeye hakkı vardı ama onların hakları da ellerinden alındı. Dolayısıyla biz onların tabiriyle "sessiz bir düğün" ile evlenmek zorunda kaldık.

Yıllar önce okuma yazmayı öğrendiğim okulda, daha sonra öğretmenlik yapmak, benim için çok önemli ve gurur vericiydi. Kendi köyümde öğretmenliğe başladım ancak öğretmenliğim sırasında bir soruşturma geçirdim. Bana, "Niçin sessiz bir düğünle evlendiniz?" diye soruldu. Ben de "Düğün herkesin özel günüdür. Bırakın da herkes istediği gibi düğün yapsın, bizim tercihimiz bu değildi, ancak siz bize başka seçenek bırakmadınız, siz bizi buna zorladınız" dedim. Bu cevap, komisyon üyele-

rini çok kızdırdı. Yani benim, onlara göre bir öğretmen olarak örnek olmam, örnek bir düğün yapmam gerekiyormuş. Tabii ki onların istediği, Bulgar müziğiyle, Bulgar gelenek ve göreneklerine göre düğün yapılmasıydı. Bu da bize uymazdı, biz bunu tercih etmedik. Bu hevesimiz içimizde kaldı ama istediğimiz düğün "sessiz düğün" oldu. Aramızda anlaşarak düğün yapmadan evlendik. Ben görevimi köyümde yapmaktan çok mutluydum. Kendi köyüme, kendi komşularımın çocuklarına, Türk çocuklarına öğretmenlik yapacaktım. Onlara okuma-yazma öğretecektim. Ama bu dönemde de sıkıntılar çıktı. Bana, "Baban camiye gidemez, sen bir öğretmensin, sen öğretmen olduğun için sizler domuz beslemek zorundasınız, baban bunları yapacak" denildi. Ben karşı çıkarak, "Babam yaşlı, babam camiye gidecek, ibadet etmek isterse edecektir, ben bir şey diyemem. O söylediğinizi de asla yapamayız" dedim.

Bayramlarda kurban kesmek yasaktı. Kurban Bayramı'nda yanıma bir Bulgar öğretmen vererek, buzdolaplarını kontrol etmemizi istediler. Ailelerin buzdolaplarını, kurban kesilmiş mi, etleri var mı? diye kontrol ediyorduk. Ben arkadaşımla çıktığımda, kendisine "Ben hiçbir komşumun dolabını açıp bakamam. İstersen sen yapabilirsin ama benim yapmam mümkün değil" şeklinde konuşuyordum. Tabii ki arkadaşım da beni anlayışla karşıladı. Biz sadece gezmiş oluyorduk, bizim yapabileceğimiz bir görev değildi.

Her genç kızın güzel bir düğün hayalidir, isteğidir ama bize bu hak verilmedi, bu hak elimizden alındı. Düğün yaparak evlenemedik, onların isteği doğrultusunda Bulgar müziğiyle, Bulgar gelenek ve göreneklerine uygun bir düğün yapmak için zorlandık. Böyle bir düğün yapmayı da biz istemiyorduk.

Bayramlarda kurban kesmek yasaktı. Kurban Bayramı'nda yanıma bir Bulgar öğretmen vererek, buzdolaplarını kontrol etmemizi istediler. Ailelerin buzdolaplarını, kurban kesilmiş mi, etleri var mı? diye kontrol ediyorduk.

Evlendiğimizde eşim Sofya'da öğrenciliğine devam ediyordu. Ben de çok sevdiğim öğrencilerimi bırakarak Sofya'ya gidip, orada öğretmenliğe devam etmek zorunda kaldım. Orada, öğretmenliğim sırasında çok sıkıntı olmadı. Onlar Bulgar çocuklarıydı, onlara hitap etmem daha kolay oldu. Sadece bir tek öğrencimin Türk olduğunu fark ettim. Ona daha koruyucu yaklaşıyordum çünkü o çocuğu ezdiklerini görüyordum.

Bir süre sonra, 31 Ocak 1988'de kızımız doğdu. Ama ne yazık ki büyük bir heyecanla beklediğimiz kızımıza istediğimiz ismi veremiyorduk. Kimlik işlemleri hastanede yapılıyordu, bu işlemler tamamlanmadan anne ve çocuk taburcu olamıyordu. Bundan dolayı, biz bir hafta kadar hastanede rehin kaldık. Her gün yönetimdeki hemşire gelerek, eşimin ve benim kimliklerimi alıyor, çocuğumuza Bulgar ismi vermemizi istiyordu. Biz ona "Emine" adını vermiştik ama bu ismin geçerli olmadığı söyleniyordu. Her gün oyalanıp, bekliyorduk. Baktık ki olmayacak evimize gidemiyoruz, kızımıza hastanede herhangi bir isim vererek çıktık. Çocuğumuz doğdu ama onun mutluluğunu, onun heyecanını yaşayamadık.

31 Ocak 1988'de kızımız doğdu. Ama ne yazık ki büyük bir heyecanla beklediğimiz kızımıza istediğimiz ismi veremiyorduk.

Çocuğumuz birkaç aylık olmuştu ve eşimin okulu bitti, biz de köye döndük. Eşimin okulu bitti ama daha önceden sözleşmesi olmasına rağmen

1982 Mestanlı-Nalbantlar Askeri Eğitim Kampı Hatice ATASOY lise öğrencisiyken

eşime kendi işini yapma hakkı verilmedi. Aile kurmuştuk, çocuğumuz vardı ve geçimimizi sağlamak zorundaydık. Eşim inşaat işçisi olarak, tarım işlerinde, yani nerede iş bulduysa orada çalışmak zorunda kaldı. Bu durum bizi hiçbir zaman yıldırmadı. Baktılar ki eşimi takip edemiyorlar, kontrol edemiyorlar. Bu da onları rahatsız etti. Bir süre sonra bölgemizdeki bir tarım kooperatifinde işe çağırdılar.

Biz ona "Emine" adını vermiştik ama bu ismin geçerli olmadığı söyleniyordu.

Mayıs ayında Belene mağdurları, yakınları, hapiste yatanları Mestanlı belediye salonunda bir toplantıya çağırdılar. Hiç unutamadığım bir gündür çünkü tüm arkadaşlarımı ve ailelerini orada görme şansım oldu. İlçe üst düzey yöneticileri, "Yaşananlar yaşandı, gelin her şeyi unutalım, olan oldu önümüze bakalım. Kendiniz için, çocuklarınız için ne istiyorsanız, biz size yardım etmeye hazırız, sizin için her türlü pozitif ayrımcılığı yapacağız" dediler. Bu sözleri duyar duymaz, salondan sesler yükselmeye başladı. "Biz kendi kimliğimizle yaşamak istiyoruz ama bu ülkede bunun mümkün olmadığını gördük. Bize bir pasaport verin, biz gidelim, başka bir isteğimiz yok" denildi. Salonda bir alkış koptu. Organize edenler toplantıyı sonlandırmak zorunda kaldı.

2 Şubat 1987 sessiz düğün Mestanlı

Kısa bir süre sonra emniyet, Belene'de yatanları, sürgüne gidenleri çağırmaya başladı. "İlgili olduğunuz kuruluşlardan -borcu yokturbelgelerini alınız ve bekleyiniz" denildi. Eşimi de emniyete çağırdılar, biz kızımla evdeydik.

Komşum gelerek, bizi sokakta bir emniyet görevlisinin çağırdığını söyledi. Koşa koşa, telaşla dışarı çıktım. Çünkü gider gitmez bana "Eşin nerede?" denildi. Oysa ki eşim onlarla görüşmeye gitmişti. O an her türlü olumsuz durum aklıma geldi. Baktı ki telaşlanıyorum bana "Eşiniz ülkeyi terk edecek. Siz ne düşünüyorsunuz?" diye soruldu. Ben de "Bu ne biçim bir soru, o terk ederse ben de giderim, biz bir aileyiz, sıkıntıları birlikte göğüsleyeceğiz" dedim. Bana, "Siz bir öğretmensiniz, küçük çocuğunuz var, rezil olursunuz, sıkıntı çekersiniz" dediler. Baktım ki aileyi parçalamaya çalışıyor, eşimi gönderecek, biz kalacağız, "Biz birlikte gideceğiz" dedim. Çok şükür akşam eşim eve geldi.

Bir süre sonra biletlerimiz Stockholm'e kesildi. Kızım, eşim ve ben oraya gidecektik ama daha önce böyle bir yolculuğa çıkmamıştık. Nasıl bir yolculuk olacağı konusunda endişeliydik, onlara hiç güvenmiyorduk ama emin olduğumuz bir şey vardı, biz Stockholm'e gitmeyecektik, bizim tek isteğimiz Türkiye'ye gelmekti, bunun için bir plan yaptık. Belgrad'da trenden inecek, Konsolosluğa başvuracak, Türkiye'ye gitme talebinde bulunacaktık. Çocuğumuz küçüktü, birkaç bavulla yola çıktık, sonu belli olmayan bir yolculuktu, Belgrad'da indik, konsolosluk bize yardımcı oldu, aynı gün uçakla İstanbul'a ulaştık.

Şunu diyebilirim ki Türkiye Cumhuriyeti'ne bizi kabul ettiği için minnettarız. Bize de ay yıldızlı bayrağımızın altında yer verdiği için çok huzurluyuz, çok mutluyuz. Benliğimize, kimliğimize kavuştuk. Bütün Belene mağdurlarını, cezaevinde kalanları kutluyorum. Onların her biri bizim için çok değerli, çok özel birer kahraman, yiğit, hatta gazi. Onların sayesinde bu güzel günlere kavuştuk. Aralarında güzel günleri yaşayamayanlar da oldu ne yazık ki. Allah'ın rahmetine kavuşanlara da Allah'tan rahmet diliyorum.

HASAN IŞIK

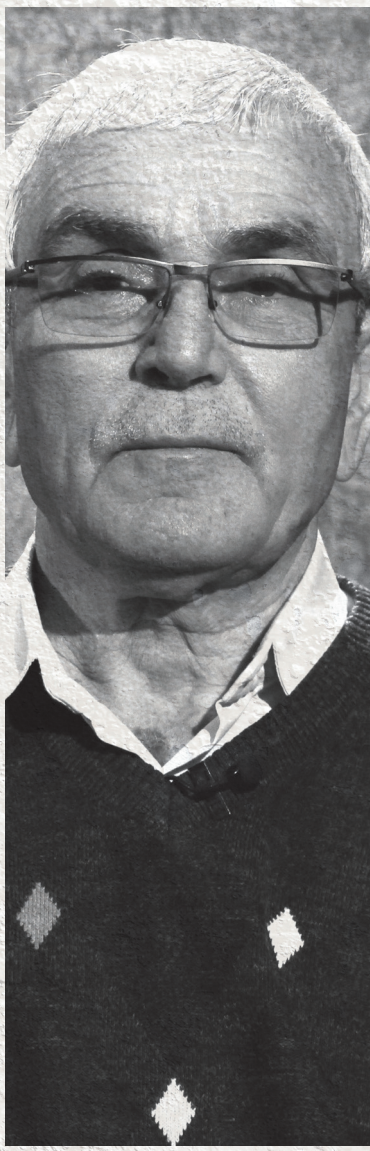

Ben Hasan Işık. 1949 Kırcaali doğumluyum. Mesleğim aşçılık, Kırcaali'de restoranlarda çalıştım. 26 Aralık 1984 senesinde iş yerinde tutuklandım. Bir gece emniyette kaldıktan sonra ertesi gün yirmi üç kişiyle birlikte Belene Kampı'na gönderildim.

Belene'de bizleri teker teker içeriye almaları neredeyse dört saat sürdü. İçeriye girdiğimizde hepimizi komple soydular. "Sen ne yaptın?" diye bana sordular. Bir şey yaptığımız yoktu ama herkese bir suç uydurmuşlar. Kimine organizatör, kimine başka şeyler yazmışlar, on kişiydik, bizi bir odaya kapattılar. Oda dediğim de hapishanenin deposuydu. Tahtadan yapılmış raflar vardı. Bir çarşaf ve battaniye verdiler, döşek falan yok. Eksi yirmi beş derecede bütün gün odada dolaşıyorduk, ertesi sabah kalktığımızda bıyıklarımız nefesimizden buz tutmuş oluyordu. Ertesi gün çay getirdiler, çay dediğim de şeker yakılarak boyanmış bir su. Yarım ekmek başka bir şey yok. Donmuş ekmekleri getirdiler bize, öğleye kadar kaşıklarla kopara kopara yiyebildik. İki ay sonra bizi odanın altındaki hapishaneye indirdiler. Oradaki suçluları çıkarıp, hapishaneyi boşalttılar. Kırk kişi bir odada, üç katlı yataklarda kalıyorduk, nefes almakta bile zorlanıyorduk orada. Üç ay sonra bir sivil polis geldi ve "Hepiniz mecburi mektup yazacaksınız" dedi. İsimlerimizi değiştirmişlerdi artık, mektupları Bulgar isimlerimizle yazdık ve ailelerimize yerimizi bildirdik, dördüncü ayda ailemizle görüşme izni verdiler bize.

Benim sağlığım orada iyiydi Allaha şükür ama sağlığı kötü olan arkadaşlarım vardı. Onlara ilaç bile vermezlerdi.

Bir doktor arkadaşımız gereken ilaçları yazıyordu ve getirtiyordu ama çoğu ilacı da getirmiyorlardı. Eski hapis yatmış arkadaşlara daha çok baskı yapılıyordu, ilaçlarını bile vermiyorlardı onların.

Bir gün bir kedi yavrusu geldi. Aslında etrafta hiç kedi olmazdı. Öyle bir renkte kedi görmedim ben hayatım boyunca. Biz onu seviyorduk, o da bizimle oynuyordu. Bahçede oynardık. Gardiyan görmüş kediyi, geldi tabancayla vurdu onu, o en ağırımıza giden şey oldu. Dört ay sonra Belene Atom Santrali'ne çalışmaya gönderdiler. Orada sıvacılık gibi herkes ne biliyorsa onu yapıyordu. İnşaatın dışında polisler, köpeklerle bekliyordu. Akşamları giderken, hepimizin üstü aranıyordu. Çalıştığımız yerde sivil işçiler de vardı, onları dahi yanımıza sokmuyorlardı. Bazen işçilere istediklerimizi getirtiyorduk, sigara, yiyecek gibi şeyler. Sonra anladılar bizim bir şeyler getirttiğimizi, işçilerden bizi ayırdılar. Bu çalışmalar altı yedi ay sürdü, ben dokuz ay sonra serbest kaldım. Bize çalışmamız karşılığında maaş vermediler, alacağımız parayı, yediğimiz yemeğin, yatağın ücretine saydılar.

Döndüğümde pek çok yere başvurdum ama işe kabul edilmedim. Sonra tanıdık bir müdüre neden işe alınmadığımı sordum. "Polis izin vermiyor" dedi. Bir süre sonra emniyetten gelerek hazır olmamı, İsveç ya da Avusturya'ya gideceğimi söylediler. "Ben gitmiyorum, ben Türkiye'ye gideceğim" dedim. Elime bir kağıt vererek tüm

Belene'de bizleri teker teker içeriye almaları neredeyse dört saat sürdü. İçeriye girdiğimizde hepimizi komple soydular. "Sen ne yaptın?" diye bana sordular. Bir şey yaptığımız yoktu ama herkese bir suç uydurmuşlar.

Hasan Işık ve Eşi

ailemin adını yazmamı istediler. On gün kadar pasaportlarımızın çıkmasını bekledik, sonra yola çıktık. Akşam Harmanlı'ya vardığımızda kuyruk çoktu, herkes ormanın içinde bekliyordu, sabaha karşı sırayla geçtik sınırı.

> Üç ay sonra bir sivil polis geldi ve "Hepiniz mecburi mektup yazacaksınız" dedi. İsimlerimizi değiştirmişlerdi artık, mektupları Bulgar isimlerimizle yazdık ve ailelerimize yerimizi bildirdik, dördüncü ayda ailemizle görüşme izni verdiler bize.

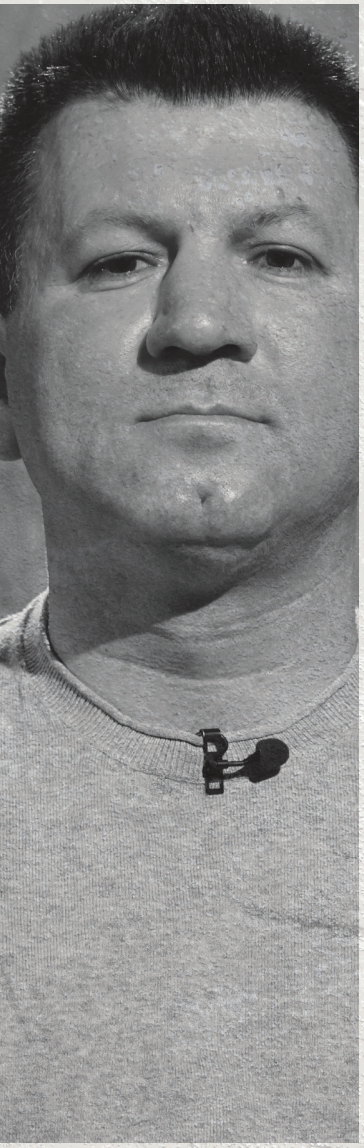

HÜSEYİN KAVANOZOĞLU

Adım Hüseyin Kavanozoğlu. 1976 Bulgaristan Koşukavak doğumluyum. Belene mağduru rahmetli Hasan Kavanozoğlu'nun oğluyum.

4 Ocak 1985 yılında bir öğle vakti, tam yemek sofrasına oturuyorduk, bizde Anadolu'daki gibi yer sofrasına oturulur, ablam, annem, babam ve halamın oğlu Nejat vardı. Biri sivil, üç polis babamı tutuklamaya geldi. Babamı sofradan alıp, ellerini kelepçeleyerek götürdüler. Babam rahmetli bana, "Bu adamların götürdüğü yerden ya dönerim ya dönemem, bu hane senden sorumlu" dedi. Babam, Kırcaali'ye bağlı Ali Bey Konağı köyünde öğretmendi, köyden çıkarken babamı cipten indirerek, "Köye bir daha bak ya görürsün ya göremezsin" demişler.

Babam ile beş ay sonra Belene'de görüştük. Babam tutuklandıktan on beş gün sonra bizi babamın öğretmenlik yaptığı okulun lojmanından çıkardılar. Mestanlı'ya göç etmek zorunda kaldık, babam Belene'de olduğu için anneme iş vermediler. Maddi sıkıntı yaşadık ama hısım akrabanın desteği ile bir şekilde hayatta kaldık.

Babam on beş ay Belene'de kaldıktan sonra, on üç ay boyunca da Bobov Dol'da kaldı. Babam oradan da Köstendil'in bir köyüne sürgün edildi. Bu sefer de ailece oraya gitmek zorunda kaldık. Çünkü babam orada bazı sıkıntılar yaşamış, bir dükkana alışverişe girdiğinde dükkanın içinde bulunanlar dışarı çıkıyormuş. Babam insanların neden dışarı çıktığını sorduğunda ise, "Sen iyi bir adam değilsin, aileni kestin, çoluğunu, çocuğunu kestin, hapisten sonra buraya sürgün edildin" demişler.

Babam, "Öyle bir şey yok, sadece Türklük davası için hapse atıldım, ismimin değiştirilmesine karşı çıktım. Benim ailem sağ salim ayakta" diye cevap vermiş. Babam da o yüzden ailesini yanına alarak, köylülere bizi göstermek istedi. İnsanlar bir süre sonra bizim kötü insanlar olmadığımızı anladı.

Bulgaristan'da Türkçe konuşmak yasaktı. Benim Bulgaristan'da kolluk takan görevliler vardı ve bu insanlar Türkçe konuşanlara ceza yazıyorlardı. Bir gün parkta yürürken rahmetli annem ve nenemi durdurarak 5 leva ceza istemişler. Nenem de anneme, "Kızım 10 leva ver" demiş. Annem de nedenini sorunca, "Ben başka dil bilmiyorum, konuşmaya devam edeceğim" demiş.

Babam ile beş ay sonra Belene'de görüştük. Babam tutuklandıktan on beş gün sonra bizi babamın öğretmenlik yaptığı okulun lojmanından çıkardılar. Mestanlı'ya göç etmek zorunda kaldık, babam Belene'de olduğu için anneme iş vermediler.

Sürgün yılları Hasan Kavanozoğlu dava arkadaşlarıyla Köstendil 1988

Yirmi aydan fazla sürgünde kaldık ve Mestanlı'ya geri döndük. Babam iş bulamadı, inşaatlarda çalışmaya başladı. Üç beş ay Mestanlı'da kaldıktan sonra bizi Avusturya'ya sınır dışı ettiler. Orada birkaç gün kaldıktan sonra Türkiye'ye geldik. Hısım akraba bizi karşıladı sağ olsunlar. Babam 27 Ekim 2016'da rahmetli oldu.

Bir gün parkta yürürken rahmetli annem ve nenemi durdurarak 5 leva ceza istemişler. Nenem de anneme, "Kızım 10 leva ver" demiş. Annem de nedenini sorunca, "Ben başka dil bilmiyorum, konuşmaya devam edeceğim" demiş.

HÜSEYİN VATANSEVER

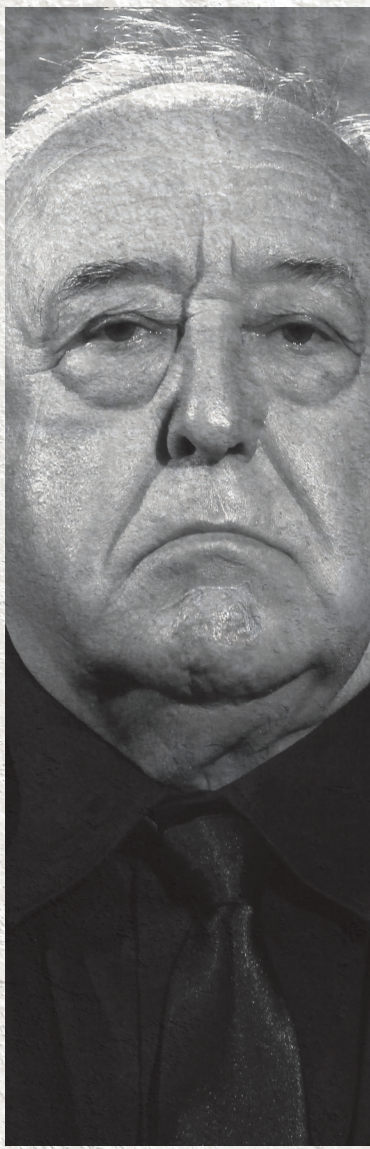

İsmim Hüseyin Vatansever. Bulgaristan'da ise ismim Hüseyin Memişev İbişev.

14 Mart'ta Kırcaali kazası Hacı Mahallesinde doğdum. Fakat o zamanlarda fakirlikten babamız Burgaz'a göç etmiş, 1962 senesinden itibaren orada yaşamış. İyiydi yaşamımız, varlık da olsun, bolluk da olsun her şey normaldi. Gelgelelim 1985 senesi 5 Şubat sabahı saat beşte baskına uğradık. O zamanlarda o kadar rüzgar vardı ki kıştı, kapıyı çaldılar, baktım polisler gelmiş. İkinci katta oturuyordum, aşağı çağırdılar beni. Evde on üç ve on bir yaşında kızlarım vardı, boylu poslu, onlara bir şey olacak korkusundan kimseye bir şey diyemedim. Ellerim bağlı muhtarlığa götürdüler ve bir odaya kapattılar. Bir süre sonra görevliler gelerek, "İsminizi değiştireceğiz" dediler. "Değiştirmezsem ne olacak?" dedim. Ben ismimi değiştirmedim. Beni başka bir odaya kapattılar, üç dört polis başımda duruyordu. Bir daha sordular; "İmzalayacak mısın, imzalamayacak mısın?" Ben de imzalamayacağımı söyledim. Saat beşe kadar odada tuttular, o saatten sonra niye imzalamadığıma bakmak için Komünist Partisi'nin şehirdeki en üst düzey yetkilisi geldi. Bir de üzerimde silah, bıçak var mı? diye baktılar. Beni imzalamam için yine odaya götürdüler, ben yine imzalamayınca, istesem de istemesem de bana bir isim yazdılar. Kabul etsem de etmesem de çarem yoktu.

Annem çok rahatsızdı, kırk gün kadar yataktaydı, son günleriydi, vefat etti. Vefat ettikten sonra biz hazırlığımızı yaptık, yıkadık, temizledik her şeyi hazırdı ama izin alamadık gömmek için. Sonra, köyün muhtarı, parti

temsilcileri, kasabadan yetkililer geldi. Baktım haç getirdiler. "Ben razı değilim böyle işlere" dedim. Dediler ki "Muhtarlığa götüreceğiz rahmetliyi." -Şimdiye kadar böyle bir şey yoktu, Hayırdır? dedim. "İsim okuyacağız, doğumu, kaç çocuğu var?" dediler. İyi ona da razı geldik. Okudular, mezarlığa götürdük. Sonra bana demesinler mi "Elbisesiyle gömeceğiz" diye. "Yapmayın etmeyin" dedim ama ikna edemedim. Bir komşu sağ olsun yardım etti. Biz kefeni evde hazırlamıştık, üstüne koyduk, adı geçsin hiç olmazsa diye, yapacak bir şey yok. Ben Orman Bölge Müdürlüğü'nde çalışırdım. Üst düzey yetkililer gelirdi, birlikte ava giderdik, içimizde de vardı av merakı. Birkaç ay geçti, samimi arkadaşlarımla balık ya da av konusunu konuşuyorduk. O arkadaşımı yakalamışlar, benim evime de baskın yaptılar. Evde av malzemeleri vardı. Evi aradıktan sonra beni emniyete götürdüler, evde her şey alt üst olmuş. Bana evdeki av malzemelerini, bunları kimden aldığımı sordular, ben de Bulgar arkadaşların isimlerini verdim. Onlar da üst düzey. Arkadaşlar da yandı bana bu malzemeleri verdikleri için.

Ellerim bağlı muhtarlığa götürdüler ve bir odaya kapattılar. Bir süre sonra görevliler gelerek, "İsminizi değiştireceğiz" dediler.

Doksan altı gün emniyette kaldım, yetmiş iki gün sonra ilk defa görüş verdiler, hanımla beş dakika görüştüm. O kadar zayıftım ki bir kaşığı koyarsın, dik durur mu? Durmaz. Ben de o kadar zor duruyordum. Sonra isimlerini verdiğim arkadaşları çağırmışlar, onlar da malzemeleri bana verdiklerini kabul etmiş,

eğer kabul etmeselerdi benim halim ne olacaktı bilmiyorum. Ondan sonra beni Burgaz Cezaevi'ne gönderdiler. Neden buraya geldiğimi anlayamadım. Bir akşam o koğuştayken öğrendim ki kaldığım yer idam mahkumu koğuşuymuş. Cezaevinde ne avukat gördüm ne de görüş verildi ne de mahkemeye çıkardılar beni. Verdikleri yemek de sınırlıydı.

Sınır dışı edilmem şöyle oldu: İki polis evime geldi, ellerinde çanta vardı, her şeyi evde yazdılar, pasaport için bir yere götürmediler. Ertesi sabah gelip pasaportlarımı almamı, hemen yola çıkmamı istediler, yani sınır dışı ettiler. Burada ne kadar akrabam varsa, hepimizi sınır dışı ettiler. Evde ne varsa bir kamyona doldurup getirdik. Dokuz aylık torunumuz da vardı, yaklaşık yetmiş aileydik, herkesin çoluğu çocuğu var. Sınıra geldik, elimizde biraz para vardı, onları da aldılar. Geçtik Türkiye tarafına, Allah'a şükür. Oraya vardığımızda Kırklareli çadır kentinde on beş gün kaldık. Halimize bin defa şükrediyorum. Her zaman duacıyım.

Beni Burgaz Cezaevi'ne gönderdiler. Neden buraya geldiğimi anlayamadım. Bir akşam o koğuştayken öğrendim ki kaldığım yer idam mahkumu koğuşuymuş. Cezaevinde ne avukat gördüm ne de görüş verildi ne de mahkemeye çıkardılar beni.

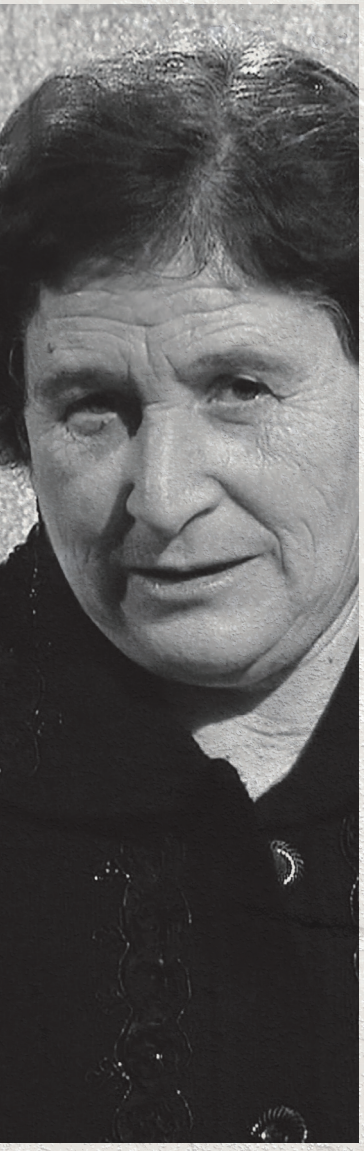

HÜSNİYE BERRAKSU (Bekir Berraksu'nun eşi)

Ben Hüsniye Berraksu. 24 Mayıs 1956 yılında, Kırcaali'ye bağlı Tokmaklıdere'de doğdum. Geniş bir ailenin en son çocuğuyum. Dört kız, bir erkek kardeşim var.

İlk ve ortaokulu doğduğum Tokmaklıdere'de bitirdim, liseyi okumak için Mestanlı'ya gittim. Okul bittikten sonra iki yıl evde kaldım. Sonra Bekir Bey ile evlendim. Kızımın biri 1978'de, diğeri 1982'de doğdu. Çocuklarımı büyütmeye çalışırken, 1984 yılında etrafta isimlerin değiştirileceği söylentisi başladı. Kızımın biri bir buçuk yaşındaydı, diğeri daha büyüktü. O akşam dediler ki; "İsim değiştirmeye geleceklermiş, kaçalım." O gece dağa giderek saklanmayı düşündük ama kayınpederim, kayınvalidem yaşlı, çocuklarım ise küçüktü. Gece saat bir buçuğa kadar bahçemizde bir eşim, bir ben nöbet tuttuk. Sabah kalktığımızda, çocuklarımı Tokmaklıdere'ye annemlere götürmeye karar verdim. Oranın daha güvenli olduğunu düşünüyordum. Sabah otobüsüyle Mestanlı'ya, ablama gittim. O gün ayın 26'sıydı ve bir kalkışma olacakmış fakat benim bundan haberim yoktu.

Eşim benim gittiğim gece böbrek krizi geçirmiş. Eve geldik ve bir yere kaçamadık, ben sonra işe gittim. O arada ağabeyimi Belene'ye götürmüşler. (Ağabeyim Ahmet Atalay Belene'de yattı) Bu olaydan bir hafta önce eşim arkadaşlarıyla bir toplantı yapmış. Toplantıda, "Polisler gelirse önlerine çıkalım, kol kola girelim, arabaların köye girmesine izin vermeyelim" kararı almışlar. Toplantı yapan dört öğretmen ve eşimi o akşam götürdüler. Eşim üç gece Mestanlı'da

emniyette kaldı, üç gün sonra eve geldiğinde dayak ve işkenceden her tarafı çürüktü. Biz sırtına et vurduk, tedavi ettik, doktora gitsek doktor zaten bakmazdı.

Eşim üç gece Mestanlı'da emniyette kaldı, üç gün sonra eve geldiğinde dayak ve işkenceden her tarafı çürüktü. Biz sırtına et vurduk, tedavi ettik, doktora gitsek doktor zaten bakmazdı.

Eşimi götürdükleri akşamın ertesi günü, köyümüze isim değiştirmeye geldiler. Polislerin ellerinde liste vardı. Elimize bir kağıt vererek, isim seçmemizi istediler. "Benim ismim Hüsniye Berraksu. Sadullah kızıyım. Benim annem babam bana bu ismi koydu, ben başka isim istemiyorum" dedim. Bunun üzerine, silahını göğsüme dayayarak, "Ya buradan bir isim seçersin ya da seni öldürürüz" dedi. "Ben de, öldürün, insan yaşıyorsa ismi için yaşar" dedim. Kayınpederim, onların ellerinden tutarak, "Bırakın" dedi. Bana da "Kızım bunlarla inada gelinmez, iki tane çocuğun var onları düşün" diye konuştu. İki çocuğumun ismini değiştirdiler, ben ismimi kendim seçmedim, onlar bana Silviya adını koydular. İstemesem de dilekçeyi bana zorla imzalattılar. Her ailede benzer olaylar oldu.

Sonra eşimi, Temmuz 1986'da Vidin'in bir köyüne sürgüne gönderdiler. Yirmi yedi ay eşim sürgünde kaldı. Bu süre içinde eşim köyün dışına hiç çıkmadı. Sonra, 1988'in Eylül ayında serbest bırakıldı. Eşim ziraat teknisyeni olduğu için traktörde çalıştı, tarla sürdü, yük taşıdı. Eşim sürgündeyken ben de yanında yaşadım. Benim kızım üçüncü sınıfı yakın bir şehirde okudu. Pazartesi sabahı gitti, cuma akşamı eve geldi.

köyümüze isim değiştirmeye geldiler. Polislerin ellerinde liste vardı. Elimize bir kağıt vererek, isim seçmemizi istediler. "Benim ismim Hüsniye Berraksu. Sadullah kızıyım. Benim annem babam bana bu ismi koydu, ben başka isim istemiyorum" dedim. Bunun üzerine, silahını göğsüme dayayarak, "Ya buradan bir isim seçersin ya da seni öldürürüz" dedi.

Belene'ye sürgüne gidenleri Mestanlı'da toplamışlardı, ben de gittim toplantıya. Orada bize, "Hiçbir yere gitmeyin, size ev vereceğiz, çocuklarınızı şehirdeki okullarda okutacağız, para yardımcı yapacağız, araba alacaksınız, size pek çok imkan sağlayacağız" dediler. Fakat herkes bir ağızdan, "Biz hiçbir şey istemiyoruz. Biz sadece pasaportumuzu istiyoruz, burayı terk ederek, Türkiye'ye gitmek istiyoruz" diye bağırdı. Onlar da "Biz sizinle daha fazla baş edemeyiz" deyip çekip gittiler.

Eşimi bir gün Mestanlı Emniyeti'nden çağırdılar. Eşime, "Sizi İsveç'e göndereceğiz" demişler. Ertesi gün hemen giderek fotoğraflarımızı çektirdik, bankada biraz paramız vardı, onu çektik, hazırlıklarımıza başladık. Ancak biz İsveç'e gitmedik. Yugoslavya'da indik. Eşim Büyükelçiliğe gitti, üç gece orada kaldıktan sonra uçakla İstanbul'a geldik. İstanbul'da uçağın merdivenlerinden inerken ayaklarımın bastığını hissetmedim. Sanki uçuyordum. Çünkü otuz üç yıl ben Türkiye hayaliyle yaşamıştım. Babam küçüklüğümde anlattığında, ben Türkiye'ye aşık olmuştum.

İBRAHİM AYYILDIZ
(Yusuf Ayyıldız'ın oğlu)

İsmim İbrahim Ayyıldız. Bulgaristan'daki ismim İbrahim Yusuf Sadık. 1958 yılında Kırcaali'ye bağlı, Killi köyünde doğdum. Babam 1938 doğumlu Yusuf Ayyıldız, Bulgaristan'daki ismi Yusuf Sadık Yusuf.

Olayların yaşandığı tarihte yirmi beş yaşındaydım. 1984 yılı Aralık ayının yirmi dört veya yirmi beşinde ilçe merkezini askerler bastı ve bunun üzerine halk ayaklandı. Söğüt Irmağı'nın iki yakasında bulunan köyler aynı noktada buluşmak üzere ilçe merkezine doğru hareket etti. Fakat köprüyü Bulgar askeri kapattı, insanların bir kısmı aralık ayının soğuğunda sudan geçerek karşıya geldiler. Orada buluştuk fakat Bulgar zırhlı araçlarıyla karşılaştık. Orada havaya ateş edildi, fakat ilçe merkezine gelmeden önce Türkan bebek şehit edilmişti. Bulgar polisi, ilçede bulunan tek anaokulunu işkence merkezine çevirdi. O anaokuluna, yani işkence merkezine giren dayak yemeden çıkamazdı.

1984 yılı 27 Aralık'ta bizim evi askerler bastı. Beni otobüse bindirip karakola götürdüler. Zorunlu isim değiştirmeleri bu şekilde gerçekleştirdikten sonra, birkaç gün biz ailece işe gitmedik. Babamın işe gittiği gün, babamı tutuklayıp önce Kırcaali'ye, oradan da 31 Aralık'ta Belene'ye götürmüşler. Babam gittikten sonra yaklaşık dört ay ondan hiç beraber alamadık. Mart ayına kadar babamın nerede olduğunu hiçbir şekilde bilmiyorduk. Mart ayında birileri babamdan haber getirdi. İlk görüşmeyi de Mayıs'ta yaptık. Babamla istediğimiz

zaman görüşemiyorduk. Ne zaman görüş günü verilirse o zaman gidiyorduk. Bulgaristan'ın güney sınırından kuzey sınırına kadar yolculuk yapıp orada yirmi dakika görüşüp geri dönüyorduk. Babam ile iki buçuk yılda en fazla beş defa görüşmüşüzdür. İlk görüşmeyi, 3 Mayıs'ta gerçekleştirdik yani beş ay sonra. Fakat o da doğru dürüst bir görüşme olmadı çünkü annem Bulgarca bilmediği için Türkçe konuşmaya kalktı ve hemen Bulgar polisi "Anlaşılmayan bir dilde konuşuluyor " diyerek konuşmayı bitirdi. Görüşmelerde babamın psikolojisi iyi değildi. Babam çok zayıflamıştı, belki otuz kilo vermişti. Orada yaşadığı sıkıntıları görüşme anında anlatamıyordu ama eve döndükten sonra yaşadıklarını anlattı. Babam; Belene'de hem psikolojik hem de fiziki baskı altında kaldıklarını, çok zor şartlarda yaşadıklarını, kışın soğuğunda sekiz on kişi bir arada yatarak hayatta kalmayı başardıklarını, bir insanın tek başına o soğukta hayatta kalmayı başaramayacağını anlatmıştı.

Orada havaya ateş edildi, fakat ilçe merkezine gelmeden önce Türkan bebek şehit edilmişti.

Babam Belene'ye gittikten sonra ailecek içe kapandık, gittiğimiz her yere temkinli gitmeye başladık, çünkü takip ediliyorduk. Bize dost gibi görünenlerden de şüphe duymaya başladık. Köyden çıkıp, komşu köye gidinceye kadar birkaç yerde polis kontrolünden geçiyorduk. 15 Ocak 1985'te, beni ve kardeşimi işten uzaklaştırdılar. Bize, "Bulgar yasalarının 31. maddesine göre, tarım ve inşaat işinin dışında bir çalışma hakkınız bulunmamaktadır" denildi. Ayrıca, ilçe dışına çıkma yasağı koydular. Ben bir yıllık

Annem Bulgarca bilmediği için Türkçe konuşmaya kalktı ve hemen Bulgar polisi "Anlaşılmayan bir dilde konuşuluyor" diyerek konuşmayı bitirdi.

öğretmendim, her ilçe dışına çıkmamız gerektiğinde haber ediyorduk, döndükten sonra geldiğimizi tekrar onlara bildiriyorduk.

Babam Belene'de iki buçuk sene kaldıktan sonra, 1986 yılının ortalarında Velotintsi diye bir köye sürgün gönderildi. Tek Türk babamdı orada, tabii çevre köylerde babamın arkadaşları da vardı ama hiç kimsenin bir köyden diğer köye gitme hakkı yoktu. Çünkü sabah akşam imza vermek zorundaydı. Terk edilmiş bir eve yerleştirdiler babamı, orada da 20 Aralık 1988'e kadar kaldı.

Babam sürgündeyken belirli aralıklarla gidip görüşüyorduk. Birkaç gün kalıp köyümüze dönüyorduk, çünkü köyümüzde de yapmamız gereken işler vardı. Babama orada bir tarım kooperatifinde iş verdiler, babama ölmeyecek kadar bir para veriliyordu ama temel ihtiyaçlarını biz karşılıyorduk.

Babam eve geldikten sonra da işkenceler bitmedi. Takip altındaydık. Sürekli imza, psikolojik baskı vardı. Babam gittikten sonra bizim doğru düzgün bir işimiz olmadı. Biz ne iş bulduysak onu yaptık. Çünkü bizim gibi birini hiç kimse işe almıyordu. Biz de tütün ektik, hayvan baktık, o şekilde geçimimizi sağladık. Babam sürgünden döndükten sonra pek iyi değildi, psikolojisi çok bozuktu hırçındı. Bu hırçınlık hala da devam ediyor, babamın eski sakinliği kalmadı. Baktığınız zaman sakin gibi görünüyor ama en küçük bir sıkıntıda hemen patlıyor.

Bize pasaportlarımızı verdikten sonra, "48 saat içinde ülkeyi terk edin" dediler. 6 Haziran'da Türkiye'ye geldik. Yaşananlardan bütün aile etkilendik. İnşallah bir daha böyle bir şey hiç kimsenin başına gelmez.

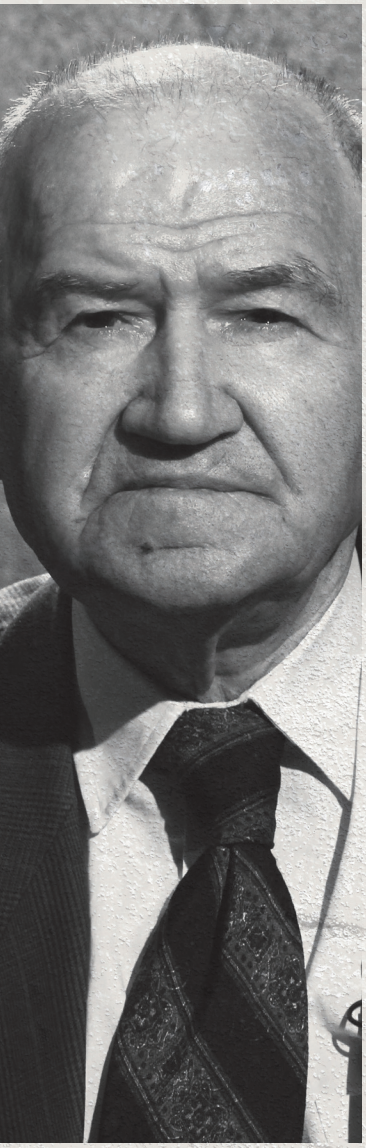

İSMAİL BAYRAKTAR

Ben İsmail Bayraktar. Doğduğum yer Kırcaali'ye bağlı Mestanlı, Ağlardere köyü. 17 Şubat 1945 doğumluyum. Rüştiye okulunu sekizinci sınıfa kadar kendi köyümde okudum. Sonra Mestanlı'da liseye başladım ama liseyi yarım bırakarak iki yıllık tarım makineleri okuluna girdim.

Zalim komünistler, en güçlü yayılma dönemlerinde bizleri sanki Türkiye yokmuş gibi asimilasyona maruz bıraktılar. Bizlere Slav isimleri vererek, hızla kimliklerimizi değiştirdiler. Bizler, komünistlerin yaptığı bu baskıyı kabul etmeyerek dik duruşumuzu gösterdik. Ben her gün ne kadar telefon kabini varsa, Sofya, Filibe, Burgaz'daki Türk konsolosluklarına haber iletiyordum. İş ve ev telefonlarından dinlendiğim için dışarıdaki kabinli telefonları kullanıyordum. Kırcaali'deki olayların kabul edilemez olduğunu, sıranın bize de geleceğini söylüyordum. Nitekim öyle de oldu. Onlar kayda aldılar beni. Sonra aylarca karakola imza vermek için gittim. En sonunda beni iş yerimden alarak Belene'ye götürdüler. Evimde kimseyle vedalaşamadım. Beni anamdan, babamdan, eşimden, çocuklarımdan ayırdılar. Trende Belene'ye doğru giderken gardiyanlar kimliklerimize baktı ve bana bakarak "Bu en tehlikelisi" dediler.

Belene'nin etrafı dört sıra tel ile sarılı, bir tarafta Bulgar suyu, bir tarafta Roman suyu, ortada da Belene Adası var. Hücrede kaldığım sürede, Türkan bebeğin dedesi de benimle beraberdi. Ben Belene'de ailemle hiç görüşmedim. Eşim ve kız kardeşim benimle görüşmeye gelmiş ama beni görüştürmediler. Belene'de

yumuşak görüntü yaratmadım hiçbir zaman, sertliğimi ve mertliğimi orada da korudum, o yüzden beni ailemle görüştürmediler. Bir sene Belene'de, iki sene sekiz ay sürgünde kaldım. Ben, ne kadar cezam varsa, bunu sürgünde değil, Belene Adası'nda kalarak tamamlamak istediğimi, söyledim. Onlar da aksini yaptı, beni sürgüne gönderdi.

Sürgüne gittiğimde bana ilk verdikleri evde bir sene durdum. Sürgündeyken terzilik yaptım. Köy halkı, belediye çalışanları bana geliyordu, insanlar beni sevdi, halk bana çok iyi davrandı. Sürgünde, sabah akşam muhtarlıkta imza attım. Sürgünde ailemle görüşmeme izin verdiler. 1988 yılı Aralık ayının sonunda sürgünden eve geldim. 1989'da da sınırlar açıldı. Ben bakanlığa mektup yazarak, "Ben doğduğum yerlerde yaşamak ve ölmek istiyorum, hiçbir yere gitmem" dedim. İki saat içinde ülkeyi terk etmezsem, beni sınır dışı edeceklerini söylediler. Kızımı ve eşimi eylül ayında Türkiye'ye göndereceklerdi oğlum da Bulgaristan'da askerlik yapacaktı. Oğlum bizi geçirmeye geldiğinde, eşyaların arasına oğlumu da saklayarak gizlice sınırdan geçirdim.

İsmail Bayraktar ve ailesi 1972 Kazanlık

İSMAİL ÖZTÜRK

İsmim İsmail Hüseyinoğlu. 1 Şubat 1954 yılında Burgaz ilinin Çavdarlık köyünde doğdum. Bulgaristan'da Türklerin geçim şartları çok ağırdı, bütün ağır işlerde Türkler çalışırdı, biz Türkler hep acı çektik. 1984 yılında Türklere yönelik asimilasyon kararı alınmıştı. 23 Ocak 1985'te Aydos kasabasından elli kişiyi otobüse bindirerek askeriye kışlasına götürdüler. Orada iki yüz seksen altı Türk vardı, kırk gün boyunca taş ocaklarında taş kırdırdılar bize. 19 Şubat 1985'te bizi saldılar. 16 Mayıs 1986'da ise Belene'ye geldim. Bizim tek suçumuz Türk olmak. Bizim başka suçumuz yoktu. Koyun sürüsü gibi toplayıp taktılar kelepçeleri, Belene'de bulduk kendimizi.

Bulgaristan'da Türklerin geçim şartları çok ağırdı, bütün ağır işlerde Türkler çalışırdı, biz Türkler hep acı çektik.

Türk milletinin bütün hayatı dertlerle acılarla geçti Bulgaristan'da. Ama asıl acılar Belene'de başladı. Belene'de bize her şey yapıldı, verdikleri yemekler yemek değildi, verilen ekmeklerin içinde yok yoktu. Orada birtakım kuyular vardı, iki yüz seksen kadını canlı canlı içine saldıkları, kadınların o şekilde öldürüldüğü, kuyuların içinde on dört bin ceset olduğu söyleniyordu. Bize, "Buradan çıkış yok, sizin gideceğiniz yer de orası. Ya yola geleceksiniz ya da öleceksiniz" deniliyordu.

Belene'de bir buçuk sene acılar içinde çalıştırdılar bizi. On sekiz ay sonra da yavaş yavaş sürgüne gönderdiler. Ben sürgün edildiğim köye gelmeden önce köyde propaganda yaparak, "Sizin buraya bir Türk gelecek, bu Türk Bulgar kanı içmek istiyor, çok tehlikeli, ona çok dikkat edin" demişler. Köy halkı çok yaşlıydı, kimse ev vermek istemedi bana. İki yüz gün muhtarlıkta kaldım, sonra eski bir ev buldular, yatak falan hiçbir şey yoktu.

> Orada birtakım kuyular vardı, iki yüz seksen kadını canlı canlı içine saldıkları, kadınların o şekilde öldürüldüğü, kuyuların içinde on dört bin ceset olduğunu söyleniyordu.

Ailem çıktığımı bilmiyordu, telefon edip çağırmak istedim, üzerimde telefon edecek param yoktu. Sonra orada çalışan birinin yardımıyla telefon ederek ailemi çağırdım. Sürgünden üç sene sonra saldılar beni. Ama gönderirken bir dilekçe vererek imzalamamı istediler. "Adımı gönüllü olarak değiştirdim, Bulgar gizli servisine çalışacağım ve propaganda yapmayacağım" yazılı bir dilekçeydi. Ben sadece "propaganda yapmayacağım" maddesini imzalayabileceğimi söyledim. "Ya çekip vurun beni ya da beni salın istediğim yere gideyim" dedim. "Biz isimlerimizi gönüllü değiştirmedik, ana babamızın Kur'an-ı Kerim ile verdiği isimleri siz, tankınızla, topunuzla, tüfeğinizle aldınız bizden, burada gönüllülük nerede?" diye konuştum. Bana, "Bu üç maddeyi imzalarsan biz seni helikopterle gelip alacağız. İş mi istersin, daire mi istersin ne istersen vereceğiz ne dilersen dile bizden" diye ısrar ettiler. Ben de bu dilekçeyi imzalamayacağımı söyleyerek, "Benim ya buradan ölüm çıkar ya da beni buradan kovarsınız, yine de imzalamam" dedim.

1989 yılında beni sürgünden serbest bıraktılar. Ben Aydos'ta yaşıyordum, her gün sivil polisler evimi bastı. Sonra Türkiye kapılarını açınca, Bulgaristan'da yaşamak istemediğimi, bayrağımın altında Türkiye'de yaşamak istediğimi söyleyerek, Türkiye'ye geldim. Bulgarlar benim sağlığımı, dünyamı, hayatımı aldı. Sadece benimle değil, ailemle çoluğumla çocuğumla uğraştılar, tüm Türk milletiyle uğraştılar. Tarih kitaplarında bile sürekli Türk düşmanlığı vurgulanıyordu. Bulgarlar hiçbir zaman bize iyi gözle bakmadılar.

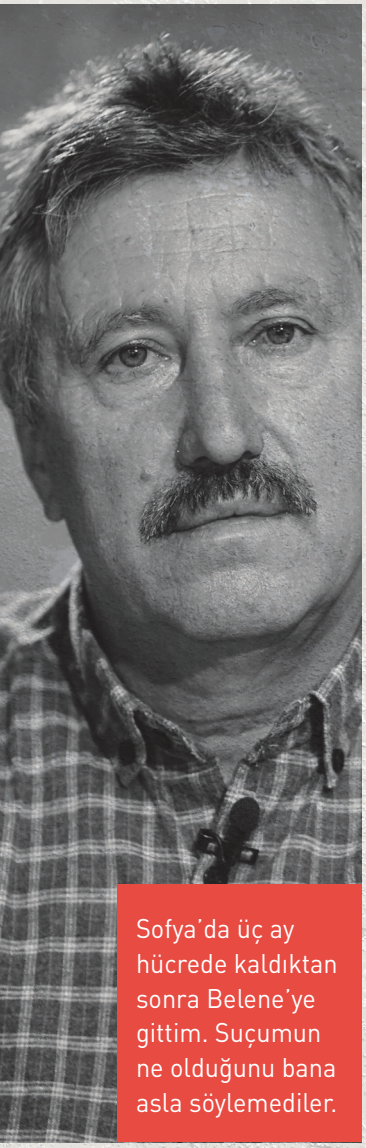

İSMET BALKANLI

İsmim İsmet Balkanlı. Sliven'in Hamzalar köyündenim, 1959 doğumluyum. Tutuklandığımda kızım bir yaşındaydı. Ben o zaman halk çobanıydım, keçileri saat beş gibi eve getiriyordum. O sırada iki polis gelerek, beni alıp belediyeye götürdü ve hiçbir şey sormadan dövmeye başladı. Bir saat sonra beni bölge polisine götürdüler, orada bir akşam kaldıktan sonra Sliven Emniyeti'ne götürüldüm. Karakolda coplarla, sopalarla dövdüler, hücrelerde ıslak döşeklerde yatırdılar.

Sliven'de bir ay kaldıktan sonra, kelepçeleyerek Sofya'ya götürdüler. Giderken tramvayda polis gözüme yumruk vurdu, gözüm kanamaya başladı. İnsanlar tepki gösterdi ama polis devam etti. Sofya'da üç ay hücrede kaldıktan sonra Belene'ye gittim. Suçumun ne olduğunu bana asla söylemediler. Birinci öbekte bir ay kaldım, dışarısını hiç görmedim. Sonra Sovyetler Birliği'nden heyet geldi, bizi ikinci öbeğe götürdüler. İki ay durduktan sonra kasabanın içinde inşaatlarda çalıştırmaya götürdüler. Köpeklerle, polis bizim sürekli yanımızdaydı. Sonra kampta patates, soğan soydurdular, ben gözlerimden rahatsız olduğum için soğan soyamayacağımı söyledim, bunun üzerine beni yine birinci öbek denilen o ağır koşulların olduğu cezaevine götürdüler. Orada bir hafta kaldıktan sonra tekrar ikinci öbeğe döndüm. Yemekler çok kötüydü, yemeklerin içine ilaç katıyorlardı, yemeği bize köpeğe atar gibi veriyorlardı. Hastalandık ne doktor gördük ne tedavi olabildik, kimseye derdimizi anlatamadık.

Sofya'da üç ay hücrede kaldıktan sonra Belene'ye gittim. Suçumun ne olduğunu bana asla söylemediler.

Belene Toplama Kampı'nda bir buçuk yıl kaldım. Bizden yüz seksen beş kişiyi ayırarak bir otobüse bindirdiler,

> Karakolda coplarla, sopalarla dövdüler, hücrelerde ıslak döşeklerde yatırdılar.

nereye gittiğimizi bilmeden, soru sorma hakkımız olmadan yola çıktık. Sonra Bobov Dol denilen bir kampa geldik. Orada maden ocaklarında çalıştık uzun süre. Ben daha otuz yaşında yoktum.

Bobov Dol'dan sonra sürgüne gönderildim. Orada da bir sene iki ay kaldım, belediyede çalıştım ama para pul vermediler. Sonra bir gün, elime belge bile vermeden benim serbest olduğumu söylediler. Bana, "Bizim Hükûmetimize karşı bir yanlış yaparsan, seni tekrar içeri alır, daha kötü zulüm yaparız sana" dediler. Sürgünden çıktıktan sonra belediyede gözaltında altı ay parasız çalıştırdılar, yapacak bir şeyim yoktu, mecburen çalıştım. Birkaç ay sonra Sofya'ya çalışmaya gittim, ufak çocuğum vardı, hanım çalışamıyordu. Sonra polis işten ayrılarak yanlarına gelmemi istedi. Gittiğimde apar topar bizi Türkiye'ye gönderdiler. Kırklareli sınır kapısına geldiğimde eşim hamileydi, son günleriydi. Çorlu'ya geldik, oğlumun adını da hemşireler "Özgür" koydu.

1980'li yılların başına Sindelli, Konacık Mahallesinde gelin çeyizini çıkarmış yaşlılar-Mehmet Türker arşivi

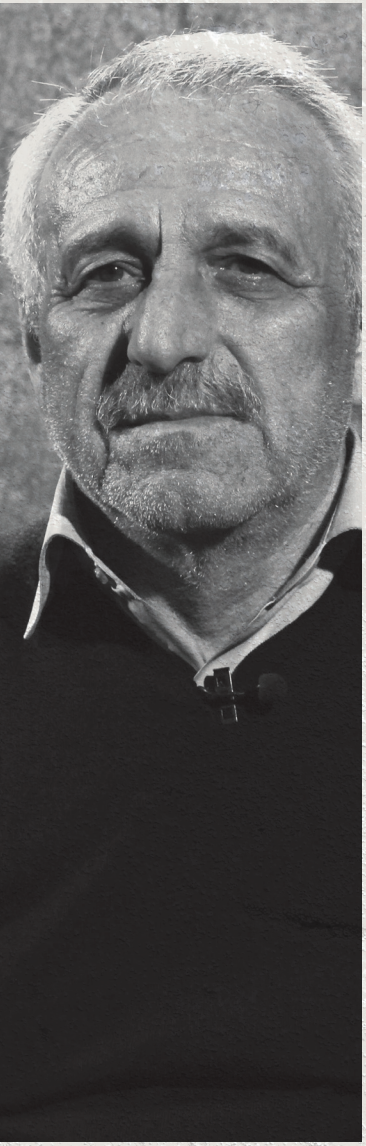

İSMET TOPALOĞLU

Ben İsmet Topaloğlu. 1955'te Kırcaali ili, Mestanlı Göçüler köyünde dünyaya geldim. Babam, Türk okullarında öğretmendi. İlkokulu ve ortaokulu Mestanlı'da okudum, sonra Kırcaali Teknik Meslek İnşaat Lisesi'ni bitirdim. 1975'te askerden terhis oldum ve hayata atıldım, aynı yıl evlendim.

Bizim yaşadığımız şehir, Türk-Bulgar karışımı küçük bir kasabaydı. 70'li yıllarda Türklerle, Bulgarlar arasında hiçbir ayrım yoktu. 1975'ten sonra ufak ufak ayrımcılık görülmeye başladı. Okullarda, Bulgar çocuklarına daha yüksek notlar verilirken, Türk çocuklarına düşük not veriliyordu. Bulgar çocuklarını teknik kadrolara, Türk çocuklarını ise meslek inşaat liselerine alırlardı. Böylelikle Türk çocuklarını inşaat ya da fabrika işçisi olarak yönlendirip, Bulgar çocuklarını Türk çocuklarının üst kadrolarına yönetici olarak yetiştirirlerdi, biz böyle bir eğitim gördük. Ayrımcılık o zamanlardan başlamıştı ve biz farkına bile varmamıştık.

1983 yılında, aynı demir istasyonunda çalışan Osman Salihoğlu, İzzettin Güner ve Mustafa Ömer bir araya gelerek Bulgaristan'da ulusal çapta gösteri hazırlanması yönünde bir karar almışlar ve gizli olarak çalışmalara başlamışlar. 1984 yılının başında "Türk Birliği" örgütünü kurmuşlar. Kırcaali bölgesi, Filibe bölgesi, Varna, Dobruca her tarafı gezmişler. 1984 yılının Mayıs-Haziran aylarında Osman Salihoğlu'nun davetiyle ben de bu örgüte dahil oldum. Bu çalışmalarımıza 25 Aralık'a kadar devam ettik. Neticede örgütün çalışmalarından, Bulgar rejimine karşı "barışçıl kalkışma" kararı alındı. Kesinlikle güç kullanılmayacaktı. Bu çalışmalar 26 Aralık'a

27 Aralık akşamı tutuklamalar başladı. Osman Zarifoğlu, Mustafa Ömer, İsmet Topaloğlu, Halil Kahraman, Abdullah Abdurrahman, Halil Mutlu sekiz kişi tutuklandık. Sofya merkezde devlet güvenlik sorgulama merkezine aldılar bizi. Orada üç ay, çeşitli işkenceler altında, gece gündüz sorgulandık.

kadar devam etti. 26 Aralık'taki Mestanlı kalkışmasının olduğu günün sabahında; Halil Kahraman, Burhan Mutlu, Abdullah Abdurrahman, Mümin Köseömer, ilçenin bütün iş yerlerini, köylerini dolaştık ve halkı meydana davet ettik. Kasabanın Türk halkı merkeze toplandığında yetkili kişilerle görüşmek istedik. Bu arada askerler gelerek halka karşı gerçek mermi kullandı. Ben de dahil hiç kimse beklemiyordu gerçek mermi kullanılacağını. Kadın, çoluk çocuk herkes panzerlerin altına girdi, üstüne çıktı. Saat dörde doğru Kırcaali'den "başıbozuk" geldi, bunlar sivil Bulgarlardı, girdiler halkın arasına, artık kimi tuttularsa yere serdiler, halkı dağıttılar. 27 Aralık akşamı tutuklamalar başladı. Osman Zarifoğlu, Mustafa Ömer, İsmet Topaloğlu, Halil Kahraman, Abdullah Abdurrahman, Halil Mutlu sekiz kişi tutuklandık. Sofya merkezde devlet güvenlik sorgulama merkezine aldılar bizi. Orada üç ay, çeşitli işkenceler altında gece gündüz sorgulandık. İşkenceleri anlatmaya gerek yok. Bizim arkadaşlardan Abdullah, Burhan, Mümin ve Halil, Eski Zağra Cezaevi'ne nakledildi. Mustafa Ömer gördüğü işkencelere dayanamayıp hastaneye yatırıldı. Oradan Kırcaali'ye getirildi, sonra da "kendini astı" diyerek arkadaşımızı şehit ettiler.

27 Aralık'ta tutuklandıktan sonra, mayıs ayına kadar ailem nerede olduğumu bilmiyordu. Sadece benim için değil, bütün tutuklular için böyleydi. Avukat tutma hakkımız da yoktu. Zaten cezalar ayarlanmıştı. Savcı mütalaasını okuyor, on yıl diyor, yirmi yıl diyordu, bir şey sorma hakkımız yoktu bizim. Sistemi öyle ayarlamışlardı ki sesimizi çıkarırsak daha çok işkence görüyorduk. Osman Zarifoğlu, İzzet Güner ve beni Mayıs 1984 yılında Sofya Merkez Hapishanesi'ne

> Benim küçük kızım dört buçuk yaşında kreşe gidiyordu. "Kızım senin elbisen nerede?" dediğimde, bana sus işareti yaparak, "Baba Türkçe konuşma, burada Türkçe konuşanın dilini kesiyorlar" dedi.

naklettiler. Tekli hücrelere koydular bizi. İzzet Güner ile ben, iki yıl Sofya Merkez Hapishanesi'ndeki tek kişilik hücrelerde kendi kendimize konuşarak vakit geçirdik. Gardiyan kapıyı açınca duvara dönerdik, onu bile göremezdik. İnsan konuşmayı bile unutuyor iki yılda. Buna rağmen içimizdeki milliyetçi duygular sayesinde ayakta kalabildik. Bazı arkadaşlarımız dayanamadı. Bulgarların işkenceler sırasında kullandıkları kimyasallardan dolayı düzgün bir hayatları olmadı, kimini içerde öldürdüler, kimileri hastalıklara yenik düştü. Hapishanedeki yemeği, ancak aç kalmayacak, ölmeyecek kadar yiyorduk. 48 kiloya düştüğümü biliyorum orada. İşkenceler insanlık dışıydı. Ekim 1986'da Kırcaali Mahkemesi bizi mahkum etti.

İzzet Güner ve ben Sofya Siyasi Cezaevi'ne nakledildik. Bulgarlar, Türklere insanlık dışı muamele etti. Bizim suçumuz Türk olmak, Türk kalmak istemek ve kendimizi savunmaktı. Bizim suçumuz, Bulgaristan'daki Türkleri, isimlerimizin değiştirileceği için uyandırmak, ulusal çapta bir gösteri düzenlemek, uluslararası camiaya sesimizi duyurmaktı. Suçumuz bu. Bulgarlar, öyle maddelerle suçladılar ki bizi, terörizm var, casusluk var, zaten bunların cezası yirmi yıldan başlıyor, ölüm cezasına kadar gidiyor.

Cezaevinden çıktıktan sonra iş bulamadık. Bulgar devletinin bir numaralı düşmanı olmuştuk. İşlerine gidip gelen dürüst Türklerden kendilerine düşman yarattılar. Bütün aileler perişandı yıkılmıştı. O dönemde en çok sarsılan çocuklar oldu. Benim küçük kızım dört buçuk yaşında kreşe gidiyordu. "Kızım senin elbisen nerede?" dediğimde, bana sus işareti yaparak, "Baba Türkçe konuşma, burada Türkçe konuşanın dilini kesiyorlar" dedi. Bu, Bulgar'ın masum çocuklara zalimce davranışıdır, böyle zihniyet olmaz. Bizleri Bulgaristan'ın en büyük suçluları olarak ilan ettiler. Gara Bunovo'da trene bomba koydular, Filibe garında ses bombası patlattılar. Bulgar askerleri tüm evlere girip, Kur'an-ı Kerim, Türk bayrağı, ziynet eşyası ne bulurlarsa toplayıp Türkleri soyup soğana çevirdi. Bunların hepsini devlet güvenlik yapardı ve yaptıkları bu zalimce, insanlık dışı olayları savunmak için Türkleri terörist ilan ettiler. Hangi Türk gidecek de trene bomba koyacak? Böyle bir şeyin imkanı yok ki! Nereden bulacak o bombayı? Onlar bizi suçlamak, kamuoyunda kendilerini haklı göstermek için kendileri koydular bombayı.

Hala Bulgaristan'da asimilasyon politikasının mimarları mahkum edilmedi. Bulgar devletinin tekrar bunlara cesaret etmemesi için, bu işin mimarları kesinlikle sanık sandalyesine oturmalı, hesap vermeli. Aksi taktirde Bulgarlar asimilasyon politikasına aynı hızla devam edecek.

KAMİL KURTULDU

Adım Kamil Kurtuldu. 1954 doğumluyum. Bulgaristan'in Kırcaali bölgesinin Kozyuva köyünde doğdum. 1984 yılında isimlerimizi değiştirmek için köyümüze geldiler. Ben o sırada dışarıdaydım, evde çocuklarım vardı. Polislerin eve geldiğini görünce çocuklara bir şey yapacakları endişesiyle hemen eve döndüm. O zaman beni yakaladılar ve köy muhtarlığına götürerek ismimi değiştirdiler.

18 Şubat 1985'te karakola çekildim ve çok işkence gördüm. Karakolda polis başıma tabancayı dayayarak, Rus ruleti gibi oynadı. Benkovski'de on gün durduktan sonra beni Kırcaali'ye götürdüler, dört gün orada durduktan sonra eve gönderdiler. Eve geldiğimde, gördüğüm işkencelerden vücudum simsiyah olmuştu, darp izleri vardı.

Sonrasında Sofya'ya çalışmaya gittim. 25 Mayıs 1985'te eve döndüm, ayın 28'inde bir sabah evin etrafını polisler sardı, içeri girerek arama yaptılar. Ondan sonra beni kelepçeleyerek önce Benkovski'ye, sonra da Kırcaali Emniyeti'ne götürdüler. O akşam orada yattım, ertesi gün bir araba ile Belene'ye götürdüler. Oraya götürüldüğümde bana suçumun ne olduğu söylenmedi, mahkemeye çıkmadım, avukatım yoktu. Belene'de iki yıl kaldım. Bir odada kırk kişi yatıyorduk, nefes alamıyordum. Ben ailemle altı ay hiç görüşmedim. Sonra beni 1 Ağustos 1986'da Mihaylovgrad kentinin bir köyüne sürgün gönderdiler. Oraya vardığımda herkes pencerelere çıkmış bana bakıyordu. Halka, bir teröristin geldiğini söylemişler. Orada beni bir eve götürdüler. Ev sahibi iyi bir insandı, isimlerimiz değiştirildiği zaman bütün halkı toplamışlar

İsimlerimiz değiştirildiği zaman bütün halkı toplamışlar ve Kırcaali bölgesinde Türklerin Bulgarları kestiğini, çocukları öldürdüğünü söylemişler, onları kışkırtmışlar.

ve Kırcaali bölgesinde Türklerin Bulgarları kestiğini, çocukları öldürdüğünü söylemişler, onları kışkırtmışlar. Köyde bana ilk başta çok kötü bakıyorlardı ama sonra gördüler ki biz onların anlattığı kişiler değiliz. Orada iki yıla yakın kaldım. 16 Temmuz 1988'de serbest bırakıldım ve köye döndüm. Sürgündeyken ailem yanıma istediği kadar gelebiliyordu. Ama kimin geldiğini emniyete bildirmek zorundaydım.

Köye döndükten sonra da her gün emniyete imzaya gittim, köyün dışına çıkmama izin vermiyorlardı. Yıl sonunda, Sofya'ya çalışmaya gittim, üç ay Sofya'da çalıştım. 19 Mayıs 1989'da Cebel olayları başladıktan sonra orada durmayacağımı, arkadaşlara katılacağımı söyledim. Sofya'nın merkezinde büyük bir mağaza var. O mağazaya giderek, zarf ve kağıt aldım, o sırada bir arkadaşa rastladım ve ona Cumhurbaşkanına, İçişleri Bakanına ve Dışişleri Bakanına mektup yazacağımı söyledim. Mektubu Sofya'da caminin bahçesinde yazarsam beni görürler diye düşündüm. Oradan çıktım ve bir ara sokağa girdim, mektuplarımı yazdım. Mektupta; Bulgaristan devletinin yalan söylediğini, isimlerimizi gönüllü olarak değiştirmediğimizi, Bulgaristan'da yaşamak istemediğimi, siyasi mülteci olarak başka devlette yaşamak istediğimi, ilk tercihimin de Türkiye olacağını yazdım. Kaderin cilvesi, mektupları yazdıktan sonra kalktım üç adım attım, etrafımı polisler sardı. Beni alıp 5. bölgenin emniyet müdürlüğüne götürdüler. Mektupları neden yazdığımı

Eğer Bulgaristan'a dönersen, bu topraklara bastığın anda seni yok ederim, bunun belgelerini alın hemen sınır dışı edin.

sordular. Bana, "Ben bu devleti terk etmek istiyorum, Türkiye'ye gitmek istiyorum diye mektup yazmışsın. Ama Türkiye sizin dediğiniz gibi bir devlet değil, oraya gidince, ben ne yaptım kendime? diyerek başını vurmak için taş arayacaksın. Sana acımıyorum, sen aptalın tekisin. Oraya gidince bizi arayacaksın" dediler. Ben de "Aramam, İstanbul'da bir köprü varmış, o köprüden kendimi atar intihar ederim ama yine gelmem Bulgaristan'a" diye konuştum. Ben bunu söyleyince adam titremeye başladı, "Eğer Bulgaristan'a dönersen, bu topraklara bastığın anda seni yok ederim, bunun belgelerini alın hemen sınır dışı edin" dedi ve gitti.

Köye döndüğümün ertesi günü kızım geldi ve beni emniyete çağırdıklarını söyledi. Tekrar emniyete gittim, gündüz saat on ikiydi. Memur bana, "Hiç durma hemen git resim çektir, çocuklarını okuldan al, saat üçte köyü terk edeceksin, Avusturya'ya gidiyorsun" dedi. Pasaportlarımızı aldık, trene bindik ve Avusturya'ya gittik. Dil bilmiyordum, bir taksi tuttum ve Türk Elçiliğine sığındım. Elçilikten bir memur verdiler bana. Oradan bir kampa götürdüler, sonra da uçağa bindirip Türkiye'ye getirdiler.

KERİM ÖZGÜR

Adım Kerim Özgür. 20 Mart 1949 yılında Razgrad sancağının Podayva köyünde dünyaya geldim. Baba adım Kamil, dede adım Muharrem. Bu isimlerle dünyaya geldiğim için aynı ismimle 1984'e kadar devam ettim. İlkokul ve ortaokulu köyümde okudum, sonra İsperih şehrinde liseye başladım. Liseden sonra Haskovo şehrinde tıp okuluna yazıldım, oradan beş yıl sonra mezun oldum.

Bulgarlar bizimle "kardeşlik, eşitlik" konuşmaları yapıyordu ama yaşadıklarımız sonucunda hiçbir şeyin onların söylediği gibi olmadığını anladık, aramızda eşitlik yoktu. Ben fakir bir köylü ailesinde, Bulgarlar karşısında 5-0 yenik dünyaya geldim. Fakirliğin içinden çıktım, dişimle tırnağımla tırmalayarak hayatımı kurmaya çalıştım.

Haskovo'da tıp okulundan mezun olduktan sonra işbaşı yaptım. Orada ayrımcılık yapıldığını çok net fark ettim. Türk olduğumuz için bizi ikinci sınıf vatandaş gibi görüyorlardı. Bu da benim için onur kırıcıydı. Devamlı içimde bir ağırlık vardı, bu ağırlık sanki benim kamburumu çıkarıyordu. Bir gün karar verdim ve Todor Jivkov'a mektup yazdım. Mektubu yazdıktan birkaç ay sonra fişlendiğimi anladım. Yanıma sık sık gelmeye, beni takip etmeye başladılar. Köy hizmetinden sonra, il merkezindeki hastanenin acil bölümünde çalışmaya başlamıştım. O zamanlar yakın arkadaşlarım, hasta olan Türkler yanıma geliyor, "Kerim ağabey, bunlar isimlerimizi değiştiriyorlar, ne yapacağız?" diye soruyorlardı. Ben de, "Bizim dedelerimiz üç kıtaya ayak basmış, sen nasıl değiştirirsin ismini? Bizim isimlerimiz Kur'an-ı Kerim'den geliyor,

peygamberlerden geliyor, biz ismimizi değiştirirsek, dinimiz de değişmiş olacak" şeklinde konuşuyordum. Bütün konuşmalarımın dosyama gittiğini sonradan anladım. Bana, "Biz seni Komünist Partisi üyesi olarak Rusya'ya göndereceğiz, orada okulu bitirip bizimle çalışacaksın, Türk halkı ve Bulgar halkı arasında bir köprü olacaksın" diyorlardı. Ben duygusal biri olduğumu, bu işlerle uğraşamayacağımı söyledim. Ben kimseden nefret etmem, ben Bulgar'ı da gelse, Türk'ü de gelse herkese karşı iyi davranmışımdır.

Haskovo'da tıp okulundan mezun olduktan sonra işbaşı yaptım. Orada ayrımcılık yapıldığını çok net fark ettim. Türk olduğumuz için bizi ikinci sınıf vatandaş gibi görüyorlardı. Bu da benim için onur kırıcıydı.

Benim okuduğum tıp okulu, doktorluğun bir alt bölümüydü. Daha üste çıkmak için üniversiteye gitmek istedim. Fakat bir adam önüme çıktı, dedi ki; "Eğer sen bizimle çalışırsan, bu okulu kazanırsın ve işinden de biliyoruz seni, profesörlüğe kadar yükselirsin." Ben de, "Bu şekilde taviz vereceksem, profesörlüğü de istemem" diye düşündüm, isteklerine razı gelmediğim için aynı seviyede kaldım ama çalışmaya da devam ettim.

Kerim olan adımı, Keran olarak değiştirmişlerdi. Böyle olacağına hiç olmasın.

Bir sabah acile bir trafik kazası yaralılarını getirdiler. Kanamayı durdurdum ve dikiş atıp bitirdim. O sırada beni başhekimin yanına çağırdılar. Ellerimi yıkamaya bile fırsat bulamadan hemen başhekimin yanına gittim. Bana, "Seni tutukluyoruz" dediler. Başhekim de başladı Türklere ağır sözler söyleyip, küfür etmeye. "Sen kime küfür ediyorsun?" diye başhekimin üstüne giderken, beni arkamdan kelepçeleyip, polis merkezine götürdüler. Ben kelepçenin ne olduğunu bilmezdim, karıncanın üstüne basmış bir insan değilim. Polis merkezinin sokağa bakan bir demir kapısı vardı, beni oraya başka bir kelepçeyle bağladılar. Saatlerce orada

Psikolojik terör, polis merkezinde başlamıştı. Orada, "Belene'ye gidenler sağ dönemez, siz orada öleceksiniz" diyorlardı. Bu psikolojik baskı, arkada kalan eşim ve iki çocuğuma da yapılıyordu. "Tuna boyunda cesetler çıkıyormuş" söylentileri ile ailelerimizin moralini bozmaya çalışıyorlardı.

bekledim, gelen geçen bana bakıyordu. Herkesin bir onuru var, beni göstermelik orada bağladılar. Otuz beş gün polis merkezinde kaldım. Kış aylarıydı, hava çok soğuktu, "Kurt kışı geçirmiş ama ayazı unutmamış" derler, ben o günleri hiç unutmadım.

Bize karşı polisiyle, askeriyle, topuyla, tüfeğiyle saldırdılar, bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Biz ne yapabilirdik? Tevekkül ettik. Ben de gözlerimi kapatıyor, dualarımı okuyordum. Otuz beş günü öyle geçirdim, sonra benim hanımı çağırmış, "Eşini Belene'ye göndereceğiz, son görüşmenizi yapın" demişler. Eşime, "Eğer Türkiye'ye gönderecek olurlarsa, çocuklarımızı Türkiye'ye kaçır, beni düşünmeyin, artık ben yaşasam ne olur, yaşamasam ne olur" dedim.

Kerim olan adımı, Keran olarak değiştirmişlerdi. Böyle olacağına hiç olmasın. İnsanları seven, karıncayı bile ezmeyen bir adamken, başka türlü duygular yaşamaya başladım. Eziyetlerden sonra psikolojim bozuldu. Görüşme sırasında annem sarılarak, "Sakın onlara zayıflığını gösterme, analık hakkımı helal etmem" dedi. Ali Osman Filiz benim ağabeyim, onu da Belene'ye gönderdiler. İkimizi aynı kelepçeyle bağladılar, çünkü o kadar çok tutuklu vardı ki kelepçeler de yetmiyor artık. Tuna Nehri boyuna gittik ki nehir donmuş. Bizi hapishane araçlarına bindirerek götürdüler. İşte o zaman başladı Belene maceramız. Belene'de şartlar çok kötüydü, temizliğimizi yapamıyorduk, üç katlı ranzalar vardı, bir odada otuz kişiydik. Pencereleri kapatmışlardı, gündüz mü, gece mi olduğunu bilemiyorduk. Bizim girdiğimiz koğuşun kapısının önünde, "Ölüm Mahkumları" yazıyordu. Psikolojik terör, polis merkezinde başlamıştı. Orada, "Belene'ye gidenler sağ dönemez, siz orada

öleceksiniz" diyorlardı. Bu psikolojik baskı arkada kalan eşim ve iki çocuğuma da yapılıyordu. "Tuna boyunda cesetler çıkıyormuş" söylentileri ile ailelerimizin moralini bozmaya çalışıyorlardı. Ailemin, soğuk kış aylarında yakacak yakıtları bile yoktu, onların çektiği sıkıntılar bizimkinden daha ağırdı. Belene'ye gittikten altı ay sonra, ailemize mektup yazarak iyi olduğumuzu söylememizi istediler. Bir gün kapılar açıldı, gardiyanlar yoktu. "Perestroyka olmuş, Gorbaçov Rusya'ya gelmiş" dediler. Bir gün gelip bazılarımızı sürgüne, bazılarımızı eve gönderdiler. Ben eve gönderildim ama şehir dışına çıkmam yasaktı, sabah akşam imzaya gittim. İşimi iyi yaptığım için beni aynı işime tekrar aldılar.

Sonra bir gün beni emniyete çağırdılar. Orada elime iki saat içinde ülkeyi terk etmemi isteyen yazılı bir kağıt verdiler. Çocuklarımı ve eşimi görmeden hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim, onları görmem için kısa bir süre izin verildi. Türkiye'ye gitmemeye çalıştım ama gitmezsem kelepçeleyerek, zorla otobüse bindireceklerini söylediler. Bindim otobüse ne pasaportum vardı ne belgem. Otobüsün içinde pasaportlarımızı dağıttılar. Her şeyi hazırlamışlardı. Hiçbir yerde durmadan Türkiye sınırına geldik. Sınırda, cebimdeki 50 levayı da aldılar. Bulgar tarafından tekme vurarak gönderdiler, Türk sınırında ise vali karşıladı bizi. Geride bıraktığım eşim ve çocuklarım için döktüğüm gözyaşlarını, yaşadığım heyecanı unutmuyorum. Buraya gelip yeni bir hayata başladıktan sonra, insan kendisini anasının kucağında hissediyor. Ana kucağında bir güç geldi bize. Üzerimizdeki ağırlık kalktı. Bugünümüze çok şükür. Çocuklarımızı okuttuk, evlendirdik, şimdi torunlarımızla uğraşıyoruz.

MEHMET EMİN ATASOY

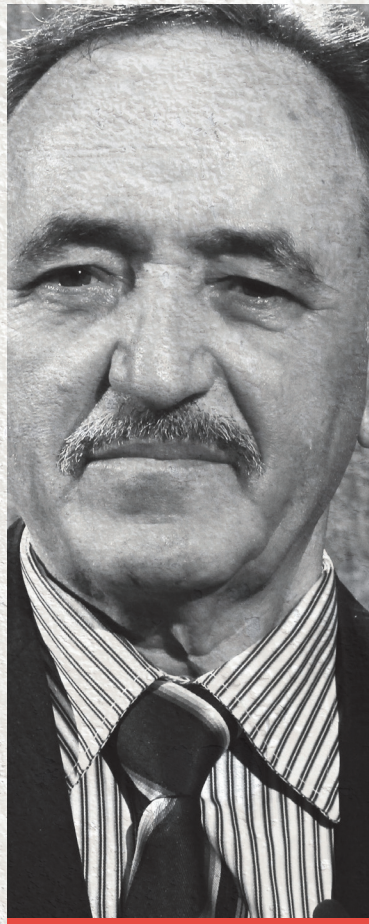

Ben Mehmet Emin Atasoy. Bulgaristan'daki ismim ise Mehmet Emin Aziz Ahmet. Belene mağduru Selattin Aziz Atasoy'un ağabeyiyim. Sofya'da Ulaştırma ve PTT Enstitüsü'nü bitirdim. Türkiye'de bulunduğum otuz yıldır da aynı şirkette personel şefliği yapıyorum.

Ben bu dönemde Kırcaali ili, Mestanlı ilçesine bağlı Memiköy'ün muhtarıydım. Olaylar çevre köylerde başladığında, bizim köyümüzde çok büyük bir telaş oluşmuştu. Köyümüzde toplantılar düzenledik. Bu toplantılarda, çevre köylerde isimlerin zorla değiştirildiğini büyük bir üzüntüyle görüştük ve işe gitmeme, çocukları okula göndermeme gibi elimizde olan imkanlarla, bu olaylara karşı çıkmak konusunda bazı kararlar aldık. Aldığımız bu kararları çevre köylere de bildirdik. Mestanlı direnişinde çevre köyleri de organize ederek, bu direnişe büyük katkı sağladık.

Emniyet güçlerinin toplantıdan haberi olduğunda köyümüz öğretmenlerinden Ömer Rasim, Şerif Mustafa ve diğer köylülerimizden Bekir Ali Osman ve Emin Mehmet'i tutuklayarak emniyete götürdüler. Bunlara orada çok büyük işkenceler ve baskılar yapıldığını öğrendik. Kardeşimin de Sofya'da üniversitelilerle bu olaylara katkı için organize olduğunu ve Mestanlı'ya geldiğini öğrendik. Sonra da kardeşim ve köylümüz Ahmet Ali Osman'ın Belene'ye götürüldüğü haberini aldık. Sonra kardeşimden mektup geldi. 29 Nisan'da görüşme izni verildiğini yazıyordu. Annemi de alarak görüşmeye gittim.

Devlet, topyekun bir diktatörlük sistemiydi, kimsenin tek başına hareket etme imkanı yoktu.

Bulgaristan bizim öz yurdumuz, ata-dede toprağımız. Hiçbir zaman unutamayız ve bırakamayız.

Belene'de çok acı bir durum gördüm, yüzlerce kişi ağlıyordu. İlk görüşmeydi, hepimiz sabırsızlıkla beklemiştik. Görüşmeden sonra rahatladık. Oradaki şartların çok kötü olduğunu biliyorduk. Kardeşimi Belene'de daha güçlü, daha kararlı, davasına daha inançlı gördüm. Kardeşim için bir avukat tutma imkanı yoktu. Devlet, topyekûn bir diktatörlük sistemiydi, kimsenin tek başına hareket etme imkanı yoktu.

Belene'den döndükten sonra kardeşim ile üniversiteye gittik. İleride lazım olur diyerek, kardeşimin lise diplomasını almak istedik. Oradaki görevli, "Siz neredesiniz? Biz sizin kaydınızı silmedik. Sizi devamsız olarak yazdık, okula devam edebilirsiniz" dedi. Kardeşim de okuluna devam etti ve okulunu başarıyla bitirdi. Fakat okulunu bitirip köye dönünce, iş bulma sorunu oldu. Çalışmasına izin verilmedi, kardeşim de inşaatlarda çalışmak zorunda kaldı. Büyük bir mücadele dönemiydi, kardeşim bu mücadeleye kendini adadı. Benim de düşünce ve duygularım hiç farklı değildi. Kardeşimin tek suçu Türk olmaktı ve kendi benliğini korumaktı. Bunun için pasif olarak değil, aktif olarak mücadele verdi.Bulgaristan bizim öz yurdumuz, ata-dede toprağımız. Hiçbir zaman unutamayız ve bırakamayız. Daha sonra göç başlayınca eşyalarımızı sınırdan el arabasıyla taşıdık, Türkiye'ye gelişimiz, hayatımızdaki en mutlu anımızdı.
Allah Türk devletinden, Türk milletinden razı

olsun. En başta rahmetli Özal bağrımızı çok kabarttı. Kendi benliğimize tekrar sahip olduk ve anavatanda canla başla, merakla ve arzuyla, ömür boyu özlediğimiz ortamı bulduk.

Belene'de çok acı bir durum gördüm, yüzlerce kişi ağlıyordu.

Ömer Özgür, Ahmet Alpay, Mehmet Emin Atasoy, Selattin Aziz Atasoy ve eşleri 8 Aralık 1986 Sofya

MEHMET HACIOĞLU

İsmim Mehmet Hacıoğlu. 22 Ağustos 1961'de Kırcaali ili, Koşukavak bölgesine bağlı Çeşimvarlı köyünde doğdum. Askerden döndükten sonra Sofya'da bir fabrikada bakımcı olarak işe başladım.

O yıllarda bizim bölgedeki bazı köylere baskınlar yapılmaya başladı. Halkı bölmek için bazı ailelerin isimlerini değiştiriyorlardı. Halkı şöyle böldüler: "Bu köy Bulgar, bu köye dokunmayacağız, diğer köydekilerin isimlerini değiştireceğiz." Biz bu olayların herkesin başına geleceğini söyledik. Böl-parçala onların politikasıydı. Millet bunları anladı ama çok geç anladı. Nitekim herkesin başına gelince, aramızda birlik oldu, birlik olduğumuz zaman güç doğdu.

Bizim bölgemizin yüzde 99'u Türk'tü, sadece birkaç Roman ve Pomak Türkü vardı. 1971'de onların isimleri değiştirilirken, biz hiç sesimizi çıkarmadık. Hepimiz, "Onlar Bulgar" dedik. Ama ne oldu? Aynı oyun bizim evimizin önünde de oynanmaya başlayınca gördük ki burada büyük bir zafiyet var. Eğer Pomaklara biz yardımcı olsaydık, bu yapılanları dünyaya çok önceden duyurma imkanımız olurdu, biz onları yalnız bıraktık. Pomaklar, "Siz bize yardım etmediniz, destek çıkmadınız" dediler.

Bizim Türk halkı çok çalışkandır. Benim ailem de öyleydi. Çevremizde parmakla gösterilen bir aileydi. Türkiye'ye 1951'de, 1978'de gelen çok akrabamız vardı. Bizim bu yüzden de çok üzerimize geldiler. Onların dediğini kabul etmediğimiz için de bizim ailemize baskı ve şiddet arttı. "Bize bir şey yapamazlar" diyenler, bunların nasıl

olacağını gördü. Halk geç uyandı ama uyandı. İsim değiştirme döneminde, cipin arkasında bir kadını kilometrelerce sürüklediler. Halk altı ay boyunca gece bayırda yatıp, gündüz çalıştı. Sonra bütün Bulgaristan'da halkımız birleşti. Bana, "Sen zehirli yılansın, sen konuşma, insanları zehirliyorsun" diyorlardı. Bir bakıma da haklılardı, ben insanların kaçmasını, dağda, bayırda yatmasını, teslim olmamamız gerektiğini söyledim.

Biz bu olayların herkesin başına geleceğini söyledik. Böl-parçala onların politikasıydı. Millet bunları anladı ama çok geç anladı. Nitekim herkesin başına gelince, aramızda birlik oldu, birlik olduğumuz zaman güç doğdu.

Sofya'da çalışırken beni takibe almışlar. Çünkü birkaç kere Konsolosluğa gitmiştim. Sofya'da çalıştığım fabrikaya gelerek beni tutukladılar. Demir bir kafes içine kilitleyerek, Sofya Merkez Hapishanesi'ne götürdüler. Orada bir akşam kaldıktan sonra sırasıyla; Sofya, Filibe, Hasköy, Harmanlı, Koşukavak ve Kırcaali'ye geldik. Beni orada iki gün boyunca sorguya çekerek dövdüler. Sağlık durumum çok kötüydü. Hastaneye gitmem yasaktı ama bir arkadaşla kavga ettiğimi söyleyerek, hastaneye gizlice girdim. Hastanede tedavi olduktan sonra eve gittim. Bana, "Sen bir daha Sofya'ya gitmeyeceksin, köyden dışarıya çıkmayacaksın, yoksa seni öldürürüz" dediler. Defalarca göğsüme silah dayadılar, akşam saat yediden sonra emniyete çektiler, geceleri dayak attılar. Onların benim Sofya'ya gitmemi engellemeleri üzerine, ben de "Burada iş yok, ben evleneceğim, aile kuracağım, Sofya'da çalışacağım" diyerek aldım başımı gittim Sofya'ya. Orada beni yine yakaladılar ve altı ay göz hapsi verdiler. Günde bir defa, üç kilometre uzağa imza vermeye gittim. Altı ayın içinde baskılar her gün arttı. Bunun üzerine, annemi ve babamı Filibe Konsolosluğuna gönderdim. Onların yaşadığımız olayları anlatmasını istedim. Babam ilk gidişinde Konsolosluğa girememiş. İkinci defa annem elinde yazılı belge ile gitti. Annem, konsolosluğa girince sığınma hakkı istemiş; "Ben buraya çıkmamak üzere girdim" demiş. "Sen çık, kapılar açılırsa ilk sizi göndereceğiz" diyerek annemi çıkarmışlar.

> Bizi Belene'ye öldürmek için götürdüler ama dünyanın ve Türkiye'nin baskısıyla bundan vazgeçtiler.

22 Ağustos 1984 senesinde gözümü kararttım, Mestanlı'dan trene binerek, Konsolosluğa gidip sığınma hakkı istemeye karar verdim. "Ölmek var, dönmek yok" diye düşünüyordum. Tren sabah dokuzda Mestanlı'ya ulaştı. Tramvaya binerek, Konsolosluğun önüne gittim, Türk polisi kuş uçurtmuyordu. Konsolosluğun etrafında bir saat dolaştım, yağmur çiseliyordu, o gün de doğum günümdü. Baktım, Araplardan biri içeriye vize almaya giriyor, ben de kapı açılınca fırlayıp içeri girdim. İçeride on saat kaldım, oradaki herkesi tanıdım. Ben, dışarı çıkmama kararıyla girmiştim, sığınma hakkı istedim. Onlar bana yalvardılar. Dışişleri Bakanlığını aramışlar, her yer ile irtibata geçmişler. Bana, "Çıkmak zorundasın, bizim işimizi de zorlaştırıyorsun" dediler. Akşam beşe doğru çıkmak zorunda kaldım.

Konsolosluğun kapısından çıkar çıkmaz takip edileceğimi biliyordum. Çünkü köyde imza atmam gerekiyordu, beni bulmak için bütün Bulgaristan'a haber etmişler. Baktım etrafımda sivil polisler dolaşıyor, Sofya'nın içinde iki saat bilerek gezdirdim onları. En son Merkez Gar'da, Avrupa'ya giden bir trenin içinde yere yattım, polis orada beni yakaladı. Mestanlı'da 26-27 Aralık'ta olaylar olmasaydı, beni sınır dışı edeceklerdi. O olaylardan üç gün sonra beni Belene'ye gönderdiler. Sabah saat beşte beni alarak Koşukavak Emniyeti'ne getirdiler. Toplam on dört kişi Belene'ye götürüldük. Belene'de, kırk senenin en sıcak dönemi, kırk senenin en soğuk dönemini yaşadık. Cinayet işlemiş mapuslara bile bizden daha iyi yemek veriliyordu. Onların yemek artıklarının içine balık kafalarını, tavukların bacaklarını koyarak bize yedirdiler. Benim saçlarım dökülmeye, dişlerim sallanmaya başladı. Bulgaristan'ın her bölgesinden insan vardı orada, üniversite gibiydik, orası birliğimizin doğduğu yer oldu.

Bizi Belene'ye öldürmek için götürdüler ama dünyanın ve Türkiye'nin baskısıyla bundan vazgeçtiler. Belene'de derin kuyular vardı. Bizden önce

Belene'ye getirilmiş binlerce kişiyi öldürerek o kuyulara doldurmuşlar. Biz bunları, o dönemi yaşayan insanlardan duyduk, bunlar gerçek. İşkenceyle, zulümle insanları hayatından bezdirdiler.

Belene'de sesimizi duyurmak için grev yaptık. Savcı önüne çıkarılmadığımızı, suçsuz olduğumuzu, serbest bırakılmamız gerektiğini anlatmaya çalıştık. Sonunda da bunun neticesini aldık, sesimizi duyurduk. Sık sık Sofya'dan bizimle görüşmeye geldiler. Bir sene sonra bizi Bobov Dol Kampı'na götürdüler. Orada da seksen beş kişiydik ve psikolojik baskı çoktu. Sofya'dan her ay psikolog gelerek toplantı yapıyordu. Orada da grev yapma kararı aldık, bu grevlerin çok faydası oldu. Bulgarlar, dış dünya duyacak diye çok korktular. Hem Belene'de hem de Bobov Dol'da dağıtımlar grevlerden sonra oldu.

Sonra beni bir köye sürgüne gönderdiler. Orada inşaatlarda çalıştım ama doğru düzgün para alamadım. Sabah akşam imza atıyorduk. Bizim avukat tutma, kendimizi savunma hakkımız olmadı.

10 Haziran'da, "Sana 24 saat izin veriyoruz, Bulgaristan'ı terk et" dediler. İlk önce beni yalnız göndermek istediler ama ben kabul etmedim, ailemi almadan gitmeyeceğimi söyledim. Sonra hep beraber geldik ama gelirken eşyalarımızı bile almadık. Ben Kapıkule'de girdikten sonra Kızılay'ın merkezine gittim. Onlar benim hastaneye gitmem gerektiğini söyledi. Sonra Türkiye'de yirmi dokuz gün Heybeliada Sanatoryumu'nda yattım. Benim, darbelerden iç kanama geçirdiğimi söylediler, hala ağrısı geçmedi.

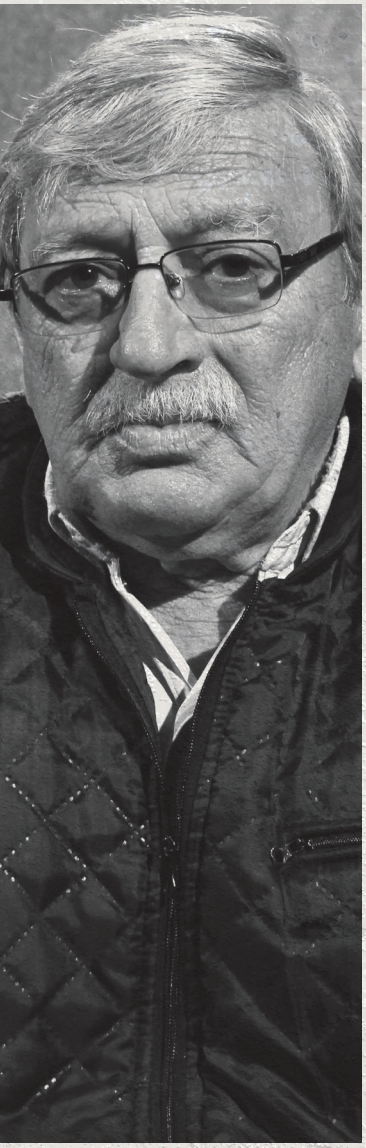

MEHMET KAYA

Bulgaristan'da olaylar 1984'te değil, 1965'te öncelikle Pomaklarda başladı. Sonra yavaş yavaş Türklere geçti. 1989'da bir akşam "Türk kalmadı" denildi. Bulgaristan'da bir akşamda Türkler bitti, sanki havaya uçtu. Bu olaylar yaşanırken 1984 yılında bir sabah beşte evimden alındım, önce emniyete, ardından da Belene'ye götürüldüm. Belene'de ailemle üç beş ayda bir görüşme yapabiliyordum. Ben orada küfür, hakaret duymadım ama emniyette duydum. İşkenceyi Bobov Dol'da gördüm, dayak yedim.

Bobov Dol'dan sonra, bir sene sürgüne gönderildim. Sürgüne gittiğim köy, bomboş altmış kişilik bir köydü. Günde yaklaşık elli ekmek geliyordu köye, herkese birer tane. Bana tek göz odalı yıkık bir ev verdiler, o evin de kirasını istediler, ben ödemedim. Sabah akşam muhtara imza atıyordum. Sürgünden sonra işe başladım, bir fabrikada depocuydum. Emniyet, altı ay sonra benim işe başladığımı öğrenmiş. "Sizi buraya kim aldı?" diye sordular ve bana bu işte çalışamayacağım, sadece inşaatta çalışabileceğimi söylediler. Ben bir dilekçe yazdım. Dilekçemde; "Dünyanın hangi ülkesine gönderirseniz giderim" dedim. Bana pasaportumu getirdiler, İsveç yazıyordu. Ben yine de Türkiye'ye gelmeyi bir kere denemek istiyordum. "Türkiye beni istemezse o zaman Avrupa'ya gideceğim" dedim. Bir baktım kapılar açılmış, 'Hoş geldiniz" diye karşıladılar bizi. Tekrar Bulgaristan'a gittiğimde her şeyim yağmalanmıştı. İki tane evim vardı. Onları da çok ucuza sattım. Bir daha adım atmak istemiyordum, benim canımı almışlar, malım kalsa ne olacak orada? Bıraktım hepsini, hiçbir şey istemedim.

MEHMET VATANSEVER

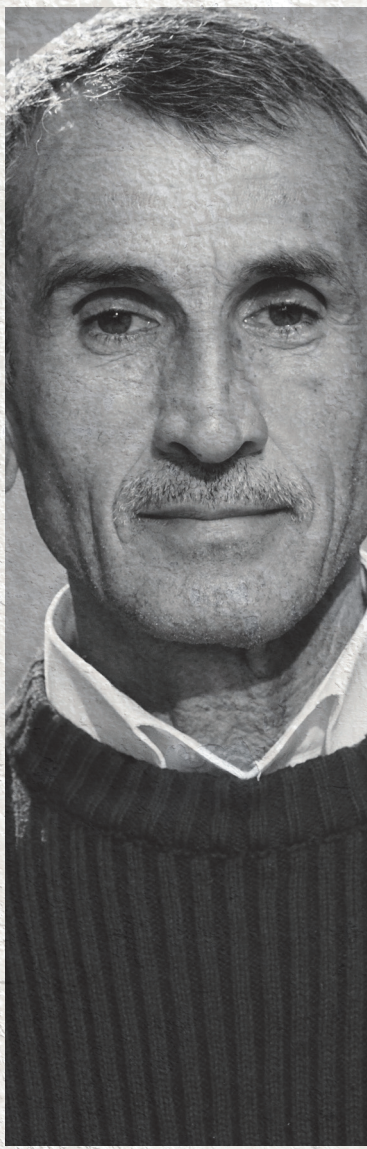

İsmim Mehmet Vatansever. Bulgaristan'da ismim Mehmet Mustafa Adem. 1984 yılında Bulgar komünist rejiminin uyguladığı asimilasyona karşı elimizden gelen mücadeleyi yapmaya karar verdim. O zamanlar ben köyümün postanesinde çalışıyordum. Yirmi dört yaşında genç bir Türk'tüm. PTT'de çalışırken teknoloji elimin altındaydı. Ben de bu teknolojiyi kullanarak, isim değiştirme olaylarını adım adım, dakika dakika Batı Avrupa'ya ve Türkiye'ye bildirdim. Sofya Büyükelçiliğimize, konsolosluklara bilgi verdim. Ben orada dinlendiğimi anlıyordum ama bu bilgileri vermeye devam ettim.

Her ay başında, PTT müdürleri ve şefleri toplanarak bütün ay yaptığımız işlerin hesabını kitabını veriyorduk. Toplantıya gittiğimde salonda belki elli kişi vardı ama sanırım salondaki tek Türk bendim. Bütün dosyalarımı alarak saat onda toplantıya girdim. Bizim müdürümüz konuşmaya başladı, o konuşurken üç kişi içeri girerek benden elimdeki dosyaları istedi. Benim ayağa kalkmamla, bana kelepçeyi vurmaları bir oldu. Elli köyün PTT müdürü önünde beni kelepçelediler, bütün meslektaşlarım şaşırdı kaldı. Beni oradaki polis karakoluna götürdüler ve üstümü aradılar ama bir şey bulamadılar. Akşam üzeri emniyet müdürlüğüne götürdüler ve kaydımı yaptılar. 1 Mart'tan 16 Nisan'a kadar kırk altı gün orada çok zor şartlarda durdum. Gece mi gündüz mü bilemiyorsun, rutubetli, soğuk bir hava vardı. Sürekli sorguya alındım ve dayak yedim, her tarafım çürüdü. Bu süre içinde ne banyo gördüm ne tıraş olabildim. Kendimi tanıyamaz oldum. Yeni evliydim, bir yaşında bebeğimiz vardı, onları düşünüp üzülüyordum. Kırk altı gün sonra

beni çıkardılar. İsim değiştirme mücadelesi verenlerin çoğu aydın kişilerdi. O arkadaşlarla beraber beni kelepçeleyerek polis arabasına koydular.

Belene'ye 16 Nisan'da vardık. Belene'deki kıdemli ağabeylerimiz bize cesaret verdi, orada gözüm açıldı, ferahladım, yiğit, kahraman Türklerle tanıştım. Belene'ye gittiğimde yirmi dört yaşında, kampın en gençlerinden biriydim, yetmiş yaşında bile tutuklu vardı. Belene'de üç sene, üç ay haksız yere ceza çektim. Hayatımda o kadar soğuk görmedim. Tuna Nehri öylesine buz tutmuştu ki arabalar üzerinden geçiyordu. Bulgarlar, bu çetin kış aylarında Rusya'dan da cesaret alarak Osmanlı'nın beş yüz yıllık intikamını almaya kalktılar. Bir süre sonra bizi Belene Kampı'ndaki ikinci öbeğe götürdüler. Çektiğimiz çileler orada da devam etti. Kampın etrafı üç sıra tel ile çevriliydi, kameraları, projektörleri vardı, kampın etrafı mayın tarlasıyla çevriliydi ve gardiyanlar köpeklerle bekliyordu. Oradan kaçmanın imkanı yoktu, etraf bataklıktı, gece çakallar, kurtlar bağrışıyordu. Sonra bizi çalışmaya çıkardılar. Bize, "Siz mahkum değilsiniz, biz siz gibi aydın kişileri korumaya aldık" dediler. Sanki biz gönüllü olarak çalışmaya gelmişiz gibi gösteriyorlardı. Orada ağabeylerimizle grev de yaptık. Belene Kampı'na

Mehmet Vatansever ve ailesi

> Hayatımda o kadar soğuk görmedim. Tuna Nehri öylesine buz tutmuştu ki arabalar üzerinden geçiyordu. Bulgarlar, bu çetin kış aylarında Rusya'dan da cesaret alarak Osmanlı'nın beş yüz yıllık intikamını almaya kalktılar.

giren bir kedi, kamptan aslan olarak çıkıyordu. Bizim orada güçlendiğimizi, cesaret aldığımızı gördüler.

Bir gün yaklaşık seksen kişiyi yarış atlarını taşıdıklarını kamyona doldurarak, Bobov Dol'a götürdüler. Orada da Belene'de çektiğimiz çileleri çektik, ne doktor ne avukat gördük. Bobov Dol'da bizleri maden ocaklarına zorla çalışmaya götürdüler. Bobov Dol'dan sonra beni Köstendil'in bir köyüne sürgüne gönderdiler. Ben köye gelmeden önce tüm köye benimle irtibatı kesmelerini, benim bölücü olduğumu söylemişler ama birkaç ay sonra insanlar beni tanıdı. Ben sabah akşam muhtarlığa imza attım. Orada yaklaşık bir sene kaldım. O zaman eşim de kızımı alarak yanıma geldi. Sonra sınır dışı edilerek Türkiye'ye geldim. Çok şükür anavatanımızda memnunuz.
"Ne Mutlu Türküm Diyene."

MEHMET ZAFER

Ben Mehmet Zafer. 1954 doğumluyum. Kırcaali ilinin Kavacık köyündenim, köyümüz Koşukavak'a yakın küçük bir köy. Çocukluk, gençlik yıllarım Rodoplar'da geçti, oraların örf ve adetleriyle büyüdüm. Köylerimiz hep Türk'tü, diğer milletlerden bir karışıklık yoktu.

İlkokulda Türkçe eğitim alıyorduk. Mecburi dil eğitimi vardı fakat yıllar içinde bunlar kaldırıldı. Benim çocukluk dönemlerimde Türklerin hakları daha çok korunurdu, örf ve adetlerimizi yaşatabilirdik. Ben büyürken Bulgarlar ve Türkler hep birlikte okuduk, her şeyi birlikte öğrendik, hayata tutunmayı, hayatta başarmayı. Fakat yıllar geçtikçe biz bazı şeyleri hissetmeye başladık. Yaşımız ilerledikçe askerlik, okul derken yavaş yavaş Bulgaristan'da olan durumları gördük. Birlikte okuduğumuz arkadaşlarımız bize daha farklı gözle bakmaya başladı. Derslerde ayırımcılık yapıldığına şahit olduk. Biz hep birlikte yaşıyorduk, Bulgarlar ve Türkler bir aradaydık. Fakat yıllar içinde bizler Türklüğümüzü korumak için mücadele etmeye başladık, çünkü üzerimizde baskı vardı.

Ben askerlikten sonra, Bulgaristan'ın başkentinde iş hayatına başladım.İnşaat teknikeri olarak okulu bitirmiştim. Bulgaristan'ın köprü, tünel inşaatı ve stratejik önemi olan yerlerin yapımında örnek bir yönetici olarak çalıştım. O dönemde bazı bölgelerde Pomakların baskı altında tutulmaya başladığını, onlara Bulgar ismi verildiğini işitiyorduk. Biz bu insanların böyle şeyleri hak etmediğini gördük. İnsanın kendi ismini kendinin belirlemesi lazım. Anayasa önünde herkes, her hakka

sahiptir deniliyor ama biz böyle olmadığını gördük. Ben yönetici olarak, inşaat bölgelerinde Ulahlarla, Romanlarla birlikte çalışıyordum. Aramızda hiç böyle bir sorun olmuyordu. Benim çalıştığım yol yapım şirketi o dönem devletindi. Bir dönem sonra inşaat şirketi şehir içine taşındı ve ben de başkentte çalışmaya başladım.

Sofya'da çalıştığım dönemde emniyet güçleri, benim ve birlikte çalıştığım insanların doğduğumuz yerlere giderek emniyet veya muhtarlıklara başvuru yapmamız gerektiğini söyledi. O dönemde başkentten kaçan insanların, İç Bulgaristan'a yayıldığını duyuyorduk. Bölge bölge isim değiştirme olayları başlamıştı fakat bu olanlara inanamıyorduk. Nihayet bunların gerçek olduğunu kavramaya başladık. İstemesek de doğduğumuz yerlere dönmek zorundaydık. Çünkü orada kimliklerimizi yenilememiz gerekiyordu. Ben de doğduğum köye döndüm, döndüğümde gördüm ki konu komşunun evlerine emniyet güçleri geceleri baskınlar düzenleniyor. Ailemin yanına gittiğimde babama neler olduğunu sordum. Babam, "Ne olacak oğlum, gece gelip kimliklerimizi aldılar" dedi. Sonuçta yaşlı insanlar, ne kadar rahatsız olsalar da tepki gösterecek güçte değiller. Bu insanları mecbur etmişler, uyduruk isim listesi gösterip, isim seçmelerini istemişler. Onlar, Bulgarca konuşmayı zaten bilmezlerdi.

Babam, "Ne olacak oğlum, gece gelip kimliklerimizi aldılar" dedi. Sonuçta yaşlı insanlar, ne kadar rahatsız olsalar da tepki gösterecek güçte değiller. Bu insanları mecbur etmişler, uyduruk isim listesi gösterip, isim seçmelerini istemişler. Onlar, Bulgarca konuşmayı zaten bilmezlerdi.

Mehmet Zafer

İşime dönmeden önce muhtarlığa giderek, durumu anlamak istedim. Bana da bir dilekçe imzalatmak istediler. 18 maddelik matbu bir dilekçe hazırlamışlar. Dilekçede, isim değiştirmelerin kendi rızamız ile yapıldığı maddesi yer alıyordu, ben bu dilekçeyi imzalamayacağımı söyledim. Aynı gün, Koşukavak şehir merkezine indim, belediyeye gittim ve dilekçenin ne anlama geldiğini sordum. Bana, işe geri dönmem için bu dilekçeyi imzalamam gerektiği söylendi. Ben itiraz edince tutuklandım. Beni şehrin emniyetine götürdüler, emniyetin koridorlarında benim gibi bazı kişiler gördüm. Götürüldüğüm yerin camları kırıktı ve yerde kan izleri vardı.

Beni tutuklayarak aşağı katta bir koğuşa kapattılar. Neyle suçlandığımı da bilmiyordum. Günde birkaç kere ifade almak için beni çıkardılar. İfadelerde ne yaptıysam yazmamı, kimlerle ilişki içinde olduğumu söylememi istediler. Başkent Sofya'da yabancı uyruklu kişilerle iş birliği yaptığımı söylediler. Benim her şeyi itiraf etmemi istediler. Zamanla anladım ki bunların amaçları insanları korkutup, sindirmekmiş. Bana yapılan suçlamaları kabul etmedim. Bunun üzerine de çok sıkıntılı günler yaşadım. On iki gün boyunca darp edildim, merdivenlerden tekmelenerek, itilerek indirildim. Çok sıkıntılı bir süreç yaşadıktan sonra, bir akşam emniyetin nakil aracıyla Kırcaali'ye götürdüler, orada iki gece kaldım. Beni tek kişilik hücreye kapattılar, iki gün sonra orada bulunan dört kişiyi bir nakil aracına bindirerek götürdüler. Hava soğuktu, nereye gittiğimizi bilmiyorduk. Herkes birbirine bakıyor ama konuşamıyordu. Tuna boyunda olduğumuzu anladık.

Adaya geldiğimizde bir binanın önünde durdular. Burası bir cezaeviydi. Bu cezaevinin önünde de askerler köpeklerle duruyordu. Boş bir odaya aldılar, soyunduk, ben darp edildiğim için çok zor durumdaydım. Cezaevine girdik, eski bir elbise verdiler bize ve koğuşlara dağıttılar. Havalandırması olmayan, camları sac ile kapatılmış, gecenin gündüzün fark edilmediği odalardı. Pis bir kova vardı, herkes bu kovaya yapıyordu. Koğuşlar günde iki kere açılıyordu, ihtiyacımızı o zaman gideriyorduk. Bu şekilde üç ay geçti. Bahar geldiğinde bizden eşyalarımızı hazırlamamızı istediler. Zaten bir şeyimiz de yoktu. İçeride de yeterince beslenememiş, sağlık ihtiyaçlarımızı karşılayamamıştık. Çok

Yaşadığı acıyı insan nasıl unutur? İnsanlık tarihindeki en büyük suçu insan nasıl unutur? Benim ismim zorla değiştirildi. Yediğim tekmeleri nasıl unuturum? İnsanlık dışı hareketleri nasıl unuturum? Yıllardır ben şu soruyu soruyorum kendime: Neden bize bu acıları yaşatanlar hiçbir ceza almadı?

ağır durumda olan arkadaşlarımız vardı. Yardım istesek de geçiştirir, yardım etmezlerdi.

Havalar ısındığında bizi çıkardılar ve ikinci öbek denilen başka bir yere götürdüler. İki bina vardı yan yana. Her taraf tel örgülüydü, orada avluya çıkma imkanı verildi, soğuk da olsa banyo yapabildik. Sonraları sıcak su imkanı oldu ki bu bizim için bir lükstü. Birinci öbekte bunu görmemize imkan yoktu. Beni uzun süre izole ettiler, çalışmaya çıkarmadılar. Benim kaçacağıma yönelik ihbarlar varmış. Arkadaşları inşaat işlerine götürdüler, onları insan sağlığına çok zararlı atom santralinde çalıştırdılar. Sonraları açlık grevine başladık. Tek suçumuz, "Ben Türk'üm, ben ismimi korumak istiyorum" demekti. Onlar için bunu söylemek suçtu. Bir insanın ben Türk'üm, ben Bulgar'ım ya da ben Alman'ım, ben İngiliz'im demesi suç mu?

Biz orada açlık grevi yaptık. Açlık grevinden sonra bizi Bulgarların yoğun olduğu bölgelere sürgüne göndereceklerini, eşyalarımızı toplamamız gerektiğini söylediler. Kapının önüne çıktık, bizi küçük bir otobüsün içine bindirdiler. Yolun ortasına geldik, cezaevi görevlisi otobüsün önünde durdu ve otobüse girerek beni ve Almanca öğretmeni Şükrü'yü indirdi. Bizi sürgüne gönderdiklerini düşünüyordum. Tarla yolunda indik, bir at arabasına bindirdiler ve Zastava'ya getirdiler. Zastava, Tuna'nın son kıyısı, Romanya'ya yakın bir yer. Orada, bizden önce giden arkadaşlar da vardı, otuz dört kişiydik, orada izole edildik. Bu bizim canımızı çok acıttı, her yerden koptuk, hiçbir iletişimimiz

yoktu. Kimse nerede olduğumuzu bilmiyordu. Sonraları bizi dışarıya çıkararak, söğüt ağaçlarını kestirdiler. Biz de içeride kapalı durmaktansa, dışarı çıkmayı tercih ettik ama çamur ve su içinde çalıştık, çok üşüyorduk. Bir süre sonra açlık grevine başladık.

Bizi sonra ikinci öbeğe geri götürdüler. Gittiğimizde orası da tamamen boşalmıştı. İlk önce beş yüz kişinin üzerindeydik, sonra yirmi beş kişi kadar kalmıştı. Ağustos ayı geldi, bize çıkış yoktu. Tekrar açlık grevine başladık, bu sefer "Ya Ölüm Ya Çıkış!" dedik. Bize, "Son kalan kişileri Kuzey Bulgaristan'a göndereceğiz" dediler. Dört kişi bizi aldılar ama önce muhasebeye götürerek elektrik, su parası bahanesiyle üzerimizdeki tüm parayı vermemizi istediler. Sanki dinlenme adasında, 5 yıldızlı otele gelmişiz gibi bizden para istediler. Görevli bizi aldı, bir günlük yola Mihaylovgrad'a bir köye götürdü. Ben açlık grevine devam ediyordum. Ben bunları hak etmemiştim. Beni önce köyün giriş tabelasına, sonra da çıkış tabelasına götürdüler ve "Senin yaşayacağın yer bu iki tabelanın arası" dediler. Beni belediyenin bir evine yerleştirdiler. Yaşamak zorundaydım, açlık grevinin artık anlamı yoktu. İki yıla yakın orada kaldım, sabah akşam imza vermek zorundaydım.

Beni sürekli takip ediyorlardı. Benim terör odaklı olduğum, aşırı milliyetçi olduğum söylendi. Ama ben hiçbir zaman Bulgaristan devletine veya insanlarına zarar verecek bir şey yapmadım. Bulgarlar korkularından dolayı, kendilerini aklamak için, kendilerini doğru çıkarmak için, operasyonları, terör olaylarını kendileri yarattılar. Dünya kamuoyunda kendilerini aklamak için bunları Türklerin üzerine attılar. Nitekim yıllar sonra gerçekler meydana çıktı.

Sürgündeyken, mart ayının sonlarında evime gidebileceğim söylendi ama bana resmi bir belge verilmedi. Ben de köyüme geri döndüm. Eve geldiğimde annem babamda eski neşe, mutluluk yoktu. Kimse kimseyle sıcak iletişim kuramıyordu. Bir gün beni emniyete çağırdılar. Bana kimliğimi ve yurtdışı pasaportumu verdiler ve ülkeyi hemen terk etmemi istediler. İki yaşındaki çocuğum ve eşimle, birkaç bavul eşyamızı alarak yola çıktık. Evde her şeyimiz kaldı. Annem, babam arkamızdan ağladı. Ailemi göndermediler,

onlar geride kaldı. Onların da eve bakacak durumları yoktu. Yıllar sonra Bulgaristan'a döndüğümde ev çok bakımsız kalmıştı. Evdeki her şey dağıldı gitti.

O dönemin sıkıntılarını, acılarını, o yediğim darbelerin ağrılarını halen daha yaşıyorum. Omurgamdaki, sırtımdaki ağrılar, merdivenlerde tekmelerle dövülmelerimin ağrılarını yaşıyorum. Yaşadığı acıyı insan nasıl unutur? İnsanlık tarihindeki en büyük suçu insan nasıl unutur? Benim ismim zorla değiştirildi. Yediğim tekmeleri nasıl unuturum? İnsanlık dışı hareketleri nasıl unuturum? Yıllardır ben şu soruyu soruyorum kendime: Neden bize bu acıları yaşatanlar hiçbir ceza almadı?

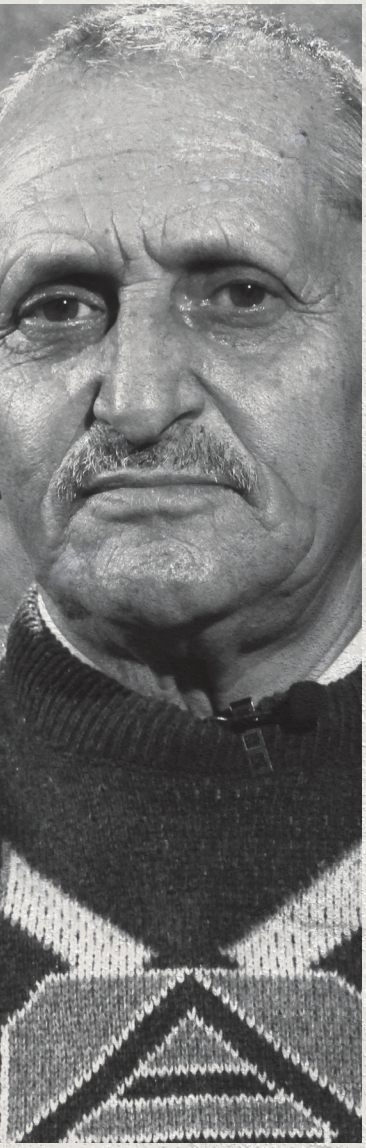

MUSTAFA TOPALOĞLU

İsmim Mustafa Topaloğlu. Bulgaristan'da ise Mustafa Mehmet İsmail. 1949 yılında Bulgaristan'ın Görsel köyünde doğdum. Maden aramada altı yıl çalıştıktan sonra askere gittim, asker dönüşü şoför oldum.

1984 yılında bizim isimlerimizi değiştirmeye başladılar. Biz ilk başta "Arkamızda Türkiye var, bizim isimlerimizi değiştiremezler" dedik ancak 26 Aralık sabahında Mestanlı'da isimlerin değiştirilmeye başladığını duydum. Ondan sonra otobüste insanlara, "Arkadaşlar, otobüsleri durdurup isimlerimizi değiştiriyorlarmış" dedim. İş yerine gittiğimde herkes ayaklanmıştı, herkes korkuyordu. Arkadaşlar, "Acele, Mestanlı Mezarlığı'nda toplanılacak" dedi, biz de bu çağrıyı herkese ilettik. Saat on bir gibi orada toplandık ve belediyeye yürüdük. Oradan döndükten sonra askeriyenin tanklarını gördük ve tanklara yapıştık. "Niye bizim isimlerimizi değiştiriyorsunuz, biz köle değil miyiz size? 24 saat çalışıyoruz" diye tepki gösterdik, ama olmadı, gücümüz yetmedi.

Türkçe konuşturmadılar, sünnet yaptırmadılar, mevlit okutmadılar, namaz kılmamızı yasakladılar. İki kişi bir araya gelip Türkçe konuşursak ceza verdiler. İş yerinde de bir Bulgar varsa Türkçe konuşmamız yasaktı, çünkü Bulgar varsa, hepimiz Bulgarca konuşmak zorundaydık. Bizim Türk olmadığımızı, Osmanlı'nın bizi değiştirdiğini falan söylediler. Evet tanklara yapıştık, yıkmak istedik ama elimizden bir şey gelmedi. Bir saat sonra Kırcaali'den polisler geldi. Onlar geldikten sonra başladılar sopalarla, dipçiklerle vurmaya. Sonra silahlar atılmaya başladı, takır takır takır. Kime gelirse, nereye denk

Bizim Türk olmadığımızı, Osmanlı'nın bizi değiştirdiğini falan söylediler. Evet tanklara yapıştık, yıkmak istedik ama elimizden bir şey gelmedi.

gelirse. Tüm binaları delik deşik yaptılar. Benim kızım okuldaydı, korkudan okula almaya gidemedim. Çünkü şehrin içine girilemiyordu, dört yanı sardılar. Birkaç saat sonra ortalık sakinleşince kızımı, oğlumu okuldan alarak köye gittik.

Ertesi gün sabah işe gitmek için çıktım. Mestanlı bizim köyden sekiz kilometre uzaklıkta. Ama durakta otobüs yoktu, bir baktım, aşağıdan bir otobüs dolusu polis geliyor. Bizi görünce indiler aşağıya, pata küte, coplarla saldırdılar. "Siz ne yapıyorsunuz burada?" diye dağıttılar bizi işe gidemedim. Ertesi gün, yine toplanacağımız haberi geldi ama yine dağıttılar bizi. Sabahleyin iş yerine vardım, beni hemen yakaladılar. Artık birileri söylemiş mi, görmüşler mi bilemiyorum. Hemen beni kelepçelediler, haydi emniyete. Daha girerken arkamdan neyle vurdular anlayamadım, yere yığıldım, sağıma soluma bakarken içerinin insan dolu olduğunu gördüm, yerler kan içindeydi. İnsanları dövüyorlar, vuruyorlar. Orada ben de yere düştüm, ayakta durmam için kaldırmaya çalıştılar ama ben kalkamıyordum, birkaç saat yerde kaldım. Sonra geldiler beni aldılar, sorgu sual yok. Kelepçeyle beni taksiye bindirerek Kırcaali'ye götürdüler. Dört saat, durdum orada. Sonra yanımda iki polisle Sofya'da 4. Bölge Emniyet Müdürlüğü'ne götürdüler. Orada üstümde ne varsa aldılar ve hücreye kilitlediler. Yapayalnızdım, uyku yok, üç gün sonra sorguya alındım. "Kim vardı orada, tanklara niye yapıştınız, sizin arkanızdaki örgüt kim, sizin Türkiye'deki örgütünüzde kimler var, Türkiye ile bağlantınız kim?" diye sordular. "Kimse yok arkamızda, bizim isimlerimizi değiştirdiğiniz için toplandık, biz Türk'üz" dedik. Sonra çapraz sorgulara başladılar, yeğenlerim de vardı, onlarla beraber sorgulandım. "Sen doğru söylemiyorsun" diye al sana sopayı, ver bana sopayı. Ben yetmiş altı gün karanlık zindanda kaldım. Karanlıktı, oturmak yok, ayakta duracaksın, oturduğum zaman, "Kalk" diyorlardı, zincirlerimiz vardı, çok zahmet çektik.

Yetmiş altı gün sonra beni başka yere devrettiler, orada da bir hafta on gün durdum. Ondan sonra beni saldılar, "Sen işine git" dediler. Bir ay sonra gelip bana, "Bak, baban ismini değiştirmiş, hanımın değiştirmiş, çocukların değiştirmiş, sen de değiştireceksin" dediler. "Ben ismimi değiştirmeyeceğim" desem de tepeme bindiler, mecbur kaldık sopadan, ismimizi değiştirdik. Bana bir isim taktılar, kimlikleri değiştirdiler. Bana iş vermediler. Benim ehliyetimi aldılar, üç yıl sonra bir af geldi ehliyetimi geri aldım, bir yerde işe başladım.

Türkiye'ye geleceğimiz zaman benim pasaportumu çıkardılar ama oğluma pasaport vermediler. Oğlum on altı yaşındaydı, oğlumun orada okuyup askere gideceğini söylediler. Ben de oğlumu bırakamadım, oğlumu öldüreceklerinden korkuyordum. Altı ay sonra vize alarak Türkiye'ye geldim, burada yine şoförlük yaptım. Allah bin bereket versin. Halimize şükür, çalıştık, çabaladık, emekli olduk. Allah razı olsun Türkiye Cumhuriyeti'nden.

MUZAFFER OROVA

Adım Muzaffer Orova. Belene mağduru Hasan Kavanozoğlu'nun kızıyım. Bulgaristan'daki Türkler için 1984 yılında kara günler başlamıştı, birçok köyde isim değiştirmeler oluyordu.1984 yılının Aralık ayında yürüyüşler başladı. Babam da bu yürüyüşlere katılıyordu. 4 Ocak 1985 yılında kapımız bir sivil polis tarafından çalındı. Babama, "Birkaç soru sormak için seni emniyete götüreceğiz" dediler. Babamı alıp götürdüler. Babam tutuklandığında ellerinde resmi bir belge yoktu, tek suçu milliyetçi olmak, vatanını sevmek, ismini değiştirmek istememekti. Babama yargısız infaz yapıldı. Ne hakkını savunacak bir avukat, suçunun ne olduğuna dair bir belge, hiçbir şey yoktu.

Babam konusunda bir hafta boyunca bilgi almaya çalıştık fakat hiçbir yerden bilgi alamadık. Nihayetinde babamın Belene Adası diye bir yerde olduğunu duyduk. Hayatımız boyunca, Belene Adası'nın adını duymamıştık. Belene Adası'nda yatan civar köylerden biri serbest bırakılmıştı, beş ay sonra babamdan onun sayesinde haber aldık, bize babamın gerçekten de Belene'de olduğunu söyledi. Biz o süre içinde babamın yaşayıp yaşamadığını bile bilemedik.

Kötü günler bizim için de başlamıştı. Babamın öğretmen olduğu köyün lojmanından atıldık, evsiz barksız kaldık ve Mestanlı'ya taşındık. Bizim ilk kiraladığımız ev, bildiğiniz araba garajıydı. Annem ucuz olduğu için orayı tutmak zorunda kaldı. Ben on iki, kardeşim ise dokuz yaşındaydı. Kar kış demeden okula gidip geldik. Annem çok iyi bir terziydi. Babam hapse gitmeden önce, annem

öğrencilerine gelinlik bile dikerdi. Nereye müracaat ettiyse, hiçbir yerde iş bulamadı annem. Çünkü o hapishanede yatan birinin eşiydi. Bulgar Hükûmeti hepimize suçlu gözüyle bakıyordu, sadece babalarımıza değil, eşlere de çocuklara da.

Mayıs 1985 yılında Belene'ye gittik ve babamla görüşmeye çalıştık. İlk gidişimizde bizi görüşmeye aldılar, o kadar mutluyduk ki onu göreceğimiz için. Ama onu görünce çok hüzünlendik. Babam bir deri bir kemik kalmıştı, simsiyah olan saçları bembeyazdı. Daha sonra görüşmeler bu şekilde devam etti. Bir gün Belene'ye gittiğimizde, ben tabii o zaman on iki yaşında çocuğum, kampın girişinde demir parmaklıklar vardı. Ben o parmaklıklara tırmanıp, babamı görmek istedim. Benim üzerime bir kova soğuk su döktüler. İçim o kadar üşümüştü ki babamı görünce ısındım. Ama şunu anladım ki o küçük çocuk aklımla, Bulgarların ne çocuklara ne kadınlara ne de yaşlılara, hele ki mahkumlara acıması yok. Görüşmelerde yanımızda sürekli görevli vardı ve bize çok katı davranıyorlardı. Babam inatçı bir kişiliğe sahipti. Türkçe konuşmaya çalışıyordu. Oysa Bulgarcası çok iyiydi, öğretmendi. O zaman bize hiç acımadan, bizi kovarcasına dışarı atıyorlardı.

Belene'ye uzun bir yolculuğun ardından, çoluk çocuk, yaşlılar görüşmeye gidiyordu. Hele o yaşlıların görüşmelerde sesleri bile çıkmıyordu. "Tek bir

> **Hepsi çok kötüydü, hepsi çok zayıflamıştı ve hepsi çok yaşlanmıştı. Neredeyse hepsi, yaşının iki katı gösteriyordu. Bazıları kendilerine psikolojilerini rahatlatacak bir hobi bulmuşlardı. O da çocuklarına hediye etmek için, tahtalardan tespih, kalem, kolye yapmaktı. Belki de bizim hayatımız boyunca onlardan alabileceğimiz en değerli hediyelerdi bunlar. Çünkü onların acısını, umutlarını, gözyaşlarını ve birçok şeyi barındırıyordu bu hediyeler.**

kelime Türkçe söyleyeceğiz de bizi kovacaklar" diye korkuyorlardı. Bir resme nasıl bakarsanız, öyle bakıyorlardı evlatlarına, damatlarına, kardeşlerine. Her taraf hüzünlü insan kaynıyordu, acı çekmiş, mutsuz insanlar.

Daha sonraki süreçte babamı, adada bulunan tarlalarda, inşaat işlerinde çalıştırmaya başladılar. Bazen biz görüşmeye gittiğimizde, onları otobüslerle geçerken görüyorduk. Hepsi çok kötüydü, hepsi çok zayıflamıştı ve hepsi çok yaşlanmıştı. Neredeyse hepsi yaşının iki katı gösteriyordu. Bazıları kendilerine psikolojilerini rahatlatacak bir hobi bulmuşlardı. O da çocuklarına hediye etmek için, tahtalardan tespih, kalem, kolye yapmaktı. Belki de bizim hayatımız boyunca onlardan alabileceğimiz en değerli hediyelerdi bunlar. Çünkü onların acısını, umutlarını, gözyaşlarını ve birçok şeyi barındırıyordu bu hediyeler.

Babam Belene'de on altı ay kaldı. Biz babamın eve dönmesini beklerken, babamın Bobov Dol'a nakledildiğini duyduk. Bize yine yollar görünmüştü. On üç ay boyunca da Bobov Dol'a gittik, geldik. Sonrasında bizim için yine çile bitmedi. Bu sefer de babam bir köye sürgüne gönderildi. Biz ilk başta gidemedik babamın yanına, ama okullar kapanınca biz de babamın yanına gittik. Daha sonra bizi oradaki okula kaydettirmek zorunda kaldılar. Kocaman bir okulda iki Türk çocuğu, ben ve kardeşim vardı. O yıllarımı unutamam. "Pis

Hasan Kavanozoğlu 1976-1977 öğretmenlik yaptığı Nanovisa köyü

Türkler", "Ne zaman gideceksiniz?", "Bizim okulumuza gelmeyin" diyorlardı. Gerçekten de o dönem, okuldan da, okula gitmekten de nefret etmiştim.

Anne çalışmıyor, baba çalışmıyor, elbette geçinemiyorduk, bir şeyler yapmamız gerekiyordu. Biz de yazları tütün ekiyorduk, küçücük çocuklar annemize, babamıza yardım etmek için tarlalarda çalışıyorduk. Sabahın köründe gidip, akşam geç saatlerde dönüyorduk. Sürgün hayatımız sona erince babam Mestanlı şehrine geri döndü. Birkaç ayın sonunda bize geldiler ve "Yarın sınır dışı ediliyorsunuz" dediler. Yanımıza birkaç eşya alabileceğimizi, kesinlikle para almayacağımızı söylediler, resmen kovulduk. Bizi Viyana'ya gönderdiler. Bizi sevenlerimiz, akrabalarımız yolcu etmeye geldi. Akrabalarımızla bir veda gecesi yaptık. Albümdeki tüm resimleri çıkardık ve arkalarına adlarımızı, soyadlarımızı, doğum tarihlerimizi ve kişisel bilgilerimizi yazdık. Eğer ki Türkiye'ye gelme olayımız olursa, gerekli olacağını düşünerek albümü yanımıza aldık.

1989 yılıydı, 30 Mayıs'ta göç ettik. O gün babamın doğum günüydü ve babam o kadar mutluydu ki sanki dünyaya yeniden gelmiş gibiydi. Biz nihayet Bulgar topraklarından çıkmış, Viyana'ya ulaşmıştık. 4 Haziran 1989 yılında da Türkiye'ye geldik. Artık vatanımızdaydık ve mutluyduk. Babamın sağlık durumu önceden çok iyiydi. Babam kimya ve fizik öğretmeniydi ve aynı zamanda spor yapıyordu. Bulunduğu okuldaki futbol takımının başındaydı. Çok sportmendi. Bir insanın dişi bile ağrımaz mı? Babamın dişi bile ağrımamıştı. Hapishaneden sonra böbrek sorunu, kalp sorunu oldu ve ben babamı çok erken kaybettim. Ben bunu babamın, hapishanede geçirdiği o acı yıllara bağlıyorum.

MÜMİN ÇOLAKOĞLU

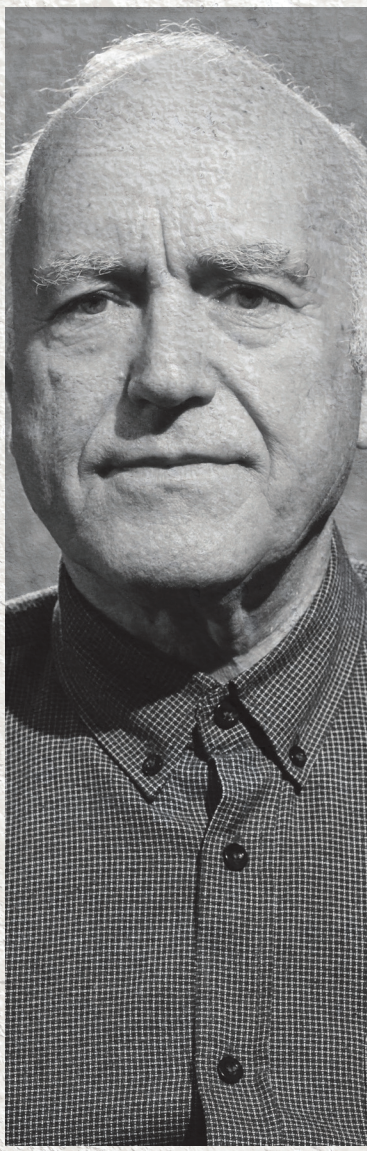

Adım Mümin Çolakoğlu. Bulgaristan'daki adım Nuri Mahmut Çolak. 1949 yılında Bulgaristan'ın Kırcaali iline bağlı Tosyalı köyünde dünyaya geldim. Köyümde ilk ve orta öğrenimimi tamamladıktan sonra, Eğridere ilçesinde lise tahsilimi yaptım. Üniversite mezunuyum, eğitim fakültesini bitirdim ve Bulgaristan'da on beş yıl öğretmen olarak çalıştım.

Bulgaristan'da yıllardan beri sinsice yürütülen bir asimilasyon politikası vardı. Bulgaristan'da önceleri Türkçe eğitim yapılıyordu ancak bu kaldırıldı. Türkçe yayınlanan gazeteler, dergiler vardı, bu yayınlar önce yarı yarıya Türkçe ve Bulgarca olarak çıkmaya başladı, daha sonra Türkçe tamamen kaldırıldı. Okullarda ise Türkçe derslerini önce haftada iki saate indirdiler, sonra bu da fazla geldi, onu da kaldırdılar. Sonra sıra Türklerin adlarını değiştirmeye geldi. Bunu yaparken "karışık aileler" bahanesi uyduruldu. Biz yıllardır Pomaklarla kız verip alıyorduk, elbette bir karışıklık vardı ama isimlerimizi değiştirirken bunu bahane ettiler. Bazı yerleşim yerleri Türk nüfusu olmasına rağmen Bulgar nüfusu ilan edildi.

1984 yılının sonlarında sinsice yapılan asimilasyon tamamen ayyuka çıktı. Geceleri evlere baskın düzenleniyor, ailede bir kişi Pomak ya da Bulgar kökenliyse sadece ailenin değil, tüm sülalenin adı değiştiriliyordu. Bu bir zorbalıktı. Polis ve devletin memurları geceleri köy köy dolaşıp evleri basıyor, şiddet uyguluyordu. İnsanlarımız geceleri kırda, bayırda, ormanda yaşamak zorunda kaldı. Bu böyle devam edemezdi, bıçak kemiğe dayanmıştı, bir şey yapmamız gerekiyordu.

Sabah oldu, saat yedide köy meydanına çıktığımda meydan hınca hınç dolmuştu. Arkadaşlara parti komitesinin önüne yürüyeceğimizi söyledim. İnsanlar yola çıktı, iki üç kilometre yürüdük, partiye yaklaşırken milisler silahlarıyla bekliyordu, tanklar yollardaydı, bizi görünce silahlarıyla havaya ateş etmeye, dipçikleriyle bizi dağıtmaya başladılar.

Ben öğretmen olarak çalıştığım için köylüler benden çekiniyor ve bana yanaşamıyorlardı. Bizim köyde bir fabrika vardı, bir gün fabrikanın önünde gençler sohbet ederken, onların fikirlerini öğrenmek için yanlarına gittim. O sırada, isim değiştirme kampanyası yakın köylere kadar gelmişti ama bizim köyde henüz isimler değiştirilmemişti. Gençlere, "Arkadaşlar haberiniz var mı, yakın köylerde olaylar oluyor" dedim. Onlar bana "Ne yapacağız?" diye sordular. Ben de gençlere sonuna kadar direnmemiz gerektiğini söyledim. Anladım ki tüm gençler bir mücadele vermek için hazırdı. Bizim köyümüz oldukça büyük bir köy. Ayın 22'sinde köy meydanında kalabalık vardı, insanlar gruplar halinde konuşuyorlardı. Ben de meydanı dolaşıyor ve konuşulanlara kulak veriyordum ama ben hangi grubun yanına yaklaşsam öğretmen olduğum için benden çekinip susuyorlardı. Ben bir grubun yanına yaklaştım ve dedim ki; "Arkadaşlar görüyorsunuz, etraf köylerde isim değiştirme kampanyası devam ediyor, zorla insanlara Bulgar-Slav isimleri veriliyor, bu hususta sizin düşünceniz ne?" Bana, "Bizim elimizde ne silah ne bıçak var, oysa devletin tankı, tüfeği var, eğer biz baş kaldırırsak bizi ezerler" diye cevap verdiler. Ben de silaha, tanka, tüfeğe gerek olmadığını, elimizde "demokrasi silahı" olduğunu söyledim. Bu konuşma cuma günü olmuştu. "Pazartesi günü bu meydanda toplanacağız ve parti merkezine yürüyerek bize yapılanları protesto edeceğiz, bu bizim demokratik hakkımız" diye konuştum. Herkes tek ağızdan, "Biz varız" diyerek bana destek verdi. Ben buna çok sevindim, eve gittim ve aileme durumu anlattım. Ben korkmadım

değil, çok korktum, çünkü beni neyin beklediğini biliyordum. Beni pazartesiye kadar tutuklayıp götürebilirlerdi. Cumartesi akşam köyde kahveye uğradım. Dışarı çıktığımda altı genç vardı, içlerinden biri de benim kardeşim Salih Çolakoğlu idi. Kardeşim, gece köyleri hane hane dolaşarak, köylüleri protesto yürüyüşüne davet edeceklerini söyledi. Sabah saat dört sularında kardeşim eve döndü, bütün köyleri dolaşarak insanları yürüyüşe davet etmişlerdi. Ben bir taraftan seviniyordum ama hüzünlüydüm de çünkü başıma gelecekleri biliyordum. Sadece benim başıma gelecek olanları değil, kardeşimi de düşünüyordum.

Sabah oldu, saat yedide köy meydanına çıktığımda meydan hınca hınç dolmuştu. Arkadaşlara parti komitesinin önüne yürüyeceğimizi söyledim. İnsanlar yola çıktı, iki üç kilometre yürüdük, partiye yaklaşırken milisler silahlarıyla bekliyordu, tanklar yollardaydı, bizi görünce silahlarıyla havaya ateş etmeye, dipçikleriyle bizi dağıtmaya başladılar. Belediye başkanı Türktü, onu öne salarak bizimle konuşmasını istediler. Bize, isimlerimizin değişmeyeceğini, eve dönmemiz gerektiğini söylediler. Milislerin eşliğinde evimize döndük. Aynı akşam saat yedi sularında eşimle muhtarlığa çağırıldık. Gittiğimde pek çok kişi dayaktan geçirilmişti, kaçmak mümkün değildi. Bizi de içeri alarak, eşimin ve benim elime bir kağıt verdiler ve yürüyüşe kimlerin katıldığını yazmamızı istediler. Yazdıklarımızı beğenmemiş olacaklar ki bizi tartaklamaya başladılar, eşim bayıldı, eve gittik ama o gece doktor yardımı alamadık. Sabah eşimi otobüsle otuz kilometre uzaklıktaki Kırcaali'ye götürdüm. Hastane doktorları bizi kabul etmedi, eşime reçete bile yazmadılar. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi ve İçişleri Bakanlığı'nın kesin emri olarak Türklere tedavi uygulayamayacaklarını söylediler. Bu durumda geri dönmekten başka çare yoktu. Ayın 25'inde bizim arkadaşları polisin tutuklandığı söylendi ama nereye götürüldüklerini bilmiyorduk. Sonradan öğrendik ki arkadaşlar Belene Kampı'na götürülmüş.

Ben öğretmenlikten atıldım. Aradan birkaç hafta geçti, iş aramak zorundaydım. Başkent Sofya'da inşaat işçisi olarak çalışmaya başladım, çalışanların hepsi Türktü. Bir ay kadar çalıştıktan sonra, adresimi saklamama rağmen

gizli polis benim adresimi öğrenmiş ve muhtarlıktan yazı göndermiş. Ben gitmemeyi düşündüm ama anladım ki sivil polis etrafımda dolaşıyor kaçış yolu yok. O gece yola çıktım, Kırcaali'ye geldim. Her taraf askerdi ve evler ablukaya alınmıştı. Trenden inen yolcuların çantaları teker teker kontrol edildi. Trenden inerek otobüse binip eve gittim. Sabah saat yedi sularında muhtarlıktan bekçi gelerek, beni muhtarlığa çağırdı. Muhtarlığın önünde polis arabası bekliyordu. Ellerimi bağlayarak arabaya bindirdiler. İçeride Adem ve Tahsin kardeşler de vardı. Oradan bizi polis karakoluna götürdüler.

Bu bizim yaptığımız protesto yürüyüşü Todor Jivkov'a karşı, komünist rejime karşı Bulgaristan'da gösterilen en büyük tepkiydi. Bu tepki tüm ülke çapında yayıldı. Biz ayın 24'ünde ayaklanmıştık, bizden sonra Benkovski, Cebel, Mestanlı, Kırcaali ayaklandı ve olaylar büyüdü gitti. Ama nihayetinde Belene'nin kapısını ilk açan ben ve arkadaşlarım oldu.

Eşim işten çıkarılmıştı ve iki çocuğuyla çalışmadan idare ediyordu.

Ben Sofya'da çalışıyordum, Kırcaali'de emniyete götürüldüm, orada bir koğuşa aldılar. Koğuşta dört kişi daha vardı, biri Benkovski imamı, diğeri İsmail Nuri idi. İsmail Nuri tarih öğretmeniydi ve uzun yıllar siyasi hapis yatmıştı. Bir de İsmail arkadaşımız vardı. Ben, Adem ve Tahsin kardeşler, İlyas o gece kaldık. O gece bize dokunmadılar ama üzerimizde psikolojik bir baskı vardı. Sabah kaldırdılar bizi, polis arabasına bindirildik ve Belene Kampı'na götürüldük. Çok soğuktu, üzerimizi soydular ve bizi banyoya aldılar. Soğuk suyla banyo yaptırdılar. Belene'de avukat tutma hakkımız yoktu. Tutuklu olduğum sürece ne için tutuklu olduğum söylenmedi, tek suçum Türk olmaktı.

Mumin Çolakoğlu lise son

Belene'de arkadaşları gördükten sonra rahatladım, sanki kendimi kampta hissetmiyordum. Çünkü dışarıda üç ay korku içinde yaşamıştım. Belene'ye girdikten sonra o korku üzerimden gitti, biraz rahatladım. Mayıs ayında ailemle görüşme izni verildi, ama yakınlarımız görüşmeye geldiğine pişman ediliyordu. Mayıs ayının sonuna doğru gardiyanlar bizi kasabaya işe götürmeye başladılar. Her saat başı sıraya dizerek yoklama yapıyorlardı. Çalışmak istememize rağmen, o ağır şartlarda bizi çalıştırıyorlardı. Bir kısım arkadaşa da adada mısır çapası yaptırdılar.

Sonra yaklaşık seksen kişiyi, atları taşıdıkları tıra bindirerek Bobov Dol Cezaevi'ne götürdüler. Buradaki şartlar, Belene'deki şartların aynısıydı, değişen bir şey yoktu. Burada bir sene iki ay kadar tutuldum, dünya kamuoyundan güçlü bir baskı vardı ve bu baskı neticesinde bizi cezaevinden çıkarmak zorunda kaldılar ama ailelerimizin yanına salmadılar. Bulgar nüfusunun yoğun olduğu köylere sürgün ettiler. Sürgünde bir yıldan fazla çalıştırdılar beni. Ailemle görüşebiliyordum ama onların her zaman gelip gitmesi mümkün değildi. Eşim işten çıkarılmıştı ve iki çocuğuyla çalışmadan idare ediyordu. Eşimin sadece tarım ya da inşaat işlerinde çalışabileceği, asla öğretmenlik yapamayacağı söylenmişti. Eşim tütün işinde çalışmak zorunda kaldı. Sürgünde de rahat değildim, sivil polis her zaman başımızdaydı.

Eve döndükten sonra, bir gece yirmi üç sularında evimin camını tıklattılar, dışarı çıktım. Muhtarın yanında polis vardı, bu durumu görünce hanım bayıldı. Muhtar Türk'tü, "Bir şey yok, size iyi haber getirdim, size pasaport verilecek ve bu çileden kurtulacaksınız, Türkiye'ye gideceksiniz" diyerek hanımı teselli etmeye çalıştı. Ertesi gün pasaport için emniyete gittik, bize acele pasaport çıkartarak, 24 saat içinde Bulgaristan'ı terk etmemizi istediler. Türkiye'ye 10 Haziran'da giriş yaptık. Türk devleti bizi bağrına bastı.

MÜMİN MURATOĞLU

Adım Mümin Muratoğlu. 1961 yılında Bulgaristan'ın Kırcaali ilinde doğdum. Bulgaristan'daki isimlerim Mümin Recep Hüseyin. İlk ve ortaokulu doğmuş olduğum köyde bitirdim, liseyi başka bir şehirde okudum. Okuldan sonra, Kırcaali'de tekstil fabrikasında işe başladım.

26 Aralık 1984'te bizim köye baskın yapıldı. Kırcaali bizim köye yaklaşık altmış kilometre mesafededir. Haberi duyunca işten kaçtım, fabrikadan çıkarken beni görenler, "Mümin iş yerini terk etti" diye bildirmişler. Sonra altmış kilometre yayan eve gittim, aynı gün akşam eve ulaştım. İhtiyar kapıda karşıladı beni, "Köyümüzü bastılar, yarın isimlerimizi değiştirecekler" dedi. Sonraki gün geldiler, ellerimize birer kağıt vererek "Bunu imzalayacaksınız" dediler. "Bulgar ismi istemiyoruz, bizim isimlerimizi annemiz babamız doğduğumuzda vermiş" dedik. Israr ettiler ama ben imzalamadım, karşı çıktım. Neyse, bunlar alıp kağıtları gittiler. Cuma günüydü. Bir anten uydurmuş, akşamları Türk televizyonu seyrederdim. O sırada sivil polisler dayandı kapıya. "Evi aramamız gerekiyor" dediler, girdiler eve, alt kat, üst kat her tarafı aradılar. Kazma kürekten başka ne olur bizim elimizde, silah olacak hali yok! Ondan sonra, "Sen bizimle karakola geleceksin" diyerek aldılar beni köy karakoluna götürdüler. Karakolda, ellerimi arkaya bağlayıp polis arabasına bindirdiler. Gece saat bir gibi Kırcaali'ye getirdiler. Kırcaali'de bir koğuşa soktular. Sabah sekiz gibi oradan alıp emniyet binasının 4. katında sorguya çıkardılar. Kırcaali'de ifademi aldıkları esnada çok dövdüler beni. Bir hafta boyunca kafamı yastığa koyamadım. Ensemi, ranzanın direğine dayayarak uyudum. Sorguda

"Ben Bulgar ismimi kabul etmiyorum. Ben Türk'üm. Dedelerim Türk bayrağı altında dünyaya gelmiş, Bulgarlarla hiç evlilik yapmadıklarına göre, ben de Türk'üm" dedim. "O zaman Belene'ye gideceksin" dediler. Öğle saat bir buçuk gibi, ekmek arabasını andıran bir arabaya yirmi kişi bindirdiler bizi, hepimizin ellerini birbirine kelepçelediler. Sanırım akşam on gibi Belene Adası'na ulaştık. Orada depo gibi kullanılan koğuşlara, sekizer kişi koydular bizi, içeriye girdiğimizde naftalin kokusundan nefes alınmıyordu. Pencereler dışarıdan boyalı, dış tarafından demirliydi, tavandan su sızmış ve o sızan, biriken damlacıklar buz tutmuştu, çok soğuktu. Getirdikleri ekmeklerin içlerinde kurtlar vardı, zaten yenecek gibi değildi, ranzanın ayağına vurarak ekmekleri ikiye bölüyorduk. O şartlarda yaklaşık iki hafta geçti, sorgular devam etti, işkenceler devam etti. Belene'de sağlık sorunu yaşadığımızda aramızda bulunan sağlık memurları ilgileniyordu. Diş hekimine gidemiyorduk. Doksan altı günde, ağzımda sekiz diş bozuldu. Tuna Nehri'ni bilen bilir, nehir bulanık akar. Bütün Avrupa'nın sanayi atıkları Tuna Nehri'nden Karadeniz'e gelir. İçtiğimiz su normal şebekeden değil, oradaki artezyenden geliyordu.

İhtiyar kapıda karşıladı beni, "Köyümüzü bastılar, yarın isimlerimizi değiştirecekler" dedi. Sonraki gün geldiler, ellerimize birer kağıt vererek "Bunu imzalayacaksınız" dediler. "Bulgar ismi istemiyoruz, bizim isimlerimizi annemiz babamız doğduğumuzda vermiş" dedik. Israr ettiler ama ben imzalamadım, karşı çıktım.

Aşağı yukarı doksan altı gün sonra beni işe çıkardılar. Gardiyanlar da Bulgar değildi, orada Vlah, burada Ulah diyorlar, onlarla diyalog kurduk. Evdekiler de bu esnada gitmişler "Oğlumuz nerede?" diye sormuşlar ama aileme psikolojik baskı yapmak için "Oğlunuz kayıp, elimizde değil" demişler. Üç yaşlarında oğlum, bir yaşlarında da kızım vardı, erken evlenmiştim. Ailemle ilk görüşmem altı ay sonra oldu. Çok acıklı manzaralar yaşadık, o günleri unutamıyorum. Türklüğümüzü savunduğumuz için, dinimizi savunduğumuz için orada olmak bir nevi şerefti bizim için.

Belene Kampı'nda on beş ay kaldım. Sonra bizi at arabalarına doldurdular. Bu esnada yaklaşık iki ayda bir sivil polisler ifade almaya geldiler. Bir gün gelip, seksen beş kişilik bir liste astılar. Yarış atlarını taşıdıkları bir kamyon getirdiler, çok büyüktü, hepimiz sığdık içine. Bizi Tuna Nehri'nin ortasındaki adadan aldılar, Makedonya sınırında, Bobov Dol'a getirdiler. Orada, hapishanenin bitişiğinde bulunan bir kampa yerleştirdiler. Onbeş ay da o kampta kaldım, sonra da Bobov Dol'a yakın bir köye sürgüne gönderildim. Orada, "Eşini getirirsen on dekar, yalnız çalışırsan beş dekar tütün vereceğiz" dediler. Ben tütünde çalışmayacağımı söyledim. Bu sefer "Yüz tane koyun vereceğiz" dediler. "Ben koyun da bakmam, çobanlıktan anlamam" dedim. Aldılar beni Bobov Dol'a getirdiler, kasabada bir inşaata verdiler. Orada on dört ay çalıştım. Toplamda kırk dört ay tutuklu kaldım. Ağustos 1988'de serbest bıraktılar beni ve köye gönderdiler. "Gideceksin ama köyde Türkçe konuşmayacaksın" dediler. Yine, Bulgar isimlerini kabul ettiğime dair bir belge imzalatmak istediler, ben kabul etmedim. "Ben bunları imzalayacak olsam, kırk dört ay burada kalmazdım" dedim. Polis, "Sınır açılsın, ilk seni göndereceğim Türkiye'ye. Biliyorum içindeki Türkiye sevdasını, babanın zamanından beri emniyette dosyan var" dedi.

Mümin Muratoğlu tutuklandıktan sonra ailesini gönderdiği fotoğraf

Sürgünden döndükten sonra köyündeki tekstil fabrikasında makine tamircisi 1988

Yaklaşık dokuz ay sonra bir gün, bir korna sesi geldi arkamdan, baktım sivil polis, beni yanına çağırdı. "Hatırlıyor musun, hapisten geldiğinde ben sana söz vermiştim. Git evde ne kadar dosyan varsa al getir, pasaportlarını da al" dedi. Biz kalabalıktık, ihtiyarlar, çocuklarla beraber yedi sekiz kişiydik. Pasaportları emniyete getirdim, ertesi gün pasaportlarımızı aldık. Türkiye sınırı henüz açık değildi, bizi önce Avusturya'ya gönderdiler, oradan da anavatana kavuştuk. Benim tek suçum, Türkiye'yi hiç görmemiş olmama rağmen Türkiye'yi övmem, Türkiye'yi sevmemdi.

NAİME TEKULUS
(Fahri Tekulus'un eşi)

İsmim Naime Tekulus. Fahri Tekulus'un eşiyim. Eşimin yaşam öyküsü ince ve uzun bir yoldu. Eşim ilkokul, ortaokul, Türk lisesi ve Öğretmen Enstitüsü'nü Kırcaali'de bitirdi. Eşimin hayatı, arkasına yapıştırılan "milliyetçi" etiketiyle Kırcaali sancağında köy köy gezerek öğretmenlik yapmakla geçti, 3 Ocak 1985 yılında tutuklanıp Belene Adası'na gönderilene kadar.

3 Ocak 1985'te saat bir buçuk gibi emniyetten üç polis gelerek evimizde arama yaptı. Ne aradıklarını sorduğumuzda, "Biz aradığımızı bulacağız" dediler ama bir şey de bulamadılar. Buna rağmen eşimi polis arabasına bindirip emniyet müdürlüğüne götürdüler. Aynı akşam emniyet müdürlüğüne gittiğimde bana eşimin sıcak ve rahat bir odada olduğunu, kendisine yemek verildiğini söylediler.

Sonraki gün bütün tutukluların Belene Adası'na götürüldüğünü işittik ama mart ayına kadar eşimin hayatta olup olmadığını öğrenemedik. Üç ay içerisinde emniyet görevlileri büyük kızım Ceylan'ı üç defa sorguya çekti. Bu sorgulama esnasında kızıma, eşim hakkında onur kırıcı ve gerçek dışı ithamlarda bulunmuşlar ve kızımdan okulda muhbirlik yapmasını istemişler. Aynı zamanda beni de emniyette defalarca sorguladılar. Eşimden ilk mektubu mayıs ayında aldık. Bu beş ay içinde kayınpederim mide kanaması geçirdi, kayınvalidem ise yataklara düştü. Çocuklarım rüyalarında hüngür hüngür ağlıyordu. Eşimin orada ne çektiğini ise bir kendisi bir de Allah bilir.

Altı ay sonra, 24 Mayıs 1985'te ilk görüşmeye gittiğimizde bizi altı saat beklettiler ve sadece beş dakika görüşmemize izin verdiler. Eşim çok üzgündü, bizim gözümüzün önünde ağladı. Bunların acısı yıllar sonra çıktı, eşim 2003'de kanserden öldü.

Eşim Belene'de 20 Nisan 1986 yılına kadar kaldı. 21 Nisan 1986 yılında Boyçinovtsi kasabasına sürgün edildi. Orada da Bulgaristan'ın en büyük tren garı bulunuyordu. Eşim o gara yakın virane bir evde kalıyordu. Eşime garda olabilecek bütün olaylardan kendisinin sorumlu tutulacağını söylemişler. Boyçinovtsi'de her gün sabah ve akşam emniyette gidip imza atıyordu. Bu durum, 8 Mayıs 1988'e kadar devam etti. Eşim bir buçuk yıl Belene'de, iki yıl da sürgünde kaldı.

Eşimin peşinde daima emniyet görevlileri vardı. Bu durum Türkiye kapılarını açana kadar devam etti. Sonuç olarak eşim kırk bir ay boyunca fiziki ve psikolojik işkenceye maruz kaldı. Ondaki ruhsal çöküntü vefat edene kadar sürdü. Küçük yaştaki çocuklarım haksız yere kırk bir ay boyunca babasız bir çocukluk geçirdi. Aile olarak yaşadıklarımız başta eşim olmak üzere hepimizi derinden yaraladı, hayatımızda geri dönmesi mümkün olmayan izler bıraktı.

Aile olarak yaşadıklarımız başta eşim olmak üzere hepimizi derinden yaraladı, hayatımızda geri dönmesi mümkün olmayan izler bıraktı.

Ben anaokulunda hemşire olarak çalışıyordum. 1985 yılında adlarımızın değişmesiyle beraber, her Türk erkek çocuğunun külotunu indirip "sünnetli mi, sünnetsiz mi?" diye bakmamız istendi. Çocuk sünnetsizse ve o arada sünnet olduysa bize hesap

soruyorlardı. Türk çocuklarının onuru, gururu kırılmasın diye Bulgar çocuklarını da köşeye dizip onlara da bakıyordum. Cuma günleri belediyeye, "Bu hafta sonu bu kadar sünnetli, bu kadar sünnetsiz var" diye hesap veriyordum. Bunu dört yıl boyunca her gün yaptım ve çok büyük bir travma yaşadım. Hemşireydim ama bana bunu yaşatanlara ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Bu sünnet olayı beni depresyona sokmuştu. Bu uygulama 1989 yılında biz Türkiye'ye gelene kadar devam etti.

Bir gün Bulgarlar toplantı düzenlemişlerdi. Bütün arkadaşlarım büyük bir salonda toplanmıştı. Ben geç kalmıştım toplantıya. Oraya gittiğimde, "Bana bir sandalye yok mu?" dedim. "Sana değil burada, Bulgaristan'da yok sandalye" dediler. Attığımız her adımda takip ediliyorduk. Aynı zamanda meslektaşlarım beni yolda gördüğünde konuşmamak için karşı kaldırıma geçiyordu. Türkçe konuşmak yasaktı. Kayınvalidem ve kayınpederim sokağa çıktığında, aralarında konuşmamak için biri caddenin bir tarafından, diğeri öbür tarafından yürüyordu.

Bazı arkadaşlarım belediyeye gidip yardım istememi, durumumu anlatmamı istiyorlardı. Ama bu benim de davamdı, ben Türk'tüm, Türkler aşağılanıyordu. Türk-Bulgar düşmanlığı özellikle kasabalarda çok hissediliyordu. Bulgar çocuklarına bu düşmanlığı ana babalar aşılıyordu. Ben yirmi üç yıl Bulgaristan'da çalıştım, anaokullarında Türk çocukları ve Bulgar çocukları arasında büyük fark olduğunu görüyordum. Yani Türk olduğumuz için ikinci sınıf insan muamelesi görüyorduk. O dönem yaşadıklarımı unutamam.

NAZİF UZUNOĞLU

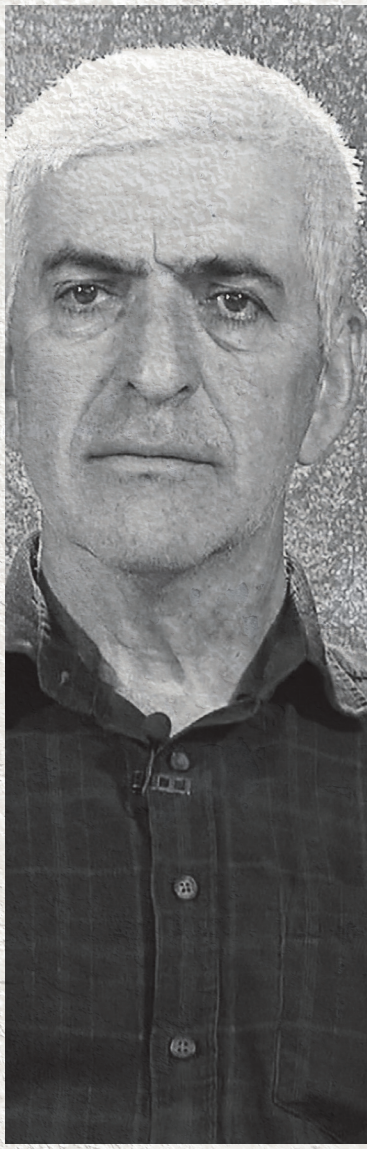

Türkiye'deki ismim Nazif Uzunoğlu. Bulgaristan'daki ismim Nazif Mustafa Uzunov. Kasım 1950 yılında, Kırcaali ilinin Eğridere ilçesinin Latinka köyünde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi köyümde bitirdim, Smolyan kentinde turizm ve otelcilik okudum. 1975'te askerden geldikten sonra Smolyan'da işe başladım.

1983 yılının sonunda Bulgar istihbarat servisi, Türklere psikolojik baskı yapmaya başladı. O dönemlerde dini vecibelerimizi yerine getiremiyorduk. Köylerimizdeki mezar taşları kırılıyor, camiye gitmemiz engelleniyor, bayramlarda kurban kesmemiz, oruç tutmamız yasaklanıyordu. 1984 yılının sonlarında aynı iş yerinde çalışan Türk arkadaşlar ile beraber, durumumuzun nasıl olacağını konuşmaya başladık. Çevre köylerde asimilasyon politikası başlamıştı, isimlerimiz değiştiriliyordu, yavaş yavaş çember daralıyordu, sonunda darala darala Kırcaali'ye geldiler. Bunun üzerine Kırcaali'de arkadaşlarımla beraber asimilasyon olaylarına karşı parti binasına yürüyüş yaptık. Yürüyüşten sonra polis bizi sürekli kontrol etmeye ve bize baskı yapmaya başladı. 1984 yılının sonunda, o sırada hemşire olarak çalışan eşimle köyden dönerken belediye otobüsünü polisler durdurdu ve kimlik kontrolü yaptı. Otobüsteki kırk beş kişinin arasında eşim ve benim kimliklerimi alarak, "Bu kimlikler artık geçersiz" diye bağırdılar.

Ocak ayının başında bir gün işe gittiğimde çalıştığım yer mühürlüydü. Benden, çalıştığım iş yerini teslim etmem istendi. Ben de işimi başka bir arkadaşa teslim etmek zorunda kaldım. Eşimin kimliğini almak için köye gidecektik. Otelin önüne çıktım, tam arabaya binecekken biri

arkamdan omuzuma vurdu ve dedi ki; "Sen bir yere gitme, bizimle beraber geleceksin." Oradan beni polis arabasına aldılar, emniyet müdürlüğüne götürerek nezarete kapadılar. Orada benden önce getirilen iki üç arkadaş daha vardı. İki akşam nezarethanede kaldık. Daha sonra, sabah altıda bizi yola çıkardılar. Dışarıda kar kış, yola çıktık, git Allah git.. Ben o zamana kadar, Belene Adası'nın Bulgaristan'da nerede olduğunu bile bilmiyordum.

Akşam Belene Adası'na ulaştığımızda, soğuktan elimiz ayağımız donmuştu. İndikten sonra hepimiz armut çuvalı gibi yere düştük, ayaklarımız tutmuyordu. Akşam polis geldi, kaldığımız odaya bir tane kova ve bir bidon su getirdi. "Bu tuvaletiniz, bu da çeşmeniz" dedi. Verilen yemekleri ölmemek için mecbur yiyorduk. Sekiz kişiye iki ekmek veriyorlardı. Zaten üç gündür hiçbir şey yememiştik, açtık. Bize yarım çuval da soğan getirdiler. Getirdikleri çorba, balık kafalarından yapılmış bir çorba, acı biberi de çuvalla dökmüşler çorbanın içine, yenilecek gibi değildi. Biz iki gün o ekmekle o soğanları yedik. Yaklaşık yirmi beş gün orada yattıktan sonra inşaatta çalıştırmak üzere bizi işe çıkardılar. Çalışırken her saat başı bizi indirip, kimlik kontrolü yapıyorlardı.

İnşaatta çalıştırıldığımızda her ayın sonunda bize, "Bu kadar parayı hak ettiniz" diye bir bordro çıkarıyorlardı. Ancak altında "otel parası, çarşaf kullanma parası, su parası" diye belirtilip, en alta ne kadar borçlu olduğumuz yazıyordu. Ben Belene'den çıkarken, "136 leva, 75 stotinka borcun var" denildi, ben bu parayı ödemedim.

Belene'deki koğuşlarda iki katlı ranzalar vardı. Ancak öyle bir şey ki ranzanın üzerine döşek atıp uzandığında, ranzanın tahtaları sırtına batardı. Yattığın zaman rahat edemeyesin diye tahtaların biri alçak, biri yüksek çakılmıştı. Hastalandığımızda doktor yoktu, aramızdaki tutuklu sağlık memurları bize neler yapmamız gerektiğini söylüyorlardı.

Kırcaali Savcısı Belene'ye geldiğinde, suçumun ne olduğunu sordum. Savcının sözü şu oldu: "Suçun bir günden, bir ömür boyu. Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nın 39 No'lu Kanununa göre sen tutuklusun, süre belli değil. Biz ne zaman dersek, o zaman çıkacaksın."

Ben Belene'ye gittikten sonra eşimi de işten çıkarmaya çalıştılar. Ancak çalıştığı yerin müdiresi Türk bir bayandı. "Onun suçu yoktur, suç şahsidir" diyerek bir konuşma yapmış. Böylelikle eşim işten çıkarılmadı. Belene'de yedi buçuk ay kaldım. Eve döndüğümde ailem perişandı. Devamlı kontrol altındaydık, iş bulamadım, üzerimde psikolojik baskı vardı.

1989 yılında "Bulgaristan Hükûmeti herkese gezi pasaportu verecek" dediler. Biz de mecbur kaldık, geziye gider gibi Türkiye'ye gelmeye. Pasaportlarımızı çok zor aldık. Kapıkule'de eşyalarımızı tampon bölgeye indirttiler, oradan yürüyerek Türkiye sınırını geçtik. Geçerken fazla paramız da yoktu ama olan paramızı da çocukların ayakkabısına saklamıştık.Allah'a şükürler olsun şimdi Türkiye'deyiz.

Ben Türkiye'ye döndükten sonra, ilk kez 1993 yılında gittim Bulgaristan'a. Evimizin yerinde yeller esiyordu, hiçbir yerde bir şey yoktu. Rahmetli babamın evini de talan etmişlerdi, evin kapısını, çerçevesini bile sökmüşlerdi, bir şey kalmamıştı. Eve döndükten sonra sağlık durumum eskisi gibi olmadı. Psikolojik tedavi gördüm. Halen geceleri uyandığımda yaşadıklarım bir film şeridi gibi gözümün önünden geçiyor, titremeye başlıyorum, psikolojik tedavi görüyorum.

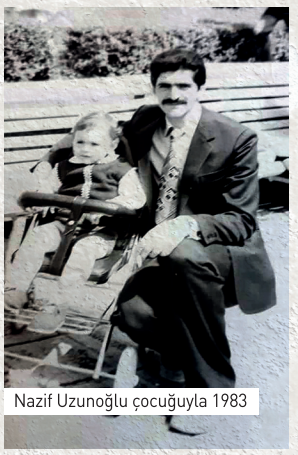
Nazif Uzunoğlu çocuğuyla 1983

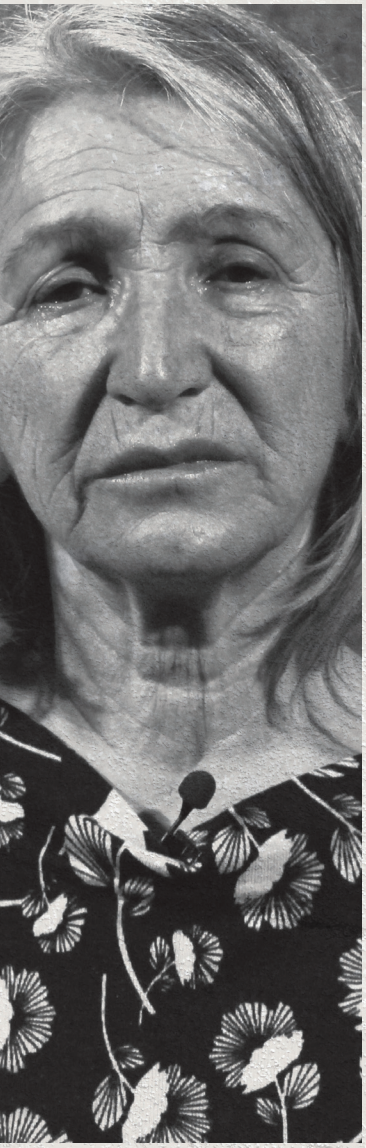

NAZİFE SEVER (Şaban Sever'in eşi)

İsmim Nazife Sever. Bulgaristan'daki ismim Natalya Mitkova'ydı. Eşim Şaban Sever vefat etti. Hatıralar o kadar acı ki nasıl anlatılır bilmem. Muhakkak herkesin bir acısı, bir yarası var ama benim acım bambaşka oldu. Eşim çok akıllıydı, üniversite mezunuydu, gıda mühendisliği okumuştu.

1960 yılında, eşimin ailesi bizim köye göç etti ve o yıldan sonra bizim ömrümüz hep beraber geçti. İlkokulu beraber okuduk, ortaokulu da yoksullar yurdunda yatılı okuduk. Çünkü köyümüzde ortaokul yoktu. Eşim ortaokulu bitirince, Eski Zağra'da meslek lisesini kimya teknisyeni olarak bitirdi. Ben de ticaret meslek lisesini bitirdim. Evlendiğimde ben on sekiz, eşim on dokuz yaşındaydı.

Eşimin hikayesi üniversitede başlıyor. Eşim okurken gizli servisten gelerek devlete çalışmasını, onlara muhbirlik yapmasını istemişler. Eşim de, "Ben bir gariban çocuğum, eşimi, çocuğumu garibanlıktan kurtarmak için okuyorum. Eşim çalışıyor, ben okuyorum, okuluma odaklanmışım, ben böyle işlerle uğraşamam" demiş. Eşim onların isteklerini kabul etmeyince üniversiteyi bitirdikten sonra mesleği ile ilgili iş bulamadı ve bir lokantada işletmeci olarak çalışmaya başladı. Ben de başka bir lokantada kasiyer olarak çalışıyordum.

Eşimin hayatında sadece evi ve işi vardı. Hiçbir zaman onun bir kusurunu bulup da tutuklamak için sebepleri yoktu. Eşim daha ortaokuldayken, imzasını "Şaban Sever"

diye Türkçe atmaya başladı. Aynı imzayı kullanmaya üniversiteyi bitirdikten sonra da devam etti. O imzadan dolayı eşime kancayı attılar. "Türkçe imza atıyorsun, personelin Türkçe konuşuyor, dikkate almıyorsun, ceza vermiyorsun, sen burada çalışamazsın" dediler. Eşim de "Ben işimi yapıyorum, devlete hesabımı kitabımı her şeyimi kuruşu kuruşuna ödüyorum, işime zamanında geliyorum" dedi. O sıralarda isim değiştirmeler başlamıştı. Bir gün işten eve gelince eşim, "Beni işten atıyorlar" dedi. İş yerinden devlete karşı geldiği yönünde uyduruk bir rapor tutuyorlar, onu tutukluyor, işyerinden alıp götürüyorlar. Biz Kırcaali'nin merkezinde parti binasına, emniyete çok yakın oturuyorduk. Ben işten çıkınca kız kardeşim, "Abla, enişteni tutukladılar" dedi. Emniyete yakın olduğumuz için aralık ayında terliklerle koşarak gittim kapıya. Dedim "Eşim tutuklanmış." "Kim senin eşin?" dediler. Dedim "Şaban Halil Mümin." "Burada öyle biri yok, çekil kapının önünden, burada durmayacaksın" diye kovdular beni.

Eşim daha ortaokuldayken, imzasını "Şaban Sever" diye Türkçe atmaya başladı. Aynı imzayı kullanmaya üniversiteyi bitirdikten sonra da devam etti. O imzadan dolayı eşime kancayı attılar.

Tabi hava soğuk, ben her yarım saatte bir gittim emniyete. Oraya yakın yaşadığımız için emniyet çalışanlarından simaen tanıdığım, selam verdiğim insanlar vardı. Birini göreyim de haber alayım diye bekledim, hiç kimseyi göremedim. Sabah işe gittim, ben tabii ki yıkılmıştım, o günü zor tamamladım. Çalıştığım iş yerine kahvaltı yapmak için emniyetten biri geldi, sıraya girdi. Ama ben duramıyorum ağlıyorum devamlı. Dedi ki, "Ne oldu, neden

> Ölmek istiyordu, yaşamak istemiyordu, o kadar korkutmuşlar ki "Kendi kendimi öldüreyim, beni suçsuz yere onlar öldürmesinler" diyordu.

Şaban Sever

ağlıyorsunuz?", "Eşim tutuklandı, şu anda emniyette, geceyi emniyette geçirdi ama 'burada yok' diyorlar, ben de yapacak bir şey olmadığı için geri döndüm ve bugün işteyim ne yapacağımı bilmiyorum" dedim. O da, "Sen işten çıkınca kapının önüne gel" dedi. Gittim kapının önüne, "Benim tek istediğim eşimin sağ olup olmadığını öğrenmek" dedim. Eşimi kapıya kadar çıkardılar. Tanıyamadım eşimi, tanıyamadım. Kafasının her tarafı şişmişti, mosmordu. Eşimi tekrar içeri alıp, beni gönderdiler. "Eşin sağ, gördün mü?" dediler.

Yaklaşık beş kişi eşimi sabahlara kadar dövmüş. Eşim eve geldiğinde, bir hafta kalkamadı yerinden, altına işedi, doktora da götüremedik. Ne yapacağımızı, hangi merciye başvuracağımızı bilmiyorduk. Hangi kapıya gitsek, kapı kapalı. Ne avukat tutabiliyoruz ne bir şey yapabiliyoruz. Sonra eşim yavaş yavaş kalkmaya başladı, çocuklarım da onun yanında. Çocuklarım ağlar, o ağlar, ben ağlarım.

Bir gün kalktı, "Ben gideyim, yoğurt alayım" diyerek çıktı. Gitti gelmez, gitti gelmez... "İki dakikalık yer, ne oldu buna şimdi?" İçime bir korku girdi. Baba oğul çalışan emniyetçiler vardı. Kolarof'un oğlu eşimi arabaya bindirmiş, bir dağa götürmüş, ayaklarının üstüne çömeltmiş, "Sen benimle dalga mı geçiyorsun? Ben seni bir haftadır bekliyorum, sen neden gelmedin emniyete? Sen bunu iyi bil ki bu son şans. Seni bir dahaki sefere aldığımda

Belene süreci o kadar uzun bir süreç oldu ki! Ne gün geçer ne korku biter.

başına çekeceğim kurşunu, burada kalacaksın ne kimse bilecek ne kimse duyacak ne de kimseye sorabilirsin" demiş. Sonra eşim eve geldi. Bizim orada yoğurtlar kavanozla satılırdı. Elinde altı kavanoz vardı, korkudan ellerinin titremesiyle kavanozlar öyle bir ses çıkarıyordu ki.

İki üç gün daha geçti. Eşim hiçbir şey yemiyor, yerinden kalkmıyor, dışarıya çıkmıyor, böbreklerinin, başının ağrıdığını söylüyordu. Ben iş arkadaşıma, eşimin hiç iyi olmadığını, konuşmadığını, çocukların bile yüzüne bakmadığını, çok kötü durumda olduğunu anlattım. Ne yapacağımı, doktora nereye götüreceğimi sordum. Arkadaşım, "Onu, ruh ve sinir hastalıkları hastanesine gösterelim" dedi. Hastaneye gittik, eşim anlatabildiği kadar halini anlattı. Yeni yıldan hemen sonra hastaneye yatırdık. Hastanede üç ay kadar kaldı. Ölmek istiyordu, yaşamak istemiyordu, o kadar korkutmuşlar ki, "Kendi kendimi öldüreyim, beni suçsuz yere onlar öldürmesinler" diyordu. "Yapma hayatım, sen bizi kime bırakacaksın? Biz dokuz kardeş, siz altı kardeşsiniz. Biz fakirliğin en içinden çıkmışız, aç ölmeyiz, dağdan tepeden ot toplar yeriz, yaşarız" dedim. "Yok" dedi, "Bunlar beni yaşatmayacak."

> Ben, gece bir ses duyunca hemen kalkarım çocuklarımı toplarım kanadımın altına. Bakarım pencereden, biri mi var, biri mi gelmiş? Baltayı kapının arkasına dayayıp, "Beni öldürmeye geleni ben de öldürürüm, yapacak bir şey yok" diye düşünürüm.

Hafta sonu eşime izin aldık eve geldi, çocuklarını gördü. Cumartesi, pazar geçti, pazartesi ben işe gittim. Saat üç gibi kız kardeşim geldi. "Abla, enişte-mi bahçe kapısından aldılar götürdüler" dedi.

Ben o şokla nasıl çalıştım, bilemiyorum. Çıktım gittim emniyete, ama orada durmama izin vermediler. Sonra uzun bir bekleyiş, haftalar geçti. Bir gün bir mektup geldi eşimden, belki aylar geçmiştir. "Hayatım, ben Belene'deyim. İyiyim, merak etmeyin, en azından insanların arasındayım, burada kimse bana bir şey yapmaz" yazıyordu.

Belene süreci o kadar uzun bir süreç oldu ki! Ne gün geçer, ne korku biter. Ben, gece bir ses duyunca hemen kalkarım çocuklarımı toplarım kanadımın altına. Bakarım pencereden, biri mi var, biri mi gelmiş? Baltayı kapının arkasına dayayıp, "Beni öldürmeye geleni ben de öldürürüm, yapacak bir şey yok" diye düşünürüm. Çok yakındım emniyete, her an her dakika beni kapıdan çıkarken bile görürlerdi. Başkalarına da zarar gelmesin diye hiç kimseyle konuşamıyordum, insanların yanından gelip geçiyordum.

Üzerinden otuz beş sene geçti, bir türlü depresyondan kurtulamadım. Sabah uyanıyorum o acıyla, akşam yatıyorum o acıyla.

Şaban Sever ve Nazife Sever

Bir süre sonra, Belene'de görüşmek için izinlerin çıkacağı söylendi. Ben de o arada, Serbest Avrupa Yayını ve BBC dinleyerek, dış dünyadan haber almaya çalışıyordum. Büyük bir ağaç vardı bahçede, oraya anten gibi bir şey yaptım, haberleri dinliyordum. Bir gün kapı çaldı, açmadım. Eğer kapıyı açmazsam tekmeyle açacaklarını söylediler. Açtım kapıyı, çocuklar uyuyordu. İki odalı bir evde kirada oturuyorduk. "Sen ne dinliyorsun?" dediler. Radyo dinlediğimi söyledim. Ağaca doğru uzanan kabloyu gördüler "Yarın emniyete geliyorsun" dediler. Ben tabi öldüm öldüm dirildim. Çocuklar alt katta, ben üst katta. Götürseler, öldürseler bir şey yapamayacağım, tecavüze uğrasam bir şey yapamayacağım. Kalbim beynime çıktı.

> Bir gün emniyet sorumlusu geldi, "Siz Türkiye'ye gitmek istiyor musunuz?" dedi. "Tabi isterim" dedi eşim. "Ne götürürsün Türkiye'ye?" dedi görevli. "Ne götürebilirim ki benim canım gitse oraya yeter. Çocuklarımı, eşimi, canımı alayım gideyim yeter. Ayakkabılarımı da bırakacağım buraya, ayakkabısız gideceğim" dedi eşim.

Ertesi gün işe gittim, oradan da emniyet müdürlüğü'ne. Emniyet müdürü, "Sende mi içeri girmek istiyorsun?" dedi. "Haksız yere tutukladınız benim eşimi. Benim eşim üniversite mezunu, kendi hakkını da biliyor, toplumların haklarını da biliyor, o kendini savunabilir. Siz onu aldınız, hiçbir suçu olmadan onu kapattınız Belene'ye" dedim. "Sen eşinden boşanacaksın, yoksa sen de gideceksin onun yanına" dedi. "Ben tutuklanmaya razıyım, ben ondan boşanamam. Ben onunla altı yaşımdan beri yoksulluk görmüşüm, o kadar çalışmışım o üniversiteyi bitirsin diye. Sonsuz sevgimiz var, sonsuz saygımız var, iki tane çocuğumuz var. Ben boşanamam, benden istemeyin" dedim.

Komşum yaşlı bir Bulgar kadındı, yalnız oturuyordu, eşi de doksan yaşlarındaydı. Lokantada çalıştığım için ona sevdiği çorbalardan getiriyor, onlara göz kulak oluyordum. Komşumun damadı da emniyette görevliydi, gizli polis gibi çalışıyordu herhalde. Bahçemiz böyle bitişik, aramız da iyi. Damadı bir gün geldi dedi ki; "Nazife, sen eşine söyle, çıksın televizyona kabul etsin, yoksa Belene'den çıkamayacak." Ben yıkıldım. "Siz komşusunuz, onu tanıyorsunuz, selamınız var, biliyorsunuz, ailesi ve işi dışında bir hayatı yok" dedim.

"Zaten iki yıl askerlik, altı yıl okul, hasret yaşadık birbirimize. Tam bir araya geldik, bu neyin nesi?" "Ben seni uyarmaya geldim. Ona mektup mu yazacaksın, görüşmeye gidince mi söyleyeceksin, onu uyar, bu iş çok ciddi" dedi. Ben görüşmeye gittiğimde durumu eşime anlattım. Aradan yaklaşık beş ay

geçmişti. "Bana rahat vermiyorlar, baskı yapıyorlar" dedim. Eşim, "Hayatım, eğer senin hayatın söz konusuyla ayrılabilirsin. Ben bu davamda sonuna kadar varım" dedi.

Belene'ye ziyarete başka mağdurların çocuklarını, eşlerini de alıp hep beraber babamın arabasıyla gidiyorduk. Tanıdıklar, eşimin inşaatta çalıştığını söyledi. Oraya gidince; annem, babam, çocuklarım ve eşimin ablasını tenha bir yere bıraktım. Kendim gittim inşaatlara doğru, tam öğle paydosuydu. Gördüm ki tutuklular oturmuşlar inşaatın önünde dinleniyorlar. Sonra karşıdan Turgay ve Şemsettin diye tanıdığım gençleri gördüm. Eşimin nerede olduğunu sordum. "Şaban'ın başına cam düştü, başı yarıldı" dediler. Benim elim ayağım kesildi. "Ama korkma, başını diktiler, acilde yatıyor, şimdi iyi ama biraz inşaata çıkmayacak" diye anlattılar. Ben de elime para sıkıştırmışım. "Ben bu parayı veriyorum, en azından yanında parası olsun. Ziyaret gününü iptal ettikleri için parayı bırakamadım" dedim. Parayı uzaktan attım. Binanın önünde güller vardı, gülün iki yaprağının arasına düştü para. Ben daha iki adım atar atmaz, arkamdan biri geldi koşarak, oradaki görevli polis hemen tuttu beni kolumdan, "Sen ne attın?" diye sordu. "Ben bir şey atmadım, elimdeki kağıt mendili attım" dedim. Oraları aradı, bir şey bulamadı. Ama eşimin arkadaşları paranın nereye düştüğünü görmüş. "Sen benimle geleceksin" dedi polis. Çıktık yola, götürdü beni ıssız bir binaya. Benim içim dışım korkudan titriyor. "Allah'ım sen bana yardım et, benim başıma ne gelecek? Allah'ım yardım et" derken, (ağabeyim Sofya'da çalışıyordu, o da görüşme olacağını duyduğu için gelmiş) ağabeyimi bir gördüm, sanki Allah'ı görmüş gibi oldum. Kapının önüne geldik, iki merdiven çıkıp içeri gireceğiz. Eski bir bina. "Ağabey, beni aldılar, götürüyorlar" dedim. "Seni kimse alıp götüremez, sen sakin ol" dedi. Görevli beni karakola götürdüğünü söyledi. Karakol da eski bir bina, yıkıldı yıkılacak. Ağabeyim, "Burası hiç karakola benzemiyor. Sen neyle suçluyorsun benim kardeşimi?" diye tepki gösterdi. "Kardeşim" deyince, görevli durakladı biraz. Çünkü biz Türkçe konuşuyoruz, adam ne olduğunu bilmiyor. "Kardeşin mahkumlara bir şey attı" dedi. Ağabeyime, elimdeki kağıt parçasını attığımı söyledim. Bazen yalan söylemeye de mecbur kalıyorsun. "Hadi al kardeşini git buradan, bir daha buralarda görmeyeyim sizi" dedi görevli. Neyse biz döndük.

İki üç ay sonra yine bir görüşme vardı. Görüşmeye gittik, insanlar sıra almak, yazılmak için üst üste. Dışarıda kalanları ise uzakta, kilise gibi bir yerde bekletiyorlar. Ağustos ayı hava sıcak. Benim kız da küçük, üç yaşlarında, kucağımda uyuyor. "Ben bir gidip bakayım" dedim. Yavaş yavaş insanlar hareketlenmeye başlamışlardı. Bu arada beni gören herkes "Aaaaa" diyor. "Allah Allah ne oluyor?" diye sağıma soluma bakıyorum. Çocuk arkaya doğru kafasını salmış uyuyor. Meğerse çocuğumun burnu kanıyormuş. Bütün yollar kan olmuş. Emniyetin arabalarının yıkandığı, bahçenin sulandığı bir hortum vardı. Çocuk uyuyor mu, bayılmış mı? Ben farkında değilim. Sadece ağzından burnundan kan akıyor, saçları hep kan olmuş. Emniyetin bahçe kapısına tam yaklaştım, arkamdan biri hızla geldi. Polis, "Nereye gidiyorsun sen?" dedi. Suya gittiğimi söyledim. Tuttu beni geriye çekti. Ben de can havliyle ayağımla öyle bir vurmuşum ki parmağım kırıldı. Sonra adam beni tuttu kolumdan çekti. "Çocuğun ağzından burnundan kan geliyor, siz insansanız, şu kadarcık merhametiniz varsa, benim çocuğum gidiyor, bana yardım edin" dedim.

Adam benim kolumu tutunca, Belene'deki diğer tutuklu yakınları, etrafımızı sarmaya başladı. Artık herkesin gözü kararmış. Ondan sonra adam, sağına soluna baktı, çocuğa baktı. "Hadi git yıka çocuğu" dedi. Sonra hepimizi kilisenin yanına gönderdi.

Belene'ye gidiş gelişlerimiz üç sene kadar sürdü. Eşimle beraber kırk kişi kadar bir grup kalmıştı kampta. Türkiye'den ve dünyadan baskılar gelmeye başladığı için onları da bir gün aniden saldılar. Bir şekilde yol açılır gibi oldu. Geldi, eşim hayvan kesilen bir yerde işe başladı. Bir gün emniyet sorumlusu geldi, "Siz Türkiye'ye gitmek istiyor musunuz?" dedi. "Tabi isterim" dedi eşim. "Ne götürürsün Türkiye'ye?" dedi görevli. "Ne götürebilirim ki benim canım gitse oraya yeter. Çocuklarımı, eşimi, canımı alayım gideyim yeter. Ayakkabılarımı da bırakacağım buraya, ayakkabısız gideceğim" dedi eşim.

Pasaportlarımızı vererek, bizi Avusturya'ya gönderdiler. Ülkeden çıkmamız için 24 saat süre tanıdılar bize. Zar zor birer bavul bulduk, çocukların

kıyafetlerini koyduk, öyle çıktık yola. Trenle Yugoslavya'ya vardık, oradan bizi Büyükelçiliğe götürdüler, sonra da uçakla Türkiye'ye gönderdiler. İşte böylece İzmir'e geldik.

Hayat hikayemiz böyle oldu. Ama benim eşim hiç iyileşemedi. Her çeşit hastalık oldu; tansiyon, kalp, şeker, böbrekler... Sağlığı tamamen bitti. Bir gün eve geldi. "Ne oldu?" dedim. "Hiç halim yok" dedi. Yüzü limon sarısı gibi olmuştu, acile gittik. Üç buçuk ay eşimi tedavi etmeye uğraştılar, ilk kemoterapiyi aldı ve bitti gitti. Elli dört yaşındaydı. Bunlar hep aklıma geliyor. Üzerinden otuz beş sene geçti, bir türlü depresyondan kurtulamadım. Sabah uyanıyorum o acıyla, akşam yatıyorum o acıyla.

NECİBE AZİZ

Bulgaristan'da ismim Necibe Osman Bekir. Eşimin Bulgaristan'daki ismi Abdülaziz Raif Bekir. Eşim buraya gelemedi, Türk adıyla öldü.

1984 yılıydı, Bulgaristan'daki evimizi yıkmış, yeniden yapıyorduk. Eşim sabah altıda işe gidip, üçe doğru eve geliyordu. Çocuklarım küçüktü, ben evdeydim, kayınvalidem vardı. Çatının işi bitmiş, ben de yukarı eşya taşıyordum. O gün eşimin çalıştığı Mestanlı'yı askerler basmış. Eşim fabrikadan çıkıp servise bindiğinde askerler fabrikanın önüne gelmiş. Bunları bana, eşimle beraber çalışan akrabalarımız anlattı. Akşam eşim geldi, "Çocukları alıp dışarı çıkma, insanları arabalarla topluyorlar" dedi. O sırada dışarıdan bir kalabalık ve ses duyuldu. "Yürüyün komşular, geliyorlar" diye bağrışıyorlardı. Eşim gitti, ben de arkasından gittim. Baktık ki yol boyunca kadın erkek toplanmış lastik yakıyorlar. 26 Aralık akşamıydı, hava karanlıktı, ben de kadınların arasına karıştım. O sırada itfaiye arabaları üzerimize geldi ve bizi suladı. Yine de dayana dayana tarla içine çıktık. Bu arada polis megafonla, "Hepiniz evlerinize gidin, isim değiştirmeye yarın geleceğiz" diye bağırdı. Bunun üzerine insanlar seyreldi. Benim yanımda kimse yoktu. Sonra bir baktım, komşum dizinden kurşunla vurulmuş. Bacağını bağlıyorlardı, ne olduğunu bilemedim. Ben orada eşimi arıyordum, etrafıma bakındım eşimi göremedim. "Belki gelmiştir" diye eve geldim ama eşim evde yoktu. Kapıları kilitleyip yine çıktım dışarıya. O arada elektrikler kesildi. Yürürken, ayakkabılarını kucağına almış yaşlı bir adam, "Abdülaziz ayağından vurulmuş" dedi. Ben de onu aramaya gittiğimi söyledim ve muhtarlığa doğru yürüdüm. O sırada elektrikler gelmişti.

Eşimin mezarını yaptırdık, bizden mezar taşının üzerindeki Türkçe ismi kaldırmamız istendi. Bize daha fazla düşman olmasınlar diye yazıların üstüne boyalar sürdüm, karaladım. Zaten devlete gücümüz yetmez ki! Bu gavur bize her şeyi yaptırdı.

Muhtarı görünce haykırdım, "Eşimi gördün mü?" diye. Bana, eşimin ayağından vurulduğunu, Kırcaali'ye hastaneye götürüldüğünü söyledi. Ayağından yaralı olduğunu öğrenince yüreğim serinledi. Hiç olmazsa "sağ" diye düşündüm. Sabah oldu, kalktım üstümü giyindim. Kayınvalidem, "Sen nereye gidiyorsun?" diye sordu. Ben de eşimin ayağından vurulduğunu, hastaneye yatırıldığını, Kırcaali'ye hastaneye gittiğimi söyledim. Ben tam kapıdan çıkarken bir komşumuz yanına hanımını da almış gelmiş, kapıda karşılaştık, beni görünce gözlerinden yaşlar boşaldı. "Gelmen hayırlı mı?" dedim. Adam ağlamaktan konuşamadı. Ben de olduğum yere yıkıldım. Karı koca beni kollarımdan tutarak içeri aldı. Komşular, akrabalar geldi, ev doldu. Eşim hayatını kaybetmişti.

Sonra eşimin mezarını yaptırdık, bizden mezar taşının üzerindeki Türkçe ismi kaldırmamız istendi. Bize daha fazla düşman olmasınlar diye yazıların üstüne boyalar sürdüm, karaladım. Zaten devlete gücümüz yetmez ki! Bu gavur bize her şeyi yaptırdı. Sonra ağladık, avunduk. Benim Bulgaristan'da hiç gözüm yok. Ama doğduğumuz, büyüdüğümüz yer. Ölülerimiz orada yatıyor.

NEZİHA ŞAFAK

İsmim Neziha Şafak. Necahattin Şafak'ın eşiyim. 7 Nisan 1958 doğumluyum. Bulgaristan'da ismim Neziha Müminova Şevketova. Annemin adı Zehra, babamın adı Mümin, bir çiftçi ailesinin kızıyım. 1977 senesinde Kırcaali'de meslek lisesinden mezun oldum. 1977 Temmuz aylarında eşim ile tanıştım ve 7 Ocak 1978 senesinde evlendik. 1979 senesinde kızım Sabiha, 1980 senesinde oğlum Zekeriya dünyaya geldi. Kendi çapımızda mutlu mesut yaşamaya çalışıyorduk. Eşim Necati 10 Mart 1956 doğumludur. Eşim ilkokulu Arabacı köyünde, ortaokulu Alibey Konağı köyünde, meslek lisesini Kırcaali'de bitirmiş. Ben köyümüzdeki fabrikada muhasebeciydim, eşim Necati de Mestanlı Tarım Kooperatifi'nde çalışıyordu.

1984 yılında Bulgaristan'da yaşayan azınlık Türkler için sıkıntılı günler başladı. İsimler değiştiriliyordu, zorunlu olarak eşime Nekruz, bana Nadejda Semkova Sinova ismini verdiler. Bu durum Türkler için çok büyük bir acıydı. Bunu anlatmanın mümkün olmadığını düşünüyorum. 1985 senesinde ailemiz için çok büyük bir yıkım yaşadık. 26 Ocak 1985'te saat beş gibi üç polis yuvamıza girdi, iki saat boyunca evi aradı ama evden elleri boş çıktı. Çocuklarımın gözü önünde yirmi dokuz yaşındaki eşim, elleri kelepçelenerek evden çıkarıldı. O an çok zordu ailemiz için, unutulamazdı. Eşimin nereye götürüldüğünü bilemeden geceyi geçirdik. Daha sonra eşimin Sofya'ya götürüldüğünü öğrendim. Eşim Sofya'da üç ay boyunca dördüncü bölge hücre evlerinde tutulmuş. Bu arada biz haber alabilmek umuduyla defalarca emniyete gittik, soracağımız kimse yoktu, sığınacağımız

> **Haber alabilmek umuduyla defalarca emniyete gittik, soracağımız kimse yoktu, sığınacağımız kimse yoktu, şikayet edeceğimiz kimse yoktu. Kimi kime şikayet edeceksin?**

kimse yoktu, şikayet edeceğimiz kimse yoktu. Kimi kime şikayet edeceksin?

Haziran 1985 senesinde Belene'den bize mektup tebliğ edilene kadar eşimin nerede olduğunu bilmiyorduk. Haziran ayında "Görüşmeniz var" diye bir mektup geldi. Eşimi görmek için çocuklarım, annemiz, babamız, tüm aile Belene yollarına koyulduk. Belene şartlarında yaptığımız görüşmeler çok zordu, kabul edilemezdi. Türkçe konuşmak yasaktı. Kayınvalidem Sabriye Şafak Bulgarca hiç bilmiyordu. Doğru dürüst derdimizi anlatamıyorduk, eşim de durumunu zor anlatıyordu. Bu hapishane günlerinde, yüzlerine yansımış olan büyük acıyı görebiliyorduk. Eşimin, bükülüp de bana bir şey söylemek istediğinde, saçının döküldüğünü gördüm. İşkencenin izleri belliydi, kendinden geçmiş, sararmış bir durumda sadece ağlayabildik.

Bu hapishane günlerinde, yüzlerine yansımış olan büyük acıyı görebiliyorduk. Eşimin, bükülüp de bana bir şey söylemek istediğinde, saçının döküldüğünü gördüm. İşkencenin izleri belliydi, kendinden geçmiş, sararmış bir durumda sadece ağlayabildik.

İki ay sonra, Belene'ye yine görüşmeye gittik. O gün çocuklarımın ve benim hafızamdan silinemeyecek çok büyük bir acı yaşadık. Eşimle bizi görüştürmediler, tüm aile çaresizce kapıda bekledik. O sırada eşimin dava arkadaşlarıyla birlikte işe çıkarıldığını gördük.

Tek tek sıra olmuşlardı, herkes kendi yakınını arıyordu. Beş yaşındaki oğlum Zekeriya babasını gördü ve sarılmak için ona doğru koştu ama gardiyanlar oğlumu itti. Oğlumun arkasındaydım, kıl payı oğlumu yakaladım. Bu acı benim çocuklarımın hafızasından hiçbir zaman silinmedi. O hatıralar her zaman bizde taze kaldı. Acı nasıl anlatılır bilemiyorum, buna benzer çok acılar yaşadık.

Kayınbabam Zekeriya Şafak, eşim Belene'ye götürüldükten bir hafta sonra öğretmenlikten kovulmuştu. Ben de fabrikada muhasebede çalışıyordum ve bana çok fazla iş yüklemişlerdi. Açıkçası, "Al başını git" diyorlardı, ailemizin geçimi çok zordu. Oğlum Zekeriya anaokuluna alınmadı, babam kalp hastası oldu, annemin sağlığı bozuldu, karaciğer hastası oldu.

Yaklaşık iki sene sonra, 17 Nisan 1986 senesinde eşim eve döndü. Eşim eve döndüğünde, cezaevi şartlarının çok kötü olduğunu, Sofya'da tek kişilik hücrede kaldığını, suyun, elektriğin, ihtiyacını giderecek tuvaletin olmadığını anlattı.

Yanına bir kap bırakmışlar, haftalarca bıraktıkları suyu değiştirmemişler, yemekler çok kötüymüş. Temiz havaya haftada bir defa, onu da çok kısıtlı zaman diliminde çıkarmışlar.

Eve döndükten sonra eşimin sağlık durumu çok kötüydü. Kemik ve mide hastalıklarıyla

Bu göç Türk azınlığı için kolay değildi. Evini, barkını, aileni, alışılmış bir düzeni bırakıp da başka bir devlete göç etmek, bir tatil işine benzemiyordu. Otuz senede kurduğun yuva, alıştığın mekan, tekrar yeni bir iş, aş, okul, hepsinin yeniden başlaması gerekiyordu.

uğraştı, psikolojisi bozuktu. Eşim çok hasarlar almıştı. Açıkçası, gençliğini ve sağlığını kaybetmişti. Daha önce çalıştığı işe kabul edilmedi. Çok zor şartlarda, dönem dönem iş bularak, değişik işlerde çalışarak 1989 senesine geldik. O yıl zorunlu göçe tabi tutulduk. Bu göç Türk azınlığı için kolay değildi. Evini, barkını, aileni, alışılmış bir düzeni bırakıp da başka bir devlete göç etmek bir tatil işine benzemiyordu. Otuz senede kurduğun yuva, alıştığın mekan, tekrar yeni bir iş, aş, okul, hepsinin yeniden başlaması gerekiyordu. Zorunlu göçün Türkiye'ye olacağını anlayınca çok sevindik ama kolay değildi. Depremler peş peşe ve çok ağır gelmişti. Bir deprem isim değiştirme, ikinci ağır deprem Belene, üçüncü deprem ise başka bir devlete hazırlıksız zorunlu göçtü.

Türkiye'ye 13 Haziran 1989'da giriş yaptık. Türk devleti, elinden gelen her şeyi, Bulgaristan'dan gelen Türk azınlığı için yapmaya çalıştı, zordu. Bunun için minnettarız, biz de Türkiye'de azimle, hırsla çalıştık, elimizden geleni yaptık, ev bark sahibi olduk.

NİHAT İLERİ

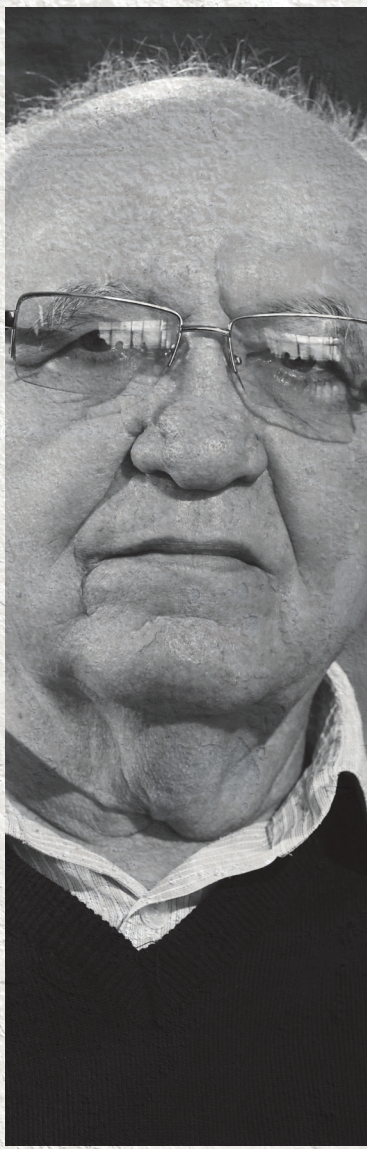

Ben Nihat İleri. 1941 doğumluyum. Kırcaali ilinin Akçakale köyünde dünyaya geldim. İlk ve ortaokulu orada bitirdikten sonra, Kırcaali'de pedagoji okulundan mezun oldum. Sırasıyla Karalar, Akkuştepe ve Akçakale köylerinde öğretmenlik yaptım.

1970'li yıllarda Pomakların ve Romanların isimleri değiştirilmişti. Sonrasında Türk azınlığın aydınlarına, öğretmenlerine, çocuklarını Türkçe okutmamaları yönünde baskılar yapılmaya başlandı. Biz buna razı gelmedik. Ondan sonra işler birden karıştı. "Siz, devletin işlerine karşı geliyorsunuz" denilerek öğretmenlikten kovuldum.

Birkaç ay sonra, Kırcaali'de kurşun çinko fabrikasında işe başladım. 29 Aralık 1984 sabahı kalktığımda Kırcaali şehri abluka altına alınmış, tanklarla, tüfeklerle asker etrafı sarmıştı. Çocuklara, hiçbir şeye karşı gelmemelerini söyledim. Çünkü ne karşı koyacak imkanımız ne de kaçacak yerimiz vardı, dört tarafımız sarılmıştı.

İşe gittim, iş elbiselerimi giyip işe başlar başlamaz bir polis geldi ve "Kollarını uzat" dedi. Soru sormaya fırsat bulamadan kelepçeyi taktı koluma götürdü. "Niye benim ellerimi kelepçeliyorsun?" diye sorduğumda bana, "Senin soru sorma hakkın yok, biz ne istersek onu yapacağız" dedi. İki saat ellerim kelepçeli ayakta bekledim. Sonra beni Kırcaali Emniyeti'ne götürdüler, bir akşam orada kaldıktan sonra ertesi gün emniyetin arabasına bindirdiler, yaklaşık yedi kişiydik. On iki saat sonra gece Belene'ye vardık. Oraya indikten sonra, alaylı ve

aşağılayıcı bir şekilde, "Deniz istiyordunuz, işte sizi denize getirdik, istediğiniz kadar yüzebilirsiniz fakat unutmayın ki tarihin tekeri geri dönmüyor, burada kemikleriniz çürüyecek" dediler.

İlk beni içeriye alarak, anadan doğma soydular. Hava sıfırın altında yirmi dokuz dereceydi, çok soğuktu. Sonra odalara yerleştirdiler. Odaların camları boyalı olduğu için dışarıyı hiç göremiyorduk. Odada ne soba ne kalorifer vardı, içerisi çok soğuktu. Böylelikle işkenceler başladı. En üzücü mesele, banyoya götürdüklerinde sadece üç dakika sıcak su vermeleriydi, sonrasında soğuk su veriliyordu. Biz de mecburiyetten yüzümüz gözümüz sabunlu şekilde banyodan çıkıyorduk. Odaya geliyor, iki saat battaniyeye sarınıyorduk. Tuvalet ihtiyacımızı 24 saatte bir giderebiliyorduk, onu da kovaya yapıyorduk.

Yemekler o kadar berbattı ki tavuk kafası, tavuk ayağı, balık kafasından yapılan yemekler yenilir gibi değildi. Ekmeği akşamdan bırakıyorlardı, sabah o ekmeği bıçak bile kesemezdi. Akşamları verdikleri kompostonun içinde böcekler geziyordu, yanında da tuzlu peynir veriyorlardı. İster istemez gözümüzü yumup içiyorduk, aç durulmuyordu. Üç ay bu şekilde devam etti, üç ay sonra ailelerimiz ile görüşme izni verildi. Görüşme sırasında Bulgarca konuşmazsak, görüşmeyi kesiyorlardı. Annem Türkçe konuştuğu için bizi uyardılar.

Yemekler o kadar berbattı ki tavuk kafası, tavuk ayağı, balık kafasından yapılan yemekler yenilir gibi değildi. Ekmeği akşamdan bırakıyorlardı, sabah o ekmeği bıçak bile kesemezdi.

Üç aydan sonra bizi işe çıkarmaya başladılar. Her on kişiye birer gardiyan verdiler. İşe gidersek, normal ekmek ve yemek veriyorlardı, işe gitmezsek o da yok! Çalıştırıldığımız zaman para da alamadım. Böylece on ay geçti, sonra da beni serbest bıraktılar.

Beş ay dışarıda kaldım, beni daha önce çalıştığım iş yerine gönderdiler, başka yerde çalışmamı istemediler. Çünkü yaptığım iş çok ağırdı. Beş ay boyunca takip edildim. Sonra beni iş yerimden alarak yine emniyete götürdüler, beş gün sonra da elim kolum bağlı yine Belene'ye gittim.

Belene'ye gittiğimde beş yüz kişiden, elli kişi kalmıştı. O elli kişiyle uzun bir zaman geçirdim. On iki gün açlık grevi ilan ettik aramızda, greve yirmi kişi katıldı. On iki günden sonra bizi değişik yerlere dağıttılar. Beni, Montana ilinin bir köyüne sürgüne gönderdiler. Orada yirmi üç ay kaldım. İlk önce iş bulamadım, sonra kooperatifte ineklere bakmaya başladım. Çünkü aç durulmaz, aileme para göndermem de gerekiyordu.

Nihat İleri aile fotoğrafı 1982

Yirmi üç ay sonra serbest bırakıldım. Sonra yine aynı işte çalışmaya mecbur bıraktılar beni. İşe gidince işkenceler devam etti. Bir akşam yine topladılar bizi, "Sayın Özal, biz isimlerimizi kendimiz değiştirdik, sen bizim içişlerimize karışma" diye dilekçe imzalatmak istediler. "Ben bunu imzalamıyorum, ben ismimi kendim değiştirmedim, benim adım Belene Adası'nda değiştirildi" dedim. Bir polis geldi ve kulağıma fısıldayarak, "Kemiklerini kırdırmak mı istiyorsun? Senin buradan leşin çıkar" dedi.

Benim oğlum askerdeydi, bir buçuk yıl askerliği vardı, ben onu bırakıp Türkiye'ye gelmek istemedim. Türkiye'ye annemi, kızımı, torunumu göndermiyorlardı. Ben kaçtım ama bir gün yakaladılar ve beni evime götürdüler. Beni götüren adam, "Git kendini kurtar, ben de senden kurtulayım" dedi. Üç gün sonra bir kamyonla dört polis evin önüne geldi. Eşyaları yüklettiler, o gece mecburen yola çıktık fakat gözüm arkada kaldı, çünkü oğlum askerdeydi. Bir buçuk sene Türkiye'de gözyaşı döktük, oğluma da çok işkence yapmışlar. Orada gördüklerim, yaşadıklarım hayatımda silinmeyecek izler bıraktı, şimdi çok şükür halimize yaşıyoruz, emekli oldum, çoluğumla çocuğumla hayatımın akışını devam ettiriyoruz.

NURETTİN YILMAZ

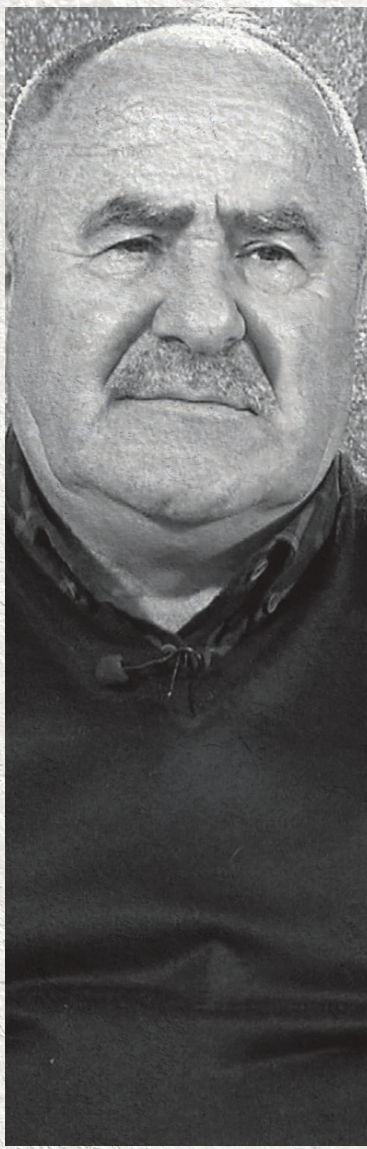

İsmim Nurettin Yılmaz. 1957 yılında Bulgaristan'ın Koşukavak ilinde doğdum. 1984 yılında Bulgaristan'da yaşadığımız asimilasyon aslında çok daha önceden Pomaklarda başlamıştı, sonra sıra Türklere de geldi. Bize, "Siz de Pomaksınız, karışıksınız" diyerek köylerimize baskın yapmaya başladılar. Biz de bu olaylardan rahatsız olduk ve 1984 yılının Kasım ayında, rahmetli amcam ve başka arkadaşlarla birlikte Sofya'ya Türk Konsolosluğuna bu durumları anlatmak için gittik. Türk Konsolosluğuna yaşadıklarımızı bildirmek ve Türkiye'ye göç etmek istediğimizi söylemek istiyorduk ama tutuklandık. Ellerimizi kelepçeleyerek bizi Koşukavak'a getirdiler ve isimlerimizi Bulgar ismi ile değiştirmek istediler. Ben buna razı gelmedim, dikleştim, kaçtım, tutuklandım, feci şekilde bütün gün dövüldüm, ismimi değiştirmedim. İşkenceden sonra hafızamı kaybetmişim, beni bir sokağa bırakmışlar. Bizim kasabamız ufak olduğu için çoğu kişi tanır beni. Beni gören biri arabasına alarak beni eve getirmiş. Ailem beni doktora götürmüş ama hiçbir doktor tedaviyi üstlenmemiş. Her tarafım mosmor olduğu için büyüklerimiz "Koyun derisi iyi gelir" diyerek koyun kesmişler, deriye sarmışlar beni. Dört beş gün deride sarılı kalmışım. Hafızam yerinde değildi, bu böyle bir hafta kadar sürmüş fakat bende bir korku, panik atak oluştu. Böbreklerimde rahatsızlık başladı, altımı ıslatma durumu oldu, tedavi de olamadım.

1985 yılı 2 Ocak'ta polis arabası geldi. Beni evimden alarak çocuklarımın gözü önünde kelepçeleyip emniyete götürdüler. Emniyette, "Şikayet edecek yeriniz yok, isimlerinizi değiştireceksiniz" dediler. İsim listesi olan

İsimlerimizi Bulgar ismi ile değiştirmek istediler. Ben buna razı gelmedim, dikleştim, kaçtım, tutuklandım, feci şekilde bütün gün dövüldüm, ismimi değiştirmedim.

ufak bir kitapçıktan isim seçmemiz istendi. Bize üstüne basa basa söylendi. "Avukat tutamazsınız, mahkemeye gidemezsiniz, kral biziz" dediler. Bir tane emniyet müdürü yumruğunu vurarak, "Biz mi güçlüyüz, yoksa siz mi güçlüsünüz?" diye konuştu. Ben de o zaman sürekli karşı geldiğim için çok dövüldüm. "Tamam isimlerimizi değiştiriyorsunuz ama sünnetimizi nasıl vereceksiniz, biz sünnet olduk, Türk'üz, Müslümanız" dedim. Hepsi atladı üstüme, serdiler beni yere, tekme tokat. Emniyetin koridorlarında beni döve döve sürüklediler, ne kadar polis varsa dövdü beni. Bizim dedelerimizin, onların dedelerine işkence ettiğini, Türk zulmü gördüklerini söylüyorlardı. Türklere karşı nefret doluydular.

Daha sonra, civar köylerden yedi arkadaşı daha getirdiler. Onlarla beraber nereye gittiğimizi bilmeden, yaklaşık on iki saat yolculuğun sonunda, "Burası son durak" diyerek bir yerde indirdiler. Orada baraka gibi bir yerde anadan doğma soydular, çok soğuktu, tipiydi, kar yağıyordu. Bu arama tarama uzun sürdü. İki günden sonra işkence sırasında Belene'de olduğumuzu, Bulgar ismini kabul etmezsek, daha kötü yere, Sibirya'ya göndereceklerini söylediler. On gün boyunca sürekli sorguya alındık ve hem fiziki, hem psikolojik işkenceler gördük.

Belene'de verdikleri çeyrek ekmek soğuktu, buzluydu, verilen çorba tavuk ayaklarından, tırnakları haşlanarak ya da balık kafasıyla yapılan çorbaydı. Türk ve Müslüman olduğumuz için domuz yağıyla yapılmış yemekler verildi, bu işkenceler hayli sürdü. Uzun bir zamandan sonra duş almak için bizi banyoya götürdüler. Girdiğimizde önce sıcak su vardı ama tam sabunlandığımızda

sıcak suyu kestiler, soğuk suyla yıkanmak zorunda kaldık. Çok üşüdük, çoğu arkadaşımız hastalandı, battaniyemiz de yoktu.

Belene'deyken ailemle ancak dördüncü ayda görüşebildim. Benim annem Bulgarca bilmediği için konuşamadık, karşılıklı bakıştık, hepsi o kadar. Görüşmeler de bir işkenceydi bizim için, orası ölüm kampı gibiydi.

Ben Belene'de on üç ay kaldım. Belene'den bırakıldığımda beni diğer arkadaşlar gibi sürgün göndermediler ama her gün emniyette imza veriyordum. Benim iki tane de çocuğum var, hanım, öğretmen okulunda okuyordu ama okuldan atıldı. Ben çalışmak zorundaydım. Bizde on beş gün inşaat işine gidiliyordu, ben de sormadan işe gittim. O zaman telefon da yok, on gün boyunca günde birkaç kere, "Nerede, nereye gitti, ne zaman gelecek?" diye ailemi sorgulamışlar, çocuklarımı rahatsız etmişler. Ben de eve gizli telefon ediyordum ama bu sorgular üzerine gelmek zorunda kaldım. Seramız vardı, sebze meyve üretimine başladım. Fakat tam ürünler yetiştiği zaman beni tutukluyorlardı ve ürünler güneşten yanıyor, kuruyordu. Yeterince bir şey kazanamadım, çok zarar ettim.

Türkiye'ye sürgün edilirken, bana hazırlanmam için iki saat müsaade verdiler. Fakat bunu yapmadan önce beni yine emniyete aldılar. Sabah saat ondan, akşam yediye kadar beni dövdüler, kendimi kaybetmişim.

Emniyette, "Şikayet edecek yeriniz yok, isimlerinizi değiştireceksiniz" dediler. İsim listesi olan ufak bir kitapçıktan isim seçmemiz istendi. Bize üstüne basa basa söylendi. "Avukat tutamazsınız, mahkemeye gidemezsiniz, kral biziz" dediler.

Görüşmeler de bir işkenceydi bizim için, orası ölüm kampı gibiydi.

Bizim dedelerimizin, onların dedelerine işkence ettiğini, Türk zulmü gördüklerini söylüyorlardı. Türklere karşı nefret doluydular.

> Yedi sekiz gün boyunca, beni her gün evimden alarak, elektrik kablosuyla emniyette iki üç saat dövüyorlardı, işkence görüyordum.

Döven polisler, Osmanlılar döneminde bizim dedelerimizin, onların dedelerine işkence yaptığını, şimdi de onların intikam aldıklarını söylüyorlardı. Sonra beni yine emniyetin dışında bir sokağa bırakmışlar ve yine bir vatandaş beni alıp eve getirmiş. Yine yaş deride beş gün sarılı kaldım, yine doktor beni tedavi etmeye gelmedi. Benim dayımın kızı doktordu, gizlice gelip muayene etti. Kalp hapı ve psikolojik sorunlar için haplar verdi. Her araba sesi duyduğumda, bağırıp çağırma, korku, dengesizlik oluşuyordu, panik atak olmuştum. Bu haplardan bir tane de yetmiyordu, ikişer tane kullanmaya başladım. Evime kimse gelemiyordu, herkes korkuyordu. Yedi sekiz gün boyunca, beni her gün evimden alarak, elektrik kablosuyla emniyette iki üç saat dövüyorlardı, işkence görüyordum. Kız kardeşimin kocası beni alıyor eve getiriyor, sabah beni tekrar alıyorlardı. Bu işkence bir süre devam etti. Benim ağzım, dudaklarım patlamıştı. Bana zorla şişeden su içirmek istediler,

Nurettin Yılmaz ailesi

benimle alay ettiler, zorladılar, üzerime su döktüler içirmek için. Sonra, pasaportlarımızı vererek, iki saat içinde kasabayı terk etmemizi söylediler. Dedim ki "Hanım anasıyla babasıyla helalleşmek için köye gitmek istiyor." Ama izin vermediler, hanımı on kilometre uzaklıktaki köye bırakmadılar. Teyzemin oğlu, arabayla gelip gizlice götürdü hanımı. Hanım, bahçe kapısından ailesiyle helalleşip geri geldi. Biz de iki saatin içinde, iki bavulla yola çıktık. Yolda üç dört yerde bizi durdurdular, psikolojik baskı yaptılar, bırakmak istemediler, çocukları korkutmaya çalıştılar, sıkıntıya soktular. Avusturya'ya bilet almıştık, ben Sofya'dan sonra Yugoslavya sınırına yakın bir yerde uyuyakalmışım. Sonra trendeyken polis pasaportlarımızı aldı, yarım saat gelmedi. Ben de telaştan tekrar tutuklanacağız korkusuyla ilaçlardan üç tane içtim, bunaldım, uyuyakalmışım. Yugoslavya'yı geçmişiz, sürekli bir korku vardı üzerimde. Biz Avusturya'ya gitmedik, Yugoslavya'da Türk Elçiliğine başvurduk, beş gün bizi misafir ettiler, ifademizi aldılar. Benim sırtım, kafam, kollarım mosmordu. Böylece geçen bir haftadan sonra İstanbul'a geldik.

Ben hala o stresi atamadım. Belene aklıma geldiğinde yaşadığım işkenceler aklıma geldiğinde panik atak yaşıyorum, altımı ıslatıyorum. Anavatana geldiğimizde hala bu sorunları taşıyordum. Psikolojik sorunları ve unutkanlığı otuz beş senedir üzerimden atamadım. Benim çocuklarım da halen psikolojik sorun yaşıyorlar. Şu anda da anlatırken stres içindeyim.

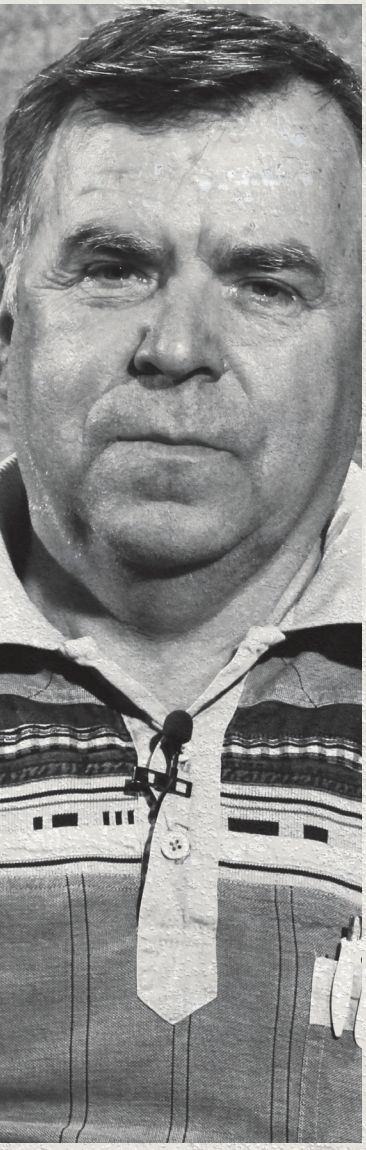

OSMAN VATANSEVER

Ben Osman Vatansever. Bulgaristan doğumluyum. 1983 yılında; bizleri Müslümanlıktan soğutmak, Türk isimlerini Bulgar ismiyle değiştirmek, sünnet yasağı getirmek için işkenceler başladı. Oğullarını sünnet ettirenler yaklaşık üç yıl cezaevinde yattı. Benim üç oğlum var. Bir oğlum 1980 doğumlu, onu olaylar başlamadan önce sünnet ettirmiştik. Diğer iki oğlum 1982 ve 1984 doğumlu. Sağlık ekipleri her ay gelerek çocukları evin ortasına yatırıp kontrol ediyor, çocuklarını sünnet ettirenleri tutuklayarak cezaevine gönderiyorlardı. Bulgar zulmünde bize çok çektirdiler. İlk olarak 20 Mart 1983 senesinde bizim yaşadığımız kırsal köylere baskın yapıldı. Bir sabah kalktığımızda çoluk çocuk hepimizi topladılar ve zorunlu olarak Bulgar ismi verdiler. Ben bu arada kaçmayı başardım ama iki oğlum ve eşimi tutuklayarak bir okula götürdüler, orada isimlerini değiştirdiler.

Bu olaylar devam etti, kırsal bölgelere öğretmenler, memurlar gelerek bizim eskiden Bulgar olduğumuzu anlattılar. İsimlerimizi gönüllü değiştirdiğimize dair dilekçeler imzalattılar. O günden sonra bize yer yatak tutmadı. Çünkü hiçbir şekilde kabul edilecek bir şey değildi bu. O zamana kadar "Osman" ismini taşımışım, sonra benden Bulgar ismimi taşımamı istediler. Ben isimler değiştirilirken kaçtığım için o gün dilekçeyi imzalamadım ama eşimin, çocuklarımın hakkını aradım. Yıllardır Türk isimlerimizle yaşadığımızı, daha önceki pasaportlarda adımızın Türkçe yazıldığını, dedemin, nenemin evraklarında isimlerinin Türkçe geçtiğini dilekçeler yazarak Bulgar Hükûmeti'ne ilettim. Hatta Bulgaristan Başsavcılığına bile dilekçe verdim. Ama bu çabalarımın bir sonucunu

alamadım. Çok iyi hatırlıyorum; 10 Ekim 1983 yılında oradaki sorumlu arkadaş, "Bu tamamen bitecek, Bulgaristan'da Türk ismi kalmayacak" dedi. Sonuçta 1985 yılına geldiğimizde dediği gibi oldu, hiçbir Türk ismi kalmadı. Biz sürekli bakanlığa, hatta zamanın başbakanına, ilgili kurumlara evraklarımızı, nüfus kağıtlarımızı dosya haline getirerek gönderdik. Bize, "Sizinle İçişleri Bakanlığı uğraşacak" cevabı geldi. Dilekçe verdiğimden dolayı birçok defa emniyette sorgulandım. 26-27 Aralık 1984 yılında bir ayaklanma oldu. Türkler kalabalık şehirlerde ayaklandı ve tutuklamalar oldu. Beni de ağabeyimle birlikte 15 Ocak 1985 yılında tutuklayarak emniyete götürdüler. Orada ellerimiz kelepçeli halde, "Biz gönüllü olarak ismimizi değiştiriyoruz" yazılı dilekçeyi zorla imzalattılar. Dilekçeyi imzaladıktan sonra, 25 Ocak'ta altı arkadaşı cezaevi aracına kapatarak Belene Toplama Kampı'na getirdiler.

Ellerimiz kelepçeli halde, "Biz gönüllü olarak ismimizi değiştiriyoruz" yazılı dilekçeyi zorla imzalattılar.

Belene'ye sorgusuz sualsiz gönderildik. Avukat tutma hakkımız da yoktu. Bizim nereye gittiğimizi ailemiz bilmiyordu, onlara hiçbir bilgi vermediler. Bu süreç içinde sorgulamalar devam etti. "Biz Türk doğduk, Türk öleceğiz. Bize çocuklarımızı da göstermeyebilirsiniz, bize istediğinizi yapabilirsiniz ama biz Türk'üz" diye tepki gösterdik.

Osman Vatansever ailesi 1985

Sonra bir gün gardiyan gelerek, "Hepiniz mektup yazarak yerinizi bildireceksiniz ama mektuplarınızı Bulgar isimleriyle yazacaksınız"

dedi. Biz itiraz ettik ama yapacak bir şey yoktu. Türkiye'nin ve dünya kamuoyunun baskısıyla ailelerimiz ile görüşme izni verildi. Üç dört ay geçmişti, ailelerimiz yerimizi bilsin diye yazmak zorunda kaldık. İsimlerimiz değişmişti, benim ismim Mustafaov Hüseyinov olmuştu.

Belene'de ovalarda çalıştık, tarlalarda çapa yaptık. Halbuki suçumuz sadece Türk olmaktı. İsmimiz neden Osman, Hasan, Hüseyin imiş? Ben yedi aya yakın bir süre kaldım Belene'de. İki sene, üç sene kalan arkadaşlarım oldu, hatta sürgüne gönderilenler vardı, ben köyüme döndüm. Biz bu çileleri çektik. Sonuçta 1985'ten 1989'a kadar Bulgar isimli kimlik de taşıdım, böyle bir zulmü yaşadım. Ben, ismim Osman iken Bulgar ismim Ognan kimliği taşımaktansa ölmeyi tercih eden kişilerden biriydim.

Türkiye'ye sınır dışı edilerek geldim. Eşyalarımızı dahi almadık, gerçi biz razıydık, üstümüzü de alsınlar, son kalan çamaşırımızla dahi gelirdik. Yeter ki Türkiye topraklarına gelelim, orada ölelim. Allah onun da kolayını verdi, bu günlere geldik. Ben geldiğimde otuz yaşındaydım. Her şeyimi bıraktım, arkama bile bakmadım. O kadar sıkıntılar yaşadım ki rüyalarımda hala yaşıyorum, kurtulamadım.

"Biz Türk doğduk, Türk öleceğiz. Bize çocuklarımızı da göstermeyebilirsiniz, bize istediğinizi yapabilirsiniz ama biz Türk'üz" diye tepki gösterdik.

ÖMER ÖZGÜR

Ben Ömer Özgür. Bulgaristan'ın Kırcaali ili, Mestanlı ilçesi, Çayka köyünde 4 Nisan 1959'da dünyaya geldim. 1975-1978 yıllarında Mestanlı'da liseyi, 1981-1983 yıllarında da Kırcaali Eğitim Enstitüsü'nü bitirdim. Asil öğretmen olarak kendi köyümde görev yaptım.

1984 yılında Türklerin yoğun olduğu köylerde isimler değişmeye, mezar taşları yok edilmeye başlandı, Türkçe konuşmak yasaktı. Her hafta sonu parti toplantısı yapılıyordu, "Eskiden siz Bulgardınız, Osmanlı geldi sizi Türkleştirdi" diyorlardı. Zaman daralmıştı, her yerden baskın haberleri alıyorduk. Baskınlar, Koşukavak üzerinden yavaş yavaş bizim köylere yaklaştı.

Ben de görev yaptığım okulun hademesinden anahtarları alarak bütün mahalleyi, köylüyü okulda topladım. "Komşular, arkadaşlar, ben Türk oğlu Türk'üm, biz Türk çocuğuyuz, Bulgar değiliz. Bunlar yanlış parti politikası, devlet politikası. Biz bunları beş yüz elli yıl yönettik ne isimlerini değiştirdik ne de kiliselerine, okullarına dokunduk. Bunlar kırk yılda ne yaptılar? Böyle siyaset olmaz, bunlar yanlış. Ben kimsenin oğluna Bulgar ismiyle hitap edemem. Buradan gelen para bana haram olsun, ben öğretmenlikten istifa ediyorum" dedim. Böylelikle, ilk toplantıyı okulda biz gerçekleştirmiş olduk.

4 Ocak'ta dokuz milis, ben teröristmişim gibi ciple evimi ablukaya aldı. Ben zaten gelmelerini bekliyordum, sağlam giyinip çıktım. Beni götürdükleri Mestanlı Emniyeti'nde on dört gün işkence gördüm, dayak yedim, arkadaşlarımı serbest bırakmalarını, her şeyi kendimin organize

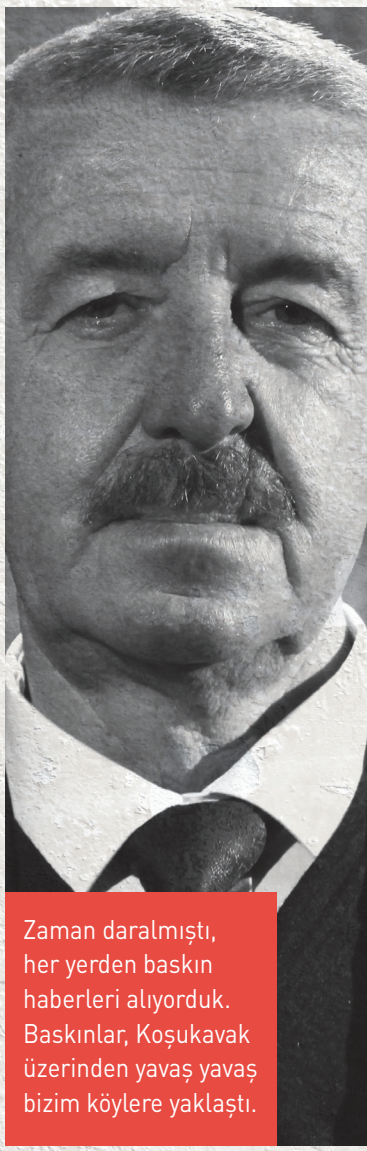

Zaman daralmıştı, her yerden baskın haberleri alıyorduk. Baskınlar, Koşukavak üzerinden yavaş yavaş bizim köylere yaklaştı.

> Belene Adası'nın eski adı Persin. Romanya, Bulgaristan sınırındaki ada, altı kilometre genişliğinde, on iki kilometre uzunluğunda. Her taraf bataklık, her taraf tel örgü, elektrik akımı, köpekler, otomatik silahlar. Kaçsan da şansın yok, bataklığa, çamura gömülüp gidersin.

ettiğini söyledim. Sorgulama sırasında, "Sen cahil halkı toplamışsın, halkın gözünü açıyorsun. Sen okumuş öğretmen olmuş bir kişisin. Nasıl olur da yaparsın böyle şeyler?" dediler. Ben, böyle siyasetin, böyle devlet politikasının olamayacağını, yaptıklarının yanlış olduğunu söyledim.

Beni karanlık, tek kişilik bir hücreye aldılar. Bir binbaşı vardı, bana küfür etti. "Siz bu devleti o kadar mı küçümsüyorsunuz? Biz istesek Rus'un yardımıyla dört saatte İstanbul'u fethederiz" dedi. Ben de "Yoldaş, binbaşı, sizin torpilli parti sekreteri dayınız, amcanız var. Siz cahilsiniz, emniyete girmişsiniz ama sizin tarihten, coğrafyadan haberiniz yok. Siz tarihin sayfalarını iyice bir karıştırın. Siz dört saatte İstanbul'u fethedemezsiniz ama ağalar, bir saat içinde Sofya'da kahvelerini içerler" dedim. Bu sözlerimin üzerine, ağzım burnum kan içinde kaldı.

On dört gün Mestanlı, dört gün Kırcaali Emniyet Müdürlüğü'nde tutuldum. İlçelerden gelenleri de topladılar, dokuz kişiyi kelepçeleyerek kapalı bir kamyonete koydular. Bizi Belene'ye götürdükleri belli oldu. Eksi otuz beş derece soğuk, kar yağıyor, kış, ocak ayı. Arabada küçük bir delikten bakıyoruz, gördüm ki araba Haskovo, Eski Zağra yönüne gidiyor, tamam dedik "Belene'ye gidiyoruz. "Gece vardık Belene'ye, Tuna'yı buz tutmuş, on kişiyi bir hücreye kapattılar. Gardiyana aç olduğumuzu söylüyoruz, gardiyan bize "Gelecek gelecek" diyor. Yorgunuz, açız. Bir üsteğmen geldi, genç, yapılı bir asker. Aralarında da en genci bendim. "Sen neden buradasın?" dedi. "Ben gayriresmi

bir toplantı yaptım" dedim. "Nasıl bir toplantı. Bulgaristan'daki üçüncü Türk Cumhuriyeti için mi?" dedi. O zaman Kıbrıs Barış Harekatı olmuştu ya onu kastetti. Ertesi sabah Tuna'yı buz tutmuştu, karşıya geçemedik. Çelik bir köprü var, üstü ağaç. Hapishaneye vardık, eksi otuz sekiz derecede anadan doğma soydular bizi. Bizi Belene'ye yargılamadan, mahkeme huzuruna çıkarmadan götürdüler. Ailem ben ölü müyüm, sağ mıyım? bilmiyor. Benim bir aylık çocuğum vardı, onu da on ay sonra görebildim. Çocuğumu Türkçe sevip okşadığım için görüşmemiz bir dakika sürmedi. Ailem beş yüz kilometre uzaktan gelmişti, görüşmeyi iptal ettiler.

"Beni ancak bedenen yok edebilirsiniz ama kafamdaki beynimdeki fikrimi, düşüncemi yok edemezsiniz."

Belene Adası'nın eski adı Persin. Romanya, Bulgaristan sınırındaki ada, altı kilometre genişliğinde, on iki kilometre uzunluğunda. Her taraf bataklık, her taraf tel örgü, elektrik akımı, köpekler, otomatik silahlar. Kaçsan da şansın yok, bataklığa, çamura gömülüp gidersin.

Belene'de sıkıyönetim vardı. Dört yüz seksen kişiyi koyun sürüsü gibi tıktılar, banyo yok, tıraş olmak yok, yemek yok, dört ay öyle geçti. En sonunda banyo hakkı tanıdılar bize. Banyoya bir girdik, bizimle dalga geçer gibi sıcak suyu kesip, soğuk su verdiler. Bağırdık, çağırdık, dört ay banyo yapmamak ne demek! Belene'de zayıfladık, çok kilo verdik. Yemekler hep tuzlu, ekşi, acı, ekmeği bölemiyorsun, buz tutmuş ekmek tuz gibi ufalanıyor, ancak

Ömer Özgür

Ömer Özgür öğrencileriyle

çayın içine doğrayıp yiyebiliyoruz. Milli bayramlarda köfte veriyorlardı, ondan da millet ishal oldu.

Sonra bizi köpeklerin nezaretinde, otomatik silahların altında inşaata çıkardılar. Orada bir radyo bulduk, tuğla duvarın içine onu yerleştirdik. Sağlam adamlardan biri haberleri dinliyor, bize anlatıyordu. İnşaatta çalışma karşılığında bize para ödemediler. Dünya kamuoyunun baskısı artınca, bizi "sivil işçi" gibi çalışıyor gösterdiler, bunlar kurnaz. "Ömer Rasimov Mehmetov, Belene'de çalışıyor, durumu iyi, filan sokakta ikamet ediyor" diye yazdılar.

Belene'de işkence yoktu ama sorgu çoktu. Bir gün Sofya'dan gelerek bizi sorguya çektiler. "Biz Türklerin üstüne duvar ördünüz. Bir zaman sonra da bu duvarı siz yıktınız. Ben bu duvardaki tuğlanın biriyim. Bir daha bu tuğladan duvar olmaz. Edebiyatta, tarihte bir sürü kahramanlar var. Ben onlara inandım" diye konuştum.

Nuri Adalı bize İstiklal Marşı'nın on kıtasını el yazısıyla yazdı. Adalı, yirmi iki yıl siyasi hapis yatmış. Biz, "Nuri ağabey, biz bunu ezberlemesek ne olur?" dedik. "Boşuna yatmış olursunuz evladım, bir baltaya sap olmazsınız" dedi. Bu sözler bizi bir kamçıladı, milli duygularımız kabardı, bir saat içinde ezberledik İstiklal Marşı'nı.

Sonra bir gün bizi ikinci cezaevine ayırdılar. Eski Zağra Hapishanesi'nin generali, yanında bir sürü yaveri ile geldi. "Kalkın, ayağa kalkın" diye seslendiler. Nuri ağabeyin yanında oturuyordum. Onun, "Bizim generalimiz değil kimse ayağa kalkmasın, bizim generalimiz değil kimse ayağa kalkmasın" sözleri kulaktan kulağa bütün kampa yayıldı. Kimse kalkmadı, general döndü dolaştı, sinirlendi, geldi Nuri ağabeyin yanına, "Sensin elebaşı, her şeyi sen organize ettin. Senin yüzünden bize itaat etmiyorlar, sen burada öleceksin" dedi. Bunun üzerine rahmetli Nuri ağabey, "Allah büyük, sen kimin nerede öleceğini bilemezsin" dedi. Sonra alıp başlarını gittiler.

"Biz Türklerin üstüne duvar ördünüz. Bir zaman sonra da bu duvarı siz yıktınız. Ben bu duvardaki tuğlanın biriyim. Bir daha bu tuğladan duvar olmaz. Edebiyatta, tarihte bir sürü kahramanlar var. Ben onlara inandım."

Ben Belene'de dokuz ay kaldım. Sonra haritayı attılar önüme, Bulgaristan'da bir tane il seçmemi istediler. "Ne değişir ki? Beni ancak bedenen yok edebilirsiniz ama kafamdaki beynimdeki fikrimi, düşüncemi yok edemezsiniz" dedim.

9 Eylül'de beni serbest bıraktılar, beni ömrüm boyunca öğretmenlikten menettiler, sadece ziraatta ve inşaatta çalışmama izin verdiler. On beş gün inşaatta çalıştım, on beş gün evde kaldım, tütün ektim.

1989 yılı Nisan ayında, Mestanlı Emniyeti'ne Türkiye'ye gitmek için başvuruda bulundum. Cuma günü emniyete pasaportlarımızı almaya gittim, pasaportlara bir baktım, "İsveç" yazıyor, aldım ben de pasaportu fırlattım. "Kusura

bakmayın, ben İsveç için savaşmadım. Ben paraya tapmıyorum, benim İsveç'te işim olmaz" dedim. Bana bağırdılar, çağırdılar, küfrettiler. "Dünyanın neresine gidersen git ama Bulgaristan menşeli olduğunu unutma" dediler. Ben de "Fark etmez, yeter ki sizden kurtulayım" dedim.

Bir hafta sonra tekrar gittim emniyete, pasaportuma baktım "Türkiye" yazıyor. "Şimdi oldu" dedim. Sonra üç gün içinde ülkeyi terk etmemi istediler. 1989 yılıydı, topladık eşyalarımızı, inekler, hayvanlar kaldı, bankada paralar kaldı. Çoluk çocuk bindirdim arabaya, doğru Türkiye. Elli altı yaşımda Türkiye'de emekli oldum. Çok şükür yıkılmadık, ayaktayız. Aradan otuz üç yıl geçti, yaşadıklarımı unutamadım. Beynime, kalbime işlemiş yaşadıklarım, o sayfayı kapatamıyorum.

RAMAZAN AYYILDIZ

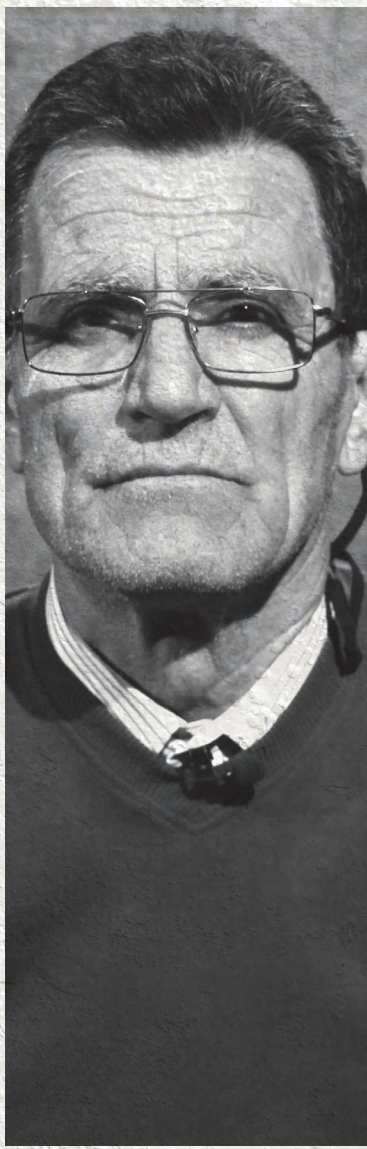

Ben Ramazan Ayyıldız. Bulgaristan'da soy ismi yoktur, orada adımıza baba adı, dede adı eklenerek söylenir. Yani benim Bulgaristan'da adım Ramazan Mehmet Mustafa'dır.

Bulgaristan'da, 1960'lı yıllarda Müslümanlara karşı bazı hareketler başladı. Mesela rahmetli annemin feracesini mühürlemişlerdi. Millet tütün çalışırken feraceyi asarak, "Bunları yasaklıyoruz" dediler. Aşama aşama Türkçe radyo ve tiyatroları kapattılar. Sanatçılara şu talimatı verdiler: "Eserlerinizde ağlamak, kin, dert olmayacak. Sadece sosyalizmi öven şeyler olacak." Sonra mezar taşlarına Türkçe yazmamızı yasakladılar. Böyle böyle asimilasyon soykırıma dönüşmeye başladı. 1984 olayları artık asimilasyonun soykırıma dönüşmesinin zirvesiydi. Ben bu soykırıma, "manevi soykırım" diyorum. Çünkü Jivkov'un soykırımı; bütün manevi değerlerini, kimliğini, ismini, kültürünü, dini inançlarını, her şeyini yasaklıyor. Yeni bir sosyalist kişi yaratmayı hedefliyor, senin bedenini kullanıyor, inşatta, fabrikada, her yerde sen varsın. Bana göre "manevi soykırım" çok daha tehlikeli.

Ben ilkokulda iken resme karşı yeteneğim vardı. Üçüncü sınıftayken, öğretmenim benim resimlerimi devamlı panoya asıyordu. Geceleri gökyüzünü, yıldızları, ayı izlemeyi seviyordum. İçinde ay ve yıldızların olduğu bir manzara çizmiştim, öğretmenim de bu resmi panoya asmıştı. Bir iki gün sonra müdür muavininin yanına çağrıldım, şamarı yedim. Ben o anda o şamarı neden yediğimi anlamamıştım, daha sonra anladım ki

yıldızların arasına bir ay çizmişim, yani ay yıldız oluşmuş, o şamarı da o yüzden yemişim. Bugünkü soyadım da o yüzden Ayyıldız'dır.

Ailem hep "milliyetçi" damgası yemişti. Biz artık potansiyel bir düşman gibi görünüyorduk. Ben, eğitim enstitüsünde iki yıllık resim öğretmenliği bölümünü bitirerek öğretmen oldum. Fakat o yıllarda asimilasyon hızlanmaya başlamıştı. 1978 yılında öğretmenliği bıraktım, çünkü Türkçe yasaklandı. Aslında Türkçe kağıt üzerinde yasak değildi ama Türkçe öğretmenlerinin ücretlerini kestikleri için arkadaşlarım işi bırakmak zorunda kaldı. Ben de gönüllü olarak Türkçe dersleri veriyordum. Çocuklara Türkçe-Bulgarca sözlük yaptırdım. Daha sonra Türkçe derslerine girdiğim için sorgulandım. Sonra Filibe'de fabrikalarda çalıştım, bekardım, 1983 yılında evlendim, 1984 yılında eşim dokuz aylık hamileydi. 6 Eylül 1984 yılı Kurban Bayramı'ydı. Temmuz ayında babam rahmetli olmuştu. Ben Filibe'de oturuyordum, orada mezar taşlarını Türkçe yazdırmıyorlardı, ben mermerciye gittim, birlikte hazırladık mezar taşını, alıp onu köye getirdim, Kurban Bayramı öncesinde mezar taşını diktik. 4 Eylül'de beni tutukladılar, Sofya Merkez 5. bölgede sorgulandım. Artık ülkede nerede ne oluyorsa beni sorguluyorlardı, ben de kendimi savunuyordum. Sorgular bitti, hapishaneye gönderildim. 25 Aralık 1984 yılında Filibe'de mahkemem vardı. Eşim doğum yapmış, kızım kırk günlük olmuştu. Nerede olduğumu aileme söylememişlerdi. 26 Aralık 1984'te mahkemeye çıktım. Filibe il savcısı Ermeni kökenliydi. Başladı saçmalamaya. "Sizinkiler, üç milyon Ermeni'yi kestiler, biz size bir şey yapmıyoruz, size güzel isimler veriyoruz" dedi. Ben de insanın en güzel isminin annesinin verdiği isim olduğunu söyledim. "Hakim Bey, eğer bu mahkemede Ermeni olaylarını görüşecekseniz, Ermenistan'ın temsilcisi savcı burada, Türkiye ve Rusya'dan da temsilci çağırın, görüşün. Ben Bulgaristan vatandaşıyım, Türklerin isimlerini zorla değiştirdiğini iddia ediyorum. Bulgaristan ise zorla isim değiştirilmediğini söylüyor. Oysa ben şimdi bunun için yargılanıyorum yani sizin yaptığınızı ispat ediyorum" diye konuştum. Bana iki buçuk yıl ceza verdiler: 115. madde sosyalist ülkelere karşı propaganda yapmak, 108. madde rejim aleyhinde sözlü yazılı bireysel ve toplu

alanlarda propaganda yapmak, yazı yazmak suçlarından ceza aldım. Sofya'ya hapishaneye götürdüler, ben yine ismimi değiştirmedim.

Beni büyük şeflerin yanına çıkardılar içeri girdim. İçerde omuzları yıldızlı generaller vardı. Ben elli kiloya düşmüştüm, beni görünce içlerinden biri, "Bu sinek mi itiraz ediyor ismini değiştirmiyor?" dedi. Generallerin karşısında Sovyetler Birliği'nin politbürosunun fotoğrafları vardı. Haydar Aliyev'i göstererek, "Şu adamdan utanın. Bu adam annesinin verdiği isimle Sovyetler Birliği'nin politbürosunda, Aliyev kendi adıyla politbüroda kalabiliyorsa, siz Sovyetler Birliği'nin yolundan neden çıktınız? Sovyetler Birliği'nde isim değiştirmek yok. Ben annemin ismini savunuyorum, annemin verdiği ismi, kaldı ki benim ismim Arapça kökenli, din kökenli" dedim. Sonra "Götürün" dediler ve beni ölüm hücrelerine attılar.

On beş yirmi gün sonra beni Kırcaali'ye götürdüler. Ben siyasi suçtan yargılandığım için Eski Zağra Hapishanesi'ne götürülmek istedim. Beni oraya gönderdiler. Siyasi mahkumların arasındaydım. Hapishaneden çıktıktan sonra, çalıştığım şehir Filibe'ye beş yıl girmem yasaklandı. İnşaatlarda çalıştım, Sofya'da işe başladıktan sonra emniyet beni şehirden kovdu. 1989'a böyle geldim. Aynı yıl hareketler, kalkışmalar başladı. Bazı derneklerin kurulmasını "üyelerini bilelim, sınır dışı edelim" diye Bulgarlar teşvik etti. Ben dışarıda çalışıyordum. 1989'da eve geldim, sınır dışı etmek için on beş gündür beni arıyorlarmış. O tarihte sınır dışı edilerek Türkiye'ye geldim.

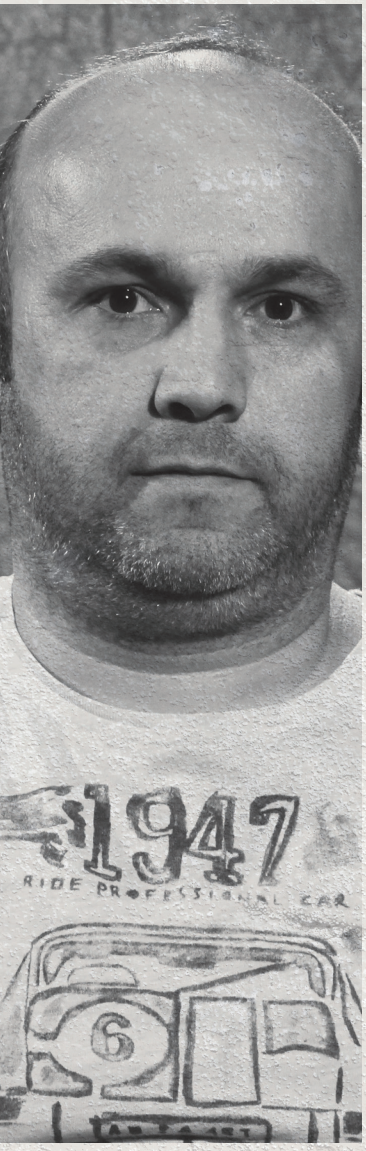

RASİM KURTULAN

Ben Rasim Kurtulan. Bulgaristan hapishane mağdurlarından Kerim Kurtulan'ın oğluyum. 1985 senesinde babam hapishaneye alındığında hepimiz şaşkınlık yaşadık, habersiz bir şekilde götürdüler babamı. Evimize vardığımızda, ev tamamen dağıtılmış, bütün eşyalar karıştırılmıştı. Babamdan uzun bir süre haber alamadığımız için onun hayatından endişe duyuyorduk. Babamı yaklaşık bir sene sonra görebildik. Görüşe gitmek için okuldan izin istediğimizde, öğretmenler karşı gelerek izin vermek istemedi, okula gitmediğimiz zaman kızdılar, hatta dövdüler. Ben babamı ziyarete üç kere gidebildim. Hatırladığım kadarıyla Türkçe konuşmamıza izin vermiyorlar, sadece Bulgarca konuşmamızı istiyorlardı. Camın arkasından görebiliyordum babamı. Yaklaşık üç buçuk sene boyunca babamı göremedik. Bu olaylar ben altı yaşımdayken yaşandı. Yani yaklaşık otuz beş sene geçti üstünden. Küçük olduğum için çok fazla detay hatırlamıyorum.

Babam çok zor bir süreçten geçmiş, cezaevinde kaldığı bir sene boyunca işkence görmüş, psikolojik baskı altında tutulmuş. Cezaevinden çıktıktan sonra babam eski işine geri döndü. Geçici bir süre çalıştı, sonra Türkiye'ye göç ettik.

Türkiye'ye gelirken, sabahın erken saatlerinde yola çıktık, yarım yamalak toparlayabildiğimiz eşyalarla sınıra geldik. Kapıkule'den giriş yaptık. Babam, Türkiye'yi vatanı olarak gördüğü ve hapishanede göğsüne ay yıldız kazıdığı için buraya gelince çok rahatladı, mutlu oldu.

RASİM ÖZGÜR

İsmim Rasim Özgür. Bulgaristan göçmeniyim, doğum yerim Kırcaali sancağına bağlı Cebel ili. Bulgaristan'daki ismim Rasim Abdullah Abdullah.

26 Aralık 1984 yılında asimilasyon politikasının bütün köylerde tüm hızıyla yürütüldüğü sırada, köylerden gelen tepkiler de hızla büyüyordu. İsim değiştirmelere önce Pomak köylerinde başladılar. Sonra bu olayların yavaş yavaş bizim de başımıza geleceğinin farkına vardık. Bundan sonra bazı arkadaşlarla örgütlenme çabası içine girdik. Cebel olayları sırasında bizim kasabada toplanmamızı engellemek için emniyet müdürü bana silah çekti. Ben de gömleğimi açtım ve "Vur, hiç olmazsa Türk olarak öleceğim" dedim. Ertesi gün tutuklandım ve çok büyük işkencelere maruz kaldım. Götürüldüğümüz yerdeki camlar kan içindeydi ve içerideki işkence sesleri duyulmasın diye kompresör çalıştırıyorlardı. Sonra beni hiç sorgulamadan Mestanlı'ya götürdüler. Orada da işkence gördüm. Arabada üzerimde bir bıçak bulundu, yeni yıl öncesinde olduğumuz için o bıçakla bir arkadaşımın Noel ağacı kesmesine yardım ediyordum. "Bununla ne yapacaksın, darbe girişiminde mi bulunacaksın?" dediler. "Evet, ben bu bıçakla darbe yapacaktım. Peki siz bu tanklarla niye geldiniz?" diye tepki gösterdim. Çok işkence gördüm orada. Son dönemde tansiyon ilaçları alıyordum. Aramada ilaçları da buldular, ilaçların bulunması benim durumumu biraz kurtardı. Beni tuttukları yerde, diğer tutukluların seslerini dinlemek çok korkunçtu. O aşağıdan gelen sesler, sanki insandan gelmiyordu, çok acı seslerdi. O işkenceler bittikten sonra bizi çıkardılar ve kapalı arabalara koydular. Nereye gittiğimizi

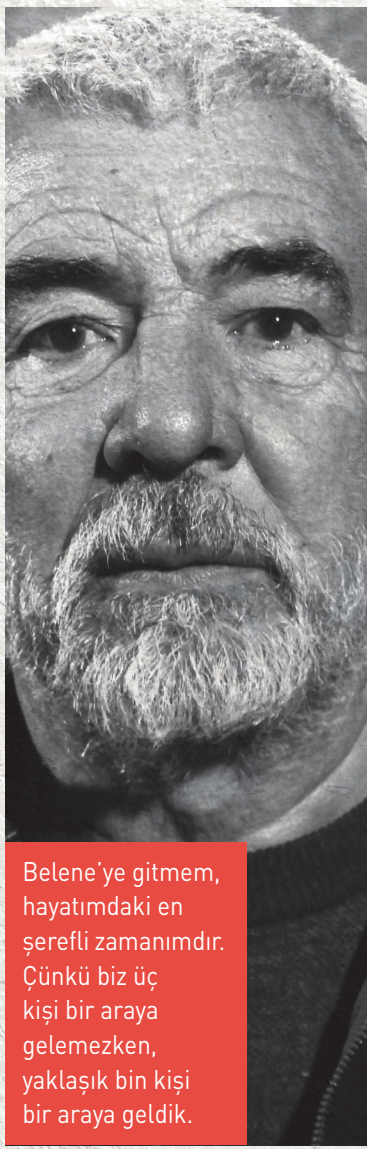

Belene'ye gitmem, hayatımdaki en şerefli zamanımdır. Çünkü biz üç kişi bir araya gelemezken, yaklaşık bin kişi bir araya geldik.

Beni tuttukları yerde, diğer tutukluların seslerini dinlemek çok korkunçtu. O aşağıdan gelen sesler, sanki insandan gelmiyordu, çok acı seslerdi.

bilmiyorduk. Uzun süre gece yolculuğu yaptık. Zaman zaman duruyorduk, polisler otomatik silahlarıyla oynuyorlardı, biz de her an kurşuna dizileceğiz korkusu yaşıyorduk. Arkadaşlarla hepimiz kelepçeliydik, korkudan ve soğuktan tir tir titriyorduk. Sıcaklık, sıfırın altında yirmi dokuz dereceydi.

Sonra Plevne'ye vardık. Bunu da benzin almaya girdiklerinde istasyondaki arabaların Plevne plakalarını görünce anladık. Ben bir rüyamı hatırladım. Rüyamda köprüden geçiyordum ve bu rüyayı "yurtdışına kaçmak" olarak yorumlamıştım. O rüyayı arkadaşlarıma anlattım ve bizi büyük ihtimalle Romanya'ya götüreceklerini söyledim. Çünkü o sırada Jivkov, Romanya'ya Çavuşesku ile görüşmeye gitmişti. Bir anlaşma yaptıklarını ve bizi oraya süreceklerini düşündüm. Daha sonra soğuktan korunmak için birbirimize sarılarak uyumuşuz. Bir süre sonra yeni tanıştığım Sabri adındaki çocuk beni uyandırdı ve "Bak ressam, senin rüyan" dedi. Uyandım, pencereye baktığımda rüyamı yeniden yaşadım, köprünün üstünden Tuna'yı geçiyorduk.

Belene ismini ve adasını bilmiyordum, Belene ile ilgili hiçbir fikrim yoktu. Aslında cennet gibi bir yerdi ada ama içinde cehennemi de barındırıyordu.

Belene ismini ve adasını bilmiyordum, Belene ile ilgili hiçbir fikrim yoktu. Aslında cennet gibi bir yerdi ada ama içinde cehennemi de barındırıyordu.

Belene ismini ve adasını bilmiyordum, Belene ile ilgili hiçbir fikrim yoktu. Aslında cennet gibi bir yerdi ada ama içinde cehennemi de barındırıyordu. İçeriye girdiğimizde tir tir titriyorduk. O kadar soğuktu ki üstelik çıplaktık. Daha sonra bu uygulamayı durdurdular. O sırada üzerimizde neler olduğunu yazdılar, o kâğıdı hala koruyorum, üzerimde 6 leva para, bir paket sigara ve diplomam

varmış. Diplomamı yanıma almamın nedeni, kaçma niyetimden dolayıydı ama kısmet olmadı işte. İlk girdiğimizde bizi on kişilik bir koğuşa koydular, sonra üç kişilik bir odaya aldılar. Bütün gün kapı açılmıyor, ölmeyecek kadar ekmek ve yemek veriyorlardı, açlık çekiyor, kırıntıları yiyorduk. Önce tuvalet için bir kova koydular, sonraları günde bir defa tuvalete çıkardılar. O hücrelerde üç ay kadar kaldık, hep o açlık ve susuzluk içinde. Koğuşumuzun karşı tarafında Türkçe türkü söyleyenler vardı, onların sesi bizi rahatlatıyordu.

Bir süre sonra fotoğraflarımızı çekmek için çağırdılar bizi. Fotoğraf çektirmeye giderken başka tutukluları da gördüm. Bir deri bir kemik kalmışlardı. O kadar zayıflamışlardı ki sakalları uzamış, sanki mezardan çıkmışlardı. O kadar korkunç bir görüntüleri vardı. Bunlara ne yapmışlar? diye şaşkınlıkla baktım. Sonra tuvalete girdim aynaya baktım, ben de öyleyim.

Ben orada ilk işe çıktığımda bir sütunun üstüne portre yaptım. Bizim boyacıların yanında çalışan bir bayan vardı, bana kâğıt getirdi ona da bir portre yaptım. Ondan sonra kıyafetlerimizin içine sokarak, kâğıtları içeri götürdük. Kimi koğuşlarda, kimi iş yerinde öğle arasında portreler yapıyordum. Epey bir portre yaptım arkadaşlara. O portreleri dışarı çıkarmam da büyük şans oldu. Çıkmadan önce, herkesin şikâyetçi olduğu bir subay çağırdı beni yanına. O subayın yanına gittim, bizim meslektaş olduğumuzu söyledi ve bana, "Sana samimiyetle bir şey soracağım. Sence burada kimler kalmalı, kimler gitmeli?" diye sondaj yaptı. Ben de "Bütün arkadaşlar gitmeli" dedim. O da "Abartıyorsun" diye cevap verdi sinirlenerek. Benim aslında buradan çıkmamam gerektiğini, beni izleyeceklerini söyledi. O sırada diğerlerine çıkış verilmişti ve benim çıkmam gecikmişti. Çıkışa geç kaldığım için benim bavulum aranmadı, böylelikle Belene portrelerini getirebildim.

Belene'de; bir yıl, bir ay, bir gün zamanım geçti. Belene'ye gitmem, hayatımdaki en şerefli zamanımdır. Çünkü biz üç kişi bir araya gelemezken, yaklaşık bin kişi bir araya geldik. Daha sonraki örgütlenmelerin temeli de Belene'de atıldı. O kadar masum insanın bir araya gelmesi, bu anti demokratik eylemin ne kadar büyük olduğunun bir göstergesi. Orada biraz başkaldıran,

entelektüel yapısı olan, çevresini etkileyebilecek olanlara gözdağı vermek istediler, milliyetçi olarak gördükleri herkesi getirdiler oraya.

Kapıkule'den de şans eseri aranmadan geçtim. Sonuçta, Edirne'de bir sergi açtım. Dışişleri Bakanlığı, güzel sanatlardan bir çekim ekibi göndermiş sergiye. Onların çekim yapması vesile oldu. 9 Eylül Üniversitesi Dekanı, "Müracaat etsin, burada çalışsın" demiş. Ben de bir dilekçe verdim ve 9 Eylül Üniversitesi'nde işe başladım. Böylelikle oradan emekli oldum.

Rasim Özgür akademik eğitim 1979

RECEP AKİFOĞLU

İsmim Recep Akif Ahmet. 1 Nisan 1953 doğumluyum. Kırcaali, Bulgaristan'ın Türk bölgesidir. 23 Aralık 1984'te isimlerimizi değiştirmek için yaşadığımız bölgelere geldiler. Biz isimlerimizi değiştirmek istemediğimiz için gündüzleri çalışıyor, akşamları evimizden kaçıp bayırlarda, sağda solda yatıyor, sabah olunca tekrar işimize gidiyorduk. Kırcaali bölgesinde çok eziyet gördük. Bu yüzden, bu duruma karşı çıkmak için toplandık, geceleri köyleri gezerek insanları örgütledik ve belediyeye giderek, isimlerimizi değiştirmek istemediğimizi söyledik. Aynı gece beni evimden alarak emniyete götürdüler. Bir gece Kırcaali Polis Emniyet Müdürlüğü'nde kaldım. Beni gecede sekiz defa sorguya çıkardılar. "Kim ne dedi size niye gittiniz, sizi kim topladı?" diye sorular sordular. Ben de isimlerimizin değiştirilmesine razı olmadığımız için kendi kendimize bir araya geldiğimizi söyledim. Ertesi gün ayın 25'inde, emniyetin kapısına kapalı kasa bir kamyon getirdiler. On dokuz erkek, bir kadın nereye gittiğimizi bilmeden bütün gece yol aldık. Sonra Belene Kampı'na götürüldüğümüzü anladık. Ailemiz bizim nereye gittiğimizi bilmiyordu. Biz gittikten ancak üç ay sonra ailelerimize, bizim Belene'de olduğumuzu söylemişler. Ailem iki defa ziyaretime geldi ama onlarla asla Türkçe konuşamadım. Türkçe "Hoş geldin" dedim diye konuşmayı kestiler ve ailemi gönderdiler.

Belene'ye götürüldüğüm kış ayı çok çetin geçti, kaldığımız odanın içinde buz tutup ölmemek için sürekli dolaştım. Gardiyanların bize karşı tutumu da çok kötüydü, etraflarında sürekli köpekler olurdu.

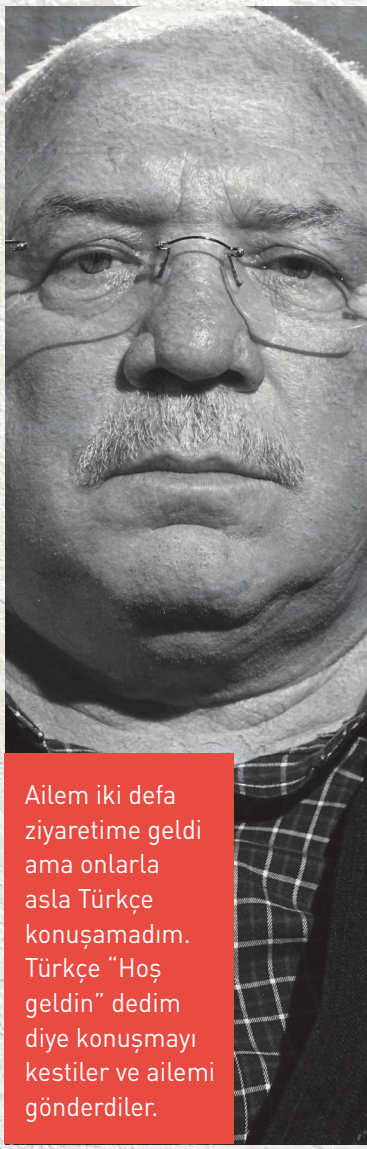

Ailem iki defa ziyaretime geldi ama onlarla asla Türkçe konuşamadım. Türkçe "Hoş geldin" dedim diye konuşmayı kestiler ve ailemi gönderdiler.

Belene'deyken asla avukat tutamadık, orada altı ay devamlı sorgulandık, suçumuzun ne olduğunu sorduğumuzda, "Sizin cezanız yok, biz sizi koruma altına aldık" dediler. Ben de, "Bizim suçumuz varsa bizi mahkeme önüne çıkarın" dedim ama düzelene kadar orada kalacağımız söylendi. Altı ay sonra beni işe çıkarmak istediler, "Ben buraya çalışmaya gelmedim, ben işe gitmeyeceğim" dedim, çoğu zaman işe gitmedim. İşe gitmeyenlere verilen yemekler çok kötüydü. Bir süre sonra beni Belene Adası'nın içinde başka bir hapishaneye götürdüler. Hemen hemen iki yıl da orada kaldım. Sonra yarış atlarının nakliyesinde kullanılan büyük kamyonlara doldurdular ve Bobov Dol'a götürdüler. Orada yeraltı ocaklarında çalıştırmak istediler. Burası cezaevinin içindeydi, ben orada da işe gitmedim. Bobov Dol'dan köye döndüğümde, ailemin çok sıkıntı çektiğini gördüm, hepsi çok büyük korku içindeydi. Komşular benim selamımı almıyor, benimle selamlaşırlarsa sorguya çekileceklerinden endişe ediyorlardı. Eve döndüğümde polise evde olduğumu her zaman bildirdim, işe girdiğimde de sürekli onların gözünün önünde oldum.

12 Haziran 1989'da emniyete çağırdılar ve "Çocuklarını topla, bavullarını al" dediler, beni bir arabaya bindirerek Türkiye sınır kapısına getirdiler.

Bobov Dol'dan köye döndüğümde, ailemin çok sıkıntı çektiğini gördüm, hepsi çok büyük korku içindeydi. Komşular benim selamımı almıyor, benimle selamlaşırlarsa sorguya çekileceklerinden endişe ediyorlardı.

RECEP GÜNEŞ

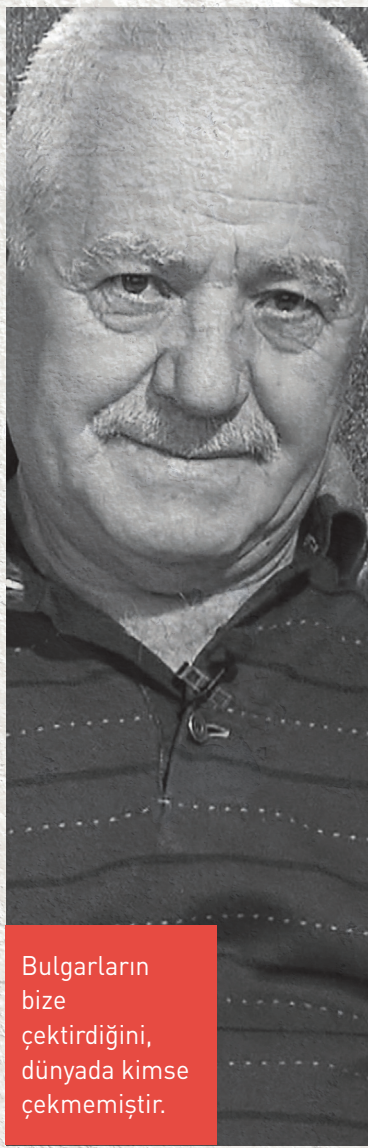

Benim adım Recep Güneş. Bulgaristan'daki adım Recep Halil Mustafa, 1956 doğumluyum. Kırcaali'nin Cebel ili Ada köyündenim. İlk ve ortaokulu orada bitirdim, daha sonra lise, askerlik derken 1978'de çalışmak üzere Sofya'ya gittim ve oraya yerleştim. Büyükşehir belediyesinde şoför olarak çalışmaya başladım. 1985'te siyah bulutlar üstümüze gelmeye başladı. 1985'in Mart ayında beni bir hafta Sofya 6. Bölge Emniyet Müdürlüğü'ne kapattılar, sonra da Sofya gizli istihbarat bölgesine götürdüler. Elli dokuz gün kimsenin haberi olmadan beni tek başıma tuttular, mayıs ayında serbest bıraktılar. İşime geri döndüm ama önümde, arkamda sürekli bir gölge vardı, izleniyordum. Bu da 1985 yılının Ekim ayına kadar sürdü. 12 Ekim'de beni tekrar 6. Bölge Emniyet Müdürlüğü'ne kapattılar. O tarihte iş hayatı, Sofya'da hayat, yaşam, okul, hepsi bitti. "Senin suçun Türk olmak" dediler. Türk olmaktan başka suçumuz yoktu ki! Ne insan öldürdük ne kimseye ağır bir laf konuştuk. Kuzu gibi işe gidip, kuzu gibi ailemize geliyorduk. Hiç kimseyle atıştığımız, tartıştığımız yoktu, kötü yollarımız da yoktu, işimize gidip, evimize geliyorduk.

Aniden oldu bu, aniden. İşteydim, çalışıyordum, çalışırken geldiler başıma, şofördüm, aniden geldiler, toparladılar, aldılar götürdüler beni. İki akşam tuttular, üçüncü gün apar topar çıkardılar bizi, çoluk çombalak, hanım hepimizi sürgün ettiler. Benim suçum ne? Suçum yok, ailemle birlikte sürgüne gittim. Oturduğum ev dokuz katlıydı, biz de dokuzuncu kattaydık, inanın bana dokuz katın hepsinde polis vardı. Ben terörist miyim

Bulgarların bize çektirdiğini, dünyada kimse çekmemiştir.

yahu! Ailemi, çocuklarımı aşağı indirdiler, bir odada yaşıyorduk zaten. Üstüme giydiğim bir iki şey, başka ne olacak. İki eskort önde, bir eskort arkada yola çıktık. Nereye götürüyorlar, ben terörist miyim?

Biz Türk olduğumuz için Kırcaali bölgesinin, Sofya'ya kadar olan bölümünü biliriz ama Sofya dışına hiç çıkmamıştık. Aldılar beni ailemle, git Allah git, git Allah git... Bilmediğimiz yerler. Orada bizi Vidin Emniyeti'ne teslim ettiler. Sürgün olduğum yer Tuna'ya yakın bölgede bir köy. Orada okul yok, iş yok. Kızım birinci sınıfa başlamıştı, oğlan üçüncü sınıfa gidiyordu. "Burada okul yok, benim çocuklar ne yapacaklar?" dedim. "Çocuklarını on kilometre uzaklıktaki köye yatılı göndereceksiniz" dediler. Ben razı olmadım. "Bana müsaade ederseniz, çocuklarımı köye kendi aracımla getirip götürürüm" dedim. Neyse, Sofya'dan karar çıkartmışlar, müsaade ettiler, sabah akşam çocukları okula kendi arabamla altı ay boyunca götürüp getirdim.

> Senin suçun Türk olmak dediler. Türk olmaktan başka suçumuz yoktu ki! Ne insan öldürdük ne kimseye ağır bir laf konuştuk. Kuzu gibi işe gidip, kuzu gibi ailemize geliyorduk. Hiç kimseyle atıştığımız, tartıştığımız yoktu, kötü yollarımız da yoktu, işimize gidip, evimize geliyorduk.

O yıl bir kış oldu, Tuna'yı buz tuttuğu zaman, 1986 kışı. Mart ayına kadar orada kaldık. Mart ayında bir gün yine apar topar polisler geldi, o köyden bizi biraz daha büyük bir köye gönderdiler. İlk getirdikleri köyde sadece yaşlılar bulunuyordu, orada ise emniyet müdürlüğü ve okul vardı. İlk kaldığım köyde emniyet olmadığı için imza attırmak için polisler gidip geliyordu. İkinci köyde ise akşam sabah kendim gidip karakola imza attım, çocuklar da okula kendileri gidip geldi. 1988 yılında okullar tatil oluncaya kadar o köyde kaldım. Toplam otuz altı ay sürgünde yaşadım.

Şimdi bütün bunların içinde, "Ne yaşadın, ne çektin?" dersen, Bulgar halkıyla bizim bir şeyimiz yoktu, onlar da soruyorlardı, "Siz buraya niye geldiniz?" diye. "Biz gelmedik, bizi sürdüler ama niye sürdüler?" Orada yaşayan Bulgarlara karşı bizi çok kötü anlatmışlar, onlara yaşadıklarımızı anlatınca, söylediklerimize inanmıyorlardı. Biz hiçbir şey yapmadık, Sofya'da işimize gidip geliyorduk. Tam böyle işimizi rayına oturttuk, beş sene Sofya'da kalmış, oturma iznini hak etmiştik, (Bulgaristan'da bir şehirden bir şehre rastgele gidip yaşayamazsın. Orada, oturma izni almak için en az beş sene oturman lazım) daire almaya da hak kazanmıştık ama ne zaman bu isim meselesi çıktı, başımıza gelmedik kalmadı.

Daha sonra, 1988 yılının Haziran ayı sonuna doğru bizi sürgünden serbest bıraktılar. "Peki nereye gideceğiz?" "Sofya'ya giremezsin, sana Sofya yasak, doğduğunuz köye gideceksiniz" dediler. Ben kırsal bir köyde doğdum, o köyde iş yok, okul yok, çocukların okula devam etmesi gerek. Orada fabrikada çalışmaya başladım. 70 leva verirlerdi, çocuklara kalem parası etmezdi bu. O iş de fazla sürmedi, bizi bir yerde tutmayacakları belli oldu, oradan oraya sürecekler. Orada yaklaşık yedi ay çalıştık.

"Sen şoförsün, Kırcaali ile şehrin köylerine şoförlük yapacaksın" dediler. Kabul ettim, çünkü açtık. Sofya'da çalışırken otobüslerde, muhakkak Bulgar adını yazacaksın ki otobüse parça alasın. Benim otobüs yatıyordu. Çünkü benim de Bulgar adımı yazmam gerekiyordu, ben de yazmıyordum. Zaten beni içeriye almalarının nedenleri de bunlar oldu. Benim adımı annem babam koymuş. Benim adım Recep... Recep. Benim adım Recep. Annem babam bana bunu koyduysa, ben bunu bilirim. Onların verdiği isimleri yazmadık ama bütün bunları da bize yaşattılar.

Şimdi bak, dobra dobra konuşalım. Ben sürgündeyken zaten zımba gibi bir delikanlıydım, yirmi dokuz yaşındaydım, gençliğimin baharındaydım. Öyle bir mutlu, öyle bir mutluyduk ki. Allah iki evlat vermiş, hanım çalışıyor, ben çalışıyorum. Öyle bir rahattık ki olmaz derecede. Ne zaman ki 1985'te o kara bulutlar böyle yaklaşmaya başladı, hayatımız zindan oldu, zindan.

Üç sene sürgünde köyden dışarıya çıkamadık. Beni dövselerdi daha iyiydi, benim bir iki kemiğimi kırsalardı da bunları çekmeseydim, görmeseydim, otuz altı ay ben bir yere çıkamadım. Sabah akşam imza verdim, köyden dışarı çıkmak yasaktı. Çocuğum hastalanıyor, doktoru getiriyorlardı, ben doktora gidemiyordum. Buna "hayat" dersen, vay halime, ben yaşamadım böyle bir hayatı. Martta işi bıraktırdılar, Cebel'in bir köyüne gönderdiler, işimizi de elimizden aldılar. "Akşam sabah Cebel'de imza atacaksın" dediler. Biz artık ne yapacağımızı şaşırdık. Rahmetli Eşref Kahraman, Mustafa Kaplan, Muhtar Muhammed, Şaban Vatansever ve ben Recep Güneş karar aldık, 1989 Nisan ayında beş arkadaş açlık grevine başladık. Açlık grevini artık ölümüne yapacaktık. Rahmetli babam, annem başımda ağladı. 19 Mayıs geldi, bilirsiniz o tarihte Cebel ayaklanması oldu. Biz o sırada açlık grevi yapıyorduk, iki üç günde bir polisler köye gelip, açlık grevinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Biz vazgeçmedik, yemin ettik, yemek içmek yok.19 Mayıs kalkışmasından sonra kasabaya girişler sarıldı, kasabada kuş uçmuyor. 23 Mayıs 1989 gecesi, yağmur yağıyor, gece karşıdan gelen arabanın ışıkları görünüyor. Babam, "Oğlum, hiç hayırlı gelmiyor bunlar gece gece" dedi. Bizim köye geliyorlardı, gele gele o ışıklar bizim oturduğumuz evlere kadar geldi. Çoluk çocuk toplayıp arabaların içine koydular. Aniden, sorgu sual yok. Annem, babam, kardeşler öylece kaldık. Yağmur yağıyor, bindirdiler bizi arabaya kasabaya götürdüler. Cebel'i geçtik, Kırcaali'yi geçtik. "Bunlar bizi herhalde öldürmeye götürüyorlar" diye düşündüm. Gittik Kayacık'a. Kayacık dediğimiz yer, İstanbul-Münih hattının geçtiği bölge. Tren istasyonunda indirdiler. Bunların bizi trenle sürgüne götürdüklerini düşündüm. Gelen trende "İstanbul-Münih" yazıyordu. "Hayırdır inşallah" dedim. Tren normal yolcu treni ama bizi trenin posta vagonuna bindirdiler, ışık almayan bir vagon. Bir de baktım içinde bir aile daha var, yine bizim bölgeden birileri. Sofya'ya vardık. Trende kimse bir şey bilmiyor, üstümüzde bir şey yok, pasaportumuz yok, sadece iki çocuğum var elimde. Zaten açlık grevinden çıkmıştım, ben aşağı yukarı altmış beş kiloydum, açlık grevi otuz beş gün kadar sürmüştü, grev sonrasında on beş kilo daha eksildim. İnanın, elimde bir kiloyu kaldıramaz durumdayım, güçsüz kalmıştım. Sofya'ya vardık, bir aile daha geldi, onlar da Deliormanlı. Nereye gittiğimizi bilmiyoruz.

"Herhalde sınırın bir bölgesine bizi götürüp, orada temizleyecekler" diye düşündük. Tam Yugoslavya sınırına girince, orada da Yugoslav polisi geldi. Açtılar vagonun kapılarını, dediler ki; "Bunlar kim?" "Bunlar sizin misafiriniz. Bunlar size emanet." Pasaportlarımızı verdiler bize, o zaman baktım pasaportlarımızda "Viyana" yazıyor. Gümrükçüler soruyor bize, "Siz ne yaptınız?" diye. "Biz bir şey yapmadık. Bulgar vurdu bize bir tekme, bindirdiler buraya, biz de bilmiyoruz" dedik. "Bu tren Almanya'ya gidiyor, siz bununla gidemezsiniz. Siz Zagrep'te inip, oradan Viyana trenine bineceksiniz" dediler. Dil bilmiyoruz, sadece el kol hareketleri ile anlaşıyoruz. Çocuklar aç susuz, paramız yok, üzerimizde bir şey yok, evden nasıl bizi bindirdilerse öyle. Hiçbir şey yok, hiçbir şey. Sadece iki çocuk var elimde, iki çocuk, hanım, ben. Haydi bakalım Viyana'ya Türk Elçiliğine. Orada sağ olsunlar, bizi bir hafta misafir ettiler. Daha erken gelecektik Türkiye'ye ama ben bitkin haldeydim, hastaydım. Rahmetli Özal uçak göndermişti. Tam 27 Mayıs'ta doğum günümde, 1989 yılında İstanbul Havaalanı'na geldik.

Yaşadığımız o günleri unutmaya çalışıyoruz ama bak ellerim titriyor. Sinirlerimiz artık bitmiş, ben çay bardağını tutamam. Bütün her tarafım titriyor, ölmeden bizden çıkmayacak bu sıkıntılar. Bulgarların bize çektirdiğini, dünyada kimse çekmemiştir.

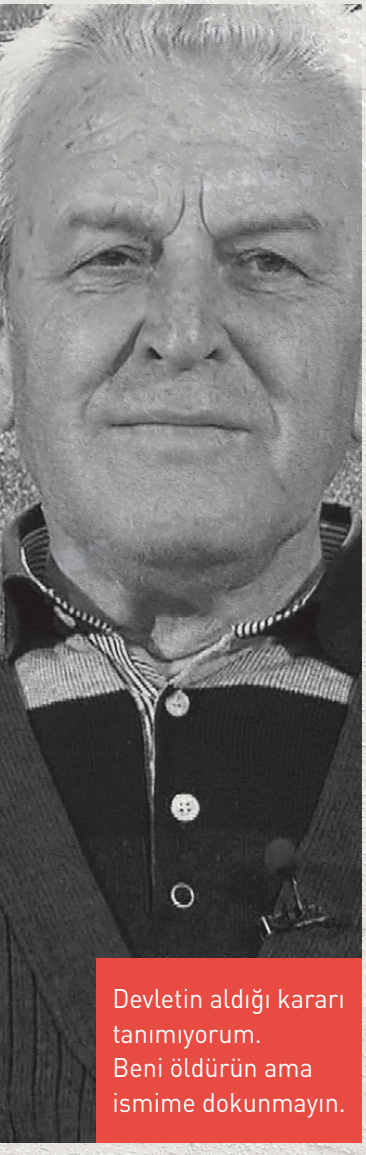

Devletin aldığı kararı tanımıyorum.
Beni öldürün ama ismime dokunmayın.

REMZİ ÖZTÜRK

Adım Remzi Öztürk. 1945 yılında Kırcaali ili, Gürbe köyünde dünyaya geldim. Yaşadığımız bölge fakir bir bölgeydi, geçinemiyorduk, 1967'nin Mayıs ayında Burgaz iline göç etmek zorunda kaldık. Orada devlet demiryollarında yardımcı makinistlik yaptım, sonra deniz boyunda garsonluk eğitimi gördüm. Hayatımı ticaretle uğraşarak, garsonluk yaparak ve restoran işleterek sürdürdüm.

1984 yılının ortalarında Kırcaali bölgesindeki köylerde "karışık aileler" olduğu söylenerek isim değiştirmeler başladı. Ben Burgaz'daydım ama annem, babam ve biraderlerim doğduğum Kırcaali'de kalmıştı. Onlar ile telefonda haberleşiyorduk. Sonunda kasım ayının sonlarına doğru rahmetli babam Burgaz'a misafirliğe geldi ve bana, "Oğlum artık topyekûn isimlerimizi değiştirmeye başladılar" dedi. Ben de içimde olan Türk milliyetçiliği duygusuyla öfkelendim. 1952'de ilkokula başladığımda Bulgaristan Komünist Partisi beni yedi sene Türkçe okuttu, Bulgarca dersini haftada iki kere alıyorduk, yöremizde ne Bulgar, ne Pomak, ne de Roman vardı. "Biz o zaman Türk'tük, şimdi nasıl Bulgar oluyoruz?" diye çok zoruma gitti.

Kırcaali'de isim değiştirmeler devam ederken ben Burgaz'da arkadaşlar ile harekete geçtim, bu girişimleri nasıl engelleyeceğimize ilişkin planlar yaptık. Burgaz'daki Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu önünde halkı toplayarak miting düzenleme kararı aldık, arkadaşlarla köyleri gezerek halkı organize ettik. Aralık ayının 24'ü gibi Kırcaali'deki kardeşime oradaki

Ben bu ülkeye ne yaptım, bana söyler misiniz? Siz beni işimden aldınız. Ben bu ülkenin, bu devletin, bu partinin önüme koyduğu vazifeyi fazlasıyla yapan bir insanım. Ben örnek bir işçiyim, dürüstlükten yanayım, haktan yanayım. Bana tanınan hakları ayaklar altına almayacaksınız. Ben de insanım.

durumu sordum. İnsanları döverek, arabaların arkasında sürükleyerek götürdüklerini, insanların yaralandığını ve buna rağmen doktorların tedavi uygulamadıklarını anlattı. Bazı insanların arabalarla Belene'ye götürüldüğünü, bazılarının ise emniyete alındığını söyledi. 28 Aralık'ta arkadaşlarla yine toplandık, yaklaşık bin kişiyle Türk Konsolosluğu'na yürüme sözü verdik. 2 Ocak'ta bütün çevre ablukaya alınmıştı, Türk Konsolosluğu bir kilometre boyunca arabalarla, köpeklerle sarılmıştı, bazılarımızı tutuklayarak emniyete götürdüler, bazılarımız ise kaçtık.

Ocak ayının 3'ünde çalıştığım restorana gelerek beni de tutukladılar. Burgaz Emniyet Müdürlüğü sorgulama bölümünde altmış iki gün kaldım. Günde iki üç defa sorgulama yapıldı, cevap veremiyordum, bayıldığımda başımı soğuk suyla yıkayarak beni ayıltıyor ve hücreye götürüyor, dilimin altına büyük beyaz bir hap veriyorlardı. Kendime geldiğimde yine sorguya çağırıyorlardı. Polis, "Konsoloslukta ne yapacaksınız?" "Bulgarlığı neden kabul etmiyorsunuz?" gibi sorular soruyordu. "Ben adımı beğenmiyorsam, nüfus müdürlüğüne giderek ismimin değiştirilmesi için müracaat ederim. Kendi adımı kendim seçerim. Bu işler döverek olmaz, göz patlatarak, kol kırarak olmaz. Bize zorla isim veriyorsunuz. Bu halk kuzu gibi bu memleketin menfaati için gece gündüz çalışıyor. Bu yaptıklarınız Bulgaristan'ı çirkinleştiriyor. Bu Türkler size ne yaptı da siz bu eziyeti yapıyorsunuz?" dedim. Bana, "Devlet karar almış" deyince, ben de "Devletin aldığı kararı tanımıyorum. Beni öldürün ama ismime dokunmayın" diye konuştum.

Emniyette altmış iki gün kaldıktan sonra, beni Burgaz Merkez Cezaevi'ne götürdüler, otuz altı gün boyunca en ağır şartlarda orada kaldım. Sonra

dokuz kişi, sabah saat beşte bizi arabaya doldurarak Belene'ye götürdüler. 11 Nisan 1985'te Belene'deydik. Orada büyük bir kalabalık vardı, bu kalabalığı görünce içime büyük bir mutluluk, sevinç doldu, kıvanç hissettim. Bu davayı, böyle bir kalabalıkla daha iyi yürüteceğimizi düşündüm.

Bir süre sonra bazı arkadaşları Belene'den on iki kilometre uzaklıktaki temerküz kampına aktardılar, biz Burgaz ilinden gelenler aynı yerde kaldık. 27 Mayıs'ta bizi de arkadaşların yanına aldılar, 18 Haziran'a kadar arkadaşlarla beraber tarımda çapa yaptık. O tarihte beş kişi bizi toparladılar, merkez cezaevine götürerek karanlık odalarda izole ettiler. Orada beş ay gün yüzü görmedik, bize dışarı çıkma hakkı hiç vermediler. Yanımıza gece lağım fareleri giriyordu, geceleri, korkudan uyuyamıyorduk, bizi öldürmeye götürdüklerini söylemişlerdi. Verdikleri yemekler zehirdi, yemiyorduk. Arkadaşlara görüşme veriyorlardı, bana sekiz ayda bir defa görüşme vermediler. 1985 yılının Kasım ayında izolasyondan çıkarak arkadaşların yanına gittim. Dışarıda inşaatlarda çalışan arkadaşlar vardı, ben de onlarla dört ay dışarıda çalıştım.

Şubat ayının sonunda beni yine izole ettiler. Üç kişi bizi bir karanlık odaya koydular, iki gün sonra yanımdaki iki arkadaşı götürdüler, sonra beni de

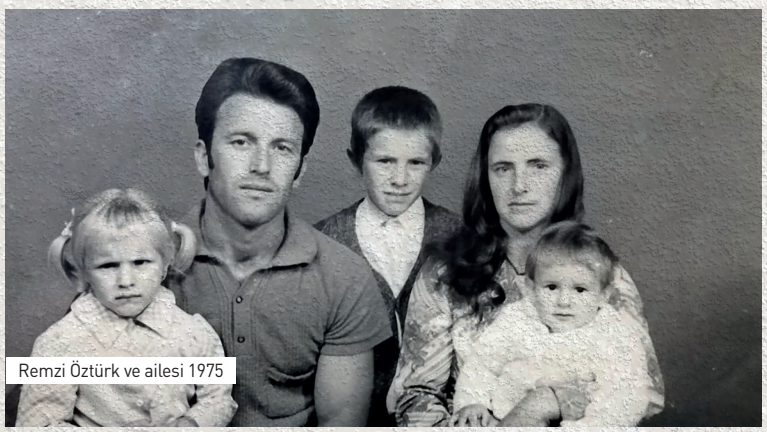

Remzi Öztürk ve ailesi 1975

"Ben bu ülkeye ne yaptım, bana söyler misiniz? Siz beni işimden aldınız. Ben bu ülkenin, bu devletin, bu partinin önüme koyduğu vazifeyi fazlasıyla yapan bir insanım. Ben örnek bir işçiyim, dürüstlükten yanayım,haktan yanayım. Bana tanınan hakları ayaklar altına almayacaksınız. Ben de insanım."

aldılar. Önce arabayla Plevne'ye, sonra trenle Sofya'ya gittik, Sofya Merkez Soruşturma Bölümü'nde yetmiş beş gün sorgulandım.

Orada bir gün yine sorguya çağırdılar. Görevli bana, "Sana görüşme vermediler mi?" dedi. Ben de "Bana görüşme vermediler, bir buçuk senedir çocuklarım ölü müyüm, sağ mıyım? bilmiyor. El alem suç işliyor ölüm cezası alıyor, onlara bile ölüm cezasından önce son olarak görüşme hakkı veriliyor. Ben bu ülkeye ne yaptım, bana söyler misiniz? Siz beni işimden aldınız. Ben bu ülkenin, bu devletin, bu partinin önüme koyduğu vazifeyi fazlasıyla yapan bir insanım. Ben örnek bir işçiyim, dürüstlükten yanayım, haktan yanayım. Bana tanınan hakları ayaklar altına almayacaksınız. Ben de insanım. Benim atalarım, burada altı yüz sene sizin hangi hakkınızı gasp etti? Dilinizi mi, okulunuzu mu, örf ve adetlerinizi mi yasak etti?

Remzi Öztürk DDY yardımcı makinist 1972

Siz kırk senede yolunuzu şaşırdınız, ben buna razı değilim. Ne yaparsanız yapın, isterseniz öldürün" dedim.

On beş gün beni hiç sorguya çağırmadılar. Hücrede yanımda bir Bulgar vardı, elektrik mühendisiymiş. Onunla kırk iki gün hücrede kaldık. 16 Mayıs 1986'da sabah saat beşte hücreden çıkardılar. Sonra beni Sofya Merkez Cezaevine götürdüler, orada bir akşam kaldıktan sonra, trenle Mihaylovgrad iline götürdüler, orada üç sene boyunca konserve fabrikasında çalıştım. Orada çalışan Halim adındaki arkadaşımla vakit buldukça gizli kaçak on beş kilometre gidip, Mihaylovgrad Merkez Postanesi'nden Özgür Avrupa'ya, Bağımsız İnsan Hakları Komitesi'ne, Sabri İskender'in kurduğu örgüte arkadaşlarımızın durumunu bildirdik. Üç sene on gün sürgünde kaldım. 29 Mayıs 1989'da beni serbest bıraktılar. Eve geldim, çok şükür aileme, çocuklarıma kavuştum. Pasaport çıkartmam lazımdı. Emniyete gittim, orada beni yine tutukladılar. "Siz çocuk musunuz? Ben daha düne kadar kınalı kurban gibi elinizdeydim, her şeyimi biliyorsunuz, amacınız nedir? Tamam beni salmayın ama çocuklarımı gönderin bayrağımızın altında özgürce yaşasınlar, beni burada bırakın, ben buna razıyım" dedim. Akşam Aydos'a geldim. Emniyet şefinin yanına oturdum. Pasaportlarımı istedim. "Kırk dört senedir vatan için döktüğümüz alın terini size helal etmiyorum, haram olsun" dedim. Pasaportları aldım eve gittim, birer bavul aldık, evler kapılar açık kaldı, hayvanlarım kaldı. Yola çıktık, önce Kırklareli'ye sonra Bursa'ya geldik.

Allah razı olsun otuz senedir özgür vatanımızda güle güle yaşıyor, çocuklarımızı Türk gibi yetiştiriyoruz. Benim ulusum altmış beş ülkenin üzerinde kültür medeniyet bırakmış, dört tane kendini bilmez Bulgar'ın tokadını yedik, olacak şey değil.

REMZİ YILMAZ

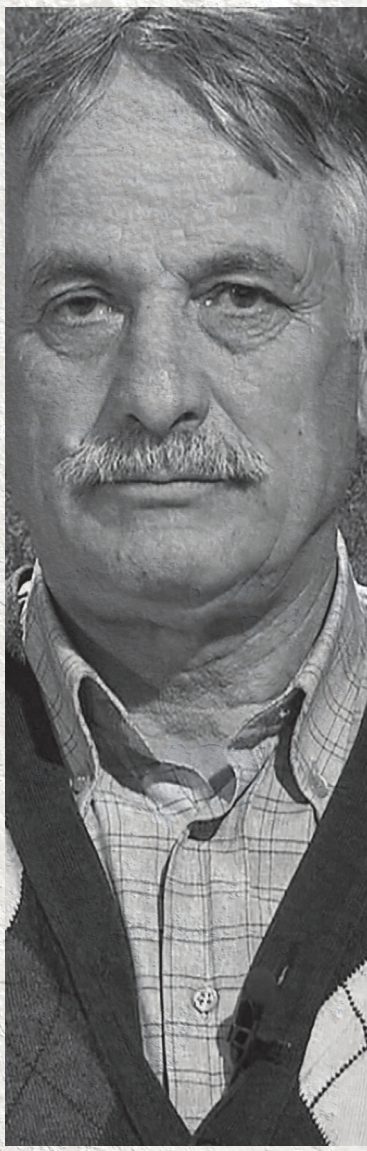

Ben Remzi Yılmaz. Bulgaristan'daki ismim Remzi Halil Hasan. 1955 yılında Kırcaali ilinin Gölcük köyünde doğdum. Ortaokul ve liseyi orada bitirdim, sonra şoför olarak işe başladım.

1984 yılı Eylül ayında Bulgaristan'da asimilasyon politikası başladı. Biz bu politikaya karşı çıktık. İsim değiştirme olaylarına 20 Aralık 1984 yılında ilk olarak bizim köyde başladılar. Sabah saat altı gibi köyümüzü bastılar. İki sivil, üç resmi polis kapımı şiddetli bir şekilde çaldı ve bana "Bulgaristan'da artık tek millet, tek ırk olacak. Bugünden itibaren kendine isim beğen" dediler. Benim anam babam bana bir isim koymuş. Ben onların verdiği isimle yaşayamam ki ben nasıl yaşarım? Vicdanım böyle bir şeye el vermez. Ben Türk olarak doğdum, Türk olarak ölmek isterim. Benim dedelerim Konya Karaman'dan gelmiş.

Silah zoruyla beni tutukladılar ve muhtarlığa götürdüler. Oraya gidince bir baktım ki yerde bir yaşlı yatıyor, yatan benim dedemdi. Dedem seksen beş yaşındaydı, bizim köyün orada göller var, seksen beş yaşındaki dedemi göle atmışlar, oradan çıkararak getirmişler. Ben dedemi görünce çok sinirlendim, kendimi tutamadım. Orada bölgenin parti sekreteri ve yardımcısı vardı. Onlara, "Bu mu sizin Komünist Partiniz? Bu mu sizin insan haklarınız? Bu mu azınlık hakları? Bulgaristan beş yüz sene Osmanlı idaresi altında durmuş da bunu yapmamış, bunu yapsaydı Osmanlı, dünyada Bulgar ırkı olmayacaktı" dedim. Bu sözlerim üzerine polis silahın dipçiğiyle kafama vurdu, ben yere düşmüşüm. Uzun süre yerde

yattım, benim üzerime bir kova su dökmüşler. Bana, "Sen ne yaparsan yap, biz sana Bulgar ismini koyduk" dediler. Yediğim dayaklardan sonra evime geldim, sanki savaştan çıkmış gibi yüzüm gözüm yara içindeydi.

Benim anam babam bana bir isim koymuş. Ben onların verdiği isimle yaşayamam ki ben nasıl yaşarım? Vicdanım böyle bir şeye el vermez. Ben Türk olarak doğdum, Türk olarak ölmek isterim.

Ben bölgede şehirlerarası otobüs şoförüydüm, üç gün sonra göreve gitmek zorundaydım. 24 Aralık'ta otobüsle Tosyalı bölgesine gittim. Tosyalı'ya varmadan önce Süt Kesiği diye bir yer var, o bölgede halk isim değiştirme politikasına karşı yürüyordu. Benden otobüsü geri döndürmemi istediler, ben de Kırcaali'ye döndüm. Saat akşam on buçuk gibi beni Killi'ye gönderdiler, servisim oraya çıktı. Killi'ye gittiğimde silahlar, bombalar patlıyordu. Daha Killi'nin içine girmeden polisler otobüsü durdurdu ve beni geri çevirdi. Sanki savaş meydanı gibiydi Killi. Herkes dayak yemişti, yüzü gözü kan içinde insanlar vardı. O akşam köyüme döndüm. Köye gelmeden önce, başka bir köyden iki kişi yanıma gelerek bana, "Yarın ya Killi'ye yardıma gideceğiz ya da Cebel'e yürüyeceğiz, sen de sizin köye haber ver" dedi. Yolcuyu indirip köyüme gittim. Arkadaşlarım Tahsin Coşkun ve Mustafa Sakin vardı, biri köyün bakkalını, diğeri de restoranını çalıştırıyordu. Durumu arkadaşlarıma anlattım, köyün restoranında toplanarak herkesle beraber yürüyüşe gitme kararı aldık.

O gece uyuyamadık. Sabah saat üçte köyden çıktık, bütün köylüler toplanarak on beş kilometre yürüdük. Cebel'e girdik ama kasabanın çıkışında bir köprü vardı. Polis, askeriye köprüde önümüzü kesti ama halkı durduramadı. Onlar da plastik kurşun ile ateş ettiler. Bizi Cebel'in içine salmayınca, biz de evimize döndük.

Sonraki gün, saat on bir gibi bir sivil polis gelerek, sorgusuz sualsiz vurdu kelepçeyi, tutukladı beni. Mustafa Sakin ve Tahsin Çevik'i de tutuklamışlar.

O akşam Cebel'e götürdüler. Cebel'de emniyete girdiğimizde polisler saçlarımdan tutarak duvara duvara çarptı. Ondan sonra ben kendimi kaybetmişim, orada gece saat ona kadar hem dövdüler hem sorguladılar beni.Saat on bir gibi bizi Sofya otobüsüne bindirerek, Mestanlı Emniyeti'ne götürdüler. Oraya geldiğimizde iki polis benim böbreklerime vurdu ve beni bekleme salonuna kapadı. Orada yirmi beş kişi vardık. O akşam orada kaldık. Sabah Sofya'dan sorgu görevlileri, emniyetin sivil polisleri geldi. Bizi teker teker almaya başladılar. Ne yaptığımızı, isim değiştirmeye niye karşı çıktığımızı sordular. Polise dedim ki; "Senin adın ne?", "Hristo" dedi. "Peki senin adın bir dakika sonra Hasan olsa nasıl tepki verirsin?" dedim. O da "Haklısın, ben de tepki gösterirdim" dedi. Ben de "Bizim örgütle işimiz yok. Bizim tek davamız ismimiz, dilimiz, dinimiz" diye konuştum.

Polise dedim ki "Senin adın ne?" "Hristo" dedi. "Peki senin adın bir dakika sonra Hasan olsa nasıl tepki verirsin?" dedim. O da "Haklısın, ben de tepki gösterirdim" dedi.

O gün beni tekrar nezarete attılar, iki saat sonra tekrar sorguya götürdüler, tek hatırladığım merdivenlerden yuvarlandığım. Orada iki gün boyunca sorguya çekildim ve dayak yedim. Yediğim dayaklardan yirmi sekiz gün kan işedim, bir buçuk ay sırtüstü yatamadım, sinir sistemim bozuldu. Üçüncü gün, beş kişiyi arabaya bindirerek Kırcaali Emniyeti'ne götürdüler. Oraya vardığımızda yirmi beş kişiydik. Hepimize uydurmaca suçlar buldular, mahkemeye çıkmadık. Öğle on iki gibi Sofya Mapushanesi'nin arabasına bindirdiler, gece on ikiye kadar yolculuk yaptık. Ben bir köprüden geçtiğimizi anladım. Ben o zamana kadar Belene ismini duymamıştım. Oraya varınca hepimizi anadan doğma soydular. Bir salona teker teker koydular ve suçlarımızı söylediler. Sonra beşer beşer koğuşlara ayırdılar, birer battaniye verdiler. O kadar soğuktu ki eksi yirmi dokuz dereceye kadar sıcaklık düştü, Tuna buz tuttu.

Yemekte biraz peynir, yarımşar ekmek veriyorlardı. Bütün gün tek yemek bu, sanki hayvanlara verilen yemek bile daha iyiydi. Tek etli yemek tavuğun

bacaklarından, tırnaklarından yapılmış çorbaydı. Onu da 3 Mart'ta verdiler, 3 Mart Bulgaristan'ın Osmanlı idaresinden kurtuluş günüydü. Tuvaletimizi bir kovaya yapıyorduk. Polise bakamazdık, yüzümüz duvara dönük ellerimiz arkada bağlı dururduk. Her gün sorguya götürüldük.

Bu şekilde dört ay boyunca koğuşta ışık görmeden kaldık. Ailelerimizin bizden haberi yoktu. 1963'te Belene'ye getirilen Türklere kendi mezarlarını kazdırmış, onları kafalarına çuvallar geçirerek öldürmüşler. Tek düşüncemiz oradan sağ çıkıp çıkamayacağımızdı. Biz oradan sağ çıkmayı, bu günleri göreceğimizi beklemiyorduk.

Ben on yedi ay kaldım Belene Adası'nda, köpek gibi çalıştırdılar bizi. Üç ayda bir görüş veriyorlardı. Ailemle sadece on dakika konuşabiliyordum. Yanımızda polisler duruyordu, Türkçe konuşmak yasaktı. Belene'deyken haftalarca hastalanıp yattığım oldu ama beni doktora götürmediler. Bize, aramızda yatan tutuklu doktor arkadaşlarımız yardımcı oluyordu.

Dördüncü aydan sonra bizi hapisten çıkararak, ikinci öbeğe kampa götürdüler, nisan ayında da dağıtmaya başladılar. Öğrendiğime göre, Hür Avrupa Sesi kampa gelecekmiş, o yüzden Belene'de kimseyi bırakmamışlar. Bir bölümümüzü Bobov Dol'a, bir bölümümüzü sürgüne gönderdiler. Beni de bir Bulgar köyüne gönderdiler. Ben orada az kaldım, yirmi gün sonra evime döndüm.

Remzi Yılmaz arkadaşlarıyla

Köyüme döndükten sonra sabah akşam muhtarlığa imza attım. Altı ay geçmişti ve çalışmak zorundaydım, beni tekrar işime gönderdiler, çalıştığım yerin müdürü gelerek bana kefil oldu, o şekilde çalışmama izin verildi. 1989 yılı Mayıs ayında Cebel'de yine yürüyüşler başladı. Ama beni bir daha köyden salmadılar. Sabah akşam imza vermek zorundaydım.

Mayıs ayının başlarında beş arkadaş toplandık ve Vratsa tarafına Sabri İskender'in yanına giderek bir dernek kurduk. Sabri genel sekreterdi, ona köyden topladığımız dilekçeleri götürdük, örgütlenmeye başlamıştık, oradan Sofya'ya Türk Konsolosluğuna geldik. Hepimiz açlık grevine başlamıştık.

Mayıs ayının sonlarına doğru bizi sınır dışı ettiler. Türkiye sınırını açınca, bir Türk otobüsüne dört bavul ile binerek geldim. Çok şükür anavatana kavuştuk. Biz çalışkan bir milletiz, çalıştım, emekli oldum, şu anda memnunum. Bulgaristan'a döndüğümde evimde hiçbir şey kalmamıştı; kapılar, pencereler bile yoktu. Koyunlarımı, ineklerimi orada bırakarak bir saat içinde evimi terk etmek zorunda kalmıştım.

Orada yaşadıklarımı asla unutmadım. Sinir sistemim çok bozuk. Halen rüyalarımda Belene'yi görüyorum. Bizi bu hale getirenler hiçbir ceza almadılar, ben buna üzülüyorum.

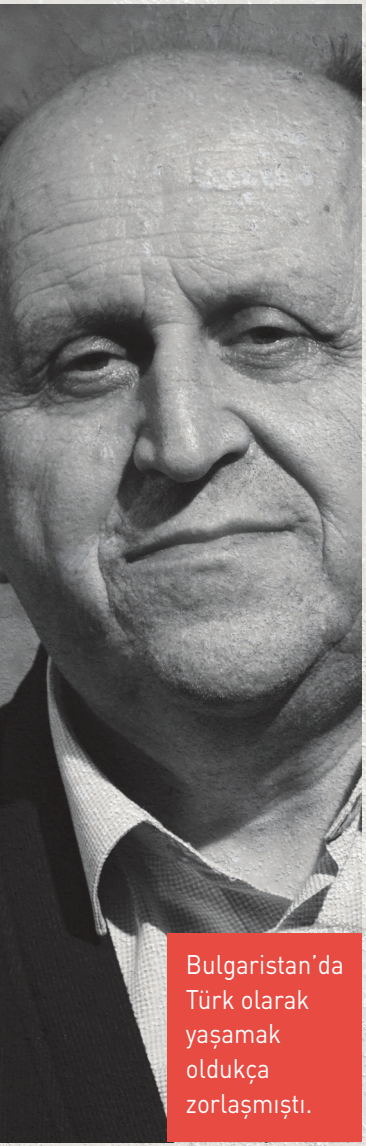

RIFAT YAĞCI

İsmim Rıfat Yağcı. Bulgaristan'da Rıfat Şerifov Ömerov olarak yaşadım. 4 Eylül 1960 yılında Kırcaali Eğridere'ye bağlı Hallar köyünde doğdum. Doğduğum köyün tamamı Türklerden oluşuyordu, sadece bizim köyümüz değil Kırcaali'nin tamamı Türk'tü. İlkokul üçüncü sınıfa kadar Türkçe okudum, 1970 yılında okullarda Türkçe'yi yasakladılar. Aynı yıl Rusça derslerimiz başladı, Rusça temel derslerden biriydi. O zamana kadar Türkçe dergiler yayınlanırdı, onların tamamını Bulgarca'ya çevirdiler. O dönemde, Bulgaristan'ın milliyetçileri tarafından sıkıştırılmaya başlandık. Bulgaristan'da Türk olarak yaşamak oldukça zorlaşmıştı.

Sekizinci sınıfa gelene kadar yasak olduğu için Türkçe okuyamadım. Sekizinci sınıfta seçmeli ders olarak Türkçe'yi seçmek istedim ve bunun için dilekçe verdim. Benimle birlikte sekiz kız öğrenci de dilekçe verdi ama ertesi gün, Türkçe'yi seçmeli ders olarak seçmemiz de yasaklandı.

Daha sonra liseye gittiğimde bir gün müdürün sekreteri bana, "Seni karakoldan arıyorlar" dedi. Liseye daha yeni gelmiştim, karakola gittim, orada bir sivil polis benimle konuştu ve bana "Sen bize köyden bilgi getireceksin, biz de sana her konuda destek olacağız" dedi. Köyümüzde milliyetçi gençler yaşıyordu, çok aydın bir köydü. Bana köyden onlar hakkında bilgi getirmemi istediler. Ben bu isteklerine karşı çıktım. "Ben buraya okumaya geldim, benim köyle bir ilişkim kalmadı" dedim ama beni çok zorladılar. Sonra sivil polisin şefi geldi, "Sen bunun dosyasını okumadın mı, neden bunu çağırdın?"

Bulgaristan'da Türk olarak yaşamak oldukça zorlaşmıştı.

diye sivil polise tepki gösterdi ve dosyayı önüne attı. Dosyanın kapağı açılınca "ebeveynler" yazısını gördüm. Bizim ailemizle ilgili bir dosya hazırlamışlardı. O dosyada sekizinci sınıfta Türkçe okumak için verdiğim dilekçenin fotokopisi vardı. Bana, "Bak sen Türkçülük ile uğraşıyormuşsun, okulda ilk dilekçeyi sen vermişsin" dedi. Ben de amacımın sadece Türkçe okumak olduğunu söyledim. Böylece o yaşta polisle tanıştım, polisin benim hakkımda o yaşta dosya tutmaya başladığını gördüm.

İnsanlar artık direnmek, hayır demek, Türk gibi yaşamak, Türk kalmak istiyordu.

Liseyi bitirip, üniversiteye başladım. 1980'li yıllarda Todor Jivkov'un aldığı "Tek Millet, Tek Devlet" kararı neticesinde köylerde baskılar artmıştı. Aydın gençler ezilmek isteniyordu, Türklere karşı psikolojik savaş başlamıştı. Gelecek tehlikenin ayak sesleri duyuluyordu. Bulgar devleti, 1984'te yapılan soykırım için 1956 yılında hazırlık yapmaya başlamıştı. İnsanlar "karışık" denilerek, Türklerin Bulgarların kökeninden olduğunu söylüyorlardı. Bizimle ilgili "Eski Bulgar kökenli Türkler" gibi kelimeler kullanılıyordu. Bu şekilde insanları ezerek 1984 yılına hazırladılar. 1984 sonbahar aylarında köyde tütün toplandı, artık yakın köylerimize geldiklerini işitiyorduk. Karşı mahallemizi bir gece polis bastı, on araç köye girdi, her taraf arabalarla doldu. Ne yapacağız? diye içimiz tir tir titriyordu. Süt Kesiği yöresindeki ilk köy baskınıydı bu.

Rıfat Yağcı - üniversite yılları

1984 yılının kış aylarında soğukta her gece dağlara kaçıyor, nöbet tutuyorduk, baskın olmasından korkuyorduk. İnsanlar ormana tahtadan kulübeler yaptılar, yaşlılar, çocuklu kadınlar vardı, biz bu soğuk ayları böyle yaşadık. Kasım ayında, çevre köylerden adım adım bize

doğru gelmeye başladılar. Aralık ayının on beşinden sonra sıra bize geldi. Herkes dişe diş savaşmaya karar vermişti. 23 Aralık'ta köyün gençlerini köy meydanına topladık. Bir şey yapacaksak hemen yapmaya karar verdik. Kırk kişi toplandığımız meydanda, bir anda üç yüz kişi olduk. Hep birlikte planlar yaptık ve ertesi sabah yola çıkmaya karar verdik. On sekiz genç, gece boyunca tek tek, kapı kapı dolaştık, tüm köyleri gezdik, ertesi gün barışçıl bir miting düzenleyeceğimizi bildirdik. Onlar gece köyleri basıyorsa, biz onların gelmesini beklemeden onların karşısına inatla çıkarak, Türk gibi yaşamak istediğimizi söylemeye karar verdik.

Sabah olunca neler olacağını kestiremiyordum, gece dörtte eve geldim, soğuktan titriyordum. Annem olanları duyunca sevincinden ağladı, direniş olacağı için seviniyordu. Anneme, sabah altıda köy meydanında toplanacağımızı söyledim. Sobanın yanında sızmışım. İki saat uyuduktan sonra kalktım, altıda köy meydanına çıktım. Yığınla insan vardı, yollar insan seli, belki beş bin kişi vardı, ben bu kadarını beklemiyordum. Ama insanlar artık direnmek, hayır demek, Türk gibi yaşamak, Türk kalmak istiyordu. Gözlerim yaşardı, ağladım. Süt Kesiği'ne varmadan kadınlar öne geçmek istedi. Polislerin ateş açması üzerine kadınları geri çekerek, biz ileri geçtik, polislerle yüz yüze geldik. Bize, "Durun, geri dönün" dediler ve daha fazla yürümemize izin vermediler. Polisler insanların üzerine plastik kurşun ile ateş açtılar,

Rıfat Yağcı lise yılları arkadaşlarıyla

Hayat o kadar zordu ki tuvalet yoktu, her şey çok pisti. Dışarıdan gelen gardiyanın, "Tuna buz tuttu, dışarısı eksi yirmi dokuz derece" dediğini duydum.

vurdular, ezdiler bizi, dipçiklerle insanlara vurdular. Biz bir taş atmadık, silah kullanmadık, polise hakaret etmedik. Sadece, "Biz Türk'üz ve Türk gibi yaşamak istiyoruz" dedik. Bizi yoldan püskürterek dere kenarında sıkıştırdılar. Direnişimiz bitti ama olaylar bitmedi. Polisler kapı kapı gezerek bu olayı organize edenleri aramaya başladı. İlk olaylardan sonra çalıştığım tarım işletmesine gittim, hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi davrandım. Polisler gelerek beni sorguladı. Akşam eve gittiğimde, o gün polislerin üç kez evime gelerek arama yaptığını öğrendim. Kaçtım, o gece dağda kaldım. Kar, kış, soğuk dağda kalınır mı hiç! Ertesi gün eve gitmedim, polisler sürekli baskın yapıyordu. Çalıştığım tarım işletmesine gittim, samanlardan bir yer yaptım kendime, bir de battaniye aldım, iki gece orada saklandım. Üç günde belki on kere eve gelip aileme beni sormuş, baskı yapmışlar. Baktım böyle olmayacak, 26 Aralık gecesi eve gelerek, annem ve babama teslim olacağımı söyledim, onlarla helalleşip ayrıldım.

> Belene'ye gidene kadar Türk gibi yaşıyorduk ama Türklük için mücadele etmeyi bilmiyorduk, o zorlukların içinde Türklük için mücadele etmeyi öğrendik.

27 Aralık 1984'te yola çıktım, yollar polis kaynıyordu ve beni bekler gibi yolda hemen beni yakaladılar, görür görmez kelepçeyi vurarak götürdüler, Süt Kesiği'nde beni sorguladılar, bir saat sonra da Kırcaali'ye yola çıktık, akşamüzeri vardık. Orada da polislerden dayak yedim. Mestanlı'da, Killi'de ayaklanmalar başlamıştı. Kırcaali'den yola çıkardılar, kamyondan bozma bir arabanın içinde on altı kişiydik, nefes alacak yer yoktu. Hepimizin içinde bir korku vardı, ne olacağını, nereye gittiğimizi bilmiyorduk. Gece yarısını geçti, 27 Aralık 1984 gece yarısı Belene'ye vardık. Ben Belene'nin neresi olduğunu bilmiyordum. Hapishaneye vardık, gece soğuktu. Bizi anadan doğma soydular, hepimizi sıraya dizip beklettiler, bize birer hapishane elbisesi uzattılar. Biz girerken, Mestanlı'dan bir grup daha geldi, içlerinden biri de kadındı. Ona da hapishane elbisesi giydirdiler. 24 kişiyle Belene maceramız başladı.28 Aralık yılbaşı gecesiydi, hiç unutmayacağım.

> Belene'de arkadaşlarla zor şartlarda nasıl ayakta kalacağımıza ilişkin birbirimize ruh aşıladık.

Gardiyan, "Size yılbaşı yemeği getirdik" dedi dalga geçer gibi. Sıcak yemek verildiği için sevindim önce, kaşığı daldırdım bir de ne göreyim tavuğun ayağını, tırnaklarıyla beraber pişirmişler. Hayat o kadar zordu ki tuvalet yoktu, her şey çok pisti. Dışarıdan gelen gardiyanın, "Tuna buz tuttu, dışarısı eksi yirmi dokuz derece" dediğini duydum. Donuyorduk, tir tir titriyorduk, bütün gece üşümemek için volta atıyorduk. Belene'de çok dayak yemedik ama hayat şartları bizi çok zorladı. Belene'ye gidene kadar Türk gibi yaşıyorduk ama Türklük için mücadele etmeyi bilmiyorduk, o zorlukların içinde Türklük için mücadele etmeyi öğrendik.

Ben üç buçuk ay orada kapalı kaldım. Mart ayı gelmişti, annem, babam bu sürede benim yaşayıp yaşamadığımı bile bilmiyordu, ailem benim öldüğümü sanıyormuş. Babam emniyete giderek beni sorduğunda, "Sen vatan hainini niye arıyorsun?" demişler. Babam, "Benim evladım vatan hainliği yapmaz, o herkesten çok vatanını, milletini sever, her şeyden önce o benim evladım, sağ olup olmadığını bilmem gerek" demiş. Mart ayında bazı arkadaşları salmaya başladılar. Bizi de ikinci öbeğe götürdüler, biz sanki yeniden doğduk. Hep aynı düşüncede, aynı fikirdeki insanları bir araya toplamışlardı. Koşullar çok zordu ama bizi besleyen başka bir ruh vardı, Türklük ruhu vardı. Ben kendi adıma yeniden dünyaya geldiğimi hissettim, o zamana kadar çektiğim eziyetlerden bir nebze kurtulmuştum. "Benim gibi düşünen insanlar çokmuş" diye mutlu oldum. Orada unutamadığım, bize örnek olan çok değerli insanlar tanıdım.

İkinci öbekte ailelerimizle görüşme iznimiz çıktı. Ana babamı gördüm, ağlıyorlardı. Konuşmaya başlar başlamaz "Türkçe konuşmak yasak" diye bağırdılar, benim anam Bulgarca bilmez ki biz sadece birbirimizi görerek hasret gidermeye çalıştık, hepimiz ağladık.

Belene'de arkadaşlarla zor şartlarda nasıl ayakta kalacağımıza ilişkin birbirimize ruh aşıladık. O ruhu kaybedenler hastalandı, aklını oynattı. Biz her seferinde suçumuzun ne olduğunu sorduk ama bize hiçbir şey söylemediler. Psikolojimizi bozmak için ne kadar kalacağımızı bize söylemiyorlardı. Orada kendi kendimize bir yaşam kurmuş, ayakta kalmaya çalışıyorduk.

1985 yılının yaz ayları geldi. Temmuz 1985'te, Halil İbrahim, Abdullah, Salih ile beni aldılar ve Sofya'ya götürdüler, niye gittiğimizi bilmiyorduk. Sofya İstihbarat Merkezi'ne gittik, orada seksen yedi gün cehennemi yaşadık, azap çektik. 24 saat dayak yedik, dövüldük, o kadar çok dövüldük ki birçok zaman hücreme dahi gidemiyordum, albayın önünde yığılıp kalıyordum. Her yanımız morardı, şişti, adım atamaz hale geldik. Ben yolda yürüyemez olmuştum. Gece gündüz birbirine karışmıştı, hücreme getirdiklerinde acıdan ölüyordum, bayılıp kalıyordum. Seksen yedi gün, sürekli dayak dayak dayak, sürekli sorgulandım. Seksen yedi günde otuz kilo vermişim.

Sonra yine Belene'ye döndük, ama o halimizle bizi arkadaşların arasına götüremediler, bizi bir hücreye kapattılar, kırk beş gün de orada kaldık, orada sırtımızdaki yaraları iyileştirmek için doktora götürdüler ama içimizdeki yaralar bir ömür boyu iyileşmedi. Yaralarımız iyileşince arkadaşların yanına döndük. 1987 yılının son aylarında Belene'de grevler başladı. Dünya kamuoyunda da baskılar oluştu. "Hapishane şartlarını düzeltin, bizi salın, bizi yargı önüne çıkartın" diye tepkilerimiz oldu.

Sonra sürgünler başladı, 28 Kasım 1987'de beni Belene'den çıkararak Plevne'nin Levski ilçesinin bir köyüne sürgün ettiler. Köye vardığımızda önce kimse bana evini kiraya vermek istemedi. Çünkü ben gelmeden önce insanları öyle korkutmuşlar ki benim çok tehlikeli, kötü bir insan olduğum söylenmiş. Ancak, ben köyden ayrılırken bütün köy çiçeklerle beni uğurlamaya çıktı, beni o kadar sevmişlerdi ki benim yüzümde ezilmişliği görüyorlardı. Çalışmamın karşılığında 120 leva alıyor, 80 levasını kiraya veriyordum. 1988'nin Temmuz ayında beni serbest bıraktılar ama polisler peşimi bırakmadı, adım adım takip edildim. 2 Mayıs'ta oğlum doğdu, sağlık sorunları vardı ve

hastanede kalıyordu. 5 Haziran 1989'da beni karakola çağırdılar ve 48 saat içinde ülkeyi terk etmemi istediler. Çocuğumun hastanede olduğunu söyledim ama benim hemen çocuğumu da alarak gitmemi istediler. Hastaneden oğlumu çıkarıp eve getirdiğimde çocuğum otuz yedi günlük bebekti. Dört bavulla Kapıkule'ye geldik, 10 Haziran'da toprağı öperek Türkiye'ye giriş yaptık. Çocuğumu alarak hemen sağlık ocağına götürdüler. Sonra bizim Türkiye maceramız başladı. Ben Belene'ye gitmeden ziraat fakültesinde dördüncü sınıf öğrencisiydim. Okulum yarım kalmıştı, burada okulu bitirdim ve 1992 yılında bir kamu kuruluşunda ziraat mühendisi olarak çalışmaya başladım.

SABRİ İSKENDER

Ben Sabri İskender. 1947'de doğdum. 17 Ocak 1985 yılında akşam üzeri saat on sekiz sularında Sliven İl Müdürlüğü Gizli Servisi tarafından tutuklandım. Bana, "Tutuklamalarda ilk siftahı sizinle yaptık" dediler. Böylelikle bizim ilde ilk tutuklanan ben oldum. O gece sorgulama gece bire kadar sürdü, sorgulama bitince beni tek başıma bir koğuşa kapattılar. İçeride sadece bir ampul ve boydan boya büyük bir yatak vardı. Sliven'de tutuklu olduğum yüz on bir gün boyunca çok ağır şartlarda kaldım. Bu süre içinde o kadar işkence gördüm ki dayak yemekten her tarafım patlıcan gibi oldu. "Ben burada ölüyorum, beni salın artık" dedim. Beni salsınlar da bu yaralar biraz hafiflesin istedim. Bana, "Hayır, burada öleceksin" dediler. Onlar işkence yaparken, ben dişlerimi o kadar sıkardım ki çünkü bilirdim kendimi gevşek bırakırsam kesinlikle böbreklerim buna dayanmayacak. Kaslarını ne kadar sıkarsan, o kadar kendini koruyabiliyorsun, böylelikle sağ kaldım, yaşadıklarım o kadar ağırdı ki. Yüz on birinci günün sonunda sabah sekiz sularında aldılar beni oradan, Belene Kampı'na doğru yola çıkardılar.

Yaklaşık beş saat sonra Belene Temerküz Kampı'na geldiğimizde, bizi ikinci kamp diye bir yere götürdüler. Orada başka illerden toplanan arkadaşlar da vardı. Burada, emniyet müdürlüğündeki gibi fiziki işkence yoktu ama psikolojik işkence vardı. İnsanların bazılarını tarlalara, mısır, kabak çapalamaya götürdüler. Komünist rejim döneminde 1949'larda, 1950'lerde millete o kadar işkence yapmışlar ki kazdığımız yerlerde, insan kemikleri, kafatasları çıkardı, işte bu da insanı psikolojik

"Tutuklamalarda ilk siftahı sizinle yaptık" dediler. Böylelikle bizim ilde ilk tutuklanan ben oldum.

olarak ürkütüyor, Acaba bizi de böyle öldürecekler mi? diye korkutuyordu. Ne de olsa istirahat yeri değil, temerküz kampıydı orası.

Bu esnada arkadaşlarla anlaşarak açlık grevi yapmaya karar verdik. Tutuklu insanların en büyük silahı açlık grevidir. Açlık grevinden buranın yönetimi korkar, yaşananların dış dünyada duyulmasını istemez. Biz, "Belene Temerküz Kampı'nda sadece Türk olduğumuzdan dolayı tutukluyuz, tüm haklarımız iade edilsin" talebiyle greve başlamıştık ama açlık grevi kısa sürdü. Belene Kampı'nda yemekler öyle kötüydü ki yarı aç gezerdik orada. Su, içilmez denecek kadar berbattı, suyu şişeye koyduktan bir saat sonra şişenin dibinde bir parmak kum birikiyordu. Ama ister istemez, ölmemek için içmek zorundaydık kumlu suyu.

İnsanların niyetinin, tutumunun ne olduğunu öğrenmek için Sofya'dan gelen psikologlar toplantılar düzenleyerek, "beyin yıkaması" yapıyorlardı. "Bulgar Hükûmetinin isim değiştirme uygulamalarını kabul ediyor musun, etmiyor musun?" şeklinde sorular soruyorlardı. Bu şekilde fikirlerimizi topladılar. Bu soruları sivri dille yanıtlayan oluyordu, ancak teslim olmak isteyen, "Suçum yok, hükümet ne derse ben ona razıyım" diye yazıyordu. Zaten bu şekilde yazdın mı, sen artık eve doğru yolcusun demekti, taviz vermek demekti. Yazdıklarından senin ne kadar yumuşak veya sert olduğunu anlıyorlardı. Ben de orada çok sivri bir dille, "Jivkov Hükûmetinin yaptığı, Türklüğü ebediyen kazımak, kökünü kurutmaktır. Bundan daha büyük bir ceza olamaz. Bu bir soykırımdır. Asla razı değilim, asla da razı olmayacağım" dedim.

Terörizm ile ilgili sorular vardı, onlara da cevap verdim. "Evet, terörizme karşıyım. Ancak, Bulgaristan'da yapılan Türklere karşı devlet terörizmidir, buna da karşıyım" dedim. Bunları, sakınmadan söylemek gerekiyor, çünkü bizim tarafımızdan en küçük bir taviz, Bulgarlara cesaret veriyor. Bu çok önemli, bunu bildiğimiz için hiçbir zaman ölsek de taviz vermemeliyiz.

Sabri İskender ve oğlu

Daha sonra beni ikinci kamptan, birinci kampa götürdüler. Bir albayın önünde ne yazdıysak okuyorduk, ben de yazdıklarımı okudum. "Sen böyle inatlaşırsan, Belene'de daha çok dururs un" dedi albay bana. "Evet, siz silahlarınızla tutacaksınız bizi burada, ancak bir gün elleriniz silah tutmaktan yorulacak. Bu iş dikiş tutmayacak, siz insanları zorla fikirlerinden vazgeçiremezsiniz. Biz terör yapmıyoruz, yapmayacağız, biz teröre karşıyız" dedim. Zastava diye bir yer var Belene Adası'nda, orası bir sınır karakolu. Zastava'ya bazı insanları götürerek büyük kamptan izole ediyorlardı. Otuz beş kişiyi Zastava'ya götürdüler. O sene çok kış oldu, Zastava'da sobaları kendimiz yakıyor odunları kendimiz kesiyorduk. Orada arkadaşlarla anlaştık ve 1986 yılının Mart ayında açlık grevine başladık. Açlık grevi devam ederken bir albay bizim isteklerimizi sormaya geldi. "Ne için açlık grevi yapıyorsunuz?" dedi. "Biz bu adadan çıkana kadar açlık grevi yapacağız, açlık grevini bozmayacağız" dedik. Bu esnada ben ve birkaç arkadaş konuşma yaptık. Ben konuşmamda, "Sizin aklınız ve yetkiniz varsa, bizi buradan evlerimize gönderin, serbest bırakın. Yoksa eğer sizinle konuşacağımız bir şey yok" deyince, beş kişiyi ikinci kampa ayırdılar, rahmetli Aliş Ağa da bizimle oradaydı.

İkinci kampa gittikten sonra hepimizi ayrı ayrı odalara kapadılar, burada yirmi altı gün kaldık. Bu sürenin sonunda Sofya'dan heyet gelerek açlık grevini bırakmamız için bizimle temas kurmaya başladı. "Açlık grevine son verirseniz, sizi çıkaracağız" dediler. O zaman, "Siz yeter ki sözünüzde durun, biz açlık grevini bozarız" diyerek açlık grevini bıraktık. Sonra bize verilen sözler tutulmadığı için açlık grevine yeniden başladık.

Grevin dokuzuncu gününden sonra, Razgrad'tan Aliş Ağa'yı, Ali Mutlu'yu, Cebelli Tahsin'i ve beni Vratsa yöresine götürdüler. Vratsa Emniyet

Belene Kampı'nda yemekler öyle kötüydü ki yarı aç gezerdik orada. Su, içilmez denecek kadar berbattı, suyu şişeye koyduktan bir saat sonra şişenin dibinde bir parmak kum birikiyordu. Ama ister istemez, ölmemek için içmek zorundaydık kumlu suyu.

Müdürlüğü'nün başkanı generaldi. Biz orada kendimizi Türk isimlerimizle tanıttık, çünkü orada bir taviz verirsek, Bulgarlığı tanımış olurduk. "Biz, sizin koyduğunuz zoraki isimleri kabul etmiyoruz, biz Türk'üz, Türk doğduk, Türk öleceğiz" dedik. Sonra hepimizi çeşitli arabalara koydular ve Vratsa (İvraca) sancağının Kameno Pole köyüne götürdüler. Yüzbaşı beni sürgün edildiğim köye götürerek muhtarlığa teslim etti. "Bu Türk kafa, adı değiştirilmiş Türklerden. Bunun köyden dışarı çıkmaya hakkı yok. Köyün bir kenarından levhaya kadar, öbür kenarından levhaya kadar çıkabilir. Sabah akşam buradaki deftere imza atacak" dedi. Muhtara, hangi deftere imza atacağımı sordum, "İşte buna" dedi. Bir baktım defterin üzerinde Bulgarca adımı yazmışlar. "Bu benim adım değil" dedim. Çizdim o adı, yazdım Türk adımı. Bir hafta geçti, yoklamaya geliyorlar, defteri yokluyorlar, yine yazmışlar Bulgar adımı. Bu da psikolojik bir baskı. Bu olay üç kere oldu, nihayetinde beni çağırdılar. "Biz bu deftere adını yazıyoruz, sen çiziyorsun" dediler. "Bu şahsen beni ilgilendiren bir konu. Bu defterde bir kere daha benim Türk adımı çizip, Bulgar adımı yazarsanız, deftere bir daha imza atmayacağım" dedim. Sonra defteri çizmeyi durdurdular. Yani ben Türk adımla imzaladım defteri.

Bu durumdan kurtulmak için ben ve oğlum, Yugoslavya'ya kaçmaya karar verdik. 4 Kasım 1986'da Viyana'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Konferansı başlıyordu. 28 Ekim'de sınırı geçmek için teşebbüs ettim. O akşam Vratsa'ya gittik, oğlumla bir taksi tuttuk. Vrachom'da 2 bin 116 metre yüksekliğinde orman içinde ateş yaktık. Isındık biraz, yağmur başladı, ıslandık, yanımıza yemek ve su almıştık. Sınıra doğru yürürken artık başladı bacaklarımız donmaya. Neyse o gece askerleri geçtik ama oğlum düştü, düşünce eli ve alnı kanadı, bunun üzerine teslim olmaya karar verdik. Çünkü daha ileriye gidemezdik, köpeklerle sarılmıştık. Daha fazla ilerleyemedik ve sınır karakoluna teslim olduk. Bizi kelepçeleyip götürdüler. Bir gece orada yattık. Ertesi gün de sorgulamak için Sofya'ya götürdüler. Oğlumu birkaç gün tutup salmışlar, beni altmış altı gün tuttular. Ondan sonra da Sofya Merkez Mapushanesi'ne gönderdiler ve mahkemeye çıkardılar. Mahkemede ben iki yıl hapis, 2 bin leva para cezası, iki yıl da sürgün cezası yedim. Mapusta iki gün çalışınca, üç gün çalışmış sayılıyor. Böylelikle ben

bir buçuk yıl yatıp, 30 Nisan 1988'de hapisten çıktım. Otuz dokuz gün evde kaldım, kırkıncı gün yine aynı köye, iki seneliğine sürgüne gönderdiler.

Mapushanede de pasif durmaya gerek yok diye düşünmüştüm, bir örgüt kurmadan Bulgaristan Türkleri mücadele etmiş sayılmayacaktı. 13 Kasım 1988'de ben, Mustafa Ömer ve Ali Ormanlı, "Demokratik İnsan Hakları Koruma Birliği"ni kurduk. Legal bir örgüttü, Bulgaristan'ın en çok korktuğu şey örgütsel mücadeledir. Bu örgütün programını yazdık ve bu programı Todor Jivkov'a şahsen ben verdim. Sonra Cephe Gazetesi'ne verdik. Mustafa Ömer Meclis Başkanlığına, Ali Ormanlı da Bulgaristan'ın Başsavcısına ve Çiftçi Gazetesi'ne iletti. Sonra faaliyetlerimizi dünya kamuoyuna bildirmeye başladık. Hür Avrupa Radyosu, Deutsche Welle, BBC... Dünya bizim ne yaptığımızı öğrendi. Biz kanunlara uyarak dilekçeler de topladık. Faaliyetlerimizi, Hür Avrupa'dan ve Deutsche Welle'den (en çok demeçlerimizi onlara verirdik) duyurduk ve Bulgaristan'daki Türk halkının verdiğimiz mücadeleyi dinlemesini sağladık. Halkımız, Jivkov'a karşı mücadele olduğunu görerek cesaret kazandı ve bana daha fazla destek vermeye başladı. Gerçek anlamda Bulgaristan Türklerinin haklarını korumak için kurduk bu örgütü ve ne gerekiyorsa yaptık.

Bu gelişmeler üzerine beni çok yakın takibe aldılar. Polisler bana gelenleri yollarda durdurup, dilekçelerini ellerinden alıyordu. Sağ olsun Razgrad'dan Ali Mutlu arkadaşımız çok çetin mücadele verdi ve benim yanıma gidip gelerek yolları aşındırdı. O kadar çok dilekçe topladı ki ben artık dilekçeleri değil, sadece dilekçe veren insanların sayılarını istiyordum. Çünkü artık sadece sayı bildiriyordum. Dilekçe verenlerin sayısı arttıkça, Bulgar Hükûmeti korkmaya başladı, insanlar da artık cesaretlendi ve olayların durdurulacak gibi ol-

Sabri İskender ve ailesi

madığını gördü. İşte o zaman açlık grevleri başladı, ben de iştirak ettim. Yaptığımız her grevi ve bu greve katılanları, Hür Avrupa ve Deutsche Welle ile dış dünyaya bildirdik. Türk radyolarını dinleyen Bulgar gizli servisi işin büyüdüğünü görüyordu. Bunun üzerine iki arkadaşımı, Mustafa Ömer ve Ali Ormanlı'yı benden önce sınır dışı ettiler.

Bana 16 Mayıs'ta gelerek, "Senin adına pasaport çıkardık. Seni Türkiye'ye gönderiyoruz" dediler. Ben, Türkiye'ye gitmek istemediğimi, Paris'e insan hakları toplantısına gitmek istediğimi söyledim. Çünkü Mitterand Bulgaristan'a ziyarete geldiğinde, insan hakları örgütlerinin yöneticilerini Paris'te yapılacak olan İnsan Hakları Konferansı'na davet etmişti. Bana bir dilekçe yazmamı söylediler. Ben de dilekçeyi doldurdum ve Türk adım ile imzaladım, pasaportumun da Türk adımla çıkarılmasını istedim. Ama eşyalarımı toplamamı ve arabaya binmemi istediler, sonra da beni Türkiye sınırına getirdiler. 17 Mayıs 1989 yılında Edirne Kapıkule'ye geldim. Pasaportlarımızı kontrol ettiler ama bende transit vize bile yoktu. Durumu oradaki polise bildirdim. Polis benim adımı sordu. Ben de adımı söyleyince polis, "Sabri Bey anavatana hoş geldiniz, ben sizi üç gündür bekliyorum, beni emniyet müdürlüğü'nden görevlendirdiler, binin arabaya" dedi. Gittik emniyet müdürlüğü'ne, orada ifademizi verdik. Akşam emniyet müdürlüğünde kaldık. Ay yıldızlı beyaz tabaklarla bize akşam yemeği verdiler. Ertesi gün de kim nereye gidecekse yoluna gitti. Ben İstanbul'a hareket ettim, oradan da Bursa'ya. Bulgaristan'dan Türkiye'ye girişim böyle oldu.

SAFİYE YURDAKUL (Aliş Yanar'ın kızı)

Adım Safiye Yurdakul. Bulgaristan'daki adım Safiye Aliş Yakup. Babam, Belene mağduru Aliş Yakup Ahmet. 1976'da Bulgaristan'ın Razgrad ilinde doğdum.

O dönemde Bulgaristan, Osmanlı döneminden kalan toprakların komünist rejime geçmesi için toprakları devlete kaydettirmiş. Böylece babamın doğduğu varlıklı ailenin tüm mal varlığı ellerinden alınmış. Dedem ölünce babaannem ikinci evliliğini yapmış ama babam, üvey babasıyla anlaşamamış ve küçük yaşta evi terk etmiş, amcalarım yetiştirmiş babamı.

O dönemde Türk okulları varmış. Yani okullar Türk okulu, karma okul ve Bulgar okulu şeklindeymiş. Babam ortaokulu Türk okulunda, liseyi karma okulda okumuş, iyi bir öğrenciymiş. O dönemde derslerde Osmanlı tarihi işlenirken "Osmanlı'nın zulüm ettiği, insanları zorla Türkleştirdiği" anlatılıyormuş. Babam daha küçük yaşta anlatılan bu tarihe inanmıyormuş. Sonra babam o dönemin şartlarına göre, Haskovo (Hasköy) bölgesine giderek Türkçe, Fransızca ve resim öğretmeni olarak okulunu bitirmiş ve on bir yıl Razgrad bölgesinde, Kubrat şehrine bağlı okullarda Türkçe öğretmeni olarak çalışmış.

70'li yıllarda okullarda Türkçe eğitim yasaklanmış. Bunun üzerine babama, "Türkçe öğretmeni olarak artık çalışamazsın, Fransızca öğretmeni olarak çalış" demişler. Babam da "Ben Türkçe öğretmeni olarak

çalışmayacaksam, daha fazla çalışmam" diyerek çalışmayı reddetmiş, Fransızca öğretmeni olarak da çalışmamış. Babamın Bulgaristan'da öğretmen olarak çalışmasına izin verilmemiş.

Babam esas mesleği dışında başka işlerde de çalışmış, yeraltı ocaklarında ağır makine kullanmak için diploma almış. Babam geri kalan hayatında hep şoför olarak, (ambulans şoförü, otobüs şoförü, yeraltı kömür ocaklarında ağır makine şoförü) çalışmış. Hatta ben babamın öğretmen olduğunu Türkiye'ye geldiğimde öğrendim, ben babamın mesleğinin şoförlük olduğunu sanıyordum.

Ben doğduğumda mutlu bir ailemiz vardı. Türkçe konuşabiliyorduk, okulda başarılı öğrencilerdik. Annem, babam çalışıyordu. 1984 yılı sonu, 1985 yılına geldiğimizde okula gitmek işkence haline geldi. Bir gün okula gittiğimizde isimlerimiz değiştirilmiş, Türkçe konuşmamız yasaklanmıştı. Onların verdiği ismi kullanmazsak veya Türkçe konuşursak cezalandırılacağımız söylendi. Ben eve ağlayarak geliyor ve okula gitmek istemediğimi söylüyordum. Babam da eğitimin önemli olduğunu, bütün bu yaşananların bir gün biteceğini anlatıyordu bana. Ben de ona güvenerek okula gitmeyi sürdürdüm.

Ailemizde; babaannem, annem, babam ve iki kardeşim vardı. Babaannem de anneannem de Bulgarca konuşmayı bilmiyordu. Köyümüzde genelde Türkler yaşıyordu ama bizim evin iki yanında oturan komşularımız Türk değildi. O dönemde Türkiye'ye göçmüş olan birinin topraklarına bir Bulgar asker ev yaptırdı. Komşumuz evinin bahçesinde domuz besliyordu, bunun için babamla sürekli tartışıyorlardı.

Safiye Yurdakul

O dönemde zorla isim değiştirmelerin dışında, cenaze merasimlerimizi de istediğimiz gibi yapamıyorduk. O dönemde bir sürü Türk mezarı talan edildi, mezar taşları kırıldı. Babaannem 1988'de vefat ettiğinde babaannemin cenaze merasimi Hristiyan adetleriyle yapıldı, babam bu durumdan

Babaannem 1988'de vefat ettiğinde babaannemin cenaze merasimi Hristiyan adetleriyle yapıldı, babam bu durumdan çok etkilendi. Mezar taşlarının hepsine Bulgar isimleri yazılıyordu. Türk yokmuş gibi davranıyorlardı.

Benim babaannem başörtülüydü ve şalvar giyiyordu. Gözümün önünde polisler babaannemin şalvarını, baş örtüsünü kesti. Babaannem günlerce dışarıya çıkmadı.

çok etkilendi. Mezar taşlarının hepsine Bulgar isimleri yazılıyordu. Türk yokmuş gibi davranıyorlardı. Sen rahmetli olan bir insandan ne istiyorsun? Aslında o talan edilen, kırılan mezar taşlarının onarılması şart. Onlar bizim tarihimiz.

Giyim kuşamımıza müdahale ediliyordu. Mesela benim saçıma yazın kına yakılmıştı, beni okula almadılar, saçımı kestiler. Benim babaannem başörtülüydü ve şalvar giyiyordu. Gözümün önünde polisler babaannemin şalvarını, baş örtüsünü kesti. Babaannem günlerce dışarıya çıkmadı. Aile içinde huzursuzluk başlamıştı. Babamın "Bana güvenin" demesinden kısa bir süre sonra babam okul müdürüne bir mektup yazdı. Çünkü ben okula gitmek istemiyordum, babam ise mektuptan sonra her şeyin düzeleceğine inanıyordu. Ben bu mektubu müdüre verdikten sonra, beni bir saat tek ayak üstünde tuttular. Babam mektupta, şu anda uygulanan eğitimin yanlış olduğunu, insan haklarına aykırı hareket ettiklerini, özellikle küçük çocuklara hatalı davranıldığını söylüyordu. Ama her nedense müdür bu mektuba çok sinirlendi. Oysa babamın söyledikleri tamamıyla doğruydu. Evimizde aramalar yapılıyordu, ne aradıklarını Allah bilir. Maksat rahatsız etmek, bölmek, nefret yaymaktı. Babam Belene Toplama Kampı'na götürülmeden önce, bizim bölgedeki çocukları toplayarak askeri bir kampa götürdüler. Gitmemiz zorunluydu. Giderken babam, gece gerekebileceğini söyleyerek bana bir fener verdi. Bizi o kampa niye götürdüler bilmiyorum, hepimiz Türk çocuklarıydık. Kampta gece

Aliş Yanar ve ailesi

Babamın olmaması, üç çocukla kalmak annem için çok zordu. Ailemize, akrabalarımız dahil kimse gelmiyordu. Annem tedavi görüyordu, ilaçla uyuyordu, sürekli ağlıyordu.

vakti sirenler çaldı, bizi terörist yakalayacağız diye dışarı çıkardılar. Ben o zaman elimdeki feneri kırmıştım. Babam eve döndüğünde feneri kırdığım için çok sinirlendi. Daha sonra babam okula bir mektup yazarak, çocukları neden böyle bir kampa götürdüklerini sormuştu. Bu olayın ardından ise babamı apar topar götürdüler.

Bir gün evden çıktım, evin önünde polis ve asker vardı. Zaten bizim yan komşumuz da askerdi. Önce anlayamadım, babaannem, annem, kardeşlerim ağlıyor! Babama neler olduğunu sordum. Babam bana, "Sen güçlü ol, her şey düzelecek, kendinize iyi bakın" dedi. Birbirimize sarılıp konuşurken asker babamı sertçe çekerek ellerini kelepçeledi. Babamı kaba hareketlerle iterek arabaya bindirip götürdüler. Biz babamın nerede olduğunu çok araştırdık ama ondan haber alamadık. Anneme, "Sen onu bekleme, o ölmüştür" diyorlardı. Babam bana her şeyin yoluna gireceğini söylemişti ama hiçbir şey yoluna girmedi. Annemi sürekli Razgrad'a emniyete çağırıyorlardı. Ben de bir kere annemle gitmiştim. Emniyetten çıkan kadınların her tarafı mosmordu. Ben o zaman çok korkmuştum. Annemi içeri aldıklarında, ben de annemi yalnız bırakmamak için çok direndim, ağladım. Annem işe sabah altıda gidip, işten akşam altıda dönüyordu.

Babamın olmaması, üç çocukla kalmak annem için çok zordu. Ailemize, akrabalarımız dahil kimse gelmiyordu. Annem tedavi görüyordu, ilaçla uyuyordu, sürekli ağlıyordu.

Babam rahmetli olmadan çok kısa süre önce anlatmıştı: Babamı kimsenin oturamayacağı, yatamayacağı karanlık bir odada bir hafta tutmuşlar, işkence etmişler, Belene Toplama Kampı'na götürülmeden önce emniyette günlerce aç kalmış. İnsan oturmadan kaç saat ayakta karanlık bir odada durabilir ki? Soğuk suyla, hortumla, aç bırakarak işkence edilmiş babama. Sebep ne? Her türlü işkencenin yanında psikolojik işkence de ayrı. Herkesin bir dayanma gücü var. Babam güçlü bir kişiliğe sahipti, kararlı ve disiplinliydi.

Babamı götürdüklerinde kış ayıydı. Kışın evlerin yakacaklarını Bulgaristan devleti verirdi ama bizim ailemize devlet yakacak vermedi. Yani yakacak bir şeyimiz yoktu ve annem hasta yatıyordu, ağrıları vardı, doktor eve gelmiyordu. Üç çocuğuz, annem çalışmayınca para da yok, kimse de gelmiyor. Sadece anneannem geliyordu evimize, onun gizli saklı getirdiği ekmeği yiyorduk. Annem hasta olduğu için sürekli yatıyor, ağlıyordu. Bir hemşire getirdik gece geç bir saatte, o bir ilaç yazdı, ağrı kesici iğne. Yakacak olmadığı için ev çok soğuktu. Annemin hasta olması, belki de soğuktandı. Evimiz eskiydi, çatısı akıyordu. Hemşirenin yazdığı o ilacı şehirden almamız gerekiyordu. Razgrad evimize araçla on beş dakika bile değildi ama araca binerek şehre gitmemiz gerekiyordu. Ben on yaşlarındaydım, kardeşimle ikimiz yürüyerek şehre gidip ilaçları aldık, çok soğuktu, açlık da bir taraftan.

Bizim çok zor durumda olduğumuz dönemde, annemin iş yerindeki Bulgar asıllı bir bayan gece vakti gizli saklı yakacak getirdi. Köyümüzdeki insanlar o kadar korkmuş ve sindirilmişlerdi ki -akrabalarımız da dahil- bize yakacağı dahi bir Bulgar bayan getirdi. Babam, insanları milliyetlerine göre asla ayırmıyordu. İnsanları, "İnsanoğlu insan ve hayvanoğlu insan" diye ayırıyordu.

Babam, Belene Toplama Kampı'nda Bulgaristan devletine çalışmayı reddetmiş. Bu şekilde çalışmayı reddedenlere, daha kötü yemek veriliyor, onlar

daha kötü şartlara maruz bırakılıyormuş. O işkenceler sonunda bir hasta grubu ayrılmış, babam da o gruptaymış. Ekmekler o kadar kötüymüş ki "Ekmeklerin sadece kabuğunu yesek bile yetiyor" diye anlatıyordu babam.

Babam, Belene Toplama Kampı'nda yer alan ve adanın içerisinde bulunan Zastava denilen izolasyon kampında çok uzun süre tek kişilik hücrede kalmış. Çünkü Belene'de kalanlar bir süre sonra birbirlerine kenetlenmişler. Babam 1936 doğumlu, yani oraya gittiğinde çok genç değilmiş. Belene Kampı'nda açlık grevi yapanları da Zastava'ya götürmüşler. Oradaki izolasyonda aileleriyle görüşme izni verilmiyormuş. Daha kötü bir binada, daha kötü koşullarda kalıyor, daha kötü yemekler veriliyormuş. Babam Zastava'da yirmi altı gün açlık grevi yapmış. Bu grevin temel sebebi, babamların kampın boşaltılmasını istemesiymiş, "Ya bu kampı boşaltın ya da biz sonuna kadar açlık grevi yapacağız" demişler. Bir süre sonra kamptan insanları serbest bırakmaya başlamışlar. Babama, "Siz bunları yaşıyorsunuz ama dışarıdakilerin umurunda değil. Gün gelecek Türkiye sınırı açılacak, bir çoğunuz oraya gideceksiniz. Gün gelecek Türkçe eğitim serbest bırakılacak ve sizin çocuklarınızdan Türkçe eğitim almak isteyen olmayacak" demişler. Aslında biraz o günleri yaşıyoruz. Bulgaristan'ın o dönemki ilk hedefi babamlardı ama bir sonraki hedef onların çocuklarıydı.

Okulda çocukların arasında babamın, "terörist, suçlu, hain" olduğu konuşuluyordu. Ben de çocuk yaşta, babamın gerçekte suçunun ne olduğunu sorguluyordum. Babamı görmeye çok ihtiyacım vardı. Biz babamdan uzun zaman haber alamamıştık, öldüğünü sanıyorduk. Sonra babamın Belene'de olduğu haberi geldi. Ziyarete belli sayıda kişinin gitmesine izin verildiği söylendi. Biz de önce babaannemin gitmesini istedik. Çünkü yaşlıydı ve çok üzülüyordu. Babaannemin yanında, babamın kardeşlerinin gitmesine karar verdik. Babaannem görüşmeye gidip döndükten sonra, neredeyse hiç konuşmadı, çok etkilendi, hastalandı. Bize söylemiyorlardı ama konuşmalarından babamın durumunun çok kötü olduğunu duymuştum. Babaannem hastalanınca, başka bir köyde yaşayan halamlara taşındı. Biz annemle yalnız kaldık. Görüş günümüzü ben sabırsızlıkla bekliyordum, evde olup bitenleri babama anlatmak

istiyordum. Bir gün, görüşmeye gideceğimiz haberi geldi. Annem üç çocuğunu topladı ve biz Belene Toplama Kampı'na gittik.

Belene'ye gittiğimizde öyle bir kalabalık vardı ki herkes çok mutsuzdu. Askerler insanlara bağırıyor, çok sert davranıyorlardı. Olanları görmemek için gözlerimi kapatarak yürüyordum. Sonra bizi bir görüş odasına götürdüler. Babam iki tarafında askerle geldi. Önce babamı tanıyamadım, karşımızda oturanın babam olduğunu bilemedim. O kadar çökmüş, sararmıştı ki kollarında morluklar vardı. Tanıyamadım, konuşamadım, ağlama hissi geldi. Sonrasında gardiyanın sesiyle irkildim, gardiyan görüşmenin bittiğini söyledi. Konuşmak istedim, sesim çıkmadı, babamı götürdüler. Annem oradan çıkınca yere çöktü. Çöker çökmez askerler ve köpekler geldi, bizi oradan bağırarak kovdu. Eve döndük, uzun bir süre bekledik, görüş izni verilmiyordu. Sonrasında annem, babamın Belene'den çıktığını ve bir köye sürgüne gönderildiğini, bizim de yaz tatilinde babamın yanına gideceğimizi söyledi. Babamın yanında en fazla bir hafta kalabileceğimizi, annemin izninin olmadığını biliyorduk. Sürgünde babamın yanına gittik. Babam suskundu ve hiç konuşmuyordu. Bir apartmanda iki arkadaşıyla birlikte oturuyordu. Sabah akşam muhtara imzaya gidiyordu. Ben babamla baş başa konuşmak ve ona yöneltilen suçlamaları sormak istiyordum. Babam, "Benim suçum yok, benimle ilgili bir mahkeme kararı da yok, sadece bunu bil" dedi. Annem eve döndükten çok kısa bir süre sonra babamın "çelik montajcısı" olarak ağır bir işte çalıştırıldığını söyledi. Babam Belene Toplama Kampı'ndan hasta çıkmıştı. Buna rağmen babamı ağır bir işe vermişlerdi. Biz babamın yanından döndükten bir hafta sonra, babamı hastaneye kaldırmışlar, babam inme geçirmiş. Annem, "Baban hastanede yatıyor, babanın yanında kimse yok, ben onun yanına gitmek istiyorum ama ben işe gitmezsem, bu aile nasıl geçinecek, ne yiyip, ne içeceğiz?" diye ağladı. Kısa bir süre sonra da annem hastalandı. Babam kendi başına hayatta kalmaya çalıştı.

Babam sürgünden döndükten sonra çalışamayacak durumdaydı, malulen emekli oldu. Zaten evraklarda da yazıyordu, babamı serbest bırakmalarının nedeni babamın sağlığını kaybetmesiydi. Babam eve döndüğünde eskisi gibi

değildi, hiç konuşmuyordu. Sabah akşam muhtarlığa imza atmaya gitti. Evimizin önünden sürekli polisler, askerler geçiyordu.

Babamın Belene Toplama Kampı'nda çok uzun süre kaldığını biliyorum. Sonradan elimize geçen evraklarda, babamın Belene ve sürgünde 1983'ten, 1988'e kadar kaldığı yazıyor. Babamı evden yaka paça götürdükleri zaman bizim avukat tutma hakkımız olamazdı. Çünkü babamın suçunun ne olduğuna ilişkin hiçbir belge yoktu elimizde. Babam isim değiştirmeye karşı çıkmıştı, insan haklarından bahsetmek suçtu. Onlar bizi insan olmayan bir sınıfa sokmuşlardı. Bizim o dönemde sadece hayatta kalmamız gerekiyordu. Hele ki hukuki anlamda hiçbir şey yapamazdık. Bir hukuk varsa, bu onların yaptıklarını örtbas etmek için uydurdukları bir hukuktu. Babam çıktıktan sonra yürüyüşler yapıldı. Birkaç kere muhtar eve geldi, babamın Türkiye'ye gitmesi gerektiğini söyledi. Babam ise hasta olduğunu, tedavi olmadan yola dayanamayacağını ve gitmek istemediğini söyledi. Bir gün yine muhtar eve geldi ve çok kısa bir süre içinde ülkeyi terk etmemizi istedi. Biz de eşyalarımızı toplayıp, yayan olarak tren istasyonuna gittik. Tren çok kalabalıktı, üst üste binerek Türkiye'ye geldik. İyi ki gelmişiz, "Ne Mutlu Türküm Diyene!" Türkiye'ye döndükten sonra babamın hastalıkları devam etti, bunun için Türkiye'de tedavi gördü, çalışamadı. Sonra Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Babam, Türkiye'de malulen emekli oldu, 23 Aralık 1998'de de rahmetli oldu.

SALİH MERT

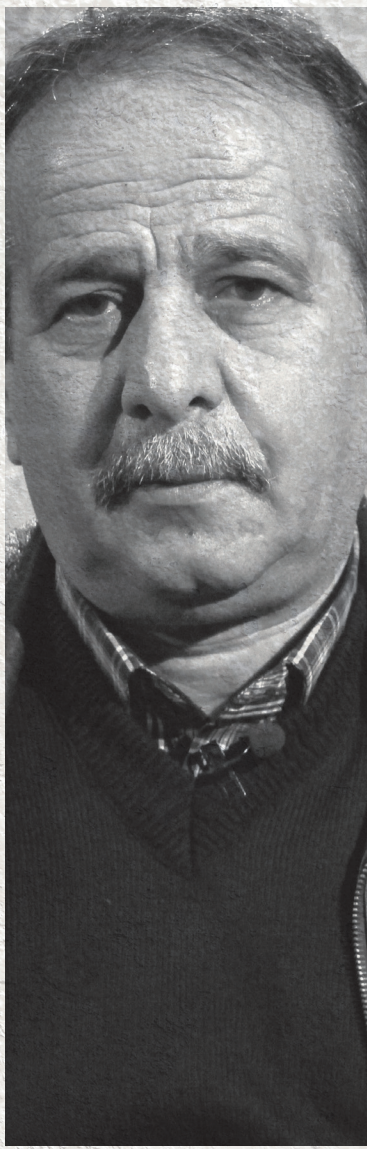

Ben Salih Nuri. Bulgaristan Farfarlar köyü, Killi kazası, Kırcaali ilindenim. Şu anda İzmir'de Salih Mert ismiyle yaşamaktayım. 1959 doğumluyum. Koşukavak Meslek Lisesi'nde ikinci sınıf öğrencisiyken müdürün hanımı bana, "Sen ne kadar akıllı çocuk olursan ol, sonuçta Türk çocuğusun" derdi. Daha sonra bu Türk çocuğuna, "Siz Bulgarlıktan zorla döndürülmüş Türklersiniz" denildi. Bizim beş yüz yılda asimilasyonu düşünmediğimiz Bulgarlar bize elli yılda bu işkenceleri, bu kötülükleri çektirdi.

23 Aralık 1984 senesi pazar günüydü. Biz Farfarlı gençler her zaman toplandığımız yere, Boğatepeli İbrahim ağabeyimizin kahvehanesine toplanmıştık. Orada Jivkov rejiminin görevlendirdiği sivil polisler peşimizde dolaşıyordu. Biz de oradan aldık başımızı gittik köyümüzün mescit odasına. Orada karşılıklı fikir alışverişinde bulunduk, tartıştık. İsimlerimizi değiştirmek için gelirlerse karşı koymaya karar verdik. Bizler; Darıdere, Madan, Paşmaklı'da maden ocaklarında şoför olarak ya da inşaat işlerinde çalışıyorduk. İşe gittiğimizde Killi kasabasındaki insanların teker teker yakalanarak isimlerinin değiştirildiğini duyduk. Biz bu haberi alır almaz iki saat içinde yaklaşık altı yüz kişi Killi merkezde toplanmıştık. Biz toplandığımızda onlar çok azınlıktaydı, o gün bize isimlerimizin değiştirilmeyeceğini, işimize gitmemiz gerektiğini söylediler. Herkes köylerine geri döndü. O akşam birbirimizle sürekli haberleştik, yine bizim mescide giderek orada sabahladık. Bazı görevli arkadaşlar köyleri gezdiler ve akşam isim değiştirme olursa yine Killi kasabasına inme kararı

aldılar. Farfarlar köyü, rakım olarak Killi'nin biraz üstündedir. Söğütlü Çayı'nın karşısında da onlarca köy vardır. Sabah çıktığımızda köylerden toplanmış yaklaşık kırk kişi merkeze doğru geliyordu ama Söğütlü Çayı'nı geçmeden hemen etrafları sarıldı. Biz yukarda Farfarlar köyünde altı yüz kişi toplanmıştık, onların abluka altına alındığını görünce hızla aşağıya doğru indik. O gün yüzlerce görevli vardı. Oraya vardığımızda etrafımız sarıldı, yapacağımız hiçbir şey yoktu. Biz sloganlarla hakkımızı arıyoruz, onlar da keskin nişancı silahlarıyla bizleri abluka altına almaya çalışıyorlardı. O zaman biz bu işin çok sıkıntıya gittiğini anladık. Biz daha önce böyle bir şey olursa Kırcaali'ye harekete geçme kararı almıştık. Hemen, "Kırcaali'ye harekete geçiyoruz" ilanı yaptık. Oradan çekilirken silahlar patladı, polis plastik mermi atıyordu. Bir sonraki gün tanklar, cipler, askeri araçlar, köyleri ayrı ayrı sarmıştı. Bu köylerin artık bir araya gelmesi zorlaşmıştı. Biz ise Söğütlü'ye gitmeye çalışıyorduk. Orada bulunan geniş köprü askeri araçlarla tutulmuştu. Oradan geçemeyince biz de aşağı inip çaydan geçmeye karar verdik. Kış günüydü, sulu kar yağıyordu. Belimizden yukarı, kuşağımıza kadar su vardı. Kadınlar, erkekler, gençler, yaşlılar, çocuklar daldık Söğütlü'nün içine. Yavaş yavaş geçerken akıntıya geldiğimizde kadınlarımızdan bazıları akıntıya kapıldı. Genç arkadaşlarımız onları tutup çıkarttı, gençlerin yardımıyla oradan geçtik.

> Dilekçemi imzalarken "zorla" yazdım ve benim gerçek imzamla alakası olmayan bir imza attım, bundan sonra yapılacak bir şey yoktu, isimler değişti.
>
> Hapishanede yaptığım ay yıldızlı madalyonum vardı, onu taktım boynuma toprağımı öptüm, bayrağımı öptüm. Türkiye'me kavuştum. Ben bu vatan için canımı vermeye hazırım.

Karşıya geçince her yanı askerin sardığını gördük. Tarlalar çamur içindeydi. Araçlar çamura giremez düşüncesiyle tarlalardan yürümeye başladık. Tam giderken, saat on bir gibi bir ateş başladı, kış günü silah sesleri yankılanıyordu. Biz arkadaşlarla toplanmak için devam ettik. Arkadaşlarla aramızda yaklaşık üç yüz metre mesafe kalmıştı. Askerler de tarlaların içine girdi, boğuşmalar başladı. Yakaladıklarını götürdüler, üç ay sonra belli oldu ki hepsi Belene Toplama Kampı'nda tutuklu yatıyor.

Akşam olmadan haber duyuldu. Türkan bebeği dedesi Abdullah kucağına almış, Killi kasabasının karakol amirinin masasının üzerine bırakmış, "Bana bebeğimi geri verin" demiş. "Siz bebeği düşürmüşsünüz" demişler. Türkan bebeğin alnından giren kurşun kafatasından çıkarak, kafayı parçalamış. Ben olayın nasıl olduğunu öğrenmek için gizlice Karlova'ya gittim. Oraya vardığımda ne göreyim! Türkan bebeğin dedesi, babası, amcası hepsi yataktaydı, etleri çürümüştü, öyle dayak, öyle işkenceler, annesi de perişandı. Dört şehidimiz vardı ve işler daha da karmaşık hale geldi.

Sonra memurların köylere gelerek dilekçeleri imzalatacakları söylendi. Her köyde Türk kardeşlerimizden olan memurlar dilekçeleri imzalattı. Ben dilekçemi imzalarken, "zorla" yazdım ve benim gerçek imzamla alakası olmayan bir imza attım, bundan sonra yapılacak bir şey yoktu, isimler değişti.

Ben yine durmadım. Arkadaşlarla toplanıp Sofya'ya Türk Konsolosluğu'na gitme planı yaptık. Gittik ama kapıya varmadan dışarıda yakalandık ve Sofya'da sorguya alındık. Bize, "Burada ne arıyorsunuz?" denildi. Biz, "Haklarımızı arıyoruz, bu ülkeyi terk etmek istiyoruz. Biz burada yaşamak istemiyoruz, haklarımızı geri verirseniz kalırız, yoksa biz gideceğiz" dedik. Bizi 24 saat tutup bıraktılar. Üzerinden bir ay geçti, ailelerimizi topladık, on yedi kişi iki arabaya bindik, Sofya'ya geldik. Onlar da bizi takip ediyordu. Sofya'dan Sırbistan sınırına bastık arabaları, "Biz gidiyoruz" dedik. Ama sınıra çok az kala bizi yakaladılar. "Nereye gidiyorsunuz?" dediler. Biz erkekleri tutukladılar, Sofya'da üç ay sorguladılar, hanımları ve çocukları aynı gün bıraktılar.

Sonra, Eski Zağra Hapishanesi'ne gönderildik. Böylece bir gün geldi, perestroyka çıkınca artık bize yol göründü. 1989 senesi Haziran ayında serbest bırakıldık. Eve gelir gelmez hemen faaliyete geçtik. Filibe'de Serbest Avrupa Radyosu vardır, oraya dilekçelerimizi gönderdik ve biz Killi'den dört arkadaş açlık grevine ailelerimizle birlikte başladığımızı ve bunun radyodan ilan edilmesini istedik, onlar da radyodan ilan ettiler. Greve başlamadan önce hazırladığımız 12 maddelik bir isteğimiz vardı, bu isteklerimizi evlerin kapılarına astık. Benim evim ana yolun üzerinde açıkta bir yerdeydi. Göze batıyordu, hemen geldiler benim yanıma apar topar yakalayıp karakola götürdüler. Orada beni öyle bir dövdüler ki sonra evin önüne gelen cipe birer bavul alarak binmemi söylediler, zorla cipe bindirip Kırcaali'ye getirdiler. Orada pasaportlarımızı aldık ve Kapıkule'ye geldik. Hapishanede yaptığım ay yıldızlı madalyonum vardı, onu taktım boynuma toprağımı öptüm, bayrağımı öptüm. Türkiye'me kavuştum. Ben bu vatan için canımı vermeye hazırım. Bu vatan için ne kadar görev verilirse her göreve hazırım. Ben Türkiye'mi, nasıl anlatsam, kalbimden öte, kanımdaki hafızamla seviyorum. Türkiye'm benim her şeyim. Bunun kıymetini tüm gençler, burada yaşayan herkes bilsin.

SELATTİN AZİZ ATASOY

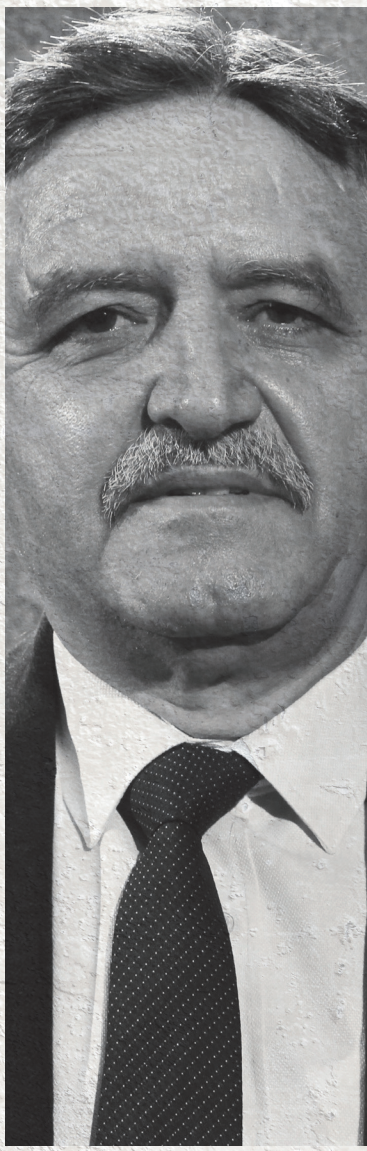

Ben Selattin Aziz Atasoy. Bulgaristan'daki kimliğim Selattin Aziz Ahmet. Kırcaali ilinin Mestanlı ilçesi, Memiköy'de 10 Şubat 1960'da doğdum. Sofya'da Ekonomi Üniversitesi'ni bitirdim ve halen ziraat mühendisi olarak görev yapmaktayım.

Milli kimliğinizden dolayı hayatımız boyunca öz yurdumuzda sürekli baskıya maruz kaldık. Gerek girdiğimiz sınavlarda gerekse okuduğumuz okullarda sürekli engellerle karşılaştık. Öğrenim gördüğüm Sofya üniversite kasabasında, arkadaşlarımla beraber Türklere yapılan soykırım girişimine karşı "Türk Üniversiteliler Direniş Örgütü" nün kuruluşunda ve faaliyetlerinde yer aldım. Üniversiteli arkadaşlarla direnişe katkı sağlamak amacıyla memleketlerimize gitme kararı aldık. 26 Aralık 1984 gecesi evime ulaştım ve 27 Aralık 1984 günü Mestanlı'ya giderek, Bulgaristan Türkü'nün soykırıma karşı şahlanışının sembolü olan, şehitlerin verildiği Mestanlı ayaklanmasına şahitlik ettim. Asker ve polis, iki kişinin yan yana yürümesine dahi izin vermiyordu, yerlerde gerçek kovanlar vardı. Okuduğum lisenin bahçesinde, çevresi polislerce ve itfaiye araçları ile sarılmış olan direnişçiler duruyordu. Barışçı protestolara katılanlar tren garı yolunda, şehir parkı içinde ve belediye binası önünde üzerlerine silah doğrultulmuş halde yere yatırılmışlardı. Ellerinde otomatik silahlı askerlerin eşliğinde, üstleri ıslanmış barışçı protestocuları şehirden uzaklaştırmak üzere otobüslere ve trene bindirildiklerine şahit oldum.

Sonrasında, üniversiteden üç arkadaşımla beraber kaldığımız yurda, 11 Ocak 1985 tarihinde sabah erken saatlerde

Milli kimliğinizden dolayı hayatımız boyunca öz yurdumuzda sürekli baskıya maruz kaldık.

on sivil polis tarafından baskın düzenlendi. Odada tutsak edildim ve etrafım sarılmış halde binadan çıkarılarak, bekleyen üç araçtan birine bindirildim. Üniversiteli arkadaşım Ahmet Alpay'ı da tutuklayarak diğer araca bindirdiler. Bizi Devlet Güvenlik'e (DS) bağlı 4. Bölge Emniyet Merkezi'ne götürdüler. Burada aynı koğuşta beraber kaldığım Mestanlı şehidi Mustafa Ömer Osman'ı saygıyla anıyorum. Kendisi, onların komutlarına uymadığından dolayı gözlerimin önünde her türlü fiziki darbeye maruz kaldı. Arkadaşımın üzerine çizmelerle çıktıklarına şahit oldum ve o aciz anımda herhalde şuurumu kaybetmiş olacağım ki kollarımdan tutulduğum gibi sorgu odasına götürüldüm. Devlet Güvenlik (DS) koğuşlarında yetmiş üç gün boyunca her gün bilfiil baskı ve şiddete maruz kaldım. Daha sonra, üniversiteli arkadaşlarımla tek kişilik hücreleri bulunan hapishane aracına bindirilerek Sofya Merkez Hapishanesi'ne götürüldük. Bir akşam orada kaldıktan sonra, ertesi gün üç arkadaş ve bir grup mahkûm ile beraber kelepçeli olarak trene bindirildik. Yolda giderken nöbet değişimi yapan polislerin konuşmalarına şahit olduk. Bizim için, "Aşırı Türk milliyetçisi ve örgüt yöneticileri" dediklerini duyduk. Plevne'de trenden indiğimizde, önümüzde mahkumlar, arkada da bizler vardık, hüküm giymediğimiz için sivil kıyafetliydik. Gündüz vakti tren kalabalık ve yoğundu. Bizim kim olduğumuzu soranlara, "Terörist Türkler" diye bize yönelik suçlamalarını duyduk. Bizleri Plevne tren garındaki tutuklu bekleme koğuşuna götürdüler. Ancak orada görevli polisten öğrendik, bizleri Belene Adası'na götürüyorlarmış. Plevne Tren Garı'ndaki tutuklu bekleme koğuşundan bizleri cezaevi aracına bindirdiler. 72 hektar genişliğinde, Tuna'nın iki kolu arasında kalan Belene Adası'na geldiğimizi köprüyü geçerken anladık.

Belene'de başkalarının da olduğunu biliyorduk ama kimseyi görmemiştik. Bir iki gün sonra bir öğle vakti yemek getirdiklerinde, diğer koğuşlardaki arkadaşlar, grup olarak bizim koğuşun önüne geldi, önlerinde de kısa boylu, beyaz saçlı dava büyüklerimizden İsmail Nuri (Türkiye'de İsmail Şimşek) ağabeyimiz vardı. İsmail Nuri ağabey kapımızın önünde durup bizlere "Hoş

geldiniz. Bizler bu zamana kadar bu davayı yürüttük, üniversitelilerin de bu davaya katıldıklarını gördük ya zafer kesindir artık" diyerek bizlere Belene akademisinde ilk dersi verdi.

Ve başladı bizim Belene'deki maceralı, baskı dolu, fiziki ve psikolojik şiddet gördüğümüz sıkıntılı dönemimiz. Bizleri yaklaşık otuz kişinin kaldığı koğuşlara yerleştirdiler. Üzerimizdeki giysiler bol, kirli ve yırtıktı. Havasız ve temiz olmayan koğuşlarda kalıyorduk. Hayvanların bile rahat edemeyeceği bir ortamda tutulduk, tuvaletimizi dahi köşede duran kovaya yapmak zorunda kaldık. Kampta verilen yemekler, üzerinde yağ tabakası olan, besin değeri olmayan yemeklerdi. İçerisine kimyasalların katılmasından dolayı, arkadaşlarımla dizanteri ve kanlı ishale maruz kaldık.

Tutuklu kaldığımız Sofya'da olduğu gibi Belene'de de başvuru yapacağımız bir merci, görüşebileceğimiz bir avukat yoktu. Zaten bu konularda Bulgaristan'da hiç kimse bizi savunacak pozisyonda değildi. Görevli doktor yoktu, ancak aramızda doktor olan dava arkadaşlarımız vardı, imkanların elverdiği ölçüde onlar bize yardım ediyordu.

Tutuklanmamın dördüncü ayında bir öğle vakti bizi kapının önüne topladılar ve "Her biriniz yakınlarınıza mektup yazacaksınız, 29 Nisan'da görüşme hakkı tanınacak" dediler. Aramızda bulunan ABC'yi bizlere öğreten Ömer Osman Erendoruk hocam, gardiyana dönüp sordu:

Dava arkadaşım yüzlerce değerli yiğit insanı tanımaktan her zaman onur duydum ve yaşadıkça bu onuru kendimde ayrıcalık, şans olarak görmeye devam edeceğim.

4 Şubat 1988 Sofya

> Barışçı direnişimize bile tahammül edemeyen rejim, bizleri doğup büyüdüğümüz öz yurdumuzdan etti.

"Mektubumuzda, ailemize görüşmeye gelecekleri yer olarak nereyi yazalım?" diye sordu. Gardiyan, "Sizler gelmeden burası dünyada bilinmiyordu, sizlerin yüzünden dünyada duymayan bilmeyen kalmadığı için, dünyanın öbür ucundan dahi gelseler burayı bulurlar" dedi.

Belene, Bulgaristan Türkü'nün direniş sembolü haline gelmişti. Burada bulunan yüzlerce yiğit insan, orada neden bulunduğunu biliyordu. Bilmeyenler de dava büyüklerimiz sayesinde o bilince kavuştular ve bütün baskılara, şiddete rağmen, hiçbir dava arkadaşımız oradan kaçmaya teşebbüs etmedi. Ancak baskılardan ve şiddetten bunalan bazı arkadaşlarımız intihara kalkıştı, hatta birçoğunu son anda kurtardık.

Belene ölüm adasında baskıların her türlüsü uygulanıyordu. Kampa götürülmeden önce sorgularımızın bitmiş olmasına rağmen, bizleri gerekçesiz kamptan alıp sorguya götürüp, sindirmeye çalışıyorlardı. Bu uygulamaları başka arkadaşlara yaptıkları gibi defalarca bana da yaptılar. Hatta, zaman zaman beni kamptan alıp, araca bindirip ellerinde otomatik silahlarla adanın ıssız yerlerine götürüp, "Daha çok gençsin, sana burada kurşun sıksak, kimsenin haberi olmaz, kemiklerin burada çürür" diyerek tehdit ediyor, beni sindirip, korkutma çabasına giriyorlardı.

Belene'de kaldığımız sürede her türlü fiziki ve psikolojik baskıyı gördüğümüzden dolayı çok etkilendim ve bunların etkisi aradan onlarca yıl geçmiş olmasına rağmen devam ediyor. Bize olduğu kadar, daha da fazla ailemizin bireyleri bundan etkilendi. Annem ve babam yıllarca bunun acısını çektikleri gibi ellerinde sağlık raporlarıyla belgelenecek rahatsızlıklar yaşadılar ve yaşamaya devam ediyorlar. Yaşananlar unutulacak gibi değildi. Dava arkadaşım yüzlerce değerli yiğit insanı tanımaktan her zaman onur duydum

ve yaşadıkça bu onuru kendimde ayrıcalık, şans olarak görmeye devam edeceğim.

1985 yılı Eylül ayı sonuna doğru tahliyeler başladı. Bizleri gruplar halinde bırakıyorlardı. Beni de o grubun birine dahil edip, tahliye ettiler. Ancak oradan ayrılırken bize orada kaldığımız süre içinde yaptığımız masrafları gerekçe göstererek, yakınlarımızın yakınlarımızın görüşmelerde verdiği harçlıkları dahi aldılar.

Bulgaristan Türkü'nün bahar ayaklanmasının 19 Mayıs 1989'da Cebel'de başlayıp arkası gelince, başladılar bizleri emniyet müdürlüğüne çağırmaya. İlişkimiz olan bütün kurumlardan, borcumuz olmadığına dair belge getirmemizi istediler ve pasaport vereceklerini söylediler. Evinde, işinde ve okulunda olağan yaşamından vazgeçip emniyet hücrelerinde, Belene'de, cezaevinde ve sürgündeki şartlara katlanmak ve ölümü göze alarak direnişe kalkmak kolay değildi. Barışçı direnişimize bile tahammül edemeyen rejim, bizleri doğup büyüdüğümüz öz yurdumuzdan etti. Belirli bir süre sonra

Selattin Aziz Atasoy, Yusuf Hüseyin kardeşi Vayde, Ahmet Alpay İlhan Nalbatoğlu sürgündeki Babeçkin kardeşlere ziyaret 1987 Montana - Çerni Vrıh

Türkiye'ye ailecek gidemeyeceğimiz söylendi. Yani annemi, babamı yanıma alamayacağım, kardeşlerimin de gelemeyeceği söylenince, eşim ve bir yaşındaki kızımla beraber öz yurdumuzdan ayrılmak üzere yola çıktık. Cebel Köprüsü'nde bizleri durdurdular. Benim ve öğretmen olan eşimin diplomaları ile benim ehliyetime el koydular. Bizlere pasaportlarımızı, İsveç-Stokholm'e gitmek üzere tren biletini verdiler. Sofya'dan trene bindik, Belgrad'a gelince trenden indik ve Türkiye'ye gitmek üzere Elçiliğe başvurduk. Vardığımızda konsolosluk görevlileri her türlü ihtiyacımızı gördü, sonra şansımıza aynı gün uçakla bizi İstanbul'a gönderdiler.

Baskıcı komünist rejim değişince yaşadığımız haksızlıklara neden olan suçluların mahkeme huzuruna çıkarılmasını bekledik, ümit ettik. Ancak, üzerinden otuz yıl geçmiş olmasına rağmen ümidimiz boşa çıktı.

Benim, ailemin ve yakınlarımın yaşadıkları haksızlıklara sebep olanları, mahkeme huzuruna çıkarıp ceza almalarını sağlarsak, ancak o zaman bu sıkıntıların ve zorunlu göçlerin sona ermesini sağlayabiliriz.

Sağduyu sahibi herkesin dikkatini çekerek empati kurmaya davet ediyorum. Yaşananların bir daha yaşanmaması için, yaşananların kayıt altına alınması, çocuklarımıza anlatarak ve okumalarını teşvik edecek ortamın tesis edilmesi, aydınlarımızın sorumluluğu ve öncelikli görevidir. Avazlarının dirisi olduğumuz, başta daha önce göç etmiş olan yakınlarımız olmak üzere, dünya kamuoyunu ayağa kaldıran bizleri bağrına basan Türkiye Cumhuriyeti'ne minnettarız.

SEMRA KAHRAMAN
(Halil Kahraman'ın kızı)

İsmim Semra Kahraman. Halil Kahraman'ın kızıyım. 1976 Bulgaristan Kırcaali doğumluyum. Olaylar başladığında ben sekiz yaşında küçük bir çocuktum. Olaylar yaşanırken annemin de söylediği gibi, silah seslerini havai fişek gösterisi zannettim ve havai fişekleri izlemek için balkona koştum. Ancak can havliyle kaçışan, koşan insanları görünce ters bir şeyler olduğunu anladım. Askerler havaya ateş ediyorlardı. Olaylar bittikten sonra anneanneme gittik. Babamı bir gün sonra orada gördüm. Sarıldı bize, kucaklaştık sonra gitti. Yaklaşık dört ay haber alamadık babamdan, sonra mahkemede gördüm babamı, o kadar kısa bir görüşmeydi ki. Mahkemede babama, "Suçunu kabul ediyor musun?" diye sordular, babam da "Kabul etmiyorum" dedi. Babamı cezaevinde üç ayda bir görebiliyordum, aramızda cam bir paravan vardı, sarılamıyor, büyüklerden ne kadar konuşma fırsatı olursa o kadar konuşabiliyorduk. Babama gizli gizli şifreli mektuplar yazardım. Türkçe kelimeler yasak olduğu için, mektupların içinde ay ve yıldızı gizleyerek resimler çizerdim, babam hala saklar onları. Bu şekilde iletişim kuruyorduk. On üç yaşımda tekrar babama sarılabildim. Çok garip bir duyguydu. Anne ve babamı karşıdan gelirken gördüğümde "Hangisine önce sarılacağım?" diye şaşırmıştım. Annemi de çok özlemiştim, babamsa sanki bir yabancı gibiydi. Babamla zor alıştık birbirimize, babam bir süre "kızım" diyemedi bize.

Okul zamanı zor geçti. Okulda babası tutuklu olan bir tek ben vardım. Polis şefinin karısı benim sınıf

öğretmenimdi. Sık sık gelir, beni bulur, "Nenenin Bulgarca ismi ne? Annenin, teyzenin, dedenin, kardeşinin Bulgarca ismi ne?" diye herkesi sırayla sorardı. Eğer söylerken takılırsam kızardı. Defalarca disiplin kuruluna gönderildim. Teyzem coğrafya öğretmeniydi okulda. Onun sayesinde kurtuldum. Veli toplantıları ve gösteriler zordu çünkü annem iki çocuğunun arasında seçim yapmak zorundaydı. Kız kardeşim küçük olduğu için annem genellikle kız kardeşimin gösterilerine gidiyordu, ben de boş koltuklara gösteri yapıyordum.

Sınır dışı edilme süreci, bir çocuk olarak benim için heyecanlı bir olaydı. Türkiye hayaliyle, Türkiye kartpostallarına bakarak yaşıyorduk. Pamukkale kartpostalı vardı evde, ona bakmayı çok seviyordum. Pomak bir arkadaşım vardı Gerdana isminde, ona sürekli anlatıyordum, "Türkiye'ye gidince, cibinlikli prenses yatağım olacak" diye. Çok büyük hayallerle geldim Türkiye'ye. Bir çocuk olarak heyecanlı bir olaydı yaşadıklarım.

Yolculuğumuz epey zor geçti. Tam yola çıktık, sınır kapandı diye geri gönderildik. İki gün sonra tekrar yola çıktık, sınırda eşyalarımızı kamyondan indirip, kendimiz taşıyarak sınırı geçtik. Türkiye'de İzmir'e yerleştik.

Daha sonra bana, yabancı öğrenci kontenjanından yatılı okula gitme hakkı tanındı. Herhalde o hak tanınmasaydı ben bugün öğretmen olamayacaktım. Yatılı okuldaki arkadaşlarım aile gibiydi. Doğru yazmayı, doğru konuşmayı onlardan öğrendim ve bu günlere geldim.

Okulda babası tutuklu olan bir tek ben vardım. Polis şefinin karısı benim sınıf öğretmenimdi. Sık sık gelir, beni bulur, "Nenenin Bulgarca ismi ne? Annenin, teyzenin, dedenin, kardeşinin Bulgarca ismi ne?" diye herkesi sırayla sorardı. Eğer söylerken takılırsam kızardı, defalarca disiplin kuruluna gönderildim.

SEVDİYE ÖZGÜR GÜVEN
(Halil İbrahim Güven'in kızı)

Ben Halil İbrahim Güven'in kızı Sevdiye Özgür. Babamın Bulgaristan'da ismi Halil İbrahim İbrahim Ferhat olarak geçiyordu. Babam, 1931 yılında Haskovo kazasının bir Türk köyünde doğmuş.

Bulgaristan Türkleri Osmanlı'nın Balkanlar'daki en büyük aidiyet grubunu oluşturmaktadır. Bulgaristan yönetimi Türk azınlığından her zaman rahatsız olmuştur. Bu da Bulgar devletini Türklere karşı değişik dönemlerde asimilasyon politikası uygulamaya itmiştir.

Bu olayların başlangıcı babamın askerlik dönemine denk geliyor. Babam çok güçlü bir karaktere sahipti, azmi ve dik duruşuyla her zaman çevresindekilerin dikkatini çekerdi. Türklere karşı yapılan sindirme politikalarını çok iyi gözlemleyip, analiz etmişti. 1952 yılında Türk Büyükelçiliğine mektup yazarak, o dönemlerde Türklere karşı yapılanları anlatmış ancak bu mektup hiçbir zaman Türk Büyükelçiliği'ne ulaşmamış. Çünkü emniyette babamın mektubu deşifre edilmiş ve babam askerdeyken tutuklanarak Belene'ye götürülmüş. Babamın ilk tutukluluğu 1952 yılında oluyor. 1952'den 1956'ya kadar babam Belene'de kalmış.

Babamın milli duyguları çok güçlüydü. "Belene benim için zulüm kampı değil, eğitim kampı" derdi. "Orada ben Osman Kılıç ile tanıştım, Osman Kılıç, benim dört yıllık tutukluluğumda Türk tarihini öğreten ve Atatürkçülüğü aşılayan kişidir" diye Osman Kılıç'tan büyük bir

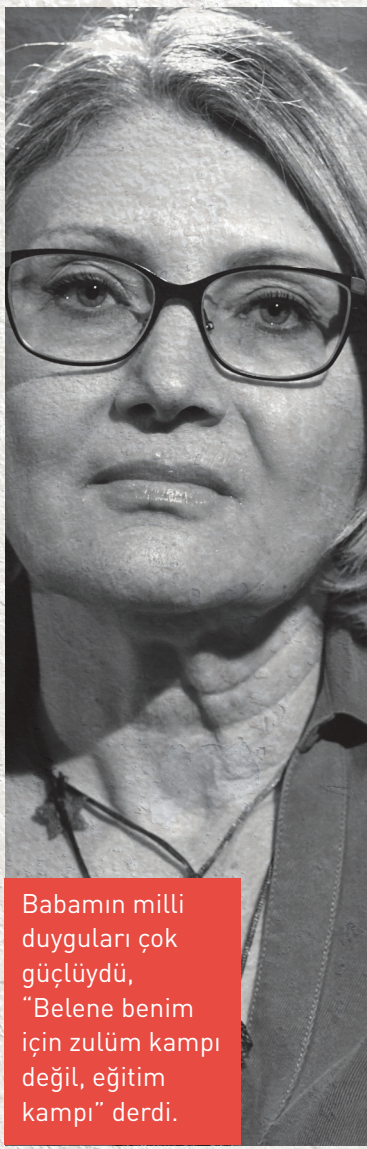

Babamın milli duyguları çok güçlüydü, "Belene benim için zulüm kampı değil, eğitim kampı" derdi.

minnetle, saygıyla bahsederdi. Babam Belene'den "siyasi figür" olarak daha da güçlenerek çıkmış ama Bulgar devleti tarafından daha sıkı gözetime alınmış.

Hayatımda, benim için en önemli iki değer arasında tercih yapma durumuna gelmiştim. Birisi Türk kimliğim ve aidiyetim, diğeri de tıp fakültesi eğitimimdi.

1970'li yıllarda Pomak köylerinde isim değiştirmeler başladığı zaman, babam bu olayların sadece Pomak köyleri ile sınırlı kalmayacağını, sıranın Türk köylerine de geleceğini, bizlerin aidiyetleri ve kimliklerine de dokunacaklarını söylüyordu, nitekim öyle de oldu. Yavaş yavaş Türklerin eğitime ulaşma imkanları kısıtlanmaya başlandı, okullardaki Türkçe ders saatleri azaltıldı. Babamla birlikte, babamın kardeşi Abdullah İbrahim Ferhat da bu davada aktif rol aldı. Babam ve amcam kendi köyümüzü ve çevre köyleri örgütlemiş, "Biz çocuklarımızın Türkçe eğitim görmesini istiyoruz" diyerek imza kampanyası başlatmıştı. Ama bu kampanyalar bir işe yaramadı ve Türkçe dersleri kaldırıldı. 1970'li yılların sonlarında Türk nüfusun az olduğu köylerde isim değiştirmelerin başladığını duyuyorduk, bu duyumlarla birlikte o köylerde ufak tefek isyanlar da başladı.

1980'li yıllarda ben tıp fakültesinin birinci sınıfındaydım. Böyle bir mücadeleyi yürüten bir ailenin çocuğu olarak ben de kendime böyle bir misyon edinmiştim: "Kesinlikle kimliğimize, ismimize, Türklüğümüze dokundurmayacağız." Benim bu söylemlerim üzerine sık sık emniyete çağırılarak sorgulandım. Sorguda, "Eğer özgürlük dediğiniz dönemde özgürce yaşamayacaksam, hapiste yaşamak daha onurludur" diye konuştum.

Okulun birinci dönemi bitmiş ve sınavlar başlamıştı. Sınava girdiğimde hocanın yaklaşımı şaşırtıcıydı. Çünkü hocam, benim çok zeki bir öğrenci olduğumu söyleyerek beni kutladı. Biz bir başarıyı elde edebilmek için Bulgarlardan çok daha fazla çaba göstermek zorundaydık. Bu yaklaşım bana bir şeylerin yaklaştığını düşündürdü ama çok net anlayamadım.

Sınavdan çıktım, sekreter geldi ve rektörün benimle konuşmak istediğini söyledi. Rektörün yanında bizim birkaç hocamız daha vardı. Rektör girer girmez bana sarıldı. "Evladım bu ne güzellik, bu bir Slav güzelliği, arkadaşlar ne dersiniz?" diye konuştu. Ben de artık anladım meselenin nereye gittiğini. "Senin başarını duydum, çok iyi puanlar alarak sınavlarını geçiyorsun, sen çok iyi bir doktor olacaksın, şimdi buradan çıktıktan sonra sekreteryaya uğra, paranı al ve memleketine git, kimliğini alarak üç gün sonraki sınavında da aynı başarıyı göster" dedi. "Ben sadece Türk kimliğimle tıp fakültesini bitiririm, benim başka kimliğim asla olmayacak" diyerek odadan çıktım. Sonra memleketime gittim, o arada sınavlar bitmişti ve ben okuluma dönemedim. Çünkü yeni kimlik almak istemiyordum, biz ailece bunun mücadelesini yürütüyorduk.

1985 yılı Ocak ayının sonuna doğru bir sabah evde kahvaltı hazırlıyorduk. O sırada bir askeri araç durdu ve içinden çıkan üniformalı beş kişi eve geldi. Babamı evden alan bu polisler, babamın niçin tutuklandığını, nereye götürüldüğünü açıklamadı, bize hiçbir bilgi vermedi. Babamla ilgili bilgi alabilmek umuduyla Haskovo'ya gittik, meğer babam kardeşiyle birlikte Belene'ye götürülmüş.

Bu arada sömestir tatili bitti ve yeni kimliğini almadığım için okuluma gidemedim. Zor günler başlamıştı ailem için. Babam yoktu, annem tek başınaydı, benim iki kız kardeşim daha var. Babam tutuklandığında komşu köyde magaziner olarak çalışıyordu, yani universal mağazalarda satış temsilciliği yapıyordu. On beş yıla yakın bu görevi yapan babam, bu süre içerisinde bütün denetlemelerden başarıyla geçmiş, hiçbir açığı bulunamamıştı. Babam götürüldüğünde ise babamın hesapları denetlenmiş ve nasıl olduysa önemli miktarda bir para açığı bulunmuş. O zor günlerde gelip bizden bu parayı talep ettiler. Elbette böyle bir paramız yoktu, annem tek başınaydı, biz okuyorduk, akrabalarımızın ve yakınlarımızın yardımıyla bu açığı kapattık.

> Eğer özgürlük dediğiniz dönemde özgürce yaşamayacaksam, hapiste yaşamak daha onurludur.

Hayatımda benim için en önemli iki değer arasında tercih yapma durumuna gelmiştim. Bir tanesi Türk kimliğim ve aidiyetim, diğeri de tıp fakültesi eğitimimdi. Bu ikisi arasında seçim yapmalıydım, okul başlamıştı ve ben eğitimime devam edemiyordum, babam ile bu konuyu konuşmayı çok istiyordum ama görüşmemiz mümkün değildi. Babamın Belene'de olduğunu öğrendiğimde annemle beraber ikimiz Belene'ye gittik ama bizi görüştürmediler. Döndükten bir iki hafta sonra emniyetten yeni kimliklerimizi gönderdiler. O kimlikler geldikten sonra ben iki ay gecikmeyle okuluma döndüm. Okula dönünce yine büyük şefkatle ve hoş görüyle karşılandım. Kaçırdığım sınavlarım için bana özel tarihler belirlendi ve ben sınavlara girdim. Ama sonrasında okulda da çok zor bir dönem başlamıştı, psikolojik baskılar devam ediyor, sınavlarda ilk başta gösterilen hoşgörü gösterilmiyordu. Direnişimizden dolayı ciddi zorluklarla karşılaştım.

Böylece aylar geçti. 1985'in sonlarına doğru, Belene'de bulunan amcamdan bize bir mektup geldi. Mektupta, "Ağabeyim yanımda değil artık, onu alıp götürdüler, onu emniyete gidip arayın" diye yazıyordu. Biz emniyetten bilgi alamadığımız için Türkiye'nin Filibe Başkonsolosluğu'na gittik ve durumu anlattık. Birkaç hafta sonra babamın Sofya'da 6. Bölge Polis Karakolu'nda tutulduğunu söylediler. Orasının ağır siyasi suçluların işkence gördüğü bir yer olduğunu biliyorduk. Annemle yine babamı ziyarete gittik ama babamla sadece benim görüşmeme izin verdiler, annemi içeriye almadılar. Beni alarak binanın üç dört kat altında bir odaya götürdüler. Koridorda gardiyanlar arasında birini gördüm ama hiç babama benzemiyordu. Babamı tanıyamadım. Benim babam yakışıklı, iri yarı bir adamdır. Babam çok kilo vermişti, bir deri bir kemik kalmıştı ve yürüyemez durumdaydı. Gardiyanlar babamı odaya getirerek sandalyeye bıraktı. İkimiz birbirimize sarılıp dakikalarca özlem giderdik. Türkçe konuşmaya başladığımızda, yanımızdaki bir üst rütbeli, Türkçe konuşmamızın yasak olduğunu, buna bir daha yeltenirsek konuşmayı keseceğini söyledi. Beden dilimizle beş dakika zaman geçirdik, babamla konuşamadan bir görüşme gerçekleştirdik. Daha sonra öğrendiğimize göre babam orada çok ciddi işkencelere maruz kalmış. Babam Belene'deki tutukluları örgütlediği için oraya götürülmüş. İşkenceler sonucunda

sağlık durumu bozulunca babamı tekrar Belene Kampı'na götürmüşler. Orada arkadaşları babamın toparlanmasına yardım etmiş. Babamın sağlık durumu iyice bozulunca babamı izine gönderdiler, bu süre içinde babam her gün imza veriyordu. Sağlık durumu çok kötü olduğu için babamı sürgüne göndermediler.

Türkiye'ye zorunlu göçümüz ise şöyle oldu: Bir gece ansızın geldiler ve "24 saat içinde neyiniz varsa toparlanın ve ülkeyi terk edin" dediler. Göç süreci hiç kolay olmadı. Biz aile olarak, sülale olarak isim yapmıştık, kocaman bir çınar ağacını düşünün, yurdundan öylece köküyle koparılmış, Türkiye'ye gelmiş ve biz burada kök salmaya çalışıyoruz. Burada da çok zorluklar yaşadık ama yine de anavatanımızda olmanın verdiği mutlulukla hayatımıza dört elle sarıldık ve bu günlere geldiğimiz için mutluyuz.

Bütün bu olayları yaşarken, hiçbir hukuki hakkımız yoktu, hiçbir zaman avukatımız olmadı. Ancak, bizlerin oradaki davası tarihe geçti, babalarımız bu davayı eser olarak bıraktı. Bizler de bu davayı sonuna kadar sürdüreceğiz, sahip çıkacağız.

Göç süreci hiç kolay olmadı. Biz aile olarak, sülale olarak isim yapmıştık, kocaman bir çınar ağacını düşünün, yurdundan öylece köküyle koparılmış, Türkiye'ye gelmiş ve biz burada kök salmaya çalışıyoruz.

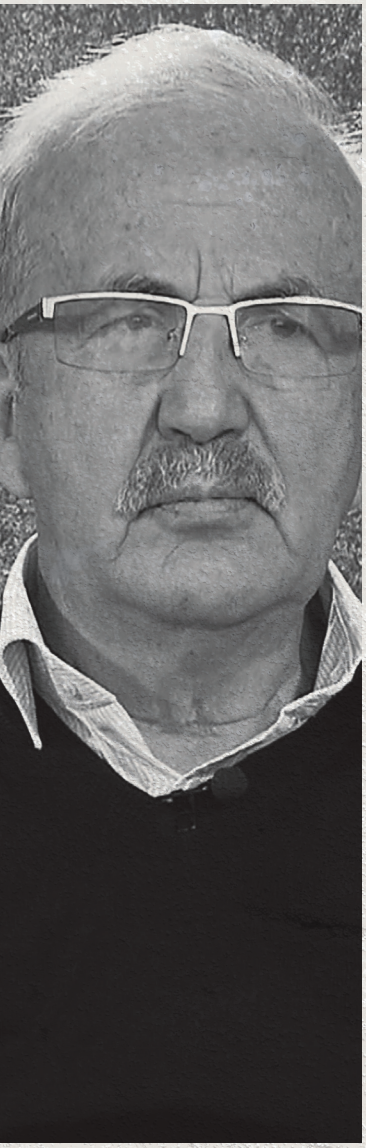

SÜLEYMAN TÜRKSÖZ

Ben Süleyman Türksöz. İsim değiştirme olayları sırasında, bin kişinin çalıştığı bir fabrikada makine mühendisi olarak görev yapıyordum. Üniversiteyi bitirip fabrikaya tayin olduktan sonra beni altı aylığına Almanya'ya göndermek istediler. O sırada emniyetten gelen sivil polisler, "Ya bizimle olursun ya da bizim karşımızda düşmanımız olursun. Bizimle olmazsan, bu yol dikenli bir yoldur" dediler. Ben de onlara "dikenli yolu" seçtiğimi söyledim.

1984 yılında, çevre köylerde isim değiştirmelere başlanmıştı. 25 Aralık 1984'te köyümüzde bu olaylara karşı yürüyüş yapıldı. Bunun yankıları bizim fabrikada da duyuldu, işçiler çok tedirgindi. O gün öğleden sonra iş bırakma eylemi oldu, bütün Türk işçiler işi bıraktı. Diğer fabrikalar bizim iş bıraktığımızı görünce onlar da işi bıraktı, bütün sanayi boşaldı. Fabrikada tek beyaz yakalı bendim, hakkımda bilgi almak için tüm işçileri sorgulamışlar.

Hemen o gün emniyetten sivil polisler gelerek beni müdürün odasına çağırdılar ve benim işçileri organize ettiğimi söylediler. Ben de isim değiştirme olaylarına karşı olduğumu söyledim. Ertesi gün yemekhanede gelip ellerime kelepçeleri vurdular. O gece nezarette küçük bir odada on kişi kaldık. Ertesi gün bizi Belene'ye gönderdiler. Ben Belene Toplama Kampı'na gittiğimde otuz üç yaşındaydım. Belene'ye yirmi beş kişi kapalı bir arabayla gittik. Altı kişilik odalarda tahta ranzalar vardı. Döşek, soba, kalorifer yoktu. Camlar buz tutmuştu, bütün gece uyuyamadık.

Sonradan öğrendik ki Tuna Nehri buz tutmuş. Bizi her gün sorguya çağırdılar, bize yönelik suçlamalar çok büyüktü. Bazı arkadaşlar terör grubuna üye olmaktan suçlandı, benim de bütün olayları organize ettiğim söylendi. Bunlar bir insanı idama götürecek çok büyük suçlardı.

Beş ay boyunca ailem nerede olduğumu bilmedi. Beş ay sonra ilk görüşmemizi yaptık. Görüşme sırasında, eşimi ve üç çocuğumu uzaktan görebildim, onlara sarılmak istedim ama izin vermediler. Görüşme sırasında bizim Bulgarca konuşmamızı istediler ama biz inadına Türkçe konuştuk, çünkü kaybedecek bir şeyimiz yoktu.

Belene'de inşaatta çalışmaya ben gönüllü gittim. Çünkü güneş görmem gerekiyordu. Verdikleri yemekler çok kötüydü, yemek denilemezdi. Bütün vücudumuz erimeye başlamıştı, üç yüz gram ekmek ile günü geçiriyorduk. Yaz ayları boyunca çalıştık, bazı arkadaşlar adada kalarak tarlalarda çalıştı, mısır çapaladı.

On ay sonra Belene'den çıkarken, sanki lüks bir otelde kalmışım gibi kaldığım her gün için yatak, çarşaf parasını istediler benden. Devlete ödemem gereken parayı ben ödemedim. Belene'den çıktıktan sonra ev hapsi başladı, her gün imza atmak zorundaydım.

Belene Toplama Kampı 1985

Bu süreçte eşimin psikolojisi de çok bozuldu. Eşim öğretmendi, o da işten kovuldu. Biz Belene'de ızdırap çektik ama ailelerimiz bizden daha çok sıkıntı yaşadı. "Ölsek bile çocuklarım benden

> Biz Belene'de ızdırap çektik ama ailelerimiz bizden daha çok sıkıntı yaşadı. "Ölsek bile çocuklarım benden utanmaz, şehit düşerim, benimle gurur duyar" diye düşünürdüm.

utanmaz, şehit düşerim, benimle gurur duyar" diye düşünürdüm. Eşim, orada doktora da gidemedi, Türkiye'ye geldikten sonra psikolojik tedavi gördü.

Haziran ayının 20'sinde beni çağırarak, 24 saat içinde ülkeyi terk etmemi istediler, pasaportumu vererek beni İsveç'e gönderdiler. Ben de İsveç'e gitmeyi reddettim. Bu sırada Türkiye sınırı açılınca, Kapıkule'den elimde iki bavul ve ailemle giriş yaptım ve Bursa'ya geldim. Çıkarken diplomalarımı eşyaların arasına saklayarak getirdim.

ŞAKİR SEVER

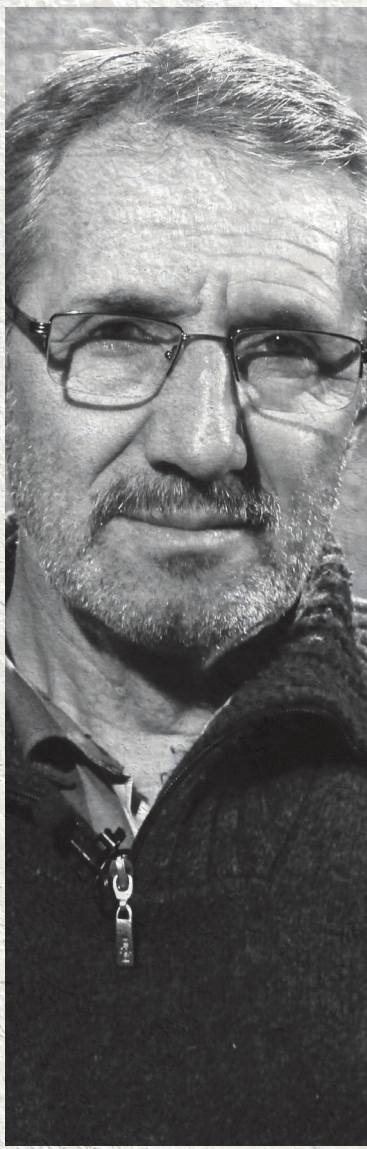

Ben Şakir Sever. 8 Nisan 1955'te, Kırcaali iline bağlı Çamdere'de doğdum. Beş yaşına kadar orada yaşadık, sonra Çamdere'ye yapılan barajdan dolayı Kırcaali'ye bağlı Büyükdere köyüne nakledildik. İlkokulu köyde, ortaokulu Kırcaali'de, liseyi Mestanlı'da okudum. Askerden döndükten sonra motor tamir bakım fabrikasında çalışmaya başladım.

1984 yılında isim değiştirme olayları yaşanmaya başladı. Biz de arkadaşlarla bir araya gelerek tepki gösterme kararı aldık ama eylemlerimizi gerçekleştiremedik. Aslında, yapmak isteyip de yapamadıklarımızdan dolayı 9 Nisan 1985'te emniyette sorguya alındım. Beni dört ay emniyette tuttuktan sonra, 6 Nisan 1986'da Eski Zağra Cezaevi'ne gönderdiler. Ağabeyim Şaban Sever ise Belene'de yattı. Ailem cezaevine beni ziyarete geldiğinde aramızda set vardı, birbirimizi görebiliyorduk ama konuşamıyorduk. Onlar Bulgarca bilmediği, ben de Türkçe konuşamadığım için iletişim kuramadık. Onlar bakıyor, ben bakıyorum ağlıyoruz ağlıyoruz, gözyaşları akıyor.

Aynı ayın sonunda Kırcaali'ye mahkemeye çıkarıldım. Mahkemede, "devlete karşı casusluk" diye bir maddeden yargılandım ve iki buçuk sene hapis, bir buçuk sene

> Ailem Bulgarca bilmediği, ben de Türkçe konuşamadığım için iletişim kuramadık. Onlar bakıyor, ben bakıyorum ağlıyoruz ağlıyoruz,gözyaşları akıyor.

sürgün cezası aldım. Eski Zağra'da iki buçuk sene hapis yattım, oradan da Tuna boyuna Vidin tarafına sürgüne gönderildim. Oraya yeni yapılan emniyet binasının inşaatında çalıştım. Bu çalışmamız karşılığında bir ücret ödemediler ama yemek veriyorlardı. Ben yalnızdım sürgünde, eşim ve çocuklarım köydeydi.

Sürgünde de bir buçuk sene kaldıktan sonra 1988'de eve döndüm. 5 Ağustos 1989'da da Avusturya'ya sınır dışı edildik. Biz Avusturya'ya gitmedik, Yugoslavya'yı geçtikten sonra Belgrad'da Türkiye Büyükelçiliğine başvurduk. Oradan bizi uçakla İstanbul'a gönderdiler. İstanbul'dan da İzmir'e geldik. 6 Haziran 1989'dan beri İzmir'de yaşıyoruz.

ŞÜKRÜ ALTAY

Ben Şükrü Altay. Bulgaristan'da ismim Şükrü Süleyman Mehmetov'du. 1984'ün sonunda verilen Bulgar ismim ise Alexander Belçinov.

Zorla isim değiştirme ve asimilasyon sürecinde, Koşukavak Lisesi'nde Almanca öğretmeniydim. Bulgaristan totaliter rejiminin uygulamaya başladığı asimilasyon süreci çok ciddiydi. Bir öğretmen olarak orada yaşayan Türklerin katkılarıyla, onlardan kesilen vergilerle tahsil yaptığımı ve onlara borçlu olduğumu hissederek, gereken tepkiyi göstermeye karar verdim. Yapılan uygulamaların temel insan hakları ihlali olduğunu toplantılarda, okulda dile getirdim. Fakat bu sadece kişisel bir tepkiydi. Daha sonra Kasım ayının 5'inde Bulgaristan Devlet Konseyi'ne dilekçe verdim ve dilekçemde, "Bu şartlar altında ailemin ve benim Bulgaristan'da kalmamızın mümkün olmadığını" ifade ederek ülkeyi terk etmek istediğimi belirttim.

Bütün bunlar toplanmış, dosyalanmış. 29 Aralık 1984'te onuncu sınıflara ders verdiğim esnada iki silahlı, bir de sivil polis gelerek öğrencilerimin önünde beni tutukladı. Koşukavak Polis Karakolu'na götürüldüm. Karakola gittiğimde, "Bu mu bizim partimize ve devletimize karşı gelen?" diyerek üzerime çullandılar ve beni dövmeye başladılar. Beş gün koğuşta kaldım, beşinci günün sonunda saat üç gibi karakolun şefi beni odasına çağırttı ve dedi ki; "Seni bırakıyoruz şimdi, yarın sabah liseye gideceksin, dolabından eşyalarını alacaksın, on dakika içinde liseyi terk edeceksin ve bir daha oradan geçmeyeceksin."

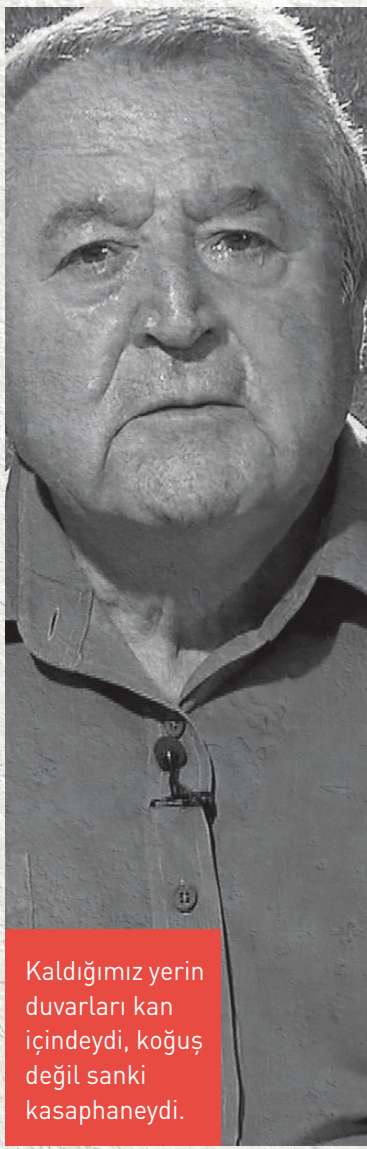

Kaldığımız yerin duvarları kan içindeydi, koğuş değil sanki kasaphaneydi.

Sabahları gardiyanlar koğuşların kapılarını öyle şiddetle ve öyle nefretle açıyor, bizlere öyle nefretle davranıyorlardı ki yan tarafta biri gözlese izlese bu sahneyi, diyecek ki "Bunlar katil sürüsü."

24 Şubat 1985'te yeniden polise çağırıldım ve evden hiç ayrılmayacağıma dair bir tutanağa imza attım. 8 Mart 1985'te tutuklanarak Kırcaali Polis Merkezi'ne götürüldüm. Ben, Ömer Osman ve bir de Hamdi adında sağlık memuru bir arkadaşımız ile birlikteydik. Kaldığımız yerin duvarları kan içindeydi, koğuş değil sanki kasaphaneydi. Oradan, Belene Toplama Kampı'na doğru yola çıktık. Belene'ye vardığımızda, bizi büyükçe bir salona aldılar. Orada anadan doğma soyunduk, gereken işlemler yapıldıktan sonra mahkumların giydiği elbiseleri verdiler. Bu elbiselerin özellikle gömlekleri, Hitler'in toplama kamplarındaki tutukluların giydiği gömleklere benziyordu.

Bir koğuşa dokuz kişi gönderildik. Koğuşun pencereleri sacla kapatılmıştı, içeride odun kömür olmadığı için yanması mümkün olmayan bir soba vardı. Orada on gün geçirdik ve çok üşüdük, açlık da bir yandan, çorba gibi bir şey veriyorlar ama ne olduğu belli değil. Allah'tan soğan verdiler de soğan ekmek yedik.

Böyle bir şok yaşayacağımızı, rejimin bizlere karşı bu kadar saldırgan olabileceğini kimse tahmin etmemişti.

Sabahları gardiyanlar koğuşların kapılarını öyle şiddetle ve öyle nefretle açıyor, bizlere öyle nefretle davranıyorlardı ki yan tarafta biri gözlese izlese bu sahneyi, diyecek ki "Bunlar katil sürüsü." Tabii 24 saatte bir açılıyor koğuşlar. İçeride bir kova var, bütün ihtiyaçlarımızı o kovaya yapıyoruz. İlk başta arkadaşlar çok sıkıldılar, çok zahmet çektiler ama görüldü ki bu iş böyle yürüyecek, başka yolu yok.

Daha sonra binanın öbür kanadına geçirdiler bizi. Çünkü arkadan da sürekli tutuklular geliyordu. Binanın diğer kanadına geçtiğimizde, koğuşta yirmi kişiden fazla vardı. Hijyen diye bir şey mümkün değil, yirmi kişi olunca daha da ağırlaştı durum ve bu böyle devam etti. Banyo yapmak söz konusu değildi ve 1985 Nisan ayının başı geldi. Benim de içinde olduğum bir grup işe çıkarıldı. Belene kasabasına sabah çıkıp akşam getiriliyorduk. Grubun bir bölümü inşaatlarda toz toprak içinde çalışıyor, büyük kısmı kerpiç evleri yıkmakla uğraşıyordu. O toz toprak içinde çalıştığımız iki ay boyunca defalarca yalvarmamıza, yönetimden bunu istememize rağmen banyo yapmamıza izin verilmedi. Yemekler hakeza, bizim yiyeceğimiz, bize uygun yemekler değildi. Ailelerimize herhangi bir şekilde ulaşmamız veya onlara mektup yazma şansımız yoktu. Bu imkan daha sonra verildi. Böyle bir şok yaşayacağımızı, rejimin bizlere karşı bu kadar saldırgan olabileceğini kimse tahmin etmemişti.

1985 Mayıs ayının başında bizi 1949'dan beri mevcut olan toplama kampına naklettiler. Toplama kampında ilk kalanlar biz değildik. Bu kampta bizden önce siyasi Bulgar muhalifler, Müslüman Pomaklar, en sonunda da isimlerimizin zorla değiştirilme sürecinde bizler kaldık. Kampta, gardiyanların ve yönetimin bize karşı tavırları hiç yumuşamadı. Bölgelerden gelen gizli servisin adamları periyodik şekilde bizim arkadaşlarımızla konuşmaya, tehditler şantajlar yapmaya devam etti. Ama zaman içerisinde insanlarımızın iradesi güçlendi, daha sağlam hale geldi ve biz, "Bu böyle devam edemez" düşüncesine kapıldık. Herhangi bir hukuki yardım alma imkanımız olmadığı gibi toplama kampına gönderilmemizin sebepleri de açıklanmıyordu. Sorduğumuz zaman, "Siz bilirsiniz neden burada olduğunuzu" cevabı veriliyordu. Belene'de, herhangi bir mevkiye ya da

> Biz çalışırken kasabada yaşayan vatandaşlar yanımızdan geçiyor, bizleri o elbiselerle, o keplerle çalışırken seyrediyorlardı. İnsanların bakışları çok inciticiydi, yani biz bunu hak etmediğimizden dolayı çok üzülüyorduk. Sekiz değil, on altı saat çalışsam razıyım ama bu bakışlar altında kalmak çok kırıcıydı.

Sürgüne gönderiyor ama kaldığım evin kirasını, elektriğini suyunu ödetiyorlardı, vermiş oldukları maaş ise çok azdı. Sürgünde o derece fakir düştüm ki giyecek elbisem kalmadı.

merciye gidip şikâyet edemezsiniz, çünkü böyle bir merci yok zaten. Avukat istesem kimsenin avukat vereceği yok, yani kanunsuzluk, o dönemde kanun haline geldi.

1985 yılının Temmuz ayının 5'inde bir günlüğüne açlık grevi yapıldı bütün kampta. Bir günlük açlık grevinden sonra, iki üç haftada bir savcılar geliyor ve öyle konuşmalar yapıyorlardı ki bir daha artık eve dönmemizin imkansız olduğu düşüncesine sokuyorlardı bizi. "Burada otuz yıl kalacaksınız, aileleriniz ve akrabalarınız yedi kuşak boyunca takip edilecek. Siz devlete karşı çıktınız, devletin siyasetini çürütmeye uğraştınız" deniliyordu. Bu psikolojik baskı, böyle şartlarla ilk defa yüzleşen bizleri çok üzüyordu ve travma yaşıyorduk. Ama daha tecrübeli ağabeylerimiz büyüklerimiz bunların dediklerine inanmamamız gerektiğini söylüyor, bizler onların öğütleriyle ayakta durabiliyorduk. Daha sonra savcıların yaptığı bu tür konuşmalar bizi etkilemez oldu. Onlar da bunu gördü ve daha fazla bu çalışmayı sürdürmediler.

1985 yazında, toplama kampında olan tutukluların bir kısmını inşaatlarda, bir kısmını da tarımda işe çıkardılar. Ben 24 Eylül 1985 yılında son kez işe çıktım adadan. Çünkü beton blokları kaldırarak caddelere döşüyorduk ve ben ağır iş yapmaya alışık olmadığımdan dolayı belimi ağrıttım ve o yaz ağrılar, acılar içinde işe gitmeye devam ettim. Çünkü adada kalmak da ayrı bir eziyet, ayrı zordu.

Biz çalışırken kasabada yaşayan vatandaşlar yanımızdan geçiyor, bizleri o elbiselerle, o keplerle çalışırken seyrediyorlardı. İnsanların bakışları çok inciticiydi, yani biz bunu hak etmediğimizden dolayı çok üzülüyorduk. Sekiz değil, on altı saat çalışsam razıyım ama bu bakışlar altında kalmak çok kırıcıydı. 24 Eylül'e kadar işe çıktım ve o tarihten sonra "Ne olursa olsun işe çıkmayacağım"

dedim çünkü ağrılar içinde çalışamıyordum, toplama kampında yirmi beş kişilik hastalar grubu ile kaldım.

Eylül ayından sonra artık yavaş yavaş sonbahar soğukları başladı, şartlar daha da zorlaştı. 1985'in sonu, 1986 yılının başında birkaç arkadaş gönderildi, diğerleri toplama kampında kalmaya devam etti. Yaşam şartları hemen hemen aynı şekilde sürüyordu. Aileyle görüşmeler üç ayda bir yapılıyordu. Ailelerimizin getirdiği üç beş kilo gıdayı gruplar halinde tüketiyorduk. Çünkü hapiste verilen gıdalar çok kötüydü.

Daha sonra 1986 Ocak ayının sonunda arkadaşları başka bir yere götürmeye başladılar. Götürülen arkadaşlarımızdan haber alamıyorduk. Çünkü sürgüne gitmiş olsalar bir şekilde malumat alabilirdik ama giden bir daha gelmiyordu. 31 Ocak 1986'da beni, Mehmet Zafer ve bir de Halit ağabeyimizi "Eve gönderileceksiniz" diyerek aldılar. Fakat toplama kampından iki kilometre ayrıldıktan sonra bizi arabadan indirerek, "Siz eve gitmiyorsunuz tecrit edileceksiniz" dediler. Uzun zamandır haber alamadığımız arkadaşlarımız da tecrit ediliyormuş. Tecrit edildiğimiz yer, bir zamanlar sınır askerlerinin karakoluymuş, etrafı bataklıklarla çevrili Zastava denilen bir yer. Tecride, büyük toplama kampından otuz altı kişi gönderildik, burada psikolojik baskı daha etkiliydi ve bu durum Mart ayının 25'ine kadar devam etti. Oradaki nem, yaşam şartları, psikolojik baskı, yiyeceklerin kötü olması etkisini göstermeye başladı. 25 Mart 1986 yılı organize bir şekilde -öyle ya da böyle kaybedeceğimiz bir şey kalmadı diyerek- açlık grevine başladık. Böbreklerimizin tahrip olmaması için sadece su içiyorduk. Her gün doktor gelip kontrol ediyordu. Açlık grevinin sekizinci günü, -benim kalp problemim var- doktor benim revire götürülmem gerektiğini söyledi. Oraya vardığımızda dediler ki; "Revir mevir yok, bunu koğuşun birine atın." Bıraktılar beni bir koğuşa.

10 Nisan'da iki gardiyan gelerek beni yönetim binasına götürdü. Orada doktor, savcı ve subaylar vardı. Doktor Plevne İl Hastanesi'nden gelmişti, diğerlerinin önünde beni muayene etti ve dedi ki; "Ya grevi bırakacaksın ya da biz daha fazla sorumluluk taşımayacağız, çünkü sen bitiyorsun." Sonra başka

> Eve dönmem bir mucizeydi. Çocukluk yıllarımdan bir arkadaş baktı ki çok mahcup durumdayım, beni inşaatlara amele olarak işe götürdü. Onun sayesinde beş altı ay daha aileme bakabildim.

ikna edici sözler de söylediler.Ailemin yad ellerde kalacağını, çocuğuma kimlerin bakacağını, ailemin bensiz ne yapacağını düşünerek açlık grevini bırakmaya karar verdim. O kadar zayıflamış, o kadar hastalanmıştım ki durumum çok kötüydü, beni revire götürdüler, orada nisan ayının sonuna kadar kaldım. Nisan ayının sonuna doğru arkadaşları, Belene Toplama Kampı'ndan başka bir toplama kampına doğru taşımaya başladılar. Daha sonra anladık ki seksen altı kişi Bolov Dol'a götürülmüş.

Revirde biraz kendime geldikten sonra yine tecrit edildiğimiz, Zastava'ya iade edildim. Orada otuz altı kişiden, on iki kişi kalmıştık. Mayıs ayının başında bir gün gelerek, "Zastava'yı kapatıyoruz" dediler ve bizi büyük toplama kampına yeniden taşıdılar. Büyük toplama kampına gittiğimizde, artık o beş yüz on yedi kişiden eser yoktu, kamp mezarlık haline gelmiş, toplama kampında altmış yetmiş kişi kalmıştı. 1986 yılının Ağustos ayına kadar toplama kampında kalmaya devam ettik. Nükleer santralde kullanılacak izolasyon malzemelerinden yastıklar dikmemizi söylediler. O malzemenin ciğerlere çok zararı var, bir kısmımız tepki göstererek çalışmadık, bir kısmımız ise ufak tefek birkaç iş yaptı.

8 Ağustos 1986 yılında, kalan kırk kişiden çoğumuz ikinci açlık grevine başladık. Grev sekiz gün sürdü, yine bir kısmımızı hapishanenin koğuşlarına taşıdılar. Sekizinci günün sonunda beni ve bazı arkadaşları yönetimin binasına çağırdılar ve dediler ki; "Açlık grevini durdurursanız sizi adadan sürgüne göndereceğiz." Bu benim için daha iyiydi, bir kışı daha adada geçirmek özellikle benim için zordu. Sekizinci gün geldiler, Mehmet Zafer ve beni alarak Kuzeybatı Bulgaristan'a ayrı ayrı köylere sürdüler.

Toplama kampında yaşadığımız bütün bir süreç bizde derin etkiler bıraktı. Ben 8 Mart 1985'te Belene Toplama Kampı'na girdiğimde yanımda 475 leva param vardı, bütün param da oydu zaten, aldılar paramı ve bana iade etmediler. "Sen bu parayı burada harcadın. Bu para masraflarının karşılığı, daha da borçlusun" dediler.

Sürgün yıllarında çok iyi anılarım olmadı. Ben öğretmen olmama rağmen beni bir ahıra, yüz kırk iri baş hayvanın bakımına verdiler. Ben istesem çalışmayabilirdim, çünkü bazı arkadaşlar çalışmadı. Ama ailemin durumu çok kötüydü. Zaten öğretmenlerin aldığı maaş, birikimimiz ortada o dönemde. Çalışmak zorunda kaldım. Çünkü sürgüne gönderiyor ama kaldığım evin kirasını, elektriğini suyunu ödetiyorlardı, vermiş oldukları maaş ise çok azdı. Sürgünde o derece fakir düştüm ki giyecek elbisem kalmadı.

Sürgünde yirmi altı ay, yirmi üç gün kaldım. Son yedi ayda çalıştığım o ağır iş nedeniyle hastalandım, doktora gitmek istedim, doktor iyi bir insan çıktı.

Şükrü Altay, öğrencileriyle 1980

"Bu yapmış olduğun ağır işi yapmayacaksın, sana daha hafif iş verecekler" diyerek bir belge verdi bana. Bunun üzerine daha hafif bir iş verdiler bana.

Sürgün olduğunuz yerlerde toplama kampından daha iyi yaşam şartlarınız var, doğrudur ama yalnızsın, başına bir hal gelse veya alıp götürseler, hiç kimse görmez, hiç kimse bilmez nerede olduğunuzu.

10 Ekim'de yaşadığım eve bir kağıt geldi, polis karakoluna çağrıldım. Sofya Başsavcılığından serbest kalmam ile ilgili yazılı bir emir gelmiş ama on yedi gün boyunca beni unutmuşlar. Baktım ki didişmenin bir anlamı yok köyden ayrılırken son kiramı ödedim.

Eve dönmem bir mucizeydi. Çocukluk yıllarımdan bir arkadaş baktı ki çok mahcup durumdayım, beni inşaatlara amele olarak işe götürdü. Onun sayesinde beş altı ay daha aileme bakabildim. 9 Haziran 1989'da polise çağrıldım, bana ülkeyi terk etmemi söylediler. Pasaportumu aldım ve Türkiye'ye girdim. Bütün orada yapmış olduğum uğraşılar, eğitimimi tamamlamak, Bulgar çocuklarının arasında bir Türk olarak yıllarca çalışmak, otuz dört yıllık emeğimin bir anda yok olması tabi insanı çok üzüyor.

Rejim yıkıldıktan sonra, hukuki çalışma yapmaya karar verdik. BAHAD Derneği olarak Avrupa Konseyi'ne gittik, on yıl boyunca dertlerimizi anlattık. Raporlar yazıldı, kararlar çıktı ama buna rağmen Bulgar devleti, 1984-1989

> O dönem yaşadıklarım ruhumda, şuurumda yaralar bıraktı. Tabi onları unutmak çok kolay değil. Bir ülkede kırk sene yaşayıp, bütün çocukluğunun, gençliğinin, öğrencilik yıllarının geçtiği, hatıralarının olduğu bir yerden, kırk yaşından sonra başka bir ülkeye, zorla sınır dışı edilerek gönderilmek, insanın unutabileceği bir şey değil.

yılları arası Türklerin ve azınlıkların üzerinde suç işleyenleri hiçbir şekilde yargılamadı, bugüne dek yargılanmış tek suçlu yok.

O dönem yaşadıklarım ruhumda, şuurumda yaralar bıraktı. Tabi onları unutmak çok kolay değil. Bir ülkede kırk sene yaşayıp, bütün çocukluğunun, gençliğinin, öğrencilik yıllarının geçtiği, hatıralarının olduğu bir yerden, kırk yaşından sonra başka bir ülkeye, zorla sınır dışı edilerek gönderilmek, insanın unutabileceği bir şey değil.

Zaman her şeyi tedavi ettiği gibi bunu da tedavi etti ama içimizde her zaman oradaki evimizin, yerimizin, köyümüzün, dikeninin, taşının anıları kaldı ve bize acı verdi. İnsanoğlu budur, silemezsin geçmişini.

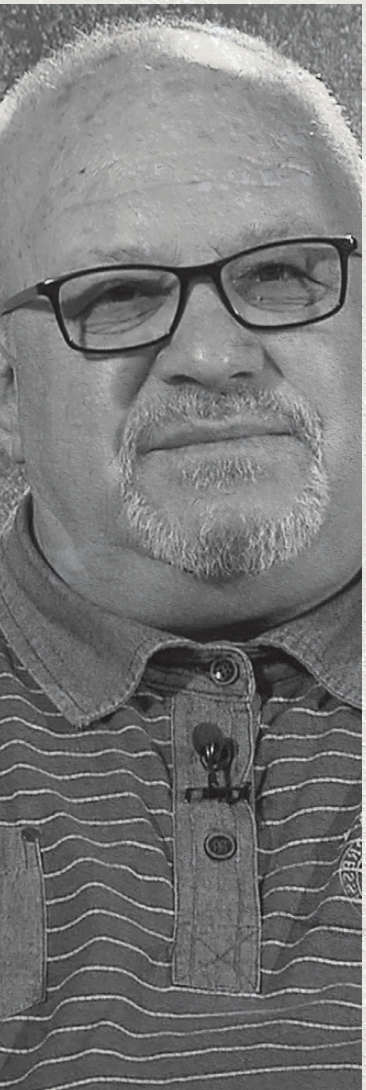

TAHSİN COŞKUN

Ben Tahsin Coşkun. Bulgaristan'daki ismim Tahsin Ahmet Mustafa Gölcük. Kırcaali Cebel beldesinin Gölcük köyünde 30 Mart 1957'de dünyaya gelmişim. Çocukluğum sekizinci sınıfa kadar köyde geçti. Sonra Eski Zağra'da iki yıllık meslek lisesine gittim. Köyümüz küçük bir köy. Ailemiz, köylülerimiz varlıklı değildi, yoksulluk içinde büyüdüm, ailenin en büyük çocuğuyum ben, bütün işler bana düşüyordu, aileme yardımcı olabilmek için erken yaşta evlenmek zorunda kaldım.

İş hayatıma gelince, traktör ve makine operatörü olarak yakın bir köyde çalıştım. Son olarak bir bakkalda çalışırken bir gece polisler isimlerimizi değiştirmek için kapımıza geldi. Hepsi silah donanmıştı. Kapıyı açtık, "Çocukların isimlerini değiştireceğiz, nüfus kağıtlarını verin" dediler. Karşı koymak mümkün değildi, bütün köyü bu şekilde dolaştılar. Ben bakkalda çalışmaya devam ettim. Bir gün isimlerimizi değiştiren polislerden bazıları, çalıştığım bakkalın yanındaki köy lokantasına yemek yemeye geldi. Ben o zaman tepki göstererek, "Burada yemek yiyemezsiniz, gidin başka yerde yiyin" dedim. O zaman polis bana, "Bana böyle davranma, gün gelecek seni içeri atacağım" dedi. Bunlar gittiler, ben işime devam ettim.

Bir gün bakkala gelen bir arkadaş, ertesi sabah herkesin katılacağı bir yürüyüş organize edildiğini söyledi. Ben de yanımızdaki lokantada çalışanlara durumu anlattım. İki kişi bu olayı organize ettik ve iki mahalleyi o akşam lokantada topladık, yapılacakları konuştuk. Sabahın çok erken saatleriydi, hava soğuk, kar, her yer buz, yola çıktık. Cebel'e varana kadar bütün köylerden halkla buluştuk.

Cebel' e vardığımızda sabah beşi bulmuştu. Şehrin girişi tanklarla, askerlerle kapanmıştı. Tabi hava çok soğuk, su çok soğuk olduğu için çayı geçmek mümkün değildi, orada durdurdular bizi. Komünist Parti'nin belediye başkanı, askeriyeden yetkililer niye toplandığımızı sordular. Biz de isimlerimizin değiştirilmesine karşı olduğumuzu söyledik. "Siz evinize dönün, bu olaylar sadece Pomaklarla ilgili, sizinle bir ilgisi yok. Biz bunu değiştireceğiz, hata olmuş, herkes evine gitsin" dediler. Karşı taraftan da köprü kapalı, bize destek gelemiyor, haliyle herkes evine döndü.

Ertesi gün bakkalın hesabını vermek için Cebel'e gittim. Orada bir polis benim emniyet müdürlüğünden arandığımı söyledi. Gittiğimde beni ifadeye aldılar, dayak attılar, akşama kadar orada kaldım. O akşam beni emniyetten alarak Mestanlı'ya götürdüler. Cebel'den Mestanlı'ya giderken emniyet görevlisi bana, "Ben sana demedim mi! Şimdi seni Belene'ye göndereceğim. Orada senin kemiklerin çürüyecek" dedi. Ben tabi ne dediğini anlamadım, Belene'yi bilmiyordum.

Orada iki gece işkencelere maruz kaldıktan sonra, beni Kırcaali'ye götürdüler. Oradan da bir cezaevi aracına bindirdiler, aracın içinde on iki kişi vardı. Belene'ye varmışız, nereden geçtiğimizi görmüyoruz ama bir tahta köprüden geçtiğimiz belli oluyordu. Burası daha önceden duyduğumuz bir yer değildi, sonradan öğrendik. Girişte bizi aradılar, hapishane elbiselerini verip odalara dağıttılar. Odalarda yatak falan yok, tahta ranza vardı. Altında üstünde bir battaniye, karanlık bir oda. Camlar boyanmış, dışarısı görünmüyor. Orada uzun bir süre kaldık. Sabahları, üzeri buz tutmuş bir çay, çok az ekmek, yok denecek kadar kahvaltılık veriyorlardı. Üç ay kadar o karanlık odada kaldık, sonra aşağıya açık penceresi olan bir yere aldılar, sorgular devam etti. Orada açlık grevleri yapıldı. Bu grevler üzerine, Sofya'dan askeriyeden geldiler, "Çözeceğiz" dediler ama hiçbir şey çözülmedi. Kırcaali'den, Mestanlı'dan geldiler. Devamlı ifadelerimiz alınıyordu. Sonra toplu olarak daha büyük bir yere taşındık. Orada psikolojik işkenceler devam etti. Sabah öğle akşam sayıldık. Dövülen daha ağır fiziksel işkence gören arkadaşlar çok oldu. Ailemle dokuz ay boyunca bir kere görüşebildim. Zaten onların da gelme imkanı yoktu, üç tane çocuğum var, maddi imkanlarımız kısıtlıydı.

Sonra Belene şehrine çalışmaya götürdüler. Tabii ki gözetim altında, binanın içindeydik, dışarı çıkamadık. Orada birkaç ay çalıştım. Çalışmamız karşılığında aldığımız para çok azdı. Oradan çıkarken görevlinin elinde bir ödeme listesi vardı. Bir hesap çıkarmış; iş elbisesi, yatak kirası, ayakkabının parası, yemek parası, elektrik, su parası bunları hesaplamış, beni borçlu çıkardılar. Bana kalan 10 leva, 20 leva, ancak köyüme gidecek kadar bir yol parası verildi.

Belene'de çok iyi arkadaşlıklarımız, dostluklarımız oldu. Her şeyimizi paylaştık. Orada dokuz ay kaldım. 1985 yılı Eylül ayının 23'ünde Belene'den çıktım, köyüme döndüm. Bir süre sonra Eski Zağra'ya şoför olarak çalışmaya gittim, hiç peşimi bırakmadılar.

1985'ten 1989'a, yani Türkiye'ye gelene kadar devamlı takip edildim. Eski Zağra'nın bir köyünde maden ocağında şoförlük yaparken, "Türkiye'nin kapıları açtığı" haberi geldi. Hemen işimi bıraktım, Cebel'de pasaportlarımı aldım. Ben sınır dışı edilmedim, kendim gitmek istedim. Ondan sonra çoluk çocuk toplandık, bir minibüs tuttum, iki günde Kapıkule'ye ulaştık.

Türkiye'ye geldiğimizde, "Kalacak bir yeriniz var mı? Nereye gitmek istiyorsunuz?" diye sordular. Biz çok kalabalıktık, kim kime yardım edebilir ki o durumda. "Kayseri'ye gider misin?" dediler. "Giderim" dedim. Gittik, yirmi yıl orada kaldım, emekli olduktan sonra Bursa'ya döndük. Şimdi geçinip gidiyoruz.

TAHSİN FERHATOĞLU

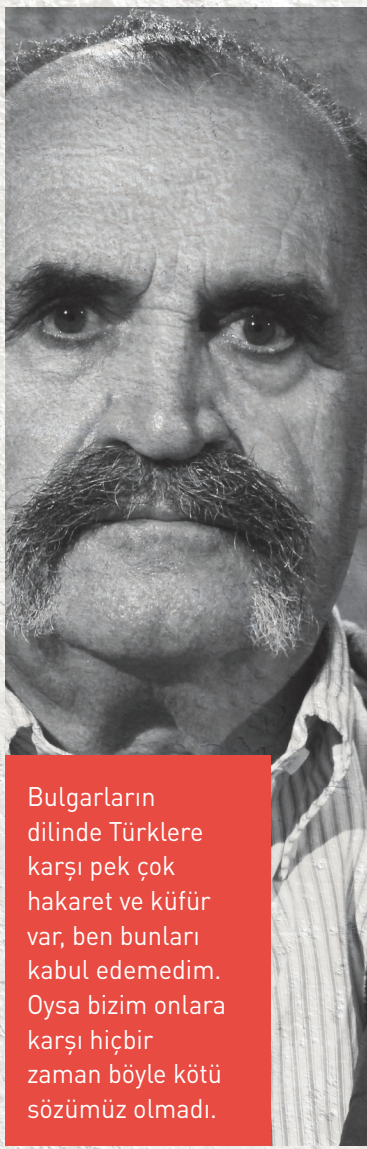

İsmim Tahsin Ferhatoğlu. Kırcaali merkezinde Bulgarların arasında büyüdüm ama benim bir tek Bulgar dostum olmadı. Mahallemiz Türk mahallesiydi. Bulgarlarla Türkler arasında ayrımcılık her zaman vardı, onlarla aramız bir türlü iyi olmadı.

Benim babam caminin hocasıydı, beş vakit namaz kılardı. Türklerde cenaze camiye getirilir, yıkanır, tabuta konur. Kırcaali'de Türk mezarlıklarını kapattılar ve Bulgar mezarlığında bizim cenazelerimizi yan yana dizdiler. Bundan büyük hakaret olur mu bizim için!

1984 yılında kırk bir yaşındaydım. O yılın 24 Aralık'ında köylerde insanları sıkıştırdılar, herkes şehre, Kırcaali'ye indi. Camiye gittiğimde yaşlılarımızla konuşarak, "Gelin bize örnek olun, önderlik yapın, yol gösterin, biz direnelim" dedim. Ben oradan çıktıktan yarım saat sonra tutuklandım. Zaten önceden de emniyette çok iyi tanınan biriydim. Arkamdan iki kişi gelerek kollarıma girdi, kelepçeledi, kendimi Belene'de buldum. Beni çok hırpaladılar, öyle ki oturarak uyuyordum, önüme yatamadım, arkama yatamadım, her tarafım perişan haldeydi.

Beni orada yaşatan biri oldu: Osman Ağa. Yanıma getirdikleri bu yaşlı adam, ayaklarına lastik geçirmiş, (köylerde galoş derler) üzerine bir potur elbise giymiş, belinde bir kuşağı ve bir de ceketi var. Adamı evininin önünden alıp getirmişler Belene'ye. Adam ne Bulgarca bilir, ne de hayatında Bulgar görmüş. Killi'den, rahmetli Türkan kızımızın öldüğü köyden gelmiş. Adamcağız büzüldü köşede duruyor, konuşamıyor. Kulağıma çıt çıt ses

Bulgarların dilinde Türklere karşı pek çok hakaret ve küfür var, ben bunları kabul edemedim. Oysa bizim onlara karşı hiçbir zaman böyle kötü sözümüz olmadı.

geliyor. "Nedir acaba?" dedim. "Osman Ağa, bu ses nereden geliyor?" "Ben saatimi saldım kuşağımdan aşağı, poturumda duruyor, bunun için beni dövmesinler" dedi. "Öyle şey mi olur mu, çıkar şu saati" dedim. O cep saatini gece gündüz kurduk. O saat yaşattı bizi, hayat verdi bize.

Belene'de tarlada mısır çapalattılar, kış günü odun kestirdiler. Sonraları bizi Belene kasabasına inşaata çıkardılar. Orası da emniyetin binasıymış. O binada çalıştık çalıştık çalıştık, üç kuruş yok, vermediler. İlk üç ay su yüzü görmedim ben, sonraları banyoya on beş günde bir girebildik. Bir duşun altında beş kişi yıkanıyorduk, sıcak su beş dakika veriliyordu. Ben grup yöneticiliği yapıyordum. Öğle saatlerinde radyo dinler, arkadaşlara bildirirdim, onlar da içeride dağıtırlardı haberleri. Kış günü bize kalın inşaat ceketleri veriyorlardı, ceketin arkasına bir cep yaptık. Radyoyu bu cebe koyup içeri soktuk, benim ranzanın ayağının altını oyduk, bir parça sac bulduk, radyoyu buraya sakladık. Belirli saatlerde TRT'yi dinliyorduk, Türkiye'den aldığımız haberler içerde bizi yaşattı.

1986 Mayıs aylarında, aşağı yukarı seksen kişiyi beygir taşıyan tırın içine doldurdular, atların gübreleri vardı içeride. Bizi Bobov Dol'a götürdüler, on bir ay da orada kaldım. Orada çok çalıştırdılar bizi, yük vagonlarından ellişer kiloluk çimento çıkarıp kamyonlara dolduruyorduk. Bobov Dol'dan bir Bulgar köyüne sürgün edildim. Köyün ortasında bir okulda tek başıma kalıyordum. Çünkü okulda çocuk yok, genç yok, köyde sadece yaşlılar vardı, okul boş kalmıştı. Yalnız başıma yaşıyordum. Köy muhtarına sabah akşam gidip imza atıyordum. Karşılığında çok az bir para veriyorlardı.

Ben Bobov Dol'dayken babam vefat etti, annemi de Amerika'ya gönderdiler. 1988'in Mayıs ayında sürgünden döndüm. Kendi fabrikamda çalışamadım,

İlk üç ay su yüzü görmedim ben, sonraları banyoya on beş günde bir girebildik. Bir duşun altında beş kişi yıkanıyorduk, sıcak su beş dakika veriliyordu.

başka bir işe girdim. Orada da yaklaşık dört ay çalışabildim. 1989 Haziran ayında pasaport vererek mecburi Amerika'ya gittim. Çünkü ben Belene'deyken Amerika'daki ağabeylerim, benim nerede olduğumu araştırmışlar. Belene'de olduğumu öğrenince iki ülke arasındaki bazı anlaşmalara göre başvuru yapmışlar. Ben Türkiye'ye gitmek istediğimi söylediğim halde beni Amerika'ya gitmeye mecbur ettiler. Amerika da benim için bir sürgün yeriydi.

Bulgarların dilinde Türklere karşı pek çok hakaret ve küfür var, ben bunları kabul edemedim. Oysa bizim onlara karşı hiçbir zaman böyle kötü sözümüz olmadı. Sokaklarda, yaşlılarımıza, annelerimize, dedelerimize edilen küfürler tabii ki bize de edildi. En ağır bunlar geldi bize. Dövülmek, sopa bir şey değil, söz sopadan çok daha ağırdır. Onları taşıyamıyorum ben. Fiziki olarak yaptıkları beni çok ilgilendirmiyordu, benim hayatımı alsınlar ama onurumu almasınlar. Hala da böyleyim, bunun için o ülkeyi kabul etmiyorum, tanımıyorum. Orası komünist bir ülke. Eğer insansan orası açık cezaevidir, başka bir şey değil. Ama robotsan seni yönlendirdikleri yere gidersen, o zaman her şey iyidir, kaldırımlar temizdir. Emniyetin yanından geçmeye korkar, polisin karşısında titrerdik. Bunlar bizim hayatımızda hep vardı. Sadece 1984'te değil, öncesinde de "Sen Türk müsün? Onların önünde titreyeceksin!"

O günleri unutamam, geceleri rüyalarımız hatırlatıyor bize o günleri. Yaşadıklarımız bizim kanımıza, iliğimize, kemiğimize işlemiş, rüyalarımızda görmeye devam edeceğiz, mezara kadar götüreceğiz, yapacak bir şey yok.

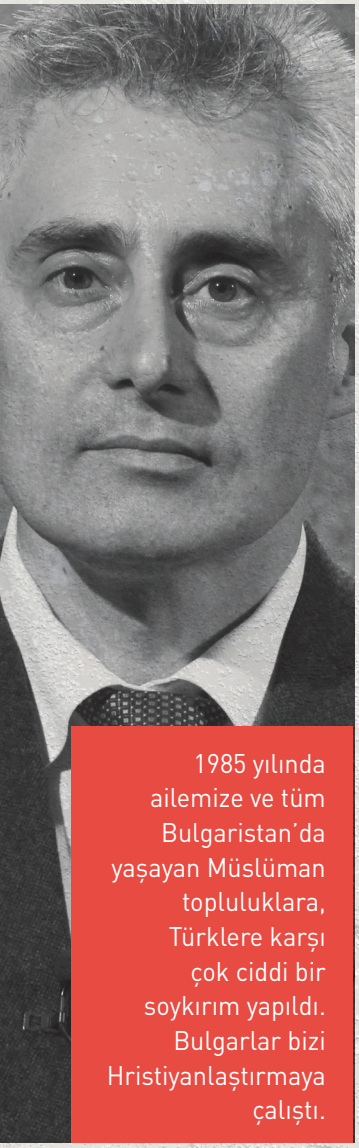

TANER MUTLU
(Ali Mutlu'nun oğlu)

İsmim Taner Mutlu. 1971 yılında Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde, Razgrad şehrinde doğdum. Ben de atalarım gibi bu topraklarda doğduktan sonra bir vatansever gibi eğitilerek büyüdüm.

1985 yılında ailemize ve tüm Bulgaristan'da yaşayan Müslüman topluluklara, Türklere karşı çok ciddi bir soykırım yapıldı. Bulgarlar bizi Hristiyanlaştırmaya çalıştı. Olaylar sırasında babam, sağlık durumu kötü olduğundan dolayı hastanede yatıyordu ancak tedavisi tamamlanmadan hastaneden zorla taburcu edilerek tutuklandı. Babam mahkemede yargılanmadan, yaklaşık üç buçuk yıl bizden uzak kaldı. Bunun bir buçuk yılı Belene'de, iki yılı ise farklı bir Bulgar bölgesinde sürgünde geçti.

1985 yılında ailemize ve tüm Bulgaristan'da yaşayan Müslüman topluluklara, Türklere karşı çok ciddi bir soykırım yapıldı. Bulgarlar bizi Hristiyanlaştırmaya çalıştı.

Babam Belene'ye götürüldükten sonra üç ay boyunca ondan haber alamadık. Üç ayın sonunda, "Ben Belene'deyim, gelin görüşelim" yazan bir kağıt ulaştı elimize. Biz sevindik mi, üzüldük mü bilemedik, arada kaldık. Çünkü babam hapisteydi, yargılanmadan, nasıl bir suç işlediğini bilmeden hapse götürülmüştü. Sık sık babamı ziyaret etmeye çalışıyorduk. Hapishane yetkilileri bizi ziyarete çağırıyorlardı ama gidince bizi görüştürmüyorlardı. Yüzlerce kilometreyi boşuna gidiyorduk. Görüşebildiğimizde ise ziyaret çok kısa sürüyordu ve Türkçe konuşmak kesinlikle yasaktı. Yetkililer bize, babamın iyi ve mutlu olduğunu söylüyorlardı. Fakat daha sonra öğrendik ki babam yaklaşık yirmi gün açlık grevi yapmış. Babamın

daha sonra bana anlattığına göre; babama Belene'de topuktan zorla bir iğne yapılmış, iğne yapılınca yaklaşık bir ay boyunca nerede olduğunu, gece gündüzü dahi fark etmemiş, kendisi ayrı bir hücrede tutulmuş.

Ben ilkokula giderken Türk isimlerimiz silinmiş, her birimize Bulgar ismi verilmişti. Benim de Bulgar ismimi kullanmam gerekiyordu. Babam Belene'ye gittikten sonra, Türk olduğum ve Türk ismim ile okula gittiğimden dolayı darp edildim ve okuldan atıldım. Sonra maalesef yaşadığım şehirdeki okullar beni kabul etmedi ve köydeki bir okula zorunlu olarak kayıt oldum. Burada da aşağılanmaya devam ettim. Bizim için çok zor günlerdi, sadece bizim için değil, Bulgaristan'da yaşayan tüm Türkler, Müslümanlar için çok zor günlerdi. Lisede okurken iyi bir öğrenci olmama rağmen, özellikle Bulgar öğrenciler tarafından sürekli aşağılanıyordum. Çünkü babam hakkındaki her şeyi biliyorlardı. Ben söylemesem de öğretmenler tarafından bunlar anlatılıyordu. Sekizinci sınıfı bitirmiştim ama yaşadıklarımızdan dolayı üniversiteyi okuyamazdım. En azından bir veteriner lisesine gidebileceğimi düşündüm ve sınavlara girdim. Tabii ki Türk olduğumdan dolayı sınavdan sıfır puan aldım. Bu benim için çok üzücüydü. Maalesef orayı kazanamadım ama farklı bir bölüm kazanarak orada okumak zorunda kaldım. Bizi sadece fiziksel olarak değil, moral ve psikolojik olarak da eziyorlardı, zor günlerdi.

Babam hapisten sonra yaklaşık bir buçuk yıl eve gelemedi. Dört yüz elli kilometre uzaktaki bir Bulgar köyüne sürgün edildi. Burada belki babamızı daha sık görebiliyorduk ama polisler ve diğer Bulgar halkı babama çok kötü davranıyordu, babama yönelik baskı ve işkenceler sürgünde de devam etti.

1988 yılı Nisan ayında Bulgar Hükûmeti, bu insanları hapiste tutmanın kendilerine bir katkı sağlamayacağını anladı. Hem Batı Avrupa, hem Türkiye Hükûmeti gerçekleri biliyordu, eninde sonunda Bulgarlar cezalandırılacaktı, bu cezayı çekmeleri gerekiyordu. 1988 yılında babamı eve gönderdiler. Fakat neredeyse her hafta bir sivil polis ekibi gelerek babamı emniyete götürdü. Orada ne yaptıklarını ben de bilmiyordum. Bence babama fiziksel şiddet uygulanıyordu. Babam işten atıldığından dolayı başka bir yerde çalışamıyordu, sürekli evdeydi.

Babam Belene'ye gittikten sonra, Türk olduğum ve Türk ismim ile okula gittiğimden dolayı darp edildim ve okuldan atıldım.

1989 yılı Mayıs ayında bir sabah evimize yine sivil polis geldi ve babama dedi ki; "Eşini ve küçük oğlunu alarak gidiyorsun." Babam ise kendisinin iki oğlu olduğunu söyledi. Polis, "Hayır, büyük oğlun kalarak Bulgaristan'da askerlik yapacak" diye konuştu. Babam, "Beni buradan çıkaramazsınız, ben ailem olmadan gitmem" dedi. Onlar ise bizi sınır dışı ettiklerini söylediler. Sadece iki saat içinde ailemizin pasaportları çıkarılarak, Avusturya'ya gönderildik. Bize çizdikleri rota; Romanya, Macaristan, Avusturya'ydı. Çok zor şartlarda yolculuk yaptık. Arabamız, annemin ve babamın üstleri didik didik arandı. Bize sanki teröristmişiz gibi davrandılar. Bu şekilde 1989 yılında sınır dışı edildik. Sınır dışı edildikten sonra, Batı ülkeleri özellikle Avusturya bize çok sıcak davrandı. Bizi hemen Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'ne Viyana'ya yönlendirdiler, bizimle ilgilendiler. Birkaç gün Viyana'da kaldıktan sonra, THY Viyana-İstanbul seferi ile İstanbul'a geldik.

Babamın üzerinde, Bulgarların yaptığı psikolojik baskıların etkisi halen devam ediyor. Babam psikolojik ve fizyolojik olarak çökük. Babamın şu anda da ortopedik sorunları var ve bu durumundan bizzat Bulgaristan Hükûmeti sorumludur.

TENZİLE YÜCETÜRK

Ben Tenzile Yücetürk. Feyzullah Yücetürk'ün eşiyim. Eşim 1940 doğumlu, eşimle 1959'da Razgrad'ta birlikte okuduk ve işe başladık. Eşimi 1960 yılı Aralık ayında küçük bir köye ilkokul öğretmeni olarak tayin ettiler. 1983-1984 yarı yıl tatili sonrasında eşimi il milli eğitim müdürlüğüne çağırarak öğretmenlikten çıkarıldığına dair bir dilekçe verdiler.

1985 yılı Ocak ayıydı. Büyük kızım üniversitede, küçüğü ise lisede okuyordu. Büyük kızımın sınavları vardı ve benden bazı eşyalar istemişti. Ben de ona eşya götürmek için otobüs durağında beklerken bir emniyet arabası yanımda durdu. İçindeki polis eşimin nerede olduğunu sordu, ben de eşimin evde olduğunu söyledim. Bana, "Biz eşini almaya gidiyoruz ister gel ister gelme, bir daha onu göremeyebilirsin" dedi. Ben o sözleri duyunca hemen eve döndüm. Eşimi alıp götürdüler, nereye gittiğini bilmiyordum. Sonra uzun uğraşlar sonucunda eşimin Belene'ye götürüldüğünü öğrendim.

Aradan bir hafta geçti. Ben ana sınıfında çalışıyordum, müdür beni yanına çağırarak işten çıkarıldığıma dair bir yazı verdi. İki çocuğum da okuyordu, mecburen eşimin köyüne taşınmak zorunda kaldık. O yaz kooperatifte çalıştım. Sonra başka işler buldum.

Daha sonra eşimi götürdükleri Belene'ye gittim. Bana Belene'de mahkemesi görülmeyen hiçbir hükümlünün olmadığını söylediler. Defalarca gitmeme rağmen sonuç alamadım. İki ay sonra eşimden bir mektup geldi, mayıs ayında ilk görüşmemizi yaptık. Camın arkasından on

dakika Bulgarca konuşabildik. İki ayda bir eşimle görüşüyorduk ama en son ocak ayında gittiğimde görüşemedik, nerede olduğuna dair haber de alamadık. Eşimi Zastava'ya götürmüşler, eşim oradayken hiç iletişim kuramadık. Sürekli mektup yazdım ama beş ay boyunca haber alamadım.

Eşim sürgüne gittiğinde biz eşimin yanında kalmadık. Kızlarım okuyordu. Eşim sürgündeyken bir kızım aile kurmaya kalktı, eşimi düğüne göndermediler. Düğün bitmeden konukları bıraktık, kızımı, damadımı aldım eşime götürdüm. Eşim, 1988'de sürgünden eve gönderildi. Sürgünden döndüğünde bir deri bir kemik kalmıştı, küçük bir lokma et yediğinde bile "Midem acıyor" diyordu. Gitmeden önce sağlığı çok iyiydi ama sonrasında tansiyon hastası oldu, sonra da en kötü hastalıktan yaşamını yitirdi.

1989'da küçük kızıma düğün yapacaktık. Mayıs'ın başında emniyetten geldiler, ben çalışıyordum ama eşim evdeydi. Eşimi emniyete çağırarak düğün yapmamızı engellemek istediler. Kızımın düğününde bütün köyü kuşattılar, akrabaları dahi düğüne göndermediler. Biz de gelin ile damadı alıp köyden çıktık, "Misafirlerimizi burada karşılayacağız, düğünümüzü burada yapacağız" dedik.

Feyzullah, Tenzile, Gülten ve Süyde Yücetürk
1971 göç pasaportu için çekilen fotoğraf

> Eşim 1988'de sürgünden eve gönderildi. Sürgünden döndüğünde bir deri bir kemik kalmıştı, küçük bir lokma et yediğinde bile "Midem acıyor" diyordu. Gitmeden önce sağlığı çok iyiydi, ama sonrasında tansiyon hastası oldu, sonra da en kötü hastalıktan yaşamını yitirdi.

Mayıs ayının 21'inde beni emniyete çağırdılar, üç gün içinde Türkiye, Avusturya, Yugoslavya'dan birine gitmemiz istendi. Türkiye'ye vizesiz giriş yoktu, ya Avusturya ya da Yugoslavya'ya gitmemiz gerekiyordu. İki günün içinde pasaportlarımızı hazırladılar, elimizde birer bavulla yola çıktık. Damadımıza pasaport vermediler. Bir damadım geldi, diğeri gelemedi. Kızlarımın ikisi de hamileydi. Avusturya'da iki akşam kaldık, sonra Allah razı olsun Türkiye Cumhuriyeti'nden, 26 Mayıs 1989 sabahı uçakla Türkiye'ye geldik. Çocuklarım, damatlarım burada okullarını bitirdiler, çalışıyorlar. Bugünlere geldik, çok şükür.

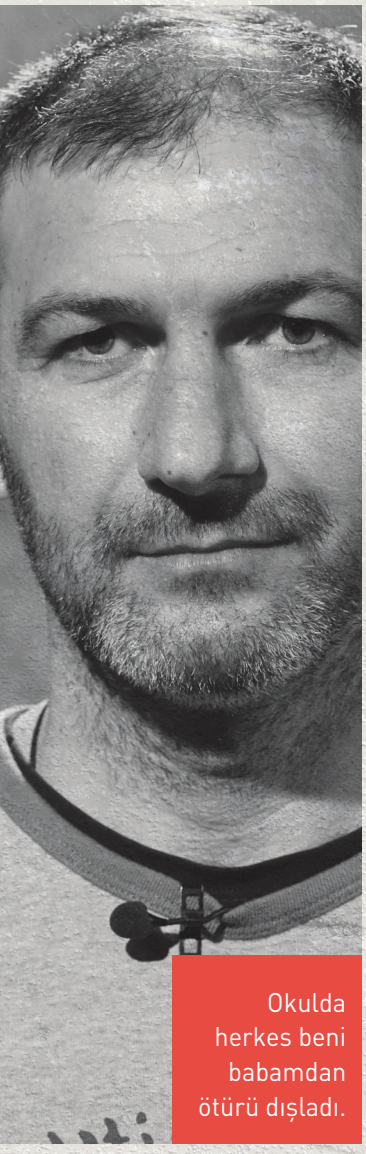

YAKUP YANAR (Aliş Yanar'ın Oğlu)

Ben Yakup Yanar. 1977 Razgrad doğumluyum. Aliş Yanar ile Ümbül Yanar'ın oğluyum. Bulgaristan'da ismim Yakup Alişev Yakubov diye geçiyor. Sekiz yaşındayken bir gün okula gittiğimde, öğretmenler bir defter çıkararak herkese yeni bir isim verdi. Bunun ne anlama geldiğini o zaman anlamadım. Okulda olduğu gibi komşular arasında da bir kargaşa vardı, neler olduğuna o yaşta hiçbir anlam veremedim.

Bir gün eve geldiğimde babam evde yoktu. Bana, babamın bir daha eve gelmeyeceğini söylediler. Sokağın her iki tarafında silahlı askerler duruyordu. Özellikle bizim evin önünde her zaman iki asker nöbet tutardı. Adeta olağanüstü hal ilan edilmişti ve dışarı çıkamıyorduk. Birkaç gün sonra okula tekrar gidebildik, herkes bizden uzaklaşmıştı. Okulda herkes beni babamdan ötürü dışladı.

Okulda herkes beni babamdan ötürü dışladı.

Birkaç ay sonra babaannem, babamın yanına gideceğini söyledi. Çocuk olduğum için benden babamın nerede olduğunu saklıyorlardı. Babaannem, babamın yanına gidip geldikten sonra rahatsızlandı ve başka bir köyde yaşayan halamın yanına gitti. O dönemde annem de rahatsızlanmıştı. Annemin büyük bir baskı altında olduğunu hatırlıyorum. Annem rahatsızlanınca köydeki doktoru çağırdık ama gelmedi. Kış geldiğinde bize parasıyla bile olsa yakacak odun kömür verilmediğini hatırlıyorum. Komşular, hısım, akrabanın bize gelmesi yasaktı. Anneannem gizlice gece yarıları, yumurta,

süt gibi yiyecekler getiriyordu. Bir dönem sonra anneme bir çağrı geldi, annem bizi alıp babama gideceğimizi söyledi. Gittiğimiz yer Tuna Nehri kenarında, büyük demir kapıların arasında, polis ve köpeklerin beklediği bir koridordu. Babamı o şartlar altında çok kısa bir süre görebildik, sesini bile duyamadık. Babamı Belene'de en fazla on dakika görebildim. Sonra babamdan hiç haber alamadık.

Sonra bir gün annem, babamın yanına gideceğimizi ama gideceğimiz yerin çok uzak olduğunu söyledi. Babamın Vidin tarafında bir köye götürüldüğünü öğrendik, orası babamın sürgün yeriymiş. Babamın yanına bir haftalığına gittik, babam yıpranmış, çökmüştü, eziyet çektiği belli oluyordu, bitkindi. Bir dairede iki kişi kalıyorlardı, kaldıkları ev yaşanmayacak kadar kötü, bakımsızdı.

Babamın sağlığının iyi olmadığını, ancak doktora gitmesine bile izin verilmediği konuşuluyordu. Babamı ağır bir işte çalışmaya zorluyorlarmış ama babam sağlığından ötürü çalışamadığı için para kazanamıyormuş, aç susuz şekilde, bitkin bir halde evde yaşıyordu. Biz bir daha babamın yanına gidemedik, o da yanımıza gelemedi.

Aliş Yanar aile albümü

> Babam ne yargılandı, ne davası görüldü, ne de biz babamın suçunun ne olduğunu biliyorduk. Şu an Belene'yi insanlığın yok olduğu yer olarak hatırlıyorum.

Babam, 1988 yılında bir gece yarısı eve döndü. Babam eve döndüğünde de çalışamıyordu, rahatsızdı, doktorlar da çalışmasına izin vermiyordu, babamı malulen emekli ettiler. Bir yıl kadar sonra köyün muhtarı geldi ve babama bir kağıt imzalatarak, hemen ülkeyi terk etmemizi istedi. Elimizde çantalarla yaya olarak Türkiye'ye gelmek üzere trene bindik. Babam ne yargılandı, ne davası görüldü, ne de biz babamın suçunun ne olduğunu biliyorduk. Şu an Belene'yi insanlığın yok olduğu yer olarak hatırlıyorum.

YUSUF AYYILDIZ

Ben Yusuf Ayyıldız. Bulgaristan'ın Benkovski ilindenim. Oradaki adım Yusuf Sadık Yusuf, doğum tarihim 21 Mayıs 1938.

Ben 29 Aralık 1984 Cumartesi günü sabah sekizde iş yerinden alındım. Kırcaali'de iki gün hücrede kaldım, sorguya çekildim. Suçumun ne olduğunu bilmiyordum, orada hakaret, küfür her şey oldu. Oradan da beni Belene Adası'na gönderdiler. Belene'de on dokuz ay kaldım, ailemle altı ayda bir görüşebildim. Belene'de ne yediğimizi hiç sorma, yemek yoktu desem yeri var, sonra yemekler biraz düzeldi ama iş işten geçti. Belene'ye doktor gelmiyordu ama çok hasta olanı Plevne'ye götürüyorlardı.Bizi Belene kasabasına işe götürüyorlardı. On dokuz ay adada kaldım, bana para ödenmedi. Belene'de Zastava'da da elli gün kaldım. Zastava'nın dört tarafı telle kapalıydı, belki tellerde elektrik de vardı. Orada bir iş yapmadık, hep kapalıydık. Belene kasabasının içinde fabrikada çalışıyordum ama Zastava'da öylece durdum, çalışmadım. Belene'den sonra sürgüne gönderdiler. Sürgüne gidince inşaatta çalıştım, orada biraz aylık verdiler. Köyden dışarıya çıkmam yasaktı ama sürgündeyken ailem yanıma gelebiliyordu. Sürgünden döndükten sonra emniyette sabah akşam imza verdim. İş yoktu, beni de çocuklarımı da işsiz bıraktılar. "Beni sınır dışı edin gideyim" dedim. Beni Viyana'ya gönderdiler ama biz Türkiye'ye gitmek istiyorduk. Sonra Türkiye kapıları açınca buraya geldik.

O dönemde yaşadıklarımı unutmadım ama hepsini yaşadım. Dört sene az değil, tutuklu kaldığım dört seneden on beş gün noksandır. Çok çile çektim.

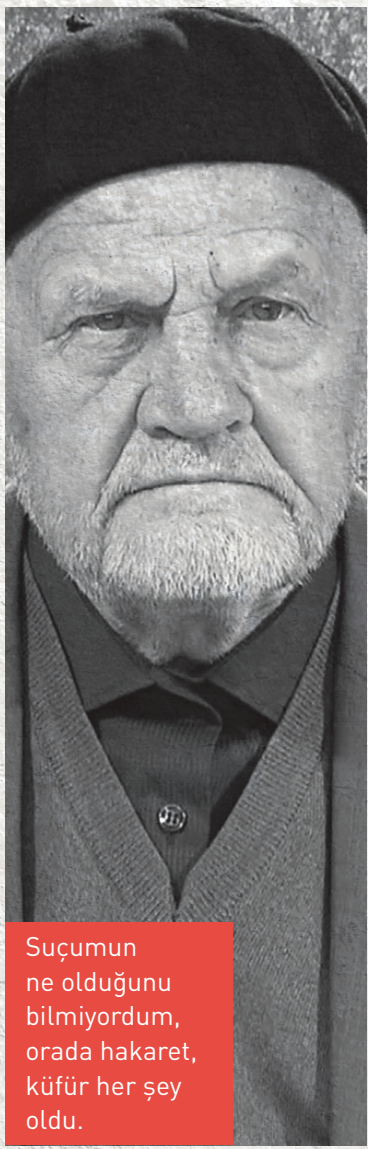

Suçumun ne olduğunu bilmiyordum, orada hakaret, küfür her şey oldu.

YUSUF TÜRKOĞLU

Ben Yusuf Türkoğlu. 1953'te Kırcaali ilinin Maruflar köyünde doğdum. Bizim bölgemiz 1913'ten sonra Bulgaristan devletinin hakimiyeti altına girmiş. Dedelerimizden duyduğumuza göre bölgede zaman zaman baskılar yaşanmış. Hatta benim dedemin babası 1930'lu yıllarda Benkovski karakolunda dövüldükten on beş gün sonra vefat etmiş.

1980'li yıllardan sonra Türkçe gazeteler yasaklandı. Ben öğrenciyken Filiz Gazetesi, Halk Gençliği, Yeni Işık Gazetesi, Yeni Hayat Dergisi vardı. Bunların önce sadece bir sayfaları Bulgarca yazılmaya başlandı, daha sonra gazeteler yarı yarıya Türkçe-Bulgarca çıktı, zamanla adım adım Türkçe tamamen kaldırıldı.

Bulgar devleti bizim geleneklerimizi, göreneklerimizi yasaklamak için, bizi asimile etmek için son derece yoğun bir çalışma içine girmişti. Bu asla ve asla inkar edilemez. Hatta bazı yerlerde cami minareleri, mezarlar dahi yok edildi. Bizim bölgemiz tamamen Türklerin yaşadığı bir bölge, o bölgelerde Bulgar hiç yok. Dolayısıyla biz bu tür baskıları gördük. Hiçbir derneği, teşkilatı da kalmamıştı Türklerin, hepsi daha önceden yasaklanmış. Olay, en son isim değiştirmeye gelince halkımız artık patladı, isim değiştirme bardağı taşıran son damla oldu. Bizim bölgede halk direnişe geçti, halkımız hiçbir teşkilat olmadan bunu başarabildi. Bu bize göre çok önemliydi. Ama kimsenin aklından kırıp dökmek geçmedi. Elbette biz orada yaşıyorsak, o devletin kanunlarına uymak zorundayız, ancak biz aynı zamanda kimliğimize de

Olay, en son isim değiştirmeye gelince halkımız artık patladı, isim değiştirme bardağı taşıran son damla oldu. Bizim bölgede halk direnişe geçti, halkımız hiçbir teşkilat olmadan bunu başarabildi.

sahip çıkmalıyız. Böyle rastgele, insanlık dışı muameleler yapılmasını kabul edemezdik.

1984 yılının sonunda isim değiştirme kampanyaları bölgemize de gelince, halkımız direnişe geçti ve bölge tamamen sıkıyönetim altına girdi. Mesela Benkovski bölgesinden Kırcaali'ye otobüs seferleri tamamen durdu. Orada sıkıyönetim ilan edildi. İzin belgesi olmadan kimse bölge dışına çıkamadı. Askerler, polisler köylere geldi, köpekleriyle, tanklarıyla, tüfekleriyle halkın isimlerini zorla değiştirmeye başladılar. Tabi halk kaçtı, saklandı, gizlendi ama nereye kadar. Çok soğuktu, kış günü. Zaten bilinçli olarak kış günü yapılıyor ki insanlar fazla dışarıda kalamasın, kaçamasın. Kaçmak da çözüm değil, esasında direnmek gerek. Ama rejim çok sıkı olduğu için, direnme de bir yere kadar olabiliyor. Sonunda bizlerin isimlerini zorla değiştirdiler. Ben, isimleri değiştirilirken insanların nasıl gözyaşı akıttıklarına bizzat şahit oldum, bu çok zordu. Benim dedem gelmiş seksen yaşına, o yaştaki adamın ismini değiştiriyorsun, olacak şey değil. Bulgaristan'da bir buçuk milyon Türkün isminin değiştirilmesi, Türkiye'ye karşı da bir meydan okumadır. Sen altmış milyonluk ülkeyi hiçe sayarak, onu da ezmiş oluyorsun. Bu, uluslararası ilişkiler açısından da hoş bir şey değil. Dolayısıyla, 1985 yılında Bulgar devleti "Tek Devlet Tek Millet" politikasını adım adım çok sinsi uygulayarak bu işi gerçekleştirdi.

İnsanları susturmak için yakalamaya başladılar. Kimisi Belene'ye, kimisi sürgüne gönderildi. Sonunda beni de yakaladılar. Benkovski'de kireç yuvası var, bu kireç yuvasının altında bodrum katına beni aldılar. Koğuşu andıran bölümler var içeride. Şubat ayı, o kadar soğuk ki yerde sadece çok yıpranmış, sanki elli senelik bir battaniye vardı, on gece orada kaldım. Orada yattığım on gün, on seneye bedeldir. O kadar sıkıntı yaşadım. Her akşam dövüldüm, işkence gördüm. Sadece bu mu? Her akşam başka bölümlerden, kim olduklarını bilmediğim yaşlı insanların ağlama seslerini duyuyordum. Bu son derece acıydı benim için. Oradan da Belene'ye gönderildim. Orada da şartlar çok

kötüydü. Hepimiz çalışmak için değişik yerlere gönderildik. Çalışmamız karşılığında alacağımız ücretten elektrik, su, yemek parasını kestiler. Biz tepki olarak açlık grevleri yaptık, fakat kapalı bir yer olduğu için bunlar çok netice vermiyordu. Açlık grevinden sonra bizi bölmek için bazı arkadaşlarla birlikte Zastava'ya gönderdiler. Orası daha eski, orada şartlar daha da kötüydü, ekmeği böldüğünde içinden kurt çıkardı.

Bizi Belene'ye gönderirken, "Ne kadar kalacağınız size bağlı" dediler, dört sene Belene'de kalanlar oldu. Bizi gönderirlerken, bize böyle bir mahkeme kararı da gösterilmedi. Ailem görüşmeye geldiğinde, Bulgarca bilmedikleri için konuşamıyorduk. Türkçe konuşmak yasak. Orada ne konuşacağız? Bakıp bakıp ayrılıyorduk.

Oradan da Vidin'in bir köyüne sürgün edildim. Kaldığım evde elli senedir kimse yaşamamış, ev tamamen döküntü. Başka çare yok, ne yapalım, orada iki sene kaldım. Sürgünde benim kaldığım köyde iş imkanı yoktu, köyde otuz beş kişi yaşıyordu, onların da hepsi yaşlıydı. Serbest kaldıktan sonra çalışmaya başladım. On beşliğe gidiyordum.

Birinci on beş, ikinci on beşten sonra çalışmama izin vermediler. Türkiye'ye gelene kadar, altı kilometre uzaklıktaki Benkovski Emniyeti'ne sabah akşam imzaya gittim.

Biz cezaevinden döndükten sonra, haklarımızı geri almak için örgütlenmeye başladık, bu bir gerçek. Daha geniş kapsamlı, büyük bir mücadele başladı. Bir taraftan da kapıların açılması, Bulgaristan'ın işine yaradı. Halk, Bulgaristan'da veya İç Bulgaristan dediğimiz kuzeyde, haklarını geri almak için direnişe geçmişti. Kapıları açınca bu mücadele, Türkiye'ye gelme mücadelesine dönüştü. Bu bir gerçek.

O dönemde yaşadıklarım unutulur mu? Bu beni halen etkiliyor. Bize yapılanları unutamayız ama haklarımız tam anlamıyla verilene kadar mücadele etmek zorundayız. Burada yaşasak da biz oraya da sahip çıkmak zorundayız, oralar bizim ecdadımızın toprakları.

ZEHRA SAFFETOĞLU (Saffet Recep'in eşi)

Ben Zehra Saffetoğlu. Eşimin adı Saffet Recep. Bulgaristan'ın Burgaz sancağında oturuyorduk. 19 Ağustos 1987'de öğle saat on ikide evimize baskın yapıldı, emniyetten üç araba polis geldi. Damda, samanlıkta, her yanda, iğneden ipliğe kadar her tarafı aradılar. İçlerinden biri "Eşiniz tutsak edildi" dedi. Ben o zamana kadar "tutsak" kelimesini duymamıştım. "Bu ne demek?" dedim. "Eşiniz, emniyete alındı" diye açıkladı. Bu olayın üzerinden yaklaşık üç ay geçti, eşimin halen nerede olduğunu bilmiyorduk. Sonra eşimin Sofya'da olduğu haberi geldi. Kaynımı ve beni Sofya'ya sorguya çağırdılar, eşimle görüşebilme umuduyla gittik ama oraya gidince bizi de sorguya çektiler. Sorguda, eşimin bana bir şeyler anlatıp anlatmadığını öğrenmek istediler. Ben de "Biz işimize gidip geliriz, başka şeylerle işimiz olmaz" dedim. Bana, eşimin orada tutulduğunu söylediler.

Altı ay geçmişti. 1 Nisan 1988'de eşimin mahkemesi başladı, biz o zaman görüşebildik eşimle. Bana on dakika süre verdiler, doksan kiloluk adam otuz kilo kalmış, ayakta zor duruyordu, zaten ağlamaktan bir şey konuşamadı eşim. Benim gözlerim betona döndü, ben ağlayamadım, sadece onun sorduğu soruları cevaplamaya çalıştım. 25 Nisan'da mahkeme sona erdi, eşim hapishanede sekiz ay yattı ama bence sekiz saat yattığı bile çoktu. Eşimi, Filibe İstasyonu'na bomba konulması nedeniyle suçlamışlardı. Bunu eşime zorla kabul ettirmişler. Bayırda, tarlada ekin yanmış, bir yere Türk Bayrağı asılmış, bunun gibi bütün suçlar eşimin üstüne

Doksan kiloluk adam otuz kilo kalmış, ayakta zor duruyordu, zaten ağlamaktan bir şey konuşamadı eşim.

kalmış, hepsini eşime yüklemişler. Avukat ilk önce siyasi olduğu için kurtarılabileceğini söyledi ama son gün avukat, "Elimizden geleni yaptık ama kurtaramadık" dedi.

25 Nisan 1988'de toplantıya girdik. Hakim, "idam" deyince, eşim saçlarını ellerinin arasına aldı, yoldu saçlarını. Ben kaldım iki çocukla, bize bakan olmadı. Herkes, çekti kendini bizden, çünkü eşimin suçu siyasiydi. Biz her şeye rağmen eşimin eve döneceğini bekledik ama üç ay sonra, "Öldürdük, kurşuna dizdik" diye haber verdiler. Eşimin, "6 Eylül 1988'te Sofya'da öldürüldü" diye bir belgesi var elimde. Mahkemede üç kişilerdi, üçüne de idam cezası verildi, içlerinde en küçüğü eşimdi, henüz otuz dört yaşındaydı. En son saçlarını yolarken gördüm eşimi. Üç arkadaşın da tek suçları Türk olmaktı.

Üç ay sonra elbiseleri geldi eşimin. Bunun üzerinden birkaç ay geçmedi, 7 bin 128 leva para istendi bizden. O parayı ödemezsem bizi evden atacaklarını, kira vermemiz gerektiğini, paranın devlete gideceğini söylediler. Mecbur kaldık, yemedik, içmedik, devlete o parayı ödedik. Türkiye'ye gelirken, yüzde 3 vergi ödettiler getirdiğim eşyaya. 15 bin leva da gümrüğe verdim. Yaşadığımızı burnumuzdan getirdiler bize. Genç yaşta ne yaşadığımızı bilemedik, geziyoruz ama ölü gibi geziyoruz. 1990'ın sonunda Türkiye'ye iki çocukla geldim, çok şükür çocuklarımı okuttum. Birisi üniversiteyi bitirdi, şu anda İngiltere'de çalışıyor. Geçenlerde Bulgaristan'dan belge almak istedim, eşimin adı hiçbir yerde kayıtlı değil, belediyeden, muhtarlıktan her yandan silmişler adını, hiçbir yerde görünmüyor, sanki havaya uçmuş gitmiş. Acılarımız çok, konuşacak halim kalmadı artık.

Bulgaristan'dan benim istediğim şu: Otuz seneyi geçti, eşimin mezarını bilmiyorum, eşimin öldüğüne inanmıyorum. Ben Türkiye devletinden yardım istiyorum. Eşim ölüyse mezarını, sağsa kendisini istiyorum. İçimden bir his eşimin sağ olduğunu söylüyor. Umudumu kesmedim, kesmeyeceğim.

ZİYA AYYILDIZ

İsmim Ziya Ayyıldız. Belene mağduru Lütfü Ayyıldız'ın oğluyum. Bulgaristan'daki ismim Lütfü İsmail.

1984 senesinde asimilasyon başladığında komşularla bu konuları konuşmak için toplandık, toplantıda babam sakin olmamızı, sakin olmazsak daha fazla zarar göreceğimizi söyledi. Bulgaristan'daki Türklerin kaderi tütündür, biz de tütün çalışmıştık. 2 Ocak 1985'te tütünleri satmak için evden ayrıldım ve on beş gün sonra geri döndüm. Dönüşte, Kırcaali'ye gelmeden otobüsü durdurarak beni indirdiler, pasaportumda yazan Türkçe ismimi görmüşlerdi. "Sen nereden geliyorsun, nereye kaçtın?" dediler. Ben çalıştığımı, tütün satmaktan döndüğümü söyledim. Pazartesiye kadar ismimi değiştirmem gerektiğini söyleyerek, kimliğimi geri verdiler. Kırcaali'nin köyünde bir ablam var, önce ona uğradım, o sırada beni gören komşu "Baban bulundu mu?" diye sordu. O zaman ben büyük bir şaşkınlık yaşadım. "Babam kaybolmadı ki!" diyerek ablama koştum. Ablam, babamın on beş gündür kayıp olduğunu söyledi.

Eve geldiğimde annem ağlıyordu, sonra bana neler olduğunu anlattı: Babam Türk kahvesini çok severdi. İşten eve döndüğünde bir kahve içmek istiyor. O arada komşulardan biri "Seni dışarıdan çağırıyorlar" diyor babama. Babam çıkınca, "Üzerine kalın bir şey giy de gel" diyorlar. Babam dönüyor, üstüne paltosunu alıyor ve çıkıyor, çıkış o çıkış.

Annem, babamı emniyette aramış ama cevap alamamış. Ben de emniyete giderek babamı aramak istedim ama

"Kendine bir isim seç" dediler. Ben de kendime bir hayvan ismi koymak istedim. İnsan kendi kendine hayvan ismi koyar mı? Ama ben öyle olmasını istedim.

benim Türk ismimin yazılı olduğu kimliğimle oraya girme şansım yoktu. Gittim, "İsim değişikliği için ne yapacağız?" dedim. "Kendine bir isim seç" dediler. Ben de kendime bir hayvan ismi koymak istedim. İnsan kendi kendine hayvan ismi koyar mı? Ama ben öyle olmasını istedim. Neyse emniyette babamı sordum, bana "Otur evde bekle, fazla gürültü patırtı yapma. İş senin bildiğin gibi değil" dediler. Her sorguya gittiğimizde "Sakin olun, bekleyin" diyorlardı. Böylece üç ay geçti.

Babamın Tuna boyunda bir akrabası vardı. Ondan bir gün haber geldi. "Ben sanki burada Belene mahkumları arasında babanı gördüm" diye. Enişte mle ikimiz Belene'ye gittik. Kapıda, "Bir mahkum hakkında bilgi arıyoruz" dedik. "Sizde mi içeri girmek istiyorsunuz?" dediler. Babamı göremeden dönmek zorunda kaldık. Dört buçuk ay sonra bize görüş verdiler. Belene'ye gittik, babamı gördüğümüzde babam ayrı heyecanlı, biz ayrı heyecanlıydık. Babam, bitkin ve üzgün görünüyordu. Oradayken babamı üç dört kere gördüm. Babamın toplamda kırk dört ay tutukluluk süresi vardı.

Bu arada ben işe başladım. İşe başlamadan önce beni muhtarlıktan çağırdılar. "Sen üç aydır işsizsin, seni nükleer santrale gönderiyoruz" dediler. "Beni nereye gönderiyorsunuz? Annem evde yalnız, kardeşim asker, ablam evli, ben gidemem" dedim. "On beş gün içinde iş bulmazsan, seni nükleer santrale zorunlu işçi olarak götüreceğiz" dediler.

Kırcaali'de otobüs tamirhanesinde işe başladım. Bana Kırcaali'de sadece çalışma izni verildi, oturma izni verilmedi. Ben de yakın köylerden birinde ev tutmak zorunda kaldım. Biraz böyle çalıştım ama baktım ki anneme yalnız başıma yardımcı olamıyorum, evlenmeye karar verdim, babasız evlenmek de kolay değil.

Bir hafta sonra yeniden emniyete çağırdılar beni. Basit bir şey sorup beni göndereceklerini düşünmüştüm. Beni boş bir odaya koydular, birkaç saat kimse gelmedi yanıma. Sonra getirip önüme bir deste kağıt koyarak, "Ne biliyorsan yaz" deyip gittiler. Sonunda gelip, "Niye bir şey yazmıyorsun?" dediler. "Ne yazayım?" dedim. "Babanda silah varmış, o silahla ilgili bir şeyler

yaz." "Babamda silah görmedim, evde hiç silah bulundurmadı, babam silahlara karşı bir insan" dedim.

Benimle konuşurken eve baskına gitmişler. Tütün çalışanlar bilirler. Tütüne, lodos olmadan dokunmak tehlikelidir. Dokunursan, tütün ufalanıp gider. Samanlıktaki tütünlerin hepsini boşaltmışlar bir şey bulmak için. Çok eski bir daktilo vardı, babam teknik işlerle uğraşmayı seviyordu. Bir iki kırık parçasını da tamir etmişti, çocukluğumuzdan kalma öyle duruyordu. Onu bulmuşlar, ona el koymuşlar, bir mühür bulmuşlar, ona da el koymuşlar. Bir tane kristal parçası ve kaset bulmuşlar ancak elektrik olmadığından buldukları kasetleri dinleyememişler, kasetlerin hepsini torbasıyla almışlar.

Neyse geldiler, "Hiçbir şey yazmamışsın, daktilo verelim istersen, daktilo kullanabiliyor musun?" dediler. Daktilo kullanmayı bildiğimi ancak yazacak bir şeyim olmadığını söyledim. "Sen daktilo kullanmayı nereden biliyorsun?" dediler. Babamın eski bir daktiloyu topladığını, onunla çalışmışlığım olduğunu söyledim. "Nerelere mektup yazıyordunuz, kimleri şikayet ediyordunuz?" diye konuştular. Hiç kimseyi şikayet etmediğimi söyledim. "Kasetlerde ne var?" diye sordular. "Kasetlerde ne olsun, Türkçe türküler var" dedim. Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra, 1974 yılında çıkan türküleri dinliyorduk, başka bir şey yoktu.

Sorularını sorduktan sonra, "Burası kalabalık, seni yukarıya çıkaralım" dediler. Beni yukarda

Çok hayallerim vardı, üniversite okumak istiyordum. İyi bir öğrenciydim ama Bulgaristan'da babasız okumak zordu. Üniversite hayal oldu. Ben otuz senedir Türkiye'deyim. Halen, polis gördüğümde, karşı kaldırıma geçiyorum.

Emeklerimiz, geçmişimiz, çocukluğumuz her şeyimiz göçtü gitti.

> Kendimizi rahat ifade edeceğimiz, Türkçe konuştuğumuz için ceza ödemeyeceğimiz, istediğimiz türküyü dinleyebileceğimiz bir memlekete gelebilmemiz bizim için mutluluk verici.

başka bir odaya götürdüler. Bu sefer sorgulamak için iki kişi birden geldi. Yanındakine, "Bir bak bakalım, çekmecede bir şey var mı?" dedi. Coplar vardı. "Bir tane bana ver, bir de kendine al" dedi. İkisi de bir cop aldı eline. Üzerimde kalın bir mont vardı, montu çıkarttılar. Sonra ikisi bir başladılar dövmeye, Allah ne verdiyse artık. Ondan sonra beni yeniden indirdiler ve yine ellerime kağıt vererek, "Yaz" dediler. Ben yine yazacak bir şey olmadığını, babamda silah görmediğimi söyledim. Epey süre orada işkence gördüm. Gece yarısı oldu, söyleyecek bir şeyim yoktu. Aralarında, "Savcılıktan belge aldın mı, tutuklayabiliyor muyuz?" diye konuştular. "Yok tutuklayamıyoruz" dediler. Beni otele götürüp kilitlediler, sabah beni gelip otelden aldılar, tekrar emniyete götürdüler. Bu sefer "Yeni evlisin, seni tutuklayacağız, hapse atacağız. Daha nikahın bile yok, eşin seni bırakıp gider. Bizimle iş birliği yapar mısın?" diye sordular.

O arada babam Belene'den Bobov Dol'a gönderildi. Sonra da Bobov Dol mahkumlarının sürgüne gönderildiği haberleri geldi. Sürgün bile bizim için ödüldü. İstediğimiz zaman görebilecektik babamı. Sürgüne gittiği köyde babama bir ev vermişlerdi, ev ahırdan bozma desem, sanki ahır daha iyi. Kapısı penceresi yok, suyu yok. Herkes kendi kuyusundan su içiyor. Evin bahçesinde kuyu var ama kuyunun içinde ne ararsan var. Biz de o yaz oraya tütün çalışmaya gittik, babamın sürgünde ne iş yapacağına karışmıyorlardı. Babam sürgünden 28 Temmuz 1989'da eve geldi, ben sevinçten uçuyorum. Babamın eve geldiği gün bir de kızım dünyaya geldi.

Babam, haziran ayında bir cuma günü emniyete gitti. Babam eve döndüğünde saat ikiydi. Saat sekizde Bulgaristan sınırlarını terk etmemiz gerektiğini söylemişlerdi. Hemen toparlandık, babam bir kamyonet ayarladı, bavulları üzerine doldurduk, dört saatte hazırlanıp evden çıktık. Evimizin talan edileceğini biliyorduk. Emeklerimiz, geçmişimiz, çocukluğumuz her şeyimiz göçtü gitti. Kapıkule'den Türkiye'ye giriş yaptık, Bursa'ya geldik.

Çok hayallerim vardı, üniversite okumak istiyordum. İyi bir öğrenciydim ama Bulgaristan'da babasız okumak zordu. Üniversite hayal oldu. Ben otuz senedir Türkiye'deyim. Halen polis gördüğümde, karşı kaldırıma geçiyorum.

Babamın, Bulgaristan'da yaşadığı psikolojik baskıların etkisi burada da sürdü. Babam burada mesleğini yapmaya başladıktan sonra toparladı ama ilk geldiğimizde inşaatlarda çalıştı. Çok zor bir süreç yaşadık. Hepimiz, aile olarak çok etkilendik. Allah'a şükür ki anavatana gelip her şeyden kurtulduk. Kendimizi rahat ifade edeceğimiz, Türkçe konuştuğumuz için ceza ödemeyeceğimiz, istediğimiz türküyü dinleyebileceğimiz bir memlekete gelebilmemiz bizim için mutluluk verici. Babam, Belene'den döndükten sonra tansiyon sıkıntısı başladı ve ülser oldu, babamı pankreas kanserinden kaybettik.

KAYNAKLAR

ACAROĞLU, M. Türker; *BulgaristanTürkleri Üzerine Araştırmalar -I-*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ACAROĞLU, M., *Bulgaristan'da TürkçeYer Adları Kılavuzu*, Ankara, 1988.

AĞANOĞLU, Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi: Göç*, İstanbul 2011.

ALP, İlker; *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878–1989)*, Ankara, 1990.

ATASOY, Emin, *Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kıskacında Bulgaristan Türkleri*, Bursa 2011.

AYDIN, Mahir, *Osmanlı İmparatorluğundan Üçüncü Bulgar Çarlığına*, İstanbul 1996.

AYDIN, Mahir, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, Ankara 1992.

BIÇAKLI, Hüseyin Avni, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri 1878-2008*, Ankara 2016.

BURMA, Mustafa, Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, (2012), s. 67-90.

CRAMPTON, *R. Bulgaristan Tarihi (Çev. N. Ekici)*, İstanbul 2007.
ÇAY, M. Haluk; *Bulgaristan Olayları ve Türk Meselesi, Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı, Sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23*, Ankara 1985.

ÇOLAK, Filiz, *Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951), Tarih Okulu, (İlkbahar-yaz), S. 14, s. 113-145.*

DAYIOĞLU, *A. Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul 2005.

DEMİRHAN, H. Canlı Tanıklarıyla Belene Toplama Kampından Anavatan Türkiye'ye Zorunlu Göç, ed. H. Demirhan- O. Köse, *Geçmişten Günümüze Göç*, Cilt 2, Samsun 2017, s. 361-377.

DEMİRHAN, Hasan, Sözlü Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları, *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2019.16, s. 480-499.

DÜZCÜ, Levent, Balkan Gazetesinin Yazar Ve Okur Köşesinden Bulgaristan Türklerinin Sorunları (1906-1908), *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4/5, s. 33-81. ERDİ, *İ. B. Sınırlar Ötesinde TürkKalmak*, Ankara 2009.

EREN, Nuri; Bulgaristan Türklerinin Geleceği, *Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı, sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23*, Ankara,1985.

ERENDİL, Muzaffer, *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Ankara, 2004.
ERSOY-HACISALİHOĞLU, Neriman, *1984-1985 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları, 89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, s.171-198.*

ERSOY-HACISALİHOĞLU, Neriman, *Osmanlı-Rus Savaşından Sonra Bulgaristan'da Türk Vakıfları, Köprüler Kurduk Balkanlara Uluslararası Sempozyum, Editör: Yıldırım Ağanoğlu, s. 151-161.*

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân, İstanbul, 1957. Güllü, Ramazan Erhan, Bulgar Eksarhlığının Kuruluşu ve Gelişmesi, Gaziantep Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi, c. 17, S. 1, Kış 2018, s. 350-361.*

GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1983.*

HACISALİHOĞLU, Mehmet, *Bulgaristan'da Savaş ve Göçün Yerleşim Yerleri Üzerine Etkileri: Güney Bulgaristan ve İslimye Sancağı Bölgesinde Harabeler, Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri, Bükreş, Romanya 2006, s. 421-467.*

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri, Ankara: 1994.*

HÜSEYİN Raci Efendi, *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra, Zağra Müftüsünün Hatıraları, haz. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul (Tarihsiz).*

İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi, İstanbul 1992.*

İNBAŞI, Mehmet, *Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, c. 9, Ankara 2002, s. 154-164.*

İNBAŞI, Mehmet, *Rumeli Yörükleri, Erzurum 2000.*

İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Ankara 1994.*
İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler, Trabzon 1999.*

KAMİL, İbrahim, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-51 Göçünün Nedenleri, Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, c. 5, s. 2, (2016), s. 31-65.*

KAYAPINAR, Ayşe, *Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığına Etkileri, 89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, s.99-120.*

KAYAPINAR, Ayşe, *Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması, Yeni*

Türkiye, S. 66, Mart-Haziran 2015, s. 619-635.

KAYAPINAR, Ayşe, *Tuna Bulgarları Devleti (679-1018), Türkler, c. 2, Ankara 2002, s. 630-640.*

KEMALOĞLU, A., *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989). Ankara 2012.*

KESKİOĞLU, Osman; *Bulgaristan'da Türkler, Ankara 1985.*

KORKMAZ, Nuri, *Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 10, Sayı 20, Yaz 2017, s. 69-82.*

KÖSE, Osman, *Bulgaristan Emareti ve Türkler, Türkoloji Dergisi, c. 1, S. 2, (2006), s. 237-272.*

LÜTEM, Ömer Engin, *1984–89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü, 89*

GÖÇÜ, *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, s. 137-170.*
LÜTEM, Ömer Engin; *Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989, C. I, Ankara, 2000.*

LÜTEM, Ömer Engin; *Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989, C. II, Ankara, 2006.*

MARAL, *F. Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü, İstanbul 2013.*

Mc CARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1998.*

MEMİŞOĞLU, Hüseyin; *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi, Ankara* 2002.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin; *Balkanlar'da Pomak Türkleri, İstanbul 1999.*

MEVSİM, Hüseyin, *Bulgar Dışişleri Bakanı Petır Mladenov'un Anılarında 1984 ve 1989 Olayları, 89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler: Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, s. 269-280.*

ÖKSÜZ, Hikmet, *İkili İlişkiler Çerçevesinde Başkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi, 1928-1938, Atatürk Dergisi, C. 3, S. 1, Erzurum 2000, s. 169-188.*

ÖZKAN, Vildan, *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86), Doktora Tezi, HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.*

PAZARCI, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk ve Antlaşmalar Yönünden Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü, Ankara Üniversitesi Bulgaristan'da Türkler Semineri, Bildiriler, Ankara 1985.*

SABEV, Orlin, *(Orhan SALİH), Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da 'Yeniden Doğuş' Süreleri, 89*

GÖÇÜ, *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, s. 121-136.*

SANCAKTAR, Caner, *Balkanlarda Türk ve Müslüman Milletler, 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, s. 1-21.*

ŞAHİNGÖZ, M. - Demirtaş, *B. Harf İnkılabı ve Balkanlar, Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu, Üsküp Makedonya 2018, (Editör: Fahri Temizyürek), s. 254-262.*

ŞİMŞEK, Halil; *Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç, İstanbul 1999.*

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985), Ankara 1986.*

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bildiriler, Ankara 1985.*

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri, Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı, Sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23, Ankara 1985.*

ŞİMŞİR, Bilal N., *Rumeli'den Türk Göçleri: Belgeler, 3 Cilt. Ankara 1989.*

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Türkiye ve Balkanlar Balkan Türkleri ve Balkanlarda Türk Varlığı, (Derleyen: Erhan Türbedar), Ankara 2003.*

TAHİR, Nuri Ali, *Bulgar Komünist Partisi Ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 41, s. 578-587.*

TEKİN, Talat, Tuna Bulgarları ve Dilleri, Ankara 1987.
TODOROV, Nikolay, *Bulgaristan Tarihi (Çeviren: Veysel Atayman), İstanbul 1979.*

TUNAOĞLU, Ali, *Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)İÜ İktisat Fakültesi mecmuası c. 14, İstanbul 1952/1953, s. 129-161.*

TURAN, Ömer, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri, Balkan Türkleri ve Balkanlar'da Türk Varlığı, (Derleyen: Erhan Türbedar), Ankara 2003.*

VASARY, İstvan, *Kumanlar ve Tatarlar, Osmanlı Öncesi Balkanlarda Doğulu Askerler, 1185-1365, (çev. Ali Cevat Akkoyunlu), İstanbul 2008.*

YALÇINKAYA, M. Alaaddin, *Osmanlılar Döneminde Bulgaristan, Balkanlar El Kitabı, C. 1, Ankara 2006, s. 320-330.*

YAVUZ, *Rengin Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt 1, sayı 2, (2019), s. 221-232*

YILDIRIM, B. (2018), *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu, İstanbul 2018.*

YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri, 1878-1938, İstanbul 2019.*
YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığa Baskılar ve Göç, (1934-1939) Balkanlar ve Göç, Bursa 2013, s. 421-429.*

YILDIRIM, Seyfi, *Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri, HÜ Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 8, sayı 16, s. 75-92.*

ZAFER, Zeynep, B*ulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi, 89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç (Editörler Neriman ERSOY-Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2012, 199-134.*

Ansiklopedi Maddeleri (DİA)
Bulgar, c. 6/390-391 (Nuri Yüce)
Bulgaristan, c. 6/391-408 (Nazif Kuyucuklu, Yusuf Halaçoğlu, Mehmet İpşirli, Semavi Eyice)
Eski Zağra, 11/394-396 (İlhan Şahin)
Filibe, c. 13/79-82 (Machiel Kiel)
Kırcaali, Ek-2/59-62 (Mariya Kiprovska-Machiel Kiel)
Rusçuk, c. 35/246-250 (Machiel Kiel)
Silistre, 37/202-205 (Machiel Kiel)
Sofya, c. 37/344-348 (İlhan Şahin)
Şumnu, c. 39/227-230 (Machiel Kiel)
Tırnova, c. 41/117-118 (Machiel Kiel)
Varna, 42/524-527 (Machiel Kiel)
Vidin, c. 43/103-106 (Machiel Kiel)
Yanbolu, c. 43/312-315 (Machiel Kiel)

DİZİN

93 Harbi, 80, 81, 93, 94, 97, 106, 241

A

ABD, 200
Abdullah Abdurrahman, 335, 336
Abtulla Çakır, 188
Adem Özkan, 248, 250
Ağlardere, 329
Ahmet Alpay, 225, 233, 234, 251, 437, 441
Ahmet Atalay, 208, 255, 257, 324
Ahmet Özdemir, 260
Ahyolu, 48, 49, 70
Akça Kızanlık, 48, 49
Alain Chevaleri, 192
Aleksandr, 37, 43, 46, 93
Aleksandr Battenberg, 93
Alexander Stamboliyski, 119
Ali Mutlu, 262, 425, 427, 463
Ali Ormanlı, 235, 278, 426, 427
Aliş Ağa, 425
Aliş Yakup Ahmet, 428
Aliş Yanar, 227, 229, 232, 428, 431, 467
Ali Yıldız, 264
Alman, 93
Almanca, 354, 451
Anadolu, 34, 35, 39, 41, 42, 46, 47, 53, 54, 55, 58, 87, 320, 483
Angel Balevski, 165
Ankiyalos, 20
Aprilov, 68
Arapça, 155, 158, 255, 399
Arap Ortodoksları, 64
Arda, 87, 187
Asen, 32, 43, 160
Asimilasyon, 160, 186, 206, 481, 482, 485
Asparuh, 30
Atilla, 120, 121
Atina, 77
Atiye Özgür, 267
Avar, 25, 26, 28
Avret Hisarı, 41
Avrupa, 4, 23, 34, 35, 40, 42, 54, 68, 80, 81, 166, 173, 178, 192, 193, 200, 201, 258, 263, 275, 278, 279, 280, 281, 299, 306, 347, 349, 350, 366, 376, 412, 417, 426, 427, 436, 457, 464
Avrupa Ekonomik Topluluğu, 200
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü, 201
Avrupalı, 80, 93
Avustralya, 171
Ayasofya, 80
Aydos, 48, 49, 331, 332, 413
Aysel (Özgür), 202
Azerbaycan, 143
Azerbaycanlı, 143
Aziz George Kilisesi, 43

B

Bâb-ı Âli, 71, 72, 81, 93, 103, 104, 108, 110, 111

Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği, 191, 192, 193
Balçık, 117
Bali Efendi Boğazı, 79
Bali Efendi Boğazı, 487
Balkan, 5, 7, 11, 34, 35, 36, 37, 42, 57, 68, 77, 106, 115, 116, 117, 119, 121, 139, 481, 482, 483, 484, 485, 486
Balkanlar, 81, 482, 484, 485, 486
Basri Tata, 269, 270
BBC, 376, 426, 427
Belene, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 26, 27, 100, 101, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 202, 205, 207, 208, 209, 212, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 248, 249, 250, 251, 253, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 297, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 333, 338, 341, 342, 343, 347, 348, 349, 350, 351, 358, 359, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 376, 377, 379, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 391, 393, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 404, 405, 410, 411, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 438, 439, 440, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 455, 456, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 467, 468, 469, 471, 475, 476, 477, 478, 481, 484, 487, 488
Belene Adası 8, 26, 27, 185, 189, 205, 209, 212, 215, 221, 224, 226, 230, 250, 253, 285, 288, 290, 291, 304, 308, 329, 358, 365, 368, 370, 371, 387, 395, 405, 416, 425, 438, 469
Belene Toplama Kampı, 209, 233, 238, 249, 279, 333, 393, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 448, 451, 455, 456, 484
Belgradçık, 39, 72
Belgrad, 254, 306, 317, 441, 450
Benkovski, 186, 189, 260, 338, 363, 469, 470, 471, 472
Benkovski Grubu, 189
Bergovni, 298
Berlin Antlaşması, 81, 88, 89, 92, 97, 101, 103
Beştepe, 190
bilinç katliamı, 8, 9, 167, 176, 184, 189, 193, 204, 208, 241
Bizans, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 34, 35
Bizans Devleti, 23, 30
Bobov Dol Toplama Kampı, 238
Bononia, 28
Boris Han, 30
Bosna-Hersek, 74, 110
Boşnak, 42
Börklüce Mustafa, 46
Bulgar, 17, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,

78, 81, 83, 92, 93, 94, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 116, 118, 119, 123, 124, 125, 127, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 164, 165, 167, 168, 170, 171, 173, 177, 179, 181, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 209, 215, 216, 226, 227, 229, 233, 235, 237, 241, 249, 250, 255, 256, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 274, 278, 284, 292, 293, 294, 297, 298, 299, 302, 307, 308, 310, 314, 315, 316, 318, 319, 323, 326, 327, 329, 331, 335, 337, 340, 342, 345, 350, 352, 356, 358, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 377, 388, 389, 392, 393, 394, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 417, 419, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 444, 451, 452, 457, 461, 462, 463, 464, 470, 471, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 488
Bulgar Bayrağı, 142
Bulgarca, 66, 97, 107, 119, 124, 147, 152, 154, 169, 176, 233, 254, 265, 267, 278, 281, 293, 297, 302, 305, 326, 327, 353, 356, 361, 383, 386, 389, 398, 400, 410, 418, 421, 426, 429, 442, 449, 450, 461, 465, 470, 471, 488
Bulgar Devleti 26, 37, 72, 77, 78, 104, 235, 419, 444, 457, 470, 471
Bulgar Dilinde Sadeleşme Projesi, 155
Bulgar Eksarhı, 70, 71
Bulgar Eksarhlığı, 70
Bulgaristan Cumhuriyeti, 147, 240
Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, 150, 240, 304, 484
Bulgaristan Türkleri, 4, 5, 7, 106, 118, 128, 133, 136, 144, 145, 147, 149, 166, 167, 171, 178, 181, 203, 426, 444, 481, 482, 485
Bulgaristan Türklerinin Kurtuluş Partisi, 191
Bulgar Krallığı, 32, 43, 110, 111, 113, 488
Bulgarlar, 9, 11, 24, 28, 30, 32, 47, 52, 53, 55, 56, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 79, 81, 88, 92, 93, 97, 99, 100, 136, 149, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 176, 217, 258, 273, 274, 278, 285, 332, 335, 337, 340, 348, 350, 351, 352, 355, 369, 399, 434, 463, 464
Bulgarlaştırma, 108, 137, 144, 145, 147, 159, 161, 172, 178, 184, 286
Bulgarlık, 68, 158
Bulgar milliyetçileri, 70, 71
Bulgar Prensi Ferdinand, 110
Bulgar Prensliği, 69, 83, 97, 110, 111, 156
Bulgar Vatanı, 142
Bunovo, 186, 188
Burgaz, 18, 21, 22, 23, 39, 49, 83, 186, 309, 322, 323, 329, 331, 410, 411, 473
Burhan Mutlu, 335
Buri, 41
Bursa, 40, 46, 140, 413, 427, 449, 460,

478, 481, 486
Bükreş, 68, 270, 482
Büyük Bulgaristan, 81, 83
Büyükdere köyü, 489

C
Cebel, 184, 260, 338, 363, 401, 406, 408, 409, 415, 417, 440, 458, 459, 460
Cephe Gazetesi, 426
Cevdet Semercioğlu, 235, 273
Cisr-i Mustafa, 48
Çandarlı Hayreddin Paşa, 41
Çelik, 120, 395
Çepino, 168
Çeribaşı, 50
Çernooçene, 489
Çernova, 48, 49
Çeşimvarlı, 213, 345
Çırpan, 48, 104
Çiftçi Partisi, 119
Çingene, 77, 410
Çingeneler, 144
Çirmen, 48, 52, 489
Çorbacı, 68, 71, 489
Çorlu, 49, 334, 489

D
Dandukof, 489
Deli Mümin, 227, 489
Deliorman, 24, 87, 128, 178, 309, 463, 489
Demir Davidov, 190, 489
Demirhisar, 49, 489
Deutsche Welle, 263, 426, 427, 489
Dışişleri Bakanlığı , 489
Dimetoka, 34, 36, 48, 49
Dimitar Staynov, 165
Dobruca, 24, 48, 49, 53, 335
Doğu Bloku, 199, 238, 490
Doğu Roma, 18, 30, 490
Doğu Rumeli, 68, 83, 88, 93, 94, 104, 490
Don, 30, 78, 490
Drama, 41, 49, 490
Dubrovnikli, 53, 61, 490
Dubrovnikliler, 56, 490
Dupniçe, 55

E
Edirne, 17, 32, 34, 35, 36, 39, 40, 48, 49, 51, 52, 71, 75, 77, 80, 81, 94, 102, 104, 313, 403, 427, 490
Eflak, 39, 45, 52, 54, 58, 61, 490, 497
Emin Atasoy, 160, 184, 343, 344
Emin Mehmet Ali, 188
Ermeni, 51, 52, 77, 108, 201, 262, 302, 399
Eski Cuma, 24, 60, 185, 227, 234
Eski Zağra, 19, 48, 57, 78, 79, 83, 120, 185, 302, 336, 373, 395, 396, 399, 436, 450, 458, 460, 486
Eşkinci, 50
Eşref Kahraman, 408
Evlad-ı Fatihan, 9, 99
Evliya Çelebi, 57, 61
Evrenos Bey, 36, 41

F
Fahri Tekulus, 276, 277, 368

Fami Akın, 220, 224, 281
Farfarlar köyü, 434
Farsça, 155
Fatih Sultan Mehmet, 46, 52, 53, 54
Fatma Hüseyin Ali, 284
Federal Almanya, 201
Fehim Karaduman, 215, 288, 289
Fehim Işık, 217, 284
Fener Patrikhânesi, 64
Ferdice, 78
Ferecik, 49
Filibe, 16, 17, 18, 32, 34, 35, 36, 37, 48, 49, 51, 52, 65, 70, 83, 155, 185, 186, 192, 273, 277, 293, 329, 335, 337, 346, 399, 436, 446, 473, 486
Filipov, 176
Filistin Kurtuluş Örgütü, 200

G

Gabrova, 68, 80
Galatasaray Lisesi, 69, 70
Gayret, 120
G. Dimitrov 490
Gelibolu, 34, 39
Gençlerbirliği, 120
Georgi Djaganov, 490
Girit, 110
Gorbaçov, 177, 199, 238, 312, 342
Gotlar, 21, 22
Göçler, 483, 484
Grandük Nikola, 100
Gülkan Keskin, 290
Gültekin Karaman, 227
Gülten Osmanova, 193
Gümülcine, 36, 49, 52, 80, 81

H

Hacı İlbeyi, 40
Hacıoğlu Pazarcığı, 185, 190
Hacıoğlu Pazarı, 49
Haçlı, 17, 22, 32, 39, 42, 45, 54, 57, 58, 60, 65
Haçlı Seferi, 39, 45
Hafize Kahraman, 216, 296
Hak ve Özgürlükler Hareketi, 191
Halil İbrahim Kaya, 298, 490
Halil Kahraman, 214, 233, 296, 301, 335, 336, 442
Halil Mutlu, 336
Halil Öztürk, 224, 303
Halim Pasajov, 190
Hans Dietrich Genscher, 201
Harmanlı, 79, 319, 346
Hasan Işık, 215, 318
Haskovo, 80, 170, 294, 296, 340, 341, 395, 428, 444, 445
Hasköy 48, 49, 52, 80, 83, 123, 170, 250, 346, 428
Hatice Atasoy, 314
Hayrabolu, 39, 49
Hayreddin Paşa, 41
Hayrınlar, 491
Hezargrad, 24, 25, 45, 48, 61, 94, 107, 120, 185, 189, 190
Hırsova, 48, 49
Hırvat, 42
Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 119
Hristiyan, 34, 41, 46, 52, 54, 56, 57,

61, 66, 83, 180, 184, 260, 280, 429
Hristiyanlık, 30
Hunlar, 17, 25, 30
Hür Avrupa, 193, 263, 279, 417, 426, 427
Hür Avrupa Radyosu, 193, 263, 279, 426, 427
Hüseyin Vatansever, 322
Hüsniye Berraksu, 324, 325

I
II. Bayezid, 57, 491
II. Dünya Savaşı, 129, 139, 240, 491
II. Filip, 17, 491
III. Şişman, 37, 46, 491
II. Mahmut, 72, 491
I. Murat, 34, 35, 39, 40, 41, 45, 491
İbrahim Ayyıldız, 326, 491
İbrahim İbrahimov Mustafov, 192, 491
İbrahim Zafer, 192, 491
İdil Bulgarları, 30, 491
İhtiman, 39, 48, 49
İpsala, 49, 491
İskeçe, 41, 80, 491
İslâm Konferansı Örgütü, 200, 201, 491
İslâmlaşma, 168, 169, 491
İslimye, 70, 83, 185, 221, 482, 491
İsmail Bayraktar, 329, 330, 491
İsmet Topaloğlu, 335, 336, 491
İspanya, 61, 491
İstanbul Protokolü, 113, 491
İştib, 49
İtalya, 61, 139
İzladi, 48, 491
İzmir, 68, 287, 379, 434, 443, 450
İzzet Güner, 336

J
Justinianus 24

K
Kadı, 169, 491
Kalender Çelebi, 54, 491
Kameno Pole, 425, 491
Kamer, 120, 121, 491
Kamil Kurtuldu, 338, 491
Karadeniz, 18, 22, 30, 39, 67, 154, 242, 366, 482
Karaferye, 41
Karagöz Yörükleri, 48
Karinabad, 39, 48, 49, 57
Karlıköy, 227
Karma Muhacir Komisyonu, 92
Katalan, 23
Katolik, 61, 65, 67, 69, 70
Kavala, 41, 49
Kavimler Göçü, 19, 21, 22
Kayseri Yörükleri, 47, 491
Kazıklı Voyvoda, 52, 491
Kelemeriye, 49, 491
Kemal Babekoğlu, 192, 491
Kemal Hüseyinov Babeçki, 192, 491
Kenan Evren, 203
Kerim Özgür, 340
Keşan, 49
Kıbrıs Davası, 166, 491

Kırcaali, 52, 80, 96, 170, 177, 184, 192, 213, 216, 220, 221, 237, 249, 250, 251, 255, 258, 260, 271, 272, 281, 282, 284, 286, 288, 290, 294, 296, 298, 301, 302, 304, 308, 311, 314, 318, 320, 322, 324, 326, 329, 335, 336, 338, 339, 343, 345, 346, 352, 354, 356, 357, 361, 363, 365, 368, 370, 371, 374, 380, 381, 382, 385, 394, 395, 399, 401, 404, 406, 408, 409, 410, 414, 416, 418, 420, 434, 436, 437, 442, 450, 451, 458, 459, 461, 469, 470, 475, 476, 486
Kırkkilise, 39
Kırk Şehid Kilisesi, 43
Kırk Şehid Kilisesi Manastırı, 43
Kızanlık, 48, 49, 78, 487
Kızılağaç, 49
Kızılırmak, 47
Kirlik, 186
Kocacık Yörükleri, 48
Kominiga, 492
Komünist, 144, 152, 161, 165, 167, 176, 178, 206, 311, 363, 410, 414, 423, 425, 458, 485, 492
Komünist Partisi, 144, 165, 167, 363, 410,
485
Komünizm, 11, 131
Konstantin Stoilov, 69
Kore, 140, 492
Koşukavak, 96, 248, 249, 250, 264, 265, 281, 320, 345, 346, 347, 352, 353, 388, 394, 434, 451, 492
Kotel 185
Köstendil, 41, 55, 70, 306, 320, 321, 351, 492
Kral Şişman, 39, 45
Krepçe, 234
Krum Han, 18, 25, 30, 31
Kuban, 30
Kubrat Han, 30
Kula Şahin Paşa, 42
Kuman, 24, 154, 158
Kumanlar, 32, 485
Kurtpınar, 117

M

Mesut Yılmaz, 493
Mihaloğlu Ali Bey, 57
Mihaylovgrad, 192, 259, 265, 338, 355, 412
Milko Balev, 165
Millî Mücadele, 120
Mir-i Yörükan, 50
Misivri, 70
Mladenov, 165, 176, 484
Moesia İnferior, 30
Mora, 77
Morova, 42
Moskova, 68
Mörlü, 493
Mustafa Kemal, 119
Mustafa Kurt, 227
Mustafa Ömer, 335, 336, 426, 427, 437
Mümin Köseömer, 335
Müslüman, 30, 52, 54, 56, 57, 58, 61, 72, 77, 80, 87, 88, 99, 100, 104, 107, 124, 136, 147, 158, 160, 161, 168, 169, 170, 179, 180, 189, 191, 200, 201, 205,

206, 280, 389, 452, 463, 481, 484, 486, 492

N
Naim Süleymanoğlu, 171, 172, 173, 202, 259
Naldöken Yörükleri, 48
Neuilly, 117, 118, 119, 123, 124, 135
Niğbolu, 26, 27, 45, 46, 48, 61, 74, 81, 1203
Niş, 30, 31, 32, 42, 52, 70, 72, 73
Nökeric, 49

O
Odessos, 23
Ofcabolu Yörükleri, 48
Ofçabolu Yörükleri, 49
Ohrida Piskoposluğu, 64
Orta Avrupa, 23
Ortodoks, 28, 61, 64, 67, 483
Osmanlı, 17, 19, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 93, 99, 100, 103, 106, 110, 111, 116, 117, 125, 147, 154, 168, 169, 217, 256, 265, 290, 307, 394, 414, 416, 428, 444, 481, 482, 483, 484, 485, 493
Osmanlı Devleti, 36, 41, 43, 46, 67, 72, 75, 80, 81, 83, 87, 88, 93, 99, 100, 110, 111, 117, 493
Osmanlı Halifesi, 111, 493
Osmanlılar, 24, 25, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 45, 46, 64, 66, 68, 82, 201, 390, 485, 493
Osmanlı-Rus Harbi, 74, 81, 493
Osmanlı Sultanı, 17, 41, 45, 72, 493
Osman Pazarı, 60, 493
Osman Zalifoğlu, 493
Ömer Engin Lütem, 176, 177, 178, 199, 493
Ömer Osman Erendoruk, 248, 249, 439, 493

P
Panislâmizm, 166
Panslavizm, 72
Panteley Zarev, 165
Pantürkizm, 166
Papaz Metodi Draginov, 1683
Papaz Paisii, 66
Parlamentolararası Birlik, 200
Patrikhâne, 64, 65, 66, 703
Pazarcık, 17, 117
Peçenek, 20, 24, 25, 32, 34, 154
Penço Kubanski, 165
Persin, 208, 395
Petar, 493
Petar Mladenov, 165
Petir Manolov, 192
Pet Mogili, 190
Pınarhisar, 49, 80
Pirin, 159
Plevne, 26, 57, 58, 75, 120, 222, 262, 291, 307, 401, 411, 422, 438, 455, 469,
Podayva, 340
Politbüro, 165
Pomak, 158, 160, 161, 170, 237, 264,

345, 361, 401, 410, 442, 444, 484
Pomaklar, 144, 156, 158, 159, 161, 241, 258, 264, 345, 452
Pravadi, 120
Prenslik Dönemi, 240
Prevadi, 48, 49
Projma Çayı, 24

R

Rahova, 120, 265
Razgrad, 24, 25, 60, 61, 120, 185, 189, 190, 227, 262, 264, 269, 309, 340, 425, 427, 428, 430, 431, 463, 465, 467
Remzi Yılmaz, 213, 414, 417
Rıza Paşa, 73
Robert Koleji, 494
Rodoplar, 81, 159, 231
Roma İmparatoru, 24
Romalılar, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 25
Romanya, 25, 72, 117, 208, 222, 236, 286, 288, 304, 354, 395, 401, 402, 464, 482
Rum, 52, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 97, 108, 158
Rumca, 97
Rumeli 34, 41, 42, 47, 48, 50, 52, 68, 83, 88, 93, 94, 104, 121, 481, 482, 483, 485, 490
Rumlar, 45, 65
Rumlaştırma, 64, 65, 68
Rum Patrikhânesi, 64, 66, 70
Rus, 48, 49, 61, 68, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 92, 137, 338, 394, 482, 493, 494
Rusçuk, 24, 25, 26, 28, 48, 49, 53, 54, 70, 72, 77, 81, 94, 107, 120, 140, 262, 263, 486, 494
Rus Kasrı, 48, 49, 494
Ruslar, 25, 67, 68, 71, 72, 74, 78, 79, 81, 92, 93, 494
Rusya, 68, 70, 72, 73, 81, 88, 110, 111, 340, 342, 351, 399

S

Sabri İskender, 213, 413, 417, 423, 427, 494
Saffet Recep, 188, 473
Safiye Yurdakul, 142, 428
Saint Sophia Kilisesi, 18
Salih Nuri, 434
Samakov, 39, 55, 70
Samsun, 46, 481
Samuel, 30
Saruhan, 37
Sedat Güneral, 177
Selattin Aziz Atasoy, 343, 344
Selanik, 18, 36, 41, 48, 49, 68
Semra Kahraman, 442
Serasker, 50
Serdica, 18
Serez, 41
Sevinç Çokum, 202
Seydali Aliş, 234
Sırbistan, 41, 72, 73, 93, 436
Sırp, 34, 35, 39, 40, 42, 45, 72, 158
Sırplar, 158
Sırp Sındığı, 40
Sigsmund, 45

Silistre, 25, 27, 28, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 70, 72, 73, 81, 94, 107, 117, 185, 190, 486
Slav 17, 26, 28, 30, 65, 68, 154, 156, 158, 329, 362, 445
Slavlar, 17, 23, 24
Sliven, 185, 213, 220, 221, 266, 278, 294, 295, 311, 333, 423
Sofroni, 66
Sofya, 17, 18, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 39, 42, 48, 51, 52, 54, 55, 65, 70, 73, 74, 77, 81, 103, 104, 126, 132, 136, 143, 144, 146, 147, 148, 176, 186, 214, 220, 221, 243, 249, 251, 253, 254, 264, 266, 267, 270, 280, 292, 302, 306, 315, 329, 333, 334, 336, 338, 339, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 352, 353, 357, 363, 378, 382, 383, 388, 391, 395, 396, 399, 406, 407, 408, 409, 411, 412, 415, 416, 417, 421, 424, 425, 426, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 446, 456, 459, 473, 486, 494
Sofya Merkez Hapishanesi, 336, 346, 438
sosyalizm, 144, 146, 165
Sovyet, 132, 165, 177, 199, 201, 202
Söğütlü Çayı, 434
Sracimir, 37, 39, 46
Sredna Gora, 19
SSCB 132, 165, 199, 238
Stambulski Hükûmeti, 495
Stanko Totodorov, 176
Stefan Stambalov, 69
Stokholm, 440
Stoyan Mihaylov, 165
Stragosa, 26
Suriye, 200
Süleyman Paşa, 34, 35
Süleyman Türksöz, 224, 448
Süzebolu, 39, 70
Şakir Sever, 495
Şemsettin Özgür, 290
Şemsettin Şabanov, 290
Şeyh Noktacızâde Mehmet, 56
Şterna, 184
Şumen, 24, 155, 264, 309
Şumnu, 24, 42, 48, 49, 51, 58, 59, 60, 70, 72, 79, 80, 81, 94, 107, 155, 185, 190, 192, 264, 307, 486
Şükrü Altay, 451, 457

T

Tahsin Coşkun, 415, 458
Tahsin Ferhatoğlu, 225, 461
Taner Mutlu, 463
Tanrıdağı Yörükleri, 48
Tanrıverdi Dağı, 48
Tanzimat, 68, 70, 483
Tarihsizleştirme, 159
Tatar Pazarı, 17, 48, 49, 83
Tekfurdağı, 48
Tekfur Gölü, 48, 49
Temas Grubu, 201, 202
Tenvir-i Efkâr, 120
Tenzile Yücetürk, 465
Teodor Svetoslav, 20, 22
Terakki, 120
Tırgovişte, 24, 185
Tırnova, 26, 32, 37, 38, 43, 45, 48, 49,

51, 56, 66, 70, 71, 73, 74, 77, 78, 81, 104, 486
Timurtaş Paşa, 39, 41
Todor İvançov, 69
Todor Jivkov, 9, 144, 145, 148, 150, 165, 166, 170, 193, 194, 195, 204, 206, 240, 260, 286, 309, 340, 363, 418, 426
Tokmaklıdere, 324
Tolbuhin, 185, 190
Trakya, 34, 35, 36, 49, 80, 93, 123, 495
Trimonitium, 17
Tripoliçe, 77
TRT, 202, 203, 263, 462
Tsankov Hükûmeti, 120
Tsarevets, 43, 45
Tuna, 8, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 37, 39, 45, 46, 47, 52, 53, 54, 61, 67, 68, 71, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 86, 87, 106, 154, 187, 208, 221, 222, 224, 228, 231, 236, 241, 242, 256, 274, 286, 288, 299, 304, 310, 311, 342, 350, 351, 354, 366, 395, 402, 406, 407, 416, 420, 421, 438, 448, 450, 467, 475, 483, 485
Tuna Bulgarları, 17, 30, 31, 483, 485, 495
Tuna Irmağı, 17, 25, 26, 27, 30, 46, 54, 71, 208, 221, 236, 241
Tunca, 36, 79
Turan, 120, 121, 123
Turgut Özal, 171, 173, 204
Türk, 26, 27, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 45, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 66, 67, 68, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 87, 88, 93, 94, 97, 98, 99, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 113, 116, 117, 119, 121, 123, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 158, 160, 164, 166, 167, 170, 172, 173, 177, 178, 179, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 209, 212, 214, 217, 228, 231, 234, 237, 248, 250, 251, 252, 258, 259, 262, 263, 264, 266, 271, 275, 278, 279, 280, 284, 286, 294, 295, 298, 300, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 315, 327, 329, 331, 332, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 349, 350, 352, 356, 357, 360, 361, 363, 364, 365, 368, 369, 370, 371, 380, 384, 385, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 401, 404, 406, 407, 409, 410, 413, 414, 415, 417, 418, 419, 421, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 434, 435, 437, 438, 444, 445, 446, 448, 457, 461, 462, 463, 464, 473, 474, 475, 481, 482, 483, 484, 485, 486
Türkan Bebek, 184
Türkçe, 30, 56, 57, 60, 96, 97, 121, 127, 133, 137, 143, 144, 147, 149, 154, 155, 156, 158, 172, 173, 176, 179, 180, 181, 191, 192, 217, 232, 233, 234, 248, 249, 250, 254, 255, 260, 265, 267, 269, 278, 297, 301, 302, 305, 307, 308, 320, 321, 326, 327, 337, 352, 356, 359, 361, 367, 369, 373, 374, 378, 381, 383, 385, 386, 392, 394, 395, 398, 399, 400, 402, 404, 410, 416, 418, 421, 428, 429, 432, 433,

442, 444, 445, 447, 449, 450, 463, 470, 471, 475, 477, 478
Türkiye, 4, 5, 7, 11, 102, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 129, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 158, 165, 166, 167, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 184, 186, 187, 193, 195, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 212, 217, 226, 228, 229, 231, 234, 235, 238, 248, 250, 251, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 268, 270, 273, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 284, 285, 293, 295, 297, 299, 300, 301, 304, 306, 308, 309, 310, 317, 319, 321, 323, 325, 328, 329, 330, 332, 334, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 356, 357, 360, 364, 367, 369, 370, 371, 372, 378, 379, 384, 387, 388, 390, 393, 397, 399, 400, 405, 409, 410, 417, 422, 427, 428, 429, 432, 433, 435, 436, 438, 440, 441, 442, 443, 446, 447, 449, 450, 457, 460, 462, 464, 466, 468, 469, 471, 472, 474, 477, 478, 481, 482, 483, 484, 485, 486
Türkiye Cumhuriyeti, 5, 135, 167, 171, 176, 250, 304, 317, 357, 410, 441, 464, 466
Türk Kurtuluş Birliği, 190
Türk Kurtuluş Hareketi, 189, 190
Türk Kurtuluş Örgütü, 190
Türkler, 5, 9, 35, 39, 45, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 64, 67, 78, 93, 94, 97, 99, 100, 106, 107, 117, 119, 125, 126, 127, 129, 133, 134, 136, 137, 139, 143, 145, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 164, 166, 167, 170, 179, 184, 186, 189, 191, 192, 194, 201, 202, 217, 226, 240, 255, 256, 278, 294, 331, 333, 340, 349, 352, 358, 360, 369, 382, 392, 411, 419, 429, 438, 461, 463, 483, 484
Türklük, 30, 99, 144, 148, 153, 154, 167, 189, 190, 234, 309, 320, 421
Türkmen, 34, 39, 46, 47, 58
Türkmenler, 37, 41, 54
Türk Millî Partisi, 191
Türk okulları, 106, 108, 137, 144, 428, 496
Türk okulu, 127
Türk Öğretmen Okulu, 119
Türksüzleştirme, 92, 93, 100, 140
Tvrtko, 42,

U

Ukrayna Slavcası, 158, 159
Ulah, 39, 42, 366
Ulah/Eflak, 39
Uzlar, 32, 497
Uzunca, 49
Uzunkış Derneği, 189
Üsküp, 49, 484

V

Velotintsi, 327
Vardar Makedonyası, 159
Varna, 22, 23, 24, 48, 49, 51, 60, 61, 65, 70, 72, 81, 82, 94, 104, 107, 120, 123, 185, 190, 191, 309, 335, 486
Varna zaferi, 60

Vatan Cephesi, 132, 133, 165
Velisa, 70
Venedik, 37
Vezir Atik Ali Paşa,56
Vidin, 18, 28, 36, 37, 39, 42, 46, 52, 65, 70, 72, 73, 77, 104, 120, 123, 233, 325, 406, 450, 467, 471, 486
Viyana, 68, 194, 263, 270, 300, 360, 409, 426, 464, 469
Vize, 39, 48, 49, 80
Vladimir Aleksandroviç Çerkaski, 75, 497
Vlad Tepeş, 52, 54, 65
Vraca, 70, 120
Vratsa, 263, 279, 312, 417, 425, 426
Vulko Çervenkov, 497

Y

Yablanovo, 185, 193, 266, 280
Yahudi, 51, 52, 53, 54, 58, 77, 108, 497
Yakup Yanar, 467
Yanbolu, 18, 20, 22, 39, 48, 49, 51, 56, 57, 486
Yemen, 200
Yenice-i Kızıl, 48
Yenice Varna, 49
yeniçeri, 41, 52
Yeniden Doğmak, 202, 497
Yeniden Doğuş, 152, 167, 484
Yeni Hezargrad, 61
Yeni Karasu, 48
Yeni Pazar, 121
Yeni Zağra, 48, 57
Yergöğü, 25
Yıldırım Bayezid, 43, 44, 45
Yıldız, 120, 121, 264, 487
Yörük, 37, 46, 47, 48, 50, 52, 60
Yörüklük, 497
Yukarı Makedonya, 40
Yunan, 23, 71, 119, 262
Yunanistan, 48, 49, 77, 80, 116, 117, 158, 264
Yunanlılar, 68, 158
Yuri Andopov, 497
Yusuf Babekoğlu, 192
Yusuf Hüseyinov Babeçki, 192
Yusuf Türkoğlu, 233, 470

Z

Zagora, 19, 57
Zağra, 18, 19, 20, 36, 39, 48, 49, 51, 57, 76, 78, 79, 83, 120, 185, 302, 336, 373, 395, 396, 399, 436, 450, 458, 460, 482, 486, 490
Zastava, 256, 259, 262, 274, 286, 288, 306, 354, 425, 431, 432, 454, 455, 465, 469, 471, 497
Zehra Saffetoğlu, 473
Zeynep İbrahimova Mustafova, 192, 193, 497
Zeynep Zafer, 189, 192, 193, 195
Zihne, 41
Ziştevi, 121
Ziştovi, 26, 27, 74, 81, 121